

Khuddakanikāye Vinayapiṭake

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

PĀRĀJIKAKAṆḌA-AṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1986

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 01

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဴ = u ဵ = ū ံ = e ့ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ယ န္ဂha	က န္ဓha	ဈ dhya	ဠ pla	လ္လ lla
ကွ kkha	ဇ cca	က န္ဓa	ဇ dhva	ဥ pba	လျ lya
ကျ kya	ဆ ccha	က န္ဓa	ဇ nta	ဠ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	က န္ဓa	န ntva	ဈ bya	ဝှ vha
ကလ kla	ဇ jja	က တta	ဇ ntha	ဠ bra	ကွ sta
ကွ kva	ည ñña	က တtha	န nda	ဥ mpa	ကြ strā
ဈ khya	ပ ñha	က တva	န ndra	ဥ mpha	သွ sna
ဇ khva	ပ ñca	က တtya	န ndha	ဥ mba	သျ sya
ဂ gga	ဆ ñcha	က တtra	န nna	ဠ mbha	သ ssa
ဠ ggha	ည ñja	န dda	ဈ nya	ဥ mma	သွ sma
ဈ gya	ည ñjha	န ddha	န nha	ဈ mya	သွ sva
ဂ gra	ဇ tta	ဈ dya	ဥ ppa	ဥ mha	ကွ hma
က န္ကa	ဌ ttha	ဠ dra	ဥ ppha	လျ yya	ကွ hva
န န္ကha	ည dda	န dva	ဈ pya	လျ yha	ဠ lha
ဂ န္ဂa					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Nidānakathā

Sirimatā amhākaṃ Buddhena Bhagavatā Arahatā Sammāsambuddhena sakalalokapattaṭṭamahākaruṇāsinehasiniddhahadayena sabbattha appaṭihatasabbaññutānāvaraṇādiñāṇobhāsasamujjalitena sanarāmaralokagurunā sadevakassa lokassa atthāya hitāya sukhāya dhammo ca vinayo ca desito pañṇatto, so pariyaṭṭipattipattipattivedhavasena vibhattesu tīsu saddhammesu pariyaṭṭisaddhammo nāma, tadeva ca sāsanaṭṭhitiyā pamāṇaṃ, satiyeva hi tasmīṃ itare uppajjanti, nāsati, vuttañhetam **Aṅguttaraṭṭhakathāyaṃ**— (Am-Ṭṭha 1. 72 piṭṭhe)

“Suttantesu asantesu, paṃuṭṭhe vinayamhi ca.
Tamo bhavissati loko, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.
Paṭipattiyaṃ ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhamasati”ti.

Teneva ca saddhammaciraṭṭhitikāmino theravarā Mahākassapādayo pariyaṭṭisaddhammasaṅkhātāṃ Tepiṭakaṃ Buddhavacanāṃ saṅgītimāropetvā Buddhasāsanāṃ samrakkhimsu, taṃkālikā ca rājāno saddhammābhivuddhikāmaṃ tesaṃ saṅgītikārānāmanubalappadānena sahāyattamupāgamuṃ.

Tathā hi catūhādhikatimāsaparinibbute Bhagavati Mahākassapattherappamukhehi pañcahi arahantasatehi Rājagahe **paṭṭhamā dhammasaṅgīti** katā rañño Māgadhasa Ajātasattuno visesānuggahamādāya.

Vassasataparinibbute ca Bhagavati Mahāyasattherappamukhehi sattahi arahantasatehi Vesāliyaṃ **dutiyā dhammasaṅgīti** katā, tadā ca Kālāsoko mahīpati tesaṃ sahāyattamupāgato.

Tathāgataparinibbānato pana dvinnāṃ vassasatānamupari pañcattimsatime vasse Mahāmoggaliputtatissattherappamukhehi arahantasahashehi Pāṭaliputte **tatiyā dhammasaṅgīti** katā sakalalokapattaṭṭayasassa Dhammasokassa bhūpatino niratisayānuggaham laddhāna.

Sammāsambuddhapariniibbutito pana catunnaṃ vassasatānamupari paṇṇāse vasse Laṅkādiṇe Vaṭṭagāmaṇirājino kāle Mātulajanapade Ālokalāṇe **catutthī dhammasaṅgīti** katā pañcahi arahantasatehi Mahādhammarakkhitattherappamukhehi, yā loke “pothakāropanasaṅgīti”ti pākaṭā.

Buddhavasase pana catussatādhikadvisahassānamupari pannarasamasāṅkhyāṃ sampatte imasmimpi Marammaraṭṭhe **Mindonnā**massa mahādhammarājino kāle Mandalay itipākaṭe Ratanāpuñjanagare **pañcamī dhammasaṅgīti** katā catussatādhikadvisahassattherehi Dakkhiṇārāmaṇasītipīṭakadharabhadantaajāgarattherappamukhehi tasseva rañño anavasesānuggahamādāya, yā loke “selakkharāropanasaṅgīti”ti vuccati.

Itthaṃ sudam Buddhassa Bhagavato sāsanaṃ iddhañceva hoti phītaṇca vitthārikaṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāvajjatanā.

Cirakālato panetaṃ Buddhavacanāṃ lekhaṇaparamparāya ceva muddaṇaparamparāya ca anekakkhattuṃ parivattiyābhataṃ na sakkā dāni vattuṃ “paṭhamadutiyatatiyādīsaṅgītimāropitākāreneva sabbaso parisuddhaṃ”ti, aññadatthu paṇādhunikapotthakesu saṃvijjamānehi kehici paṇādalekhādīsaṅgītakhalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhehi malīnamevetam, tathā hi nānādesiyapotthakesu aññamaññaṃ saṃsandiyaṃānesu anekā visadisapāṭhā dissanti.

Tatoyeva ca Buddhavacanassa suparisuddhabhāvakāmīno mahātherā sasatthantarapīṭakattayakovidā dhammavinayaṃ vācentāyeva te khalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhe disvā evaṃ samacintesuṃ kathesuṃ ca—

“Advayavādīno suparisuddhavacanassa tassa Bhagavato pāvacanāṃ advayaṃ suparisuddhaṃ nimmalamevassa, imesu pana pāvacanapotthakesu aññamaññaṃ visadisā ceva aparisuddhā ca pāṭhā dissanti, nissamsayaṃ kho ayameva mūlapāṭho, yo nesaṃ yuttisampanno, tadañño pana paṇādalekhaṇapāṭhoyeva, tādīsā ca dissanti ādhunikapāvacanapotthakesu kismiñci kismiñci ṭhāne.

Kāmañcetedāni na tāva bahutarā, yāva yathābhūtaṃ pāḷiyā atthaṃ paṭisedheyyuṃ, etarahi pana asodhiyāmānā te gacchante gacchante

kāle bahutarā bahutarā jāyeyyūṃ, taṃkālikā ca pacchimā janā te sodhetuṃ asamatthā yathādhippetāṃ pāḷiyā atthaṃ na sammā jāneyyūṃ, evamete saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvatteyyuṃ.

Vuttaṃ hetuṃ **Āṅguttaranikāye**— (Am 1. 60 piṭṭhe)

‘Dveme bhikkhave dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti, katame dve, dunnikkhittaṃ ca padabyañjanaṃ attho ca dunnīto, dunnikkhittassa bhikkhave padabyañjanassa atthopi dunnayo hoti, ime kho bhikkhave dve dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti’ti.

Yaṃnūna mayāṃ te sodhetvā nimmalaṃ parisuddhaṃ Buddhavacanaṃ sampatiṭṭhāpeyyāma, tadassa saddhammaciraṭṭhitiyā bahujanahitāya bahujanasukhāya ca, taṃ pana na sukaraṃ sampādetuṃ aññatra dhammikaṛājūnāmanuggahenā”ti.

Sā paṇāyaṃ kathā patthaṭā sādhujanaparamparāya, sutā ca **U Nu** nāmadheyyaggamahāmacappamukhehi Marammaraṭṭhissarehi, sutvāna te evaṃ samacintesuṃ sammantayimsu ca “na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, ye mayāṃ pubbakehi dhammikehi dhammarājūhi samanuggahitassa Buddhasāsanassa parihānikāraṇaṃ passamānāyeva ajjhupekkhitvā appossukkā vihareyyāma, yaṃnūna mayāṃ sāsānopakārupāye sampādetvā visesato ca ādhunikapāvācanapotthakesu dissamāne saṃsayaṭṭhāniye pamādalekhapāṭhe saṃsodhetukāmānaṃ mahātherānaṃ ajjhāsayaṃ paripūretvā Buddhasāsaṇaṃ anuggaṇheyyāma”ti, atha te sabbe pi sāsānānuggahāya katasanniṭṭhānā ahesuṃ.

Anuggahitukāmehipi ca tehi na sakkā āṇāya kātuṃ vinā mahājanacchandasañjātopadesena, mahājanappatinidhibhūtā hi etarahi Marammikā rājāno, upadeso ca santhāgārasamitiyaṃ mahājanappatinidhibhūtānaṃ matisajivānaṃ chandeneva samuppajjati, tasmā Buddhasāsanānuggahāya santhāgārasamitiyaṃ ekaṃ dhammupadesaṃ paññāpetvā **Buddhasāsanasamiti** nāma mahāsamiti samuṭṭhāpitā. Tassā kho pana samitiyā sabhāpati hoti *Thadosirīsudhammopādhidhārī* **Sir U Thwin**vhayo mahāseṭṭhi, upasabhāpati pana *Thadosirīsudhammopādhidhārī*eva **U Thein Maung**vhayo padhānaḍḍavinicchayamandiramhi mahākkhadassādhipati, sabbakammavidhāyako pana

hitadharo *Thadomahāsa*resīthūpādhiko **U Chan Htun**vhayo
upadesikādhīpatipadhānanītivedimahāmantī. Bhaṇḍuppāḍako pana
raṭṭhissarānaṃ patinidhibhūto **U Win** nāmadheyyo
sāsanaṭṭhānikamahāmatto.

Atha te Buddhasāsanasamitikā “yāyeva kho panatthāya
samuṭṭhāpitāyaṃ samiti, tadatthamidāni visesato kāhāmā”ti
Marammaraṭṭhebbhipākaṭaḡaṇasamudayasamudite tattha tattha
padhānanāyakabhūte paropaṇṇāsamahāthere dīghadassino nimantiya
evamārocesuṃ “ayaṃ bhante amhākaṃ Buddhasāsanamahāsamiti
Buddhasāsanānuggahatthāyeva raṭṭhissarānaṃ dhammupadesena
samuṭṭhāpitā, sacedāni bhante pubbe viya dhammasaṅgītiṃ katvā sāsanaṃ
paggaṇhituṃ yujjeyya, mahātherā ca tathā kātumiccheyyuṃ, vissatthāva
bhante karontu, mayaṃ tattha kāyañāṇapaccayabalehi niravasesaṃ byāvaṭā
bhavissāmā”ti.

Atha kho te mahātherā “dhammasaṅgītiṃ karissāmā”ti katasanniṭṭhānā
evaṃ pativedesuṃ “kattabbāyevesā dhammasaṅgīti, nesā na kattabbā, tasmā
mayaṃ dāni piṭakapotthakāni pañcamasaṅgītisilālekḡāya samānetvā tāniyeva
sarīraṃ katvā pālisaṃsodhanapubbaṅgamaṃ dhammasaṅgītiṃ kassāma,
yāya ādhunikapotthakesu paramparāparivattanavasena saṅjātā
pamādalekḡapāṭhā ca nirākariyissanti, visodhitaṅca suparisuddhaṃ
pāvacanamūlaṃ labhitvā taṃ muddāpetvā sakalaloke nānāraṭṭhesu
nānādesesu byāpanavasena Buddhasāsanassa ciraṭṭhiti ca sādhiyissati, sabbe
ca Theravādikā raṭṭhā Marammaraṭṭhasahitā ekato hutvā Buddhasāsanāṃ
abhūtapubbapaggahena paggaṇhituṃ labhissanti, sā ca purimikā pañca
saṅgītiyo upanidhāya **chaṭṭhasaṅgīti** nāma bhavissati, taṅca sabbaṃ
bhavissati bahujanahitāya bahujanasukḡāya atthāya hitāya suḡāya
devamanussānaṃ, bahūni panettha āvassakakiccāni paṭikacceva
samādapetabbāni tumḡakamāyattāni, tasmā saṅgītikālavavatthānādikiccam
tumḡakamāyeva bhāro hotū”ti.

Atha te Buddhasāsanasamitikā sāsanaḡalakānaṃ mahātherānaṃ
chandaṅca ruciṅca samādāya ovādaṅca sirasā sampaṭicchitvā therānaṃ ceva
attano ca kattabbakiccānaṃ pariniṭṭhānasamayaṃ sallakkhetvā “ayaṃ
chaṭṭhasaṅgīti Sammāsambuddhapaṇinibbānato catussatādhikānaṃ dvinnaṃ
vassasahassānamupari

aṭṭhanavutime vasse vesākhapuṇṇamito paṭṭhāya ārabhitabbā, dve ca vassāni kattabbā, pañcannaṃ ca sāsanaṃ vassasahassānamupaḍḍhavasve
vesākhapuṇṇamiyaṃ ye va pariniṭṭhāpetabbā”ti saṅgītikālaṃ vavatthapesuṃ.

Tato paṭṭhāya ca te punappunaṃ sannipatitvā sammantayitvā saṅgītiyā pubbakiccesu nirantaraṃ byāvaṭṭaṃ honti, “mahantaṃ kho Jinasāsanaṃ mahatiyāyevetaṃ pūjāya pūjanīyaṃ”ti mantvā tehi kārapitāni mahantamahantāni sāsanaṃ mandirāni, tattha saṅgītiṃ kurumānassa bhikkhusaṅghassa sukhassannisaṃjattamaṃ sannipātapaṭṭhānabhūtaṃ mahantaṃ saṅgītiṃ mandiraṃ Yangon nāma rājadhāniyaṃ **Sirīmaṅgalatthale Kaba Aye** (Lokasāma) nāmakassa cetiyassa āsanne selapabbataguhāvesena kārapitaṃ tibhūmakam pāyaso silā-iṭṭhakāyomayaṃ, evaṃ mahantampetaṃ ekasamvachhareneva pariniṭṭhāpitaṃ iddhiyā maññe nimmitaṃ, taṃca bahi ṭhatvā apekkhattaṃ sayamaṃ jātase lapabbato viya dissati, anto pavisitvā olokayataṃ pana olokitolokitaṭṭhānato dassanīyaṃ pāsādikaṃ ramaṇīyaṃ atittikameva hutvā devavimānaṃ miva khāyati. Tassa panāvidūre aḍḍhateyyānaṃ saṅgītikārabhikkhusahassānaṃ nivāsappahonakā cattāro iṭṭhakamayā mahāpāsādā ceva iṭṭhakamayāyeva bhojanamahāsālā ca mahāsīmāpāsādādayo ca muddaṇayantasālā ca tattheva kārapitā.

Mahātherāpi ca “saṅgītikiccaṃ nāma therādheyyaṃ, therānaṃ ovādeneva kattabbaṃ, na vinā tena, tasmā bhikkhusaṅghassa ceva upāsakānaṃca sabbampi saṅgītipaṭibaddhamovādaṃ dātum bhavitaṃ sabbam ettha ovādaḍḍayakasaṅghasabhāyapī”ti Marammaraṭṭhadhajūpame aggamahāpaṇḍitopādhidhārino ca raṭṭhovādācariyasammathe ca raṭṭhavinayadharasammathe ca aññe cābhipākaṭaḍḍagarubhāvaṇīyādiguṇagaṇasamaṅginoti parosataṃ nāyakamahāthere uccinitvā “chaṭṭhasaṅgīti-ovādācariyasamghanāyakaṣabhaṃ” nāmekam padhānamahāsaṅghasabhāṃ patiṭṭhāpesuṃ, te ca nāyakamahātherā Sambuddhavadanaratanākarapāraḅbe vividhasatthantaragahanāsaṅgacārīne therānuthere pañcavīsatiṃ matte samuccinitvā “chaṭṭhasaṅgītidhurandharasabhā”ti ca sammannitvā tassā sabhāya bhāraṃ niyyātesuṃ sabbāni saṅgītipaṭibaddhakiccāni samvidahituṃ. Te ca saṅgītidhurandharasabhikā therā sakalamarammaraṭṭhe **Nyaung Yan Sayadaw**ti abhipākaṭaṃ “Aggamahāpaṇḍito” pādhiṇā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhiṇā cāti

dvīhi Marammaratṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṃ jātiyā āsītivassikaṃ
 upasampadāya saṭṭhivassaṃ “Bhadantarevataṃ” nāma mahātheravaraṃ
 sabhāpatiṃ katvā Tepiṭake Buddhavacane ceva nānāsatthesu ca kovide
 dhammācariyakavipadappatte bhikkhū uccinitvā aṭṭhadasādivaggavasena
 parosataṃ pāṭivisodhakavagge ceva sambahule ca paṭivisodhakavagge
 bandhāpetvā visodhanappaṭivisodhanehi Buddhavacanāṃ suparisuddhattaṃ
 paṭipāpetvā dhammasaṅgītimakāṃsu yathā taṃ porāṇakasaṅgītikārā.

Evam saṅgītimāropitassa Tepiṭakassa Buddhavacanassa
 atthasaṃvaṇṇanābhūtā Aṭṭhakathāyo ca saṃvijjanti manoramāya
 tantinayānucchavikāya bhāsāya Ācariyabuddhaghosādīhi theravarehi katā.

Tāsampi Aṭṭhakathānaṃ sadesīyamūlehi ceva videsīyamūlehi ca
 saṃsanditvā Tepiṭakassa viya Buddhavacanassa
 visodhanappaṭivisodhanavasena mahātherā pāvacanadassino
 saṃvaṇṇanākovidā pāṭhasodhanamakāṃsu.

Icevamatṭhakathāyo ca pamādakhalitādhika paribhaṭṭhapāṭhānaṃ
 nirākaraṇavasena visodhitā ceva paṭivisodhitā ca hutvā
 Buddhasāsanamuddaṇayantālaye samappitā suṭṭhu muddāpaṇāya.

Muddāpaṇakāle ca Piṭakattayamuddāpaṇe viya mahātheravarā
 mūlasodheyyapattapāṭhakehi gahaṭṭhapaṇḍitehi ceva
 dhammācariyabhikkhupaṇḍitehi ca anekavāraṃ parisodhitaṃ
 osānasodheyyapattaṃ paṭivisodhitaṃ mūlapotthakena ceva aññehi sadesa
 desantarika Aṭṭhakathāpotthakehi ca vividhabyākaraṇādisatthehi ca
 punappunaṃ saṃsandetvā suvisada paribyattakaṇḍavāra vākyaccheda
 saṅketatañca sampāpetvā mahatā parissamena osānasodhanamakāṃsu.

Evametā Aṭṭhakathāyo theravādīnekāyika vibudhappamukhānaṃ
 sathhāgamaratanālaya sārāgāhīnaṃ veyyākaraṇakesarīnaṃ
 accantanimmalañānavārīnaṃ paridhovitā, tā vibudhappavarekagocarā
 vimuttirasassādādāyiniyo Piṭakattayassatthaṃ paribyattaṃ pakāseṇtiyo
 ciraṃ vilasantiyo lokatthasiddhiṃ sādhayantūti.

Tenetaṃ vuccati—

1. Mūlakam pariyattīva, sāsanaṃ Mahesino.
Pariyattippamāṇo hi, ciraṃ saddhammasaṅgīti.
2. Tasmā taṃ rakkhituṃ therā, dhammasaṅgāhakā purā.
Rājāno upanissāya, akaṃsu dhammasaṅgahe.
3. **Paṭhamam** dhammasaṅgītiṃ, **Ajātasattur**ājino.
Anuggahena katvāna, pālayuṃ Jinasāsanam.
4. **Dutiyam** tu tathā katvā, **Kālāsokassa** rājino.
Kāle tamupanissāya, pālayuṃ Jinasāsanam.
5. **Tatiyam**pica katvāna, **Dhammāsokassa** rājino.
Anuggahena Buddhassa, sāsanaṃ abhipālayuṃ.
6. **Catutthim** pana Laṅkāyaṃ, **Vaṭṭagāmaṇi**rājino.
Kālamhi potthakārūhaṃ, katvāna pālayuṃ tathā.
7. Imasmiṃ Marammaratṭhepi, **Mindonnāma** narādhipaṃ.
Rajjaṃ samanussāsaṃ, ratanattayamāmakam.
8. Sannissāya mahātherā, thirasilā guṇākarā.
Pañcamim dhammasaṅgītiṃ, karontā sāsanaṅgītiṃ.
9. Patthayantā likhāpetvā, silāpaṭṭesu peṭakam.
Vāyāmena mahantena, pālayuṃ Jinasāsanam.
10. Itthaṃ purā mahātherā, rājāno cāpi dhammikā.
Sāsanaṃ paripālesuṃ, jīvitam viya attano.
11. Tathāpi khalitādāni, dissanti Piṭakattaye.
Paramparāya lekhāya, saṅjātā muddaṇena ca.
12. Disvāna te mahātherā, vācentāva Tipeṭakam.
Vuccamānanayenevaṃ, cintesuṃ mantayimsu ca.
13. “Katvāna sādhuṃ gantha-suddhikaṃ sāsanaṅgītiṃ.
Yamṇūna dhammasaṅgītiṃ, kareyyāma mayaṃ” iti.

14. Etamatthaṃ suṇitvāna, **U Nu** nāma mahāsayo.
Marammavisaye **agga-mahāmacca**dhurandharo.
15. “Sāsanāyattakiccāni, sampādentā visesato.
Saṅgītiyañca therānaṃ, sampūrentā manorathaṃ.
16. Yathā rakkhimsu porāṇā, surājāno tathā mayāṃ.
Saṃrakkheyyāma Sambuddha-sāsanaṃ” iti cintiya.
17. Mahāmaccehi aññehi, saṅgamehi ca mantiya.
Suppatiṭṭhāpayitvāna, **Buddhasāsana**saṅgamaṃ.
18. Mahātherānamādāya, chandaṃ idha nivāsinaṃ.
Aññesu Sīhaḷādīsu, videsesu ca vāsinaṃ.
19. Kāretvā dhammasaṅgītiṃ, sodhetvā Satthusāsanaṃ.
Saddhammānuggahatthāya, karaṃ daḷhaparakkamaṃ.
20. **Sirīmaṅgalavikhyāte**, thalasmaṃ pavare subhe.
Cetiyaśāvidūramhi, **Kaba Aye** itisaññino.
21. Guhāvesena kāretvā, mahāsaṅgītimandiraṃ.
Āvāsādiñca bhikkhūnaṃ, kāresi muddaṇālayaṃ.
22. Ganthasaṃsodhanaṃ dhamma-saṅgītiyā tu paṇḍitā.
Mahātheravarākaṃsu, satimantā punappunaṃ.
23. Muddāpente ca passitvā, mahātherehi pañcahi.
Sodheyyapattamosānaṃ, nimmalattaṃ supāpitaṃ.
24. Katvā suvisadaṃ Buddha-bhāsitaṃ Piṭakattayaṃ.
Yathā muddāpitaṃ āsi, sāsanaṭṭhaṃ Mahesino.
25. Tathā Aṭṭhakathāyo ca, saṃsodhetvā punappunaṃ.
Suṭṭhu muddāpitā honti, sabbalokatthasiddhiyāti.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Paṭhamabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Ganthārambhakathā

Bāhiraṇidānakathā

Paṭhamamahāsaṅgītikathā	...	...	4
Dutiyasaṅgītikathā	...	...	25
Tatīyasaṅgītikathā	...	...	29
Veraṇṇajakaṇḍavaṇṇanā	...	...	79

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika Sudinnabhāṇavāraṇṇanā	...	...	169
Makkaṭṭivattukathā	...	...	192
Catubbidhavinayakathā	...	...	195
Bhikkhupadabhājanīyavaṇṇanā	...	...	203
Sikkhāsāṇīyapadabhājanīyavaṇṇanā	...	...	209
Sikkhāpaccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā	...	...	211
Mūlapaññattivaṇṇanā	...	...	221
Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā	...	...	226
Ekūnasattatidvisatacatukkakathā	...	...	227
Santhatacatukkabhedaṭṭhakathā	...	...	231
Bhikkhupaccatthikacatukkabhedaṭṭhavaṇṇanā	...	...	232
Āpattānāpattivāraṇṇanā	...	...	233
Pakiṇṇakakathā	...	...	235
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	236
2. Dutīyapārājika dhaniyavatthuvaṇṇanā	...	...	247

Mātikā		Piṭṭhaṅka
Pālimuttakavinicchaya	...	251
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	259
Pañcavīsati-avahārakathā	...	263
Bhūmaṭṭhakathā	...	269
Thalaṭṭhakathā	...	280
Ākāsaṭṭhakathā	...	281
Vehāsaṭṭhakathā	...	283
Udakaṭṭhakathā	...	285
Nāvaṭṭhakathā	...	289
Yānaṭṭhakathā	...	290
Bhāraṭṭhakathā	...	293
Ārāmaṭṭhakathā	...	294
Vihāraṭṭhakathā	...	296
Khettaṭṭhakathā	...	296
Vatthuṭṭhakathā	...	298
Araññaṭṭhakathā	...	298
Udakakathā	...	300
Dantaponakathā	...	302
Vanappatikathā	...	303
Haraṇakakathā	...	304
Upanidhikathā	...	306
Suñkaghātakathā	...	314
Pāṇakathā	...	316
Apadakathā	...	317
Dvipadakathā	...	318
Catuppadakathā	...	318
Bahuppadakathā	...	320
Ocarakakathā	...	320

Mātikā		Piṭṭhaṅka
Oṇirakkhakathā	...	321
Saṁvidāvahārakathā	...	321
Saṅketakammakathā	...	322
Nimittakammakathā	...	323
Āṇattikathā	...	323
Āpattibheda	...	325
Anāpattibheda	...	326
Pakiṇṇakakathā	...	328
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	329
Kusasaṅkāmanavatthukathā	...	330

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Yo kappakoṭṭhihi appameyyaṃ,
Kālaṃ karonto atidukkarāṇi.
Khedam gato lokahitāya Nātho,
Namo Mahākāruṇikassa tassa.

Asambudham Buddhanisevitaṃ yaṃ,
Bhavābhavaṃ gacchati jīvaloko.
Namo avijjādikilesajāla-
Viddhamino dhammavarassa tassa.

Guṇehi yo sīlasamādhipaññā-
Vimuttiñāṇappabhutīhi yutto.
Khettaṃ janānaṃ kusalatthikānaṃ,
Tamariyasaṃghaṃ sirasā namāmi.

Icevamaccantanamassaneyyaṃ¹,
Namassamāno ratanattayaṃ yaṃ.
Puññābhisandaṃ vipulaṃ alatthaṃ,
Tassānubhāvena hatantarāyo.

1. Namassanīyaṃ (Sī)

Yasmiṃ ṭhite sāsanaṃaṭṭhitassa,
 Patitṭhitam hoti susaṇṭhitassa.
 Tam vaṇṇayissam vinayam amissam,
 Nissāya pubbācariyānubhāvam.

Kāmañca pubbācariyāsabhehi,
 Ñāṇambuniddhotamalāsavehi.
 Visuddhaviṇṇāpaṭisambhedehi,
 Saddhammasamvaṇṇanakovidehi.

Sallekhiye nosulabhūpamehi,
 Mahāvihārassa dhajūpamehi.
 Samvaṇṇitoyam vinayo nayehi,
 Cittehi sambuddhavarānvayehi.

Samvaṇṇanā Sīhāḍadīpakena,
 Vākyena esā pana saṅkhatattā¹.
 Na kiñci attham abhisambhuṇāti,
 Dīpantare bhikkhujanassa yasmā.

Tasmā imam Pālinayānurūpam,
 Samvaṇṇanam dāni samārabhissam.
 Ajjhesanam Buddhasirivhayassa,
 Therassa sammā samanussaranto.

Samvaṇṇanam tañca samārabhanto,
 Tassā Mahā-aṭṭhakatham sarīram.
 Katvā Mahāpaccariyam tatheva,
 Kurundināmādisu vissutāsu.

Vinicchayo Aṭṭhakathāsu vutto,
 Yo yuttamattham apariccajanto.
 Tatopi antogadhatheravādam,
 Samvaṇṇanam samma samārabhissam.

1. Saṅkhatattā (Sī)

Taṃ me nisāmentu pasannacittā,
 Therā ca bhikkhū navamajjhimā ca.
 Dhammappadīpassa Tathāgatassa,
 Sakkacca dhammaṃ patimānayaṃtā.

Buddhena dhammo vinayo ca vutto,
 Yo tassa puttehi tatheva ñāto.
 So yehi tesaṃ matimaccajantā,
 Yasmā pure Aṭṭhakathā akaṃsu.

Tasmā hi yaṃ Aṭṭhakathāsu vuttaṃ,
 Taṃ vajjayitvāna pamādalekhaṃ.
 Sabbampi sikkhāsu sagāravānaṃ,
 Yasmā pamāṇaṃ idha paṇḍitānaṃ.

Tato ca bhāsantameva hitvā
 Vitthāramaggañca samāsayitvā.
 Vinicchayaṃ sabbamasesayitvā,
 Tantikkamaṃ kiñci¹ avokkamitvā.

Suttantikānaṃ vacanānamatthaṃ,
 Suttānurūpaṃ paridīpayantī.
 Yasmā ayaṃ hessati vaṇṇanāpi,
 Sakkacca tasmā anusikkhitabbāti.

1. Kañci (Sī)

Bāhīranidānakathā

Tattha **taṃ vaṇṇayissaṃ vinayanti** vuttattā vinayo tāva vavatthapetabbo¹. Tenetaṃ vuccati “vinayo nāma idha sakalaṃ Vinayapiṭakaṃ adhippetan”ti. Saṃvaṇṇanatthaṃ panassa ayaṃ **mātikā**.

Vuttaṃ yena yadā yasmā, dhāritaṃ yena cābhataṃ.
Yatthappatiṭṭhitañceta, metaṃ vatvā vidhiṃ tato.

Tenāti-ādipāṭhassa, atthaṃ nānappakārato.
Dassayanto karissāmi, Vinayassatthavaṇṇananti.

Tattha **vuttaṃ yena yadā yasmāti** idaṃ tāva vacanaṃ “tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṃ viharatī”ti evamādivacanaṃ sandhāya vuttaṃ. Idañhi Buddhassa Bhagavato attapaccakkhavadhanaṃ na hoti, tasmā vattabbametaṃ “idaṃ vacanaṃ kena vuttaṃ, kadā vuttaṃ, kasmā ca vuttan”ti. āyasmatā Upāliththerena vuttaṃ, tañca pana paṭhamamahāsaṅgītikāle.

Paṭhamamahāsaṅgītikathā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cesā kiñcāpi pañcasatikasaṅgītikkhandaḥ vuttā, nidānakosallatthaṃ pana idhāpi iminā nayena veditabbā. Dhammacakkappavattanañhi ādiṃ katvā yāva Subhaddaparibbājakavinayaṇaṃ katabuddhakicce Kusinārāyaṃ upavattane Mallānaṃ sālavane yamakasālānamantare visākhapuṇṇamādivase² paccūsasamaye anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbute Bhagavati Lokanāthe Bhagavato parinibbāne sannipatitānaṃ sattannaṃ bhikkhusatasahassānaṃ saṅghatthero āyasmā Mahākassapo sattāhāparinibbute Bhagavati Subhaddena vuḍḍhapabbajitena “alaṃ āvuso mā socittha, mā paridevittha, sumuttā mayaṃ tena mahāsamaṇena, upaddutā ca homa³ ‘idaṃ vo kappati, idaṃ vo na kappati’ti, idāni pana mayaṃ yaṃ icchissāma, taṃ karissāma, yaṃ na icchissāma, na taṃ karissāma”ti⁴ vuttavacanamanussaranto “īhānaṃ kho panetaṃ vijjati yaṃ pāpabhikkhū ‘atītasatthukaṃ pāvacaṇaṃ’ti

1. Vavatthapetabbo ko so vinayoti (Syā)

3. Mayaṃ homa (Vi 4. 480 piṭṭhe)

2. Visākhapuṇṇamādivase (Syā)

4. Vi 4. 480; Dī 2. 134 piṭṭhe.

maññamānā pakkhaṃ labhitvā nacirasseva saddhammaṃ antarahāpeyyuṃ.
Yāva ca dhammavinayo tiṭṭhati tāva anatītasatthukameva pāvacaṇaṃ hoti.
Vuttañhetarā Bhagavatā—

‘Yo vo Ānanda mayā dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so vo
mamaccayena Satthā’ti¹.

Yannūnāhaṃ dhammañca vinayañca saṅgāyeyyaṃ, yathayidaṃ
sāsaṇaṃ addhaniyaṃ assa ciraṭṭhitikaṃ.

Yañcāhaṃ Bhagavatā—

‘Dhāressasi pana me tvaṃ Kassapa sāṇāni paṃsukūlāni
nibbasanānī’ti vatvā cīvare sādharmaṇaparibhogena ceva,

‘Ahaṃ bhikkhave yāvade² ākaṅkhāmi vivicceva kāmehi -pa-
paṭhamāṃ jhānaṃ upasampajja viharāmi, Kassapopi bhikkhave yāvade
ākaṅkhati vivicceva kāmehi -pa- paṭhamāṃ jhānaṃ upasampajja
viharaṭi’ti—

Evamādinā nayena navānupubbavīhārachaḷabhiññāppabhede
uttarimanussadhamme attanā samasamaṭṭhapanena ca anuggahito, tassa³
kimaññaṃ āṇanyaṃ⁴ bhavissati, nanu maṃ Bhagavā rājā viya sakakavaca-
issariyānuppadānena attano kulavaṃsappaṭiṭṭhāpakaṃ puttāṃ
‘saddhammavaṃsappaṭiṭṭhāpako me ayaṃ bhavissati’ti mantvā iminā
asādhāraṇena anuggahena anuggaheṣī’ti cintayanto
dhammavinayasaṅgāyanatthaṃ bhikkhūnaṃ ussāhaṃ janesi. Yathāha—

“Atha kho āyasmā Mahākassapo bhikkhū āmantesi, ekamidāhaṃ
āvuso samayaṃ Pāvāya Kusināraṃ addhānamaggappaṭipanno mahatā
bhikkhusaṃghena saddhiṃ pañcamattehi bhikkhusatehi”ti⁵ sabbaṃ
Subhaddakaṇḍaṃ vitthārato veditabbaṃ.

1. Dī 2. 126 piṭṭhe. 2. Yāvadeva (Sī, Syā, Saṃ 1. 412 piṭṭhe) 3. Tassa me (Sī, Syā)

4. Āṇanyaṃ (Sī), āṇanyaṃ (Syā)

5. Dī 2. 133 piṭṭhe.

Tato param āha—

“Handa mayaṃ āvuso dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāma, pure adhammo dippati¹, dhammo paṭibāhiyyati², avinayo dippati, vinayo paṭibāhiyyati, pure adhammavādino balavanto honti dhammavādino dubbalā honti, avinayavādino balavanto honti, vinayavādino dubbalā honti”ti³.

Bhikkhū āhaṃsu “tena hi bhante thero bhikkhū uccinatū”ti. Thero sakalanavaṅgasatthusāsanapariyattidhare puthujjana sotāpannasakadāgāmi-anāgāmisukkhavipassakakhīṇāsavabhikkhū anekasate anekasahassee ca vajjetvā Tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare paṭisambhidāppatte mahānubhāve yebhuyyena Bhagavatā etadaggaṃ āropite tevijjādibhede khīṇāsavabhikkhūyeva ekūnapañcasate pariggahesi. Ye sandhāya idaṃ vuttaṃ “atha kho āyasmā Mahākassapo ekenūnāni⁴ pañca arahantasatāni uccinī”ti⁵.

Kissa pana thero ekenūnamakāsīti. Āyasmato Ānandattherassa okāsakaraṇattham. Tena hāyasmatā sahāpi vināpi na sakkā dhammasaṅgīti kātuṃ. So hāyasmā sekkho sakaraṇīyo, tasmā sahāpi na sakkā, yasmā panassa kiñci Dasabaladesitaṃ Suttageyyādikaṃ Bhagavato asammukhā paṭiggahitaṃ nāma natthi, tasmā vināpi na sakkā. Yadi evaṃ sekkhopi samāno dhammasaṅgītiyā bahukārattā Therena uccinitabbo assa, atha kasmā na uccinitoti? Parūpavādavivajjanato. Thero hi āyasmante Ānande ativiya vissattho ahosi. Tathā hi naṃ sirasmiṃ palitesu jātesupi “na vāyaṃ Kumārako mattamaññāsī”ti⁶ kumārakavādena ovadati. Sakyakulappasuto cāyaṃ āyasmā Tathāgatassa bhātā cūlapituputto. Tatra hi bhikkhū chandāgamanam viya maññamānā “bahū asekkhapaṭisambhidāppatte bhikkhū ṭhapetvā Ānandam sekkhapaṭisambhidāppattaṃ thero uccinī”ti upavadeyyum, tam parūpavādam parivajjento “Ānandam vinā

1. Dibbati (Ka)

2. Paṭibāhiyyati (Sī, Syā)

3. Vi 4. 481 piṭṭhe.

4. Ekenūna... (Ka)

5. Vi 4. 481 piṭṭhe.

6. Saṃ 1. 418 piṭṭhe.

saṅgīti na sakkā kātuṃ, bhikkhūnaṃyeva anumatiyā gahessāmi”ti na uccini¹.

Atha sayameva bhikkhū Ānandassatthāya therāṃ yācimsu. Yathāha—

“Bhikkhū āyasmantaṃ Mahākassapaṃ etadavocuṃ—‘ayaṃ bhante āyasmā Ānando kiñcāpi sekkho, abhabbo chandā dosā mohā bhayā agatiṃ gantuṃ, bahu cānena Bhagavato santike dhammo ca vinayo ca pariyatto, tena hi bhante thero āyasmantampi Ānandaṃ uccinatū’ti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantampi Ānandaṃ uccinī’ti².

Evam bhikkhūnaṃ anumatiyā uccinitena tenāyasmataṃ saddhiṃ pañca therasatāni ahesuṃ.

Atha kho therānaṃ bhikkhūnaṃ etadahosi “kattha nu kho mayaṃ dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāma”ti. Atha kho therānaṃ bhikkhūnaṃ etadahosi “Rājagahaṃ kho mahāgocaraṃ pahūtasenāsaṇaṃ, yannūna mayaṃ Rājagahe vassaṃ vasantā dhammañca vinayañca saṅgāyeyyāma, nāññe bhikkhū Rājagahe vassaṃ upagaccheyyun”ti². Kasmā pana nesaṃ etadahosi. Idaṃ amhākaṃ thāvarakammaṃ, koci visabhāgapuggalo saṃghamajjhaṃ pavisitvā ukkoṭeyyāti. Athāyasmā Mahākassapo ñattidutiyena kammena sāvesi. Taṃ **Saṅgītikkhandaḥ** vuttanayeneva ñātābbaṃ.

Atha Tathāgatassa parinibbānato sattasu sādhuḥkīḷanadivasesu sattasu ca dhātupūjādivasesu vītivattesu “aḍḍhamāso atikkanto, idāni gimhānaṃ diyaḍḍho māso seso, upakaṭṭhā vissūpanāyikā”ti mantvā Mahākassapatthero “Rājagahaṃ āvuso gacchāmā”ti upaḍḍhaṃ bhikkhusaṃghaṃ gahetvā ekaṃ maggaṃ gato. Anuruddhattheropi upaḍḍhaṃ gahetvā ekaṃ maggaṃ gato, Ānandatthero pana Bhagavato pattacīvaraṃ gahetvā bhikkhusaṃghaparivuto Sāvattiṃ gantvā Rājagahaṃ gantukāmo yena Sāvatti, tena cārikaṃ pakkāmi³. Ānandattherena gatagataṭṭhāne mahāparidevo ahosi “bhante Ānanda kuhiṃ Satthāraṃ ṭhapetvā

1. Taṃ na uccini (Sī, Syā)

2. Vi 4. 481 piṭṭhe.

3. Pakkami (Ka)

āgatosi”ti. Anupubbena pana Sāvatthim anuppatte there Bhagavato parinibbānadivase viya mahāparidevo ahosi.

Tatra sudam āyasmā Ānando aniccatādipaṭisaṃyuttāya dhammiyā kathāya tam mahājanam saññāpetvā Jetavanam pavisitvā Dasabalena vasitagandhakuṭiyā dvāram vivaritvā mañcapīṭham nīharitvā papphoṭetvā gandhakuṭim sammajjitvā milātamālākacavaram chaḍḍetvā mañcapīṭham atiharitvā puna yathāthāne ṭhapetvā Bhagavato ṭhitakāle karaṇīyam vattam sabbamakāsi. Atha thero Bhagavato parinibbānato pabhuti ṭhānanisajjabahulattā ussannadhātukam kāyam samassāsetum dutiyadivase khīravirecanam pivitvā vihāreyeva nisīdi, yam sandhāya Subhena māṇavena pahitam māṇavakam etadavoca—

“Akālo kho māṇavaka, atthi me ajja bhesajjamattā pītā, appeva nāma svepi upasaṅkameyyāmā”ti¹.

Dutiyadivase Cetakattherena pacchāsamaṇena gantvā Subhena māṇavena puṭṭho Dīghanikāye **Subhasuttam** nāma dasamam suttamabhāsi.

Atha thero Jetavanavihāre khaṇḍaphullappaṭisaṅkharānam kārāpetvā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagaham gato. Tathā Mahākassapatthero Anuruddhatthero ca sabbam bhikkhusaṅgham gahetvā Rājagahameva gato.

Tena kho pana समयena Rājagahe aṭṭhārasa mahāvihārā honti. Te sabbehi chaḍḍitapatita-uklāpā ahesum, Bhagavato hi parinibbāne sabbe bhikkhū attano attano pattacīvaram gahetvā vihāre ca pariveṇe ca chaḍḍetvā agamaṃsu. Tattha therā Bhagavato vacanapūjanattham titthiyavādaparimocanatthaṇca “paṭhamam māsam khaṇḍaphullappaṭisaṅkharānam karomā”ti cintesum, titthiyā hi evam vadeyyum “samaṇassa Gotamassa sāvakā Satthari ṭhiteyeva vihāre paṭijaggimṃsu, parinibbute chaḍḍesun”ti. Tesam vādaparimocanatthaṇca cintesunti vuttam hoti. Vuttampi hetam—

1. Dī 1. 188 piṭṭhe.

“Atha kho therānaṃ bhikkhūnaṃ etadahosi—Bhagavatā kho āvuso khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṃ vaṇṇitaṃ, handa mayaṃ āvuso paṭhamāṃ māsaṃ khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṃ karoma, majjhimāṃ māsaṃ sannipatitvā dhammaṇca vinayaṇca saṅgāyissāmā”¹.

Te dutiyadivase gantvā rājadvāre aṭṭhaṃsu. Ajātasattu rājā āgantvā vanditvā “kiṃ bhante āgatatthā”²ti attanā kattabbakiccaṃ paṭipucchi. Therā aṭṭhārasa mahāvihārapaṭisaṅkharaṇatthāya hatthakammaṃ paṭivedesuṃ. “Sādhu bhante”³ti rājā hatthakammakārake manusse adāsi. Therā paṭhamāṃ māsaṃ sabbavihāre paṭisaṅkharāpetvā rañño ārocesuṃ “niṭṭhitaṃ mahārāja vihārapaṭisaṅkharaṇaṃ, idāni dhammavinayasaṅgahaṃ karomā”⁴ti. Sādhu bhante vissatthā² karotha, mayhaṃ āṇacakkaṃ, tumhākaṃ dhammacakkaṃ hotu, āṇāpetha bhante kiṃ karomīti. Saṅgahaṃ karontānaṃ bhikkhūnaṃ sannisajjaṭṭhānaṃ mahārājāti. Kattha karomi bhanteti. Vebhārapabbatapasse Sattapaṇṇi³ guhādvāre kātuṃ yuttaṃ mahārājāti. “Sādhu bhante”³ti kho rājā Ajātasattu Vissakammunā⁴ nimmitasadisāṃ suvibhattabhittitthambhasopānaṃ nānāvidhamālākammalatākammaviccittāṃ abhibhavantaṃ rājabhavanavibhūtiṃ avahasantaṃ devavimānasirīṃ siriyā niketaṃ ekanipātattitthamiva ca devamanussanayanavihaṅgānaṃ lokarāmaṇeyyakamiva sampiṇḍitaṃ daṭṭhabbasāramaṇḍaṃ maṇḍapaṃ kārāpetvā vividhakusumadāmolambaka viniggalantacāruvitānaṃ ratanaviccittamaṇikotṭimatalamiva ca naṃ nānāpupphūpahāraviccittasupariniṭṭhitabhūmikammaṃ brahmavimānasadisāṃ alaṅkaritvā tasmīṃ mahāmaṇḍape pañcasatānaṃ bhikkhūnaṃ anagghāni pañca kappiyapaccattharaṇasatāni paññāpetvā dakkhiṇabhāgaṃ nissāya uttarābhimukhaṃ therāsaṇaṃ maṇḍapamajjhe puratthābhimukhaṃ Buddhassa Bhagavato āsanārahaṃ dhammāsaṇaṃ paññāpetvā dantakhacitaṃ bījaniñcettha ṭhapetvā bhikkhusaṃghassa ārocāpesi “niṭṭhitaṃ bhante mama kiccaṃ”⁵ti.

⁵ Tasmīṃ kho pana samaye ekacce bhikkhū āyasmantaṃ Ānandaṃ sandhāya evamāhaṃsu “imasmiṃ bhikkhusaṃghe eko bhikkhu vissagandhaṃ vāyanto vicarati”⁵ti. Thero taṃ sutvā imasmiṃ bhikkhusaṃghe añño vissagandhaṃ

1. Vi 4. 482 piṭṭhe.

4. Visukammunā (Ka)

2. Visaṭṭhā (Ka)

5-5. Ettako pāṭho (Sī-Syā-potthakesu na dissati.)

3. Sattapaṇṇa (Syā)

vāyanto vicaraṇakabhikkhu nāma natthi. Addhā ete maṃ sandhāya vadantīti saṃvegaṃ āpajji. Ekacce bhikkhū āyasmantaṃ Ānandaṃ āhaṃsu “sve āvuso sannipāto, tvaṇca sekkho sakaraṇīyo, tena te na yuttaṃ sannipātaṃ gantuṃ, appamatto hohi”ti.

Atha kho āyasmā Ānando “sve sannipāto, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yvāhaṃ sekkho samāno sannipātaṃ gaccheyyan”ti bahudeva rattim kāyagatāya satiyā vītināmetvā rattiyā paccūsasamayaṃ caṅkamā orohitvā vihāraṃ pavisitvā “nipajjissāmī”ti kāyaṃ āvajjesi. Dve pādā bhūmito muttā, appattaṇca sīsaṃ bimbohanaṃ¹, etasmiṃ antare anupādāya āsavehi cittaṃ vimucci. Ayaṇhi āyasmā caṅkamena bahi vītināmetvā viśesaṃ nibbattetuṃ asakkonto cintesi “nanu maṃ Bhagavā etadavoca ‘katapuññosi tvaṃ Ānanda, padhānamanuyuṇja, khippaṃ hohisi anāsavo’²ti. Buddhānaṃ kathādosso nāma natthi, mama accāraddhaṃ vīriyaṃ, tena me cittaṃ uddhaccāya saṃvattati, handāhaṃ vīriyasamathaṃ³ yojemī”ti caṅkamā orohitvā pādadhovanaṭṭhāne ṭhatvā pāde dhovitvā vihāraṃ pavisitvā maṇcake nisīditvā “thokaṃ vissamissāmī”ti kāyaṃ maṇcake upanāmesi. Dve pādā bhūmito muttā, sīsaṇca bimbohanaṃ asampattaṃ. Etasmiṃ antare anupādāya āsavehi cittaṃ vimuttaṃ. Catu-iriyāpathavirahitaṃ therassa arahattaṃ ahosi. Tena “imasmim sāsaṇe anipanno anisinno aṭṭhito acaṅkamanto ko bhikkhu arahattaṃ patto”ti vutte “Ānandatthero”ti vattuṃ vaṭṭati.

Atha kho therā bhikkhū dutiyadivase katabhattakiccā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā dhammasabhāyaṃ sannipatitā. Ānandatthero pana attano arahattappattiṃ nāpetukāmo bhikkhūhi saddhiṃ na gato. Bhikkhū yathāvuḍḍhaṃ attano attano pattāsane nisīdantā Ānandattherassa āsanaṃ ṭhapetvā nisinnā. Tattha kehici “etaṃ āsanaṃ kassā”ti vutte Ānandattherassāti. Ānando pana kuhiṃ gatoti. Tasmiṃ samaye therō cintesi “idāni mayhaṃ gamanakālo”ti. Tato attano ānubhāvaṃ dassento pathaviyaṃ nimujjitvā attano āsaneyeva attānaṃ dassesi. Ākāsenāgantvā nisīdīti eke.

1. Bibbohanaṃ (Abhidhānappadīpikāṭikā)

2. Dī 2. 119 piṭṭhe.

3. Vīriyasamataṃ (bahūsu) Aṃ-Ṭṭha 3. 124; Abhi-Ṭṭha 2. 251 piṭṭhesu passitabbaṃ.

Evam nisinne tasmiṃ āyasmante Mahākassapatthero bhikkhū āmantesi “āvuso kiṃ paṭhamam saṅgāyāma dhammam vā vinayam vā”ti. Bhikkhū āhamso “bhante Mahākassapa **vinayo nāma Buddhasāsanassa āyu, vinaye ṭhite sāsanaṃ ṭhitaṃ hoti**, tasmā paṭhamam vinayam saṅgāyāmā”ti. Kam dhuram katvāti. Āyasmantaṃ Upālinti. Kiṃ Ānando nappahotīti. No nappahoti, api ca kho pana Sammāsambuddho dharmānāyeva vinayapariyattim nissāya āyasmantaṃ Upālīm etadagge ṭhapesi “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakanam bhikkhūnam vinayadharānam yadidaṃ Upālī”ti¹. Tasmā Upālitttheram pucchitvā vinayam saṅgāyāmāti. Tato thero vinayam pucchanaṭṭhāya attanāva attānam sammanni. Upālitttheropi vissajjanaṭṭhāya sammanni. Tatrāyam Pāli—

Atha kho āyasmā Mahākassapo saṅgham nāpesi—

“Suṇātu me āvuso saṅgho, yadi saṅghassa pattakallam, aham Upālīm vinayam puccheyyan”ti.

Āyasmāpi Upālī saṅgham nāpesi—

“Suṇātu me bhante saṅgho, yadi saṅghassa pattakallam, aham āyasmatā Mahākassapena vinayam puṭṭho vissajjeyyan”ti.

Evam attanāva attānam sammannitvā āyasmā Upālī utṭhāyāsanaṃ ekaṃsam cīvaram katvā there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi dantakhacitaṃ bījanim² gahetvā, tato āyasmā Mahākassapo therāsane nisīditvā āyasmantaṃ Upālīm vinayam pucchi “paṭhamam āvuso Upālī pārājikam kattha paññattan”ti. Vesāliyam bhanteti. Kam ārabbhāti. Sudinnaṃ Kalandauputtam ārabbhāti. Kismiṃ vatthusminti. Methunadhammeti.

Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantaṃ Upālīm paṭhamassa pārājikassa vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchi, paññattimpi pucchi, anupaññattimpi pucchi, āpattimpi pucchi, anāpattimpi pucchi. Yathā ca paṭhamassa, tathā dutiyassa, tathā tatiyassa, tathā catutthassa pārājikassa vatthumpi pucchi -pa- anāpattimpi pucchi. Puṭṭho puṭṭho Upālittthero vissajjesi.

1. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Vījanim (Sī, Syā)

tato imāni cattāri pārājikāni “Pārājikakaṇḍam nāma idan”ti saṅgahaṃ āropetvā ṭhapesuṃ. Terasa saṅghādisesāni “terasakan”ti ṭhapesuṃ. Dve sikkhāpadāni “aniyatānī”ti ṭhapesuṃ. Timsa sikkhāpadāni “nissaggiyapācittiyānī”ti ṭhapesuṃ. Dvenavuti sikkhāpadāni “pācittiyānī”ti ṭhapesuṃ. Cattāri sikkhāpadāni “pāṭidesanīyānī”ti ṭhapesuṃ. Pañcasattati sikkhāpadāni “sekhiyānī”ti ṭhapesuṃ. Satta dhamme “adhikaraṇasamathā”ti ṭhapesuṃ.

Evam Mahāvibhaṅgaṃ saṅgahaṃ āropetvā Bhikkhunīvibhaṅge aṭṭha sikkhāpadāni “pārājikakaṇḍam nāma idan”ti ṭhapesuṃ. Sattarasa sikkhāpadāni “sattarasakan”ti ṭhapesuṃ. Timsa sikkhāpadāni “nissaggiyapācittiyānī”ti ṭhapesuṃ. Chasatṭhisatasikkhāpadāni “pācittiyānī”ti ṭhapesuṃ. Aṭṭha sikkhāpadāni “pāṭidesanīyānī”ti ṭhapesuṃ. Pañcasattati sikkhāpadāni “sekhiyānī”ti ṭhapesuṃ. Satta dhamme “adhikaraṇasamathā”ti ṭhapesuṃ. Evam Bhikkhunīvibhaṅgaṃ saṅgahaṃ āropetvā eteneva upāyena Khandhakaparivārepi āropesuṃ. Evametam sa-ubhatovibhaṅgakhandhakaparivāraṃ Vinayapiṭakaṃ saṅgahamārūḷhaṃ sabbaṃ Mahākassapatthero pucchi. Upālittthero vissajjesi. Pucchāvissajjanapariyosāne pañca arahantasatāni saṅgahaṃ āropitanayeneva gaṇasajjhāyamakaṃsu. Vinayasaṅghāvasāne Upālittthero dantakhacitaṃ bījanaṃ nikkhipitvā dhammāsanaṃ orohitvā vuḍḍhe bhikkhū vanditvā attano pattāsane nisīdi.

Vinayaṃ saṅgāyitvā dhammaṃ saṅgāyitukāmo āyasmā Mahākassapo bhikkhū pucchi “dhammaṃ saṅgāyantehi kaṃ puggalaṃ dhuraṃ katvā dhammo saṅgāyitabbo”ti. Bhikkhū “Ānandattheraṃ dhuraṃ katvā”ti āhaṃsu.

Atha kho āyasmā Mahākassapo saṅghaṃ nāpesi—

“Suṇātu me āvuso saṅgho, yadi saṅghassa pattakallaṃ, ahaṃ Ānandaṃ dhammaṃ puccheyyan”ti.

Atha kho āyasmā Ānando saṅghaṃ nāpesi—

“Suṇātu me bhante saṅgho, yadi saṅghassa pattakallaṃ, ahaṃ āyasmatā Mahākassapena dhammaṃ puṭṭho vissajjeyyan”ti.

Atha kho āyasmā Ānando utṭhāyāsanaṃ ekaṃsaṃ cīvaraṃ katvā there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi dantakhacitaṃ bījaṇiṃ gahetvā. Atha Mahākassapattthero Ānandattheraṃ dhammaṃ pucchi, “Brahmajālaṃ āvuso Ānanda kattha bhāsitaṃ”ti. Antarā ca bhante Rājagahaṃ antarā ca Nālandaṃ Rājagāraḷe Ambalaṭṭhikāyanti. Kaṃ ārabbhāti. Suppiyaṇca paribbājakaṃ Brahmaḍattaṇca māṇavanti. Kismiṃ vatthusminti. Vaṇṇāvaṇṇeti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantaṃ Ānandaṃ Brahmajālassa nidānampi pucchi, puggalampi pucchi. (Vatthumpi pucchi)¹ Sāmaññaphalaṃ paṇāvuso Ānanda kattha bhāsitaṃ. Rājagahe bhante Jīvakaṃbavaneti. Kena saddhinti. Ajātasattunā Vedehiputtana saddhinti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantaṃ Ānandaṃ Sāmaññaphalassa nidānampi pucchi, puggalampi pucchi. Etenevupāyena paṇca nikāye pucchi.

Pañcanikāyā nāma Dīghanikāyo Majjhimanikāyo Saṃyuttanikāyo Aṅguttaranikāyo Khuddakanikāyoti. Tattha Khuddakanikāyo nāma cattāro nikāye ṭhapetvā avasesaṃ Buddhavacanaṃ. Tattha vinayo āyasmatā Upālittherena vissajjito, sesakhuddakanikāyo cattāro ca nikāyā Ānandattherena. Tadeṭaṃ sabbampi Buddhavacanaṃ rasavasena ekavidhaṃ, dhammavinayavasena duvidhaṃ, paṭhamamajjhimaṃ pacchimavasena tiṭṭhaṃ, tathā piṭṭakavasena, nikāyavasena pañcavidhaṃ, aṅgavasena navavidhaṃ, dhammakkaṇḍavasena caturāsītisaḷṇassavidhanti veditabbaṃ.

Kathaṃ **rasavasena ekavidhaṃ**. Yaṇhi Bhagavatā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhivā yāva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, etthantare pañcaccattālīsavassāni devamanussanāgayakkhādayo anusāsantena paccavekkhantena vā vuttaṃ, sabbaṃ taṃ ekaṃsaṃ vimuttirasameva hoti. Evaṃ rasavasena ekavidhaṃ.

Kathaṃ **dhammavinayavasena duvidhaṃ**. Sabbameva cetāṃ dhammo ceva vinayo cāti saṅkhyāṃ gacchati. Tattha Vinayaṭṭhakaṃ **vinayo**, avasesaṃ Buddhavacanaṃ **dhammo**, tenevāha “yannūna mayaṃ āvuso dhammaṇca vinayaṇca saṅgāyeyyāmaṃ”ti

1. () Sabbatthapi natthi.

“aḥaṃ Upāliṃ vinayaṃ puccheyyaṃ, Ānandaṃ dhammaṃ puccheyyaṃ”ti ca. Evaṃ dhammavinayavasena duvidhaṃ.

Kathaṃ **paṭhamamajjhimapacchimavasena tividhaṃ**. Sabbameva idaṃ paṭhamabuddhavadānaṃ majjhimapacchimavadānaṃ pacchimabuddhavadānanti tippabhedhaṃ hoti. Tattha—

Anekajātiśāmaṣāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisaṃ.
Gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṃ.
Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi.
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhataṃ.
Visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagāti¹—

Idaṃ **paṭhamabuddhavadānaṃ**.

Keci “Yadā have pātubhavanti dhammā”ti **Khandhake** udānagāthaṃ āhu. Esā pana pāṭipadadivase sabbaññubhāvappattassa somanassamayañāṇena paccayākāraṃ paccavekkhantassa uppannā udānagāthāti veditabbā.

Yaṃ pana parinibbānakāle abhāsi, “handa dāni bhikkhave āmantayāmi vo, vayadhammā saṅkhārā, appamādena sampādetthā”ti², idaṃ **pacchimabuddhavadānaṃ**.

Ubhinnaṃ mantare yaṃ vuttaṃ, etaṃ **majjhimapacchimavadānaṃ** evaṃ paṭhamamajjhimapacchimavasena tividhaṃ.

Kathaṃ **piṭakavasena tividhaṃ**. Sabbampi heṭhaṃ Vinayapiṭakaṃ Suttantapiṭakaṃ Abhidhammapiṭakanti tippabhedameva hoti. Tattha paṭhamasaṅgītiyaṃ saṅgītaṃ asaṅgītaṃ sabbampi samodhānetvā ubhayāni Pātimokkhāni dve Vibhaṅgāni dvāvāsati Khandhakāni soḷasa parivārāti idaṃ **Vinayapiṭakaṃ** nāma.

Brahmajālādicatuttiṃsasuttasaṅgaho Dīghanikāyo, Mūlapariyāyasuttādi diyaḍḍhasatadvesuttasaṅgaho Majjhimanikāyo,
Oghataṇṇasuttādisattasuttasahassa sattasatadvāsattisuttasaṅgaho Saṃyuttanikāyo, Cittapariyādānasuttādinavasuttasahassa pañcasatasattapaññāsuttasaṅgaho Aṅguttaranikāyo, Khuddakapāṭha Dhammapada Udāna Itivuttaka

1. Khu 1. 36 Dhammapade.

2. Dī 2. 128 piṭṭhe.

Suttanipāta Vimānavatthu Petavatthu Theragāthā Therīgāthā Jātaka Niddesa
Paṭisambhidā Apadāna Buddhavaṃsa Cariyāpiṭakavasena
pannarasappabhedo Khuddakanikāyoti idaṃ **Suttantapiṭakam** nāma.

Dhammasaṅgaho Vibhaṅgo Dhātukathā Puggalapaññatti Kathāvatthu
Yamakam Paṭṭhānanti idaṃ **Abhidhammapiṭakam** nāma. Tattha—

Vividhavisesanayattā, vinayanato ceva kāyavācānaṃ.

Vinayatthavidūhi ayaṃ, vinayo vinayoti akkhāto.

Vividhā hi ettha pañcavidhapātīmokkhuddesapārājikādi satta-
āpattikkhandhamātikāvibhaṅgādippabhedā nayā, visesabhūtā ca
dalhīkammāsithilakaraṇappayojanā anupaññattinayā, kāyikavācasika-
ajjhācāranisedhanato cesa kāyaṃ vācaṇca vineti, tasmā vividhanayattā
visesanayattā kāyavācānaṃ vinayanato vinayoti akkhāto. Tenetametassa
vacanatthakosallatthaṃ vuttaṃ—

“Vividhavisesanayattā, vinayanato ceva kāyavācānaṃ.

Vinayatthavidūhi ayaṃ, vinayo vinayoti akkhāto”ti.

Itaraṃ pana—

Atthānaṃ sūcanato, suvuttato savanatotha sūdanato.

Suttāṇa suttasabhā-gato ca suttanti¹ akkhātaṃ.

Taṇhi attatthaparattādibhede atthe sūceti, suvuttā cettha atthā
veneyyajjhāsayanulomena vuttattā. Savati cetarṃ atthe sassamiva phalaṃ,
pasavatīti vuttaṃ hoti. Sūdati cetarṃ² dhenu viya khīraṃ, paggharatīti
vuttaṃ hoti. Suṭṭhu ca ne tāyati, rakkhatīti vuttaṃ hoti. Suttasabhāgañcetarṃ.
Yathā hi tacchakānaṃ suttarṃ pamāṇaṃ hoti, evametampi viññūnaṃ. Yathā
ca suttana saṅgahitāni pupphāni na vikiriyanti na viddhamsiyanti, evametena
saṅgahitā atthā. Tenetametassa vacanatthakosallatthaṃ vuttaṃ—

“Atthānaṃ sūcanato, suvuttato savanatotha sūdanato.

Suttāṇa suttasabhā, gato ca suttanti akkhātan”ti.

1. Suttarṃ suttanti (Sī, Syā)

2. Sūdati ca (Syā)

Itaro pana—

Yaṃ ettha vuḍḍhimanto, salakkhaṇā pūjitā paricchinṇā.

Vuttādhikā ca dhammā, abhidhammo tena akkhāto.

Ayañhi abhi-saddo vuḍḍhilakkhaṇa¹ pūjita-paricchinṇādhikesu dissati. Tathā hesa “bālā me āvuso dukkhā vedanā abhikkamanti, no paṭikkamanti”ti-ādīsu² vuḍḍhiyaṃ āgato. “Yā tā rattiyo abhiññātā abhilakkhitā”ti-ādīsu³ lakkhaṇa⁴. “Rājābhirājā manujindo”ti-ādīsu⁵ pūjite. “Paṭibalo vinetum abhidhamme abhivinaye”ti-ādīsu⁶ paricchinne, aññamañña-saṅkaravirahite dhamme ca vinaye cāti vuttaṃ hoti. “Abhikkantena vaṇṇena”ti-ādīsu⁷ adhike.

Ettha ca “rūpūpapattiyā maggaṃ bhāveti, mettāsaḥagatena cetasaṃ ekam disaṃ pharitvā viharati”ti-ādinā⁸ nayena vuḍḍhimantopi dhammā vuttā. “Rūpārammaṇaṃ vā saddārammaṇaṃ vā”ti-ādinā nayena ārammaṇādihi lakkhaṇīyattā⁹ salakkhaṇāpi. “Sekkha dhammā asekkha dhammā lokuttarā dhammā”ti-ādinā nayena pūjitāpi. Pūjārahāti adhippāyo. “Phasso hoti vedanā hoti”ti-ādinā nayena sabhāvaparicchinṇattā paricchinṇāpi. “Mahaggaṭā dhammā appamaṇā dhammā anuttarā dhammā”ti-ādinā nayena adhikāpi dhammā vuttā. Tenetametassa vacanattakosallatthaṃ vuttaṃ—

“Yaṃ ettha vuḍḍhimanto, salakkhaṇā pūjitā paricchinṇā.

Vuttādhikā ca dhammā, abhidhammo tena akkhāto”ti.

Yaṃ panettha avasiṭṭhaṃ, taṃ—

Piṭakaṃ piṭakatthavidū, pariyattibbhājanatthato¹⁰ āhu.

Tena samodhānetvā, tayopi vinayādayo ñeyyā.

1. Vuḍḍhisalakkhaṇa (sabbattha)

3. Ma 1. 25 piṭṭhe.

5. Ma 2. 351; Khu 1. 368 piṭṭhe.

7. Khu 2. 10 piṭṭhe.

9. Sallakkhaṇīyattā (Sī, Syā)

2. Ma 3. 307; Saṃ 3. 71 piṭṭhādīsu.

4. Salakkhaṇa (sabbattha)

6. Vi 3. 97 piṭṭhe.

8. Abhi 1. 44 piṭṭhādīsu.

10. Pariyattibbhājanatthato (Sī, Syā)

Pariyattipi hi “mā piṭakasampadānenā”¹ti-ādīsu¹ piṭakanti vuccati. “Atha puriso āgaccheyya kudālapīṭakam ādāyā”²ti-ādīsu² yaṃ kiñci bhājanampi. Tasmā piṭakam piṭakatthavidū pariyattibbhājanatthato āhu.

Idāni **tena samodhānetvā tayopi vinayādayo ñeyyā**ti tena evaṃ duvidhatthena piṭaka-saddena saha samāsam katvā vinayo ca so piṭakañca pariyattibhāvato tassa tassa atthassa bhājanato cāti Vinayapiṭakam. Yathāvutteneva nayena suttantañca tam piṭakañcāti Suttantapiṭakam. Abhidhammo ca so piṭakañcāti Abhidhammapiṭakanti evamete tayopi vinayādayo ñeyyā.

Evaṃ ñatvā ca³ punapi tesveva piṭakesu nānappakāraḥkosallattham—

Desanāsāsanakathā, bhedaṃ tesu yathārahaṃ.

Sikkhāpahānagambhīra, bhāvañca paridīpaye.

Pariyattibhedaṃ sampattiṃ, vipattiñcāpi yaṃ yaṃ.

Pāpuṇāti yathā bhikkhu, tampi sabbaṃ vibhāvaye.

Tatrāyaṃ paridīpanā vibhāvanā ca: Etāni hi tīṇi piṭakāni yathākkamaṃ āṇā vohāraparamatthadesanā, yathāparādhā yathānuloma yathādhammasāsanāni, samvarāsaṃvara dīṭṭhiviniveṭhana nāmarūpaparicchedakathāti ca vuccanti.

Ettha hi Vinayapiṭakam āṇārahena Bhagavatā āṇābāhullato desitattā **āṇādesanā**, Suttantapiṭakam vohāraḥkusaleṇa Bhagavatā vohārabāhullato desitattā **vohāradesanā**, Abhidhammapiṭakam paramatthakusaleṇa Bhagavatā paramatthabāhullato desitattā **paramatthadesanā**ti vuccati.

Tathā paṭhamam ye te pacurāparādhā sattā te yathāparādhamaṃ ettha sāsītāti **yathāparādhāsāsanam**, dutiyam anekajjhāsayaṇusayacariyādhimuttikā sattā yathānulomaṃ ettha sāsītāti **yathānulomasāsanam**, tatiyam dhammapuñjamatte “aham mamā”³tisaññino sattā yathādhammaṃ ettha sāsītāti **yathādhammasāsananti** vuccati.

1. Am 1. 189 piṭṭhādīsu.

2. Ma 1. 178; Am 1. 205 piṭṭhe.

3. Ñatvāva (Sī, Ka)

Tathā paṭhamam ajjhācārapaṭipakkhabhūto saṁvarāsaṁvaro ettha kathitoti **saṁvarāsaṁvarakathā**, dutiyam dvāsaṭṭhidiṭṭhipaṭipakkhabhūta diṭṭhiviniveṭhanā ettha kathitāti **diṭṭhiviniveṭhanakathā**, tatiyam ragādipaṭipakkhabhūto nāmarūpaparicchedo ettha kathitoti **nāmarūpaparicchedakathā**ti vuccati.

Tisupi cetesu tisso sikkhā tīṇi pahānāni catubbidho ca gambhīrabhāvo veditabbo. Tathā hi Vinayaṭṭake visesena **adhisīlasikkhā** vuttā, Suttantaṭṭake **adhicittasikkhā**, Abhidhammaṭṭake **adhipaññāsikkhā**.

Vinayaṭṭake ca **vītikkaṁappahānam** kilesānam vītikkaṁapaṭipakkhattā sīlassa, Suttantaṭṭake **pariyuṭṭhānappahānam** pariyuṭṭhānapaṭipakkhattā samādhissa, Abhidhammaṭṭake **anusayappahānam** anusayapaṭipakkhattā paññāya.

Paṭhame ca **tadaṅgappahānam** kilesānam, itaresu **vikkhambhanasamucchedappahānāni**. Paṭhame ca **duccaritasamkilesassa** pahānam, itaresu **taṇhādiṭṭhisamkilesānam**.

Ekamekasmiñcettha catubbidhopi dhammatthadesanāpaṭivedhagambhīrabhāvo veditabbo. Tattha **dhammoti** Pāḷi. **Atthoti** tassā yevattho. **Desanāti** tassā manasāvavatthāpitāya Pāḷiyā desanā. **Paṭivedhoti** Pāḷiyā Pāḷi-atthassa ca yathābhūtāvabodho. Tisupi cetesu ete dhammatthadesanāpaṭivedhā yasmā sasādihi viya mahāsamuddo mandabuddhīhi dukkhogāhā alabbhaneyyapaṭiṭṭhā ca, tasmā gambhīrā. Evaṁ ekamekasmiṁ ettha catubbidhopi gambhīrabhāvo veditabbo.

Aparo nayo. **Dhammoti** hetu, vuttañhetam “hetumhi ñāṇam dhammapaṭisambhidā”ti. **Atthoti** hetuphalam, vuttañhetam “hetuphale ñāṇam atthapaṭisambhidā”ti. **Desanāti** paññatti, yathādhammam dhammābhilāpoti adhippāyo. **Paṭivedhoti** abhisamayo. So ca lokiyalokuttaro visayato asammohato ca atthānurūpam dhammesu dhammānurūpam atthesu paññattipathānurūpam paññattisu avabodho.

Idāni yasmā etesu ṭṭakesu yaṁ yaṁ dhammajātam vā atthajātam vā, yā cāyam yathā yathā ñāpetabbo attho sotūnam ñāṇassa abhimukho hoti, tathā tathā tadatthajotikā desanā, yo

cettha aviparītāvabodhasaṅkhāto paṭivedho, sabbametaṃ
anupacitakusalasambhārehi duppaññehi sasādīhi viya mahāsamuddo
dukkhogāhaṃ alabbhaneyyapatiṭṭhañca, tasmā gambhīraṃ. Evampi
ekamekasmim ettha catubbidhopi gambhīrabhāvo veditabbo.

Ettāvatā ca—

Desanāsāsanakathā, bhedaṃ tesu yathārahaṃ.
Sikkhāpahānagambhīra, bhāvañca paridīpayeti—

Ayaṃ gāthā vuttatthā hoti.

Pariyattibhedaṃ sampattim, vipattiñcāpi yaṃ yaṃ.
Pāpuṇāti yathā bhikkhu, tampi sabbaṃ vibhāvayeti—

Ettha pana tisu piṭakesu tividho **pariyattibhedo** datṭhabbo. Tisso hi
pariyattiyo alagaddūpamā nissaraṇatthā bhaṇḍāgārikapariyattīti.

Tattha yā duggahitā, upārambhādihetu pariyāpuṭā, ayaṃ **alagaddūpamā**.
Yaṃ sandhāya vuttaṃ, “seyyathāpi bhikkhave puriso alagaddatthiko
alagaddagavesī alagaddapariyesanaṃ caramāno, so passeyya mahantaṃ
alagaddaṃ, tamenāṃ bhoge vā naṅguṭṭhe vā gaṇheyya, tassa so alagaddo
paṭiparivattitvā hatthe vā bāhāya vā aññatarasmim vā aṅgapaccaṅge
ḍaṃseyya. So tatonidānaṃ maraṇaṃ vā nigaccheyya maraṇamattaṃ vā
dukkhaṃ. Taṃ kissa hetu? Duggahitattā bhikkhave alagaddassa. Evameva
kho bhikkhave idhekacce moghapurisā dhammaṃ pariyāpuṇanti Suttaṃ -pa-
Vedallaṃ. Te taṃ dhammaṃ pariyāpuṇitvā tesaṃ dhammānaṃ paññāya
atthaṃ na upaparikkhanti. Tesaṃ te dhammā paññāya atthaṃ
anupaparikkhataṃ na nijjhānaṃ khamanti. Te upārambhānisamsā ceva
dhammaṃ pariyāpuṇanti itivādappamokkhānisamsā ca. Yassa catthāya
dhammaṃ pariyāpuṇanti, tañcassa atthaṃ nānubhonti. Tesaṃ te dhammā
duggahitā dīgharattaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattanti. Taṃ kissa hetu?
Duggahitattā bhikkhave dhammānaṃ”ti¹.

1. Ma 1. 186 piṭṭhe.

Yā pana suggahitā, sīlakkhandhādīpāripūriṃ yeva ākaṅkhamānena pariyāpuṭā, na upārambhādi hetu. Yaṃ **nissaraṇatthā**. Yaṃ sandhāya vuttaṃ, “tesaṃ te dhammā suggahitā dīgharattaṃ hitāya sukhāya saṃvattanti. Taṃ kissa hetu? Suggahitattā bhikkhave dhammānan”¹.

Yaṃ pana pariññātakkhando pahīnakilesa bhāvitamaggo paṭividdhākuppo sacchikatanirodho khīṇāsavo kevalaṃ pavenīpālanatthāya vaṃsānurakkhaṇatthāya pariyāpuṇāti. Yaṃ **bhaṇḍāgārikapariyattī**.

Vinaye pana suppaṭipanno bhikkhu sīlasampattiṃ nissāya tisso vijjā pāpuṇāti, tesaṃ yeva ca tattha pabhedavacanato. Sutte suppaṭipanno samādhisampadaṃ nissāya cha abhiññā pāpuṇāti, tesaṃ yeva ca tattha pabhedavacanato. Abhidhamme suppaṭipanno paññāsampadaṃ nissāya catasso paṭisambhidā pāpuṇāti. Tāsaṅca tattheva pabhedavacanato. Evametesu suppaṭipanno yathākkamena imaṃ vijjāttayachābhiññācatupaṭisambhidābhedaṃ sampattiṃ pāpuṇāti.

Vinaye pana duppaṭipanno anuññātasukhasamphassa-attharaṇapāvuraṇādīphassasāmaññato paṭikkhittesu upādinna-phassādisu² anavajjasāññī hoti. Vuttampi hetuṃ “tathāhaṃ Bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānāmi, yathā yeme antarāyikā dhammā vuttā Bhagavatā, te paṭisevato nālaṃ antarāyāyā”³. Tato dussīlabhāvaṃ pāpuṇāti. Sutte duppaṭipanno “cattārome bhikkhave puggalā santo saṃvijjamānā”⁴ ti-ādīsu⁴ adhippāyaṃ ajānanto duggahitaṃ gaṇhāti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ, “attanā duggahitena amhe ceva abbhācikkhati, attānaṅca kanati, bahuṅca apuññaṃ pasavati”⁵. Tato micchādīṭṭhitaṃ pāpuṇāti. Abhidhamme duppaṭipanno dhammacintaṃ atidhāvanto acinteyyānīpi cinteti, tato cittakkhepaṃ pāpuṇāti. Vuttañhetuṃ, “cattārimāni bhikkhave acinteyyāni na cintetabbāni, yāni cinto ummādaṃ vighātassa bhāgi assā”⁶. Evametesu duppaṭipanno yathākkamena imaṃ dussīlabhāvamicchādīṭṭhitācittakkhepabhedaṃ vipattiṃ pāpuṇāti.

1. Ma 1. 187 piṭṭhe.

3. Vi 2. 175; Ma 1. 182 piṭṭhe.

5. Vi 2. 177; Ma 1. 185 piṭṭhe.

2. Upādinna-phassādisu (Dī-Ṭṭha 1. 22 piṭṭhe.)

4. Am 1. 311 piṭṭhādisu.

6. Am 1. 392 piṭṭhe.

Ettāvatā ca—

Pariyattibhedam sampattim, vipattiñcāpi yaṃ yaṃ.

Pāpuṇāti yathā bhikkhu, tampi sabbam vibhāvayeti—

Ayampi gāthā vuttatthā hoti. Evaṃ nānappakārato piṭakāni ñatvā tesam vasenetam Buddhavacanam tividhanti ñātabbam.

Katham nikāyavasena pañcavidham? Sabbameva cetam Dīghanikāyo Majjhimanikāyo Saṃyuttanikāyo Aṅguttaranikāyo Khuddakanikāyoti pañcappabhedam hoti. Tattha katamo **Dīghanikāyo**? Tivaggasaṅgahāni Brahmajālādīni catuttimsa suttāni.

Catuttimseva suttantā, tivaggo yassa saṅgaho.

Esa Dīghanikāyoti, paṭhamo anulomiko.

Kasmā panesa Dīghanikāyoti vuccati? Dīghappamāṇānam suttānam samūhato nivāsato ca. Samūhanivāsā hi nikāyoti vuccanti. “Nāham bhikkhave aññam ekanikāyampi samanupassāmi evam cittam, yathayidam bhikkhave tiracchānagatā pāṇā¹. Poṇikanikāyo cikkhallikanikāyo”ti evamādīni cettha sādhakāni sāsano ca lokato ca. Evaṃ sesānampi nikāyabhāve vacanatto veditabbo.

Katamo **Majjhimanikāyo**? Majjhimappamāṇāni pañcadasavaggasaṅgahāni Mūlapariyāyasuttādīni diyaḍḍhasatam dve ca suttāni.

Diyaḍḍhasatam suttantā, dve ca suttāni yattha so.

Nikāyo Majjhimo pañcadasa-vaggapariggaho.

Katamo **Saṃyuttanikāyo**? Devatāsaṃyuttādivasena tīṭhāni Oghataraṇādīni satta suttasahassāni satta ca suttasatāni dvāsaṭṭhi ca suttāni.

Satta suttasahassāni, satta suttasatāni ca.

Dvāsaṭṭhi ceva suttantā, eso Saṃyuttasaṅgaho.

1. Saṃ 2. 123 piṭṭhe.

Katamo **Aṅguttaranikāyo**? Ekeka-aṅgāṭirekavasena ṭhitāni
Cittapariyādānādīni nava suttasahassāni pañca suttasatāni sattapaññāsañca
suttāni.

Nava suttasahassāni, pañca suttasatāni ca.
Sattapaññāsa suttāni, saṅkhyā Aṅguttare ayaṃ.

Katamo **Khuddakanikāyo**? Sakalaṃ Vinayapiṭakaṃ
Abhidhammapiṭakaṃ Khuddakapāṭhādayo ca pubbe nidassitā
pannarasabhedā, ṭhapetvā cattāro nikāye avasesaṃ Buddhavacananti.

Ṭhapetvā caturo pete, nikāye Dīgha-ādike.
Tadaññaṃ Buddhavacanaṃ, nikāyo Khuddako matoti.

Evam nikāyavasena pañcavidham.

Kathaṃ aṅgavasena navavidham? Sabbameva hidaṃ Suttaṃ Geyyaṃ
Veyyākaraṇaṃ Gāthā Udānaṃ Itivuttakaṃ Jātakaṃ Abbhutadhammaṃ
Vedallanti navappabhedam hoti. Tattha
ubhatovibhaṅganiddesakhandhakaparivārā Suttanipāte
Maṅgalasuttaratanasuttanālakasuttatuvattakasuttāni aññampi ca
suttanāmakaṃ Tathāgatavacanaṃ **Suttanti** veditabbaṃ. Sabbampi
sagāthakaṃ suttaṃ **Geyyanti** veditabbaṃ. Visesaṃ Saṃyuttake sakalopi
Sagāthāvaggo, sakalaṃ Abhidhammapiṭakaṃ, niggāthakaṃ suttaṃ, yañca
aññampi aṭṭhahi aṅgehi asaṅgahitaṃ Buddhavacanaṃ, taṃ **Veyyākaraṇanti**
veditabbaṃ. Dhammapadaṃ Theragāthā Therīgāthā Suttanipāte
nosuttanāmikā suddhikagāthā ca **Gāthā**ti veditabbā.
Somanassañāṇamayikagāthāpaṭisaṃyuttā dvāsīti suttantā **Udānanti**
veditabbaṃ. “Vuttañhetam Bhagavatā”ti-ādinayappavattā
Dasuttarasatasuttantā **Itivuttakanti** veditabbaṃ. Apaṇṇakajātakādīni
paññāsādhikāni pañca jātakasatāni **Jātakanti** veditabbaṃ. “Cattārome
bhikkhave acchariyā abbhutā dhammā Ānande”ti¹ādinayappavattā sabbepi
acchariya-abbhutadhammapaṭisaṃyuttā suttantā **Abbhutadhammanti**
veditabbaṃ.
Cūḷavedallamahāvedallasammādiṭṭhisakkapañhasaṅkhārabhājanīyamahāpuṇṇ
amasuttādayo sabbepi vedañca tuṭṭhiñca laddhā laddhā pucchitasuttantā
Vedallanti veditabbaṃ. Evam aṅgavasena navavidham.

Kathaṃ dhammakkhandhavasena caturāsītisahassavidhaṃ. Sabbameva cetam Buddhavacanaṃ—

Dvāsīti¹ Buddhato gaṇhiṃ, dve sahasāni bhikkhuto.
Caturāsīti sahasāni, ye me dhammā pavattinoti²—

Evaṃ paridīpitadhammakkhandhavasena caturāsītisahassappabhedam hoti. Tattha ekānusandhikaṃ suttaṃ eko dhammakkhandho. Yaṃ anekānusandhikaṃ, tattha anusandhivasena dhammakkhandhagaṇanā. Gāthābandhesu pañhāpucchanaṃ eko dhammakkhandho, vissajjanaṃ eko. Abhidhamme ekamekaṃ tikadukabhājanaṃ ekamekañca cittavārabhājanaṃ eko dhammakkhandho. Vinaye atthi vatthu, atthi mātikā, atthi padabhājanīyaṃ, atthi antarāpatti, atthi āpatti, atthi anāpatti, atthi tikacchedo. Tattha ekameko koṭṭhāso ekameko dhammakkhandhoti vedītabbo. Evaṃ dhammakkhandhavasena caturāsītisahassavidhaṃ.

Evametam abhedato rasavasena ekavidham, bhedato dhammavinayādivasena duvidhādibhedam Buddhavacanaṃ saṅgāyanteṇa Mahākassapappamukhena vasīgaṇeṇa ayaṃ dhammo, ayaṃ vinayo, idaṃ paṭhamabuddhavacanaṃ, idaṃ majjhimbuddhavacanaṃ, idaṃ pacchimabuddhavacanaṃ, idaṃ Vinayapiṭakaṃ, idaṃ Suttantapiṭakaṃ, idaṃ Abhidhammapiṭakaṃ, ayaṃ Dīghanikāyo -pa- ayaṃ Khuddakanikāyo, imāni Suttādīni navaṅgāni, imāni caturāsītīdhammakkhandhasahassānīti imam pabhedam vavatthapetvāva saṅgītaṃ. Na kevalaṃca ettakameva, aññampi uddānasaṅgahavaggasaṅgaha peyyāla saṅgaha ekakanipāta dukanipātādinipātasāṅgahasamūttasaṅgaha paṇṇāsasaṅgahādi-anekavidham tisu piṭakesu sandissamānaṃ saṅgahappabhedam vavatthapetvā-eva sattahi māsehi saṅgītaṃ. Saṅgītipariyosāne cassa “idaṃ Mahākassapattherena dasabalassa sāsanaṃ pañcavassasahassaparimāṇam kalam pavattanasamattham katan”ti sañjātaṃ modā sādhu-kāraṃ viya dadamānā ayaṃ mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā anekappakāraṃ kampi saṅkampi sampakampi sampavedhi, anekāni ca acchariyāni pāturaheṣunti ayaṃ **paṭhamamahāsaṅgīti** nāma. Yā loke—

Satehi pañcahi katā, tena pañcasatāti ca.
Thereheva katattā ca, therikāti pavuccatīti.

1. Dvāsītiṃ (Sī)

2. Khu 2. 347 Theragāthāyaṃ.

Imissā pana paṭhamamahāsaṅgītiyā pavattamānāya vinayaṃ
pucchantena āyasmatā Mahākassapena “paṭhamam āvuso Upāli pārājikaṃ
kattha paññattan”ti-evamādivacanapariyosāne “vatthumpi pucchi, nidānampi
pucchi, puggalampi pucchi”ti ettha nidāne pucchite taṃ nidānaṃ ādito
pabhuti vitthāretvā yena ca paññattaṃ, yasmā ca paññattaṃ, sabbametaṃ
kathetukāmena āyasmatā Upālitherena vuttaṃ “tena samayena Buddho
Bhagavā Verañjāyaṃ viharatī”ti sabbam vattabbaṃ. Evamidam āyasmatā
Upālitherena vuttaṃ, tañca pana paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttanti
veditabbaṃ. Ettāvata ca “idaṃ vacanaṃ kena vuttaṃ kadā vuttaṃ”ti etesaṃ
padānaṃ attho pakāsito hoti.

Idāni kasmā vuttanti ettha vuccate, yasmā ayamāyasmatā
Mahākassapattherena nidānaṃ puṭṭho, tasmānena taṃ nidānaṃ ādito pabhuti
vitthāretuṃ vuttanti. Evamidam āyasmatā Upālitherena
paṭhamamahāsaṅgītikāle vadantenāpi iminā kāraṇena vuttanti veditabbaṃ.
Ettāvata ca “**Vuttaṃ yena yadā yasmā**”ti imesaṃ mātikāpadānaṃ attho
pakāsito hoti.

Idāni **dhāritaṃ yena cābhataṃ, yatthappatiṭṭhitañcetametaṃ vatvā
vidhiṃ tatoti** etesaṃ atthappakāsanatthaṃ idaṃ vuccati. Taṃ panetaṃ “tena
samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṃ viharatī”ti-
evamādivacanapaṭimaṇḍitanidānaṃ Vinayapiṭakaṃ kena dhāritaṃ,
kenābhataṃ, kattha patiṭṭhanti. Vuccate, ādito tāva idaṃ Bhagavato
sammukhā āyasmatā Upālitherena dhāritaṃ, tassa sammukhato
aparinibbute Tathāgate chaḷabhiññādibhedehi anekehi bhikkhusahashehi
parinibbute Tathāgate Mahākassapappamukhehi dhammasaṅgāhakattherehi.
Kenābhatanti Jambudīpe tāva Upālitheramādimkatvā ācariyaparamparāya
yāva tatiyasaṅgīti, tāva ābhataṃ. Tatrāyaṃ **ācariyaparamparā—**

Upāli Dāsako ceva, Soṇako Siggavo tathā.
Tisso Moggaliputto ca, pañcete vijitāvino.
Paramparāya vinayaṃ, dīpe jambusirivhaye.
Acchijjamānamānesuṃ, tatiyo yāva saṅgaho.

Āyasmā hi Upāli imaṃ vinayavaṃsaṃ vinayatantiṃ vinayapaveṇiṃ
 Bhagavato sammukhā uggahetvā bahūnaṃ bhikkhūnaṃ hadaye patiṭṭhāpesi,
 tassa hāyasmato santike vinayavaṃsaṃ uggahetvā vinaye pakataññutaṃ
 pattesu puggalesu puthujjanasotāpannasakadāgāmi-anāgāmino
 gaṇanapathaṃ vītivattā, khīṇāsavānaṃ saḥassamekaṃ ahosi. Dāsakattheropi
 tasseva saddhivihāriko ahosi, so Upālittherassa sammukhā uggahetvā
 tatheva vinayaṃ vācesi, tassāpi āyasmato santike uggahetvā vinaye
 pakataññutaṃ pattā puthujjanādayo gaṇanapathaṃ vītivattā, khīṇāsavānaṃ
 saḥassameva ahosi. Soṇakattheropi Dāsakattherassa saddhivihāriko ahosi,
 sopi attano upajjhāyassa Dāsakattherassa sammukhā uggahetvā tatheva
 vinayaṃ vācesi, tassāpi āyasmato santike uggahetvā vinaye pakataññutaṃ
 pattā puthujjanādayo gaṇanapathaṃ vītivattā, khīṇāsavānaṃ saḥassameva
 ahosi. Siggavattheropi Soṇakattherassa saddhivihāriko ahosi, sopi attano
 upajjhāyassa Soṇakattherassa santike vinayaṃ uggahetvā arahantasahassassa
 dhuraggāho ahosi, tassa paṇāyasmato santike uggahetvā vinaye
 pakataññutaṃ pattā puthujjanasotāpannasakadāgāmi-anāgāminopi
 khīṇāsavāpi “ettakāni satāni”ti vā “ettakāni saḥassāni”ti vā aparicchinnā
 ahesuṃ. Tadā kira Jambudīpe atimahā bhikkhusamudāyo¹ ahosi.
 Moggaliputtatissattherassa pana ānubhāvo tatiyaśāṅgīyaṃ pākaṭo
 bhavissati. Evamidaṃ Vinayapiṭakaṃ Jambudīpe tāva imāya
 ācariyaparamparāya yāva tatiyaśāṅgīti, tāva ābhatanti veditabbaṃ.

Paṭhamamahāśāṅgītikathā niṭṭhitā.

Dutiyasāṅgītikathā

Dutiyasāṅgīti vijānanatthaṃ pana ayamanukkamo veditabbo. Yadā hi—

Saṅgāyitvāna saddhammaṃ, jotayitvā ca sabbadhi.

Yāva jīvitapariyantaṃ, tathavā pañcasatāpi te.

1. Samūho (Sī), samudayo (Syā)

Khīṇāsavā jutīmanto, therā Kassapa-ādayo.

Khīṇasnehapadīpāva, nibbāyimsu anālayā.

Athānukkamena gacchantesu rattindivesu vassasatapariniibbute Bhagavati Vesālikā Vajjiputtakā bhikkhū Vesāliyaṃ “kappati siṅgiloṇakappo, kappati dvaṅgulakappo, kappati gāmantarakappo, kappati āvāsakappo, kappati anumatikappo, kappati āciṇṇakappo, kappati amathitakappo, kappati jaḷogim pātuṃ, kappati adasakaṃ nisīdanam, kappati jātarūparajatan”ti imāni dasa vatthūni dīpesuṃ. Tesam Susunāgaputto Kālāsoko nāma rājā pakkho ahosi.

Tena kho pana samayena āyasmā Yaso Kākaṇḍakaputto Vajjīsu cārikaṃ caramāno “Vesālikā kira Vajjiputtakā bhikkhū Vesāliyaṃ dasa vatthūni dīpentī”ti sutvā “na kho panetaṃ patirūpaṃ, yvāhaṃ dasabalassa sāsanavipattiṃ sutvā appossukko bhaveyyaṃ, handāhaṃ adhammavādino niggaḥetvā dhammaṃ dīpemi”ti cintento yena Vesālī tadavasari. Tatra sudaṃ āyasmā Yaso Kākaṇḍakaputto Vesāliyaṃ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyaṃ.

Tena kho pana samayena Vesālikā Vajjiputtakā bhikkhū tadahuposathe kaṃsapātiṃ udakena pūretvā majjhe bhikkhusaṃghassa ṭhapetvā āgatāgate Vesālike upāsake evaṃ vadanti “dethāvuso saṃghassa kahāpaṇampi aḍḍhampi pādampi māsakarūpampi, bhavissati saṃghassa parikkhārena karaṇīyaṃ”ti sabbaṃ tāva vattabbaṃ, yāva “imāya pana vinayaśaṅgītiyā satta bhikkhusatāni anūnāni anadhikāni ahesuṃ, tasmā ayaṃ dutiyaśaṅgīti sattasatikāti vuccatī”ti.

Evaṃ tasmim ca sannipāte dvādasa bhikkhusatasahassāni sannipatiṃsu āyasmatā Yasena samussāhitā. Tesam majjhe āyasmatā Revatena puṭṭhena Sabbakāmittherena vinayaṃ vissajjentena tāni dasa vatthūni vinicchitāni, adhikaraṇaṃ vūpasamitaṃ. Atha therā “puna dhammañca vinayañca saṅgāyissāmā”ti Tipiṭakadhare pattapaṭisambhīde sattasate bhikkhū uccinitvā

Vesāliyaṃ Vālikārāme¹ sannipatitvā Mahākassapaṭṭherena
saṅgāyitasadisameva sabbaṃ sāsanaṃ malaṃ sodhetvā puna piṭakavasena
nikāyavasena aṅgavasena dhammakkhandhavasena ca sabbaṃ dhammaṇca
vinayaṇca saṅgāyimsu. Ayaṃ saṅgīti aṭṭhahi māsehi niṭṭhitā. Yā loke—

Satehi sattahi katā, tena sattasatāti ca.

Pubbe kataṃ upādāya, dutiyāti ca vuccatīti.

Sā panāyaṃ—

Yehi therehi saṅgītā, saṅgīti tesu vissutā.

Sabbakāmī ca Sālho ca, Revato Khujjasobhito.

Yaso ca Sāṇasambhūto, ete saddhivihārikā.

Therā Ānandatherassa, diṭṭhapubbā Tathāgataṃ.

Sumano Vāsabhagāmī ca, ñeyyā saddhivihārikā.

Dve ime Anuruddhassa, diṭṭhapubbā Tathāgataṃ.

Dutiyo pana saṅgīto, yehi therehi saṅgaho.

Sabbepi pannabhārā te, katakiccā anāsavāti.

Ayaṃ dutiyasaṅgīti.

Evamimaṃ dutiyasaṅgītiṃ saṅgāyitvā therā “uppajjissati nu kho
anāgatepi sāsanaṃ evarūpaṃ abbudaṇṇaṃ”ti olokayamānā imaṃ addasaṃsu
“ito vassasatassa upari aṭṭhārasame vasse Pāṭaliputte **Dhammāsoko** nāma
rājā uppajjitvā sakalajambudīpe rajjaṃ kāressati, so Buddhasāsane pasīditvā
mahantaṃ lābhasakkāraṃ pavattayissati, tato tiṭṭhiyā lābhasakkāraṃ
patthayamānā sāsane pabbajitvā sakaṃ sakaṃ diṭṭhiṃ paridīpessanti, evaṃ
sāsane mahantaṃ abbudaṇṇaṃ uppajjissati”ti. Atha nesaṃ etadahosi “kiṃ nu
kho mayaṃ etasmiṃ abbude uppanne sammukhā bhavissāma na
bhavissāmā”ti. Atha te sabbeva tadā attano asammukhabhāvaṃ ñatvā “ko nu
kho taṃ adhikaraṇaṃ vūpasametum samattho bhavissati”ti sakalaṃ
manussalokaṃ chakāmāvacaradevalokaṇca oloketā na kañci disvā,
Brahmaloke **Tissaraṃ** nāma mahābrahmānaṃ

1. Vālukārāme (Sī)

addasaṃsu parittāyukaṃ uparibrahmalokūpapattiyā bhāvitamaggaṃ, disvāna nesaṃ etadahosi—“sace mayaṃ etassa brahmuno manussaloke nibbattanatthāya ussāhaṃ kareyyāma, addhā esa Moggalibrāhmaṇassa gehe paṭisandhiṃ gahessati, tato ca mantehi palobhito nikkhamitvā pabbajissati, so evaṃ pabbajitvā sakalaṃ Buddhavacanaṃ uggahetvā adhigatapaṭisambhido hutvā titthiye madditvā taṃ adhikaraṇaṃ vinicchitvā sāsanaṃ paggaṇhissati”¹ti.

Te brahmalokaṃ gantvā Tissaṃ mahābrahmānaṃ etadavocum “ito vassasatassa upari aṭṭhārasame vasse sāsane mahantaṃ abbudaṃ uppajjissati, mayaṃca sakalaṃ manussalokaṃ chakāmāvacaradevalokaṃca olokayamānā kañci sāsanaṃ paggaṇhetum samatthaṃ adisvā brahmalokaṃ vicinantā bhavantameva addasāma, sādhu sappurisa manussaloke nibbattitvā Dasabalassa sāsanaṃ paggaṇhitum paṭiññaṃ dehi”²ti.

Evaṃ vutte mahābrahmā “ahaṃ kira sāsane uppannaṃ abbudaṃ sodhetvā sāsanaṃ paggaṇhetum samattho bhavissāmi”³ti haṭṭhapahaṭṭho udaggudaggo hutvā sādhuṭi paṭissuṇitvā paṭiññaṃ adāsi. Therā brahmaloke taṃ karaṇīyaṃ tīretvā puna paccāgamiṃsu.

Tena kho pana samayena Siggavatthero ca Caṇḍavajjitthero ca dvepi navakā honti daharabhikkhū Tipiṭakadharā pattapaṭisambhidā khīṇāsavā, te taṃ adhikaraṇaṃ na sampāpuṇiṃsu. Therā “tumhe āvuso amhākaṃ imasmim adhikaraṇe no sahāyakā ahuvattha, tena vo idaṃ daṇḍakammaṃ hotu—Tisso nāma brahmā Moggalibrāhmaṇassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhissati, taṃ tumhākaṃ eko nīharitvā pabbājetu, eko Buddhavacanaṃ uggāṇhāpetu”⁴ti vatvā sabbepi yāvatāyukaṃ ṭhatvā—

Sabbakāmiṃpabbhutayo, tepi¹ therā mahiddhikā.

Aggikkhandhāva lokamhi, jalitvā parinibbutā.

Dutiyaṃ saṅghaṃ katvā, visodhetvāna sāsanaṃ.

Anāgatepi katvāna, hetum saddhammasuddhiyā.

Khīṇāsavā vasippattā, pabhinnapaṭisambhidā.
 Aniccatāvasaṃ therā, tepi nāma upāgatā.
 Evaṃ aniccatam jammim, ñatvā durabhisambhavam.
 Tam pattum vāyame dhīro, yaṃ niccam amataṃ padanti.

Ettāvatā sabbākārena **dutiyasaṅgītiyaṇṇanā** niṭṭhitā hoti.

Tatīyasaṅgītikathā

Tissopi kho **mahābrahmā** brahmalokato cavitvā Moggalibrāhmaṇassa gehe paṭisandhim aggahisi, Siggavattheropi tassa paṭisandhiggahaṇato pabhuti satta vassāni brāhmaṇassa gehaṃ piṇḍāya pāvisi, ekadivasampi uḷunkamattaṃ vā yāguṃ kaṭacchumattaṃ vā bhattaṃ nālattha. Sattannaṃ pana vassānaṃ accayena ekadivasam “aticchatha bhante”ti vacanamattaṃ alatta, taṃdivasameva brāhmaṇopi bahiddhā kiñci karaṇīyaṃ katvā āgacchanto paṭipathe theram disvā “bho pabbajita amhākaṃ gehaṃ agamitthā”ti āha. Āma brāhmaṇa agamimhāti. Api kiñci labhitthāti. Āma brāhmaṇa labhimhāti. So gehaṃ gantvā pucchi “tassa pabbajitassa kiñci adatthā”ti. Na kiñci adamhāti. Brāhmaṇo dutiyadivase gharadvāreyeva nisīdi “ajja pabbajitaṃ musāvādena niggahessāmī”ti. Thero dutiyadivase brāhmaṇassa gharadvāraṃ sampatto. Brāhmaṇo theram disvāva evamāha “tumhe hiyyo amhākaṃ gehe kiñci aladdhāyeva ‘labhimhā’ti avocuttha, vaṭṭati nu kho tumhākaṃ musāvādo”ti. Thero āha “mayam brāhmaṇa tumhākaṃ gehe satta vassāni ‘aticchathā’ti vacanamattampi alabhitvā hiyyo ‘aticchathā’ti vacanamattaṃ labhimha, athetaṃ paṭisanthāraṃ upādāya evamavocumhā”ti.

Brāhmaṇo cintesi “ime paṭisanthāramattampi labhitvā ‘labhimhā’ti pasaṃsanti, aññaṃ kiñci khādanīyaṃ bhojanīyaṃ labhitvā kasmā na pasaṃsanti”ti pasīditvā attano atthāya paṭiyāditabhattato kaṭacchumattaṃ bhikkhaṃ tadupiyaṇca byañjanaṃ dāpetvā “imaṃ bhikkhaṃ sabbakālaṃ tumhe labhissathā”ti

āha. So punadivasato pabhuti upasaṅkamantassa therassa upasamaṃ disvā bhiyyoso mattāya pasīditvā theram niccakālam attano ghare bhattavissaggakaraṇatthāya yāci. Thero adhivāsetvā divase divase bhattakiccaṃ katvā gacchanto thokaṃ thokaṃ Buddhavacanaṃ kathetvā gacchati. Sopi kho māṇavako soḷasavassuddesikoyeva tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū ahosi. Brahmaloḷato āgatasuddhasattassa āsane vā sayane vā añño koci nisajjitā vā nipajjitā vā natthi. So yadā ācariyagharaṃ gacchati, tadāssa mañcapīṭhaṃ setena vatthena paṭicchādetvā laggetvā ṭhapenti. Thero cintesi “samayo dāni māṇavakaṃ pabbājetum, cirañca me idhāgacchantassa, na ca kāci māṇavakena saddhiṃ kathā uppajjati, handa dāni iminā upāyena pallaṅkaṃ nissāya uppajjissati”ti gehaṃ gantvā yathā tasmiṃ gehe ṭhapetvā māṇavakassa pallaṅkaṃ aññaṃ na kiñci āsanaṃ dissati, tathā adhiṭṭhāsi. Brāhmaṇassa gehajano theram disvā aññaṃ kiñci āsanaṃ apassanto māṇavakassa pallaṅkaṃ attharivā therassa adāsi. Nisīdi thero pallaṅke. Māṇavakopi kho taṅkhaṇaññaeva ācariyagharā āgamma theram attano pallaṅke nisinnaṃ disvā kupito anattamano “ko mama pallaṅkaṃ samaṇassa paññāpesi”ti āha.

Thero bhattakiccaṃ katvā vūpasante māṇavakassa caṇḍikkabhāve evamāha “kiṃ pana tvaṃ māṇavaka kiñci mantam jānāsi”ti. Māṇavako “bho pabbajita mayi dāni mante ajānante aññe ke jānissanti”ti vatvā theram pucchi “tumhe pana mantam jānāthā”ti. Puccha māṇavaka, pucchitvā sakkā jānitunti. Atha kho māṇavako tisu vedesu sanighaṇḍukeṭubhesu sākkharappabhedesu itihāsapañcamesu yāni yāni gaṇṭhiṭṭhānāni, yesaṃ yesaṃ nayaṃ neva attanā passati, nāpissa ācariyo addasa, tesu tesu theram pucchi. Thero pakatīyāpi tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū, idāni pana paṭisambhidāppatto, tenassa natthi tesam pañhānaṃ vissajjane bhāroti tāvadeva te pañhe vissajjetvā māṇavakaṃ āha “māṇavaka aham tayā bahum pucchito, ahampi dāni tam ekaṃ pañham pucchāmi, byākarissasi me”ti. Āma bho pabbajita puccha, byākarissāmi. Thero **Cittayama**ke imaṃ pañham pucchi—

“Yassa cittaṃ uppajjati na nirujjhati, tassa cittaṃ nirujjhissati nuppajjissati. Yassa vā pana cittaṃ nirujjhissati nuppajjissati, tassa cittaṃ uppajjati na nirujjhati”ti.

Māṇavo uddhaṃ vā adho vā harituṃ asakkonto “kiṃ nāma bho pabbajita idan”ti āha. Buddhamanto nāmāyaṃ māṇavāti. Sakkā paṇāyaṃ bho mayhampi dātunti. Sakkā māṇava amhehi gahitapabbajjaṃ gaṇhantassa dātunti. Tato māṇavo mātāpitaro upasaṅkamitvā āha “ayaṃ pabbajito Buddhamantaṃ nama jānāti, na ca attano santike apabbajitassa deti, ahaṃ etassa santike pabbajitvā mantaṃ uggaṇhissāmi”ti.

Athassa mātāpitaro pabbajitvāpi no putto mante gaṇhatu, gahetvā puna āgamissatīti maññamānā “uggaṇha puttā”ti anujānimsu. Thero dāraḥ pabbājetvā dvattimsākārakammaṭṭhānaṃ tāva ācikkhi. So tattha parikammaṃ karonto nacirasseva sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato thero cintesi “sāmaṇero sotāpattiphale patiṭṭhito, abhabbo dāni sāsanato nivattituṃ, sace panassāhaṃ kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā katheyyaṃ, arahattaṃ pāpuṇeyya, appossukko bhaveyya Buddhavacanaṃ gahetuṃ, samayo dāni naṃ Caṇḍavajjittherassa santikaṃ pesetun”ti. Tato āha “ehi tvaṃ sāmaṇera therassa santikaṃ gantvā Buddhavacanaṃ uggaṇha, mama vacanena taṇca ārogyaṃ puccha, evaṇca vadehi ‘upajjhāyo maṃ bhante tumhākaṃ santikaṃ pahiṇi’ti, ‘ko nāma te upajjhāyo’ti ca vutte ‘Siggavatthero nāma bhante’ti vadeyyāsi, ‘ahaṃ ko nāmā’ti vutte evaṃ vadeyyāsā’ ‘mama upajjhāyo bhante tumhākaṃ nāmaṃ jānāti’ti”.

“Evaṃ bhante”ti kho Tisso sāmaṇero therāṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā anupubbena Caṇḍavajjittherassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Thero sāmaṇeraṃ pucchi “kuto āgatosi”ti. Upajjhāyo maṃ bhante tumhākaṃ santikaṃ pahiṇi. Ko nāma te upajjhāyoti. Siggavatthero nāma bhanteti. Ahaṃ ko nāmāti. Mama upajjhāyo bhante tumhākaṃ nāmaṃ jānātīti. Pattacīvaraṃ dāni paṭisāmeḥīti. “Sādhu bhante”ti sāmaṇero pattacīvaraṃ paṭisāmetvā punadivase pariveṇaṃ sammajjitvā udakadantaponāṃ upaṭṭhāpesi. Thero tassa sammajjitattṭhānaṃ puna

sammajji, taṃ udakaṃ chaḍḍetvā aññaṃ udakaṃ āhari, tañca dantakaṭṭhaṃ apanetvā aññaṃ dantakaṭṭhaṃ gaṇhi, evaṃ satta divasāni katvā sattame divase puna pucchi. Sāmaṇero punapi pubbe kathitasadisameva kathesi. Thero “so vatāyaṃ¹ brāhmaṇo”ti sañjānitvā “kimatthaṃ āgatosī”ti āha. Buddhavacanaṃ uggaṇhatthāya bhanteti. Thero “uggaṇha dāni sāmaṇerā”ti vatvā puna divasato pabhuti Buddhavacanaṃ paṭṭhapesi. Tisso sāmaṇero va hutvā ṭhapetvā Vinayapiṭakaṃ sabbaṃ Buddhavacanaṃ uggaṇhi saddhiṃ Aṭṭhakathāya, upasampannakāle pana avassikova samāno Tipiṭakadharo ahosi. Ācariyupajjhāyā Moggaliputtatissattherassa hatthe sakalaṃ Buddhavacanaṃ patiṭṭhāpetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā parinibbāyimsu. Moggaliputtatissattheropi aparena samayena kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā arahattappatto bahūnaṃ dhammavinayaṃ vācesī.

Tena kho pana samayena Bindusārassa rañño ekasataputtā ahesuṃ. Te sabbe asoko attanā saddhiṃ ekamātikaṃ Tissakumāraṃ ṭhapetvā ghātesi, ghātento ca cattāri vassāni anabhisittova rajjaṃ kāretvā catunnaṃ vassānaṃ accayena Tathāgatassa parinibbānato dvinnaṃ vassasatānaṃ upari aṭṭhārasame vasse sakalajambudīpe ekarajjābhisekaṃ pāpuṇi. Abhisekānubhāvena cassa imā rājiddhiyo āgatā—mahāpathaviyā heṭṭhā yojanappamāṇe āṇā pavattati, tathā upari ākāse. Anotattadahato aṭṭhahi kājehi soḷasa pāṇiyaghaṭe divase divase devatā āharanti, yato sāsane uppannasaddho hutvā aṭṭha ghaṭe bhikkhusaṃghassa adāsi, dve ghaṭe saṭṭhimattānaṃ Tipiṭakadharabhikkhūnaṃ, dve ghaṭe aggamahesiyā asandhimittāya, cattāro ghaṭe attanā paribhuñji. Devatā-eva Himavante nāgalatādantakaṭṭhaṃ nāma atthi siniddhaṃ mudukaṃ rasavantāṃ, taṃ divase divase āharanti, yena rañño ca mahesiyā ca soḷasannañca nāṭakitthisahassānaṃ saṭṭhimattānañca bhikkhusahassānaṃ devasikaṃ dantaponakiccaṃ nippajjati. Devasikameva cassa devatā agadāmalakaṃ agadaharītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ gandharasasampannaṃ ambapakkāṃ āharanti. Tathā Chaddantadahato pañcavaṇṇanivāsanapāvuraṇaṃ pītakavaṇṇahatthapuñchanapaṭakaṃ dibbañca pānakaṃ āharanti. Devasikameva panassa

1. Suvaco vatāyaṃ (Syā)

nhānagandham anuvilepanagandham pārupanatthāya asuttamayikaṃ
 sumanapupphapaṭaṃ mahārahaṇca añjanaṃ nāgabhavanato nāgarājāno
 āharanti. Chaddantadaheva utthitassa sālino nava vāhasahassāni divase
 divase sukā āharanti. Mūsikā nitthusakaṇe karonti, ekopi khaṇḍataṇḍulo na
 hoti. Rañño sabbaṭṭhānesu ayameva taṇḍulo paribhogaṃ gacchati.
 Madhumakkhikā madhum karonti. Kammārasālāsu acchā kūṭaṃ paharanti.
 Karavīkasakuṇā āgantvā madhurassaraṃ vikūjantā rañño balikammaṃ
 karonti.

Imāhi iddhīhi samannāgato rājā ekadivasam
 suvaṇṇasaṅkhalikabandhanaṃ pesetvā catunnaṃ Buddhānaṃ
 adhigatarūpadassanaṃ kappāyukaṃ Kālaṃ nāma nāgarājānaṃ ānayatvā
 setacchattassa heṭṭhā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā anekasatavaṇṇehi jalaja
 thalajapupphehi suvaṇṇapupphehi ca pūjaṃ katvā
 sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitehi soḷasahi nāṭakitthisahashehi samantato
 parikkhipitvā “anantañāṇassa tāva me saddhammavaracakkavattino
 Sammāsambuddhassa rūpaṃ imesaṃ akkhīnaṃ āpāthaṃ karohī”ti vatvā
 tena nimmitaṃ sakalasārīravippakiṇṇapuññappabhāvanibbattāsītānubyañjana
 paṭimaṇḍita dvattimsamahāpurisalakkhaṇasassirīkatāya
 vikasitakamaluppalapuṇḍarīkapaṭimaṇḍitamiva salilatalaṃ
 tārāgaṇarasmijālavisadavipphuritasobhāsamujjalitamiva gaganatalaṃ nīla
 pīta lohitaḍibhedavicitravaṇṇaraṃsi vinaddhabyāmapabhā parikkhepa
 vilāsītāya sañjhāppabhānurāga-indadhanuvijjulatāparikkhittamiva
 kanakagirisikharaṃ
 nānāviraḡavimalaketumālāsamujjalitacārumatthakasobhaṃ
 nayanarasāyatanamiva brahmadevamanujanāḡayakkhagaṇānaṃ
 Buddharūpaṃ passanto satta divasāni akkhipūjaṃ nāma akāsi.

Rājā kira abhisekaṃ pāpuṇitvā tīṇīyeva saṃvaccharāni
 bāhirakapāsaṇḍaṃ pariggaṇhi, catutthe saṃvacchare Buddhasāsane pasīdi.
 Tassa kira pitā Bindusāro brāhmaṇabhatto ahosi. So brāhmaṇānaṇca
 brāhmaṇajātiyapāsaṇḍānaṇca paṇḍaraṅgaparibbājakādīnaṃ
 saṭṭhisahasamattānaṃ niccabhattaṃ paṭṭhapesi. Asokopi pitarā pavattitaṃ
 dānaṃ attano antepure tatheva dadamāno ekadivasam sīhapañjare ṭhito te
 upasamaparibāhirena ācārena bhuñjamāne asaṃyatindriye avinīta-iriyāpathe
 disvā cintesi “īdisaṃ dānaṃ upaparikkhitvā yuttaṭṭhāne dātuṃ vaṭṭatī”ti.
 Evaṃ cintetvā amacce āha “gacchatha bhaṇe attano attano

sādhusammate samaṇabrāhmaṇe antepuraṃ atiharatha, dānaṃ dassāma”ti.
Amaccā “sādhu devā”ti rañño paṭissuṇitvā te te
paṇḍaraṅgaparibbājakājīvakaniḅaṇḍhādayo ānetvā “ime mahārāja amhākaṃ
arahanto”ti āhaṃsu.

Atha rājā antepure uccāvacāni āsanāni pañṇapetvā “āgacchantū”ti vatvā
āgatāgate āha “attano attano patirūpe āsane nisīdathā”ti. Tesu ekacce
bhaddapīṭhakesu, ekacce phalakapīṭhakesu nisīdimṃsu. Te disvā rājā “natthi
nesaṃ anto sāro”ti ṇatvā tesaṃ anurūpaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ datvā
uyyojesi.

Evam gacchante kāle ekadivasam rājā sīhapañjare ṭhito addasa
Nigrodhasāmaṇeraṃ rājaṅgaṇena gacchantam dantaṃ guttaṃ santindriyaṃ
iriyāpathasampannaṃ. Ko panāyaṃ **Nigrodho** nāma. Bindusārarañño
jeṭṭhaputtassa Sumanarājakumārassa putto.

Tatrāyaṃ **anupubbikathā**¹—

Bindusārarañño kira dubbalakāleyeva Asokakumāro attanā laddham
Ujjenīrajjaṃ pahāya āgantvā sabbanagaraṃ attano hatthagataṃ katvā
Sumanarājakumāraṃ aggahesi. Taṃdivasameva Sumanassa rājakumārassa
Sumanā nāma devī paripuṇṇagabbhā ahosi, sā aññatakavesena nikkhamitvā
avidūre aññataraṃ Caṇḍālagāmaṃ sandhāya gacchantī jeṭṭhakacaṇḍālassa
gehato avidūre aññatarasmiṃ nigrodharukkhe adhivatthāya devatāya “ito
ehi Sumane”ti vadantiyā saddaṃ sutvā tassā samīpaṃ gatā. Devatā attano
ānubhāvena ekaṃ sālāṃ nimminitvā “ettha vasāhī”ti adāsi. Sā taṃ sālāṃ
pāvīsi. Gatadivaseyeva ca puttaṃ vijāyi. Sā tassa nigrodhadevatāya
pariggahitattā Nigrodhotveva nāmaṃ akāsi. Jeṭṭhakacaṇḍālo diṭṭhadivasato
pabhuti taṃ attano sāmīdhītaṃ viya maññamāno nibaddhavattaṃ
paṭṭhapesi. Rajadhītā tattha satta vassāni vasi, Nigrodhakumāropi
sattavassiko jāto. Tadā Mahāvaruṇatthero nāma eko arahā dārakassa
hetusampadaṃ disvā rakkhitvā tattha viharamāno “sattavassiko dāni dārako,
kālo naṃ

pabbājetun”ti cintetvā rājadhītāya ārocāpetvā Nigrodhakumāraṃ pabbājesi. Kumāro khuraggeyeva arahattaṃ pāpuṇi. So ekadivasam pātova sarīraṃ jaggitvā ācariyupajjhāyavattaṃ katvā pattacīvaramādāya “mātu-upāsikāya gehadvāraṃ gacchāmi”ti nikkhami, mātunivāsanaṭṭhānañcassa dakkhiṇadvārena nagaraṃ pavisitvā nagaramajjhena gantvā pācīnadvārena nikkhamitvā gantabbaṃ hoti.

Tena ca samayena Asoko dhammarājā pācīnadisābhimukho sīhapañjare caṅkamati, taṅkhaṇaṇṇeva Nigrodho rājaṅgaṇaṃ sampāpuṇi santindriyo santamānaso yugamattaṃ pekkhamāno. Tena vuttaṃ “ekadivasam rājā sīhapañjare ṭhito addasa Nigrodhasāmaṇeraṃ rājaṅgaṇena gacchantaṃ dantaṃ guttaṃ santindriyaṃ iriyāpathasampannan”ti. Disvā panassa etadahosi—“ayaṃ jano sabbopi vikkhittacitto bhantamigappaṭibhāgo. Ayaṃ pana dārako avikkhittacitto, ativiya cassa ālokitavilokitaṃ samīñjanapasāraṇaṇca sobhati. Addhā etassa abbhantare lokuttaradhammo bhavissati”ti. Rañño saha dassaneneva sāmaṇere cittaṃ pasīdi, pemaṃ saṇṭhahi. Kasmā? Pubbe hi kira puñṇakaraṇakāle esa rañño jeṭṭhabhātā vāṇijako ahosi. Vuttampi hetam—

“Pubbe va sannivāsena, paccuppannahitena vā.

Evam taṃ jāyate pemaṃ, uppalaṃ va yathodake”ti¹.

Atha rājā sañjātapemo sabahumāno² “etaṃ sāmaṇeraṃ pakkosathā”ti amacce pesesi. Te aticirāyantīti puna dve tayo pesesi “turitaṃ āgacchatū”ti. Sāmaṇero attano pakatiyā eva agamāsi. Rājā “patirūpamāsaṇaṃ ṇatvā nisīdathā”ti āha. So ito cito ca viloketvā “natthi dāni añṇe bhikkhū”ti samussitasetacchattaṃ rājapallaṅkaṃ upasaṅkamtivā pattaggahaṇatthāya rañño ākāraṃ dassesi. Rājā taṃ pallaṅkasamīpaṃ upagacchantāmyeva disvā cintesi “ajjeva dāni ayaṃ sāmaṇero imassa gehassa sāmiko bhavissati”ti. Sāmaṇero rañño hatthe pattam datvā pallaṅkaṃ abhiruhitvā nisīdi. Rājā attano atthāya sampāditaṃ sabbaṃ

1. Jā 1. 66 piṭṭhe.

2. Sambahumāno (Syā, Ka)

yāgukhajjakabhattivikatiṃ upanāmesī. Sāmaṇero attano yāpanīyamattakameva sampañicchi. Bhattakiccāvasāne rājā āha “Satthārā tumhākaṃ dinnovādaṃ jānāthā”ti. Jānāmi mahārāja ekadesenāti. Tāta mayhampi naṃ kathehīti. “Sādhu mahārāja”ti rañño anurūpaṃ Dhammapade Appamādavaggaṃ anumodanattthāya abhāsi.

Rājā pana “Appamādo amatapadaṃ, pamādo maccuno padan”ti sutvāva “aññātaṃ tāta pariyosāpehi”ti āha. Anumodanāvasāne ca “aṭṭha te tāta dhuvabhaddhāni dammī”ti āha. Sāmaṇero āha “etāni ahaṃ upajjhāyassa dammi mahārāja”ti. Ko ayaṃ tāta upajjhāyo nāmāti. Vajjāvajjaṃ disvā codetā sāretā ca mahārājāti. Aññānīpi te tāta aṭṭha dammīti, etāni ācariyassa dammi mahārājāti. Ko ayaṃ tāta ācariyo nāmāti. Imasmiṃ sāsane sikkhitabbakadhammesu paṭiṭṭhāpetā mahārājāti. Sādhu tāta aññānīpi te aṭṭha dammīti. Etānīpi bhikkhusaṃghassa dammi mahārājāti. Ko ayaṃ tāta bhikkhusaṃgho nāmāti. Yaṃ nissāya mahārāja amhākaṃ ācariyupajjhāyānañca mama ca pabbajjā ca upasampadā cāti. Rājā bhiyyoso mattāya tuṭṭhacitto āha “aññānīpi te tāta aṭṭha dammī”ti. Sāmaṇero sādhuṭi sampañicchitvā punadivase dvattiṃsa bhikkhū gahetvā rājantepuraṃ pavisitvā bhattakiccamakāsi. Rājā “aññēpi dvattiṃsa bhikkhū tumhehi saddhiṃ sve bhikkhaṃ gaṇhantū”ti. Etenevupāyena divase divase vaḍḍhāpentō saṭṭhisahassānaṃ brāhmaṇaparibbājakādīnaṃ bhattaṃ upacchinditvā antonivesane saṭṭhisahassānaṃ bhikkhūnaṃ niccabhattaṃ paṭṭhapesi Nigrodhatthere gateneva pasādena. Nigrodhattheropi rājānaṃ sapariṣaṃ tīsu saraṇesu pañcasu ca sīlesu paṭiṭṭhāpetvā Buddhasāsane pothuḷḷjanikena pasādena acalappasādaṃ katvā paṭiṭṭhāpesi. Puna rājā **Asokārāmaṃ** nāma mahāvihāraṃ kāretvā saṭṭhisahassānaṃ bhikkhūnaṃ niccabhattaṃ paṭṭhapesi, sakalajambudīpe caturāsītiyā nagarasahassesu caturāsīti vihārasahassāni kārapesi caturāsītisahassacetiyaapaṭimaṇḍitāni dhammeneva, no adhammena.

Ekadivasaṃ kira rājā Asokārāme mahādānaṃ datvā saṭṭhisahassabhikkhusaṃghassa majjhe nisajja saṃghaṃ catūhi paccayehi pavāretvā imaṃ pañhaṃ

pucchi “bhante Bhagavatā desitadhammo nāma kittako hoti”ti. Aṅgato mahārāja navaṅgāni, khandhato caturāsītiddhammakhandhasahassānīti. Rājā dhamme pasīdisvā “ekekam dhammakhandham ekekavihārena pūjessāmī”ti ekadivasameva channavutikoṭṭidhanam visajjetvā amacce āṇāpesi “etha bhaṇe ekamekasmim nagare ekamekam vihāram kārāpentā caturāsītiyā nagarasahassesu caturāsītivihārasahassāni kārāpethā”ti. Sayaṇca Asokārāme Asokamahāvihāratthāya kammam paṭṭhapesi. Saṅgho Indaguttattheram nāma mahiddhikam mahānubhāvaṁ khīṇāsavaṁ navakammādhīṭṭhāyakaṁ adāsi. Thero yaṁ yaṁ na niṭṭhāti, taṁ taṁ attano ānubhāvena niṭṭhāpesi. Evampi tīhi samvaccharehi vihārakammam niṭṭhāpesi, ekadivasameva sabbanagarehi paṇṇāni āgamimsu.

Amaccā rañño ārocesum “niṭṭhitāni deva caturāsītivihārasahassāni”ti. Rājā nagare bherim carāpesi “ito sattannam divasānam accayena vihāramaho bhavissati, sabbe aṭṭha sīlaṅgāni samādiyitvā antonagare ca bahinagare ca vihāramaham paṭiyādentū”ti. Tato sattannam divasānam accayena sabbālaṅkāravibhūsitāya anekasatasahassasaṅkhyāya caturaṅginiyā senāya parivuto devaloke Amaravatiyā rājadhāniyā sirito adhikatarasassirikam viya nagaram kātukāmena ussāhajātena mahājanena alaṅkatapaṭiyattam nagaram anuvicaranto vihāram gantvā bhikkhusaṅghassa majjhe aṭṭhāsi.

Tasmim ca khaṇe sannipatitā asīti bhikkhukoṭiyo ahesum, bhikkhunīnaṇca channavutisatasahassāni. Tattha khīṇāsavabhikkhūyeva satasahassasaṅkhyā ahesum, tesam etadahosi “sace rājā attano adhikāram anavasesam passeyya, ativiya Buddhasāsane pasīdeyyā”ti, tato **lokavivaraṇam** nāma pāṭihāriyam akaṁsu. Rājā Asokārāme ṭhitova catuddisā anuvilokento samantato samuddapariyantam Jambudīpaṁ passati caturāsītim ca vihārasahassāni ulārāya vihāramahapūjāya virocamaṇāni, so tam vibhūtim passamāno ulārena pītipāmojjena samannāgato “atthi pana aññassapi kassaci evarūpaṁ pītipāmojjaṁ uppannapubban”ti cintento bhikkhusaṅgham pucchi “bhante amhākam Lokanāthassa Dasabalassa sāsane ko mahāpariccāgaṁ pariccaji,

kassa pariccāgo mahanto”ti. Bhikkhusaṃgho Moggaliputtatissattherassa bhāramakāsi. Thero āha “mahārāja Dasabalassa sāsane paccayadāyako nāma tayā sadiso dharamānēpi Tathāgate na koci ahosi, taveva pariccāgo mahā”ti. Rājā therassa vacanaṃ sutvā ulārena pītipāmojjena niOrantaraṃ phuṭṭhasarīro hutvā cintesi “natthi kira mayā sadiso paccayadāyako, mayhaṃ kira pariccāgo mahā, ahaṃ kira deyyadhammena sāsanaṃ paggaṇhāmi, kiṃ panāhaṃ evaṃ sati sāsanaṃ dāyādo homi, na homī”ti, tato nhikkhusaṃghaṃ pucchi “bhavāmi nu kho ahaṃ bhante sāsanaṃ dāyādo”ti.

Tato Moggaliputtatissatthero rañño idaṃ vacanaṃ sutvā rājaputtassa Mahindassa upanissayasampattiṃ sampassamāno “sace ayaṃ kumāro pabbajissati, sāsanaṃ ativiya vuḍḍhi bhavissati”ti cintetvā rājānaṃ etadavoca “na kho mahārāja ettāvatā sāsanaṃ dāyādo hoti, apica kho ‘paccayadāyako’ti vā ‘upaṭṭhāko’ti vā saṅkhyāṃ gacchati, yopi hi mahārāja pathavito yāva brahmalokaparimāṇaṃ paccayarāsiṃ dadeyya, sopi sāsane ‘dāyādo’ti saṅkhyāṃ na gacchati”ti. Atha kathaṇcarahi bhante sāsanaṃ dāyādo hotīti. Yo hi koci mahārāja aḍḍho vā daliddo vā attano orasaṃ puttaṃ pabbājeti, ayaṃ vuccati mahārāja dāyādo sāsanaṃ sātī.

Evaṃ vutte Asoko rājā ahaṃ kira evarūpaṃ pariccāgaṃ katvāpi neva sāsanaṃ dāyādabhāvaṃ pattoti sāsane dāyādabhāvaṃ patthayamāno ito cito ca viloketvā addasa Mahindakumāraṃ avidūre ṭhitaṃ, disvānaṃ etadahosi ‘kiñcāpi ahaṃ imaṃ kumāraṃ Tissakumārassa pabbajitakālato pabhuti oparajje ṭhapetukāmo, atha kho oparajjatopi pabbajjāva uttamā”ti, tato kumāraṃ āha “sakkhasi tvaṃ tāta pabbajitun”ti. Kumāro pakatiyāpi Tissakumārassa pabbajitakālato pabhuti pabbajitukāmova, rañño vacanaṃ sutvā ativiya pāmojjajāto hutvā āha “pabbajāmi deva, maṃ pabbājetvā tumhe sāsanaṃ dāyādā hothā”ti.

Tena ca samayena rājadhītā saṃghamittāpi tasmimyeva ṭhāne ṭhitā hoti, tassā ca sāmiko Aggibrahmā nāma kumāro yuvarājena

Tissakumārena saddhiṃ pabbajito hoti. Rājā taṃ disvā āha “tvampi amma pabbajituṃ sakkhasī”ti. Sādhu tāta sakkomīti. Rājā puttānaṃ manañ labhitvā pahaṭṭhacitto bhikkhusaṃghaṃ etadavoca “bhante ime dārake pabbājetvā maṃ sāsane dāyādaṃ karoṭhā”ti. Saṃgho rañño vacanaṃ sampaṭicchitvā kumāraṃ Moggaliputtatissattherena upajjhāyena Mahādevattherena ca ācariyena pabbājesi, Majjhantikattherena ācariyena upasampādesi. Tadā kira kumāro paripuṇṇavāsivassova hoti, so tasmiṃyeva upasampadasīmamaṇḍale saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Saṃghamittāyapi rājadhītāya ācariyā Āyupālittherī nāma, upajjhāyā pana Dhammapālittherī nāma ahosi. Tadā Saṃghamittā aṭṭhārasavassā hoti, taṃ pabbajitamattaṃ tasmiṃyeva sīmamaṇḍale sikkhāya patiṭṭhāpesuṃ. Ubhinnaṃ pabbajitakāle rājā chabbassābhiseko hoti.

Atha Mahindatthero upasampannakālato pabhuti attano upajjhāyasessa santike dhammaṇca vinayaṇca pariyāpuṇanto dvepi saṅgītiyo ārūḷhaṃ Tipiṭakasaṅgahitaṃ sātṭhakathaṃ sabbaṃ theravādaṃ tiṇṇaṃ vassānaṃ abbhantare uggahetvā attano upajjhāyassa antevāsikānaṃ saḥassamattānaṃ bhikkhūnaṃ pāmokkho ahosi. Tadā Asoko dhammarājā navavassābhiseko hoti. Rañño pana aṭṭhavassābhisekakāleyeva Kunta¹puttatissatthero byādhipaṭīkammatthaṃ bhikkhācāravattena āhiṇḍanto pasatamattaṃ sappiṃ alabhitvā byādhibalena parikkhīṇāyusaṅkhāro bhikkhusaṃghaṃ appamādena ovaditvā ākāse pallaṅkena nisīditvā tejodhātuṃ samāpajjitvā parinibbāyi. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā therassa sakkāraṃ katvā “mayi nāma rajjaṃ kārente evaṃ bhikkhūnaṃ paccayā dullabhā”ti nagarassa catūsu dvāresu pokkharāṇiyo kārāpetvā bhesajjassa pūrāpetvā dāpesi.

Tena kira samayena Pāṭaliputtassa catūsu dvāresu cattāri satasahassāni sabhāyaṃ satasahassanti divase divase pañcasatasahassāni rañño uppajjanti. Tato rājā Nigrodhattherassa devasikaṃ satasahassaṃ visajjesi. Buddhassa cetiye gandhamālādīhi pūjanatthāya satasahassaṃ.

Dhammassa satasahassaṃ, taṃ dhammadharānaṃ bahussutānaṃ catupaccayatthāya upanīyati. saṃghassa satasahassaṃ. Catūsu dvāresu bhesajjatthāya satasahassaṃ. Evaṃ sāsane uḷāro lābhasakkāro nibbatti.

Titthiyā parihīnalābhasakkārā antamaso ghāsacchādanampi alabhantā lābhasakkāraṃ patthayamānā sāsane pabbajitvā sakāni sakāni diṭṭhigatāni “ayaṃ dhammo, ayaṃ vinayo”ti dīpenti. Pabbajjaṃ alabhamānāpi sayameva muṇḍetvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā vihāresu vicarantā uposathampi pavāraṇampi saṃghakammampi gaṇakammampi pavisanti. Bhikkhū tehi saddhiṃ uposathaṃ na karonti. Tadā Moggaliputtatissatthero “uppannaṃ dāni idaṃ adhikaraṇaṃ, taṃ nacirasseva kakkhaḷaṃ bhavissati, na kho panetaṃ sakkā imesaṃ majjhe vasantena vūpasametun”ti Mahindattherassa gaṇaṃ niyyātetvā attanā phāsuvihārena viharitukāmo ahogaṇgapabbataṃ agamāsi. Tepi kho titthiyā bhikkhusaṃghena dhammena vinayena Satthusāsanena niggayhamānāpi dhammavinayānulomāya paṭipattiyā asaṇṭhahantā anekarūpaṃ sāsanaṃ abbudañca malañca kaṇṭakañca samuṭṭhāpesuṃ, keci aggaṃ paricaranti, keci pañcātapena tāpenti, keci ādiccaṃ anuparivattanti, keci dhammañca vinayañca vobhindissāmāti paggaṇhimsu. Tadā bhikkhusaṃgho na tehi saddhiṃ uposathaṃ vā pavāraṇaṃ vā akāsi, Asokārāme sattavassāni uposatho upacchijji, rañṇopi etamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi “vihāraṃ gantvā adhikaraṇaṃ vūpasametvā uposathaṃ kārāpehi”ti. Amacco rājānaṃ paṭipucchituṃ avisahanto añṇe amacce upasaṅkamitvā āha “rājā maṃ ‘vihāraṃ gantvā adhikaraṇaṃ vūpasametvā uposathaṃ kārāpehi’ti pahīni, kathaṃ nu kho adhikaraṇaṃ vūpasammatī”ti. Te āhaṃsu “mayāṃ evaṃ sallakkhema ‘yathā nāma paccantaṃ vūpasamentā core ghātenti, evameva ye uposathaṃ na karonti, te māretukāmo rājā bhavissati’ti”. Atha so amacco vihāraṃ gantvā bhikkhusaṃghaṃ sannipātetvā āha “ahaṃ rañṇā ‘uposathaṃ kārāpehi’ti pesito, karotha dāni bhante uposathan”ti. Bhikkhū “na mayāṃ titthiyehi saddhiṃ uposathaṃ karomā”ti āhaṃsu. Atha amacco therāsanato paṭṭhāya asinā sīsāni pātetuṃ āraddho.

Addasā kho Tissatthero taṃ amaccaṃ tathā vip̐paṭṭipannaṃ. Tissatthero nāma na yo vā so vā, rañño ekamātiko bhātā Tissakumāro nāma, taṃ kira rājā pattābhiseko oparajje ṭhapesi. So ekadivasaṃ vanacāraṃ gato addasa mahantaṃ migasaṃghaṃ cittakīlāya kīlantaṃ, disvānassa etadahosi “ime tāva tiṇabhakkhā migā evaṃ kīlanti, ime pana samaṇā rājakule paṇītāni bhojanāni bhuñjitvā mudukāsu seyyāsu sayamānā kiṃva nāma kīlitaṃ na kīlissanti”ti, so tato āgantvā imaṃ attano vitakkaṃ rañño ārocesi. Rājā aṭṭhāne kukkucāyitaṃ kumārena, handa naṃ evaṃ saññāpessāmīti ekadivasaṃ kenaci kāraṇena kuddho viya hutvā “ehi sattadivasena rajjaṃ sampaṭiccha, tato taṃ ghāteṣāmī”ti maraṇabhayaena tajjetvā tamatthaṃ saññāpesi. So kira kumāro sattame maṃ divase māressatīti na cittarūpaṃ nhāyi, na bhuñji, na supī, ativiya lūkhasarīro ahosi. Tato naṃ rājā pucchi “kissa tvaṃ evarūpo jāto”ti. Maraṇabhayaena devāti. Are tvaṃ nāma paricchinnamaraṇaṃ sampassamāno vissattho na kīlasi, bhikkhū assāsapassāsanibaddhaṃ maraṇaṃ pekkhamānā kathaṃ kīlissanti. Tato pabhuti kumāro sāsane paṣīdi.

So puna ekadivasaṃ migavaṃ nikkhamitvā araṇṇe anuvicaramāno addasa Yonakamahādhammarakkhitattheraṃ aññatarena hatthināgena sālasākhāṃ gahetvā bījijamānaṃ nisinnaṃ, disvā pāmojjajāto cintesi “kadā nu kho ahampi ayaṃ mahāthero viya pabbajeyyaṃ, siyā nu kho so divaso”ti. Thero tassāsayaṃ viditvā tassa passantasseva ākāse uppatitvā Asokārāme pokkharāṇiyā udakatale ṭhatvā cīvaraṇca uttarāsaṅgaṇca ākāse laggetvā nhāyituṃ āraddho.

Kumāro therassānubhāvaṃ disvā ativiya pasanno “ajjeva pabbajissāmī”ti nivattitvā rañño ārocesi “pabbajissāmahaṃ devā”ti. Rājā anekappaṇāraṃ yācitvāpi taṃ nivattetuṃ asakkonto Asokārāmagamanīyamaggaṃ alaṅkārapetvā kumāraṃ chaṇavesaṃ gāhāpetvā alaṅkatāya senāya parivārāpetvā vihāraṃ nesi. “Yuvarājā kira pabbajissati”ti sutvā bahū bhikkhū pattacīvaraṇi paṭiyādesuṃ. Kumāro

padhānagharam gantvā Mahādhammarakkhitattherasseva santike pabbaji saddhim purisahassena, kumārassa pana anupabbajitānaṃ gaṇanaparicchedo natthi. Kumāro rañño catuvassābhisekakāle pabbajito. Athaññopi rañño bhāgineyyo Saṃghamittāya sāmiko Aggibrahmā nāma kumāro atthi, Saṃghamittā taṃ paṭicca ekameva puttāṃ vijāyi. Sopi “yuvarājā pabbajito”ti sutvā rājānaṃ upasaṅkamitvā “ahampi deva pabbajissāmī”ti yāci. “Pabbaja tātā”ti ca raññā anuññāto taṃdivasameva pabbaji.

Evam anupabbajito, uḷāravibhavena khattiyajanena.

Rañño kaniṭṭhabhātā, Tissattheroti viññeyyo.

So taṃ amaccāṃ tathā vipaṭipannaṃ disvā cintesi “na rājā there mārāpetuṃ paṇeṃya, addhā imassevetāṃ amaccassa duggahitaṃ bhavissatī”ti gantvā sayāṃ tassāsanne āsane nisīdi. So therāṃ sañjānitvā satthaṃ nipātetuṃ avisahanto gantvā rañño ārocesi “ahaṃ deva uposathaṃ kātuṃ anicchantānaṃ ettakānaṃ nāma bhikkhūnaṃ sīsāni pātesim, atha ayyassa Tissattherassa paṭipāṭi sampattā, kinti karomī”ti. Rājā sutvāva “are kiṃ pana tvaṃ mayā bhikkhū ghātetuṃ pesito”ti tāvadeva sarīre uppannadāho hutvā vihāraṃ gantvā there bhikkhū pucchi “ayaṃ bhante amacco mayā anāṇattova evaṃ akāsi, kassa nu kho iminā pāpena bhavitabban”ti. Ekacce therā “ayaṃ tava vacanena akāsi, tuyhetāṃ pāpan”ti āhaṃsu, ekacce “ubhinnampi vo etaṃ pāpan”ti āhaṃsu, ekacce evamāhaṃsu “kiṃ pana te mahārāja atthi cittaṃ ‘ayaṃ gantvā bhikkhū ghātetū’ti”. Natthi bhante, kusalādhippāyo ahaṃ pesesim “samaggo bhikkhusaṃgho uposathaṃ karotū”ti. Sace tvaṃ kusalādhippāyo, natthi tuyhaṃ pāpaṃ, amaccassevetāṃ pāpanti. Rājā dvelhakaajāto āha “atthi nu kho bhante koci bhikkhu mametaṃ dvelhakaṃ chinditvā sāsanaṃ paggaḥetuṃ samattho”ti. Atthi mahārāja Moggaliputtatissatthero nāma, so te imaṃ dvelhakaṃ chinditvā sāsanaṃ paggaṇhituṃ samatthoti. Rājā tadaheva cattāro dhammakathike ekekaḥbhikkhusahassaparivāre cattāro ca amacce ekekapurisasahassaparivāre “therāṃ gaṇhitvā āgacchathā”ti pesesi. Te gantvā “rājā pakkosatī”ti āhaṃsu. Thero

nāgacchi. Dutiyampi kho rājā aṭṭha dhammakathike aṭṭha ca amacce saḥassasahassaparivāreyeva pesesi “rājā bhante pakkosatīti vatvā gaṇhitvāva āgacchathā”ti. Te tatheva āhaṃsu. Dutiyampi thero nāgacchi. Rājā there pucchi “ahaṃ bhante dvikkhattum paṇiṇim, kasmā thero nāgacchakī”ti. “Rājā pakkosatī”ti vuttattā mahārāja nāgacchati, evaṃ pana vutte āgaccheyya “sāsanam bhante osīdati, amhākam sāsanam paggahatthāya sahāyakā hothā”ti. Atha rājā tathā vatvā soḷasa dhammakathike soḷasa ca amacce saḥassasahassaparivāre pesesi, bhikkhū ca paṭipucchi “mahallako nu kho bhante thero daharo nu kho”ti. Mahallako mahārājāti. Vayhaṃ vā sivikaṃ vā abhiruhissati bhanteti. Nābhiruhissati mahārājāti. Kuhiṃ bhante thero vasatīti. Upari Gaṅgāya mahārājāti. Rājā āha “tena hi bhaṇe nāvāsanghātaṃ bandhitvā tattheva theram nisīdāpetvā dvīsupi tīresu ārakkhaṃ samvidhāya theram ānethā”ti. Bhikkhū ca amaccā ca therassa santikaṃ gantvā rañño sāsanam ārocesuṃ.

Thero sutvā “yaṃ kho ahaṃ mūlato paṭṭhāya sāsanam paggaṇhissāmīti pabbajitomhi, ayaṃ dāni me so kālo anuppatto”ti cammakhaṇḍaṃ gaṇhitvāva utṭhahi. Atha thero sve Pāṭaliputtaṃ sampāpuṇissatīti rattibhāge rājā supinaṃ addasa, evarūpo supino ahosi “sabbaseto hatthināgo āgantvā rājānaṃ sīsato paṭṭhāya parāmasitvā dakkhiṇahatthe aggahesi”ti. Punadivase rājā supinajjhāyake pucchi “mayā evarūpo supino diṭṭho, kiṃ me bhavissatī”ti. Eko taṃ mahārāja samaṇanāgo dakkhiṇahatthe gaṇhissatīti. Atha rājā tāvadeva “thero āgato”ti sutvā Gaṅgātīraṃ gantvā nadim otaritvā abbhuggacchanto jāṇumatte udaye theram sampāpuṇitvā therassa nāvāto otarantassa hatthaṃ adāsi. Thero rājānaṃ dakkhiṇahatthe aggahesi. Taṃ disvā asiggāhā therassa sīsaṃ pātessāmāti kosato asim abbāhiṃsu. Kasmā? Etaṃ kira cārittaṃ rājakulesu “yo rājānaṃ hatthe gaṇhati, tassa asinā sīsaṃ pātetabban”ti. Rājā chāyaṃyeva disvā āha “pubbepi ahaṃ bhikkhūsu viraddhakāraṇā assādaṃ na vindāmi, mā kho there virajjhithā”ti. Thero pana kasmā rājānaṃ

hatthe aggaheṣīti. Yasmā raññā pañham pucchanatthāya pakkosāpito, tasmā antevāsiko me ayanti aggaheṣi.

Rājā theram attano uyyānam netvā bāhirato tikkhattum parivārāpetvā ārakkham ṭhapetvā sayameva therassa pāde dhovivā telenā makkhetvā therassa santike nisīditvā “paṭibalo nu kho thero mama kaṅkham chinditvā uppannam adhikaraṇam vūpasametvā sāsanaṃ paggaṇhitun”ti vīmaṃsanatthāya “aham bhante ekaṃ pāṭihāriyam daṭṭhukāmo”ti āha. Kataram pāṭihāriyam daṭṭhukāmosi mahārājāti. Pathavīkampanam bhanteti. Sakalapathavīkampanam daṭṭhukāmosi mahārāja padasapathavīkampananti. Kataram panettha bhante dukkaranti. Kim nu kho mahārāja kaṃsapātiyā udakapunnāya sabbam udakam kampetum dukkaram udāhu upaḍḍhanti. Upaḍḍhum bhanteti. Evameva kho mahārāja padasapathavīkampanam dukkaranti. Tena hi bhante padasapathavīkampanam passissāmīti. Tena hi mahārāja samantato yojane puratthimāya disāya ekena cakkena sīmam akkamitvā ratho tiṭṭhatu, dakkhiṇāya disāya dvīhi pādehi sīmam akkamitvā asso tiṭṭhatu, pacchimāya disāya ekena pādena sīmam akkamitvā purisso tiṭṭhatu, uttarāya disāya upaḍḍhabhāgena sīmam akkamitvā ekā udakapāti tiṭṭhatūti. Rājā tathā kārāpesi. Thero abhiññāpādakam catutthajjhānam samāpajjitvā tato vuṭṭhāya “rājā passatū”ti yojanappamāṇapathavīcalanam adhiṭṭhahi. Puratthimāya disāya rathassa antosīmāya ṭhito pādova cali, itaro na cali. Evaṃ dakkhiṇapacchimadisāsu assapurisānam antosīmāya ṭhitapādāyeva calimsu upaḍḍhupadḍham sarīraṇa, uttaradisāya udakapātiyāpi antosīmāya ṭhitam upaḍḍhabhāgagatameva udakam cali, avasesam niccalamahosīti. Rājā tam pāṭihāriyam disvā “sakkhati dāni thero sāsanaṃ paggaṇhitun”ti niṭṭham gantvā attano kukkucam pucchi—“aham bhante ekaṃ amaccam ‘vihāram gantvā adhikaraṇam vūpasametvā uposatham kārāpehi’ti pahiṇim, so vihāram gantvā ettake bhikkhū jīvita voropesi, etaṃ pāpam kassa hoti”ti.

Kim pana te mahārāja atthi cittaṃ “ayam vihāram gantvā bhikkhū ghātetū”ti. Natthi bhanteti. Sace te mahārāja natthi evarūpam cittaṃ, natthi tuyham pāpanti. Atha thero rājānam etamattham iminā suttena

saññāpesi—“cetanāhaṃ bhikkhave kammaṃ vadāmi, cetayitvā kammaṃ karoti kāyena vācāya manasā”¹.

Tamevatthaṃ paridīpetuṃ **Tittirajātakaṃ**² āhari—atīte mahārāja dīpakatittiro tāpasāṃ pucchi—

“Nātaḥ no nisinnoti, bahu āgacchate jano.

Paṭicca kammaṃ phusati, tasmim me saṅkate mano”ti.

Tāpaso āha “atthi pana te cittaṃ mama saddena ca rūpadassanena ca āgantvā ete pakkhino bajjhantu vā haññantu vā”ti. “Natthi bhante”ti tittiro āha. Tato naṃ tāpaso saññāpesi “sace te natthi cittaṃ, natthi pāpaṃ, cetayantameva hi pāpaṃ phusati, nācetayantaṃ.

Na paṭicca kammaṃ phusati, mano ce nappadussati.

Appossukkassa bhadraṣṣa, na pāpamupalimpātī”ti.

Evam thero rājānaṃ saññāpetvā tattheva rājuyyāne satta divasāni vasanto rājānaṃ samayaṃ uggahāpesi. Rājā sattame divase Asokārāme bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpetvā sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā sāṇipākārantare nisinno ekaladdhike ekaladdhike bhikkhū ekato ekato kārapetvā ekamekaṃ bhikkhusamūhaṃ pakkosāpetvā pucchi “kimvādī Sammāsambuddho”ti. Tato sassatavādino “sassatavādī”ti āhaṃsu. Ekaccasassatikā -pa-. Antānantikā. Amarāvikkhepikā. Adhiccasamuppannikā. Saññīvādā. Asaññīvādā. Nevasaññīnāsaññīvādā. Ucchedavādā. Diṭṭhadhammanibbānavādā “Diṭṭhadhammanibbānavādī”ti āhaṃsu. Rājā paṭhamameva samayassa uggahitattā “nayime bhikkhū, aññatitthiyā ime”ti ñatvā tesāṃ setakāni vatthāni datvā uppabbājesi. Te sabbepi satṭhisahassā ahesuṃ.

Athaññe bhikkhū pakkosāpetvā pucchi “kimvādī bhante Sammāsambuddho”ti. Vibhajjavādī mahārājāti. Evam vutte rājā therāṃ pucchi “vibhajjavādī bhante Sammāsambuddho”ti. Āma mahārājāti. Tato rājā “suddhaṃ dāni bhante sāsanaṃ, karotu bhikkhusaṃgho uposathan”ti ārakkhaṃ datvā nagaraṃ pāvisi.

1. Am 2. 363 pitthe.

2. Jā 1. 102 pitthe.

Samaggo saṅgho sannipatitvā uposathaṃ akāsi. Tasmim̐ sannipāte
 saṭṭhi bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, tasmim̐ samāgame
 Moggaliputtatissatthero parappavādaṃ maddamāno kathāvatthuppakaraṇaṃ
 abhāsi, tato saṭṭhisatasahassasaṅkhyesu bhikkhūsu uccinitvā
 Tipiṭakapariyattidharānaṃ pabhinnapaṭisambhidānaṃ tevijjādibhedānaṃ
 bhikkhūnaṃ sahasamekaṃ gahetvā yathā Mahākassapatthero ca
 Kākaṇḍakaputto Yasatthero ca dhammañca vinayañca saṅgāyimsu, evameva
 dhammañca vinayañca saṅgāyanto sabbaṃ sāsanaṃ malaṃ visodhetvā
 tatiyasaṅgītiṃ akāsi, saṅgītipariyosāne anekappakāraṃ pathavī akampittha.
 Ayaṃ saṅgīti navahi māsehi niṭṭhitā. Yā loke—

Katā bhikkhusahassena, tasmā “sahassikā”ti ca.
 Purimā dve upādāya, “tatiyā”ti ca vuccatīti.

Ayaṃ tatiyasaṅgīti.

Ettāvatā ca “kenābhataṃ”ti etassa pañhassa vissajjanatthaṃ yaṃ
 avocumha “Jambudīpe tāva Upālittatheraṃ ādiṃ katvā ācariyaparamparāya
 yāva tatiyasaṅgīti, tāva ābhataṃ. Tatrāyaṃ **ācariyaparamparā**—

Upāli Dāsako ceva, Soṇako Siggavo tathā.
 Tisso Moggaliputto ca, pañcete vijitāvino.
 Paramparāya vinayaṃ, dīpe jambusirivhaye.
 Acchijjamānamānesuṃ, tatiyo yāva saṅgaho”ti.

Tassattho pakāsitova hoti.

Tatiyasaṅgahato pana uddhaṃ imaṃ dīpaṃ Mahindādīhi ābhataṃ,
 Mahindato uggahetvā kañci kālāṃ Ariṭṭhattherādīhi ābhataṃ, tato
 yāvajjatanā tesam̐yeva antevāsikaparamparabhūtāya ācariyaparamparāya
 ābhatanti veditabbaṃ. Yathāhu porāṇā—

“Tato Mahindo itṭhiyo, uttiyo sambalo tathā.
 Bhaddanāmo ca paṇḍito.

Ete nāgā mahāpaññā, Jambudīpā idhāgatā.
 Vinayaṃ te vācayimsu, piṭakaṃ Tambapaṇṇiyā.

Nikāye pañca vācesuṃ, satta ceva pakaraṇe.
 Tato Ariṭṭho medhāvī, Tissadatto ca paṇḍito.
 Visārado Kāḷasumano, thero ca Dīghanāmakko.
 Dīghasumano ca paṇḍito.
 Punadeva Kāḷasumano, Nāgattthero ca Buddharakkhito.
 Tissatthero ca medhāvī, Devatthero ca paṇḍito.
 Punadeva Sumano medhāvī, vinaye ca visārado.
 Bahussuto Cūḷanāgo, gajova duppadhamāsiyo.
 Dhammapālitanāmo ca, rohaṇe sādhipūjito.
 Tassa sisso mahāpaṇṇo, khemaṇāmo tipeṭako.
 Dīpe tārakarājāva, paṇṇāya atirocatha.
 Upatisso ca medhāvī, Phussadevo mahākathī¹.
 Punadeva Sumano medhāvī, pupphanāmo bahussuto.
 Mahākathī¹ mahāsivo, piṭake sabbattha kovido.
 Punadeva Upāli medhāvī, vinaye ca visārado.
 Mahānāgo mahāpaṇṇo, saddhammavaṃsakovido.
 Punadeva Abhayo medhāvī, piṭake sabbattha kovido.
 Tissatthero ca medhāvī, vinaye ca visārado.
 Tassa Sisso mahāpaṇṇo, pupphanāmo bahussuto.
 Sāsanam anurakkhanto, Jambudīpe patiṭṭhito.
 Cūḷābhayo ca medhāvī, vinaye ca visārado.
 Tissatthero ca medhāvī, saddhammavaṃsakovido.
 Cūḷadevo ca medhāvī, vinaye ca visārado.
 Sivattthero ca medhāvī, vinaye sabbattha kovido.
 Ete nāgā mahāpaṇṇā, vinayaṇṇū maggakovidā.
 Vinayam dīpe pakāsesuṃ, piṭakam Tambapaṇṇiyā²ti.

1. Mahākavi (Sī, Syā)

Tatrāyaṃ **anupubbikathā**—Moggaliputtatissatthero kira imaṃ tatiyadhammasaṅgītiṃ katvā evaṃ cintesi “kattha nu kho anāgate sāsanaṃ suppatiṭṭhitaṃ bhaveyyā”ti. Athassa upaparikkhato etadahosi “paccantimesu kho janapadesu suppatiṭṭhitaṃ bhavissatī”ti, so tesāṃ tesāṃ bhikkhūnaṃ bhāraṃ katvā te te bhikkhū tattha tattha pesesi, Majjhantikattheraṃ **Kasmīragandhāraraṭṭhaṃ** pesesi “tvaṃ etaṃ raṭṭhaṃ gantvā ettha sāsanaṃ patiṭṭhāpehī”ti, Mahādevattheraṃ¹ tatheva vatvā **Mahimsakamaṇḍalaṃ** pesesi, Rakkhitattheraṃ **vanavāsīṃ**. Yonakadhammarakkhitattheraṃ **Aparantakaṃ**. Mahādhammarakkhitattheraṃ **Mahāraṭṭhaṃ**. Mahārakkhitattheraṃ **Yonakalokaṃ**. Majjhimattheraṃ **Himavantadesabhāgaṃ**. Soṇattheraṃca Uttarattheraṃca **Suvaṇṇabhūmiṃ**. Attano saddhivihārikaṃ Mahindattheraṃ Itṭiyattherena Uttiyattherena Sambalattherena Bhaddasālattherena ca saddhiṃ **Tambapaṇṇidīpaṃ** pesesi “tume Tambapaṇṇidīpaṃ gantvā ettha sāsanaṃ patiṭṭhāpethā”ti. Sabbepi taṃ taṃ disābhāgaṃ gacchantā attapañcamā agamaṃsu “paccantimesu janapadesu pañcavaggo gaṇo alaṃ upasampadakammāyā”ti maññaṃānā.

Tena kho pana samayena Kasmīragandhāraraṭṭhe sassapākasamaye Aravālo² nāma nāgarājā karakavassaṃ nāma vassāpetvā sassāṃ harāpetvā mahāsamuddaṃ pāpeti. **Majjhantikatthero** pana Pāṭaliputtato vehāsaṃ abbhuggantvā Himavati Aravāladahassa upari otaritvā aravāladahapiṭṭhiyaṃ caṅkamatiṃ tiṭṭhatipi nisīdatipi seyyampi kappeti. Nāgamāṇavakā taṃ disvā Aravālassa nāgarājassa ārocesuṃ “mahārāja eko chinnabhinnapaṭadharo bhaṇḍu kāsāvavasano amhākaṃ udakaṃ dūsetī”ti. Nāgarājā tāvadeva kodhābhībhūto nikkhamitvā therāṃ disvā makkhaṃ asahamāno antalikkhe anekāni bhīṃsanakāni nimmini, tato tato bhusā vātā vāyanti, rukkhā chijjanti, pabbatakūṭāni patanti, meghā gajjanti, vijjulatā niccharanti, asaniyo phalanti, bhinnā viya gaganatalaṃ udakaṃ paggharati, bhayānakarūpā nāgakumārā sannipatanti, sayampi dhūmayati pajjalati, paharaṇavutṭhiyo vissajjeti, “ko ayaṃ muṇḍako chinnabhinnapaṭadharo”ti-ādīhi pharusavacanehi therāṃ santajjesi, “ettha gaṇhatha

1. Mahārevattheraṃ (Ka)

2. Āravālo (Syā, Yojanā)

hanatha¹ niddhamatha imaṃ samaṇaṃ”ti nāgabalaṃ āṇāpesi. Thero sabbaṃ taṃ bhimsanakaṃ attano iddhibalena paṭibāhitvā nāgarājānaṃ āha—

“Sadevakopi ce loko, āgantvā tāsayeyya maṃ.

Na me paṭibalo assa, janetuṃ bhayabheravaṃ.

Sacepi tvaṃ mahiṃ sabbaṃ, sasamuddaṃ sapabbataṃ.

Ukkhipitvā mahānāga, khipeyyāsi mamūpari.

Neva me sakkuṇeyyāsi, janetuṃ bhayabheravaṃ.

Aññadatthu tavevassa, vighāto uragādhipā”ti.

Evam vutte nāgarājā vihatānubhāvo nipphalavāyāmo dukkhī dummano ahosi. Taṃ thero taṅkhaṇānurūpāya dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahaṃsetvā tisu saraṇesu pañcasu ca sīlesu paṭiṭṭhāpesi saddhiṃ caturāsītiyā nāgasahashehi, aññepi bahū Himavantavāsino yakkhā ca gandhabbā ca kumbhaṇḍā ca therassa dhammakathaṃ sutvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhahimsu. Pañcakopi yakkho saddhiṃ bhariyāya yakkhiniyā pañcahi ca puttasatehi paṭhame phale paṭiṭṭhito. Athāyasmā Majjhintikatthero sabbepi nāgayakkharakkhase āmantetvā evamāha—

“Mā dāni kodhaṃ janayittha, ito uddhaṃ yathā pure.

Sassaghātāṇca mā kattha, sukhakāmā hi pāṇino.

Karotha mettaṃ sattesu, vasantu manujā sukhaṃ”ti.

Te sabbepi “sādhu bhante”ti therassa paṭissuṇitvā yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjimsu. Taṃdivasameva ca nāgarājassa pūjāsamayo hoti. Atha nāgarājā attano ratanamayaṃ pallaṅkaṃ āharāpetvā therassa paññāpesi. Nisīdi thero pallaṅke. Nāgarājāpi theram bījayamāno samīpe aṭṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe Kasmīragandhāraṭṭhavāsino āgantvā theram disvā amhākaṃ nāgarājatopi thero mahiddhikataroti therameva vanditvā nisinnā. Thero tesam Āsīvisopamasuttaṃ.

kathesi, suttapariyosāne asītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi, kulasatasahassam pabbaji, tato pabhuti ca Kasmīragandhārā yāvajjatanā kāsāvapajjotā isivātapajivātā eva.

Gantvā Kasmīragandhāraṃ, isi Majjhantiko tadā.

Duṭṭhaṃ nāgaṃ pasādetvā, mocesi bandhanā bahūti.

Mahādevattheropi Mahimsakamaṇḍalaṃ gantvā Devadūtasuttaṃ kathesi, suttapariyosāne cattālīsa pāṇasahassāni dhammacakkhuṃ paṭilabhiṃsu, cattālīsāmyeva pāṇasahassāni pabbajiṃsu.

Gantvāna raṭṭhaṃ Mahimsaṃ, Mahādevo mahiddhiko.

Codetvā Devadūtehi, mocesi bandhanā bahūti.

Rakkhitatthero pana Vanavāsīṃ gantvā ākāse ṭhatvā **Anamataggapariyāyakathāya** Vanavāsike pasādesi, kathāpariyosāne panassa saṭṭhisahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi, sattatisahassamattā pabbajiṃsu, pañcavihārasatāni paṭiṭṭhahīṃsu. Evaṃ so tattha sāsanaṃ paṭiṭṭhāpesi.

Gantvāna Rakkhitatthero, Vanavāsīṃ mahiddhiko.

Antalikkhe ṭhito tattha, desesi Anamataggiyanti.

Yonakadhammarakkhitattheropi Aparantakaṃ gantvā **Aggikkhandhopamasuttantakathāya** Aparantake pasādetvā sttati pāṇasahassāni dhammāmataṃ pāyesi, khattiyakulato eva purisasahassāni pabbajiṃsu, samadhikāni ca cha itthisahassāni. Evaṃ so tattha sāsanaṃ paṭiṭṭhāpesi.

Aparantaṃ vigāhitvā, Yonako Dhammarakkhito.

Aggikkhandhopamenettha, pasādesi jane bahūti.

Mahādhammarakkhitatthero pana Mahāraṭṭhaṃ gantvā **Mahānārada-kassapajātakakathāya** Mahāraṭṭhake pasādetvā caturāsīti pāṇasahassāni maggaphalesu paṭiṭṭhāpesi, terasasahassāni pabbajiṃsu. Evaṃ so tattha sāsanaṃ paṭiṭṭhāpesi.

Mahāraṭṭhaṃ isi gantvā, so Mahādhammarakkhito.

Jātaṃ kathayitvāna, pasādesi mahājananti.

Mahārakkhitattheropi Yonakaraṭṭham gantvā
Kāḷakārāmasuttantakathāya Yonakalokaṃ pasādetvā sattatisahassādhikassa¹
 pāṇasatasahassassa maggaphalālāṅkāraṃ adāsi, santike cassa dasasahassāni
 pabbajimsu. Evaṃ sopi tattha sāsanaṃ paṭiṭṭhāpesi.

Yonaraṭṭham tadā gantvā, so Mahārakkhito isi.

Kāḷakārāmasuttana, te pasādesi yonaketi.

Majjhimatthero pana **Kassapagottattherena** **Aḷakadevattherena**²
Dundubhissarattherena³ **Mahādevattherena**⁴ ca saddhiṃ
 Himavantadesabhāgaṃ gantvā Dhammacakkappavattanasuttantakathāya taṃ
 desaṃ pasādetvā asītipāṇakoṭiyo maggaphalaratanāni paṭilābhesi, pañcapi ca
 therā pañca raṭṭhāni pasādesuṃ, ekamekassa santike satasahassamattā
 pabbajimsu. Evaṃ te tattha sāsanaṃ paṭiṭṭhāpesuṃ.

Gantvāna Majjhimatthero, Himavantaṃ pasādayi.

Yakkhasenaṃ pakāsento, Dhammacakkapavattananti.

Soṇattheropi saddhiṃ **Uttarattherena** Suvaṇṇabhūmiṃ agamāsi. Tena ca
 samayena tattha ekā rakkhasī samuddato nikkhamitvā rājakule jāte jāte
 dārake khādanti. Taṃdivasameva ca rājakule eko dārako jāto hoti, manussā
 therāṃ disvā “rakkhasānaṃ sahāyako eso”ti maññamānā āvudhāni gahetvā
 therāṃ paharitukāmā āgacchanti. Thero “kiṃ tumhe āvudhahatthā
 āgacchathā”ti āha. Te āhaṃsu “rājakule jāte jāte dārake rakkhasā khādanti,
 tesāṃ tumhe sahāyakā”ti. Thero “na mayāṃ rakkhasānaṃ sahāyakā, samaṇā
 nāma mayāṃ viratā pāṇātipātā -pa- viratā majjapānā, ekabhattikā sīlavanto
 kalyāṇadhammā”ti āha. Tasmīmyeva ca khaṇe sā rakkhasī saparivārā
 samuddato nikkhami “rājakule dārako jāto, taṃ khādissāmi”ti. Manussā taṃ
 disvā “esā bhante rakkhasī āgacchatī”ti bhūtā viraviṃsu. Thero rakkhasēhi
 diguṇe attabhāve nimminivā tehi attabhāvehi taṃ rakkhasiṃ sapariṣaṃ
 majjhe katvā ubhosu passesu

1. Sattatimsasahassādhikassa (Sī, Syā)

2. Aḷakarevattherena (Ka)

3. Dundabhiyattherena (Ka)

4. Mahārevattherena (Ka), Sahassadevattherena (Syā)

parikkhipi. Tassā saparisāya etadahosi “addhā imehi idaṃ ṭhānaṃ laddhaṃ bhavissati, mayaṃ pana imesaṃ bhakkhā bhavissāmā”ti sabbe rakkhasā bhītā vegasā palāyimsu. Theropi te yāva adassanaṃ, tāva palāpetvā dīpassa samantato rakkhaṃ ṭhapesi. Tasmim ca samaye sannipatitaṃ mahājanakāyaṃ **Brahmajālasuttantakathāya** pasādetvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpesi. Saṭṭhisahassānaṃ panettha dhammābhisamayo ahosi, kuladāraḥkānaṃ adḍhuḍḍhāni saḥassāni pabbajimsu, kuladhītānaṃ diyaḍḍhasaḥassānaṃ. Evaṃ so tattha sāsanaṃ patiṭṭhāpesi. Tato pabhuti rājakule jātadāraḥkānaṃ Soṇuttaranāma meva karonti.

Suvaṇṇabhūmiṃ gantvāna, Soṇuttarā mahiddhikā.

Pisāce niddhametvāna, Brahmajālamadesisunti¹.

Mahinda therō pana “Tambapaṇṇidīpaṃ gantvā sāsanaṃ patiṭṭhāpehī”ti upajjhāyena ca bhikkhusaṃghena ca ajjhiṭṭho cintesi “kālo nu kho me Tambapaṇṇidīpaṃ gantum, no”ti. Athassa vīmaṃsato “na tāva kālo”ti ahosi. Kim panassa dīsvā etadahosi? Muṭasivaraṇṇo mahallakabhāvaṃ. Tato cintesi “ayaṃ rājā mahallako, na sakkā imaṃ gaṇhitvā sāsanaṃ paggaḥetum, idāni panassa putto Devānaṃpiyatisso rajjaṃ kāressati, taṃ gaṇhitvā sakkā bhavissati sāsanaṃ paggaḥetum, handa yāva so samayo āgacchati, tāva ñātake olokema, puna dāni mayaṃ imaṃ janapadaṃ āgaccheyyāma vā na vā”ti. So evaṃ cintetvā upajjhāyaṇca bhikkhusaṃghaṇca vanditvā Asokārāmato nikkhamma tehi **Itṭiyā** dihi catūhi therehi Saṃghamittāya puttena **Sumanasā**maṇerena **Bhaṇḍukena** ca upāsakena saddhiṃ Rājagahanagaraparivattakena Dakkhināgiri janapade cārikaṃ caramāno ñātake olokento cha māse atikkāmesī. Athānupubbena mātu nivesanaṭṭhānaṃ Vedisanagaraṃ² nāma sampatto. Asoko kira kumārakāle janapadaṃ labhitvā Ujjeniṃ gacchanto Vedisanagaraṃ patvā Vedisasetṭhissa dhītaraṃ aggahesi. Sā taṃdivasameva gabbhaṃ gaṇhitvā Ujjeniyāṃ Mahindakumāraṃ vijāyi. Kumārassa cuddasavassakāle rājā abhisekaṃ pāpuṇi. Sā tassa

1. Brahmajālaṃ adesayunti (Sī)

2. Vēdiyanagaraṃ (Ka, Sī), Vēṭṭisanagaraṃ (Ka)

mātā tena samayena nātighare vasati. Tena vuttaṃ “athānupubbena mātu nivesanaṭṭhānaṃ Veṭṭisanagaraṃ nāma sampatto”ti.

Sampattañca pana therāṃ disvā theramātā devī pādesu sirasā vanditvā bhikkhaṃ datvā therāṃ attanā kataṃ Vedisagirimahāvihāraṃ nāma āropesi. Thero tasmīṃ vihāre nisinnā cintesi “amhākaṃ idha kattabbakiccaṃ niṭṭhitaṃ, samayo nu kho idāni Laṅkādīpaṃ gantun”ti. Tato cintesi “anubhavatu tāva me pitarā pesitaṃ abhisekaṃ Devānaṃpiyatisso, ratanattayaguṇaṃ suṇātu, chaṇatthañca nagarato nikkhamitvā Missakapabbataṃ abhiruhatu, tadā taṃ tattha dakkhissāmā”ti. Athāparaṃ ekamāsaṃ tattheva vāsaṃ kappesi, māsātikkena ca jeṭṭhamūlamāsapuṇṇamāyaṃ uposathadivase sannipatitā sabbepi “kālo nu kho amhākaṃ Tambapaṇṇidīpaṃ gamanāya, udāhu no”ti mantayimṣu. Tenāhu porāṇā—

“Mahindo nāma nāmena, saṃghatthero tadā ahu.

Ittiyo Uttiyo thero, Bhaddasālo ca Sambalo.

Sāmaṇero ca Sumano, chaḷabhiñño mahiddhiko.

Bhaṇḍuko sattamo tesaṃ, diṭṭhasacco upāsako.

Iti hete Mahānāgā, mantayimṣu rahogatā”ti¹.

Tadā Sakko Devānamindo Mahindattherāṃ upasaṅkamitvā etadavoca “kālaṅkato bhante Muṭṭasivarājā, idāni Devānaṃpiyatissamahārājā rajjaṃ kāreti, Sammāsambuddhena ca tumhe byākatā ‘anāgate Mahindo nāma bhikkhu Tambapaṇṇidīpaṃ pasādessatī’ti, tasmātiha vo bhante kālo dīpavaraṃ gamanāya, ahampi vo sahāyo bhavissāmī”ti. Kasmā pana Sakko evamāha. Bhagavā kirassa bodhimūleyeva Buddhacakkhunā lokāṃ voloketvā anāgate imassa dīpassa sampattiṃ disvā etamatthaṃ ārocesi, “tadā tvampi sahāyo bhavyeyāsī”ti ca āṇāpesi, tasmā evamāha. Thero tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā attasattamo Veddhisakapabbatā vehāsaṃ uppatitvā Anurādhapurassa puratthimadisāya Missakapabbate patiṭṭhahi. Yaṃ panetarahi “cetiyaṇapabbato”tipi sañjānanti. Tenāhu porāṇā—

1. Dīpavaṃse 12. 12, 13 gāthāsu.

“Vedisagirimhi Rājagahe, vasitvā timsarattiyo.

Kālova gamanassāti, gacchāma dīpamuttamaṃ.

Paḷīnā Jambudīpā te¹, haṃsarājāva ambare.

Evamuppatitā therā, nipatiṃsu naguttame.

Purato puraseṭṭhassa, pabbate meghasannibhe.

Patīṃsu sīlakūṭamhi², haṃsāva nagamuddhanī³ti³.

Evam itṭhiyādīhi saddhiṃ āgantvā patiṭṭhahanto ca āyasmā Mahindatthero Sammāsambuddhassa parinibbānato dvinnam vassasatānam upari chattimsatime vasse imasmiṃ dīpe patiṭṭhahīti veditabbo. Ajātasattussa hi aṭṭhame vasse Sammāsambuddho parinibbāyi, tasmiṃyeva vasse Sīhakumārassa putto Tambapaṇṇidīpassa ādirājā Vijayakumāro imaṃ dīpamāgantvā manussāvāsam akāsi. Jambudīpe Udayabhaddassa cuddasame vasse idha vijayo kālamakāsi. Udayabhaddassa pañcadasame vasse Paṇḍuvāsudevo nāma imasmiṃ dīpe rajjam pāpuṇi. Tattha Nāgadāsakaraṇṇo vīsitime vasse idha Paṇḍuvāsudevo kālamakāsi. Tasmiṃyeva ca vasse Abhayo nāma rājakumāro imasmiṃdīpe rajjam pāpuṇi. Tattha Susunāgaraṇṇo sattarasame vasse idha Abhayaraṇṇo vīsativassāni paripūrimsu. Atha Abhayassa vīsitime vasse Paṇḍukābhayo⁴ nāma Dāmariko rajjam aggahesi. Tattha Kālāsokassa soḷasame vasse idha Paṇḍukassa sattarasavassāni paripūrimsu, tāni heṭṭhā ekena vassena saha aṭṭhārasa honti. Tattha Candaguttassa cuddasame vasse idha Paṇḍukābhayo kālamakāsi, Muṭasivarājā rajjam pāpuṇi. Tattha Asokadhammarājassa sattarasame vasse idha Muṭasivarājā kālamakāsi, Devānaṃpiyatisso rajjam pāpuṇi. Parinibbute ca Sammāsambuddhe Ajātasattu catuvīsati vassāni rajjam kāresi. Udayabhaddo soḷasa. Anuruddho ca Muṇḍo ca aṭṭha. Nāgadāsako catuvīsati. Susunāgo aṭṭhārasa. Tasseva putto Kālāsoko aṭṭhavīsati. Tato tassa puttakā dasa Bhātukarājāno dvevīsati vassāni rajjam kāresuṃ. Tesam pacchato nava Nandā dvevīsatimeva. Candagutto catuvīsati. Bindusāro aṭṭhavīsati. Tassāvasāne

1. Jambudīpāto (Sī, Syā)

3. Dīpavaṃse 12. 35, 37 gāthāsu.

2. Sīlakūṭamhi (Sī), pīlakūṭamhi (Syā)

4. Pakuṇḍakābhayo (sabbattha)

Asoko rajjaṃ pāpuṇi. Tassa pure abhisekā cattāri abhisekato aṭṭhārasame vasse imasmim̐dīpe Mahindatthero paṭiṭṭhito. Evametena rājavaṃsānusārena veditabbametaṃ “Sammāsambuddhassa parinibbānato dvinnam̐ vassasatānam̐ upari chattimsatime vasse imasmim̐ dīpe paṭiṭṭhahī”ti.

Tasmiṃ ca divase Tambapaṇṇidīpe **jetṭhamūlanakkhattam̐** nāma hoti. Rājā nakkhattam̐ ghosāpetvā “chaṇam̐ karoṭhā”ti amacce ca āṇāpetvā cattālīsapurisasahassaparivāro nagaramhā nikkhamitvā yena Missakapabbato tena pāyāsi migavam̐ kīlitukāmo. Atha tasmiṃ pabbate adhivatthā ekā devatā “rañño there dassessāmī”ti rohitamigarūpaṃ gahetvā avidūre tiṇapaṇṇāni khādamānā viya carati. Rājā taṃ disvā “ayuttam̐ dāni pamattam̐ vijjhitun”ti jiyam̐ phoṭesi, migo ambatthalamaggaṃ gahetvā palāyitum̐ ārabhi, rājā piṭṭhito piṭṭhito anubandhanto ambatthalamēva abhiruhi, migopi therānam̐ avidūre antaradhāyi. Mahindatthero rājānam̐ avidūre āgacchantam̐ disvā “mamaṃyeva rājā passatu, mā itare”ti adhiṭṭhahitvā “Tissa Tissa ito ehī”ti āha. Rājā sutvā cintesi “imasmim̐ dīpe jāto maṃ ‘Tissā’ti nāmaṃ gahetvā ālapitum̐ samattho nāma natthi, ayaṃ pana chinnabhinnapaṭadharo bhaṇḍu kāsāvavasano maṃ nāmena ālapati, ko nu kho ayaṃ bhavissati manusso vā amanusso vā”ti. Thero āha—

“Samaṇā mayam̐ mahārāja, Dhammarājassa sāvakā.
Taveva anukampāya, Jambudīpā idhāgatā”ti¹.

Tena ca samayena Devānaṃpiyatissamahārājā ca Asokadhammarājā ca adiṭṭhasahāyakā honti. Devānaṃpiyatissamahārājassa ca puññānubhāvena chātapabbatapāde ekamhi veḷugumbe tisso veḷuyaṭṭhiyo rathayaṭṭhippamāṇā uppajjimsu, ekā latāyaṭṭhi nāma, ekā pupphayaṭṭhi nāma, ekā sakunayaṭṭhi nāma. Tāsu latāyaṭṭhi rajatavaṇṇā hoti, taṃ alaṅkaritvā uppannalatā kañcanavaṇṇā khāyati. Pupphayaṭṭhiyaṃ pana nīlapītalohitodātakāḷavaṇṇāni pupphāni suvibhattavaṇṭapattakiṇjakkhāni hutvā khāyanti. Sakunayaṭṭhiyaṃ haṃsakukkuṭajīvavajīvākādayo sakunā nānappakārāni ca catuppadāni sajīvāni viya khāyanti. Vuttampi cetam̐ **Dīpavaṃse**—

1. Dīpavaṃse 12. 51 gāthāyaṃ.

“Chātapabbatapādamhi, veḷuyaṭṭhī tayo ahu.

Setā rajatayaṭṭhīva, latā kañcanasannibhā.

Nīlādi yādisaṃ pupphaṃ, pupphayaṭṭhimhi tādisaṃ.

Sakuṇā sakuṇayaṭṭhimhi, sarūpeneva saṇṭhitā”ti.

Samuddatopissa muttāmaṇiveḷuriyādi anekavihitaṃ ratanaṃ uppajji.
Tambapaṇṇiyaṃ pana aṭṭha muttā uppajjimsu hayamuttā gajamuttā
rathamuttā āmalakamuttā valayamuttā aṅguliveṭṭhakamuttā
kakudhaphalamuttā pākātikamuttāti, so tā ca yaṭṭhiyo tā ca muttā aññaṇca
bahuṃ ratanaṃ Asokassa dhammaraṇṇo paṇṇākāratthāya pesesi. Asoko
pasīditvā tassa pañca rājakakudhabhaṇḍāni¹ paṇiṇi chattaṃ cāmaraṃ
khaggaṃ moḷiṃ ratanapādukaṃ, aññaṇca abhisekatthāya bahuvidhaṃ
paṇṇākāraṃ. Seyyathidaṃ, saṅkhaṃ Gaṅgodakaṃ vaḍḍhamānaṃ
vaṭṭasakaṃ bhiṅgāraṃ² nandiyāvaṭṭaṃ sivikaṃ kaññaṃ kaṭacchuṃ
adhovimaṃ dussayugaṃ hatthapuñjanaṃ haricandanaṃ
aruṇavaṇṇamattikaṃ añjanaṃ harītakāṃ āmalakanti. Vuttampi cetāṃ
Dīpavaṇṇa—

“Vālabījanimuḍḍisaṃ chattaṃ khaggaṇca pādukaṃ.

Veṭṭhanaṃ sārappāmaṅgaṃ, bhiṅgāraṃ² nandivaṭṭakaṃ.

Sivikaṃ saṅkhaṃ vaṭṭasaṇca, adhovimaṃ vatthakoṭikaṃ.

Sovaṇṇapātiṃ kaṭacchuṃ, mahagghaṃ hatthapuñjanaṃ.

Anotattodakaṃ kaññaṃ³, uttamaṃ haricandanaṃ.

Aruṇavaṇṇamattikaṃ, añjanaṃ nāgamāhaṭaṃ.

Harītakāṃ āmalakāṃ, mahagghaṃ amatosadhaṃ.

Saṭṭhivāhasataṃ sāliṃ, sugandhaṃ suvakāhaṭaṃ⁴.

Puññaṃ kammābhiniḍḍitaṃ, pāhesi asokavhaya”ti.

Na kevalaṇcetaṃ āmisapaṇṇākāraṃ, imaṃ kira dhammapaṇṇākārampi
pesesi—

“Ahaṃ Buddhaṇca dhammaṇca, saṃghaṇca saraṇaṃ gato.

Upāsakattaṃ desesiṃ, Sakyaputtassa sāsane.

1. Rājakakudhabhaṇḍāni (Ka)

3. Kājaṃ (Syā, Ka)

2. Bhiṅkāraṃ (Sī)

4. Sukamāhaṭaṃ (Dīpavaṇṇa)

Imesu tīsu vatthūsu, uttame Jinasāsane.

Tvampi cittaṃ pasādehi, saddhā saraṇamupehī”ti.

Svāyaṃ rājā taṃdivasaṃ Asokaraññā pesitena abhisekena ekamāsābhisitto hoti, visākhapuṇṇamāyaṃ hissa abhisekamakamṣu. So acirassutaṃ taṃ sāsanappavattiṃ anussaramāno taṃ therassa “samaṇā mayā mahārāja, Dhammarājassa sāvakā”ti vacanaṃ sutvā “ayyā nu kho āgatā”ti tāvadeva āvudhaṃ nikkhipitvā ekamantaṃ nisīdi sammodanīyaṃ kathaṃ kathayamāno. Yathāha—

“Āvudhaṃ nikkhipitvāna, ekamantaṃ upāvisi.

Nisajja rājā sammodi, bahuṃ atthūpasañhitaṃ”ti¹.

Sammodanīyakathaṃca kurumāneyeva tasmiṃ tānipi cattālīsapurisasahassāni āgantvā samparivāresuṃ. Tadā thero itarepi cha jane dassesi. Rājā disvā “ime kadā āgatā”ti āha. Mayā saddhimyeva mahārājāti. Idāni pana Jambudīpe aññepi evarūpā samaṇā santīti. Santi mahārāja etarahi Jambudīpo kāsāvapajjoto isivātapavāto. Tasmiṃ—

Tevijjā iddhipattā ca, cetopariyāyakovidā.

Khīṇāsavā arahanto, bahū Buddhassa sāvakāti¹.

Bhante kena āgatattāti. Neva mahārāja udakena, na thalenāti. Rājā “ākāsena āgatā”ti aññāsi. Thero “atthi nu kho rañño paññāveyattiyaṃ”ti vīmaṃsanatthāya āsannaṃ ambarukkhaṃ ārabba pañhaṃ pucchi “kiṇṇāmo ayaṃ mahārāja rukkho”ti. Ambarukkho nāma bhanteti. Imaṃ pana mahārāja ambaṃ muñcitvā añño ambo atthi natthīti. Atthi bhante aññepi bahū ambarukkhatī. Imaṃca ambaṃ te ca ambe muñcitvā atthi nu kho mahārāja aññe rukkhatī. Atthi bhante, te pana na ambarukkhatī. Aññe ambe ca anambe ca muñcitvā atthi pana añño rukkhoti. Ayameva bhante ambarukkhoti. Sādhū mahārāja paṇḍitosi. Atthi pana te mahārāja ñātakāti. Atthi bhante bahū janāti. Te muñcitvā aññe keci aññātakāpi atthi mahārājāti. Aññātakā bhante ñātakehi bahutarāti. Tava ñātake ca aññātake ca muñcitvā atthañño koci

1. Dīpavaṃse 12. 25, 56 gāthāsu.

mahārājāti. Ahameva bhanteti. Sādhu mahārāja attā nāma attano neva ñātako na aññātakoti. Atha thero “paṇḍito rājā sakkhissati dhammaṃ aññātun”ti **Cūlahatthipadopamasuttaṃ** kathesi. Kathāpariyosāne rājā tīsu saraṇesu paṭiṭṭhahi saddhim cattālīsāya pāṇasahasseehi.

Taṅkhaṇaññeva ca rañño bhattaṃ āhariyittha. Rājā ca suttantaṃ suṇanto-eva aññāsi “na imesaṃ imasmim kāle bhojanaṃ kappatī”ti, “apucchitvā pana bhuñjitum ayuttan”ti cintetvā “bhuñjissatha bhante”ti pucchi. Na mahārāja amhākaṃ imasmim kāle bhojanaṃ kappatīti. Kasmim kāle bhante kappatīti. Aruṇuggamanato paṭṭhāya yāva majjhanhikasamayā mahārājāti. Gacchāma bhante nagaranti. Alaṃ mahārāja idheva vasissāmāti. Sace bhante tumhe vasatha, ayaṃ dārako āgacchatūti. Mahārāja ayaṃ dārako āgataphalo viññātasāsano pabbajjāpekkho, idāni pabbajissatīti. Rājā “tena hi bhante sve rathaṃ pesessāmi, taṃ abhiruhitvā āgaccheyyāthā”ti, vatvā vanditvā pakkāmi.

Thero acirapakkantassa rañño Sumanasāmaṇeraṃ āmantesi “ehi tvaṃ Sumana dhammasavanassa kālaṃ ghosehī”ti. Bhante kittakaṃ ṭhānaṃ sāvento ghosemīti. Sakalaṃ Tambapaṇṇidīpanti. “Sādhu bhante”ti sāmaṇero abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya adhiṭṭhahitvā samāhitena cittaṇa sakalaṃ Tambapaṇṇidīpaṃ sāvento tikkhattum dhammasavanassa kālaṃ ghosesi. Rājā taṃ saddaṃ sutvā therānaṃ santikaṃ pesesi “kiṃ bhante atthi koci upaddavo”ti. Natthamhākaṃ koci upaddavo, dhammasavanassa kālaṃ ghosāpayimha, Buddhavacanaṃ kathetukāmaṃhāti. Tañca pana sāmaṇerassa saddaṃ sutvā bhumma devatā saddamanussāvesum, etenupāyena yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi, tena saddena mahā devatāsannipāto ahoṣi. Thero mahantaṃ devatāsannipātaṃ disvā **Samacittasuttantaṃ** kathesi. Kathāpariyosāne asaṅkhyeyyānaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi, bahū nāgā ca supaṇṇā ca saraṇesu paṭiṭṭhahimsu. Yādisova Sāriputtattherassa imaṃ suttantaṃ kathayato devatāsannipāto ahoṣi, tādiso Mahindattherassāpi jāto. Atha tassā rattiya accayena rājā

therānaṃ rathaṃ pesesi. Sārathī rathaṃ ekamante ṭhapetvā therānaṃ ārocesi “āgato bhante ratho, abhiruhatha, gacchissāmā”ti. Therā “na mayaṃ rathaṃ abhiruhāma, gaccha tvaṃ, pacchā mayaṃ āgacchissāmā”ti vatvā vehāsaṃ abbhuggantvā Anurādhapurassa puratthimadisāyaṃ paṭhamakacetiyaṭṭhāne otarimsu. Tañhi cetiyaṃ therehi paṭhamam otiṇṇaṭṭhāne katattāyeva “Paṭhamakacetiyaṃ”ti vuccati.

Rājāpi sārathim pesetvā “antonivesane maṇḍapaṃ paṭiyādethā”ti amacce āṇāpesi. Tāvadeva sabbe haṭṭhatuṭṭhā ativiya pāsādikam maṇḍapaṃ paṭiyādesuṃ. Puna rājā cintesi “hiyyo thero silakkhandham kathayamāno ‘uccāsayanamahāsayanam na kappatī’ti āha, nisīdissanti nu kho ayyā āsanesu, na nisīdissanti”ti. Tassevaṃ cintayantasseva so sārathī¹ nagaradvāraṃ sampatto. Tato addasa there paṭhamataram āgantvā kāyabandhanam bandhitvā cīvaram pārūpante, disvā ativiya pasannacitto hutvā āgantvā rañño ārocesi “āgatā deva therā”ti. Rājā “ratham ārūlhā”ti pucchi. Na ārūlhā deva, api ca mama pacchato nikkhamitvā paṭhamataram āgantvā pācīnadvāre ṭhitāti. Rājā “rathampi nābhirūhimsū”ti sutvā “na dāni ayyā uccāsayanamahāsayanam sādīyissanti”ti cintetvā “tena hi bhaṇe therānaṃ bhūmattharaṇasaṅkhepena āsanāni paññapethā”ti vatvā paṭipatham agamāsi. Amaccā pathaviyaṃ taṭṭikam paññapetvā upari kojavakādīni cittattharaṇāni paññapesuṃ, uppātapāṭhakā disvā “gahitā dāni imehi pathavī, ime Tambapaṇṇidīpassa sāmikā bhavissanti”ti byākarimsu. Rājāpi gantvā there vanditvā Mahindattherassa haṭṭhato pattam gahetvā mahatiyā pūjāya ca sakkārena ca there nagaram pavesetvā antonivesanam pavesesi. Thero āsanapaññattim disvā “amhākam sāsanam sakalalaṅkādiṇe pathavī viya patthaṇam niccalaṅca hutvā paṭiṭṭhahissatī”ti cinto nisīdi. Rājā there paṇītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappetvā sampavāretvā anuḷādevīpamukhāni pañca itthisatāni “therānaṃ abhivādanam pūjāsakkāraṅca karontū”ti pakkosāpetvā ekamantaṃ nisīdi. Thero bhattakiccāvasāne rañño saparijanassa dhammaratanavassam vassento

Petavatthum Vimānavatthum Saccasaṃyuttaṇṇa kathesi. Taṃ therassa dhammadesanaṃ sutvā tāni pañcapi itthisatāni sotāpattiphalaṃ sacchākaṃsu.

Yepi te manussā purimadivase Missakapabbate there addasaṃsu, te tesu tesu ṭhānesu therānaṃ guṇe kathenti. Tesāṃ sutvā mahājanakāyo rājaṅgaṇe sannipatitvā mahāsaddaṃ akāsi. Rājā “kiṃ eso saddo”ti pucchi. Nāgarā deva “there daṭṭhum na labhāmā”ti viravantīti. Rājā “sace idha pavisissanti, okāso na bhavissatī”ti cintetvā “gacchatha bhaṇe hatthisālaṃ paṭijaggitvā vālukaṃ ākiritvā pañcavaṇṇāni pupphāni vikiritvā celavitānaṃ bandhitvā maṅgalaḥhatthiṭṭhāne therānaṃ āsanāni pañṇapethā”ti āha. Amaccā tathā akaṃsu. Thero tattha gantvā nisīditvā **Devadūtasuttantaṃ** kathesi, kathāpariyosāne pāṇasahassaṃ sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato “hatthisālā atisambādhā”ti dakkhiṇadvāre Nandanavanuyyāne āsanaṃ pañṇapesuṃ. Thero tattha nisīditvā **Āsīvisopamasuttaṃ** kathesi. Tampi sutvā pāṇasahassaṃ sotāpattiphalaṃ paṭilabhi.

Evam āgatadivasato dutiyadivase aḍḍhateyyasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Therassa Nandanavane āgatāgatahi kulitthihi kulasuṇhāhi kulakumārīhi saddhiṃ sammodamānasseva sāyanhasamayo jāto. Thero kālaṃ sallakkhetvā “gacchāma dāni Missakapabbatan”ti uṭṭhahi. Amaccā “kattha bhante gacchathā”ti. Amhākaṃ nivāsanaṭṭhānanti. Te rañño saṃviditaṃ katvā rājānumatena āhaṃsu “akālo bhante idāni tattha gantuṃ, idameva Nandanavanuyyānaṃ ayyānaṃ āvāsaṭṭhānaṃ hotū”ti. Alaṃ gacchāmāti. Puna rañño vacanenāhaṃsu “rājā bhante āha ‘etaṃ Meghavanaṃ nāma uyyānaṃ mama pitu santakaṃ nagarato nātidūraṃ nāccāsannaṃ gamanāgamanasampannaṃ, ettha therā vāsaṃ kappentū’ti”. Vasiṃsu therā Meghavanuyyāne.

Rājāpi kho tassā rattiyaṃ accayena therassa saṃīpaṃ gantvā suhasayitabhāvaṃ pucchitvā “kappati bhante bhikkhusaṅghassa ārāmo”ti pucchi. Thero “kappati mahārājā”ti vatvā imaṃ suttaṃ āhāri **“anujānāmi bhikkhave ārāmaṃ”**ti. Rājā tuṭṭho suvaṇṇabhiṅgāraṃ gahetvā therassa hatthe udakaṃ pātetvā Mahāmeghavanuyyānaṃ adāsi,

saha udakapātena pathavī kampi. Ayaṃ Mahāvihāre paṭhamo pathavīkampō ahosi. Rājā bhīto therāṃ pucchi “kasmā bhante pathavī kampatī”ti. Mā bhāyi mahārāja, imasmiṃ dīpe Dasabalassa sāsanaṃ paṭiṭṭhahissati, idaṇca paṭhamāṃ vihāraṭṭhānaṃ bhavissati, tassetāṃ pubbanimittanti. Rājā bhiyyoso mattāya pasīdi. Thero punadivasepi rājageheyeva bhuñjitvā Nandanavane **Anamataggiyāni** kathesi, punadivase

Aggikkhandhopamasuttaṃ kathesi, etenevupāyena satta divasāni kathesi, desanāpariyosāne aḍḍhanavamānaṃ pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Tato paṭṭhāya ca Nandanavanaṃ sāsanaṃ jotipātubhāvaṭṭhānanti katvā “Jotivanaṃ”ti nāmaṃ labhi. Sattame pana divase therā antepure rañño **Appamādasuttaṃ** kathayitvā Cetiyaḡirimeva agamaṃsu.

Atha kho rājā amacce pucchi “thero amhe gālḥena ovādena ovadati, gaccheyya nu kho”ti. Amaccā “tūmhehi deva thero ayācito sayameva āgato, tasmā tassa anāpucchāva gamanampi bhaveyyā”ti āhaṃsu. Tato rājā rathaṃ abhiruhitvā dve ca deviyo āropetvā Cetiyaḡiriṃ agamāsi mahaṇca rājānubhāvena¹. Gantvā deviyo ekamantaṃ apakkamāpetvā sayameva therānaṃ samīpaṃ upasaṅkamanto ati viya kilantarūpo hutvā upasaṅkami. Tato naṃ thero āha “kasmā tvaṃ mahārāja evaṃ kilamamāno āgato”ti. Tūmhe mama gālḥaṃ ovādaṃ datvā idāni gantukāmā nu khoti jānanatṭhaṃ bhanteti. Na mayaṃ mahārāja gantukāmā, apica vassūpanāyikakālo nāmāyaṃ mahārāja, tatra samaṇena vassūpanāyikaṭṭhānaṃ ñātuṃ vaṭṭatīti. Taṃdivasameva Ariṭṭho nāma amacco pañcapanṇāsāya jeṭṭhakaniṭṭhabhātukehi saddhiṃ rañño samīpe ṭhito āha “icchāmahaṃ deva therānaṃ santike pabbajitun”ti. “Sādhū bhaṇe pabbajassū”ti rājā anujānitvā therāṃ sampaṭicchāpesi. Thero tadaheva pabbājesi. Sabbe khuraggeyeva arahattaṃ pāpuṇṇṃsu.

Rājāpi kho taṅkhaṇe ye va kaṇṭakena cetiyaṅgaṇaṃ parikkhipitvā dvāsaṭṭhiyā leṇesu kammaṃ paṭṭhapetvā nagarameva agamāsi. Tepi therā dasabhātikasamākulaṃ rājakulaṃ pasādetvā mahājānaṃ ovadamānā Cetiyaḡirimhi vassaṃ vasiṃsu, tadāpi Cetiyaḡirimhi paṭhamāṃ vassaṃ upagatā

1. Mahaccā rājānubhāvena (Ka)

dvāsaṭṭhi arahanto ahesuṃ. Athāyasmā Mahāmahindo vutthavasso pavāretvā kattikapuṇṇamāyaṃ uposathadivase rājānaṃ etadavoca “mahārāja amhehi ciradiṭṭho Sammāsambuddho, anāthavāsaṃ vasimha, icchāma mayāṃ Jambudīpaṃ gantun”ti. Rājā āha “ahaṃ bhante tumhe catūhi paccayehi upaṭṭhahāmi, ayañca mahājano tumhe nissāya tīsu saraṇesu patiṭṭhito, kasmā tumhe ukkaṇṭhitatthā”ti. Ciradiṭṭho no mahārāja Sammāsambuddho, abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikkammakaraṇaṭṭhānaṃ natthi, tenamha ukkaṇṭhitāti. Nanu bhante tumhe avocuttha “parinibbuto Sammāsambuddho”ti. Kiñcāpi mahārāja parinibbuto, atha khvassa sarīradhātuyo tiṭṭhantīti. Aññātaṃ bhante, thūpapatiṭṭhānaṃ tumhe ākaṅkhatthāti, karomi bhante thūpaṃ, bhūmibhāgaṃ dāni vicinātha, apica bhante dhātuyo kuto lacchāmāti. Sumanena saddhiṃ mantehi mahārājāti.

“Sādhu bhante”ti rājā Sumanāṃ upasaṅkamitvā pucchi “kuto dāni bhante dhātuyo lacchāmā”ti. Sumano āha “appossukko tvaṃ mahārāja vīthiyo sodhāpetvā dhajapaṭākapuṇṇaghaṭṭhīhi alaṅkārapetvā saparijano uposathaṃ samādiyitvā sabbatāḷāvacare upaṭṭhāpetvā maṅgalaḥatthiṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ kārapetvā upari cassa setacchattaṃ ussāpetvā sāyanhasamaye Mahānāgavanuyyānābhīmukho yāhi, addhā tasmiṃ tṭhāne dhātuyo lacchāsī”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchī. Therā Cetiyaḡirimeva agamaṃsu. Tatrāyasmā Mahindatthero Sumanasāmaṇeraṃ āha “gaccha tvaṃ sāmaṇera Jambudīpe tava ayyakaṃ Asokaṃ dhammarājānaṃ upasaṅkamitvā mama vacanena evaṃ vadehi ‘sahāyo vo mahārāja Devānaṃpiyatisso Buddhasāsane pasanno, thūpaṃ patiṭṭhāpetukāmo, tumhākaṃ kira hatthe dhātu atthi, taṃ me dethā’ti, taṃ gahetvā Sakkāṃ devarājānaṃ upasaṅkamitvā evaṃ vadehi ‘tumhākaṃ kira mahārāja hatthe dve dhātuyo atthi dakkhiṇadāṭṭhā ca dakkhiṇakkhakaṃ, tato tumhe dakkhiṇadāṭṭhaṃ pūjetha, dakkhiṇakkhakaṃ pana mayhaṃ dethā’ti. Evañca naṃ vadehi ‘kasmā tvaṃ mahārāja amhe Tambapaṇṇidīpaṃ pahiṇitvā pamajjasī’ti”.

“Sādhu bhante”ti kho Sumano therassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tāvadeva pattacīvaramādāya vehāsaṃ abbhuggantvā Pāṭaliputtadvāre oruyha

rañño santikaṃ gantvā etamatthaṃ ārocesi. Rājā tuṭṭho sāmaṇerassa hatthato pattaṃ gahetvā gandhehi ubbaṭṭetvā varamuttasadisānaṃ dhātūnaṃ pūretvā adāsi, so taṃ gahetvā Sakkaṃ devarājānaṃ upasaṅkami. Sakko devarājā sāmaṇeraṃ disvāva “kiṃ bhante Sumana āhiṇḍasī”ti āha. Tvaṃ mahārāja amhe Tambapaṇṇidīpaṃ pesetvā kasmā pamajjasīti. Nappamajjāmi bhante, vadehi, kiṃ karomīti. Tumhākaṃ kira hatthe dve dhātuyo atthi dakkhiṇadāṭhā ca dakkhiṇakkhakaṇḍa, tato tumhe dakkhiṇadāṭhaṃ pūjetha, dakkhiṇakkhakaṃ pana mayhaṃ dethāti. “Sādhu bhante”ti kho Sakko devānamindo yojanappamāṇaṃ maṇithūpaṃ ugghāṭetvā dakkhiṇakkhakaḍḍhātum nīharitvā Sumanassa adāsi. So taṃ gahetvā Cetiyaḡirimhiyeva paṭiṭṭhāsī.

Atha kho Mahindapamukhā sabbe pi te mahānāgā Asokadhammarājena dinnadhātuyo Cetiyaḡirimhiyeva paṭiṭṭhāpetvā dakkhiṇakkhakaṃ ādāya vadḍhamānakacchāyāya Mahānāgavanuyyānamagamaṃsu. Rājāpi kho Sumanena vuttappakāraṃ pūjāsakkāraṃ katvā hatthikkhandhavaragato sayāṃ maṅgalaḡatthimatthake setaccattaṃ dhārayamāno Mahānāgavanaṃ sampāpuṇi. Athassa etadahosi “sace ayaṃ Sammāsambuddhassa dhātu, chattaṃ apanamatu, maṅgalaḡatthi jaṇṇukehi bhūmiyaṃ paṭiṭṭhahatu, dhātukaṇḡoṭakaṃ mayhaṃ matthake paṭiṭṭhātū”ti. Saha rañño cittuppādena chattaṃ apanami, hatthi jaṇṇukehi paṭiṭṭhahi, dhātukaṇḡoṭakaṃ rañño matthake paṭiṭṭhahi. Rājā amateneva abhisittagatto viya paramena pītipāmojjena samannāgato hutvā pucchi “dhātum bhante kiṃ karomā”ti. Hatthikumbhamhiyeva tāva mahārāja ṭhapehīti. Rājā dhātukaṇḡoṭakaṃ gahetvā hatthikumbhe ṭhapesi. Pamudito nāgo koṇcanādaṃ naḡi. Mahāmegho uṭṭhahitvā pokkharavassaṃ vassi, udakapariyaṇṇaṃ katvā mahābhūmicālo ahosi, “paccante pi nāma Sammāsambuddhassa dhātu paṭiṭṭhahissatī”ti devamanussā pamodiṃsu. Evaṃ iddhānubhāvasiriyā devamanussānaṃ pīṭiṃ janayanto—

Puṇṇamāyaṃ mahāvīro, cātumaṡiniyā idha.

Āgantvā devalokamhā, hatthikumbhe paṭiṭṭhitoti.

Athassa so hatthināgo anekatālāvacaraparivārīto ativiya uḡārena pūjāsakkārena sakkariyamāno pacchimadisābhimukhova hutvā

apasakkanto yāva nagarassa puratthimadvāraṃ, tāva gantvā puratthimena dvārena nagaraṃ pavisitvā sakalanāgarena uḷārāya pūjāya karīyamānāya dakkhiṇadvārena nikkhamitvā Thūpārāmassa pacchimadisābhāge Mahejavatthu nāma kira atthi, tattha gantvā puna Thūpārāmābhimukhoyeva paṭinivatti. Tena ca samayena Thūpārāme purimakānaṃ tiṇṇaṃ Sammāsambuddhānaṃ Paribhogacetiyatṭhānaṃ hoti.

Atīte kira ayaṃ dīpo Ojadīpo nāma ahosi, rājā Abhayo nāma, nagaraṃ Abhayapuraṃ nāma, Cetiyapabbato Devakūṭapabbato nāma, Thūpārāmo Paṭiyārāmo nāma. Tena kho pana samayena Kakusandho Bhagavā loke uppanno hoti, tassa sāvako Mahādeva nāma thero bhikkhusahassena saddhiṃ Devakūṭe paṭiṭṭhāsi Mahindatthero viya Cetiyapabbate. Tena kho pana samayena Ojadīpe sattā pajjarakena anayabyasanaṃ āpajjanti. Addasā kho Kakusandho Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṃ olokento te satte anayabyasanaṃ āpajjante, disvā cattālīsāya bhikkhusahassehi parivuto agamāsi, tassānubhāvena tāvadeva pajjarako vūpasanto, roge vūpasante Bhagavā dhammaṃ desesi, caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Bhagavā dhamakaraṇaṃ datvā pakkāmi, taṃ anto pakkhipitvā Paṭiyārāme cetiyamakaṃsu. Mahādeva dīpaṃ anusāsanto vihāsi.

Koṇāgamanassa pana Bhagavato kāle ayaṃ dīpo Varadīpo nāma ahosi, rājā Sameṇḍī nāma, nagaraṃ Vaḍḍhamānaṃ nāma, pabbato Suvaṇṇakūṭo nāma. Tena kho pana samayena Varadīpe dubbuṭṭhikā hoti dubbhikkhaṃ dussassaṃ, sattā chātakarogena anayabyasanaṃ āpajjanti. Addasā kho Koṇāgamano Bhagavā Buddhacakkhunā lokaṃ olokento te satte anayabyasanaṃ āpajjante, disvā tiṃsabhikkhusahassaparivuto agamāsi, Buddhānubhāvena devo sammādhāraṇamanuppavecchi, subhikkhaṃ ahosi, Bhagavā Dhammaṃ desesi, caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Bhagavā bhikkhusahassaparivāraṃ Mahāsumanāṃ nāma therāṃ dīpe ṭhapetvā Kāyabandhanaṃ datvā pakkāmi, taṃ anto pakkhipitvā cetiyamakaṃsu.

Kassapassa pana Bhagavato kāle ayaṃ dīpo Maṇḍadīpo nāma ahosi, rājā Jayanto nāma, nagaraṃ Visālaṃ nāma, pabbato Subhakūṭo

nāma. Tena kho pana samayena Maṇḍadīpe mahāvivādo hoti, bahū sattā kalahaviggahajātā anayabyasanam āpajjanti. Addasā kho Kassapo Bhagavā Buddhacakkhunā lokam olokento te satte anayabyasanamāpajjante, disvā vīsati bhikkhusahassaparivuto āgantvā vivādam vūpasametvā dhammam desesi, caturāsītiyā pāṇasahassānam dhammābhisamayo ahosi. Bhagavā bhikkhusahassaparivāram Sabbanandam nāma theram dīpe patiṭṭhāpetvā Udayasātakam datvā pakkāmi, tam anto pakkhipitvā cetiyamakamsu. Evam Thūpārāme purimakānam tiṇṇam Buddhānam cetiyāni patiṭṭhahimsu, tāni sāsananataradhānena nassanti, ṭhānamattam avasissati. Tasmā vuttam “tena ca samayena Thūpārāme purimakānam tiṇṇam Sammāsambuddhānam Paribhogacetiyaṭṭhānam hotī”ti. Tadetaṃ vinaṭṭhesu cetiyesu devatānubhāvena kaṇṭakasamākiṇṇasākhehi nānāgacchehi parivutam tiṭṭhati “mā nam koci ucchiṭṭhāsucimalakacavarehi padūsesī”ti.

Atha khvassa hatthino purato purato gantvā rājapurisā sabbagacche chinditvā bhūmim sodhetvā tam hatthatalasadisamakamsu. Hatthināgo gantvā tam ṭhānam purato katvā tassa pacchimadisābhāge Bodhirukkhaṭṭhāne aṭṭhāsi. Athassa matthakato dhātum oropetum ārabhimsu. Nāgo oropetum na deti. Rājā theram pucchi “kasmā bhante nāgo dhātum oropetum na detī”ti. Ārūḷham mahārāja oropetum na vaṭṭatīti. Tasmim ca kāle abhayavāpiyā udakam chinnaṃ hoti, samantā bhūmi phalitā hoti, su-uddharā mattikāpiṇḍā, tato mahājano sīgham sīgham mattikam āharitvā hatthikumbhappamāṇam vatthumakāsi. Tāvadeva ca thūpakaraṇattham iṭṭhakā kātum ārabhimsu, na yāva iṭṭhakā pariniṭṭhanti, tāva hatthināgo katipāham divā Bodhirukkhaṭṭhāne hatthisālāyam tiṭṭhati, rattim thūpapatiṭṭhānabhūmim pariyāyati. Atha vatthum cināpetvā rājā theram pucchi “kīdiso bhante thūpo kātabbo”ti. Vīhirāsisadiso mahārājāti.

“Sādhu bhante”ti rājā jaṅghappamāṇam¹ thūpam cināpetvā dhātu-oropanatthāya mahāsakkāram kāresi, sakalanagaraṇca janapado ca dhātumahadassanattham sannipati, sannipatite ca pana tasmim mahājanakāye

1. Gajappamāṇam (?)

Dasabalassa dhātu hatthikumbhato sattatālappamāṇaṃ vehāsaṃ
 abbhuggantvā yamakaṇḍāḥāriyaṃ dassesi, tehi tehi dhātuppadesehi
 channaṃ vaṇṇānaṃ udakadhārā ca aggikkhandhā ca pavattanti, Sāvattiyaṃ
 kaṇḍambamūle Bhagavatā dassitapāṭihāriyasadisameva pāṭihāriyaṃ ahosi,
 tañca kho neva therānubhāvena, na devatānubhāvena, apica kho
 Buddhānubhāveneva. Bhagavā kira dharamānova adhiṭṭhāsi “mayi
 parinibbute Tambapaṇṇidīpe Anurādhapurassa dakkhiṇadisābhāge
 purimakānaṃ tiṇṇaṃ Buddhānaṃ Paribhogacetiyaṭṭhāne mama
 dakkhiṇakkhakhadhātu patiṭṭhānadivase yamakaṇḍāḥāriyaṃ hotu”ti.

Evam acintiyā Buddhā, Buddhadhammā acintiyā.
 Acintie pasannānaṃ, vipāko hoti acintiyoti¹.

Sammāsambuddho kira imaṃ dīpaṃ dharamānakālepi tikkhattum
 āgamāsi, paṭhamāṃ yakkhadamanatthaṃ ekakova āgantvā yakkhe dametvā
 “mayi parinibbute imasmim dīpe sāsanaṃ patiṭṭhahissatī”ti Tambapaṇṇidīpe
 rakkhaṃ karonto tikkhattum dīpaṃ āvijji². Dutiyaṃ mātulabhāgineyyānaṃ
 nāgarājūnaṃ damanatthāya ekakova āgantvā te dametvā agamāsi. Tatiyaṃ
 pañcabhikkhusataparivāro āgantvā mahācetiyaṭṭhāne ca
 thūpārāmacetiyaṭṭhāne ca mahābodhipatiṭṭhitaṭṭhāne ca
 mahiyaṇḍācetiyaṭṭhāne ca mutiyaṇḍācetiyaṭṭhāne ca
 dīghavāpīcetiyaṭṭhāne ca kalyāṇīcetiyaṭṭhāne ca nirodhasamāpattim
 samāpajjitvā nisīdi, idamassa catutthaṃ dhātusarīrena āgamaṇaṃ.

Dhātusarīrato ca panassa nikkhanta-udakaphusitehi
 sakalatambapaṇṇitale na koci aphuṭṭhokāso nāma ahosi. Evamassa taṃ
 dhātusarīraṃ udakaphusitehi tambapaṇṇitalassa pariḷāhaṃ vūpasametvā
 mahājanassa pāṭihāriyaṃ dassetvā otarivā rañño matthake patiṭṭhāsi. Rājā
 saphalaṃ manussapaṭilābhaṃ maññaṃ māno mahantaṃ sakkāraṃ karitvā
 dhātuṃ patiṭṭhāpesi, saha dhātupatiṭṭhāpanena mahābhūmicālo ahosi.
 Tasmiṃ ca pana dhātupāṭihāriye cittaṃ pasādetvā rañño bhātā Abhaya
 nāma rājakumāro purisasahassena saddhiṃ pabbaji, Cetaraṭṭhagāmato pañca
 dārakasatāni pabbajimsu, tathā dvāramaṇḍalādīhi gāmakehi nikkhamitvā

1. Apa 1. 7 piṭṭhe.

2. Āvijjhi (Sī, Syā)

pañcapañca dārakasatāni, sabbānīpi antonagarato ca bahinagarato ca pabbajitāni tiṃsabhikkhusahassāni ahesuṃ. Niṭṭhite pana thūpasmiṃ rājā ca rājabhātikā ca deviyo ca devanāgayakkhānāmpi vimhayakaraṃ paccekaṃ paccekaṃ pūjamakāṃsu niṭṭhitāya pana dhātupūjāya patiṭṭhite dhātuvare Mahindatthero Meghavanuyyānameva gantvā vāsaṃ kappesi.

Tasmiṃ kho pana samaye Anuḷā devī pabbajitukāmā hutvā rañño ārocesi. Rājā tassā vacanaṃ sutvā therāṃ etadavoca “Anuḷā bhante devī pabbajitukāmā, pabbājettha nan”ti. Na mahārāja amhākaṃ mātugāmaṃ pabbājetuṃ kappati, Pāṭaliputte pana mayhaṃ bhaginī Saṃghamittattherī nāma atthi, taṃ pakkosāpehi. Imasmiṃ ca pana mahārāja dīpe purimakānaṃ tiṇṇaṃ Sammāsambuddhānaṃ bodhi patiṭṭhāsi, amhākampi Bhagavato sarasaraṃsijālavissajjanakena bodhinā idha patiṭṭhātabbaṃ, tasmā tathā sāsanaṃ pañeeyyāsi, yathā Saṃghamittā bodhiṃ gahetvā āgacceyyāti.

“Sādhu bhante”ti rājā therassa vacanaṃ sampaṭicchitvā amaccehi saddhiṃ mantento Ariṭṭhaṃ nāma attano bhāgineyyaṃ āha “sakkhissasi tvaṃ tāta Pāṭaliputtaṃ gantvā mahābodhinā saddhiṃ ayyaṃ Saṃghamittattheriṃ ānetuṃ”ti. Sakkhissāmi deva sace me pabbajjaṃ anujānissasīti. Gaccha tāta theriṃ ānetvā pabbajāhīti. So rañño ca therassa ca sāsanaṃ gahetvā therassa adhiṭṭhānavasena ekadivaseneva jambukolapaṭṭanaṃ gantvā nāvaṃ abhiruhitvā samuddaṃ atikkamitvā Pāṭaliputtameva agamāsi. Anuḷāpi kho devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehi saddhiṃ dasa silāni samādiyitvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā nagarassa ekadese upassayaṃ kārāpetvā nivāsaṃ kappesi. Ariṭṭhopi taṃdivasameva rañño sāsanaṃ appesi, evaṃca avoca “putto te deva Mahindatthero evamāha ‘sahāyakassa kira te Devānaṃpiyatissassa rañño bhātu jāyā Anuḷā nāma devī pabbajitukāmā, taṃ pabbājetuṃ ayyaṃ Saṃghamittattheriṃ pañiṇatha, ayyāyeva ca saddhiṃ mahābodhin’ti”. Therassa sāsanaṃ ārocetvā Saṃghamittattheriṃ upasaṅkamitvā evamāha “ayye tumhākaṃ bhātā Mahindatthero maṃ tumhākaṃ santikaṃ pesesi, Devānaṃpiyatissassa rañño bhātu jāyā Anuḷā nāma

devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehi saddhim
pabbajitukāmā, tam kira āgantvā pabbājethā”ti. Sā tāvadeva turitaturitā
rañño santikaṃ gantvā evamāha “mahārāja mayhaṃ bhātā Mahindatthero
evaṃ paṇiṇi ‘Rañño kira bhātu jāyā Anuḷā nāma devī pañcahi kaññāsatehi
pañcahi ca antepurikāsatehi saddhim pabbajitukāmā mayhaṃ āgamanam
udikkhatā’, gacchāmaṃ mahārāja Tambapaṇṇidīpaṃ”ti.

Rājā āha “amma puttapi me Mahindatthero nattā ca me
Sumanasāmaṇero maṃ chinnahatthaṃ viya karontā Tambapaṇṇidīpaṃ gatā,
tassa mayhaṃ tepi apassantassa uppanno soko tava mukhaṃ passantassa
vūpasammati, alaṃ amma mā tvaṃ agamāsi”ti. Bhāriyaṃ me mahārāja
bhātu vacanaṃ, Anuḷāpi khattiyā itthisahassaparivutā pabbajjāpurekkhārā
maṃ paṭimāneti, gacchāmaṃ mahārājāti. Tena hi amma mahābodhim
gahetvā gacchāhīti. Kuto rañño mahābodhi. Rājā kira tato pubbe eva
dhātuggahaṇatthāya anāgate Sumane Laṅkādīpaṃ mahābodhim pesetukāmo
“kathaṃ nu kho asatthaghātārahaṃ mahābodhim pesessāmi”ti upāyaṃ
apassanto Mahādevaṃ nāma amaccaṃ pucchi. So āha “santi deva bahū
paṇḍitā bhikkhū”ti. Tam sutvā rājā bhikkhusaṃghassa bhattaṃ paṭiyādetvā
bhattakiccāvasāne saṃghaṃ pucchi “gantabbaṃ nu kho bhante Bhagavato
mahābodhinā Laṅkādīpaṃ, no”ti. Saṃgho Moggaliputtatissattherassa
bhāramakāsi.

Thero “gantabbaṃ mahārāja mahābodhinā Laṅkādīpaṃ”ti vatvā
Bhagavato **pañca mahā-adhiṭṭhānāni** kathesi. Katamāni pañca. Bhagavā kira
mahāparinibbānamañce nipanno Laṅkādīpe mahābodhipaṭiṭṭhāpanatthāya
“Asokamahārājā mahābodhiggahaṇatthaṃ gamissati, tadā mahābodhissa
dakkhiṇasākhā sayameva chijjivā suvaṇṇakaṭāhe paṭiṭṭhātū”ti adhiṭṭhāsi,
idamekamadhiṭṭhānaṃ.

“Tattha paṭiṭṭhānakāle ca mahābodhi himavalāhakagabbhaṃ pavisitvā
paṭiṭṭhātū”ti adhiṭṭhāsi, idaṃ dutiyamadhiṭṭhānaṃ.

“Sattame divase himavalāhakagabbhato oruyha suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhahanto pattehi ca phalehi ca chabbaṇṇaramsiyo muñcatū”ti adhiṭṭhāsi, idaṃ tatiyamadhiṭṭhānam.

“Thūpārāme dakkhiṇakkhakadhātu cetiyamhi patiṭṭhānadivase Yamakapāṭihāriyam karotū”ti adhiṭṭhāsi, idaṃ catutthamadhiṭṭhānam.

“Laṅkāḍīpamhiyeva me doṇamattā dhātuyo Mahācetiyaṃhi patiṭṭhānakāle Buddhavesaṃ gahetvā vehāsaṃ abbhuggantvā Yamakapāṭihāriyam karontū”ti adhiṭṭhāsi, idaṃ pañcamamadhiṭṭhānanti.

Rājā imāni pañca mahā-adhiṭṭhānāni sutvā pasannacitto Pāṭaliputtato yāva mahābodhi, tāva maggaṃ paṭijaggāpetvā suvaṇṇakaṭāhatthāya bahum suvaṇṇaṃ nīharāpesi. Tāvadeva ca rañño cittaṃ ñatvā Vissakammadevaputto kammāraṇṇaṃ nimminivā purato aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā “tāta imaṃ suvaṇṇaṃ gahetvā kaṭāhaṃ karohī”ti āha. Pamāṇaṃ deva jānāthāti. Tvameva tāta ñatvā karohīti. “Sādhu deva, karissāmī”ti suvaṇṇaṃ gahetvā attano ānubhāvena hatthena parimajjitvā suvaṇṇakaṭāhaṃ nimmini navahatthaparikkhepaṃ pañcahatthubbedhaṃ tihatthavikkhambhaṃ aṭṭhaṅgulabahalaṃ hatthisoṇḍappamāṇamukhavaṭṭim. Atha rājā sattayojanāyāmāya tiyojanavittārāya mahatiyā senāya Pāṭaliputtato nikkhamitvā ariyaśaṅghamādāya mahābodhisamīpaṃ agamāsi. Senā samussitadhajapaṭākāṃ nānāratanavicittaṃ anekālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ nānāvidhakusumasamākīṇṇaṃ anekatūriyaśaṅghuṭṭhaṃ mahābodhiṃ parikkhipi. Rājā sahasamatte gaṇapāmokkhe mahāthere gahetvā sakalajambudīpe pattābhisekānaṃ rājūnaṃ sahasena attānañca mahābodhiñca parivārāpetvā mahābodhimūle ṭhatvā mahābodhiṃ ullokesi. mahābodhissa khandhañca dakkhiṇamahāsākhāya catuhatthappamāṇappadesaṃ ṭhapetvā avasesaṃ adassanaṃ agamāsi.

Rājā taṃ pāṭihāriyaṃ disvā uppannapītipāmojjo “ahaṃ bhante imaṃ pāṭihāriyaṃ disvā tuṭṭho mahābodhiṃ sakalajambudīparajjena pūjemī”ti bhikkhusaṅghassa vatvā abhisekamadāsi. Tato pupphagandhādīhi pūjetvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā aṭṭhasu ṭhānesu vanditvā utṭhāya añjalim

paggayha ṭhatvā saccavacanakiriyāya bodhim gaṇhitukāmo bhūmito yāva mahābodhissa dakkhiṇasākhā, tāva uccam katvā ṭhapitassa sabbaratanamayapīṭhassa upari suvaṇṇakaṭāham ṭhapētvā ratanapīṭham āruyha suvaṇṇatulikam gahetvā manosilāya lekham katvā “yadi mahābodhinā Laṅkādīpe patiṭṭhātabbam, yadi cāham Buddhasāsane nibbematiko bhaveyyam, mahābodhi sayameva imasmim suvaṇṇakaṭāhe oruyha patiṭṭhātū”ti saccavacanakiriyamakāsi, saha saccakiriyāya bodhisākhā manosilāya paricchinnatṭhāne chijjitvā gandhakalalapūrasa suvaṇṇakaṭāhassa upari aṭṭhāsi. Tassa ubbedhena dasahattho khando hoti, catuhatthā pañca mahāsākhā pañcahiyeva phalehi paṭimaṇḍitā, khuddakasākhānam pana sahasam. Atha rājā mūlalekhāya upari tivaṅgulappadese aññaṃ lekham paricchindi. Tato tāvadeva pupphulakā¹ hutvā dasa mahāmūlāni nikkhamimsu. Puna uparūpari tivaṅgule tivaṅgule aññaṃ nava lekhā paricchindi, tāhipi dasa dasa pupphulakā hutvā navuti mūlāni nikkhamimsu. Paṭhamakā dasa mahāmūlā caturaṅgulamattam nikkhantā. Itarepi gavakkhajālasadisam anusibbantā nikkhantā. Ettakam pāṭihāriyam rājā ratanapīṭhamatthake ṭhitoyeva disvā añjalim paggayha mahānādam nadi, anekāni bhikkhusahassāni sādhuḥkāramakamsu, sakalarājasenā unnādinī ahosi, celukkhepasatasahassāni pavattayimsu, bhūmatṭhakadeve ādim katvā yāva brahmakāyikā devā, tāva sādhuḥkāram pavattayimsu. Rañño imam pāṭihāriyam passantassa pītiyā nirantaram phuṭasarīrasa añjalim paggahetvā ṭhitasseva mahābodhi mūlasatena suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhāsi. Dasa mahāmūlāni suvaṇṇakaṭāhatalam āhacca aṭṭhamasu, avasesāni navuti khuddakamūlāni anupubbena vaḍḍhanakāni hutvā gandhakalale oruyha ṭhitāni.

Evam suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitamatte mahābodhimhi mahāpathavī cali, ākāse devadundubhiyo phalimsu, pabbatānam naccehi devānam sādhuḥkārehi yakkhānam hiṅkārehi asurānam thutijappehi brahmānam apphoṭanehi megghānam gajjitehi catuppadānam ravehi pakkhīnam rutehi

1. Bubbulakā (Sī), bubbulakā (Syā)

sabbatāḷāvacarānaṃ sakasakapaṭibhānehi pathavītalato yāva brahmalokā,
 tāva ekakolāhalaṃ ekaninnādaṃ ahoṣi. Pañcasu sākhasu phalato phalato
 chabbaṇṇaraṃsiyo nikkhamitvā sakalacakkavāḷaṃ
 ratanagopānasīvinaddhaṃ viya kurumānā yāva brahmalokā
 abbhuggacchimsu, taṅkhaṇato ca pana pabhuti satta divasāni mahābodhi
 himavalāhakagabbhaṃ pavisitvā aṭṭhāsi, na koci mahābodhiṃ passati. Rājā
 ratanapīṭhato oruyha satta divasāni mahābodhipūjaṃ kāresi. Sattame divase
 sabbadisāhi himaṅca chabbaṇṇaraṃsiyo ca¹ āvattitvā mahābodhimeva
 pavisimsu. Vigatahimavalāhake vippasanne cakkavāḷagabbhe mahābodhi
 paripuṇṇakhandhasākhaṇpasākhaṇpañcaphalapaṭimaṇḍito suvaṇṇakaṭāhe
 patiṭṭhitova paññāyittha. Rājā mahābodhiṃ disvā tehi pāṭihāriyehi
 sañjātapītipāmojjo “sakalajambudīparajjena taruṇamahābodhiṃ pūjessāmī”ti
 abhisekaṃ datvā satta divasāni mahābodhiṭṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Mahābodhi pubbakattikapavāraṇādivase sāyanhasamaye paṭhamam
 suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhahi, tato himagabbhasattāhaṃ abhisekasattāhaṅca
 vītināmetvā kālapakkhassa uposathadivase rājā ekadivaseneva Pāṭaliputtaṃ
 pavisitvā kattikajunhapakkhassa pāṭipadadivase mahābodhiṃ
 pācīnamahāsālamūle ṭhapesi. Suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitadivasato sattarasame
 divase mahābodhissa abhinavaṅkurā pāturahesuṃ, te disvāpi pasanno rājā
 puna mahābodhiṃ rajjena pūjento sakalajambudīpābhisekamadāsi. Tadā
 Sumanasāmaṇero kattikapuṇṇamadivase dhātuggahaṇatthaṃ gato
 mahābodhissa kattikachaṇapūjaṃ addasa. Evaṃ Mahābodhimaṇḍato ānetvā
 Pāṭaliputte ṭhapitaṃ mahābodhiṃ sandhāyāha “tena hi amma mahābodhiṃ
 gahetvā gacchāhī”ti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchi.

Rājā mahābodhirakkhaṇatthāya aṭṭhārasa devatākulāni aṭṭha
 amaccakulāni aṭṭha brāhmaṇakulāni aṭṭha kuṭumbiyakulāni aṭṭha
 gopakakulāni aṭṭha taracchakulāni aṭṭha ca kālīṅgakulāni datvā
 udakasiṅcanatthāya ca aṭṭha suvaṇṇaghaṭe aṭṭha ca rajataghaṭe datvā iminā
 parivārena

1. Raṃsiyo ca (Sī, Syā)

mahābodhiṃ Gaṅgāya nāvaṃ āropetvā sayampi nagarato nikkhamitvā
viñjhāvaṃ samatikkamma anupubbena sattahi divasehi tāmālitthiṃ
anupatto. Antarāmagge devanāgamanussā ulāraṃ mahābodhipūjamakamsu.
Rājāpi samuddatīre satta divasāni mahābodhiṃ ṭhapetvā
sakalajambudīpamahārajjaṃ adāsī. Idamassa tatiyaṃ
jambudīparajjasampadānaṃ hoti.

Evam mahārajjena pūjetvā māgasiramāsassa¹ paṭhamapāṭipadadivase
Asokodhammarājā mahābodhiṃ ukkhipitvā galappamāṇaṃ udakaṃ oruyha
nāvāyaṃ patiṭṭhāpetvā Saṃghamittattherimpi saparivāraṃ nāvaṃ āropetvā
Ariṭṭhaṃ amaccaṃ etadavoca “aham tāta mahābodhiṃ tikkhattuṃ
sakalajambudīparajjena pūjetvā galappamāṇaṃ udakaṃ oruyha mama
sahāyakassa pesesiṃ, sopi evameva mahābodhiṃ pūjetū”ti, evaṃ
sahāyakassa sāsanaṃ datvā “gacchati vatare Dasabalassa sarasaramsijālāṃ
vimuñcanto Mahābodhirukkho”ti vanditvā añjaliṃ paggahetvā assūni
pavattayamāno aṭṭhāsi. Sāpi kho mahābodhisamārūḥā nāvā passato passato
mahārājassa mahāsamuddatalaṃ pakkhantā², mahāsamuddepi samantā
yojanaṃ vīciyo vūpasantā, pañca vaṇṇāni padumāni pupphitāni, antalikkhe
dibbāni tūriyāni pavajjimsu, ākāse jalaja thalajarukkhādisannissitāhi
devatāhi pavattitā ativiya ulārā pūjā ahosi. Saṃghamittattherīpi
supaṇṇarūpena mahāsamudde nāgakulāni santāsesi, te ca utrastarūpā nāgā
āgantvā taṃ vibhūtiṃ passitvā theriṃ yācitvā mahābodhiṃ nāgabhavanaṃ
atiharitvā satta divasāni nāgarajjena pūjetvā puna nāvāyaṃ patiṭṭhāpesuṃ.
Taṃ divasameva nāvā jambukolapaṭṭanaṃ agamāsi. Asokamahārājāpi
mahābodhiviyogadukkhito kanditvā roditvā yāva dassanavisayaṃ oloketvā
paṭinivatti.

Devānaṃpiyatisso mahārājāpi kho Sumanasāmaṇerasa vacanena
māgasiramāsassa paṭhamapāṭipadadivasato pabhuti uttaradvārato paṭṭhāya
yāva jambukolapaṭṭanaṃ, tāva maggaṃ sodhāpetvā alaṅkārapetvā nagarato
nikkhamanadivase uttaradvārasamīpe samuddasālavatthusmiṃ ṭhitoyeva
tāya vibhūtiyā mahāsamudde āgacchantāmyeva mahābodhiṃ

1. Migasirassa (Syā)

2. Pakkhandā (Ka)

therassa ānubhāvena disvā tuṭṭhamānaso nikkhamitvā sabbam maggaṃ pañcavaṇṇehi pupphehi okirāpento antarantare puppha-agghiyāni ṭhapento ekāheneva jambukolapaṭṭanaṃ gantvā sabbatāḷāvacaraparivuto pupphadhūmagandhavāsādīhi pūjayamāno galappamāṇaṃ udakaṃ oruyha “āgato vatare Dasabalassa sarasaraṃsijālavissajjanako Mahābodhirukkho”ti pasannacitto mahābodhiṃ ukkhipitvā uttamaṅge sirasmiṃ patiṭṭhāpetvā mahābodhiṃ parivāretvā āgatehi soḷasahi jātisampannakulehi saddhiṃ samuddato paccuttaritvā samuddatīre mahābodhiṃ ṭhapetvā tīṇi divasāni sakalatambapaṇṇidīparajjena pūjesi, soḷasannaṃ jātisampannakulānaṃ rajjaṃ vicāresi. Atha catutthe divase mahābodhiṃ ādāya ulāraṃ pūjaṃ kurumāno anupubbena Anurādhapuraṃ sampatto. Anurādhapurepi mahāsakkāraṃ katvā cātuddasīdivase vaḍḍhamānakacchāyāya mahābodhiṃ uttaradvārena pavesetvā nagaramajjhena atiharanto dakkhiṇadvārena nikkhamitvā dakkhiṇadvārato pañcadhanusatike ṭhāne yattha amhākaṃ Sammāsambuddho nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā nisīdi, purimakā ca tayo Sammāsambuddhā samāpattiṃ appetvā nisīdiṃsu, yattha Kakusandhassa Bhagavato Mahāsīrīsabodhi, Konāgamanassa Bhagavato Udumbarabodhi, Kassapasammāsambuddhassa ca nigrodhabodhi patiṭṭhāsi, tasmīṃ Mahāmeghavanuyyānassa tilakabhūte Sumanasāmaṇerassa vacanena paṭhamameva katabhūmiparikamme rājavatthudvārakoṭṭhakaṭṭhāne mahābodhiṃ patiṭṭhāpesi.

Katham? Tāni kira bodhiṃ parivāretvā āgatāni soḷasa jātisampannakulāni rājavesaṃ gaṇhiṃsu. Rājā dovārikavesaṃ gaṇhi, soḷasa kulāni mahābodhiṃ gahetvā oropayiṃsu. mahābodhi tesam hatthato muttasamanantarameva asīti hatthappamāṇaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā chabbaṇṇaraṃsiyo muñci, raṃsiyo sakaladīpaṃ pattharitvā upari brahmalokaṃ āhacca aṭṭhaṃsu. Mahābodhipāṭihāriyaṃ disvā sañjātappasādāni dasapurisasahassāni anupubbavipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ patvā pabbajiṃsu. Yāva sūriyatthaṅgamā mahābodhi antalikkhe aṭṭhāsi, atthaṅgamite pana sūriye rohiṇinakkhattena pathaviyaṃ patiṭṭhāsi, saha bodhipatiṭṭhānā udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī akampi, patiṭṭhahitvā ca pana mahābodhi satta divasāni himagabbhe sannisīdi, lokassa adassanaṃ agamāsi.

Sattame divase vigatavalāhakaṃ nabhaṃ ahosi, chabbaṇṇaramsiyo jalantā vipphurantā niccharimsu. Mahābodhissa khandho ca sākāyo ca pattāni ca pañca phalāni ca dassimsu. Mahindatthero ca Saṃghamittattherī ca rājā ca saparivārā mahābodhiṭṭhānameva agamaṃsu. Yebhuyyena ca sabbe dīpavāsino sannipatimsu, tesaṃ passantānaṃyeva uttarasākhato ekaṃ phalaṃ paccitvā sākato mucchi, thero hatthaṃ upanāmesi, phalaṃ therassa hatthe patiṭṭhāsi, taṃ thero “ropaya mahārājā”ti rañño adāsi. Rājā gahetvā suvaṇṇakaṭāhe madhurapaṃsum ākiritvā gandhakalalaṃ pūretvā ropetvā mahābodhi-āsanaṭṭhāne¹ ṭhapesi. Sabbesaṃ passantānaṃyeva catuhatthappamāṇā aṭṭha taruṇabodhirukkhā uṭṭhahimsu. Rājā taṃ acchariyaṃ disvā aṭṭha taruṇabodhirukkhe setacchattena pūjetvā abhisekamadāsi. Tato ekaṃ Bodhirukkhaṃ āgamanakāle mahābodhinā paṭhamapatiṭṭhitokāse jambukolapaṭṭhane ropayimsu. Ekaṃ Tavakkabrāhmaṇassa gāmadvāre, ekaṃ Thūpārāme, ekaṃ Issaranimmānavihāre, ekaṃ paṭhamacetiyaṭṭhāne, ekaṃ Cetiyaṭṭhane, ekaṃ Rohaṇajanapadamhi Kājaragāme², ekaṃ Rohaṇajanapadamhiyeva Candanagāme. Itaresaṃ catunnaṃ phalaṇaṃ bījehi jāte dvattimsa bodhitaruṇe yojaniya-ārāmesu patiṭṭhāpesuṃ.

Evam puttanattuparamparāya samantā dīpavāsīnaṃ hitāya sukhāya patiṭṭhite Dasabalassa dhammadhajabhūte mahābodhimhi Anulā devī pañcahi kaññāsatehi pañcahi ca antepurikāsatehīti mātugāmasahassena saddhiṃ Saṃghamittattheriyā santike pabbajitvā nacirasseva saparivārā arahatte patiṭṭhāsi. Ariṭṭhopi kho rañño bhāgineyyo pañcahi purisasatehi saddhiṃ therassa santike pabbajitvā nacirasseva saparivāro arahatte patiṭṭhāsi.

Athekadivasaṃ rājā mahābodhiṃ vanditvā therena saddhiṃ Thūpārāmaṃ gacchati, tassa lohapāsādaṭṭhānaṃ sampattassa purisā pupphāni abhiharimsu. Rājā therassa pupphāni adāsi, thero pupphehi lohapāsādaṭṭhānaṃ pūjesi, pupphesu bhūmiyaṃ patitamattesu mahābhūmicālo ahosi. Rājā “kasmā bhante bhūmi calitā”ti pucchi. Ismiṃ mahārāja okāse saṃghassa anāgate uposathāgāraṃ bhavissati, tassetam pubbanimittanti.

1. Mahābodhi-āsanaṭṭhāne (Sī, Ka), mahā-āsanaṭṭhāne (Ṭikā)

2. Gocaragāme (Ka)

Rājā puna therena saddhiṃ gacchanto ambaṅgaṇaṭṭhānaṃ patto. Tatthassa vaṇṇagandhasampannaṃ atimadhurarasamekaṃ ambapakkaṃ āharīyittha. Rājā taṃ therassa paribhogatthāya adāsi. Thero tattheva paribhuñjitvā “idaṃ ettheva ropethā”ti āha. Rājā taṃ ambaṭṭhiṃ gahetvā tattheva ropetvā udakaṃ āsiñci, saha ambabījaropanena pathavī akampi. Rājā “kasmā bhante pathavī kampitthā”ti pucchi. Imasmiṃ mahārāja okāse saṃghassa anāgate Ambaṅgaṇaṃ nāma sannipātaṭṭhānaṃ bhavissati, tassetam pubbanimittanti.

Rājā tattha aṭṭha pupphamuṭṭhiyo okiritvā vanditvā puna therena saddhiṃ gacchanto Mahācetiyaṭṭhānaṃ patto. Tatthassa purisā campakapupphāni abhiharimsu, tāni rājā therassa adāsi. Thero Mahācetiyaṭṭhānaṃ pupphehi pūjetvā vandi, tāvadeva mahāpathavī saṅkampi. Rājā “kasmā bhante pathavī kampitthā”ti pucchi. Imasmiṃ mahārāja okāse anāgate Buddhassa Bhagavato asadiso mahāthūpo bhavissati, tassetam pubbanimittanti. Ahameva karomi bhanteti. Alaṃ mahārāja tumhākaṃ aññaṃ bahukammaṃ atthi, tumhākaṃ pana nattā Duṭṭhagāmaṇī Abhaya nāma kāressatīti. Atha rājā “sace bhante mayhaṃ nattā karissati, kataṃyeva maya”ti dvādasahatthaṃ pāsāṇatthambhaṃ āharāpetvā “Devānaṃpiyatissassa rañño nattā Duṭṭhagāmaṇī Abhaya nāma imasmiṃ padese Thūpaṃ karotū”ti akkharāni likhāpetvā patiṭṭhāpetvā vanditvā theram pucchi “patiṭṭhitaṃ nu kho bhante Tambapaṇṇidīpe sāsanaṃ”ti. Patiṭṭhitaṃ mahārāja sāsanaṃ, mūlāni panassa na tāva otarantīti. Kadā pana bhante mūlāni otiṇṇāni nāma bhavissantīti. Yadā mahārāja Tambapaṇṇidīpakānaṃ mātāpitūnaṃ Tambapaṇṇidīpe jāto dārako Tambapaṇṇidīpe pabbajitvā Tambapaṇṇidīpamhiyeva vinayaṃ uggahetvā Tambapaṇṇidīpe vācessati, tadā sāsanaṃ mūlāni otiṇṇāni nāma bhavissantīti. Atthi pana bhante ediso bhikkhūti. Atthi mahārāja, Mahā-ariṭṭho bhikkhu paṭibalo etasmiṃ kammeti. Mayā ettha bhante kiṃ kattabbanti. Maṇḍapaṃ mahārāja kātuṃ vaṭṭatīti. “Sādhu bhante”ti rājā meghavaṇṇābhayassa amaccassa pariveṇaṭṭhāne mahāsaṅgītikāle Ajātasattamahārājena katamaṇḍapappakāraṃ rājānubhāvena maṇḍapaṃ kāretvā sabbatāḷāvācare sakasakasippesu payojetvā “sāsanaṃ mūlāni

otarantāni passissāmī”ti anekapurisasahassaparivuto Thūpārāmaṃ anuppatto.

Tena kho pana samayena Thūpārāme aṭṭhasaṭṭhi bhikkhusahassāni sannipatiṃsu, Mahāmahindattherassa āsanaṃ dakkhiṇābhimukhaṃ paññattaṃ hoti, Mahā-ariṭṭhattherassa dhammāsanaṃ uttarābhimukhaṃ paññattaṃ hoti. Atha kho Mahā-ariṭṭhatthero Mahindattherena ajjhitaṭṭho attano anurūpena pattānukkamena dhammāsane nisīdi. Mahindattherapamukhā aṭṭhasaṭṭhi mahātherā dhammāsanaṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Raññopi kaniṭṭhabhātā Mattābhayatthero nāma “dhuraggāho hutvā vinayaṃ uggaṇhissāmī”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ Mahā-ariṭṭhattherassa dhammāsanaṃ eva parivāretvā nisīdi, avasesāpi bhikkhū sarājikā ca parisā attano attano pattāsane nisīdiṃsu.

Athāyasmā Mahā-ariṭṭhatthero “tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṃ viharati Naḷerupucimandamūle”ti vinayanidānaṃ abhāsi, bhāsita ca panāyasmata Aritṭhattherena vinayanidāne ākāsaṃ mahāviraṃ ravi, akālavijjulatā nicchariṃsu, devatā sādhuḥkāramadaṃsu, mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā saṅkampi. Evaṃ anekesu pāṭihāriyesu vattamānesu āyasmā Aritṭhatthero Mahāmahindapamukhehi aṭṭhasaṭṭhiyā paccekagaṇihi khīṇāsavamahātherehi tadaññehi ca aṭṭhasaṭṭhibhikkhusahashehi parivuto paṭhamakattikapavāraṇādivase Thūpārāmavihāramajje Satthu karuṇāguṇadīpaṃ Bhagavato anusitṭhikarānaṃ kāyakammavacīkammavipphanditavinayanaṃ Vinayapiṭakaṃ pakāsesi, pakāsetvā ca yāvatāyukaṃ tiṭṭhamāno bahūnaṃ vācetvā bahūnaṃ hadaye patiṭṭhāpetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tepi kho Mahāmahindappamukhā tasmīṃ samāgame—

Aṭṭhasaṭṭhi mahātherā, dhuraggāhā samāgatā.
Paccekagaṇino sabbe, Dhammarājassa sāvakā.
Khīṇāsavā vasippattā, tevijjā iddhikovidā.
Uttamatthamabhiññāya, anusāsīṃsu rājino.
Ālokaṃ dassayitvāna, obhāsetvā mahiṃ imaṃ.
Jalitvā aggikkhandhāva, nibbāyiṃsu¹ mahesayo.

Tesaṃ parinibbānato aparabhāge aññepi tesaṃ therānaṃ antevāsikā Tissadattakālasumanadīghasumanādayo ca Mahā-ariṭṭhattherassa antevāsikā antevāsikānaṃ antevāsikā cāti evaṃ pubbe vuttappakārā ācariyaparamparā imaṃ Vinayapiṭakaṃ yāvajjatanā ānesuṃ. Tena vuttaṃ—

“Tatīyasāṅgahato pana uddhaṃ imaṃ dīpaṃ Mahindādīhi ābhataṃ, Mahindato uggahetvā kañci kālāṃ Ariṭṭhattherādīhi ābhataṃ, tato yāvajjatanā tesamīeva antevāsikaparamparabhūtāya ācariyaparamparāya ābhatan”ti.

Kattha patiṭṭhanti? Yesaṃ Pālito ca atthato ca anūnaṃ vattati, mañighaṭe pakkhittatelaṃiva īsakampi na paggharati, evarūpesu adhimattasatigatidhitimantesu lajjīsu kukkuccakesu sikkhākāmesu puggalesu patiṭṭhanti veditabbaṃ. Tasmā vinayapatiṭṭhāpanatthaṃ vinayapariyattiyā ānisaṃsaṃ sallakkhetvā sikkhākāmena bhikkhunā vinayo pariyāpuṇitabbo.

Tatrāyaṃ **vinayapariyattiyā ānisaṃso**, vinayapariyattikusalo hi puggalo sāsane paṭiladdhasaddhānaṃ kulaputtānaṃ mātāpituṭṭhāniyo hoti. Tadāyattā hi nesaṃ pabbajjā upasampadā vattānuvattapaṭipatti ācāragocarakusalatā. Api cassa vinayapariyattim nissāya attano sīlakkhandho sugutto hoti surakkhito, kukkucapakatānaṃ bhikkhūnaṃ paṭisaraṇaṃ hoti, visārado saṃghamajjhe voharati, paccatthike sahadhammena suniggahitaṃ niggaṇhāti, saddhammaṭṭhitiyā paṭipanno hoti. Tenāha Bhagavā “pañcime bhikkhave ānisaṃsā vinayadhare puggale, attano sīlakkhandho sugutto hoti surakkhito -pa- saddhammaṭṭhitiyā paṭipanno hoti”ti¹.

Ye cāpi saṃvaramūlakā kusalā dhammā vuttā Bhagavatā, vinayadharo puggalo tesaṃ dāyādo, vinayamūlakattā tesaṃ dhammānaṃ. Vuttampi hetuṃ Bhagavatā “vinayo saṃvaratthāya, saṃvaro avippaṭṭisāratthāya, avippaṭṭisāro pāmojjatthāya, pāmojjaṃ pītattthāya, pīti passaddhatthāya, passaddhi sukhatthāya, sukhaṃ samādhattthāya, samādhī yathābhūtañāṇadassanatthāya, yathābhūtañāṇadassanaṃ nibbidatthāya, nibbidā virāgatthāya, virāgo

1. Vi 5. 236 piṭṭhe.

vimuttatthāya, vimutti vimuttiñāṇadassanatthāya, vimuttiñāṇadassanaṃ
anupādāparinibbānatthāya, etadatthā kathā, etadatthā mantanā, etadatthā
upanisā, etadatthaṃ sotāvadhānaṃ, yadidaṃ anupādācittassa vimokkho”ti¹.
Tasmā vinayapariyattiyā āyogo karaṇīyoti.

Ettāvatā ca yā sā Vinayasamvaṇṇanatthaṃ mātikā ṭhapitā, tattha—

Vuttaṃ yena yadā yasmā, dhāritaṃ yena cābhataṃ.

Yatthappatiṭṭhitañceta, metaṃ vatvā vidhiṃ tatoti—

Imissā tāva gāthāya attho pakāsito. Vinayassa ca bāhiraṇidānavavṇanā
yathādhippāyaṃ samvaṇṇitā hotīti.

Bāhiraṇidānakathā niṭṭhitā.

1. Vi 5. 288 piṭṭhe.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

1. Idāni

Tenāti-ādipāṭhassa, atthaṃ nānappakārato.

Dassayanto karissāmi, vinayassatthavaṇṇananti—

Vuttattā **tena samayena Buddho Bhagavāti**-ādīnaṃ atthavaṇṇanaṃ karissāmi. Seyyathidaṃ, **tenāti** aniyamaniddesavacanaṃ. Tassa sarūpena avuttenapi aparabhāge atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso kātabbo, aparabhāge hi vinayapaññattiyācanahetubhūto āyasmato Sāriputtassa parivitakko siddho. Tasmā yena samayena so parivitakko udapādi, tena samayena Buddho Bhagavā Verañjāyaṃ viharatīti evamettha sambandho veditabbo. Ayañhi sabbasmimpi vinaye yutti, yadidaṃ yattha yattha tenāti vuccati, tattha tattha pubbe vā pacchā vā atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso kātabboti.

Tatridaṃ mukhamattanidassanaṃ—tena hi bhikkhave bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññapessāmi, yena Sudinno methunaṃ dhammaṃ paṭisevi, yasmā paṭisevi, tasmā paññapessāmīti vuttaṃ hoti. Evaṃ tāva pubbe atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso yujjati. Tena samayena Buddho Bhagavā Rājagahe viharati, yena samayena Dhaniyo kumbhakāraputto rañño dārūni adinnaṃ ādiyīti evaṃ pacchā atthato siddhena yenāti iminā vacanena paṭiniddeso yujjatīti vutto tenāti vacanassa attho. **Samayenāti** ettha pana samayasaddo tāva—

Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu.

Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati.

Tathā hissa “appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālañca samayañca upādāyā”¹ti¹ evamādīsu samavāyo attho. “Ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā”²ti² evamādīsu khaṇo.

1. Dī 1. 188 piṭṭhe.

2. Aṃ 3. 61 piṭṭhe.

“uṇhasamayo pariḷāhasamayo”¹ti¹ evamādīsu kālo. “Mahāsamayo pavanasmin”²ti² evamādīsu samūho. “Samayopi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, Bhagavā kho Sāvatthiyaṃ viharati, Bhagavāpi maṃ jānissati ‘Bhaddāli nāma bhikkhu Satthusāsane sikkhāya aparipūrakārī’³ti. Ayampi kho te Bhaddāli samayo appaṭividdho ahosi”³ti³ evamādīsu hetu. “Tena kho pana samayena uggahamāno paribbājako samaṇamuṇḍikāputto samayappavādake tindukācīre ekasālake Mallikāya ārāme paṭivasatī”⁴ti⁴ evamādīsu diṭṭhi.

“Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparāyiko.

Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī”⁵—

Evamādīsu paṭilābho. “Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā”⁶ti⁶ evamādīsu pahānaṃ. “Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayaṭṭho”⁷ti⁷ evamādīsu paṭivedho attho. Idha panassa kālo attho. Tasmā yena kālena āyasmato Sāriputtassa vinayapaññattiyācanahetubhūto parivitaṅko udapādi, tena kālenāti evamettha attho daṭṭhabbo.

Etthāha “atha kasmā yathā suttante ‘ekaṃ samayan’¹ti upayogavacanena niddeso kato, abhidhamme ca ‘yasmiṃ samaye kāmāvacaran’²ti bhumavacanena, tathā akatvā idha ‘tena samayenā’³ti karaṇavacanena niddeso kato”⁴ti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Kathaṃ? Suttante tāva accantasamyogatto sambhavati. Yañhi samayaṃ Bhagavā Brahmajālādīni suttantāni desesi, accantameva taṃ samayaṃ karuṇāvihārena vihāsi, tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha upayoganiddeso kato. Abhidhamme ca adhikaraṇatto bhāvenabhāvalakkhaṇatto ca sambhavati. Adhikaraṇaṃhi kālattho samūhattho ca samayo tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ khaṇasamavāyāhetusaṅkhātassa ca samayassa bhāvena tesāṃ bhāvo lakkhiyati, tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha bhumavacanena niddeso kato. Idha pana hetu-attho karaṇatto ca sambhavati.

1. Vi 2. 155 piṭṭhe. 2. Dī 2. 201 piṭṭhe. 3. Ma 2. 102 piṭṭhe. 4. Ma 2. 214 piṭṭhe.
5. Saṃ 1. 90 piṭṭhe. 6. Ma 1. 15 piṭṭhe. 7. Khu 9. 293 Paṭisambhidāmagge.

yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhipi dubbhiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuṇca apekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi, tasmā tadatthajotanattham idha karaṇavacanena niddeso katoti veditabbo. Hoti cettha—

Upayogena bhummena, taṃ taṃ atthamapekkhiya.

Aññatra samayo vutto, karaṇeneva so idhāti.

Porāṇa pana vaṇṇayanti “ekaṃ samayanti vā ‘yasmim samaye’ ti vā ‘tena samayenā’ ti vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha bhummaeva attho” ti. Tasmā tesam laddhiyā “tena samayenā” ti vuttepi “tasmim samaye” ti attho veditabbo.

Buddho Bhagavāti imesam padānam parato attham vaṇṇayissāma. **Verañjāyam viharatīti** ettha pana **Verañjāti** aññatarassa nagarassetam adhivacanam, tassam Verañjāyam, samīpatthe bhummavacanam. **Viharatīti** avisesena iriyāpathadibbrahma-ariyavihāresu aññataravihārasamaṅgīparidīpanametam. Idha pana ṭhānagamananisajjāsayanappabhedesu iriyāpathesu aññatarā-iriyāpathasamāyogaparidīpanam, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi Bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekaṃ iriyāpathabāddhanam aññena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantam attabhāvaṃ harati pavatteti, tasmā viharatīti vuccati.

Naḷerupucimandamūleti ettha **Naḷeru** nāma yakkho. **Pucimandoti** Nimbarukkho. **Mūlanti** samīpaṃ, ayañhi mūlasaddo “mūlāni uddhareyya antamaso usīranāḷimattānipī” ti¹ ādisu mūlamūle dissati. “Lobho akusalamūlan” ti² ādisu asādhāraṇahetumhi. “Yāva majjhanhike kāle chāyā pharati, nivāte paṇṇāni patanti, ettāvatā rukkhāmūlan” ti-ādisu samīpe. Idha pana samīpe adhippeto, tasmā Naḷeruyakkhena adhiggahitassa Pucimandassa samīpeti evamettha attho daṭṭhabbo. So kira Pucimando ramaṇīyo pāsādiko anekesam rukkhānam āhippaccaṃ viya kurumāno tassa nagarassa avidūre gamanāgamanasampanne ṭhāne ahosi.

1. Am 1. 519 piṭṭhe.

2. Dī 3. 180 piṭṭhe.

Atha Bhagavā Verañjaṃ gantvā patirūpe thāne viharanto tassa rukkhassa samīpe heṭṭhābhāge vihasi. Tena vuttaṃ **“Verañjāyaṃ viharati Naḷerupucimandamūle”**ti.

Tattha siyā “yadi tāva Bhagavā Verañjāyaṃ viharati, ‘Naḷerupucimandamūle’ti na vattabbaṃ, atha tattha viharati, ‘Verañjāyaṃ’ti na vattabbaṃ, na hi sakkā ubhayattha teneva samayena apubbaṃ acarimaṃ viharitun”ti. Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ, nanu avocumha “samīpatthe bhumavacanaṃ”ti. Tasmā yathā Gaṅgāyamunādīnaṃ samīpe goyūthāni carantāni “gaṅgāya caranti, Yamunāya caranti”ti vuccanti, evamidhāpi yadidaṃ Verañjāyaṃ samīpe Naḷerupucimandamūlaṃ, tattha viharanto vuccati “Verañjāyaṃ viharati Naḷerupucimandamūle”ti. Gocaragāmanidassanatthaṃ hissa Verañjāvacaṇaṃ, pabbajitānurūpanivāsanaṭṭhānanidassanatthaṃ Naḷerupucimandamūlavacaṇaṃ.

Tattha Verañjākittanena āyasmā Upālithero Bhagavato gahaṭṭhānuggahakaraṇaṃ dasseti, Naḷerupucimandamūlakittanena pabbajitānuggahakaraṇaṃ. Tathā purimena paccayaggahaṇato attakilamathānuyogavivajjanaṃ, pacchimena vatthukāmapphāṇato kāmasukhallikānuyogavivajjanupāyadassanaṃ. Purimena ca dhammadesanābhiyogaṃ, pacchimena vivekādhimuttiṃ. Purimena karuṇāya upagamaṇaṃ, pacchimena paññāya apagamaṇaṃ. Purimena sattānaṃ hitasukhanipphādanādhimuttataṃ, pacchimena parahitasukhakarāṇe nirupalepanaṃ. Purimena dhammikasukhāpariccāganimittaṃ phāsuvihāraṃ, pacchimena uttarimanussadhammānuyoganimittaṃ. Purimena manussānaṃ upakārabahulataṃ, pacchimena devatānaṃ. Purimena loke jātassa loke samvaddhabhāvaṃ, pacchimena lokena anupalittataṃ. Purimena “ekapuggalo bhikkhave loke uppajjamāno uppajjati bahujaṇahitāya bahujaṇasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ. Katamo ekapuggalo, Tathāgato Arahaṃ Sammāsambuddho”ti¹ vacanato yadatthaṃ Bhagavā uppanno, tadatthapariniṭṭhānaṃ, pacchimena yattha uppanno, tadanurūpavīhāraṃ. Bhagavā hi paṭhamam Lumbinīvane, dutiyaṃ Bodhimaṇḍeti lokiyalokuttarāya uppattiyā vaneveva uppanno, tenassa vaneveva vīhāraṃ dasseti evamādinā nāyenettha atthayojanā veditabbā.

1. Am 1. 21 piṭṭhe.

Mahatā bhikkhusaṅghena saddhinti ettha **mahatā**ti guṇamahattenapi mahatā, saṅkhyāmahattenapi, so hi bhikkhusaṅgho guṇehipi mahā ahosi, yasmā yo tattha pacchimako, so sotāpanno. Saṅkhyāyapi mahā, pañcasatasāṅkhyattā. Bhikkhūnaṃ baṅghena **bhikkhusaṅghena**. Diṭṭhi sīla sāmāñña saṅkhātasāṅghātena¹ samaṇagaṇenāti attho. **Saddhinti** ekato.

Pañcamattehi bhikkhusatehiti pañca mattā etesanti **pañcamattāni**. Mattāti pamāṇaṃ vuccati, tasmā yathā “bhojane mattaññū”ti vutte bhojane mattaṃ jānāti, pamāṇaṃ jānātīti attho hoti, evamidhāpi tesaṃ bhikkhusatānaṃ pañca mattā pañcappamāṇanti evamattho daṭṭhabbo. Bhikkhūnaṃ satāni **bhikkhusatāni**. Tehi pañcamattehi bhikkhusatehi. Etena yaṃ vuttaṃ mahatā bhikkhusaṅghena saddhinti, ettha tassa mahato bhikkhusaṅghassa saṅkhyāmahattaṃ dassitaṃ hoti. Parato panassa “nirabbudo hi Sāriputta bhikkhusaṅgho nirādīnava apagatakāḷako suddho sāre patiṭṭhito, imesaṃ hi Sāriputta pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ yo pacchimako, so sotāpanno”ti vacanena guṇamahattaṃ āvi bhavissati.

Assosi kho Verañjo brāhmaṇoti assosīti suṇi upalabhi, sotadvārasampattavacananigghosānusārena aññāsi. **Khoti** padapūraṇamatte avadhāraṇatthe vā nipāto. Tattha avadhāraṇatthena assosi eva, nāssa koci savanantarāyo ahosīti ayamatto veditabbo. Padapūraṇena pana byañjanasiliṭṭhatāmattameva. Verañjāyaṃ jāto, Verañjāyaṃ bhavo, Verañjā vā assa nivāsoti **Verañjo**. Mātāpitūhi katanāmasena panāyaṃ “Udayo”ti vuccati. Brahmaṃ aṇatīti **brāhmaṇo**, mante sajjhāyatīti attho. Idameva hi jātibrāhmaṇānaṃ niruttivacanaṃ. Ariyā pana bāhitapāpattā brāhmaṇāti vuccanti.

Idāni yamatthaṃ Verañjo brāhmaṇo assosi, taṃ pakāsento “**samaṇo khalu bho Gotamo**”ti-ādimāha. Tattha samitapāpattā “**samaṇo**”ti veditabbo. Vuttañhetarā “bāhitapāpoti brāhmaṇo²,

1. Saṅkhātasāṅkhātena (Dī-Ṭṭha 1. 36 piṭṭhe)

2. Khu 1. 69 piṭṭhe.

samitapāpattā ‘samaṇo’ti vuccatī’ti¹. Bhagavā ca anuttarena ariyamaggena samitapāpo, tenassa yathābhuccaguṇādhigatametam nāmaṃ yadidaṃ samaṇoti. **Khalū**ti anussavanatthe nipāto. **Bho**ti brāhmaṇajātikānaṃ jātisamudāgataṃ ālapanamattaṃ. Vuttampi hetam—

“Bhovādī nāma so hoti, sace hoti sakiñcano”ti².

Gotamoti Bhagavantam gottavasena parikitteti, tasmā samaṇo khalu bho Gotamoti ettha samaṇo kira bho Gotamagottoti evamattho daṭṭhabbo. **Sakyaputtoti** idam pana Bhagavato uccākulaparidīpanam. **Sakyakulā pabbajitoti** saddhāpabbajitabhāvaparidīpanam, kenaci pārijuññaṇa anabhibhūto aparikkhīṇaṃyeva tam kulaṃ pahāya saddhāya pabbajitoti vuttaṃ hoti. Tato param vuttatthameva. **Tam kho panāti** itthambhūtākhyānatthe upayogavacanam, tassa kho pana bho Gotamassāti attho. **Kalyāṇoti** kalyāṇaguṇasamannāgato, seṭṭhoti vuttaṃ hoti. **Kittisaddoti** kitti eva, thutighoso vā.

Itipi so Bhagavāti—ādīsu pana ayaṃ tāva yojanā, so Bhagavā itipi Arahāṃ, itipi Samāsambuddho -pa- itipi Bhagavāti, iminā ca iminā ca kāraṇenāti vuttaṃ hoti.

Idāni vinayadharānaṃ suttantanayakosallattham Vinayasamvaṇṇanārambhe Buddhaguṇapaṭisaṃyuttāya dhammiyā kathāya cittasampahāṃsanatthaṃca etesaṃ vadānaṃ vitthāranayena vaṇṇanaṃ karissāmi, tasmā yaṃ vuttaṃ so Bhagavā itipi Arahanti—ādi. Tattha ārakattā, arīnaṃ arānaṃca hatattā, paccayādīnaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi tāva kāraṇehi so Bhagavā Arahanti veditabbo. Ārakā hi so sabbakilesehi suvidūraviddhūre ṭhito, maggena savāsanaṇaṃ kilesānaṃ viddhaṃsitattāti ārakattā **Arahāṃ**. Te cānena kilesārayo maggena hatāti arīnaṃ hatattāpi **Arahāṃ**. Yañcetaṃ avijjābhavataṇhāmāyanaṃbhi puññādi-abhisankhārāraṃ jarāmarāṇanemi āsavasamudayamayena akkhena vijjhitaṃ tibhavarathe samāyojitaṃ anādikālapavattaṃ saṃsāracakkaṃ, tassānena

1. Khu 1. 51 piṭṭhe.

2. Khu 1. 70, 376 piṭṭhesu.

Bodhimāṇḍe vīriyapādehi sīlapathaviyaṃ paṭiṭṭhāya saddhāhatthena kammakkhayakaraṃ nāṇapharasuṃ gahetvā sabbe arā hatāti arānaṃ hatattāpi **Arahaṃ**.

Atha vā saṃsāracakkanti anamataggasaṃsāravaṭṭaṃ vuccati, tassa ca avijjā nābhi, mūlattā, jarāmarāṇaṃ nemi, pariyosānattā, sesā dasa dhammā arā, avijjāmūlakattā jarāmarāṇapariyantattā ca. Tattha dukkhādīsu aññāṇaṃ avijjā, kāmabhava ca avijjā kāmabhava saṅkhārānaṃ paccayo hoti, rūpabhava avijjā rūpabhava saṅkhārānaṃ paccayo hoti, arūpabhava avijjā arūpabhava saṅkhārānaṃ paccayo hoti. Kāmabhava saṅkhārā kāmabhava paṭisandhiviññāṇassa paccayā honti. Esa nayo itaresu. Kāmabhava paṭisandhiviññāṇaṃ kāmabhava nāmarūpassa paccayo hoti, tathā rūpabhava. Arūpabhava nāmasseva paccayo hoti. Kāmabhava nāmarūpaṃ kāmabhava saḷāyatanassa paccayo hoti, rūpabhava nāmarūpaṃ rūpabhava tiṇṇaṃ āyatanānaṃ paccayo hoti, arūpabhava nāmaṃ arūpabhava ekassāyatanassa paccayo hoti. Kāmabhava saḷāyatanāṃ kāmabhava chabbidhassa phassassa paccayo hoti, rūpabhava tiṇi āyatanāni rūpabhava tiṇṇaṃ phassānaṃ, arūpabhava ekamāyatanāṃ arūpabhava ekassa phassassa paccayo hoti. Kāmabhava cha phassā kāmabhava channaṃ vedanānaṃ paccayā honti, rūpabhava tayo tattheva tissannaṃ, arūpabhava eko tattheva ekissā vedanāya paccayo hoti. Kāmabhava cha vedanā kāmabhava channaṃ taṇhākāyānaṃ paccayā honti, rūpabhava tisso tattheva tiṇṇaṃ, arūpabhava ekā vedanā arūpabhava ekassa taṇhākāyassa paccayo hoti. Tattha tattha sā sā taṇhā tassa tassa upādānassa paccayo, upādānādayo bhavādīnaṃ.

Kathaṃ? Idhekacco “kāme paribhuñjissāmi”ti kāmupādānapaccayā kāyena duccaritaṃ carati, vācāya. Manasā duccaritaṃ carati, duccaritaṃ paripūriyā apāye upapajjati. Tatthassa upapattihetubhūtaṃ kammaṃ kammabhavo, kammanibbattā khandhā upapattibhavo, khandhānaṃ nibbatti jāti, paripāko jarā, bhedo marāṇaṃ.

Aparo “saggasampattiṃ anubhavissāmi”ti tatheva sucaritaṃ carati, sucaritaṃ paripūriyā sagge upapajjati. Tatthassa upapattihetubhūtaṃ kammaṃ kammabhavoti so eva nayo.

Aparo pana “brahmalokasampattiṃ anubhavissāmi”ti kāmupādānapaccayā eva mettaṃ bhāveti, karuṇaṃ. Muditaṃ. Upekkhaṃ bhāveti, bhāvanāparipūriyā brahmaloke nibbattati. Tatthassa nibbattihetubhūtaṃ kammaṃ kammabhavoti so eva nayo.

Aparo “arūpabhavasampattiṃ anubhavissāmi”ti tatheva ākāśānañcāyatanādisamāpattiyo bhāveti, bhāvanāparipūriyā tattha nibbattati. Tatthassa nibbattihetubhūtaṃ kammaṃ kammabhavo, kammanibbattā khandhā upapattibhavo, khandhānaṃ nibbatti jāti, paripāko jarā, bhedo maraṇanti. Esa nayo sesupādānamūlikāsupi yojanāsu.

Evam “ayaṃ avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā, ubhopete hetusamuppannāti paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇaṃ. Atītampi addhānaṃ. Anāgatampi addhānaṃ avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā, ubhopete hetusamuppannāti paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇaṃ”ti etena nayena sabbapadāni vitthāretabbāni. Tattha avijjā saṅkhārā eko saṅkhepo, viññāṇanāmarūpasalāyatanaphassavedanā eko, taṇhupādānabhavā eko, jātijarā maraṇaṃ eko. Purimasāṅkhepo cettā atīto addhā, dve majjhimā paccuppanno, jātijarāmarāṇaṃ anāgato. Avijjāsaṅkhārāggahaṇena cettā taṇhupādānabhavā gahitāva hontīti ime pañca dhammā atīte kammavaṭṭaṃ, viññāṇādayo pañca dhammā etarahi vipākavaṭṭaṃ, taṇhupādānabhavāggahaṇena avijjāsaṅkhārā gahitāva hontīti ime pañca dhammā etarahi kammavaṭṭaṃ, jātijarāmarāṇāpadesena viññāṇādīnaṃ niddiṭṭhattā ime pañca dhammā āyatim vipākavaṭṭaṃ. Te ākārato vīsatividhā honti. Saṅkhāraviññāṇānañcettā antarā eko sandhi, vedanātaṇhānamantarā eko, bhavajātinamantarā eko. Iti Bhagavā evaṃ catusāṅkhepaṃ tiyaddham vīsakāraṃ tisandhim paṭiccasamuppādaṃ sabbākārato jānāti passati aññāti paṭivijjhati, taṃ nātattānaṃ, pajānanaṭṭhena paññā, tena vuccati paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇanti. Iminā dhammaṭṭhitiñāṇena Bhagavā te dhamme yathābhūtaṃ ñatvā

tesu nibbindanto virajjanto vimuccanto vuttappakārassa imassa
saṃsāracakkassa are hani vihani viddhamsesi, evampi **arānaṃ hatattā
Arahaṃ**.

Aggadakkhiṇeyyattā ca cīvarādipaccaye arahati pūjāvisesaṇca, teneva
ca uppanne Tathāgate ye keci mahesakkhā devamanussā, na te aññattha
pūjaṃ karonti. Tathā hi brahmā Sahampati Sinerumattena ratanadāmena
Tathāgataṃ pūjesi, yathābalaṇca aññepi devā manussā ca
Bimbisāraḥkosalarājādayo parinibbutampi ca Bhagavantaṃ uddissa
channavutikoṭṭidhanaṃ visajjetvā Asokamahārājā sakalajambudīpe
caturāsītivihārasahassāni paṭiṭṭhāpesi, ko pana vādo aññesaṃ
pūjāvisesaṇanti. Evaṃ **paccayādīnaṃ arahattāpi Arahaṃ**. Yathā ca loke keci
paṇḍitaṃ mānino bālā asilokabhayena raho pāpaṃ karonti, evamesa na kadāci
karotīti **pāpakaraṇe rahābhāvatopi Arahaṃ**. Hoti cettha—

Ārakattā hatattā ca, kilesārīna so Muni.

Hataṃsāracakkāro, paccayādīna cāraho.

Na raho karoti pāpāni, Arahaṃ tena vuccatīti.

Sammā sāmaṇca sabbadhammānaṃ buddhattā pana **Sammāsambuddho**.
Tathā hesa sabbadhamme sammā sāmaṇca buddho, abhiññeyye dhamme
abhiññeyyato buddho, pariññeyye dhamme pariññeyyato, pahātabbe
dhamme pahātabbato, sacchikātabbe dhamme sacchikātabbato, bhāvetabbe
dhamme bhāvetabbato. Teneva cāha—

Abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, bhāvetabbaṇca bhāvitaṃ.

Pahātabbaṃ pahīnaṃ me, tasmā Buddhosmi brāhmaṇātī¹.

Apica cakkhu dukkhasaccaṃ, tassa mūlakāraṇabhāvena
taṃsamuṭṭhāpikā purimataṇhā samudayasaccaṃ, ubhinnāṃ appavatti
nirodhasaccaṃ, nirodhappajānanā paṭipadā maggasaccanti evaṃ
ekekapaḍuddhārenāpi sabbadhamme sammā sāmaṇca buddho. Esa nayo sota
ghāna jivhā kāyamanesupi. Eteneva nayena rūpādīni cha āyatanāni,
cakkhuviññāṇādayo cha viññāṇakāyā, cakkhusamphassādayo cha phassā,
cakkhusamphassājādayo cha vedanā, rūpasāññādayo cha saññā,
rūpasāñcetanādayo cha cetanā, rūpataṇhādayo

1. Ma 2. 352; Khu 1. 368 piṭṭhesu.

cha taṇhākāyā, rūpavitakkādayo cha vitakkā, rūpavicārādayo cha vicārā,
rūpakkkhandhādayo pañcakkhandhā, dasa kasiṇāni, dasa anussatiyo,
uddhumātakasaññādivasena dasa saññā, kesādayo dvattimsākārā,
dvādasāyatanāni, aṭṭhārāsa dhātuyo, kāmabhavādayo nava bhavā,
paṭhamādīni cattāri jhānāni, mettābhāvanādayo catasso appamañña, catasso
arūpasamāpattiyo, paṭilomato jarāmarañādīni anulomato avijjādīni
paṭiccasamuppādaṅgāni ca yojetabbāni.

Tatrāyaṃ ekapadayo janā—“jarāmarañam dukkhasaccam, jāti
samudayasaccam, ubhinnaṃpi nissaraṇam nirodhasaccam, nirodhappajānanā
paṭipadā maggasaccan”ti evaṃ ekekapaduddhārena sabbadhamme sammā
sāmañca buddho anubuddho paṭividdho. Tena vuttaṃ **sammā sāmañca
sabbadhammānaṃ buddhattā pana Sammāsambuddhoti.**

Vijjāhi pana caraṇena ca sampannattā **Vijjācaraṇasampanno**, tattha
vijjāti tissopi vijjā aṭṭhapi vijjā. Tisso vijjā Bhayabheravasutte¹
vuttanayeneva veditabbā, aṭṭha vijjā Ambaṭṭhasutte². Tatra hi
vipassanāñāṇena manomayiddhiyā ca saha cha abhiññā pariggahetvā aṭṭha
vijjā vuttā. **Caraṇanti** sīlasamvaro indriyesu guttadvāratā bhojane
mattaññutā jāgariyānuyogo satta saddhammā cattāri rūpāvacarajjhānānīti
ime pannarasa dhammā veditabbā. Imeyeve hi pannarasa dhammā, yasmā
etehi carati ariyasāvako gacchati amataṃ disaṃ, tasmā caraṇanti vuttā.
Yathāha “idha Mahānāma ariyasāvako sīlavā hoti”³tivittāro³. Bhagavā
imāhi vijjāhi iminā ca caraṇena samannāgato, tena vuccati
Vijjācaraṇasampannoti. Tattha vijjāsampadā Bhagavato sabbaññutaṃ
pūretvā ṭhitā, caraṇasampadā mahākāruṇikatā. So sabbaññutāya
sabbasattānaṃ atthānattham ṇatvā mahākāruṇikatāya anattam parivajjetvā
atthe niyojeti, yathā taṃ Vijjācaraṇasampanno. Tenassa sāvakā suppaṭipannā
honti, no duppaṭipannā, vijjācaraṇavipannānañhi sāvakā attantapādayo viya.

Sobhanagamanattā, sundaram ṭhānam gatattā, sammāgatattā, sammā ca
gadattā **Sugato**. Gamanampi hi gatanti vuccati. Tañca Bhagavato sobhanam

1. Ma 1. 26 piṭṭhe.

2. Dī 1. 94 piṭṭhe.

3. Ma 2. 17 piṭṭhe.

parisuddhamanavajjaṃ. Kiṃ pana tanti? Ariyamaggo. Tena hesa gamanena khemaṃ disaṃ asajjamāno gatoti **sobhanagamanattā Sugato**. Sundarañcesa ṭhānaṃ gato amataṃ nibbānanti **sundaraṃ ṭhānaṃ gatattāpi Sugato**. Sammā ca gato, tena tena maggena pahīne, kilese puna apaccāgacchanto.

Vuttañcetam “sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti Sugato -pa- arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti Sugato”ti¹. Sammā vā āgato, Dīpaṅkarapādamūlato pabhūti yāva Bodhimaṇḍo², tāva samatimsapārapūritāya sammāpaṭipattiyā sabbalokassa hitasukhameva karonto sassataṃ ucchedaṃ kāmasukhaṃ attakilamathanti ime ca ante anupagacchanto āgatoti **sammāgatattāpi Sugato**. Sammā cesa gadati, yuttaṭṭhāne yuttameva vācaṃ bhāsatīti **sammā gadattāpi Sugato**.

Tatridaṃ sādhasuttam—yaṃ Tathāgato vācaṃ jānāti abhūtaṃ atacchaṃ anattasaṃhitam, sā ca paresaṃ appiyā amanāpā, na taṃ Tathāgato vācaṃ bhāsati. Yampi Tathāgato vācaṃ jānāti bhūtaṃ tacchaṃ anattasaṃhitam, sā ca paresaṃ appiyā amanāpā, tampi Tathāgato vācaṃ na bhāsati. Yañca kho Tathāgato vācaṃ jānāti bhūtaṃ tacchaṃ atthasaṃhitam, sā ca paresaṃ appiyā amanāpā, tatra kālaññū Tathāgato hoti tassā vācāya veyyākaraṇāya. Yaṃ Tathāgato vācaṃ jānāti abhūtaṃ atacchaṃ anattasaṃhitam, sā ca paresaṃ piyā manāpā, na taṃ Tathāgato vācaṃ bhāsati. Yampi Tathāgato vācaṃ jānāti bhūtaṃ tacchaṃ anattasaṃhitam, sā ca paresaṃ piyā manāpā, tampi Tathāgato vācaṃ na bhāsati. Yañca kho Tathāgato vācaṃ jānāti bhūtaṃ tacchaṃ atthasaṃhitam, sā ca paresaṃ piyā manāpā tatra kālaññū Tathāgato hoti tassā vācāya veyyākaraṇāyati³. Evaṃ **sammā gadattāpi Sugatoti** veditabbo.

Sabbathā viditalokattā pana **Lokavidū**, so hi Bhagavā sabhāvato samudayato nirodhato nirodhūpāyatoti sabbathā lokaṃ avedi aññāsi paṭivijjhi. Yathāha—yattha kho āvuso na jāyati na jīyati na mīyati na cavati na upapajjati, nāhaṃ taṃ gamanena

1. Khu 7. 88 piṭṭhe.

2. Bodhimaṇḍā (sabbattha)

3. Ma 2. 57 piṭṭhe.

lokassa antaṃ ñāteyyaṃ daṭṭheyyaṃ patteyyanti vadāmi. Na cāhaṃ āvuso appatvāva lokassa antaṃ dukkhassa antakiriyaṃ vadāmi. Api cāhaṃ āvuso imasmiṃyeva byāmamatte kaḷevare sasaññimhi samanake lokañca paññāpemi lokasamudayañca lokanirodhañca lokanirodhagāminiñca paṭipadaṃ.

Gamanena na pattabbo, lokassanto kudācanaṃ.

Na ca appatvā lokantaṃ, dukkhā atthi pamocanaṃ.

Tasmā have Lokavidū sumedho,

Lokantagū vusitabrahmacariyo.

Lokassa antaṃ samitāvi ñatvā,

Nāsīsatī lokamimaṃ parañca”ti¹.

Api ca tayo lokā saṅkhāraloko sattaloko okāsalokoti. Tattha “eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā”ti² āgataṭṭhāne saṅkhāraloko veditabbo. “Sassato lokoti vā asassato lokoti vā”ti³ āgataṭṭhāne sattaloko.

“Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocana.

Tāva saḥassadhā loko, ettha te vattatī vaso”ti⁴—

āgataṭṭhāne okāsaloko. Tampi Bhagavā sabbathā avedi. Tathā hissa “eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Dve lokā nāmañca rūpañca. Tayo lokā tisso vedanā. Cattāro lokā cattāro āhārā. Pañca lokā pañcupādānakkhandhā. Cha lokā cha ajjhāttikāni āyatanāni. Satta lokā satta viññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā aṭṭha lokadhammā. Nava lokā nava sattāvāsā. Dasa lokā dasāyatanāni. Dvādasa lokā dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo”ti⁵ ayaṃ saṅkhāralokopi sabbathā vidito.

1. Am 1. 357; Sam 1. 61 piṭṭhesu.

3. Dī 1. 175 piṭṭhādīsu.

5. Khu 9. 117 Paṭisambhidāmagge.

2. Khu 9. 117 Paṭisambhidāmagge.

4. Ma 1. 404 piṭṭhe.

Yasmā panesa sabbesampi sattānaṃ āsayaṃ jānāti, anusayaṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbe abhabbe satte jānāti, tasmāssa sattalokopi sabbathā vidito. Yathā ca sattaloko, evaṃ okāsalokopi. Tathā hesa ekaṃ cakkavāḷaṃ āyāmato ca vitthārato ca yojanānaṃ dvādasa sataśassāni tīṇi śassāni cattāri satāni paññāsaṇca yojanāni. Parikkhepatō—

Sabbaṃ sataśassāni, chattiṃsa parimaṇḍalaṃ.
Dasañceva śassāni, aḍḍhuddhāni satāni ca.

Tattha—

Duve sataśassāni, cattāri nahutāni ca.
Ettakaṃ bahalattena, saṅkhātāyaṃ vasundharā.

Tassā eva sandhāraḥ—

Cattāri sataśassāni, aṭṭheva nahutāni ca.
Ettakaṃ bahalattena, jalaṃ vāte patiṭṭhitaṃ.

Tassāpi sandhārako—

Navasataśassāni, māluto nabhamuggato.
Saṭṭhi ceva śassāni, esā lokassa saṇṭhiti.

Evaṃ saṇṭhite cettha yojanānaṃ—

Caturāsīti śassāni, ajjhogāḷho mahaṇṇave.
Accuggato tāvadeva, Sinerupabbatuttamo.
Tato upaḍḍhupaḍḍhena, pamāṇena yathākkamaṃ.
Ajjhogāḷhuggatā dibbā, nānāratana-cittitā¹.
Yugandharo Īsadhara, Karavīko Sudassano.
Nemindhara Vinatako, Assakaṇṇo girī brahā.
Ete satta mahāselā, Sinerussa samantato.
Mahārājānamāvāsā, devayakkhanisevitā.

1. Nānāratana-cittitā (Ka)

Yojanānaṃ satānucco, Himavā pañca pabbato.

Yojanānaṃ sahaṣṣāni, tīṇi āyatavittthato.

Caturāsītisahashehi, kūṭhehi paṭimaṇḍito.

Tipañcayojanakkhandha, parikkhepā nagavhayā.

Paññāsa yojanakkhandha, sākhāyāmā samantato.

Satayojanavittthiṇṇā, tāvadeva ca uggatā.

Jambū yassānubhāvena, Jambudīpo pakāsito.

Dve asīti sahaṣṣāni, ajjhogāḷho mahaṇṇave.

Accuggato tāvadeva, cakkavāḷasiluccayo.

Parikkhipitvā taṃ sabbaṃ, lokadhātumayaṃ t̥hito.

Tattha candamaṇḍalaṃ ekūnapaññāsayojanaṃ, sūriyamaṇḍalaṃ paññāsayojanaṃ, Tāvatisabhavanāṃ dasasahasayojanaṃ. Tathā Asurabhavanāṃ Avīcimahānirayo Jambudīpo ca. Aparagoyānaṃ sattasahasayojanaṃ. Tathā pubbavideho. Uttarakuru aṭṭhasahasayojano. Ekameko cettha mahādīpo pañcasatapañcasataparittadīpaparivāro, taṃ sabbampi ekaṃ cakkavāḷaṃ ekā lokadhātu, tadantaresu Lokantarikanirayā. Evaṃ anantāni cakkavāḷāni anantā lokadhātuyo Bhagavā anantena Buddhañāṇena avedi aññāsi paṭivijjhi. Evamassa okāsalokopi sabbathā vidito. Evampi **sabbathā viditalokattā Lokavidū.**

Attano pana guṇehi visiṭṭhatarassa kassaci abhāvā natthi etassa uttaroti **Anuttaro.** Tathā hesa sīlaguṇenāpi sabbaṃ lokamabhibhavati, samādhi -pa- paññā. Vimutti. Vimuttiñāṇadassanaguṇenāpi. Sīlaguṇenāpi asamo asamasamo appaṭimo appaṭibhāgo appaṭipuggalo -pa-. Vimuttiñāṇadassanaguṇenāpi. Yathāha—na kho panāhaṃ bhikkhave samanupassāmi¹ sadevake loke samārake -pa- sadevamanussāya attanā sīlasampannataranti vitthāro.

1. Na kho panāhaṃ passāmi (Saṃ 1. 141; Aṃ 1. 328 piṭṭhesu.)

Evam Aggappasādasuttādīni¹ “na me ācariyo atthi”ti-ādikā gāthāyo² ca vitthāretabbā.

Purisadamme sāretīti **Purisadammasārathi**, dameti vinetīti vuttam hoti. Tatha **purisadammā**ti adantā dametum yuttā tiracchānapurisāpi manussapurisāpi amanussapurisāpi. Tathā hi Bhagavatā tiracchānapurisāpi Apalālo nāgarājā Cūḷodaro Mahodaro Aggisikho Dhūmasikho Dhanapālako hatthīti evamādayo damitā nibbisā katā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpitā, manussapurisāpi Saccaka Nigaṇṭhaputta Ambaṭṭhamāṇavaka Pokkharasāti Soṇadaṇḍa Kūṭadantādayo. Amanussapurisāpi Āḷavaka Sūciloma Kharaloma yakkha Sakkadevarājādayo damitā vinītā vicitrehi vinayanūpāyehi. “Ahaṃ kho kesi purisadamman saṇhenapi vinemi, pharusenapi vinemi, saṇhapharusenapi vinemi”ti idaṇcetha suttam³ vitthāretabbam. Atha vā visuddhasīlādīnam paṭhamajjhānādīni sotāpannādīnaṃca uttarimaggapaṭipadam ācikkhanto dantepi dametiyeva.

Atha vā anuttaro purisadammasārathīti ekamevidam atthapadam. Bhagavā hi tathā purisadamme sāreti, yathā ekapallaṅkeneva nisinnā aṭṭha disā asajjamānā dhāvanti, tasmā “anuttaro purisadammasārathī”ti vuccati. “Hatthidamakena bhikkhave hatthidammo sārīto ekamyeva disam dhāvati”ti idaṇcetha suttam⁴ vitthāretabbam.

Diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathāraham anusāsati **Satthā**. Apica satthā viyāti Satthā, Bhagavā satthavāho. “Yathā satthavāho satthe kantāram tāreti, corakantāram tāreti, vāḷakantāram tāreti, dubbhikkhakantāram tāreti, nirudakakantāram tāreti uttāreti nittāreti patāreti khemantabhumim sampāpeti, evameva Bhagavā Satthā satthavāho satte kantāram tāreti jātikantāram tāreti”ti-ādina⁵ niddesanayenapettha attho vedītabbo.

1. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

2. Ma 1. 227; Vi 3. 12 piṭṭhesu.

3. Am 1. 427 piṭṭhe.

4. Ma 3. 264 piṭṭhe.

5. Khu 7. 353 Mahāniddese.

Devamanussānanti devānañca manussānañca,
 ukkaṭṭhaparicchedavasenetam vuttam bhabbapuggalaparicchedavasena ca.
 Bhagavā pana tiracchānagatānampi anusāsanippadānena satthāyeva. Tepi hi
 Bhagavato dhammasavanena upanissayasampattim patvā tāya eva
 upanissayasampattiyā dutiye tatiye vā attabhāve maggaphalabhāgino honti.
 Maṇḍūkadevaputtādayo cettha nidassanam. Bhagavati kira Gaggarāya
 pokkharāṇiyā tīre Campānagaravāsīnam dhammam desayamāne eko
 maṇḍūko Bhagavato sare nimittam aggahesi, tam eko vacchapālako
 daṇḍamolubbha tiṭṭhanto tassa sīse sannirumbhitvā aṭṭhāsi. So tāvadeva
 kālam katvā Tāvatiṃsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti,
 suttappabuddho viya ca tattha accharāsaṃghaparivutam attānam disvā “are
 ahampi nāma idha nibbattosmi, kim nu kho kammam akāsin”ti āvajjento na
 aññam kiñci addasa aññatra Bhagavato sare nimittaggāhā, so tāvadeva saha
 vimānena āgantvā Bhagavato pāde sirasā vandi. Bhagavā jānantova
 pucchi—

“Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasasā jalam.
 Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṃ disā”ti.

Maṇḍūkohaṃ pure āsim, uḍake vārigocaro.
 Tava Dhammam suṇantassa, avadhi vacchapālakoti¹.

Bhagavā tassa dhammam desesi, desanāvasāne caturāsītiyā
 pāṇasahassānam dhammābhisamayo ahosi, devaputtapi sotāpattiphale
 patiṭṭhāya sitam katvā pakkāmīti.

Yam pana kiñci atthi ñeyyam nāma, tassa sabbassa buddhattā
 vimokkhanānāvasena **Buddho**. Yasmā vā cattāri saccāni attanāpi bujji,
 aññepi satte bodhesi, tasmā evamādīhipi kāraṇehi Buddho. Imassa catthassa
 viññāpanattham “bujjhitā saccānīti Buddho, bodhetā pajāyāti Buddho”ti
 evam pavatto sabbopi Niddesanayo² Paṭisambhidānayo vā³ vitthāretabbo.

Bhagavāti idam panassa guṇavisitṭhasattuttamagarugāravādhivacanam.
 Tenāhu porāṇa—

1. Khu 2. 73 piṭṭhe.

2. Khu 7. 363 piṭṭhe.

3. Khu 9. 172 piṭṭhe.

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, Bhagavāti vacanamuttamaṃ.
Guru gāravayutto so, Bhagavā tena vuccatī”ti.

Catubbidhaṃ hi nāmaṃ āvatthikaṃ liṅgikaṃ nemittikaṃ
adhiccasamuppananti. Adhiccasamuppannaṃ nāma lokiyavohārena
“yadicchakan”ti vuttaṃ hoti. Tattha vaccho dammo balibaddoti evamādi
āvatthikaṃ, daṇḍī chattī sikhī karīti evamādi liṅgikaṃ, tevijjo chaḷabhiññoti
evamādi nemittikaṃ, sirivaḍḍhako dhanavaḍḍhakoti evamādi
vacanatthamanapekkhitvā pavattaṃ adhiccasamuppannaṃ. Idaṃ pana
Bhagavāti nāmaṃ nemittikaṃ, na Mahāmāyāya, na Suddhodanamahārājena
na asītiyā ñātisahasseehi kataṃ, na sakkasantusitādīhi devatāvisesehi.
Vuttañhetarā Dhammasenāpatinā “Bhagavāti netarā nāmaṃ mātārā kataṃ
-pa- vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha
sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikāpaññatti yadidaṃ Bhagavā”ti¹.

Yaṃguṇanemittikañcetaṃ nāmaṃ, tesarā guṇānaṃ pakāsanattham
imaṃ gāthaṃ vadanti—

“Bhagī bhājī bhāgī vibhattavā iti,
Akāsi bhagganti garūti bhāgyavā.
Bahūhi ñāyehi subhāvitattano,
Bhavantago so Bhagavāti vuccatī”ti.

Niddese¹ vuttanayeneva cettha tesarā tesarā padānamattho daṭṭhabbo.

Ayaṃ pana aparo nayo—

Bhāgyavā² bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā.
Bhattavā vantagamano, bhavesu Bhagavā tatoti.

Tattha vaṇṇāgamo vaṇṇavipariyayoti etaṃ niruttilakkhaṇaṃ gahetvā
saddanayena vā pisodarādipakkhepalakkhaṇaṃ gahetvā yasmā
lokiyalokuttarasukhābhiniḍḍhataṃ dānasīlāni pārappattaṃ bhāgyamassa³
atthi, tasmā bhāgyavā²ti vattabbe Bhagavāti vuccatīti ñātabbam. Yasmā
pana lobha dosamoha viparītamanasikāra ahirikānottappa kodhūpanāha
makkhapaḷāsa-issāmacchariyamāyāsāṭṭheyyathambhasārambhamānātimāna
madapamāda

1. Khu 7. 162 piṭṭhādīsu.

2. Bhāgyavā (Ka)

3. Bhāgyamassa (Ka)

taṇhāvijjā tividhākusalamūla duccarita saṁkilesa mala visamasaññā
 vitakkapapañca catubbidha vipariyesa āsava gantha ogha yogāgati
 taṇhuppādupādānapaṇcacetokhīla vinibandha nīvaraṇābhinandana cha
 vivādamūla taṇhākāya sattānusaya-aṭṭhamicchatta nava taṇhāmūlaka
 dasākusalakammapatha dvāsaṭṭhi diṭṭhigata-aṭṭhasatataṇhāvicaritappabheda
 sabbadaratha pariḷāhakilesasatasahassāni, saṁkhepato vā pañca kilesa-
 abhisāṅkhārakhandhamaccudevaputtamāre abhañji, tasmā **bhaggattā etesaṁ
 parissayānaṁ bhaggavāti** vattabbe **Bhagavāti** vuccati. Āha cettha—

“Bhaggarāgo bhaggadoso, bhaggamoho anāsavo.

Bhaggāssa pāpakā dhammā, Bhagavā tena vuccatī”ti.

Bhāgyavantatāya cassa satapuññaḷakkhaṇadharassa rūpakāyasampatti
 dīpitā hoti, bhaggadosatāya dhammakāyasampatti. Tathā
 lokiya-parikkhānaṁ bahumatabhāvo, gahaṭṭhapabbajitehi abhigamanīyatā,
 abhigatānañca nesaṁ kāyacittadukkhāpanayane paṭibalabhāvo.
 Āmisadānadhammadānehi upakāritā. Lokiyalokuttarasukhehi ca
 sampayojanasamatthatā dīpitā hoti.

Yasmā ca loke issariyadhammayasasirīkāmapayattesu chasu dhammesu
 bhagasaddo vattati. Paramaṇcassa sakacitte issariyaṁ, aṇimā laghimādikaṁ
 vā lokiya-sammataṁ sabbākāraparipūraṁ atthi, tathā lokuttaro dhammo,
 lokattayabyāpako yathābhuccaguṇādhiḡato ativiya parisuddho yaso,
 rūpakāyadassanabyāvaṭajana nayanappasāda-jānanasamatthā
 sabbākāraparipūrā sabbaṅgapaccaṅgasirī, yaṁ yaṁ etena icchitaṁ patthitaṁ
 attahitaṁ parahitaṁ vā, tassa tassa tatheva abhinipphannattā
 icchiticchitatthanipphattisaññito kāmo, sabbalokagarubhāvappattihetubhūto
 sammāvāyāmasaṅkhāto payatto ca atthi, tasmā imehi bhagehi yuttattāpi
bhagā assa santīti iminā atthena “Bhagavā”ti vuccati.

Yasmā pana kusalādīhi bhedehi sabbadhamme,
 khandhāyatanadhātusacca-indriyapaṭiccasamuppādādīhi vā kusalādidhamme,
 pīḷanasāṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhena vā dukkhamariyasaccaṁ,
 āyūhananidānasamīyoga palibodhaṭṭhena samudayaṁ,

nissaraṇavivekāsāṅkhata-amataṭṭhena nirodhaṃ,
niyyānāhetudassanādhipeyyaṭṭhena maggaṃ vibhattavā, vibhajitvā
vivaritvā desitavāti vuttaṃ hoti, tasmā **vibhattavāti** vattabbe “Bhagavā”ti
vuccati.

Yasmā ca esa dibbabrahma-ariyavihāre kāyacitta-upadhiviveke
suññatappaṇihitānimittavimokkhe aññe ca lokiyalokuttare
uttarimanussadhamme bhaji sevi bahulamakāsi, tasmā **bhattavāti** vattabbe
Bhagavāti vuccati.

Yasmā pana tīsu bhavesu taṇhāsāṅkhātāṃ gamaṇaṃ anena vantaṃ,
tasmā **bhavesu vantagamanoti** vattabbe bhavasaddato bhakāraṃ
gamanasaddato gākāraṃ vantasaddato vakāraṇca dīghaṃ katvā ādāya
“Bhagavā”ti vuccati, yathā loka “mehanassa khassa mālā”ti vattabbe
“Mekhalā”ti vuccati.

So imaṃ lokanti so Bhagavā imaṃ lokaṃ. Idāni vattabbaṃ nidasseti.
Sadevakanti saha devehi sadevakaṃ. Evaṃ saha mārena **samārakaṃ**. Saha
brahmuna **sabrahmakam**. Saha samaṇabrāhmaṇehi **sassamaṇabrāhmaṇim**.
Pajātattā **pajā**, taṃ pajāṃ. Saha devamanussehi **sadevamanussaṃ**. Tattha
sadevakavacanena pañcakāmāvacaradevaggahaṇaṃ veditabbaṃ,
samārakavacanena chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇaṃ, sabrahmakavacanena
brahmakāyikādibrahmaggahaṇaṃ, sassamaṇabrāhmaṇīvacanena sāsanassa
paccatthikapaccāmittasamaṇabrāhmaṇaggahaṇaṃ,
samitapāpabāhitapāpasamaṇabrāhmaṇaggahaṇaṇca, pajāvacanena
sattalokaggahaṇaṃ, sadevamanussavacanena sammutideva-
avasesamanussaggahaṇaṃ, evamettha tīhi padehi okāsaloko, dvīhi
pajāvasena sattaloko gahitoti veditabbo.

Aparo nayo sadevakaggahaṇena arūpāvacaradevaloko gahito,
samārakaggahaṇena chakāmāvacaradevaloko, sabrahmakaggahaṇena rūpī
brahmaloko, sassamaṇabrāhmaṇādiggahaṇena catuparisavasena
sammutidevehi¹ vā saha manussaloko, avasesasabbasattaloko vā.

1. Sammatidevehi (Syā)

Apicettha sadevakavacanena ukkaṭṭhaparicchedato sabbassāpi lokassa sacchikatabhāvaṃ sādento tassa Bhagavato kittisaddo abbhuggato. Tato yesaṃ siyā “Māro mahānubhāvo chakāmāvacarissaro vasavattī, kiṃ sopi etena sacchikato”ti, tesaṃ vimatiṃ vidhamanto **samārakanti** abbhuggato. Yesaṃ pana siyā “brahmā mahānubhāvo ekaṅguliyaṃ ekasmiṃ cakkavālasahasase ālokaṃ pharati, dvīhi -pa- dasahi aṅgulīhi dasasu cakkavālasahassesu ālokaṃ pharati, anuttaraṇca jhānasamāpattisukhaṃ paṭisaṃvedeti, kiṃ sopi sacchikato”ti, tesaṃ vimatiṃ vidhamanto **sabrahmakanti** abbhuggato. Tato yesaṃ siyā “puthū samaṇabrāhmaṇā sāsanaṃ paccatthikā, kiṃ tepi sacchikatā”ti, tesaṃ vimatiṃ vidhamanto **sassamaṇabrāhmaṇiṃ pajanti** abbhuggato. Evaṃ ukkaṭṭhukkaṭṭhānaṃ sacchikatabhāvaṃ pakāsetvā atha sammutideve avasesamanusse ca upādāya ukkaṭṭhaparicchedavasena sesasattalokassa sacchikatabhāvaṃ pakāseto **sadevamanussanti** abbhuggato. Ayametthānusandhikkamo.

Sayaṃ abhiññā sacchikatvā pavedetīti ettha pana sayanti sāmaṃ, aparaneyyo hutvā. **Abhiññāti** abhiññāya, adhikena ñāṇena ñatvāti attho. **Sacchikatvāti** paccakkhaṃ katvā, etena anumānādipaṭikkhepo kato hoti. **Pavedetīti** bodheti ñāpeti pakāseti. **So dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ -pa-pariyosānakalyāṇanti** so Bhagavā sattesu kāruṇṇataṃ paṭicca hitvāpi anuttaraṃ vivekasukhaṃ dhammaṃ deseti, taṇca kho appaṃ vā bahuṃ vā desento ādikalyāṇādippakārameva deseti.

Kathaṃ? Ekagāthāpi hi samantabhadrakattā dhammassa paṭhamapādena ādikalyāṇā, dutiyatatiyapādehi majjhekalyāṇā, pacchimapādena pariyosānakalyāṇā. Ekānusandhikaṃ suttaṃ nidānena ādikalyāṇaṃ, nigamanena pariyosānakalyāṇaṃ, sesena majjhekalyāṇaṃ. Nānānusandhikaṃ suttaṃ paṭhamānusandhinā ādikalyāṇaṃ, pacchimena pariyosānakalyāṇaṃ, sesehi majjhekalyāṇaṃ. Sakalopi sāsanaḍḍhammo attano atthabhūtena sīlena ādikalyāṇo, samathavipassanāmaggaḥalehi majjhekalyāṇo, nibbānena pariyosānakalyāṇo. Sīlasamādhīhi vā ādikalyāṇo, vipassanāmaggehi majjhekalyāṇo, phalanibbānehi

pariyosānakalyāṇo. Buddhasubodhitāya vā ādikalyāṇo,
 dhammasudhammatāya majjhekalyāṇo, saṅghasuppaṭṭipattiyā
 pariyosānakalyāṇo. Taṃ sutvā tathattāya paṭipannena adhigantabbāya
 abhisambodhiyā vā ādikalyāṇo, paccekabodhiyā majjhekalyāṇo,
 sāvakabodhiyā pariyosānakalyāṇo. Suyyamāno cesa
 nīvaraṇavikkhambhanato savanenapi kalyāṇameva āvahaṭṭi ādikalyāṇo,
 paṭipajjiyamāno samathavipassanāsukhāvahanato paṭipattiyāpi kalyāṇameva
 āvahaṭṭi majjhekalyāṇo, tathā paṭipanno ca paṭipattiphale niṭṭhite
 tādibhāvāvahanato paṭipattiphalenapi kalyāṇameva āvahaṭṭi
 pariyosānakalyāṇo. Nāthappabhavattā ca pabhavasuddhiyā ādikalyāṇo,
 atthasuddhiyā majjhekalyāṇo, kiccasuddhiyā pariyosānakalyāṇo. Tasmā eso
 Bhagavā appaṃ vā bahum vā desento ādikalyāṇadippakārameva desetīti
 veditaḥbo.

Sāttamaṃ sabyañjananti evamādīsu pana yasmā imaṃ dhammaṃ desento
 sāsanabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyaṃca pakāseti, nānāyehi dīpeti,
 taṃca yathānurūpaṃ atthasampattiyā **sāttamaṃ**. Byañjanasampattiyā
sabyañjanaṃ. Saṅkāsanapakāsana vivaraṇa vibhajana uttānīkaraṇa paññatti
 atthapada samāyogato sāttamaṃ,
 akkharapadabyañjanākāraniruttiniddesasampattiyā sabyañjanaṃ.
 Atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sāttamaṃ,
 dhammagambhīratādesanāgambhīratāhi sabyañjanaṃ.
 Atthapaṭibhānapaṭisambhidāvisayato sāttamaṃ,
 dhammaniruttipaṭisambhidāvisayato sabyañjanaṃ. Paṇḍitavedanīyato
 parikkhakajanappasādakanti¹ sāttamaṃ, saddheyyato lokiyanappasādakanti
 sabyañjanaṃ. Gambhīrādhīppāyato sāttamaṃ, uttānapadato sabyañjanaṃ.
 Upanetabbassa abhāvato sakalaparipuṇṇabhāvena **kevalaparipuṇṇamaṃ**,
 apānetabbassa abhāvato niddosabhāvena **parisuddhamaṃ**,
 sikkhattayapariggahitattā brahmabhūtehi seṭṭhehi caritabbato tesaṃca
 cariyabhāvato **brahmacariyamaṃ**. Tasmā sāttamaṃ sabyañjanaṃ -pa-
 brahmacariyamaṃ pakāsetīti vuccati.

Apica yasmā sanidānaṃ sa-uppattikaṃca desento ādikalyāṇaṃ deseti,
 veneyyānaṃ anurūpato atthassa aviparītātāya ca hetudāharaṇayuttato ca
 majjhekalyāṇaṃ, sotūnaṃ saddhāpaṭilābhena

1. Sarikkhakajanappasādakanti (Ka)

nigamanena ca pariyosānakalyāṇaṃ deseti. Evaṃ desento ca brahmacariyaṃ pakāseti. Tañca paṭipattiyā adhigamabyattito sātthaṃ, pariyattiyā āgamabyattito sabyañjanaṃ, sīlādipañcadhammakkhandhayuttato kevalaparipuṇṇaṃ, nirupakkilesato nittharaṇatthāya pavattito lokāmisānirapekkhato ca parisuddhaṃ, seṭṭhaṭṭhena brahmabhūtānaṃ Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakaṇaṃ cariyato brahmacariyanti vuccati. Tasmāpi so dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ -pa- brahmacariyaṃ pakāsetīti vuccati.

Sādhū kho panāti sundaraṃ kho pana, atthāvahaṃ sukhāvahanti vuttaṃ hoti. **Tathārūpānaṃ Arahataṃ** yathārūpo so bhavaṃ Gotamo, evarūpānaṃ yathābhuccaguṇādhigamena loke arahantoti laddhasaddānaṃ Arahataṃ. **Dassanaṃ hotīti** pasādasommāni akkhīni ummīlitvā dassanamattampi sādhu hotīti evaṃ ajjhāsayaṃ katvā **atha kho Veraṇṇjo brāhmaṇo yena Bhagavā tenupasaṅkamīti**.

2. **Yenāti** bhummatthe karaṇavacanaṃ. Tasmā yattha Bhagavā, tattha upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Yena vā karaṇena Bhagavā devamanussehi upasaṅkamitabbo, tena karaṇena upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Kena ca karaṇena Bhagavā upasaṅkamitabbo? Nānappakāraguṇavisesādhigamādhippāyena, sādupalūpabhogādhippāyena dijagaṇehi niccaphalitamahārukkho viya. Upasaṅkamīti ca gatoti vuttaṃ hoti. **Upasaṅkamitvāti** upasaṅkamanapariyosānadīpanaṃ. Atha vā evaṃ gato tato āsannataraṃ ṭhānaṃ Bhagavato samīpasaṅkhātaṃ gantvātipi vuttaṃ hoti.

Bhagavatā saddhiṃ sammodīti yathā khamanīyādīni pucchanto Bhagavā tena, evaṃ sopi Bhagavatā saddhiṃ samappavattamodo ahosi. Sītodakaṃ viya uṇhodakena sammoditaṃ ekībhāvaṃ āgamāsi. Yāya ca “kacci bho Gotama khamanīyaṃ, kacci yāpanīyaṃ, kacci bho Gotamassa ca sāvakaṇaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāro”ti-ādikāya kathāya sammodi, taṃ pītipāmojjasaṅkhātaṃ sammodaṃ jananaṭo sammodituṃ yuttabhāvato ca **sammodanīyaṃ**, atthabyañjanamadhuratāya sucirampi kālaṃ sāretuṃ nīrantaraṃ pavattetuṃ araharūpato saritabbabhāvato ca **sāraṇīyaṃ**, suyyamānasukhato vā sammodanīyaṃ,

anussariyamānasukhato sāraṇīyaṃ, tathā byañjanaparisuddhatāya sammodanīyaṃ, atthaparisuddhatāya sāraṇīyanti evaṃ anekehi pariyāyehi sammodanīyaṃ sāraṇīyaṃ kathaṃ vītisāretvā pariyosāpetvā niṭṭhāpetvā yenatthena āgato, taṃ pucchitukāmo ekamantaṃ nisīdi.

Ekamantanti bhāvanapuṃsakaniddeso “visamaṃ candimasūriyā parivattanti”ti¹ādīsu viya. Tasmā yathā nisinno ekamantaṃ nisinno hoti, tathā nisīdīti evamettha attho daṭṭhabbo. Bhummatthe vā etaṃ upayogavacanaṃ. **Nisīdīti** upāvisi. Paṇḍitā hi purisā garuṭṭhāniyaṃ upasaṅkamitvā āsanakusalatāya ekamantaṃ nisīdanti, ayaṅca tesam aññataro, tasmā ekamantaṃ nisīdi.

Kathaṃ nisinno pana ekamantaṃ nisinno hotīti? Cha nisajjadose vajjetvā. Seyyathidaṃ? Atidūraṃ accāsannaṃ uparivātaṃ unnatappadesaṃ atisammukhaṃ atipacchāti. Atidūre nisinno hi sace kathetukāmo hoti, uccāsaddena kathetabbaṃ hoti. Accāsanne nisinno saṅghaṭṭanaṃ karoti. Uparivāte nisinno sarīragandhena bādhati. Unnatappadese nisinno agāraṇaṃ pakāseti. Atisammukhā nisinno sace daṭṭhukāmo hoti, cakkhunā cakkhuṃ āhacca daṭṭhabbaṃ hoti. Atipacchā nisinno sace daṭṭhukāmo hoti, gīvaṃ pasāretvā daṭṭhabbaṃ hoti. Tasmā ayampi ete cha nisajjadose vajjetvā nisīdi. Tena vuttaṃ “ekamantaṃ nisīdī”ti.

Ekamantaṃ nisinno kho Veraṇḍo brāhmaṇo Bhagavantaṃ etadavocāti etanti idāni vattabbamatthaṃ dasseti. **Dakāro** padasandhikaro, **avocāti** abhāsi. **Sutaṃ metanti** sutam me etaṃ, etaṃ mayā sutanti idāni vattabbamatthaṃ dasseti. **Bho Gotamā**ti Bhagavantaṃ gottena ālapati.

Idāni yaṃ tena sutam, taṃ dassento “**na samaṇo Gotamo**”ti evamādimāha. Tatrāyaṃ anuttānapadavaṇṇanā—**brāhmaṇeti** jātibrāhmaṇe. **Jiṇṇeti** jajjarībhūte, jarāya khaṇḍiccādibhāvaṃ āpāдите. **Vuddheti** aṅgapaccāṅgānaṃ vuddhimariyādappatte. **Mahallaketi** jātimahallakatāya samannāgate, cirakālappasuteti vuttaṃ hoti. **Addhagateti** addhānaṃ

1. Am 1. 386 piṭṭhe.

gate, dve tayo rājaparivaṭṭe atīteti adhippāyo. **Vayo-anuppatteti** pacchimavayaṃ sampatte, pacchimavayo nāma vassasatassa pacchimo tatiyabhāgo.

Apica **jīṇṇeti** porāṇe, cirakālappavattakulanvayeti vuttam hoti. **Vuddheti** sīlācārādiguṇavuddhiyutte. **Mahallaketi** vibhavamahattatāya samannāgate mahaddhane mahābhoge. **Addhagateti** maggappaṭipanne, brāhmaṇānaṃ vatacarīyādimariyādaṃ avītikkamma caramāne. **Vayo-anuppatteti** jātivuddhabhāvaṃ antimavayaṃ anuppatteti evamettha yojanā veditabbā.

Idāni **abhivādeti**ti evamādini **na samaṇo Gotamoti** ettha vuttanakārena yojetvā evamatthato veditabbāni—na vandati vā nāsanā vuṭṭhahati vā nāpi idha bhonto nisīdantūti evaṃ āsanena vā upanimantetīti. Ettha hi vāsaddo vibhāvane nāma atthe “rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vā”ti-ādīsu viya. Evaṃ vatvā atha attano abhivādanādini akarontaṃ Bhagavantaṃ disvā āha “**tayidaṃ bho Gotama tathevā**”ti. Yaṃ taṃ mayā sutam, taṃ tatheva, taṃ savanañca me dassanañca saṃsandati sameti, atthato ekībhāvaṃ gacchati. Na hi bhavaṃ Gotamo -pa- āsanena vā nimantetīti. Evaṃ attanā sutam diṭṭhena nigametvā nindanto āha “**tayidaṃ bho Gotama na sampannamevā**”ti. Taṃ abhivādanādinaṃ akaraṇaṃ na yuttameva.

Athassa Bhagavā attukkaṃsanaparavambhanadosaṃ anupagamma karuṇāsītalahadayena taṃ aññāṇaṃ vidhamitvā yuttabhāvaṃ dassetukāmo āha “**nāhaṃ taṃ brāhmaṇa -pa- muddhāpi tassa vipateyyā**”ti. Tatrāyaṃ saṅkhepattho—ahaṃ brāhmaṇa appaṭihatena sabbaññutaññāṇacakkhunā olokontopi taṃ puggalaṃ etasmiṃ sadevakādibhede loka na passāmi, yamaṃ abhivādeyyaṃ vā paccuṭṭheyyaṃ vā āsanena vā nimanteyyaṃ. Anacchariyaṃ vā¹ etaṃ, yvāhaṃ ajja sabbaññutaṃ patto evarūpaṃ nipaccakārārahaṃ puggalaṃ na passāmi. Apica kho yadāpāhaṃ sampatijātova uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gantvā sakalaṃ dasasahassilokadhātum olokesiṃ, tadāpi etasmiṃ sadevakādibhede loka taṃ puggalaṃ na passāmi,

1. Anacchariyaṃ ca (Sī)

yamaṃ abhivādeyyaṃ vā paccuṭṭheyyaṃ vā āsanena vā nimanteyyaṃ. Atha kho maṃ soḷasakappasahassāyuko khīṇāsavamahābrahmāpi añjaliṃ paggaḥetvā “tvaṃ loke mahāpuriso, tvaṃ sadevakassa lokassa aggo ca jeṭṭho ca seṭṭho ca, natthi tayā uttaritaro”ti sañjātasomanasso patimānesi, tadāpi cāhaṃ attanā uttaritaraṃ apassanto āsabhiṃ vācaṃ nicchāresim “aggohamasmi lokassa, jeṭṭhohamasmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassā”ti. Evaṃ sampatiṇṇatassapi mayhaṃ abhivādanādiraho puggalo natthi, svāhaṃ idāni sabbaññutaṃ patto kaṃ abhivādeyyaṃ vā -pa- āsanena vā nimanteyyaṃ, tasmā tvaṃ brāhmaṇa mā Tathāgatā¹ evarūpaṃ nipaccakāraṃ patthayittha. Yaṃ hi brāhmaṇa Tathāgato abhivādeyya vā -pa- āsanena vā nimanteyya, muddhāpi tassa puggalassa rattipariyosāne paripākasithilabandhanaṃ vaṇṭā pavutta² tālaphalamiva gīvato pacchijjitvā sahasāva bhūmiyaṃ vipateyyāti.

3. Evaṃ vuttepi brāhmaṇo duppaññatāya Tathāgatassa loke jeṭṭhabhāvaṃ asallakkhento kevalaṃ taṃ vacanaṃ asahamāno āha “**arasarūpo bhavaṃ Gotamo**”ti. Ayaṃ kirassa adhippāyo—yaṃ loke abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikkammaṃ “sāmaggirasō”ti vuccati, taṃ bhoto Gotamassa natthi, tasmā arasarūpo bhavaṃ Gotamo, arasajātiko arasasabhāvoti. Athassa Bhagavā cittamudubhāvajananaṭṭhaṃ ujuvipaccanīkabhāvaṃ pariharanto aññathā tassa vacanassatthaṃ attani sandassento “**atthi khvesa brāhmaṇa pariyāyo**”ti-ādimāha.

Tattha **pariyāyoti** kāraṇaṃ. Ayañhi pariyāyasaddo desanāvāraḥkāraṇesu vattati. “Madhupiṇḍikapariyāyotveva naṃ dhārehī”ti-ādīsu³ hi esa desanāyaṃ vattati. “Kassa nu kho Ānanda ajja pariyāyo bhikkhuniyo ovaditun”ti-ādīsu⁴ vāre. “Sādhu bhante Bhagavā aññaṃ pariyāyaṃ ācikkhatu, yathāyaṃ bhikkhusaṃgho aññāya saṇṭhaheyyā”ti-ādīsu⁵ kāraṇe. Svāyamidha kāraṇe vattati. Tasmā ettha evamattho daṭṭhabbo—atthi kho brahmaṇa etaṃ kāraṇaṃ, yena kāraṇena maṃ

1. Tathāgate (Ka)

2. Pamutta (Sī), pamuttaṃ (Syā)

3. Ma 1. 161 piṭṭhe.

4. Ma 3. 315 piṭṭhe.

5. Vi 1. 88 piṭṭhe.

“arasarūpo bhavaṃ Gotamo”ti vadamāno puggalo sammā vadeyya, avitathavādīti saṅkhyāṃ gaccheyya. Katamo pana soti? Ye te brāhmaṇa rūparasā -pa- phoṭṭhabbarasā. Te Tathāgatassa pahīnāti. Kiṃ vuttaṃ hoti, ye te jātivāsena vā upapattivāsena vā seṭṭhasammatānampi puthujjanānaṃ rūpārammaṇādīni assādentānaṃ abhinandantānaṃ rajjantānaṃ uppajjanti kāmasukhassādasāṅkhātā rūparasasaddagandharasaphoṭṭhabbarasā, ye imaṃ lokaṃ gīvāya bandhitvā viya āviñchanti, vatthārammaṇādisāmaggiyaṇca uppannattā sāmaggirasāti vuccanti, te sabbepi Tathāgatassa pahīnāti. Mayhaṃ pahīnāti vattabbepi mamākārena attānaṃ anukkhinto dhammaṃ deseti, desanāvilāso vā esa Bhagavato.

Tattha **pahīnāti** cittasantānato vigatā jahitā vā. Etasmiṃ panatthe karaṇe sāmivacanāṃ daṭṭhabbāṃ. Ariyamaggasatthena ucchinnaṃ taṇhāvijjāmayāṃ mūlametesanti **ucchinnamūlā**. Tālavatthu viya nesaṃ vatthu katanti **tālāvatthukatā**. Yathā hi tālarukkhaṃ samūlaṃ uddharitvā tassa vatthumatte tasmīṃ padese kate na puna tassa tālassa uppatti paññāyati, evaṃ ariyamaggasatthena samūle rūpādirase uddharitvā tesāṃ pubbe uppannapubbabhāvena vatthumatte cittasantāne kate sabbepi te **tālāvatthukatāti** vuccanti. Avirūḷhidhammattā vā matthakacchinnatālo viya katāti **tālāvatthukatā**. Yasmā pana evaṃ **tālāvatthukatā** anabhāvaṃ katā honti, yathā nesaṃ pacchābhāvo na hoti, tathā katā honti. Tasmā āha “**anabhāvaṃkatā**”ti. Ayaṃ hettha padacchedo, anu-abhāvaṃ katā **anabhāvaṃkatāti**. Anabhāvaṃ gatātipi pāṭho. Tassa anu-abhāvaṃ gatāti attho. Tattha padacchedo anu-abhāvaṃ gatā anabhāvaṃ gatāti, yathā anu-acchariyā anacchariyāti. **Āyatiṃ anuppādadhammāti** anāgate anuppajjanakasabhāvā. Ye hi abhāvaṃ gatā te puna kathaṃ uppajjissanti. Tenāha “anabhāvaṃ gatā āyatiṃ anuppādadhammā”ti.

Ayaṃ kho brāhmaṇa pariyāyoti idaṃ kho brāhmaṇa kāraṇaṃ, yena maṃ sammā vadamāno vadeyya arasarūpo samaṇo Gotamoti. **No ca kho yaṃ tvaṃ sandhāya vadesīti** yaṇca kho tvaṃ sandhāya vadesi, so pariyāyo na hoti. Kasmā pana Bhagavā evamāha, nanu evaṃ

vutte yo brāhmaṇena vutto sāmaggiraso, tassa attani vijjamānatā anuññatā hotīti. Vuccate, na hoti. Yo hi taṃ sāmaggirasam kātum bhabbo hutvā na karoti, so tadabhāvena arasarūpoti vattabbo bhaveyya. Bhagavā pana abhabbova etaṃ kātum, tenassa karaṇe abhabbataṃ pakāsento āha “no ca kho yaṃ tvaṃ sandhāya vadesī”ti. Yaṃ pariyāyaṃ sandhāya tvaṃ maṃ “arasarūpo”ti vadesi, so amhesu neva vattabboti.

4. Evaṃ brāhmaṇo attanā adhippetam arasarūpatam āropetum asakkonto athāparam **“nibbhogo bhavam Gotamo”**ti-ādimāha. Sabbapariyāyesu cettha vuttanayeneva yojanakkamaṃ viditvā sandhāya bhāsitamattam¹evaṃ veditabbam—brāhmaṇo tameva vayovuḍḍhānam abhivādanakammādiṃ loke sāmaggiparibhogoti maññamāno tadabhāvena Bhagavantam nibbhogoti āha. Bhagavā pana yvāyaṃ rūpādīsu sattānam chandarāgaparibhogo. Tadabhāvaṃ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṃ anujānāti.

5. Puna brāhmaṇo yaṃ loke vayovuḍḍhānam abhivādanādikulasamudācārakammaṃ lokiyā karonti, tassa akiriyaṃ sampassamāno Bhagavantam **“Akiriyavādo”**ti āha. Bhagavā pana yasmā kāyaduccaritādīnam akiriyaṃ vadati, tasmā taṃ akiriyavādam attani sampassamāno aparampi pariyāyaṃ anujānāti. Tattha ca **kāyaduccaritanti** pāṇātipāta-adinnādānamicchācāracetanā veditabbā. **Vacīduccaritanti** musāvādapisuṇavācāpharusavācāsamphappalāpacetanā veditabbā. **Manoduccaritanti** abhijjhābyāpādamicchādiṭṭhiyo veditabbā. Ṭhapetvā te dhamme avasesā akusalā dhammā **“anekavihitā pāpakā akusalā dhammā”**ti veditabbā.

6. Puna brāhmaṇo tameva abhivādanādikammaṃ Bhagavati apassanto imaṃ āgamma ayaṃ lokatanti lokapaveṇī ucchijjatīti maññamāno Bhagavantam **“Ucchedavādo”**ti āha. Bhagavā pana yasmā aṭṭhasu lobhasahagatacittesu pañcakāmaguṇikarāgassa dvīsu akusalacittesu uppajjamānakadosassa ca anāgāmimaggena ucchedaṃ vadati. Sabbākusalasambhavassa pana niravasesassa mohassa arahattamaggena ucchedaṃ vadati. Ṭhapetvā te tayo avasesānam pāpakānam akusalānam dhammānam yathānurūpaṃ catūhi

1. Bhāsitamattam (Sī, Syā, Ka)

maggehi ucchedaṃ vadati, tasmā taṃ ucchedavādaṃ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṃ anujānāti.

7. Puna brāhmaṇo “jigucchati maññe samaṇo Gotamo idaṃ vayovuḍḍhānaṃ abhivādanādikulāsamudācārakammaṃ, tena taṃ na karoti”ti maññamāno Bhagavantam **“jegucchi”**ti āha. Bhagavā pana yasmā jigucchati kāyaduccaritādīhi. Kiṃ vuttaṃ hoti, yañca tividhaṃ kāyaduccaritaṃ, yañca catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ, yañca tividhaṃ manoduccaritaṃ, yā ca ṭhapetvā tāni duccaritāni avasesānaṃ lāmakatṭhena pāpakānaṃ akosallasambhūtaṭṭhena akusalānaṃ dhammānaṃ samāpatti samāpajjanā samaṅgibhāvo, taṃ sabbampi gūthaṃ viya maṇḍanakajātiyo puriso jigucchati hiriyati. Tasmā taṃ jegucchitaṃ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṃ anujānāti. Tattha **kāyaduccaritenāti** upayogathe karaṇavacanaṃ daṭṭhabbaṃ.

8. Puna brāhmaṇo tameva abhivādanādikammaṃ Bhagavati apassanto “ayaṃ imaṃ lokajeṭṭhakakammaṃ vineti vināseti. Atha vā yasmā etaṃ sāmīcikammaṃ na karoti, tasmā ayaṃ vinetabbo niggāṇhitabbo”ti maññamāno Bhagavantam **“venayiko”**ti āha. Tatrāyaṃ padattho, vinayatīti vinayo, vināsetīti vuttaṃ hoti. Vinayo eva **venayiko**. Vinayaṃ vā arahatīti **venayiko**, niggahaṃ arahatīti vuttaṃ hoti. Bhagavā pana yasmā rāgādīnaṃ vinayāya vūpasamāya dhammaṃ deseti, tasmā venayiko hoti. Ayameva cettha padattho. Vinayāya dhammaṃ desetīti venayiko, vicitrā hi taddhitavutti. Svāyaṃ taṃ venayikabhāvaṃ attani sampassamāno aparampi pariyāyaṃ anujānāti.

9. Puna brāhmaṇo yasmā abhivādanādīni sāmīcikkammāni karontā vayovuḍḍhe tosentī hāsenti, akarontā pana tāpenti vihesenti domanassaṃ nesaṃ uppādentī. Bhagavā ca tāni na karoti, tasmā “ayaṃ vayovuḍḍhe tapatī”ti maññamāno sappurisācāravirahitattā vā “kapaṇapuriso ayan”ti maññamāno Bhagavantam **“tapassī”**ti āha. Tatrāyaṃ padattho, tapatīti tapo, roseti vihesetīti vuttaṃ hoti, sāmīcikkammākaraṇassetam nāmaṃ. Tapo assa atthīti **tapassī**. Dutiye atthavikappe byañjanāni avicāretvā loke kapaṇapuriso tapassīti vuccati. Bhagavā pana ye akusalā dhammā lokaṃ tapanato

tapanīyāti vuccanti, tesam pahīnattā yasmā tapassīti saṅkhyam gato, tasmā tam tapassitam attani sampassamāno aparampi pariyāyam anujānāti. Tatrāyam padattho, tapantīti tapā, akusaladhammānametaṃ adhivacanam. Vuttampi hetam “idha tappati pecca tappatī”ti. Tathā¹ te tape assi nirassi pahāsi viddhamsesīti tapassī.

10. Puna brāhmaṇo tam abhivādanādikammaṃ devalokagabbhasampattiyā devalokapaṭisandhipaṭilābhāya saṃvattatīti maññamāno Bhagavati cassa abhāvam disvā Bhagavantam “**apagabbho**”ti āha. Kodhavasena vā Bhagavato mātukucchismim paṭisandhiggahaṇe dosam dassentopi evamāha. Tatrāyam padattho—gabbhato apagatoti **apagabbho**, abhabbo devalokūpapattim pāpuṇitunti adhippāyo. Hīno vā gabbho assāti apagabbho, devalokagabbhaparibāhirattā āyatim hīnagabbhapaṭilābhabhāgīti. Hīno vāssa mātukucchimhi gabbhavāso ahoṣīti adhippāyo. Bhagavato pana yasmā āyatim gabbhaseyyā apagatā, tasmā so tam apagabbhataṃ attani sampassamāno aparampi pariyāyam anujānāti. Tatra ca **yassa kho brāhmaṇa āyatim gabbhaseyyā punabbhavābhiniabbatti pahīnāti** etesaṃ padānam evamattho daṭṭhabbo—brāhmaṇa yassa puggalassa anāgate gabbhaseyyā punabbhave ca abhiniabbatti anuttarena maggena vihatakāraṇattā pahīnāti. Gabbhaseyyaggahaṇena cettha jalābujayoni gahitā, punabbhavābhiniabbattiggahaṇena itarā tissopi.

Apica gabbhassa seyyā **gabbhaseyyā**. Punabbhavo eva abhiniabbatti **punabbhavābhiniabbattīti** evamettha attho daṭṭhabbo. Yathā ca viññāṇaṭṭhitīti vuttepi na viññāṇato aññā ṭhiti atthi, evamidhāpi na gabbhato aññā seyyāti veditabbā. Abhiniabbatti ca nāma yasmā punabbhavabhūtāpi apunabbhavabhūtāpi atthi, idha ca punabbhavabhūtā adhippetā, tasmā vuttam “punabbhavo eva abhiniabbatti punabbhavābhiniabbattī”ti.

11. Evaṃ āgatakālato paṭṭhāya arasarūpatādīhi aṭṭhahi akkosavatthūhi akkosantampi brāhmaṇam Bhagavā Dhammissaro Dhammarājā

Dhammassāmī Tathāgato anukampāya sītaleneva cakkhunā olokeno yaṃ dhammadhāturaṃ paṭivijjhitaṃ desanāvilāsappatto hoti, tassā dhammadhātuyā suppaṭividdhattā vigatavalāhake antalikkhe samabbhuggato puṇṇacando viya saradakāle sūriyo viya ca brāhmaṇassa hadayandhakāraṃ vidhamanto tāniyeva akkosavatthūni tena tena pariyāyena aññathā dassetvā punapi attano karuṇāvippahāraṃ aṭṭhahi lokadhammehi akampiyyabhāvena paṭiladdhamitādiguṇalakkhaṇaṃ pathavīsamacittataṃ akuppadhammatañca pakāseto “ayaṃ brāhmaṇo kevalaṃ palitasirakhaṇḍadantavalittacatādīhi attano vuḍḍhabhāvaṃ sañjānāti, no ca kho jānāti attānaṃ jātiyā anugataṃ jarāya anusaṭaṃ byādhinā abhibhūtaṃ maraṇena abbhāhataṃ vaṭṭakhāṇubhūtaṃ ajja maritvā puna sveva uttānasayanadāraḥkabhāvagamaniyaṃ. Mahantena kho pana ussāhena mama santikaṃ āgato, tadassa āgamaṇaṃ sātthakaṃ hotū”ti cintetvā imasmiṃ loke attano appaṭisamaṃ purejātabhāvaṃ dassento **seyyathāpi brāhmaṇā**ti-ādinā nayena brāhmaṇassa dhammadesanaṃ vadḍhesi.

Tattha **seyyathā**ti opammatthe nipāto, **pī**ti sambhāvanatthe. Ubhayenāpi yathā nāma brāhmaṇāti dasseti. **Kukkuṭiyā aṇḍāni aṭṭha vā dasa vā dvādasa vā**ti ettha pana kiñcāpi kukkuṭiyā vuttappakārato ūnādhikānapi aṇḍāni honti, atha kho vacanasiliṭṭhatāya evaṃ vuttanti veditabbaṃ. Evañhi loke siliṭṭhavacanaṃ hoti. **Tānassū**ti tāni assu, bhavēyyunti vuttaṃ hoti. **Kukkuṭiyā sammā adhisayitānī**ti tāya janettiyā kukkuṭiyā pakkhe pasāretvā tesā upari sayantiyā sammā adhisayitāni. **Sammā pariseditānī**ti kālena kālaṃ utum gaṇhāpentiyā suṭṭhu samantato seditāni, usmīkatānīti vuttaṃ hoti. **Sammā paribhāvitānī**ti kālena kālaṃ suṭṭhu samantato bhāvitāni, kukkuṭagandhaṃ gāhāpitānīti vuttaṃ hoti.

Idāni yasmā tāya kukkuṭiyā evaṃ tihi pakārehi tāni aṇḍāni paripāliyamānāni na pūṭini honti. Yopi nesaṃ allasineho, so pariyādānaṃ gacchati. Kapālaṃ tanukaṃ hoti, pādanakhasikhā ca mukhatuṇḍakañca kharāṃ hoti, kukkuṭapotakā paripākāṃ gacchanti, kapālassa tanukattā bahiddhā āloko anto paññāyati. Atha te kukkuṭapotakā

“ciraṃ vata mayaṃ saṅkuṭitahatthapādā sambādhe sayimha, ayañca bahi āloko dissati, ettha dāni no sukhavihāro bhavissatī”ti nikkhamitukāmā hutvā kapālaṃ pādena paharanti, gīvaṃ pasārenti. Tato taṃ kapālaṃ dvedhā bhijjati, kukkuṭapotaḥ pakkhe vidhūnantā taṅkhaṇānurūpaṃ viravantā nikkhamanti. Evaṃ nikkhamantānañca nesaṃ yo paṭhamataraṃ nikkhamati, so jeṭṭhoti vuccati. Tasmā Bhagavā tāya upamāya attano jeṭṭhakabhāvaṃ sādhetukāmo brāhmaṇaṃ pucchi **“yo nu kho tesāṃ kukkuṭacchāpakānaṃ -pa- kinti svassa vacanīyo”**ti. Tattha **kukkuṭacchāpakānanti** kukkuṭapotaḥkānaṃ. **Kinti svassa vacanīyoti** so kinti vacanīyo assa, kinti vattabbo bhaveyya jeṭṭho vā kaniṭṭho vāti. Sesāṃ uttānatthameva.

Tato brāhmaṇo āha **“jeṭṭhotissa bho Gotama vacanīyo”**ti. Bho Gotama so “jeṭṭho” iti assa vacanīyo. Kasmāti ce. So hi nesaṃ jeṭṭho, yasmā so nesaṃ vuḍḍhataroti attho. Athassa Bhagavā opammaṃ sampatipādentō āha **“evameva kho ahaṃ brāhmaṇā”**ti-ādi. Yathā so kukkuṭacchāpakō jeṭṭhoti saṅkhyāṃ gacchati, evamahampi avijjāgatāya pajāya. Avijjāgatāyāti **avijjā** vuccati aññāṇaṃ, tattha gatāya. **Pajāyāti** sattādhivacanametāṃ, tasmā ettha avijjāṇḍakosassa anto pavitṭhesu sattesūti evamattho daṭṭhabbo. **Aṇḍabhūtāyāti** aṇḍe bhūtāya jātāya sañjātāya. Yathā hi aṇḍe nibbattā ekacce sattā aṇḍabhūtāti vuccati, evamayāṃ sabbāpi pajā avijjāṇḍakose nibbattattā aṇḍabhūtāti vuccati. **Pariyonaddhāyāti** tena avijjāṇḍakosena samantato onaddhāya baddhāya veḥhitāya. **Avijjāṇḍakosaṃ padāletvāti** taṃ avijjāmayāṃ aṇḍakosaṃ bhinditvā. **Ekova loketi** sakalepi lokasannivāse ahaveva eko adutiyo. **Anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti** anuttaranti uttaravirahitaṃ sabbasetṭhaṃ. **Sammāsambodhinti** sammā sāmāñca bodhiṃ. Atha vā pasatthaṃ sundarañca bodhiṃ. Bodhīti rukkhopi, maggopi, sabbaññutaññāṇampi, nibbānampi vuccati. “Bodhirukkhamaṇe paṭhamābhisambuddho”¹ ca “antarā ca Gayāṃ antarā ca bodhin”² ca āgataṭṭhānesu hi rukkhō bodhīti vuccati.

1. Vi 3. 1; Khu 1. 77 piṭṭhādīsu.

2. Vi 3. 11; Ma 1. 227 piṭṭhādīsu.

“bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṇ”¹ti āgataṭṭhāne maggo. “Pappoti bodhiṃ varabhūrimedhaso”²ti āgataṭṭhāne sabbaññutaññāṇaṃ. “Patvāna bodhiṃ amataṃ asaṅkhatan”ti āgataṭṭhāne nibbānaṃ. Idha pana Bhagavato arahattamaggañāṇaṃ adhippetāṃ. Sabbaññutaññāṇantipi vadanti. Aññesaṃ arahattamaggo anuttarā bodhi hoti na hotīti? Na hoti. Kasmā, asabbaguṇadāyakattā. Tesañhi kassaci arahattamaggo arahattaphalameva deti. Kassaci tisso vijjā. Kassaci cha abhiññā. Kassaci catasso paṭisambhidā. Kassaci sāvakaparamiñāṇaṃ. Paccekabuddhānampi paccekabodhiñāṇameva deti. Buddhānaṃ pana sabbaguṇasampattiṃ deti, abhiseko viya rañño sabbalokissariyabhāvaṃ. Tasmā aññassa kassacipi anuttarā bodhi na hotīti. **Abhisambuddhoti** abbhaññāsīm paṭivijjhiṃ, pattomhi adhigatomhīti vuttaṃ hoti.

Idāni yadetaṃ Bhagavatā “**evameva kho ahaṃ brāhmaṇā**”³ti-ādinā nayena vuttaṃ opammasamapaṭipādanāṃ, taṃ evamatthena saddhiṃ saṃsanditvā veditabbaṃ. Yathā hi tassā kukkuṭiyā attano aṇḍesu adhisayanāditividhakiriyākaraṇaṃ, evaṃ Bodhipallaṅke nisinnassa bodhisattabhūtaṃ Bhagavato attano cittasantāne aniccaṃ dukkhaṃ anattāti tividhānapassanākaraṇaṃ, kukkuṭiyā tividhakiriyāsampādanena aṇḍānaṃ apūtibhāvo viya bodhisattabhūtaṃ Bhagavato tividhānapassanāsampādanena vipassanāñāṇassa aparihāni, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena aṇḍānaṃ allasinehapariyādānaṃ viya bodhisattabhūtaṃ Bhagavato tividhānapassanāsampādanena bhavattayānugatanikantisinehapariyādānaṃ, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena aṇḍakapālānaṃ tanubhāvo viya bodhisattabhūtaṃ Bhagavato tividhānapassanāsampādanena avijjaṇḍakosassa tanubhāvo, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena kukkuṭacchāpakassa pādanakhasikhātūṇḍakānaṃ thaddhakharabhāvo viya bodhisattabhūtaṃ Bhagavato tividhānapassanāsampādanena vipassanāñāṇassa tikkhakharavippasannasūrabhāvo, kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena kukkuṭacchāpakassa paripākakālo viya bodhisattabhūtaṃ Bhagavato tividhānapassanāsampādanena vipassanāñāṇassa paripākakālo vadḍhitakālo gabbhaggahaṇakālo veditabbo.

1. Khu 8. 231 Cūḷaniddese.

2. Dī 3. 129 piṭṭhe.

Tato kukkuṭiyā tividhakiriyākaraṇena kukkuṭacchāpakassa
pādanakhasikhāya vā mukhatuṇḍakena vā aṇḍakosaṃ padāletvā pakkhe
papphoṭetvā sotthinā abhinibbhidākālo viya bodhisattabhūtaṃ Bhagavato
tividhānupassanāsampādanena vipassanāñāṇaṃ gabbhaṃ gaṇhāpetvā
anupubbādhigatena arahattamaggena avijjaṇḍakosaṃ padāletvā
abhiññāpakkhe papphoṭetvā sotthinā sakalabuddhaguṇasacchikatakālo
veditabboti.

Svāhaṃ brāhmaṇa jeṭṭho seṭṭho lokassāti so ahaṃ brāhmaṇa yathā
tesaṃ kukkuṭapotakānaṃ paṭhamataraṃ aṇḍakosaṃ padāletvā abhinibbhido
kukkuṭapotako jeṭṭho hoti, evaṃ avijjāgatāya pajāya taṃ avijjaṇḍakosaṃ
padāletvā paṭhamataraṃ ariyāya jātiyā jātattā jeṭṭho vuḍḍhataroti saṅkhyāṃ
gato. Sabbaguṇehi pana appaṭṭisamattā seṭṭhoti.

Evaṃ Bhagavā attano anuttaraṃ jeṭṭhasēṭṭhabhāvaṃ brāhmaṇassa
pakāsetvā idāni yāya paṭipadāya taṃ adhigato, taṃ paṭipadaṃ pubbabhāgato
pabhuti dassetuṃ “**āraddhaṃ kho pana me brāhmaṇā**”ti-ādimāha. Imaṃ vā
Bhagavato anuttaraṃ jeṭṭhasēṭṭhabhāvaṃ sutvā brāhmaṇassa
cittamevamuppannaṃ “kāya nu kho paṭipadāya imaṃ patto”ti. Tassa
cittamaññāya “imāyāhaṃ paṭipadāya imaṃ anuttaraṃ jeṭṭhasēṭṭhabhāvaṃ
patto”ti dassento evamāha. Tattha **āraddhaṃ kho pana me brāhmaṇa**
vīriyaṃ ahoṣīti brāhmaṇa na mayā ayaṃ anuttaro jeṭṭhasēṭṭhabhāvo kusītena
muṭṭhassatinā sāraddhakāyena vikkhittacittena adhigato, apica kho
tadadhigamāya āraddhaṃ kho pana me vīriyaṃ ahoṣi, Bodhimaṇḍe
nisinnena mayā caturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ āraddhaṃ ahoṣi,
paggahitaṃ asithilappavattitanti vuttaṃ hoti. Āraddhattāyeva ca me taṃ
asallīnaṃ ahoṣi. Na kevalaṇca vīriyameva, satipi me
ārammaṇābhimukhībhāvena **upaṭṭhitā** ahoṣi. Upaṭṭhitattāyeva ca
asammuṭṭhā. Passaddho kāyo asāraddhoti kāyacittapassaddhivasena kāyopi
me passaddho ahoṣi. Tattha yasmā nāmakāye passaddhe rūpakāyopi
passaddhoyeva hoti, tasmā nāmakāyo rūpakāyoti avisesetvā

passaddho kāyoti vuttaṃ. **Asāraddho** so ca kho passaddhattāyeva asāraddho, vigatadarathoti vuttaṃ hoti. **Samāhitaṃ cittaṃ ekagganti** cittampi me sammā āhitaṃ suṭṭhu ṭhapitaṃ appitaṃ viya ahosi. Samāhitattā eva ca ekaggaṃ acalaṃ nipphandananti. Ettāvata jhānassa pubbabhāgaṭṭhapaṭipadā kathitā hoti.

Paṭhamajjhānakathā

Idāni imāya paṭipadāya adhigataṃ paṭhamajjhānaṃ ādim katvā vijjattayapariyosānaṃ visesaṃ dassento “**so kho ahan**”¹ti-ādimāha. Tattha **vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi**ti-ādinaṃ kiñcāpi “tattha katame kāmā, chando kāmo, rāgo kāmo, chandarāgo kāmo, saṅkappo kāmo, rāgo kāmo, saṅkapparāgo kāmo. Ime vuccanti kāmā. Tattha katame akusalā dhammā. Kāmacchando -pa- vicikicchā. Ime vuccanti akusalā dhammā. Iti imehi ca kāmehi imehi ca akusalehi dhammehi vivitto hoti pavivitto. Tena vuccati vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi”²ti-ādina¹ nayena Vibhaṅgeyeva attho vutto. Tathāpi Aṭṭhakathānayaṃ vinā na suṭṭhu pākāṭoti Aṭṭhakathānayeveva naṃ pakāsayissāma.

Seyyathidaṃ—**vivicceva kāmehi**ti kāmehi viviccitvā vinā hutvā apasakketvā. Yo panāyamettha evakāro, so niyamatthoti veditabbo. Yasmā ca niyamattho, tasmā tasmim paṭhamajjhānaṃ upasampajja viharaṇasamaye avijjamānānampi kāmānaṃ tassa paṭhamajjhānassa paṭipakkhabhāvaṃ kāmāpariccāgeneva cassa adhigamaṃ dīpeti. Kathaṃ? Vivicceva kāmehi evaṃ hi niyame kariyamāne idaṃ paññāyati. Nūnimassa² jhānassa kāmā paṭipakkhabhūtā, yesu sati idaṃ na pavattati andhakāre sati padīpo viya, tesāṃ pariccāgeneva cassa adhigamo hoti orimatīrapariccāgena pārimatīrasseva. Tasmā niyamaṃ karotīti.

Tattha siyā “kasmā panesa pubbapadeyeve vutto, na uttarapade, kiṃ akusalehi dhammehi aviviccāpi jhānaṃ upasampajja vihareyyā”²ti.

1. Abhi 2. 266 piṭṭhe.

2. Nūnamassa (Si), Nanvimassa (Ka)

Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ. Taṃnissaraṇato hi pubbapadeyeva¹ esa vutto. Kāmadhātusamatikkamanato hi kāmarāgapaṭipakkhato ca idaṃ jhānaṃ kāmaṇameva nissaraṇaṃ. Yathāha “kāmaṇametaraṃ nissaraṇaṃ yadidaṃ nekkhammaṃ”ti². Uttaraṇapadepi pana yathā “idheva bhikkhave paṭhamo samaṇo, idha dutiyo samaṇo”ti³ ettha evakāro ānetvā vuccati, evaṃ vattabbo. Na hi sakkā ito aññehipi nīvaraṇasaṅkhātehi akusalehi dhammehi avivicca jhānaṃ upasampajja viharitum. Tasmā “viviceva kāmehi, viviceva akusalehi dhammehi”ti evaṃ padadvayepi esa daṭṭhabbo. Padadvayepi ca kiñcāpi “viviccā”ti iminā sādharmaṇavacanena tadaṅgavivekādayo kāyavivekādayo ca sabbepi vivekā saṅgahaṃ gacchanti, tathāpi kāyaviveko cittaviveko vikkhambhanavivekoti tayo eva idha daṭṭhabbā. “Kāmehi”ti iminā pana padena ye ca niddese “katame vatthukāmā manāpiyā rūpā”ti-ādinā⁴ nayena vatthukāmā vuttā, ye ca tattheva Vibhaṅge ca “chando kāmo”ti-ādinā⁵ nayena kilesakāmā vuttā, te sabbepi saṅgahitā icceva daṭṭhabbā. Evañhi sati “viviceva kāmehi”ti vatthukāmehipi viviccevaṭi attho yujjati. Tena kāyaviveko vutto hoti.

Vivicca akusalehi dhammehiti kilesakāmehi sabbākusalehi dhammehi vā viviccāti attho yujjati. Tena cittaviveko vutto hoti. Purimena cettha vatthukāmehi vivekavacanato ye kāmasukhapariccāgo, dutiyena kilesakāmehi vivekavacanato nekkhammasukhapariggaho vibhāvito hoti. Evaṃ vatthukāmakilesakāmaṇavivekavacanato ye ca etesaṃ paṭhamena saṃkilesavattupphānaṃ, dutiyena saṃkilesappahānaṃ. Paṭhamena lolabhāvassa hetupariccāgo, dutiyena bālabhāvassa. Paṭhamena ca payogasuddhi, dutiyena āsayaposanaṃ vibhāvitaṃ hotīti viññātabbaṃ. Esa tāva nayo “kāmehi”ti ettha vuttakāmesu vatthukāmapakkhe.

Kilesakāmapakkhe pana chandoti ca rāgoti ca evamādihi anekabhedo kāmaccchandoyeva kāmoti adhippeto. So ca

1. Pubbapade (Visuddhi 1. 136; Abhi-Ṭṭha 1. 208; Paṭisaṃ-Ṭṭha 1. 166 piṭṭhesu.)

2. Khu 1. 237 Itivuttake.

3. Ma 1. 92 piṭṭhe.

4. Khu 7. 1 piṭṭhe.

5. Khu 7. 2; Abhi 2. 266 piṭṭhesu.

akusalapariyāpannopi samāno “tattha katamo kāmacchando, kāmo”ti-ādinā nayena Vibhaṅge jhānapaṭipakkhato viyuṃ vutto. Kilesakāmacchando vā purimapade vutto, akusalapariyāpannattā dutiyapade. Anekabhedato cassa kāmatoti avatvā kāmeḥīti vuttaṃ. Aññesampi ca dhammānaṃ akusalabhāve vijjamāne “tatta katame akusalā dhammā, kāmacchando”ti-ādinā nayena Vibhaṅge¹ parijhānaṅgapaccanīkaṇṇapaṭipakkhabhāvadassanato nīvaraṇāneva vuttāni. Nīvaraṇāni hi jhānaṅgapaccanīkāni, tesāṃ jhānaṅgāneva paṭipakkhāni, viddhamsakānīti vuttaṃ hoti. Tathā hi “samādhi kāmacchandassa paṭipakkho, pīti byāpādassa, vitakko thinamiddhassa, sukhaṃ uddhaccakukkuccassa, vicāro vicikicchāyā”ti **Petake**² vuttaṃ.

Evamettha “viviceva kāmeḥī”ti iminā kāmacchandassa vikkhambhanaviveko vutto hoti, “vivicca akusalehi dhammeḥī”ti iminā pañcannampi nīvaraṇānaṃ. Aggahitaggahaṇena pana paṭhamena kāmacchandassa, dutiyena sesanīvaraṇānaṃ. Tathā paṭhamena tīsu akusalamūlesu pañcakāmaguṇabhedavisayassa lobhassa, dutiyena āghātavatthubhedādivisayānaṃ dosamohānaṃ. Oghādīsu vā dhammesu paṭhamena kāmogha kāmāyoga kāmāsavakāmupādāna abhijjhākāyagantha kāmārāgasamyojanānaṃ, dutiyena avasesa-oghayogāsava-upādānaganthasamyojanānaṃ. Paṭhamena ca taṇhāya taṃsampayuttakānaṃca, dutiyena avijjāya taṃsampayuttakānaṃca. Apica paṭhamena lobhasampayutta-aṭṭhacittuppadānaṃ, dutiyena sesānaṃ catunnaṃ akusalacittuppadānaṃ vikkhambhanaviveko vutto hotīti veditabbo. Ayaṃ tāva “viviceva kāmeḥī vivicca akusalehi dhammeḥī”ti ettha atthappakāsanā.

Ettāvatā ca paṭhamassa jhānassa pahānaṅgaṃ dassetvā idāni sampayogaṅgaṃ dassento “**savitakkaṃ savicāraṃ**”ti-ādimāha. Tattha vitakkaṇaṃ vitakko, ūhananti vuttaṃ hoti. Svāyaṃ ārammaṇe cittassa abhiniropanalakkhaṇo, āhananapariyāhananaraso. Tathā hi “tena yogāvacaro ārammaṇaṃ vitakkāhataṃ vitakkapariyāhataṃ karotī”ti vuccati. Ārammaṇe cittassa ānayanapaccupaṭṭhāno. Vicāraṇaṃ vicāro,

1. Abhi 2. 266 piṭṭhe.

2. Gavesitabbo.

anusañcaraṇanti vuttaṃ hoti. Svāyaṃ ārammaṇānumajjanalakkhaṇo, tattha sahaajātanuyojanaraso, cittassa anuppabandhanapaccupaṭṭhāno. Santepi ca nesaṃ katthaci avippayoge oḷārikatṭhena ghaṇḍhābhhighātasaddo viya cetaso paṭhamābhinipāto vitakko, sukhumaṭṭhena anuravo viya anuppabandho vicāro. Vipphāravā cettha vitakko paripphandanabhāvo cittassa, ākāse uppatitukāmassa pakkhino pakkhavikkhepo viya, padumābhimukhapāto viya ca gandhānubandhacetaso bhamarassa. Santavutti vicāro nātiparipphandanabhāvo cittassa, ākāse uppatitassa pakkhino pakkhappasāraṇaṃ viya, paribbhamanaṃ viya ca padumābhimukhapatitassa bhamarassa padumassa uparibhāge. So pana nesaṃ viseso paṭhamadutiyajjhānesu pākaṇo hoti. Iti iminā ca vitakkena, iminā ca vicārena saha vattati rukkho viya pupphena ca phalena cāti idaṃ jhānaṃ “savitakkaṃ savicāraṇ”ti vuccati. Vibhaṅge pana “iminā ca vitakkena, iminā ca vicārena upeto hoti samupeto”ti-ādinā¹ nayena puggalādhiṭṭhānā desanā katā, attho pana tatrāpi evameva daṭṭhabbo.

Vivekajanti ettha vivitti viveko, nīvaraṇavigamoti attho. Vivittoti vā viveko, nīvaraṇavivitto jhānasampayuttadhammārāsīti attho. Tasmā vivekā, tasmim vā viveke jātanti vivekajaṃ. **Pītisukhanti** ettha pinayatīti pīti, sā sampiyāyanalakkhaṇā, kāyacittapīnanarasā, pharaṇarasā vā, odagyapaccupaṭṭhānā. Sukhanaṃ sukhaṃ, suṭṭhu vā khādati khanati ca kāyacittābādhanāti sukhaṃ, taṃ sātālakkhaṇaṃ, sampayuttakānaṃ upabrūhanarasāṃ, anuggahapaccupaṭṭhānaṃ. Satipi ca nesaṃ katthaci avippayoge iṭṭhārammaṇapaṭilābhatuṭṭhi pīti, paṭiladdhārasānubhavanaṃ sukhaṃ. Yattha pīti, tattha sukhaṃ, yattha sukhaṃ, tattha na niyamato pīti. Saṅkhārakkhandhasaṅgahitā pīti, vedanākkhandhasaṅgahitaṃ sukhaṃ. Kantārakhinnassa vanantodakadassanasavanesu viya pīti, vanacchāyappavesana-udakaparibhogesu viya sukhaṃ. Tasmim tasmim samaye pākaṭabhāvato cetam vuttanti veditabbaṃ. Ayaṅca pīti idaṅca sukhaṃ assa jhānassa, asmim vā jhāne atthīti idaṃ jhānaṃ “pītisukhaṇ”ti vuccati.

Atha vā pīti ca sukhaṅca pītisukhaṃ dhammavinayādayo viya. Vivekajaṃ pītisukhamassa jhānassa, asmim vā jhāne atthīti evampi vivekajampītisukhaṃ.

1. Abhi 2. 267 piṭṭhe.

Yatheva hi jhānaṃ, evaṃ pītisukhampettha vivekajameva hoti, tañcassa atthīti tasmā ekapadeneva “vivekajampītisukhan”¹tipi vattum yujjati. Vibhaṅge¹ pana “idaṃ sukhaṃ imāya pītiyā sahagatan”²ti-ādinā nāyenetam vuttam, attho pana tatrāpi evameva daṭṭhabbo.

Paṭhamanti haṇanānupubbato² paṭhamam, idaṃ paṭhamam samāpajjatītipi paṭhamam. Paccanīkadhamme jhāpetīti **jhānaṃ**, iminā yogino jhāyantītipi jhānaṃ, paccanīkadhamme ḍahanti, gocaraṃ vā cintentīti attho. Sayam vā tam jhāyati upanijjhāyatīti jhānaṃ, teneva upanijjhānalakkhaṇanti vuccati. Tadetam ārammaṇūpanijjhānaṃ lakkhaṇūpanijjhānanti duvidham hoti. Tattha **ārammaṇūpanijjhānanti** saha upacārena aṭṭha samāpattiyo vuccanti. Kasmā? Kasiṇādi-ārammaṇūpanijjhāyanato. **Lakkhaṇūpanijjhānanti** vipassanāmaggaṭṭhāni vuccanti. Kasmā? Lakkhaṇūpanijjhāyanato. Ettha hi vipassanā aniccalakkhaṇādīni upanijjhāyati. Vipassanāya upanijjhāyanakiccaṃ pana maggena sijjatīti maggo lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Phalaṃ pana nirodhassa tathalakkhaṇam upanijjhāyatīti lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Imasmiṃ panatthe ārammaṇūpanijjhānameva jhānanti adhippetam.

Etthāha “katamam pana tam jhānaṃ nāma, yaṃ savitakkaṃ savicāraṃ -pa- pītisukhanti evaṃ apadesam arahatī”³ti. Vuccate, yathā sadhano saparijanoti-ādīsu ṭhapetvā dhanaṇa parijanaṇa añño apadesāraho hoti³, evaṃ ṭhapetvā vitakkādiddhamme aññaṃ apadesārahaṃ natthi. Yathā pana sarathā sapatti senāti vutte senaṅgesuyeva senāsammuti, evamidha pañcasu aṅgesuyeva jhānasammuti veditabbā. Katamesu pañcasu? Vitakko vicāro pīti sukhaṃ cittekaggatāti etesu. Etāneva hissa “savitakkaṃ savicāraṃ”²ti-ādinā nayena aṅgabhāvena vuttāni. Avuttattā ekaggatā aṅgaṃ na hotīti ce. Tañca na. Kasmā? Vuttattā eva. Sāpi hi Vibhaṅge¹ “jhānanti vitakko vicāro pīti sukhaṃ cittassekaggatā”²ti evaṃ vuttāyeva, tasmā yathā savitakkaṃ savicāranti, evaṃ sacittekaggatanti idha avuttepi iminā vibhaṅgavacanena cittekaggatāpi aṅgamevāti veditabbā.

1. Abhi 2. 267 piṭṭhe.

2. Gaṇanānupubbatā (Ka)

3. Añño apadesāraho na hoti (Sī, Syā), nāñño apadesāraho hoti (Ka)

Yena hi adhippāyena Bhagavatā uddeso kato, so eva tena Vibhaṅgepi pakāsitoti.

Upasampajjāti upagantvā, pāpuṇitvāti vuttaṃ hoti. Upasampādayitvā vā, nipphādetvāti vuttaṃ hoti. Vibhaṅge¹ pana “upasampajjāti paṭhamassa jhānassa lābho paṭilābho patti sampatti phusanā samphusanā sacchikiriya upasampadā”ti vuttaṃ, tassāpi evamevattho veditabbo. **Vihāsinti** Bodhimaṇḍe nisajjasanākhātena iriyāpathavihārena itivuttappakārajhānasamaṅgī hutvā attabhāvassa iriyaṃ vuttiṃ pālanam yapanam yāpanam cāram vihāram abhinipphādesinti attho. Vuttaṃ hetam Vibhaṅge¹ “viharatīti iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti carati viharati, tena vuccati viharatī”ti.

Kim pana katvā Bhagavā imam jhānam upasampajja vihāsīti? Kammatṭhānam bhāvetvā. Kataram? Ānāpānassatikammatṭhānam. Aññena tadatthikena kim kātabbanti? Aññenapi etam vā kammatṭhānam pathavīkaṣiṇādīnam vā aññataram bhāvetabbaṃ. Tesam bhāvanānayo **Visuddhimagge**² vuttanayeneva veditabbo. Idha pana vuccamāne atibhāriyam vinayanidānam hoti, tasmā Pāḷiyā atthappakāsanamattameva karomāti.

Paṭhamajjhānakathā niṭṭhitā.

Dutiyajjhānakathā

Vitakkavicārānam vūpasamāti vitakkassa ca vicārassa cāti imesaṃ dvinnam vūpasamā samatikkamā, dutiyajjhānakkhaṇe apātubhāvāti vuttaṃ hoti. Tattha kiñcāpi dutiyajjhāne sabbepi paṭhamajjhānadhammā na santi, aññeyeva hi paṭhamajjhāne phassādayo, aññe idha, oḷārikassa pana oḷārikassa aṅgassa samatikkamā paṭhamajjhānato paresam dutiyajjhānādīnam adhigamo hotīti dīpanattham “vitakkavicārānam vūpasamā”ti evam vuttanti veditabbaṃ. **Ajjhattanti** idha niyakajjhattamadhippetam. Vibhaṅge³ pana “ajjhattam paccattan”ti ettakave vuttaṃ. Yasmā pana niyakajjhattam adhippetam, tasmā attani jātam attano santāne nibbattanti ayamettha attho.

1. Abhi 2. 255 piṭṭhe.

2. Visuddhi 1. 119 piṭṭhādīsu.

3. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

Sampasādananti sampasādanam vuccati saddhā. Sampasādanayogato jhānampi sampasādanam nīlavaṇṇayogato nīlavattham viya. Yasmā vā tam jhānam sampasādanasamannāgatattā vitakkavicārakkhobhavūpasamanena ceto sampasādayati, tasmāpi sampasādananti vuttam. Imasmim ca atthavikappe sampasādanam cetasoti evam padasambandho veditabbo, purimasmim pana atthavikappe cetasoti etam ekodibhāvena saddhim yojetabbarim. Tatrāyam atthayojanā, eko udetīti **ekodi**, vitakkavicārehi anajjhārūḷhatta aggo seṭṭho hutvā udetīti attho. Seṭṭhopi hi loke ekoti vuccati. Vitakkavicāravirahato vā eko asahāyo hutvātipi vuttum vaṭṭati. Atha vā sampayuttadhamme udāyatīti udi, utthāpetīti attho. Seṭṭhatthena eko ca so udi cāti ekodi, samādhissetam adhivacanam. Iti imam ekodim bhāveti vadḍhayatīti idam dutiyajjhānam **ekodibhāvam**. So panāyam ekodi yasmā cetaso, na sattassa, na jīvassa, tasmā etam **cetaso ekodibhāvanti** vuttam.

Nanu cāyam saddhā paṭhamajjhānepi atthi, ayañca ekodināmako samādhi, atha kasmā idameva sampasādanam “cetaso ekodibhāvañcā”ti vuttanti? Vuccate, adum hi paṭhamajjhānam vitakkavicārakkhobhena vīcitarāṅgasamākulamiva jalam na suppasannam hoti, tasmā satiyāpi saddhāya sampasādananti na vuttam. Na suppasannattāyeva cettha samādhipi na suṭṭhu pākaṭo, tasmā ekodibhāvanti na vuttam. Imasmim pana jhāne vitakkavicārapalibodhābhāvena laddhokāsā balavatī saddhā, balavasaddhāsahāyappaṭilābheneva ca samādhipi pākaṭo, tasmā idameva evam vuttanti veditabbarim. Vibhaṅge¹ pana “sampasādananti yā saddhā saddahanā okappanā abhippasādo. Cetaso ekodibhāvanti yā cittassa ṭhiti -pasammāsamādhi”ti ettakameva vuttam. Evam vuttana panetena saddhim ayaṃ atthavaṇṇanā yathā na virujjhati aññadatthu saṃsandati ceva sameti ca, evam veditabbā.

Avitakkam avicāranti bhāvanāya pahīnattā etasmim, etassa vā vitakko natthīti avitakkam. Imināva nayena avicāram. Vibhaṅgepi¹ vuttam—iti ayañca vitakko ayañca vicāro santā honti samitā

1. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

vūpasantā atthaṅgatā abbatthaṅgatā appitā byappitā sositā visositā byantīkatā, tena vuccati avitakkaṃ avicāraṇti.

Etthāha “nanu ca vitakkavicārānaṃ vūpasamāti imināpi ayamattho siddho, atha kasmā puna vuttaṃ avitakkaṃ avicāraṇ”ti. Vuccate, evametam siddhovāyamattho, na panetaṃ tadatthadīpakam, nanu avocumha “oḷārikassa pana oḷārikassa aṅgassa samatikkamā paṭhamajjhānato paresaṃ dutiyajjhānādīnaṃ adhigamo hotīti dīpanattham ‘vitakkavicārānaṃ vūpasamā’ti evaṃ vuttan”ti.

Apica vitakkavicārānaṃ vūpasamā idam sampasādanaṃ, na kilesakālusiyassā¹. Vitakkavicārānaṃ vūpasamā ekodibhāvaṃ, na upacārājjhānamiva nīvaraṇappahānā, na paṭhamajjhānamiva ca aṅgapātubhāvāti evaṃ sampasādana-ekodibhāvānaṃ hetuparidīpakamidam vacanaṃ. Tathā vitakkavicārānaṃ vūpasamā idam avitakka-avicāraṇ, na tatiyacatutthajjhānāni viya, cakkhuvīññāṇādīni viya ca abhāvāti evaṃ avitakka-avicārābhāvassa hetuparidīpakaṇca, na vitakkavicārābhāvamattaparidīpakam. Vitakkavicārābhāvamattaparidīpakameva pana “avitakkaṃ avicāraṇ”ti idam vacanaṃ, tasmā purimaṃ vatvāpi puna vattabbamevāti.

Samādhijanti paṭhamajjhānasamādhito, sampayuttasamādhito vā jātanti attho. Tattha kiñcāpi paṭhamampi sampayuttasamādhito jātaṃ, atha kho ayameva samādhīti vattabbataṃ arahati vitakkavicārakkhobhavirahena ativiya acalattā, suppasannattā ca. Tasmā imassa vaṇṇabhaṇanattam idameva “samādhijan”ti vuttaṃ. **Pītisukhanti** idam vuttanayameva.

Dutiyanti gaṇanānupubbato dutiyaṃ, idam dutiyaṃ samāpajjatītipi dutiyaṃ. **Jhānanti** ettha pana yathā paṭhamajjhānaṃ vitakkādīhi pañcaṅgikaṃ hoti, evamidam sampasādādīhi caturaṅgikanti veditabbaṃ. Yathāha “jhānanti sampasādo pīti sukhaṃ cittassekaggatā”ti². Piriyaoyeva ceso, sampasādanaṃ pana ṭhapetvā nippariyāyena tivaṅgikamevetam hoti. Yathāha “katamaṃ tasmim samaye tivaṅgikaṃ jhānaṃ hoti? Pīti sukhaṃ cittassekaggatā”ti³. Sesam vuttanayamevāti.

Dutiyajjhānakathā niṭṭhitā.

1. Kālussisassa (Ka)

2. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

3. Abhi 1. 44 piṭṭhe peyyāle.

Tatiyajjhānakathā

Pītiyā ca virāgāti ettha vuttatthāyeva pīti. **Virāgoti** tassā jigucchanam vā samatikkamo vā. Ubhinnamantarā **ca**-saddo sampiṇḍanattho, so hi vūpasamaṃ vā sampiṇḍeti vitakkavicāravūpasamaṃ vā. Tattha yadā vūpasamameva sampiṇḍeti, tadā pītiyā virāgā ca, kiñca bhiyyo vūpasamā cāti evaṃ yojanā veditabbā. Imissā ca yojanāyaṃ virāgo jigucchanattho hoti, tasmā pītiyā jigucchanā ca vūpasamā cāti ayamattho daṭṭhabbo. Yadā pana vitakkavicāravūpasamaṃ sampiṇḍeti, tadā pītiyā ca virāgā, kiñca bhiyyo vitakkavicārānañca vūpasamāti evaṃ yojanā veditabbā. Imissā ca yojanāyaṃ virāgo samatikkamanattho hoti, tasmā pītiyā ca samatikkamā, vitakkavicārānañca vūpasamāti ayamattho daṭṭhabbo.

Kāmañcete vitakkavicārā dutiyajjhāneyeva vūpasantā, imassa pana jhānassa maggaparidīpanattham, vaṇṇabhaṇanatthañcetaṃ vuttaṃ. “Vitakkavicārānaṃ vūpasamā”ti hi vutte idaṃ paññāyati “nūna vitakkavicāravūpasamo maggo imassa jhānassā”ti. Yathā ca tatiye ariyamagge appahīnānampi sakkāyadiṭṭhādīnaṃ “pañcannaṃ orambhāgiyānaṃ saṃyojanānaṃ pahānā”ti¹ evaṃ pahānaṃ vuccamānaṃ vaṇṇabhaṇanaṃ hoti, tadadhigamāya ussukānaṃ ussāhajanakam, evamevaṃ idha avūpasantānampi vitakkavicārānaṃ vūpasamo vuccamāno vaṇṇabhaṇanaṃ hoti, tenāyamattho vutto “pītiyā ca samatikkamā, vitakkavicārānañca vūpasamā”ti.

Upekkhako ca vihāsinti ettha upapattito ikkhatīti upekkhā, samaṃ passati, apakkhapatitāva hutvā passatīti attho. Tāya visadāya vipulāya thāmagatāya samannāgatattā tatiyajjhānasamaṅgī upekkhakoti vuccati. Upekkhā pana dasavidhā hoti chaḷaṅgupekkhā brahmavihārupekkhā bojjhaṅgupekkhā vīriyupekkhā saṅkhārupekkhā vedanupekkhā vipassanupekkhā tatramajjhattupekkhā jhānupekkhā pārisuddhupekkhāti. Evamayam dasavidhāpi tattha tattha āgatanayato bhūmipuggalacittārammaṇato, khandhasaṅgaha-ekakkhaṇakusalattikasaṅkhepavasena ca **Aṭṭhasālīniyā** Dhammasaṅgahaṭṭhakathāya² vuttanayeneva veditabbā, idha pana vuccamānā vinayanidānaṃ

1. Ma 2. 98 piṭṭhe.

2. Abhi-Ṭṭha 1. 216 piṭṭhe.

atibhāriyaṃ karotīti na vuttā. Lakkhaṇādito pana idha adhippetupekkhā majjhattalakkhaṇā, anābhogarasā, abyāpārapaccupaṭṭhānā, pītivirāgapadaṭṭhānāti.

Etthāha “nanu cāyaṃ atthato tatramajjhattupekkhāva hoti, sā ca paṭhamadutiyajjhānesupi atthi. Tasmā tatrāpi ‘upekkhako ca vihāsin’ti evamayam vattabbā siyā, sā kasmā na vuttā”ti. Aparibyattakiccato. Aparibyattaṃ hi tassā tattha kiccaṃ, vitakkādīhi abhibhūtattā. Idha panāyaṃ vitakkavicārapīṭhi anabhibhūtattā ukkhittasirā viya hutvā paribyattakiccā jātā, tasmā vuttāti.

Niṭṭhitā “upekkhako ca vihāsin”ti etassa sabbaso atthavaṇṇanā.

Idāni **sato ca sampajānoti** ettha saratīti **sato**, sampajānātīti **sampajāno**. Puggalena sati ca sampajāññaṇa vuttaṃ. Tattha saraṇalakkhaṇā sati, asammussanarasā, ārakkhapaccupaṭṭhānā. Asammohalakkhaṇaṃ sampajāññaṃ, tīraṇarasam, pavicayapaccupaṭṭhānaṃ. Tattha kiñcāpi idaṃ satisampajāññaṃ purimajjhānesupi atthi, muṭṭhassatissa hi asampajānassa upacārajjhānamattampi na sampajjati, pageva appanā, oḷārikattā pana tesaṃ jhānaṇaṃ bhūmiyaṃ viya purisassa cittassa gati sukhā hoti, abyattaṃ tattha satisampajāññakiccaṃ. Oḷārikaṅgappahānena pana sukhumattā imassa jhānassa purisassa khuradhārāyaṃ viya satisampajāññakiccapariggahitāyeva cittassa gati icchitabbāti idheva vuttaṃ. Kiñca bhiyyo¹—yathāpi dhenupago vaccho dhenuto apanīto arakkhiyamāno punadeva dhenum upagacchati, evamidam tatiyajjhānasukhaṃ pītito apanītampi satisampajāññārakkhena arakkhiyamānaṃ punadeva pītiṃ upagaccheyya, pītisampayuttameva siyā, sukhe vāpi sattā rajjanti, idaṇca atimadhuraṃ sukhaṃ, tato paraṃ sukhābhāvā. Satisampajāññānubhāvena panettha sukhe asārajjanā hoti, no aññathāti imampi atthavisesaṃ dassetuṃ idamidheva vuttanti veditabbaṃ.

Idāni **sukhaṇca kayena paṭisaṃvedesinti** ettha kiñcāpi tatiyajjhānasamaṅgino sukhappaṭisaṃvedanābhogo natthi, evaṃ santepi yasmā tassa nāmakāyena sampayuttaṃ sukhaṃ, yaṃ vā taṃ nāmakāyasampayuttaṃ sukhaṃ, taṃsamuṭṭhānenassa yasmā atipaṇītena rūpena rūpakāyo phuṭo,

1. Kiñci bhiyyo (Syā)

yassa phuṭattā jhānā vuṭṭhitopi sukhaṃ paṭisaṃvedeyya, tasmā etamattthaṃ dassento “sukhañca kāyena paṭisaṃvedesin”ti āha.

Idāni **yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti upekkhako satimā sukhavīhārī**ti ettha¹ yaṃjhānahetu yaṃjhānakāraṇā taṃ tatiyajjhānasamaṅgīpuggalaṃ buddhādayo ariyā ācikkhanti desenti paññapenti paṭṭhapenti vivaranti vibhajanti uttānīkaronti pakāsentī, paṣaṃsantīti adhippāyo. Kinti? Upekkhako satimā sukhavīhārī, taṃ tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja vihāsinti evamettha yojanā veditabbā.

Kasmā pana taṃ te evaṃ paṣaṃsantīti? Paṣaṃsārahato. Ayaṃ hi yasmā atimadhurasukhe sukhapāramippattepi tatiyajjhāne upekkhako, na tattha sukhābhisaṅgena ākaḍḍhiyati, yathā ca pīti na uppajjati, evaṃ upaṭṭhitassatitāya satimā. Yasmā ca ariyakantaṃ, ariyajana-sevitameva ca asaṃkiliṭṭhaṃ sukhaṃ nāmakāyena paṭisaṃvedeti, tasmā paṣaṃsāraho. Iti paṣaṃsārahato naṃ ariyā te evaṃ paṣaṃsāhetubhūte guṇe pakāsentā “upekkhako satimā sukhavīhārī”ti evaṃ paṣaṃsantīti veditabbā.

Tatiyanti gaṇaṇānupubbato tatiyaṃ, idaṃ tatiyaṃ samāpajjatīti tatiyaṃ. **Jhānanti** ettha ca yathā dutiyaṃ sampasādadīhi caturaṅgikaṃ, evamidaṃ upekkhādīhi pañcaṅgikaṃ. Yathāha “jhānanti upekkhā sati sampajaññaṃ sukhaṃ cittassekaggatā”ti². Pariyāyoyeva ceso, upekkhāsatisampajaññāni pana ṭhapetvā nippariyāyena duvaṅgikamevetam hoti. Yathāha “katamaṃ tasmīṃ samaye duvaṅgikaṃ jhānaṃ hoti? Sukhaṃ cittassekaggatā”ti³. Sesaṃ vuttanayamevāti.

Tatiyajjhānakathā niṭṭhitā.

Catutthajjhānakathā

Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānāti kāyikasukhassa ca kāyikadukkhassa ca pahānā. **Pubbevāti** tañca kho pubbeva, na

1. Idaṃ etthātipadaṃ adhikaṃ viya dissati.

2. Abhi 2. 270 piṭṭhe.

3. Abhi 1. 45 piṭṭhe peyyāle.

catutthajjhānakkhaṇe. **Somanassadomanassānaṃ atthaṅgamāti** cetasikasukhassa ca cetasikadukkhassa cāti imesampi dvinnaṃ pubbeva atthaṅgamā, pahānā icceva vuttaṃ hoti. Kadā pana nesāṃ pahānaṃ hoti? Catunnaṃ jhānaṃ upacārakkhaṇe. Somanassaṃ hi catutthajjhānassa upacārakkhaṇeaya pahīyati, dukkhadomanassasukhāni paṭhamadutiyatatiyānaṃ upacārakkhaṇesu. Evametesāṃ pahānakkamena avuttānaṃ, Indriyavibhaṅge pana indriyānaṃ uddesakkameneva idhāpi vuttānaṃ sukha dukkha somanassa domanassānaṃ pahānaṃ veditabbaṃ.

Yadi panetāni tassa tassa jhānassa upacārakkhaṇeaya pahīyanti, atha kasmā “kattha cuppannaṃ dukkhindriyaṃ aparisesaṃ nirujjhati? Idha bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi -pa- paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Etthuppannaṃ dukkhindriyaṃ aparisesaṃ nirujjhati. Kattha cuppannaṃ domanassindriyaṃ. Sukhindriyaṃ. Somanassindriyaṃ aparisesaṃ nirujjhati? Idha bhikkhave bhikkhu sukha ca pahānā -pa- catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Etthuppannaṃ somanassindriyaṃ aparisesaṃ nirujjhati”¹ti evaṃ jhānesveva nirodho vuttoti? Atisayanirodhattā. Atisayanirodho hi nesāṃ paṭhamajjhānādīsu, na nirodhoyeva, nirodhoyeva pana upacārakkhaṇe, nātisayanirodho. Tathā hi nānāvajjane paṭhamajjhānūpacāre niruddhassāpi dukkhindriyassa ḍaṃsamakasādisamphassaena vā visamāsanupatāpena vā siyā uppatti, na tveva anto-appanāyaṃ. Upacāre vā niruddhampetaṃ na suṭṭhu niruddhaṃ hoti paṭipakkhena avihatattā. Anto-appanāyaṃ pana pītipharaṇena sabbo kāyo sukhokkanto hoti. Sukhokkantakāyassa ca suṭṭhu niruddhaṃ hoti dukkhindriyaṃ paṭipakkhena vihatattā. Nānāvajjane eva ca dutiyajjhānūpacāre pahīnassa domanassindriyassa yasmā etaṃ vitakkavicārappaccayepi kāyakilamathe, cittupaghāte ca sati uppajjati, vitakkavicārābhāve neva uppajjati. Yattha pana uppajjati, tattha vitakkavicārābhāve. Appahīnā eva ca dutiyajjhānūpacāre vitakkavicārāti tatthassa siyā uppatti appahīnapaccayattā. Na tveva dutiyajjhāne pahīnapaccayattā. Tathā tatiyajjhānūpacāre pahīnassāpi sukhindriyassa pītisamuṭṭhānapaṇītarūpaphuṭakāyassa siyā uppatti, na tveva tatiyajjhāne. Tatiyajjhāne hi sukha

1. Saṃ 3. 188 piṭṭhe.

paccayabhūtā pīti sabbaso niruddhāti. Tathā catutthajjhānūpacāre pahīnassāpi somanassindriyassa āsannattā, appanāppattāya upekkhāya abhāvena sammā anatikkantattā ca siyā uppatti, na tveva catutthajjhāne. Tasmā eva ca “etthuppannam dukkhindriyam aparisesam nirujjhati”ti tattha tattha aparisesaggahaṇam katanti.

Etthāha “athevaṃ tassa tassa jhānassūpacāre pahīnāpi etā vedanā idha kasmā samāharī”ti. Sukhaggahaṇattham. Yā hi ayaṃ “adukkhamasukhan”ti ettha adukkhamasukhā vedanā vuttā, sā sukhumā atidubbiññeyyā, na sakkā sukkena gahetuṃ. Tasmā yathā nāma duṭṭhassa yathā vā tathā vā upasaṅkamitvā gahetuṃ asakkuṇeyyassa goṇassa gahaṇattham gopo ekasmiṃ vaje sabbe gāvo samāharati, athekekaṃ nīharanto paṭipāṭiyā āgataṃ “ayaṃ so, gaṇhatha nan”ti tampi gāhāpayati. Evameva Bhagavā sukhaggahaṇattham sabbā etā samāhari. Evañhi samāhaṭṭā etā dassetvā “yaṃ neva sukham na dukkham na somanassam na domanassam, ayaṃ adukkhamasukhā vedanā”ti sakkā hoti esā gāhayituṃ.

Apica adukkhamasukhāya cetovimuttiyā paccayadassanattañcāpi etā vuttāti veditabbā. Dukkappahānādayo¹ hi tassā paccayā. Yathāha—cattāro kho āvuso paccayā adukkhamasukhāya cetovimuttiyā samāpattiya. Idhāvuso bhikkhu sukhassa ca pahānā -pa- catuttham jhānam upasampajja viharati, ime kho āvuso cattāro paccayā adukkhamasukhāya cetovimuttiyā samāpattiya². Yathā vā aññattha pahīnāpi sakkāyadīṭṭhi-ādayo tatiyamaggassa vaṇṇabhaṇanattham tattha pahīnāti vuttā. Evaṃ vaṇṇabhaṇanatthampetassa jhānassetā idha vuttāti veditabbā. Paccayaghātena vā ettha rāgadosānam atidūrabhāvaṃ dassetumpetā vuttāti veditabbā. Etāsu hi sukham somanassassa paccayo, somanassam rāgassa, dukkham domanassassa, domanassam dosassa. Sukhādighātena ca te sappaccayā rāgadosā hatāti atidūre hontīti.

Adukkhamasukhanti dukkhābhāvena adukkham, sukhābhāvena asukham, etenettha dukkhasukhapaṭipakkhabhūtam tatiyavedanam dīpeti, na dukkhasukhābhāvamattam.

1. Sukhappahānādayo (bahūso)

2. Ma 1. 370 piṭṭhe.

Tatīyavedanā nāma adukkhamasukhā, upekkhātīpi vuccati. Sā iṭṭhāniṭṭhaviparītānubhavanalakkhaṇā, majjhattarasā, avibhūtapaccupaṭṭhānā, sukhanirodhapadaṭṭhānāti veditabbā. **Upekkhāsati**pārisuddhīti upekkhāya janitasati pārisuddhīm. Imasmiñhihāne supārisuddhāsati. Yā ca tassā satiyā pārisuddhi, sā upekkhāya katā na aññena. Tasmā etaṃ “upekkhāsati pārisuddhin”ti vuccati. **Vibhaṅge**pi vuttaṃ “ayaṃ sati imāya upekkhāya visadā hoti pārisuddhā pariyodātā, tena vuccati upekkhāsati pārisuddhin”ti¹. Yāya ca upekkhāya ettha satiyā pārisuddhi hoti, sā atthato tatramajjhattatā veditabbā. Na kevalañcetta tāya satīyeva pārisuddhā, apica kho sabbepi sampayuttadhammā, satisīsenā pana desanā vuttā.

Tattha kiñcāpi ayaṃ upekkhā heṭṭhāpi tīsu jhānesu vijjati, yathā pana divā sūriyappabhābhavā, sammabhāvena ca attano upakāra kattena vā sabhāgāya rattiyā alābhā divā vijjamānāpi candalekhā aparisuddhā hoti apariyodātā, evamayampi tatramajjhattupekkhācandalekhā vitakkavicārādīpaccanīkadhammatejābhavā, sabhāgāya ca upekkhāvedanārattiyā alābhā vijjamānāpi paṭhamādījjhānabhedesu aparisuddhā hoti. Tassā ca aparisuddhāya divā aparisuddhacandalekhāya pabhā viya saha jātāpi sati-ādayo aparisuddhāva honti. Tasmā tesu ekampi “upekkhāsati pārisuddhin”ti na vuttaṃ. Idha pana vitakkādīpaccanīkadhammatejātibhavābhavā, sabhāgāya ca upekkhāvedanārattiyā paṭilābhā ayaṃ tatramajjhattupekkhācandalekhā atīviya pārisuddhā, tassā pārisuddhattā pārisuddhacandalekhāya pabhā viya saha jātāpi sati-ādayo pārisuddhā honti pariyodātā, tasmā idameva “upekkhāsati pārisuddhin”ti vuttanti veditabbam.

Catutthanti gaṇanānupubbato catuttham, idaṃ catuttham samāpajjati ti pi catuttham. **Jhānanti** ettha yathā tatiyaṃ upekkhādīhi pañcaṅgikaṃ, evamidaṃ upekkhādīhi tivaṅgikaṃ. Yathāha “jhānanti upekkhā sati cittassekaggatā”ti¹. Pariyāyo eva ceso, ṭhapetvā pana satim upekkhekaggatameva² gahetvā nippariyāyena duvaṅgikamevetam hoti. Yathāha “katamam

1. Abhi 2. 271 piṭṭhe.

2. Upekkhāvedanameva (sabbattha)

tasmim̐ samaye duvaṅgikaṁ jhānaṁ hoti? Upekkhā cittassekaggatā”ti¹.
Sesaṁ vuttanayamevāti.

Catutthajjhānakathā niṭṭhitā.

Pubbenivāsakathā

12. Iti imāni cattāri jhānāni kesañci cittekaggatatthāni honti, kesañci vipassanāpādakāni, kesañci abhiññāpādakāni, kesañci nirodhapādakāni, kesañci bhavokkamanatthāni. Tattha khīṇāsavānaṁ cittekaggatatthāni honti. Te hi samāpajjitvā “ekaggacittā sukhaṁ divasaṁ viharissāmā”ti iccevaṁ kasiṇaparikkammaṁ katvā aṭṭha samāpattiyo nibbattenti. Sekkhaputhujjanānaṁ “samāpattito vuṭṭhāya samāhitena cittena vipassissāmā”ti nibbattentānaṁ vipassanāpādakāni honti. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā abhiññāpādakaṁ jhānaṁ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya “ekopi hutvā bahudhā hoti”ti vuttanayā abhiññāyo patthentā nibbattenti, tesāṁ abhiññāpādakāni honti. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā “nirodhasamāpattiṁ samāpajjitvā sattāhaṁ acittakā hutvā diṭṭheva dhamme nirodhaṁ nibbānaṁ patvā sukhaṁ viharissāmā”ti nibbattenti, tesāṁ nirodhapādakāni honti. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā “aparihīnajjhānā hutvā brahmaloke uppajjissāmā”ti nibbattenti, tesāṁ bhavokkamanatthāni honti.

Bhagavatā panidaṁ catutthajjhānaṁ Bodhirukkhamūle nibbattitaṁ, taṁ tassa vipassanāpādakañceva ahosi abhiññāpādakañca nirodhapādakañca sabbakiccasādhakañca sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakanti veditabbaṁ. Yesaṁ guṇānaṁ dāyakaṁ ahosi, tesāṁ ekadesaṁ dassento “**so evaṁ samāhite citte**”ti-ādimāha.

Tattha **soti** so ahaṁ. **Evanti** catutthajjhānakkamanidassanametaṁ, iminā kamena catutthajjhānaṁ paṭilabhitvāti vuttaṁ hoti. **Samāhiteti** iminā

1. Abhi 1. 46 piṭṭhe peyyāle.

catutthajjhānasamādhinā samāhite. **Citteti** rūpāvacaracitte. **Parisuddheti-** ādisu pana upekkhāsati parīsuddhibhāvena **parisuddhe**. Parisuddhattāyeva **pariyodāte**, pabhassareti vuttaṃ hoti. Sukhādīnaṃ paccayānaṃ ghātena vihatarāgādi-aṅgaṇattā **anaṅgaṇe**. Anaṅgaṇattāyeva ca **vigatūpakkilese**. Aṅgaṇena hi cittaṃ upakkilissati. Subhāvitattā **mudubhūte**, vasībhāvappatteti vuttaṃ hoti. Vase¹ vattamānaṃ hi cittaṃ mudūti vuccati. Muduttāyeva ca **kammaniye** kammakkhame kammayoggeti vuttaṃ hoti. Mudu hi cittaṃ kammaniyaṃ hoti sudhantamiva suvaṇṇaṃ, tadubhayampi ca subhāvitattā eva. Yathāha—nāhaṃ bhikkhave aññaṃ ekadhammampi samanupassami, yaṃ evaṃ bhāvitam bahulīkataṃ mudu ca hoti kammaniyaṇca, yathayidaṃ bhikkhave cittanti².

Etesu parisuddhabhāvādīsu t̥hitattā **t̥hite**. T̥hitattāyeva **āneñjappatte**, acale niriñjaneti vuttaṃ hoti. Mudukammaññabhāvena vā attano vase t̥hitattā **t̥hite**, saddhādīhi pariggahitattā **āneñjappatte**. Saddhāpariggahitaṃ hi cittaṃ assaddhiyena na iñjati, vīriyapariggahitaṃ kosajjena na iñjati, satipariggahitaṃ pamādena na iñjati, samādhīpariggahitaṃ uddhaccena na iñjati, paññāpariggahitaṃ avijjāya na iñjati, obhāsagataṃ kilesandhakārena na iñjati. Imehi chahi dhammehi pariggahitaṃ āneñjappattaṃ cittaṃ hoti. Evaṃ aṭṭhaṅgasamannāgataṃ cittaṃ abhinīhārakkhamaṃ hoti abhiññāsacchikaraṇīyānaṃ dhammānaṃ abhiññāsacchikiriyāya.

Aparo nayo—catutthajjhānasamādhinā **samāhite**. Nīvaraṇadūribhāvena **parisuddhe**. Vitakkādisamatikkamena **pariyodāte**. Jhānappaṭilābhapaccayānaṃ pāpakānaṃ icchāvacarānaṃ abhāvena **anaṅgaṇe**. Abhijjhādīnaṃ cittupakkilesānaṃ vigamena **vigatūpakkilese**. Ubhayampi cetam **anaṅgaṇavatthasuttānusārena**³ veditabbaṃ. Vasippattiyā **mudubhūte**. Iddhipādabhāvūpagamena **kammaniye**. Bhāvanāpāripūriyā pañītabhāvūpagamena **t̥hite āneñjappatte**, yathā āneñjappattaṃ hoti, evaṃ t̥hiteti attho. Evampi aṭṭhaṅgasamannāgataṃ cittaṃ abhinīhārakkhamaṃ hoti abhiññāsacchikaraṇīyānaṃ dhammānaṃ abhiññāsacchikiriyāya, pādakaṃ padaṭṭhānabhūtanti attho.

1. Vasīvasena (Ka)

2. Am 1. 4 piṭṭhe.

3. Ma 1. 29, 43 piṭṭhesu.

Pubbenivāsānussatiñāṇāyāti evaṃ abhiññāpādake jāte etasmiṃ citte pubbenivāsānussatimhi yaṃ ñāṇaṃ, tadatthāya. Tattha **pubbenivāsoti** pubbe atītajātīsu nivutthakkhandhā. **Nivutthā**ti ajjhāvutthā anubhūtā attano santāne uppajjitvā niruddhā, nivutthadhammā vā **nivutthā**, gocaranivāsena nivutthā, attano viññāṇena viññātā paricchinā, paraviññāṇaviññātāpi vā chinnavatūmakānussaraṇādīsu. **Pubbenivāsānussatī**ti yāya satiyā pubbenivāsaṃ anussarati, sā pubbenivāsānussati. **Ñāṇanti** tāya satiyā sampayuttañāṇaṃ. Evamimassa pubbenivāsānussatiñāṇassa atthāya pubbenivāsānussatiñāṇāya, etassa ñāṇassa adhigamāya pattiyāti vuttaṃ hoti. **Abhininnāmesinti** abhinīharim.

Soti so ahaṃ. **Anekavihitanti** anekavidhaṃ, anekehi vā pakārehi pavattitaṃ, saṃvaṇṇitanti attho. **Pubbenivāsanti** samanantarātītaṃ bhavaṃ ādim katvā tattha tattha nivutthasantānaṃ. **Anussarāmī**ti “ekampi jātim, dvepi jātiyo”ti evaṃ jātipaṭipātiyā anugantvā anugantvā sarāmi, anudeva vā sarāmi, citte abhininnāmitamatte eva sarāmīti dasseti. Pūritapāramīnañhi mahāpurisānaṃ parikkammakaraṇaṃ natthi, tena te cittaṃ abhininnāmetvāva saranti. Ādikammikakulaputtā pana parikkammaṃ katvāva saranti, tasmā tesāṃ vasena parikkammaṃ vattabbaṃ siyā. Taṃ pana vuccamānaṃ atibhāriyaṃ vinayanidānaṃ karoti, tasmā taṃ na vadāma. Atthikehi pana **Visuddhimagge**¹ vuttanayeneva gahetabbaṃ, idha pana Pāḷimeva vaṇṇayissāma.

Seyyathidanti āradhappakāradassanatthe nipāto. Teneva yvāyaṃ pubbenivāso āradhho, tassa pakārapabhedaṃ dassento **ekampi jatinti**-ādimāha. Tattha **ekampi jatinti** ekampi paṭisandhimūlaṃ cutipariyosānaṃ ekabhavapariyāpannaṃ khandhasantānaṃ. Esa nayo **dvepi jātiyoti**-ādīsu. **Anekepi saṃvaṭṭakappeti**-ādīsu pana parihāyamāno kappo **saṃvaṭṭakappo**, vadḍhamāno **vivaṭṭakappoti** veditabbo. Tattha saṃvaṭṭena **saṃvaṭṭatṭhāyī** gahito hoti taṃmūlakattā. Vivaṭṭena ca **vivaṭṭatṭhāyī**. Evañhi sati yāni tāni “cattārimāni bhikkhave kappassa asaṅkhyeyyāni. Katamāni cattāri? Saṃvaṭṭo saṃvaṭṭatṭhāyī vivaṭṭo vivaṭṭatṭhāyī”ti² vuttāni, tāni sabbāni pariggahitāni honti.

1. Visuddhi 2. 42 piṭṭhādīsu.

2. Am 1. 460 piṭṭhe, Pāḷisaṃkhittā.

Tattha tayo saṁvaṭṭā tejosamvaṭṭo, āposamvaṭṭo, vāyosamvaṭṭoti. Tisso saṁvaṭṭasīmā Ābhassarā, Subhakiṇhā, Vehapphalāti. Yadā kappo tejena saṁvaṭṭati, Ābhassarato heṭṭhā agginā ḍayhati. Yadā udakena saṁvaṭṭati, Subhakiṇhato heṭṭhā udakena vilīyati. Yadā vātena saṁvaṭṭati, Vehapphalato heṭṭhā vātena viddhamsiyati. Vitthārato pana sadāpi ekaṁ Buddhakkhettaṁ vinassati.

Buddhakkhettaṁ nāma tividhaṁ hoti jātikkhettaṁ, āṇākkhettaṁ, visayakkhettaṁ. Tattha **jātikkhettaṁ** dasasahassacakkavālapariyantam hoti, yaṁ Tathāgatassa paṭisandhi-ādīsu kampati. **Āṇākkhettaṁ** koṭisatasahassacakkavālapariyantam hoti, yattha Ratanaparittam Khandhaparittam Dhajaggaparittam Āṭānāṭiyaparittam Moraparittanti imesaṁ parittānaṁ ānubhāvo pavattati. **Visayakkhettaṁ** pana anantaṁ aparimāṇaṁ, yaṁ “yāvata vā pana ākaṅkheyyā”¹ti¹ vuttaṁ, yattha yaṁ yaṁ ākaṅkhati, taṁ taṁ anussarati. Evametesu tīsu Buddhakkhettesu ekaṁ āṇākkhettaṁ vinassati, tasmim̐ pana vinassante jātikkhettaṁpi vinaṭṭhameva hoti, vinassantaṁ ekaṁ ekatova vinassati, saṇṭhatantampi ekatova saṇṭhahati. Tassa vināso ca saṇṭhahanaṁ **Visuddhimagge**² vuttaṁ, atthikehi tato gahetabbaṁ.

Ye panete saṁvaṭṭavivaṭṭā vuttā, etesu Bhagavā Bodhimaṇḍe sammāsambodhiṁ abhisambujjhanatthāya nisinna anekepi saṁvaṭṭakappe, anekepi vivaṭṭakappe, anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe sari. Kathaṁ?
“Amutrāsina”ti-ādinaṁ nayena. Tattha **amutrāsinti** amumhi saṁvaṭṭakappe ahaṁ amumhi bhava vā yoniyā vā gatiyā vā viññāṇaṭṭhitiyā vā sattāvāse vā sattanikāye vā ahoṣiṁ. **Evamṇāmoti** Vessantaro vā Jotipālo vā. **Evamṅottoti** bhaggavo vā Gotamo vā. **Evamvaṇṇoti** odāto vā sāmo vā. **Evamāhāroti** sālīmaṁsodanāhāro vā pavattaphalabhojano vā.
Evamsukhadukkhapaṭisaṁvedīti anekappakārena kāyikacetasikānaṁ, sāmisaṇirāmisādippabhedānaṁ vā sukhadukkhānaṁ paṭisaṁvedī.
Evamāyupariyantoti evaṁ vassasataparamāyupariyanto vā caturāsītikappasahassaparamāyupariyanto vā.

1. Am̐ 1. 229 piṭṭhe.

2. Visuddhi 2. 44 piṭṭhādīsu.

So tato cuto amutra udapādinti so ahaṃ tato bhavato, yonito, gatito, viññāṇaṭṭhitito, sattāvāsabho, sattanikāyato vā cuto puna amukasmim nāma bhavē, yoniyā, gatiyā, viññāṇaṭṭhitiyā, sattāvāse, sattanikāye vā udapādim. **Tatrāpāsinti** atha tatrāpi bhavē, yoniyā, gatiyā, viññāṇaṭṭhitiyā, sattāvāse, sattanikāye vā puna ahoṣim. **Evamṇāmoti**-ādi vuttanayameva.

Atha vā yasmā **amutrāsinti** idaṃ anupubbena ārohanassa yāvadicchakaṃ saraṇaṃ, **so tato cutoti** paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṃ, tasmā **idhūpapannoti** imissā idhūpapattiyā anantaraṃ amutra udapādinti Tusitabhavanaṃ sandhāyāhāti veditabbaṃ. **Tatrāpāsim** **evamṇāmoti** tatrāpi Tusitabhavane **Setaketu** nāma devaputto ahoṣim. **Evamṇagottoti** tāhi devatāhi saddhim ekagotto. **Evamvaṇṇoti** suvaṇṇavaṇṇo. **Evamāhāroti** dibbasudhāhāro. **Evamsukhadukkhappaṭisaṃvedīti** evaṃ dibbasukhappaṭisaṃvedī. Dukkhaṃ pana saṅkhāradukkhamaṭṭameva.

Evamāyupariyantoti evaṃ

sattapaññāsavassakoṭisaṭṭhivassasatasahassāyupariyanto. **So tato cutoti** so ahaṃ tato Tusitabhavanato cuto. **Idhūpapannoti** idha Mahāmāyāya deviyā kucchimhi nibbatto.

Iti evaṃ. **Sākāraṃ sa-uddesanti** nāmagottavasena sa-uddesaṃ, vaṇṇādivasena sākāraṃ. Nāmagottavasena hi satto “Datto, Tisso, Gotamo”ti uddisīyati, vaṇṇādīhi odāto sāmoti nānattato paññāyati. Tasmā nāmagottaṃ uddeso, itare ākāra. Kiṃ pana Buddhāyeva pubbenivāsaṃ sarantīti? Vuccate, na Buddhāyeva, Paccekabuddha Buddhasāvaka titthiyāpi, no ca kho avisesena. Titthiyā hi cattālīsaṃyeva kappe saranti, na tato paraṃ, kasmā? Dubbalapaññattā. Tesaṃhi nāmarūpaparicchedavirahato dubbalā paññā hoti. Sāvakesu pana asītimahāsāvakā kappasatasahassaṃ saranti. Dve aggasāvakā ekamasāṅkhyeyyaṃ, satasahassaṇca. Paccekabuddhā dve asaṅkhyeyyāni, satasahassaṇca. Ettako hi tesaṃ abhinīhāro. Buddhānaṃ pana paricchedo natthi, yāva icchanti, tāva saranti. Titthiyā ca khandhapaṭipāṭimeva saranti, paṭipāṭim muñcivā cutipaṭisandhivasena saritum na sakkonti. Tesaṃhi andhānaṃ viya icchitappadesokkamaṇaṃ natthi. Sāvakā ubhayathāpi saranti. Tathā

Paccekabuddhā. Buddhā pana khandhapaṭipāṭiyāpi cutipaṭisandhivasenapi sīhokkantavassenapi anekāsu kappakoṭīsu heṭṭhā vā upari vā yaṃ yaṃ ṭhānaṃ ākaṅkanti, taṃ sabbaṃ sarantiyeva.

Ayaṃ kho me brāhmaṇāti-ādīsu **meti** mayā. **Vijjāti** viditakaraṇaṭṭhena vijjā. Kiṃ viditaṃ karoti? Pubbenivāsaṃ. **Avijjāti** tasseva pubbenivāsassa aviditakaraṇaṭṭhena tappaṭicchādakamoho vuccati. **Tamoti** sveva moho tappaṭicchādaṭṭhena “tamo”ti vuccati. **Ālokoti** sāyeva vijjā obhāsakaraṇaṭṭhena “ālolo”ti vuccati. Ettha ca vijjā adhigatāti ayaṃ attho, sesaṃ paṣaṃsāvacaṇaṃ. Yojanā panettha ayaṃ kho me vijjā adhigatā, tassa me adhigatavijjassa avijjā vihatā, vinaṭṭhāti attho. Kasmā? Yasmā vijjā uppannā. Esa nayo itarasmimpi padadvaye.

Yathā tanti ettha **yathāti** opammatthe. **Tanti** nipāto. Satiyā aviṭṭhāvāsena **appamattassa**. Viriyātāpena **ātāpino**. Kāye ca jīvite ca anapekkhatāya **pahitattassa**, pesitacittassāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā appamattassa ātāpino pahitattassa viharato avijjā vihaññeyya, vijjā uppajjeyya, tamo vihaññeyya, āloko uppajjeyya. Evameva mama avijjā vihatā, vijjā uppannā, tamo vihato, āloko uppanno. Etassa me padhānānuyogassa anurūpameva phalaṃ laddhanti.

Ayaṃ kho me brāhmaṇa paṭhamā abhinibbhidā ahosi **kukkuṭacchāpakasseva aṇḍakosamhāti** ayaṃ kho mama brāhmaṇa pubbenivāsānussatiñāṇamukhatuṇḍakena pubbe nivutthakkhandhapaṭicchādakaṃ avijjaṇḍakosaṃ padāletvā paṭhamā abhinibbhidā paṭhamā nikkhanti paṭhamā ariyajāti aho,si, kukkuṭacchāpakasseva mukhatuṇḍakena vā pādanakhasikhāya vā aṇḍakosaṃ padāletvā tamhā aṇḍakosamhā abhinibbhidā nikkhanti kukkuṭanikāye paccājātīti.

Pubbenivāsakathā niṭṭhitā.

Dibbacakkhuññakathā

13. **So evaṃ -pa- cutūpapātaññāyāti** cutiyā ca upapāte ca ñāṇāya, yena ñāṇena sattānaṃ cuti ca upapāto ca ñāyati, tadatthanti vuttaṃ hoti. **Cittaṃ abhininnāmesinti** parikammacittaṃ nīharim. **So dibbena -pa- passāmīti** ettha pana pūritapāramīnaṃ mahāsattānaṃ parikammakaraṇaṃ natthi. Te hi citte abhininnāmitamatte eva dibbena cakkhunā satte passanti, ādikammikakulaputtā pana parikammaṃ katvā. Tasmā tesāṃ vasena parikammaṃ vattabbaṃ siyā. Taṃ pana vuccamānaṃ atibhāriyaṃ vinayanidānaṃ karoti, tasmā taṃ na vadāma. Atthikehi pana **Visuddhimagge**¹ vuttanayena gahetabbaṃ, idha pana Pāḷimeva vaṇṇayissāma.

Soti so ahaṃ. Dibbenāti-ādīsu dibbasadisattā **dibbaṃ**. Devatānañhi sucaritakammanibbattaṃ pittasemharuhirādīhi apalibuddhaṃ upakkilesavinimuttatāya dūrepi ārammaṇasampaṭicchanasamatthaṃ dibbaṃ pasādacakkhu hoti. Idañcāpi vīriyabhāvanābalanibbattaṃ ñāṇacakkhu tādīsamevāti dibbasadisattā dibbaṃ, dibbavīhāravasena paṭiladdhattā, attanā ca dibbavīhārasannissitattāpi dibbaṃ, ālokapariggahena mahājutikattāpi dibbaṃ, tirokuṭṭādigatarūpadassanena mahāgatikattāpi dibbaṃ. Taṃ sabbhaṃ saddasatthānusārena veditabbaṃ. Dassanaṭṭhena **cakkhu**. Cakkhukiccakaraṇena cakkhumivātipi cakkhu. Cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā **visuddhaṃ**. Yo hi cutimattameva passati, na upapātaṃ, so ucchedadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo upapātamattameva passati, na cutim, so navasattapātubhāvadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo pana tadubhayaṃ passati, so yasmā duvidhampi taṃ diṭṭhigataṃ ativattati, tasmāssa taṃ dassanaṃ diṭṭhivisuddhihetu hoti, tadubhayañca Bhagavā addasa. Tenetaṃ vuttaṃ “cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā visuddhaṃ”ti.

Ekādasā-upakkilesavirahato vā visuddhaṃ. Bhagavato hi ekādasā-upakkilesavirahitaṃ dibbacakkhu. Yathāha—so kho ahaṃ Anuruddha “vicikicchā cittassa upakkilesa”ti iti viditvā vicikicchāṃ cittassa upakkilesaṃ pajahim. “Amanasikāro -pa-. Thinamiddhaṃ. Chambhitattaṃ. Uppilaṃ². Duṭṭhullaṃ. Accāraddhavīriyaṃ. Atilīnavīriyaṃ. Abhijappā. Nānattasaññā.

1. Visuddhi 2. 53 piṭṭhe.

2. Ubbillāvitam (Sī), ubbillaṃ (Syā), uppilavaṃ (Ka)

“atinijjhāyitattaṃ rūpānaṃ cittassa upakkilesa”ti iti viditvā atinijjhāyitattaṃ rūpānaṃ cittassa upakkilesaṃ pajahim. So kho ahaṃ Anuruddha appamatto ātāpī pahitatto viharanto obhāsaṃ hi kho sañjānāmi, na ca rūpāni passāmi. Rūpāni hi kho passāmi, na ca obhāsaṃ sañjānāmīti¹ evamādi. Tadevaṃ ekādasupakkilesavirahato visuddhaṃ.

Manussūpacāraṃ atikkamitvā rūpadassanena **atikkantamānusakaṃ**, mānusakaṃ vā maṃsacakkhuṃ atikkantattā atikkantamānusakanti peditabbaṃ. Tena dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena.

Satte passāmīti manussamaṃsacakkhunā² viya satte passāmi dakkhāmi olokemi. **Cavamāne upapajjamāneti** ettha cutikkhaṇe vā upapattikkhaṇe vā dibbacakkhunā daṭṭhuṃ na sakkā. Ye pana āsannacutikā idāni cavissanti, te cavamānā. Ye ca gahitapaṭisaṇḍhikā sampatinibbattā vā, te **upapajjamānāti** adhippetā. Te evarūpe cavamāne upapajjamāne ca passāmīti dasseti. **Hīneti** mohanissandayuttattā hīnānaṃ jātikulabhogādīnaṃ vasena hīlite ohīlite uññāte avaññāte. **Paṇītetī** amohanissandayuttattā tabbiparīte. **Suvaṇṇeti** adosanissandayuttattā iṭṭhakantamanāpavaṇṇayutte. **Dubbannaṇeti** dosanissandayuttattā aniṭṭhākanta-amanāpavaṇṇayutte. Abhirūpe virūpetipi attho. **Sugateti** sugatigate, alobhanissandayuttattā vā aḍḍhe mahaddhane. **Duggateti** duggatigate, lobhanissandayuttattā vā dalidde appannapāne. **Yathākammūpageti** yaṃ yaṃ kammaṃ upacitaṃ, tena tena upagate. Tattha purimehi “cavamāne”ti-ādīhi dibbacakkhukiccaṃ vuttaṃ, iminā pana padena yathākammūpagaññakiccaṃ.

Tassa ca ñāṇassa ayamuppattikkamo—so heṭṭhā nirayābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nerayikasatte passati mahantaṃ dukkhamanubhavamāne, taṃ dassanaṃ dibbacakkhukiccameva. So evaṃ manasi karoti “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ime sattā etaṃ dukkhamanubhavanti”ti, athassa “idaṃ nāma katvā”ti taṃkammārammaṇaṃ ñāṇaṃ uppajjati. Tathā upari devalokābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nandanavana, missakavana, phārusakavanādisu satte passati mahāsampattiṃ anubhavamāne, tampi dassanaṃ dibbacakkhukiccameva. So evaṃ manasi

1. Ma 3. 199 piṭṭhe.

2. Manusso maṃsacakkhunā (Sī, Syā), manussā maṃsacakkhunā (?)

karoti “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ime sattā etaṃ sampattiṃ anubhavanti”ti athassa “idaṃ nāma katvā”ti taṃkammārammaṇaṃ ñāṇaṃ uppajjati. Idaṃ yathākammūpagaññaṃ nāma. Imassa visum parikammaṃ nāma natthi. Yathā cimassa, evaṃ anāgataṃsaññaṃ assapi. Dibbacakkhupādakāneva hi imāni dibbacakkhunā saheva ijjhanti.

Kāyaduccaritenāti-ādīsu duṭṭhu caritaṃ, duṭṭhaṃ¹ vā caritaṃ kilesapūṭikattāti duccaritaṃ, kāyena duccaritaṃ, kāyato vā uppannaṃ duccaritanti **kāyaduccaritaṃ**. Evaṃ vacīmanoduccaritānipi daṭṭhabbāni.

Samannāgatāti samaṅgībhūtā. **Ariyānaṃ upavādakā**ti

Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakaṇaṃ ariyānaṃ antamaso gihisotāpannānampi anattakāmā hutvā antimavatthunā vā guṇaparidhaṃsanena vā upavādakā, akkosakā garahakāti vuttaṃ hoti. Tattha “natthi imesaṃ samaṇadhammo, assamaṇā etc”ti vadanto antimavatthunā upavadati. “Natthi imesaṃ jhānaṃ vā vimokkho vā maggo vā phalaṃ vā”ti vadanto guṇaparidhaṃsanena upavadatīti veditabbo. So ca jānaṃ vā upavadeyya ajānaṃ vā, ubhayathāpi ariyūpavādova hoti, bhāriyaṃ kammaṃ saggāvaraṇaṃ, maggāvaraṇaṇca, satekiccaṃ pana hoti. Tassa ca āvibhāvatthaṃ idaṃ vatthumudāharanti—

Aññatarasmiṃ kira gāme eko thero ca daharabhikkhu ca piṇḍāya caranti, te paṭhamaghareyeva uḷuṅkamattaṃ uṇhayāguṃ labhiṃsu. Therassa ca kucchivāto atthi, so cintesi “ayaṃ yāgu mayhaṃ sappāyā, yāva na sītālā hoti, tāva naṃ pivāmi”ti. So manussehi ummāratthāya āhaṭe dārukkhandhe nisīditvā taṃ pivi. Itaro taṃ jigucchi “aticchāto vatāyaṃ mahallako, amhākaṃ lajjitabbakaṃ akāsi”ti. Thero gāme caritvā vihāraṃ gantvā daharabhikkhum āha “atthi te āvuso imasmiṃ sāsane paṭiṭṭhā”ti. Āma bhante sotāpanno ahanti. Tena hāvuso uparimaggaṭṭhāya vāyāmaṃ mā akāsi, khīṇāsavo tayā upavaditoti. So taṃ khamāpesi, tenassa taṃ pākatiṃ ahoṣi. Tasmā yo aññopi ariyaṃ upavadati, tena gantvā sace attanā vuḍḍhataro hoti, “ahaṃ āyasmantaṃ idaṇcidaṇca avacaṃ, taṃ me khamāhi”ti khamāpetabbo. Sace navakataro hoti, vanditvā ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggaḥetvā

1. Duṭṭhum (Ka)

“aḥaṃ bhante tumhe idañcidañca avacaṃ, taṃ me khamathā”ti khamāpetabbo. Sace so nakkhamati, disāpakkanto vā hoti. Ye tasmiṃ vihāre bhikkhū vasanti, tesāṃ santikaṃ gantvā sace attanā vuḍḍhataro hoti, ṭhitakeneva, sace navakataro, ukkuṭikaṃ nisīditvā añjalim paggaḥetvā “aḥaṃ bhante asukaṃ nāma āyasmantaṃ idañcidañca avacaṃ, khamatu me so āyasmā”ti evaṃ vadantena khamāpetabbo. Sace so parinibbuto hoti, parinibbutamañcaṭṭhānaṃ gantvā yāva sivathikaṃ gantvāpi khamāpetabbo. Evaṃ kate saggāvaraṇaṃ maggāvaraṇaṃ na hoti, pākatikameva hoti.

Micchādiṭṭhikāti viparītadassanā. **Micchādiṭṭhikammasamādānā**ti micchādiṭṭhivasena samādinnañānāvidhakammā, ye ca micchādiṭṭhimūlakesu kāyakammādīsu aññepi samādapenti. Tattha vacīduccaritaggahaṇeneva ariyūpavāde, manoduccaritaggahaṇena ca micchādiṭṭhiyā saṅgahitāyapi imesaṃ dvinnāṃ puna vacanaṃ mahāsāvajjabhāvadassanattanti veditabbaṃ. Mahāsāvajjo hi ariyūpavādo ānantariyasadisō. Yathāha—seyyathāpi Sāriputta bhikkhu sīlasampanno samādhisampanno paññāsampanno diṭṭheva dhamme aññaṃ ārādheyya, evaṃ sampadamidaṃ Sāriputta vadāmi taṃ vācaṃ appahāya taṃ cittaṃ appahāya taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissajjitvā yathābhataṃ nikkhitto, evaṃ nirayeti¹.

Micchādiṭṭhito ca mahāsāvajjatarāṃ nāma aññaṃ natthi. Yathāha—nāhaṃ bhikkhave aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ mahāsāvajjaṃ, yathayidaṃ micchādiṭṭhi, micchādiṭṭhiparamāni bhikkhave vajjānīti².

Kāyassa bhedati upādinnaṃ khandhapaṇiccāgā. **Paraṃ maraṇā**ti tadanantaraṃ abhinibbattaṃ khandhaggahaṇe³. Athavā **kāyassa bheda**ti jīvitindriyassupacchedā. **Paraṃ maraṇā**ti cuticittato uddhaṃ. **Apāyanti** evamādi sabbāṃ nirayavevacanaṃ. Nirayo hi saggamokkhaḥetubhūtā puññasammataṃ ayā apetattā, sukhānaṃ vā āyassa abhāvā **apāyo**. Dukkhasa gati paṭisaraṇanti **duggati**, dosabahulatāya vā duṭṭhena kammunā nibbattā gatīti **duggati**. Vivasā nipatanti ettha dukkaṭakārinoti **vinipāto**, vinassantā vā ettha nipatanti sambhijjamānaṅgapaccaṅgāti **vinipāto**. Natthi ettha assādasaññito ayoti **nirayo**.

1. Ma 1. 102 piṭṭhādīsu. 2. Am 1. 35 piṭṭhe. 3. Abhinibbattaṃ khandhaggahaṇā (Syā)

Atha vā apāyaggahaṇena tiracchānayanonim dīpeti. Tiracchānayani hi apāyo sugatīyā apetattā. Na duggati mahesakkhānaṃ nāgarājādīnaṃ sambhavato. Duggatiggahaṇena pettivisayaṃ dīpeti. So hi apāyo ceva duggati ca sugatito apetattā, dukkhassa ca gatibhūtattā, na tu vinipāto asurasadisam avinipatitattā, petamahiddhikānañhi vimānānipi nibbattanti. Vinipātaggahaṇena asurakāyaṃ dīpeti. So hi yathāvuttenatthena apāyo ceva duggati ca sabbasamussayehi ca vinipatitattā vinipātoti vuccati. Nirayaggahaṇena avīci-ādi-anekappakāraṃ nirayameva dīpeti. **Upapannāti** upagatā, tattha abhinibbattāti adhippāyo. Vuttavipariyāyena sukkapakkho veditabbo.

Ayaṃ pana viseso—ettha sugatiggahaṇena manussagatipi saṅgayhati. Saggaggahaṇena devagatiyeva. Tattha sundarā gatīti **sugati**. Rūpādivisayehi suṭṭhu aggoti **saggo**. So sabbopi lujjanapalujjanatthena **lokoti** ayaṃ vacanattho. **Vijjāti** dibbacakkhuññānavijjā. **Avijjāti** sattānaṃ cutipaṭisandhipaṭicchādikā avijjā. Sesam vuttanayameva. Ayameva hettha viseso—yathā pubbenivāsakathāyaṃ “pubbenivāsānussatiññānamukhatuṇḍakena pubbenivutthakkhandhapaṭicchādakam Avijjaṇḍakosam padāletvā”ti vuttam, evamidha “cutūpapātāññānamukhatuṇḍakena cutūpapātaṭicchādakam avijjaṇḍakosam padāletvā”ti vattabbanti.

Dibbacakkhuññānakathā niṭṭhitā.

Āsavakkhayaññānakathā

14. **So evaṃ samāhite citteti** idha vipassanāpādakam catutthajjhānacittam veditabban. **Āsavānaṃ khayaññāyāti** arahattamaggaññānatthāya, arahattamaggo hi āsavavināsanato āsavānaṃ khayoti vuccati, tatra cetam ñānaṃ tappariyāpannattāti. **Cittam abhininnāmesinti** vipassanācittam abhinīharim. **So idaṃ dukkhanti** evamādisu “ettakam dukkham, na ito bhiyyo”ti sabbampi dukkhasaccam sarasalakkhaṇapaṭivedhena yathābhūtaṃ abbhaññāsīm jānim paṭivijjhīm. Tassa ca dukkhassa nibbattikam taṇham “ayaṃ

dukkhasamudayo”ti. Tadubhayampi yaṃ ṭhānaṃ patvā nirujjhati, taṃ tesāṃ appavattiṃ nibbānaṃ “ayaṃ dukkhanirodho”ti. Tassa ca sampāpakaṃ ariyamaggaṃ “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti sarasalakkaṇapaṭivedhena yathābhūtaṃ abbhaññāsim jāniṃ paṭivijjhinti evamattho veditabbo.

Evam sarūpato saccāni dassetvā idāni kilesavasena pariyāyato dassento “**ime āsavā**”ti-ādimāha. **Tassa me evaṃ jānato evaṃ passatoti** tassa mayhaṃ evaṃ jānantassa evaṃ passantassa, saha vipassanāya koṭippattaṃ maggaṃ katheti. **Kāmāsavā**ti kāmāsavato. “**Vimuccitthā**”ti iminā phalakkhaṇaṃ dasseti, maggakkhaṇe hi cittaṃ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṃ hoti. “**Vimuttasmim vimuttamiti ñāṇaṃ**”ti iminā paccavekkhaṇañāṇaṃ dasseti. **Khīṇā jātī**ti-ādīhi tassa bhūmim. Tena hi ñāṇena Bhagavā paccavekkhanto “khīṇā jātī”ti-ādīni abbhaññāsi. Katamā pana Bhagavato jāti khīṇā, kathaṇca naṃ abbhaññāsi? Vuccate, na tāvassa atītā jāti khīṇā pubbeva khīṇattā, na anāgatā anāgate vāyāmābhāvato, na paccuppannā vijjamānattā. Yā pana maggassa abhāvitattā uppajjeyya ekacatupaṇcavokārabhavesu ekacatupaṇcakkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṃ āpajjanena khīṇā, taṃ so maggabhāvanāya pahīnakilese paccavekkhitvā “kilesābhāve vijjamānampi kammaṃ āyatim appaṭisandhikaṃ hoti”ti jānanto abbhaññāsi.

Vusitanti vutthaṃ parivutthaṃ, kataṃ caritaṃ niṭṭhitanti attho. **Brahmacariyanti** maggabrahmacariyaṃ, puthujjanakalyāṇakena hi saddhim satta sekkhā brahmacariyavāsaṃ vasanti nāma, khīṇāsavo vutthavāso. Tasmā Bhagavā attano brahmacariyavāsaṃ paccavekkhanto “vusitaṃ brahmacariyaṃ”ti abbhaññāsi. **Kataṃ karaṇīyanti** catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchikiriyābhāvanābhisamayavasena soḷasavidhampi kiccaṃ niṭṭhāpitanti attho. Puthujjanakalyāṇakādayo hi etaṃ kiccaṃ karonti, khīṇāsavo katakaraṇīyo. Tasmā Bhagavā attano karaṇīyaṃ paccavekkhanto “kataṃ karaṇīyaṃ”ti abbhaññāsi. **Nāparam itthattāyāti** idāni puna itthabhāvāya evaṃsoḷasakiccabhāvāya, kilesakkhayāya vā maggabhāvanākiccaṃ me natthīti abbhaññāsim.

Idāni evaṃ paccavekkhaṇāṇāpariggahitaṃ taṃ āsavānaṃ khayaṇāṇādhigamaṃ brāhmaṇassa dassento “**ayaṃ kho me brāhmaṇā**”ti-ādimāha. Tattha **vijjāti** arahattamaggaṇānavijjā. **Avijjāti** catusaccapaṭicchādikā avijjā. Sesāṃ vuttanayameva. Ayaṃ pana viseso—**ayaṃ kho me brāhmaṇa tatiyā abhinibbhidā aho**sīti ettha ayaṃ kho mama brāhmaṇa āsavānaṃ khayaṇāṇamukhatuṇḍakena catusaccapaṭicchādakaṃ avijjaṇḍakosaṃ padāletvā tatiyā abhinibbhidā tatiyā nikkhanti tatiyā ariyajāti ahosi, kukkuṭacchāpakasseva mukhatuṇḍakena vā pādanakhasikhāya vā aṇḍakosaṃ padāletvā tamhā aṇḍakosaṃhā abhinibbhidā nikkhanti kukkuṭanikāye paccājātīti.

Ettāvatā kiṃ dassetīti? So hi brāhmaṇa kukkuṭacchāpakā aṇḍakosaṃ padāletvā tato nikkhamanto sakimeva jāyati, ahaṃ pana pubbenivutthakkhandhapaṭicchādakaṃ avijjaṇḍakosaṃ bhinditvā paṭhamāṃ tava pubbenivāsānussatiṇāṇavijjāya jāto, tato sattānaṃ cutipaṭisandhipaṭicchādakaṃ avijjaṇḍakosaṃ padāletvā dutiyaṃ dibbacakkhuṇāṇavijjāya jāto, puna catusaccapaṭicchādakaṃ avijjaṇḍakosaṃ padāletvā tatiyaṃ āsavānaṃ khayaṇāṇavijjāya jāto, evaṃ tīhi vijjāhi tikkhattum jāto, sā ca me jāti ariyā supārisuddhāti idaṃ dasseti. Evaṃ dassento ca pubbenivāsaṇāṇena atītaṃsaṇāṇaṃ, dibbacakkhunā paccuppannānāgataṃsaṇāṇaṃ, āsavakkhayena sakalalokiyalokuttaraguṇanti evaṃ tīhi vijjāhi sabbepi sabbaññuguṇe pakāsetvā attano ariyāya jātiyā jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṃ brāhmaṇassa dassesīti.

Āsavakkhayaṇāṇakathā niṭṭhitā.

Desanānumodanakathā

15. **Evaṃ vutte Veraṇḍo brāhmaṇo**ti evaṃ Bhagavatā lokānukampakena brāhmaṇaṃ anukampamānena vinigūhitabbepi attano ariyāya jātiyā jeṭṭhaseṭṭhabhāve vijjattayapakāsikāya dhammadesanāya vutte pītivipphāraparipuṇṇagattacitto Veraṇḍo brāhmaṇo taṃ Bhagavato

ariyāya jātiyā jeṭṭhaseṭṭhabhāvaṃ viditvā “īdisaṃ nāmāhaṃ sabbalokajeṭṭhaseṭṭhaṃ sabbaguṇasamannāgataṃ sabbaññuṃ ‘aññesaṃ abhivādanādikammaṃ na karotī’ti avacaṃ, dhīratthu vatare aññāṇaṃ”ti attānaṃ garahitvā “ayaṃ dāni loke ariyāya jātiyā purejātataṭṭhena jeṭṭho, sabbaguṇehi appaṭṭisamaṭṭhena seṭṭho”ti niṭṭhaṃ gantvā Bhagavantaṃ etadavoca “**jeṭṭho bhavaṃ Gotamo seṭṭho bhavaṃ Gotamo**”ti. Evañca pana vatvā puna taṃ Bhagavato dhammadesanaṃ abbhanumodamāno “**abhikkantaṃ bho Gotama abikkantaṃ bho Gotamā**”ti-ādimāha.

Tatthāyaṃ abhikkantasaddo khayasundarābhirūpa-abbhanumodanesu dissati. “Abhikkantā bhante ratti, nikkhanto paṭhamo yāmo, ciranisinno bhikkhusaṃgho”ti-ādīsu¹ hi khaye dissati. “Ayaṃ me puggalo khamati, imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ abhikkantataro ca paṇītataro cā”ti-ādīsu² sundare.

“Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasaṃ jalaṃ.

Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṃ disā”ti—

ādīsu³ abhirūpe. “Abhikkantaṃ bhante”ti-ādīsu⁴ abbhanumodane. Idhāpi abbhanumodaneyeva. Yasmā ca abbhanumodane, tasmā sādhu sādhu bho Gotamāti vuttaṃ hotīti veditabbaṃ.

Bhaye kodhe pasāmsāyaṃ, turite kotūhalacchare.

Hāse soke pasāde ca, kare āmeditaṃ budhoti—

iminā ca lakkhaṇena idha pasādavasena, pasāmsāvasena cāyaṃ dvikkhattum vuttoti veditabbo.

Atha vā **abhikkantanti** abhi-iṭṭhaṃ atimaṇāpaṃ, atisundaranti vuttaṃ hoti. Tattha ekena abhikkantasaddena desanaṃ thometi, ekena attano pasādaṃ. Ayaṃ hi ettha adhippāyo—abhikkantaṃ bho Gotama yadidaṃ bhoto Gotamassa dhammadesanā, abhikkantaṃ yadidaṃ bhoto Gotamassa dhammadesanaṃ āgama mama pasādoti. Bhagavatoyeva vā vacanaṃ dve dve atthe sandhāya thometi—bhoto Gotamassa vacanaṃ

1. Am 3. 44 piṭṭhe. 2. Am 1. 414 piṭṭhe. 3. Khu 2. 73 piṭṭhe. 4. Dī 1. 80 piṭṭhe.

abhikkantaṃ dosanāsanato, abhikkantaṃ guṇādhigamanato, tathā saddhājananato, paññājananato, sātthato, sabyañjanato, uttānapadato, gambhīratthato, kaṇṇasukhato, hadayaṅgamato, anattukkaṃsanato, aparavambhanato, karuṇāsītalato, paññāvadātato, apātharamaṇīyato, vimaddakkhamato, suyyamānasukhato, vīmaṃsiyamānahitatoti evamādihi yojetabbaṃ.

Tato parampi catūhi upamāhi desanaṃyeva thometi. Tattha **nikkujjīṭanti** adhomukhaṭṭhapaṭaṃ, heṭṭhāmukhajātaṃ vā. **Ukkujjeyyā**ti upari mukhaṃ kareyya. **Paṭicchannanti** tiṇapaṇṇādipaṭicchāditaṃ. **Vivareyyā**ti ugghāṭeyya. **Mūḷhassā**ti disāmūḷhassa. **Maggam ācikkheyyā**ti hatthe gahetvā “esa maggo”ti vadeyya. **Andhakāre**ti kāḷapakkhacātuddasī adḍharattaghaṇavanasaṇḍameghapaṭalehi caturaṅge tamasi. Ayaṃ tāva anuttānapadattho. Ayaṃ pana adhippāyayaṇā—yathā koci nikkujjitaṃ ukkujjeyya, evaṃ saddhammavimukhaṃ asaddhamme paṭiṭṭhitaṃ maṃ asaddhammā vuṭṭhāpentena, yathā paṭicchannaṃ vivareyya, evaṃ Kassapaṃsā Bhagavato sāsanaṇtaradhānā pabhuti micchādīṭṭhigahanapaṭicchannaṃ sāsanaṃ vivarantena, yathā mūḷhassa maggaṃ ācikkheyya, evaṃ kummaggamicchāmaggaṭṭipannaṃ me saggamokkhamaggaṃ ācikkhantena, yathā andhakāre telaṭṭipajotaṃ dhāreyya, evaṃ mohandhakāre nimuggassa me Buddhādiratanattayarūpāni aṭṭasato ṭappaṭicchādakamohandhakāraviddhaṃsakadesanāṭṭipajotaṃ dhārentena¹ mayhaṃ bhotā Gotamena etehi pariyāyehi pakāsitattā anekapariyāyena dhammo pakāsitoti.

Pasannākārakathā

Evaṃ desanaṃ thometvā imāya desanāya ratanattaye pasannacitto pasannākāraṃ karonto “**esāhan**”ti-ādimāha. Tattha **esāhanti** eso ahaṃ. **Bhavaṇtaṃ Gotamaṃ saraṇaṃ gacchāmi**ti bhavaṇtaṃ Gotamaṃ saraṇanti gacchāmi, bhavaṃ me Gotamo saraṇaṃ parāyaṇaṃ aghassa tātā², hitassa ca vidhātāti iminā adhippāyena Bhavaṇtaṃ Gotamaṃ gacchāmi bhajāmi sevāmi payirupāsāmi, evaṃ vā jānāmi bujjhāmi. Yesaṃ hi dhātūnaṃ gati-attho, buddhipi tesaṃ attho. Tasmā “gacchāmi”ti imassa jānāmi bujjhāmi ayampi

1. Pajjotadhāraṇena (Ka)

2. Hatā (Ka)

attho vutto. **Dhammañca bhikkhusaṅghañcā**ti ettha pana adhigatamagge, sacchikatanirodhe, yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne ca catūsu apāyesu apatamāne¹ dhareṭīti **dhmmo**, so atthato ariyamaggo ceva nibbānañca. Vuttañhetarṃ “yāvata bhikkhave dhammā saṅkhatā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo tesam aggamakkhāyati”²ti vitthāro. Na kevalaṃ ariyamaggo ceva nibbānañca, apica kho ariyaphalehi saddhim pariyattidhammopi. Vuttampi hetam **Chattamāṇavakavimāne**—

“Rāgavirāgamanejamasokaṃ,
Dhammamasāṅkhatamappaṭikūlaṃ.
Madhuramimaṃ paṇaṃ suvibhattaṃ,
Dhammamimaṃ saraṇatthamupehī”³ti.

Ettha hi **rāgavirāgoti** maggo kathito. **Anejamasokanti** phalaṃ. **Dhammamasāṅkhatanti** nibbānaṃ. **Appaṭikūlaṃ madhuramimaṃ paṇaṃ suvibhattanti** piṭakattayena vibhattā sabbadhammakkhandhāti. Diṭṭhisīlasaṅghātena saṃhatoti **saṅgho**, so atthato aṭṭha-ariyapuggalasamūho. Vuttañhetarṃ tasminyeva **Vimāne**—

“Yattha ca dinnamahapphalamāhu, catūsu sucīsu purisayugesu.
Aṭṭha ca puggala dhammasā te, saṅghamimaṃ saraṇatthamupehī”⁴ti.

Bhikkhūnaṃ saṅgho **bhikkhusaṅgho**. Ettāvata ca brāhmaṇo tīṇi saraṇagamanāni paṭivedesi.

Saraṇagamanakathā

Idāni tesveva tīsu saraṇagamanesu kosallatthaṃ saraṇaṃ, saraṇagamanam, yo saraṇaṃ gacchati, saraṇagamanappabhedo, saraṇagamanaphalaṃ, saṃkilesa, bhedoti ayaṃ vidhi veditabbo. So pana idha vuccamāno atibhāriyaṃ vinayanidānaṃ karotīti na vutto, atthikehi pana Papañcasūdaniyaṃ vā Majjhimaṭṭhakathāyaṃ **Bhayabheravasuttavaṇṇanato**⁴, Sumaṅgalavilāsiniyaṃ vā Dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ⁵ **saraṇavaṇṇanato** gahetabboti.

Upāsakattapaṭivedanākathā

Upāsakaṃ maṃ bhavaṃ Gotamo dhāretūti maṃ bhavaṃ Gotamo “upāsako ayan”ti evaṃ dhāretūti attho. Upāsakavidhikosallatthaṃ

1. Apatamāne katvā (Sī)

2. Am 1. 343 piṭṭhe.

3. Khu 2. 76 piṭṭhe.

4. Ma-Ṭṭha 1. 136 piṭṭhe.

5. Dī-Ṭṭha 1. 205 piṭṭhe.

panettha ko upāsako, kasmā upāsakoti vuccati, kimassa sīlam, ko ājīvo, kā vipatti, kā sampattīti idaṃ pakiṇṇakaṃ veditabbaṃ. Taṃ atibhāriyakaraṇato idha na vibhattaṃ, atthikehi pana **papañcasūdaniyaṃ**

Majjhimaṭṭhakathāyaṃ¹ vuttanayeneva veditabbaṃ. **Ajjataggeti** ettha ayaṃ aggasaddo ādikoṭikoṭṭhāsaseṭṭhesu dissati. “Ajjatagge samma dovārika āvarāmi dvāraṃ nigaṇṭhānaṃ nigaṇṭhīnaṃ”ti-ādīsu² hi ādimhi dissati. “Teneva aṅgulaggena taṃ aṅgulaggaṃ parāmaseyya³, ucchaggaṃ veḷaggaṃ”ti-ādīsu koṭiyaṃ. “Ambilaggaṃ vā madhuraggaṃ vā tittakaggaṃ vā⁴, anujānāmi bhikkhave viharaggaṃ vā parivenaggaṃ vā bhājetuṃ”ti-ādīsu⁵ koṭṭhāse. “Yāvata bhikkhave sattā apadā vā dvipadā vā -pa-Tathāgato tesāṃ aggamakkhāyaṃ”ti-ādīsu⁶ seṭṭhe. Idha panāyaṃ ādimhi daṭṭhabbo. Tasmā **ajjataggeti** ajjataṃ ādim katvāti evamettha attho veditabbo, **ajjatanti** ajjabhāvanti vuttaṃ hoti. **Ajjadagge** icceva vā pāṭho, dakāro padasandhikaro, ajja aggaṃ katvāti vuttaṃ hoti. **Pāṇupetanti** pāṇehi upetaṃ, yāva me jīvitaṃ pavattati, tāva upetaṃ anaññasatthukaṃ tīhi saraṇagamehi saraṇagataṃ maṃ bhavaṃ Gotamo dhāretu jānātu, ahañhi sacepi me tikhiṇena asinā sīsaṃ chindeyyuṃ, neva Buddhā “na Buddhō”ti vā, dhammaṃ “na dhammo”ti vā, saṃghaṃ “na saṃgho”ti vā vadeyyanti. Ettha ca brāhmaṇo “pāṇupetaṃ saraṇagataṃ”ti puna saraṇagameṇa vadanto attasanniyyātanaṃ pakāsetīti veditabbo.

Evam attānaṃ niyyātetvā Bhagavantaṃ sapaṇisaṃ upaṭṭhātukāmo āha “**adhivāsetu ca me bhavaṃ Gotamo Verañjāyaṃ vassāvāsaṃ saddhim bhikkhusaṃghena**”ti. Kiṃ vuttaṃ hoti—upāsakañca maṃ bhavaṃ Gotamo dhāretu, adhvāsetu ca me Verañjāyaṃ vassāvāsaṃ, tayo māse Verañjaṃ upanissāya mama anuggahatthaṃ vāsaṃ⁷ sampañcchatūti. **Adhvāsesi Bhagavā tuṇhībhāvenāti** athassa vacanaṃ sutvā Bhagavā kāyaṅgaṃ vā vācāṅgaṃ vā acopetvā abbhantareyeva khantiṃ cāretvā tuṇhībhāvena adhvāsesi, brāhmaṇassa anuggahatthaṃ manasāva sampañcchīti vuttaṃ hoti.

1. Ma-Ṭṭha 1. 140 piṭṭhe.

2. Ma 2. 43 piṭṭhe.

3. Abhi 4. 237 piṭṭhe.

4. Saṃ 3. 130 piṭṭhe.

5. Vi 4. 317 piṭṭhe.

6. Am 1. 343 piṭṭhe.

7. Vassāvāsaṃ (Sī, Syā)

Atha kho Verañjo brāhmaṇo Bhagavato adbhivāsanaṃ veditvāti atha Verañjo brāhmaṇo “sace me samaṇo Gotamo nādhivāseyya, kāyena vā vācāya vā paṭikkhipeyya. Yasmā pana appaṭikkhipitvā abbhantare khantiṃ cāresi, tasmā me manasāva adbhivāsesī”ti evaṃ ākārasallakkhaṇakusalatāya Bhagavato adbhivāsanaṃ veditvā attano nisinnāsanato vuṭṭhāya catūsu disāsu Bhagavantaṃ sakkaccaṃ vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā āgatakālato pabhuti “jātimahallakabrāhmaṇānaṃ abhivādanādīni na karotī”ti vigarahitvāpi idāni viññātabuddhagūṇo kāyena, vācāya, manasā ca anekakkhattuṃ vandantopi atittoyeva hutvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ paggayha sirasmiṃ patiṭṭhāpetvā yāva dassanavisayo, tāva paṭimukhoyeva apakkamitvā dassanavisayaṃ vijahanaṭṭhāne vanditvā pakkāmi.

Dubbhikkhakathā

16. **Tena kho pana samayena Verañjā dubbhikkhā hotīti** yasmim samaye Verañjena brāhmaṇena Bhagavā Verañjaṃ upanissāya vassāvāsaṃ yācito, tena samayena Verañjā dubbhikkhā hoti. **Dubbhikkhā**ti dullabhabhikkhā, sā pana dullabhabhikkhatā yattha manussā assaddhā honti appasannā, tattha susassakālepi atisamagghepi¹ pubbaṇṇāparaṇṇe hoti. Verañjāyaṃ pana yasmā na tathā ahosi, apica kho dusassatāya chātakadosena ahosi, tasmā tamatthaṃ dassento “**dvīhitikā**”ti-ādimāha. Tattha **dvīhitikā**ti dvidhā pavatta-īhitikā. Īhitaṃ nāma iriyā, dvidhā pavattā citta-iriyā citta-īhā “ettha lacchāma nu kho kiñci bhikkhamānā, na lacchāmā”ti, “jīvitum vā sakkhissāma nu kho, no”ti ayamettha adhippāyo.

Atha vā **dvīhitikā**ti dujjīvikā, īhitaṃ īhā iriyanaṃ pavattanaṃ jīvanti-ādīni padāni ekatthāni. Tasmā dukkhena īhitaṃ ettha pavattatīti dvīhitikāti ayamettha padattho. **Setaṭṭhikā**ti setakāni aṭṭhīni etthāti setaṭṭhikā. Divasampi yācitvā kiñci aladdhā matānaṃ kapaṇamanussānaṃ ahicchattakavaṇṇehi aṭṭhihi tatra tatra parikiṇṇāti vuttaṃ

1. Anatimahagghepi (Ka-Si)

hoti. **Setaṭṭikā**tipi pāṭho, tassattho—setā aṭṭi etthāti setaṭṭikā. **Aṭṭi** āturatā byādhi rogo. Tattha ca sassānaṃ gabbhaggahaṇakāle setakarogena upahatameva pacchinnakhīraṃ aggahitatanḍulaṃ paṇḍarapaṇḍaraṃ sālīsisaṃ vā yavagodhumasīsaṃ vā nikkhamati, tasmā setaṭṭikāti vuccati.

Vappakāle suṭṭhu abhisankharitvāpi vuttasassaṃ tattha salākā eva sampajjatīti **salākāvuttā**. Salākāya vā tattha jīvikam¹ pavattentīti **salākāvuttā**. Kim vuttaṃ hoti—tattha kira dhañṇavikkayaṇakānaṃ santikaṃ kayakesu gatesu dubbalamanusse abhibhavitvā balavamanussāva dhañṇaṃ kiṇitvā gacchanti, dubbalamanussā alabhamānā mahāsaddaṃ karonti. Dhañṇavikkayaṇakā “sabbesaṃ saṅghaṃ karissāmā”ti dhañṇakaraṇaṭṭhāne dhañṇamāpakam nisīdāpetvā ekapasse vaṇṇajjhakkhaṃ nisīdāpesuṃ, dhañṇatthikā vaṇṇajjhakkhassa santikaṃ gacchanti. So āgatapaṭipāṭiyā mūlaṃ gahetvā “itthannāmassa ettakaṃ dātabban”ti salākam likhitvā deti, te taṃ gahetvā dhañṇamāpakassa santikaṃ gantvā dinnapaṭipāṭiyā dhañṇaṃ gaṇhanti. Evaṃ salākāya tattha jīvikam pavattentīti salākāvuttā.

Na sukarā uñchena paggahena yāpetunti paggahena yo uñcho, tena yāpetuṃ na sukarā, pattaṃ gahetvā yaṃ ariyā uñchaṃ karonti, bhikkhācariyaṃ caranti, tena uñchena yāpetuṃ na sukarāti vuttaṃ hoti. Tadā kira tattha sattaṭṭhagāme piṇḍāya caritvā ekadivasampi yāpanamattaṃ na labhanti.

Tena kho pana samayena Uttarāpathakā assavañijā -pa-. Assosi kho Bhagavā udukkhalasaddanti tenāti yasmim samaye Bhagavā Verañjaṃ upanissāya vassāvāsaṃ upagato, tena samayena Uttarāpathavāsikā, Uttarāpathato vā āgatattā evaṃ laddhavohārā assavañijā Uttarāpathe assānaṃ uṭṭhānaṭṭhāne pañca assasatāni gahetvā diguṇaṃ tiguṇaṃ lābhaṃ patthayamānā desantaraṃ gacchantā tehi attano vikkāyikabhaṇḍabhūtehi pañcamattehi assasatchi Verañjaṃ vassāvāsaṃ upagatā honti. Kasmā? Na hi sakkā tasmim dese vassike cattāro

māse addhānaṃ paṭipajjitum. Upagacchantā ca bahinagare udakena anajjhottharaṇīye ṭhāne attano ca vāsāgarāṇi, assānaṇca mandiraṃ kārāpetvā vatiyā parikkhipimsu. Tāni tesam vasaṇaṭṭhānāni “assamaṇḍalikāyo”ti paññāyimsu. Tenāha **“tehi assamaṇḍalikāsu bhikkhūnaṃ patthapathapulakaṃ¹ paññattaṃ hoti”**ti. **Patthapathapulakanti²** ekamekassa bhikkhuno patthapathapamāṇaṃ pulakaṃ³. Pattho nāma nāḷimattaṃ hoti ekassa purisassa alaṃ yāpanāya. Vuttampi hetam “patthodano nāla’mayaṃ duvinnan”ti⁴. Pulakaṃ³ nāma nitthusam katvā ussedetvā gahitayavataṇḍulā vuccanti. Yadi hi sathusā honti, pāṇakā vijjhanti, addhānakkhamā na honti. Tasmā te vāṇijā addhānakkhamam katvā yavataṇḍulamādāya addhānaṃ paṭipajjanti “yattha assānaṃ khādanīyaṃ tiṇaṃ dullabhaṃ bhavissati, tatthetaṃ assabhattaṃ bhavissati”ti.

Kasmā pana tehi taṃ bhikkhūnaṃ paññattanti? Vuccate, na hi te dakkhiṇāpathamanussā viya assaddhā appasannā, te pana saddhā pasannā Buddhamāmakā dhammamāmakā saṃghamāmakā, te pubbaṇhasamayam kenacideva karaṇīyena nagaraṃ pavisaṇtā dve tayo divase addasaṃsu sattaṭṭha bhikkhū sunivatthe supārute iriyāpathasampanne sakalampi nagaraṃ piṇḍāya caritvā kiñci alabhamāne, disvāna nesaṃ etadahosi “ayyā imaṃ nagaraṃ upanissāya vassaṃ upagatā, chātakaṇca vattati, na ca kiñci labhanti, ativiya kilamanti. Mayaṇcamha āgantukā, na sakkoma nesaṃ devasikaṃ yāguṇca bhattaṇca paṭiyādetum. Amhākaṃ pana assā sāyaṇca pāto ca dvikkhattum bhattaṃ labhanti, yannūna mayaṃ ekamekassa assassa pātarāsabhattato ekamekassa bhikkhuno patthapathapulakaṃ dadeyyāma. Evaṃ ayyā ca na kilamissanti, assā ca yāpessanti”ti. Te bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā etamatthaṃ ārocetvā “bhante tumhe patthapathapulakaṃ paṭiggahetvā yaṃ vā taṃ vā katvā paribhuñjathā”ti yācitvā devasikaṃ patthapathapulakaṃ paññapesum. Tena vuttaṃ “tehi assamaṇḍalikāsu bhikkhūnaṃ patthapathapulakaṃ paññattaṃ hoti”ti.

1. Patthapathamūlakaṃ (Ka)

3. Mūlakaṃ (Ka)

2. Patthapathamūlakanti (Ka)

4. Khu 6. 99 Jātake.

Paññattanti niccabhattasaṅkhepena ṭhapitaṃ. Idāni **bhikkhū** **pubbaṇhasamayam nivāsetvāti**-ādīsu **pubbaṇhasamayanti** divasassa pubbabhāgasamayam, pubbaṇhasamayeti attho. Pubbaṇhe vā samayam pubbaṇhasamayam, pubbaṇhe ekaṃ khaṇanti vuttaṃ hoti. Evaṃ accantasamyoge upayogavacanam labbhati. **Nivāsetvāti** paridahitvā, vihāranivāsanaparivattanavasenetam veditabbaṃ. Na hi te tato pubbe anivatthā ahesuṃ. **Pattacīvaramādāyāti** pattam hatthehi, cīvaram kāyena ādiyitvā, sampatiṇṇhādetvā dhāretvāti attho. Yena vā tena vā hi pakārena gaṇhantā ādāya-icceva vuccanti yathā “samādāyeva pakkamatī”¹. **Piṇḍam alabhamānāti** sakalampi Verañjam caritvā tiṭṭhatu piṇḍo, antamaso “aticchathā”²ti vācampi alabhamānā.

Patthapathapulakam āramam āharitvāti gatagataṭṭhāne laddham ekamekam patthapathapulakam gahetvā āramam netvā. **Udukkhale koṭṭetvā koṭṭetvā paribhuñjanti** therānam koci kappiyakārako natthi, yo nesam tam gahetvā yāguṃ vā bhattam vā paceyya, sāmampi pacanam samaṇasārūppam na hoti na ca vaṭṭati. Te “evaṃ no sallahukavuttitā ca bhavissati, sāmāpākāparimocanañcā”³ti atṭha atṭha janā vā dasa dasa janā vā ekato hutvā udukkhale koṭṭetvā koṭṭetvā sakam sakam paṭivīsam udakena temetvā paribhuñjanti. Evaṃ paribhuñjitvā appossukkā samaṇadhammam karonti. Bhagavato pana te assavaññijā patthapulakañca denti, tadupiyañca sappimadhusakkaram, tam āyasmā Ānando āharitvā silāyam pisati, puññavatā paṇḍitapurisena kataṃ manāpameva hoti. Atha nam pisitvā sappi-ādīhi sammā yojetvā Bhagavato upanāmesi. Athettha devatā dibbojam pakkhipanti, tam Bhagavā paribhuñjati. Paribhuñjitvā phalasamāpattiyā kalam atināmeti⁴, na tato paṭṭhāya piṇḍāya carati.

Kim panānandatthero tadā Bhagavato upaṭṭhāko hotīti? Hoti, no ca kho upaṭṭhākaṭṭhānam laddhā. Bhagavato hi paṭhamabodhiyam vīsativassantare nibaddhupaṭṭhāko nāma natthi, kadāci **Nāgasamālatthero** Bhagavantam upaṭṭhāsi, kadāci **Nāgitatthero**, kadāci **Meghiyatthero**, kadāci **Upavāṇatthero**, kadāci **Sāgatatthero**, kadāci **Sunakkhatto**

1. Dī 1. 67 piṭṭhe.

2. Vibhināmeti (Syā)

Licchaviputto. Te attano ruciyā upaṭṭhahitvā yadā icchanti, tadā pakkamanti. Ānandatthero tesu tesu upaṭṭhahantesu appossukko hoti, pakkantesu sayameva vattapaṭipattim karoti. Bhagavāpi “kiñcāpi me nātisetṭho upaṭṭhākappaṭṭhānam na tāva labhati, atha kho evarūpesu ṭhānesu ayameva patirūpo”ti adhivāsesi. Tena vuttam “āyasmā panānando patthapulakam silāyam pisitvā Bhagavato upanāmesi, tam Bhagavā paribhuñjati”ti.

Nanu ca manussā dubbhikkhakāle ativiya ussāhajātā puññāni karonti, attanā abhuñjitvāpi bhikkhūnam dātabbam maññanti, te tadā kasmā kaṭacchubhikkhampi na adamsu? Ayañca Verañjo brāhmaṇo mahatā ussāhena Bhagavantam vassāvāsam yāci, so kasmā Bhagavato atthibhāvampi na jānātīti? Vuccate, mārāvaṭṭanāya, Verañjañhi brāhmaṇam Bhagavato santikā pakkantamattameva sakalañca nagaram, samantā ca yojanamattam yattha sakkā purebhattam piṇḍāya caritvā paccāgantum, tam sabbam māro āvaṭṭetvā mohetvā sabbesam asallakkhaṇabhāvaṃ katvā pakkāmi. Tasmā na koci antamaso sāmīcikammampi kattabham maññittha.

Kim pana Bhagavāpi mārāvaṭṭanam ajānitvāva tattha vassam upagatoti? No ajānitvā. Atha kasmā CampāsāvattiRājagahādīnam aññatarasmiṃ na upagatoti? Tiṭṭhantu CampāsāvattiRājagahādīni, saccepi Bhagavā tasmim samvacchare Uttarakurum vā Tidasapuram vā gantvā vassam upagaccheyya, tampi māro āvaṭṭeyya. So kira tam samvaccharam ativiya āghātena pariyuṭṭhitacitto ahosi, idha pana Bhagavā imam atirekakāraṇam addasa “assavāñijā bhikkhūnam saṅgham karissantī”ti. Tasmā Verañjāyameva vassam upagacchi.

Kim pana māro vāñijake āvaṭṭetum na sakkotīti? No na sakkoti, te pana āvaṭṭitapariyosāne āgamimsu. Paṭinivattitvā kasmā nāvaṭṭetīti? Avisahatāya, na hi so Tathāgatassa abhihaṭabhikkhāya nibaddhadānassa appitavattassa antarāyam kātum visahati. Catunnam hi na sakkā antarāyo kātum. Katamesam catunnam? Tathāgatassa abhihaṭabhikkhāsāṅkhepena vā nibaddhadānassa appitavattasāṅkhepena vā pariccattānam catunnam paccayānam na sakkā kenaci antarāyo kātum, Buddhānam

jīvitassa na sakkā kenaci antarāyo kātum, asītiyā anubyañjanānaṃ byāmapabbhāya va na sakkā kenaci antarāyo kātum, candimasūriyadevabrahmānampi hi pabhā Tathāgatassa anubyañjanabyāmapabbhāppadesaṃ patvā vihatānubhāvā honti, Buddhānaṃ sabbaññutaññāssa na sakkā kenaci antarāyo kātunti imesaṃ catunnaṃ na sakkā kenaci antarāyo kātum. Tasmā mārena akatantarāyaṃ bhikkhaṃ Bhagavā Sasāvakaśaṃgho tadā paribhuñjatīti veditabbo.

Evam paribhuñjanto ca ekadivasaṃ **assosi kho Bhagavā udukkhalasaddanti** Bhagavā patthapattapulakaṃ koṭṭentānaṃ bhikkhūnaṃ musalasaṅghaṭṭajanitaṃ udukkhalasaddaṃ suṇi. Tato paraṃ **jānantāpi Tathāgatā**ti evamādi yaṃ parato “kiṃ nu kho so Ānanda udukkhalasaddo”ti pucchi, tassa parihāradassanattamaṃ vuttaṃ. Tatrāyaṃ saṅkhepavaṇṇanā— Tathāgatā nāma jānantāpi sace tādisaṃ pucchākāraṇaṃ hoti, pucchanti. Sace pana tādisaṃ pucchākāraṇaṃ natthi, jānantāpi na pucchanti. Yasmā pana Buddhānaṃ ajānanaṃ nāma natthi, tasmā ajānantāpīti na vuttaṃ. **Kālaṃ viditvā pucchantīti** sace tassā pucchāya so kālo hoti, evaṃ taṃ kālaṃ viditvā pucchanti, sace na hoti, evampi kālaṃ viditvāva na pucchanti. Evam pucchantāpi ca atthasañhitaṃ Tathāgatā pucchanti, yaṃ atthanissitaṃ kāraṇanissitaṃ, tadeva pucchanti, no anathasañhitaṃ. Kasmā? Yasmā anathasañhite setughāto Tathāgatānaṃ. **Setu** vuccati maggo, maggeneva tādissassa vacanassa **ghāto**, samucchodoti vuttaṃ hoti.

Idāni **atthasañhitanti** ettha yaṃ atthasannissitaṃ vacanaṃ Tathāgatā pucchanti, taṃ dassento “**dvīhākārehī**”ti-ādimāha. Tattha **ākārehīti** kāraṇehi. **Dhammaṃ vā desessāmāti** atthupattiyuttaṃ suttaṃ vā pubbacaritakāraṇayuttaṃ jātakam vā kathayissāma. **Sāvakānaṃ vā sikkhāpadaṃ paññāpessāmāti** sāvakānaṃ vā tāya pucchāya vītikkamaṃ pākaṇaṃ katvā garukaṃ vā lahukaṃ vā sikkhāpadaṃ paññāpessāma āṇaṃ ṭhapessāmāti.

Atha kho Bhagavā -pa- etamatthaṃ ārocesīti ettha natthi kiñci vattabbaṃ. Pubbe vuttameva hi bhikkhūnaṃ patthapattapulakapaṭilābhaṃ, sallahukavuttitaṃ, sāmāpākāparimocanañca ārocento etamatthaṃ ārocesīti vuccati.

“Sādhū sādhū Ānandā”ti idaṃ pana Bhagavā āyasmantaṃ Ānandaṃ sampahaṃsento āha. Sādhukāraṃ pana datvā dvīsu ākāresu ekaṃ gahetvā dhammaṃ desento āha “**tumhehi Ānanda sappurisehi vijitaṃ, pacchimā janatā sālīmaṃsodanaṃ atimaññissati**”ti. Tatrāyamadhippāyo—tumhehi Ānanda sappurisehi evaṃ dubbhikkhe dullabhapiṇḍe imāya sallahukavuttitāya, iminā ca sallekkena vijitaṃ. Kiṃ vijitanti? Dubbhikkhaṃ vijitaṃ, lobho vijito, icchācāro vijito. Kathaṃ? Ayaṃ Verañjā dubbhikkhā, samantato pana anantarā gāmanigamā phalabhāranamitasassā subhikkhā sulabhapiṇḍā. Evaṃ santepi “Bhagavā idheva amhe niggaṇhitvā vasatī”ti ekabhikkhussapi cintā vā vighāto vā natthi. Evaṃ tāva dubbhikkhaṃ vijitaṃ abhibhūtaṃ attano vase vattitaṃ.

Kathaṃ lobho vijito? Ayaṃ Verañjā dubbhikkhā, samantato pana anantarā gāmanigamā phalabhāranamitasassā subhikkhā sulabhapiṇḍā, “handa mayaṃ tattha gantvā paribhuñjissāmā”ti lobhavasena ekabhikkhunāpi ratticchedo vā “pacchimikāya tattha vassaṃ upagacchāmā”ti vassacchedo vā na kato. Evaṃ lobho vijito.

Kathaṃ icchācāro vijito? Ayaṃ Verañjā dubbhikkhā, ime ca manussā amhe dve tayo māse vasantepi na kismiñci maññanti, yannūna mayaṃ guṇavāṇijjaṃ katvā “asuko bhikkhu paṭhamassa jhānassa lābhī -pa- asuko chaḷabhiññoti evaṃ manussānaṃ aññamaññaṃ pakāsetvā kucchim paṭijaggitvā pacchā sīlaṃ adhiṭṭhaheyyāmā”ti ekabhikkhunāpi evarūpā icchā na uppāditā. Evaṃ icchācāro vijito abhibhūto attāno vase vattitoti.

Anāgate pana pacchimā janatā vihāre nisinnā appakasireneva labhitvāpi “kiṃ idaṃ uttaṇḍulaṃ atikilinnaṃ aloṇaṃ atiloṇaṃ anambilaṃ accambilaṃ, ko iminā attho”ti-ādinā nayena sālīmaṃsodanaṃ atimaññissati, oññātaṃ avaññātaṃ karissati. Atha vā janapado nāma na sabbakālaṃ dubbhikkho hoti, ekadā dubbhikkho hoti, ekadā subhikkho hoti, svāyaṃ yadā subhikkho bhavissati, tadā tumhākaṃ sappurisānaṃ imāya paṭipattiyā pasannā manussā

bhikkhūnaṃ yāgukhajjakādippabhedena anekappakāraṃ sālīvikatiṃ, maṃsodanaṃcā dātabbaṃ maññissanti. Taṃ tumhe nissāya uppannaṃ sakkāraṃ tumhākaṃ sabrahmacārīsaṅkhātā pacchimā janatā tumhākaṃ antare nisīditvā anubhavamānāva atimaññissati, tappaccayaṃ mānaṃcā omānaṃcā karissati. Kathaṃ? Kasmā ettakaṃ pakkaṃ, kiṃ tumhākaṃ bhājanāni natthi, yattha attano santakaṃ pakkhipitvā ṭhappeyyāthāti.

Mahāmoggallānassa sīhanādakathā

17. **Atha kho āyasmā Mahāmoggallānoti**—ādīsu āyasmāti piyavacanametam, garugāravasappatissādhivacanametam.

Mahāmoggallānoti¹ mahā ca so guṇamahantatāya Moggallāno² ca gottenāti Mahāmoggallāno³. **Etadavocāti** etaṃ avoca, idāni vattabbaṃ “etarahi bhante”ti—ādivacanaṃ dasseti. Kasmā avoca? Thero kira pabbajitvā sattame divase sāvakaṃpāramiṇāṇassa matthakaṃ patto, Satthārāpi mahiddhikatāya etadagge ṭhapito. So taṃ attano mahiddhikataṃ nissāya cintesi “ayaṃ Verañjā dubbhikkhā, bhikkhū ca kilamanti, yannūnāhaṃ pathaviṃ parivattetvā bhikkhū pappāṭakojaṃ bhojeyya”ti. Athassa tedahosi “sace panāhaṃ Bhagavato santike viharanto Bhagavantaṃ ayācitvā evaṃ kareyyaṃ, na metaṃ assa patirūpaṃ, yugaggāho viya Bhagavatā saddhiṃ kato bhaveyyā”ti. Tasmā yācitukāmo āgantvā Bhagavantaṃ etadavoca.

Heṭṭhimatalaṃ sampannanti pathaviyā kira heṭṭhimatale pathavimaṇḍo pathavojo pathavipappaṭako atthi, taṃ sandhāya vadati. Tattha **sampannanti** madhuraṃ, sādurasanti attho. Yatheva hi “tatrassa rukkho sampannaphalo ca upapannaphalo cā”ti⁴ ettha madhuraphaloti attho, evamidhāpi sampannanti madhuraṃ sādurasanti veditabbaṃ. Seyyathāpi **“khuddamadhuṃ anīḷakan”**ti idaṃ panassa madhuratāya opammanidassanattamaṃ vuttaṃ. **Khuddamadhuṃ**ti khuddakama kkhikāhi katamadhu. **Anīḷakanti** nimmakkhikaṃ nimmakkhikaṇḍakaṃ parisuddhaṃ. Etaṃ kira madhu sabbamadhūhi

1. Mahāmoggallānoti (Ka)

3. Mahāmoggallāno (Ka)

2. Moggallāno (Ka)

4. Ma 2. 29 piṭṭhe.

aggañca seṭṭhañca surasañca ojavantañca. Tenāha “seyyathāpi khuddamadhuṃ anīlakam, evamassādan”ti.

Sādhāhaṃ bhanteti sādhu ahaṃ bhante. Ettha **sādhūti** āyācanavacanametam, pathaviparivattanam āyācanto hi thero Bhagavantam evamāha. **Parivatteyyanti** ukkujeyyam, heṭṭhimatalam uparimam kareyyam. Kasmā? Evañhi kate sukhena bhikkhū pappāṭakojaṃ pathavimaṇḍam paribhuñjissanti. Atha Bhagavā ananuññātukāmopi¹ theram sihanādam nadāpetum pucchi “**ye pana te Moggallāna pathavinissitā pāṇā, te katham karissasi**”ti. Ye pathavinissitā gāmanigamādīsu pāṇā, te pathaviyā parivattiyamānāya ākāse saṇṭhātum asakkonte katham karissasi kattha ṭhapessasi. Atha thero Bhagavatā etadagge ṭhapitabhāvānurūpaṃ attano iddhānubhāvaṃ pakāsento “**ekāhaṃ bhante**”ti-ādimāha. Tassattho—ekam ahaṃ bhante hattham yathā ayaṃ mahāpathavī evam abhinimminissāmi pathavisadisam karissāmi. Evam katvā ye pathavinissitā pāṇā, te ekasmim hatthatale ṭhite pāṇe tato dutiyahatthatale saṅkāmento viya tattha saṅkāmessāmi.

Athassa Bhagavā āyācanam paṭikkhipanto “**alam Moggallānā**”ti-ādimāha. Tattha **alanti** paṭikkhepavacanam. **Vipallāsampi sattā paṭilabheyyunti** viparītāgāhampi sattā sampāpuṇeyyūṃ. Katham? Ayaṃ nu kho pathavī, udāhu na ayanti. Atha vā amhākaṃ nu kho ayaṃ gāmo, udāhu aññesanti. Evaṃ nigamajanapadakhettārāmādīsu. Na vā esa vipallāso, acinteyyo hi iddhimato iddhivisayo. Evaṃ pana vipallāsaṃ paṭilabheyyūṃ—idaṃ dubbhikkham nāma na idāniyeva hoti, anāgatepi bhavissati. Tadā bhikkhū tādisam iddhimantaṃ sabrahmacāriṃ kuto labhissanti, te sotāpanna sakadāgāmi anāgāmi sukkhavipassaka jhānalābhi paṭisambhidāppattakhīṇāsavāpi samānā iddhibalābhavā parakulāni piṇḍāya upasaṅkamissanti. Tatra manussānaṃ evam bhavissati “Buddhakāle bhikkhū sikkhāsu paripūrakārino ahesum, te guṇe nibbattetvā dubbhikkhakāle pathaviṃ parivattetvā pappāṭakojaṃ paribhuñjimsu. Idāni pana sikkhāya paripūrakārino natthi, yadi siyūṃ, tatheva kareyyūṃ, na amhākaṃ yaṃ

1. Ananujānātukāmopi (Ka)

kiñci pakkamā vā āmaṃ vā khāditum dadeyyun”ti. Evaṃ tesuye va ariyapuggalesu “natthi ariyapuggalā”ti imaṃ vipallāsaṃ paṭilabheyyum, vipallāsavasena ca ariye garahantā upavadantā apāyupagā bhaveyyum. Tasmā **mā te rucci pathaviṃ parivattetunti**.

Atha thero imaṃ yācanaṃ alabhamāno aññaṃ yācanto “**sādhubhante**”ti-ādimāha, tampissa Bhagavā paṭikkhipanto **alam** **Moggallānā**ti-ādimāha. Tattha kiñcāpi na vuttaṃ “vipallāsampi sattā paṭilabheyyun”ti, atha kho pubbe vuttanayeneva gahetabbaṃ. Atthopi cassa vuttasadisameva veditabbo. Yadi pana Bhagavā anujāneyya, thero kiṃ kareyyāti. Mahāsamuddaṃ ekena padavītiḥārena atikkamitabbaṃ mātikāmatthaṃ adhiṭṭhahitvā Naḷerupucimandato Uttarakuru-abhimukhaṃ maggaṃ nīharitvā Uttarakuruṃ gamanāgamanasampanne ṭhāne katvā dasseyya, yathā bhikkhū gocaragāmaṃ viya yathāsukhaṃ piṇḍāya pavisitvā nikkhameyyunti.

Niṭṭhitā Mahāmoggallānassa sihanādakathā.

Vinayapaññattiyācanakathāvaṇṇanā

18. Idāni āyasmā Upāli vinayapaññattiyā mūlato pabhuti nidānaṃ dassetuṃ Sāriputtattherassa sikkhāpadapaṭisaṃyuttaṃ vitakkuppādaṃ dassentā “**athakho āyasmato Sāriputtassā**”ti-ādimāha. Tattha **rahogatassā**ti rahasi gatassa. **Paṭisallīnassā**ti sallīnassa ekībhāvaṃ gatassa. **Katamesānanti** atītesu Vipassī-ādīsu Buddhesu katamesaṃ. Ciraṃ assa ṭhiti, cirā vā assa ṭhitūti **ciraṭṭhitikaṃ**. Sesamettha uttānapadatthameva.

Kiṃ pana thero imaṃ attano parivitakkaṃ sayam vinicchinitum¹ na sakkotīti? Vuccate—sakkotica na sakkoti ca, ayaṃ hi imesaṃ nāma Buddhānaṃ sāsanaṃ na ciraṭṭhitikaṃ ahosi, imesaṃ ciraṭṭhitikanti ettakaṃ sakkoti vinicchinitum. Iminā pana kāraṇena na ciraṭṭhitikaṃ ahosi, iminā ciraṭṭhitikanti etaṃ na sakkoti. **Mahāpadumatthero** panāha “etampi

1. Vinicchitum (Ka)

soḷasavidhāya paññāya matthakaṃ pattassa aggasāvakassa na bhāriyaṃ, Sammāsambuddhena pana saddhiṃ ekaṭṭhāne vasantassa sayāṃ vinicchayakaraṇaṃ tulaṃ chaḍḍetvā hatthena tulanasadisaṃ hotīti Bhagavantāmyeva upasaṅkamtivā pucchī”ti. Athassa Bhagavā taṃ vissajjento **“Bhagavato ca Sāriputta Vipassissā”**ti-ādimāha. Taṃ uttānatthameva.

19. Puna thero kāraṇaṃ pucchanto **“ko nu kho bhantehetū”**ti-ādimāha. Tattha **ko nu kho bhanteti** kāraṇapucchā, tassa katamo nu kho bhanteti attho. **Hetu paccayoti** ubhayametaṃ kāraṇādhivacanaṃ. Kāraṇaṃ hi yasmā tena tassa phalaṃ hinoti pavattati, tasmā hetūtivuccati. Yasmā taṃ paṭicca eti pavattati, tasmā paccayoti vuccati. Evaṃ atthato ekampi vohāravasena ca vacanasiliṭṭhatāya ca tatra tatra etaṃ ubhayampi vuccati. Sesamettha uttānatthameva.

Idāni taṃ hetuṅca paccayañcadassetuṃ **“Bhagavā ca Sāriputta Vipassīti**-ādimāha. Tattha **kilāsuno-ahesunti** na ālasiyakilāsuno, na hi Buddhānaṃ ālasiyaṃ vā osannavīriyatā vā atthi. Buddhā hi ekassa vā dvinnāṃ vā sakalacakkavāḷassa vā dhammaṃ desentā samakeneva ussāhena dhammaṃ desenti, na parisāya appabhāvaṃ disvā osannavīriyā honti, nāpi mahantabhāvaṃ disvā ussannavīriyā. Yathā hi siho migarājā sattannaṃ divasānaṃ accayena gocarāya pakkanto khuddake vā mahante vā pāṇe ekasadiseneva vegena dhāvati. Taṃ kissa hetu? **“Mā me javo parihāyī”**ti. Evaṃ Buddhā appakāya vā mahatiyā vā parisāya samakeneva ussāhena dhammaṃ desenti. Taṃ kissa hetu? **“Mā no dhammagarutā parihāyī”**ti. Dhammagaruno hi Buddhā dhammagāravāti.

Yathā pana amhākaṃ Bhagavā mahāsamuddaṃ pūrayamāno viya vitthārena dhammaṃ desesi, evaṃ te na desesuṃ. Kasmā? Sattānaṃ apparajakkhatāya. Tesāṃ kira kāle dīghāyukā sattā apparajakkhā ahesuṃ. Te catusaccapaṭisaṃyuttaṃ ekagāthampi sutvā dhammaṃ abhisamenti, tasmā na vitthārena dhammaṃ desesuṃ. Teneva kāraṇena **appakañca nesāṃ ahosi Suttaṃ -pa- Vedallanti**. Tattha suttādīnaṃ nānattaṃ **paṭhamasaṅgīti vaṇṇanāyaṃ** vuttameva.

Apaññattamsāvakānaṃ sikkhāpadanti sāvakānaṃ niddosatāya dosānurūpato paññapetabbaṃ sattāpattikkhandhavasena āṇāsikkhāpadaṃ apaññattam. **Anuddiṭṭhaṃ Pātimokkham** anvaddhamāsaṃ āṇāpātimokkham anuddiṭṭhaṃ ahosi. Ovādapātimokkhameva te uddisimsu, tampi ca no anvaddhāmāsaṃ. Tathā hi Vipassī Bhagavā channaṃ channaṃ vassānaṃ sakim sakim ovādapātimokkham uddisi, tañca kho sāmāmyeva. Sāvakā panassa attano attano vasanaṭṭhānesu na uddisimsu. akalajambudīpe ekasmimyeva ṭhāne Bandhumatiyā Rājadhāniyā Kheme migadāye Vipassissa Bhagavato vasanaṭṭhāne sabbopi bhikkhusaṃgho uposatham akāsi, tañca kho saṃghuposathameva. Na gaṇuposatham, na puggaluposatham, na pārisuddhi-uposatham, na adhiṭṭhānuposatham.

Tadā kira Jambudīpe caturāsītivihārasahassāni honti, ekamekasmim vihare abbokiṇṇāni dasapi vīsati pi bhikkhusahassāni vasanti, bhiyyopi vasanti. Uposathārocikā devatā tattha tattha gantvā ārocenti “mārisā ekaṃ vassaṃ atikkantaṃ, dve, tīni, cattāri, pañca vassāni atikkantāni, idaṃ chaṭṭhaṃ vassaṃ. Āgāminiyā puṇṇamāsiyā Buddhadassanattam uposathakaraṇatthañca gantabbaṃ, sampatto vo sannipātakālo”ti. Tato sānubhāvā bhikkhū attano attano ānubhāvena gacchanti, itare devatānubhāvena. Kathaṃ? Te kira bhikkhū pācīnasamuddante vā pacchima-uttaradakkhiṇasamuddante vā ṭhitā gamiyavattaṃ pūretvā pattacīvaramādāya “gacchāmā”ti cittaṃ uppādentī, saha cittuppadā uposathaggaṃ gatāva honti. Te Vipassim Sammasambuddhaṃ abhivādetvā nisīdanti. Bhagavāpi sannisinnāya parisāya imaṃ **Ovādapātimokkham** uddisati—

“Khantī paramaṃ tapo titikkhā,
Nibbānaṃ paramaṃ vadanti Buddhā.
Na hi pabbajito parūpaghātī,
Na samaṇo hoti paraṃ viheṭṭhayanto.

Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodapanaṃ, etaṃ Buddhāna sāsanaṃ.

Anupavādo anupaghāto, Pātimokkhe ca saṁvaro.
 Mattaññutā ca bhattasmiṁ, pantañca sayanāsanaṁ.
 Adhicitte ca āyogo, etaṁ Buddhāna sāsanaṁ”ti¹.

Eteneva upāyena itaresampi Buddhānaṁ Pātimokkhuddeso veditabbo. Sabbabuddhānaṁ hi imā tissova ovādapātimokkhagāthāyo honti. Tā dīghāyukaBuddhānaṁ yāva sāsana-pariyantā uddesamāgacchanti, Appāyukabuddhānaṁ paṭhamabodhiyaṁyeva. Sikkhāpadapaññattikā lato pana pabhuti āṇāpātimokkhameva uddisīyati, tañca kho bhikkhū eva uddisanti, na Buddhā. Tasmā amhākampi Bhagavā paṭhamabodhiyaṁ vīsativassamattameva idaṁ ovādapātimokkhaṁ uddisi. Athekadivasanṁ Pubbārāme Migāramātipāsāde nisinno bhikkhū āmantesi—“na dānāhaṁ bhikkhave ito paraṁ uposathaṁ karissāmi Pātimokkhaṁ uddisissāmi, tumheva dāni bhikkhave ito paraṁ uposathaṁ kareyyātha Pātimokkhaṁ uddiseyyātha. Aṭṭhānametaṁ bhikkhave anavakāso, yaṁ Tathāgato aparisuddhāya parisāya uposathaṁ kareyya Pātimokkhaṁ uddiseyyā”ti². Tato paṭṭhāya bhikkhū āṇāpātimokkhaṁ uddisanti. Idaṁ āṇāpātimokkhaṁ tesanṁ anuddiṭṭhaṁ ahosi. Tena vuttaṁ “anuddiṭṭhaṁ Pātimokkhaṁ”ti.

Tesanṁ Buddhānanti tesanṁ Vipassī-ādīnaṁ tiṇṇaṁ Buddhānaṁ. **Antaradhānenāti** khandhantaradhānena, parinibbānenāti vuttaṁ hoti. **Buddhānubuddhānanti** ye tesanṁ Buddhānaṁ anubuddhā sammukhasāvakā, tesañca khandhantaradhānena. **Ye te pacchimā sāvakāti** ye tesanṁ sammukhasāvakānaṁ santike pabbajitā pacchimā sāvakā. **Nānānāmāti** “Buddharakkhito Dhammarakkhito”ti-ādināmavasena vividhanāmā. **Nānāgottāti** “Gotamo Moggallāno”ti-ādigottavasena vividhagottā. **Nānājaccāti** “khattiyo brāhmaṇo”ti-ādijātivāsena nānājaccā. **Nānākulā pabbajitāti** khattiyakulādivaseneva, uccanīca-uḷāruḷāra³bhogādikulavasena vā vividhakulā nikkhamma pabbajitā.

1. Dī 2. 42; Khu 1. 41 piṭṭhesu.

2. Vi 4. 424; Aṁ 3. 44; Khu 1. 138 piṭṭhesu.

3. Uḷārānuḷāra (Syā)

Te taṃ brahmacariyanti te pacchimā sāvakā yasmā ekanāmā ekagottā ekajātikā ekakulā pabbajitā “amhākaṃ sāsanaṃ tanti pavenī”ti attano bhāraṃ katvā brahmacariyaṃ rakkhanti, ciraṃ pariyattidhammaṃ pariharanti. Ime ca tādisā na honti, tasmā aññamaññaṃ viheṭhenta vilomaṃ gaṇhanta “asuko thero jānissati, asuko thero jānissati”ti sithilaṃ karontā taṃ brahmacariyaṃ khippaññeva antaradhāpesuṃ, saṅghaṃ āropetvā na rakkhimsu. **Seyyathāpi**ti tassatthassa opammanidassanaṃ. **Vikiratī**ti vikkhipati. **Vidhamatī**ti ṭhānantaraṃ neti. **Viddhamsetī**ti ṭhitaṭṭhānato apaneti. **Yathā taṃ suttena asaṅgahitattā**ti yathā suttena asaṅgahitattā¹ aganthitattā abaddhattā evaṃ vikirati yathā suttena asaṅgahitāni vikiriyaṃ, evaṃ vikiratīti vuttaṃ hoti. **Evameva khoti** opammasampañipādanaṃ. **Antaradhāpesunti** vaggasaṅgha paṇṇāsaṅghādīhi asaṅgaṇhanta yaṃ yaṃ attano rūccati, taṃ tadeva gahetvā sesaṃ vināsesuṃ adassanaṃ nayimsu.

Akilāsuno ca te Bhagavanto ahesuṃ sāvake cetasā ceto paricca ovaḍitunti apica Sāriputta te Buddhā attano cetasā sāvakānaṃ ceto paricca paricchinditvā ovaḍituṃ akilāsuno ahesuṃ, paracittaṃ ṇatvā anusāsaniṃ na bhāriyato na papañcato addasaṃsu. **Bhūtapubbaṃ Sāriputtā**ti-ādi tesāṃ akilāsubhāvappakāsanatthaṃ vuttaṃ. **Bhimsanaketi** bhayānake bhayajananake. **Evaṃ vitakkethā**ti nekkhammavitakkādayo tayo vitakke vitakketha. **Mā evaṃ vitakkayitthā**ti kāmavitakkādayo tayo akusalavitakke mā vitakkayittha. **Evaṃ manasi karoṭhā**ti “aniccaṃ dukkhamanattā asubhaṃ”ti manasi karoṭha. **Mā evaṃ manasā katthā**ti “aniccaṃ sukhaṃ attā subhaṃ”ti mā manasi akarittha. **Idaṃ pajahathā**ti akusalaṃ pajahatha. **Idaṃ upasampajja viharathā**ti kusalaṃ upasampajja paṭilabhitvā nipphādetvā viharatha.

Anupādāya āsavehi cittāni vimuccimsūti aggahetvā vimuccimsu, tesāṃ hi cittāni yehi āsavehi vimuccimsu, na te tāni gahetvā vimuccimsu, anupādānirodhena pana nirujjhamānā aggahetvā vimuccimsu. Tena vuttaṃ “anupādāya āsavehi cittāni vimuccimsū”ti. Sabbepi te arahattaṃ

1. Idaṃ padaṃ Sī-Syā-pothakesu natthi.

patvā sūriyārasmisamphuṭṭhamiva padumavanaṃ vikasitacittā ahesuṃ. **Tatra sudarṃ Sāriputta bhiṃsanakassa vanasaṇḍassa bhiṃsanakatasmim hotīti tatrāti** purimavacanāpekkhaṃ. **Sudanti** padapūraṇamatte nipāto. **Sāriputtāti** ālapanam. Ayaṃ panettha atthayojanā—**tatrāti** yaṃ vuttaṃ “aññatarasmim bhiṃsanake vanasaṇḍe”ti, tatra yo so “bhiṃsanako”ti vanasaṇḍo vutto, tassa bhiṃsanakassa vanasaṇḍassa bhiṃsanakatasmim hoti, bhiṃsanakiriyāya hotīti attho. Kiṃ hoti? Idaṃ hoti, yo koci avītarāgo -pa- lomāni haṃsantīti.

Atha vā **tatrāti** sāmi-atthe bhummaṃ. **Su-iti** nipāto “kiṃsu nāma te bhonto samaṇabrāhmaṇā”ti-ādīsu¹ viya. **Idanti** adhippetamattham paccakkhaṃ viya katvā dassanavacanaṃ. Su-idanti **sudarṃ**, sandhivasena ikāralopo veditabbo, “cakkhundriyaṃ itthindriyaṃ anaññātaññassāmītindriyaṃ², kiṃsūdha vittaṃ”ti-ādīsu³ viya. Ayaṃ panettha atthayojanā—tassa Sāriputta bhiṃsanakassa vanasaṇḍassa bhiṃsanakatasmim idaṃsu hoti, **bhiṃsanakatasminti** bhiṃsanakabhāveti attho. Ekassa takārassa lopo daṭṭhabbo. **Bhisanakattasmintiyeva** vā pāṭho. “Bhiṃsanakatāya” iti vā vattabbe liṅgavipallāso kato. Nimittatthe cetam bhumavacanaṃ. Tasmā evaṃ sambandho veditabbo—bhiṃsanakabhāve idaṃsu hoti, bhiṃsanakabhāvanimittam bhiṃsanakabhāvahetu bhiṃsanakabhāvapaccayā idaṃsu hoti. **Yo koci avītarāgo taṃ vanasaṇḍam pavisati, yebhuyyena lomāni haṃsantīti** bahutarāni lomāni haṃsanti uddham mukhāni, sūcisadisāni, kaṇṭakasadisāni ca hutvā tiṭṭhanti, appāni na haṃsanti. Bahutarānaṃ vā sattānaṃ haṃsanti, appakānaṃ atisūrapurisānaṃ na haṃsanti.

Idāni **ayaṃ kho Sāriputta hetūti**-ādi nigamanaṃ. Yañcetha antaranarā na vuttaṃ, taṃ uttānatthameva. Tasmā Pāḷikkameneva veditabbaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ **na ciratṭhitikaṃ ahoṣīti**, taṃ purisayugavasena vuttanti veditabbaṃ. Vassagaṇanāya hi Vipassissa Bhagavato asītivassasahassāni āyu. Sammukhasāvakaṇampissa tattakameva, evamassa yvāyaṃ sabbapacchimako sāvako, tena saha ghaṭetvā satasahassaṃ, satṭhimattāni ca vassasahassāni brahmacariyaṃ aṭṭhāsi. Purisayugavasena pana

1. Ma 1. 380 piṭṭhe. 2. Abhi 2. 128 piṭṭhe. 3. Saṃ 1. 39, 216; Khu 1. 306 piṭṭhesu.

yugaparamparāya āgantvā dveyeva purisayugāni aṭṭhāsi. Tasmā na ciraṭṭhitikanti vuttaṃ. Sikhissa pana Bhagavato sattativassasahassāni āyu. Sammukhasāvakānampissa tattakameva. Vessabhussa Bhagavato satṭhivassasahassāni āyu. Sammukhasāvakānampissa tattakameva. Evaṃ tesampi ye sabbapacchimakā sāvakā, tehi saha ghaṭetvā satasahassato uddham cattālīsamattāni, vīsativassasahassāni brahmacariyaṃ aṭṭhāsi. Purisayugavasena pana yugaparamparāya āgantvā dve dveyeva purisayugāni aṭṭhāsi, tasmā na ciraṭṭhitikanti vuttaṃ.

20. Evaṃ āyasmā Sāriputto tiṇṇaṃ Buddhānaṃ brahmacariyassa na ciraṭṭhitikāraṇaṃ sutvā itaresaṃ tiṇṇaṃ brahmacariyassa ciraṭṭhitikāraṇaṃ sotukāmo puna Bhagavantaṃ “**ko pana bhante hetū**”ti-ādinā nayena pucchi. Bhagavāpissa byākāsi. Taṃ sabbaṃ vuttapaṭipakkhavasena veditabbaṃ. Ciraṭṭhitikabhāvepi cettha tesāṃ Buddhānaṃ āyuparimāṇatopi purisayugatopi ubhayathā ciraṭṭhitikatā veditabbā. Kakusandhassa hi Bhagavato cattālīsavassasahassāni āyu, Koṇāgamanassa Bhagavato tiṃsa vassasahassāni, Kassapassa Bhagavato vīsativassasahassāni. Sammukhasāvakānampi nesaṃ tattakameva. Bahūni ca nesaṃ sāvakayugāni paramparāya brahmacariyaṃ pavattesuṃ. Evaṃ tesāṃ āyuparimāṇatopi sāvakayugatopi ubhayathā brahmacariyaṃ ciraṭṭhitikaṃ ahosi.

Amhākaṃ pana Bhagavato Kassapassa Bhagavato upaḍḍhāyukappamaṇe dasavassasahassāyukakāle uppajjitabbaṃ siyā, taṃ asambhuṇantaṃ pañcavassasahassāyukakāle, ekavassasahassāyukakāle, pañcavassasatāyukakālepi vā uppajjitabbaṃ siyā. Yasmā panassa Buddhattakārake dhamme esantassa pariyesantassa ñāṇaṃ paripācentassa gabbhaṃ gaṇhāpentassa vassasatāyukakāle ñāṇaṃ paripākamagamāsi, tasmā atiparittāyukakāle uppanno. Tenassa sāvakaparamparāvasena ciraṭṭhitikampi brahmacariyaṃ āyuparimāṇavasena vassagaṇanāya naciraṭṭhitikamevāti vattum vaṭṭati.

21. **Atha kho āyasmā Sāriputtoti ko anusandhi.** Evaṃ tiṇṇaṃ Buddhānaṃ brahmacariyassa ciraṭṭhitikāraṇaṃ sutvā “sikkhāpadapaññattiyeva

ciraṭṭhitikabhāvaheṭū”ti niṭṭhaṃ gantvā Bhagavatopi brahmacariyassa ciraṭṭhitikabhāvaṃ icchanto āyasmā Sāriputto Bhagavantam sikkhāpadapaññattim yāci. Tassā yācanavidhidassanattametaṃ vuttam **atha kho āyasmā Sāriputto utthāyāsana** -pa- **ciraṭṭhitikanti**. Tattha **addhaniyanti** addhānakkhamam, dīghakālikanti vuttam hoti. Sesaṃ uttānatthameva.

Athassa Bhagavā “na tāvāyaṃ sikkhāpadapaññattikālo”ti pakāsento **“āgamehi tvam Sāriputtā”**ti-ādimāha. Tattha **āgamehi tvanti** tiṭṭha tāva tvam, adhivāsehi tāva tvanti vuttam hoti. Ādaratthavasenevettha¹ dvikkhattum vuttam. Etena Bhagavā sikkhāpadapaññattiyā sāvakanam visayabhāvaṃ paṭikkhipitvā “Buddhavisayova² sikkhāpadapaññatti”ti āvi karonto **“Tathāgatovā”**ti-ādimāha. Ettha ca **tatthāti** sikkhāpadapaññattiyācānāpekkham bhumavacanam. Tatrāyaṃ yojanā—yam vuttam “sikkhāpadaṃ paññapeyya”ti, tattha tassā sikkhāpadapaññattiyā Tathāgatoyeva kālam jānissatīti. Evaṃ vatvā akālam tāva dassetuṃ **“na tāva Sāriputtā”**ti-ādimāha.

Tattha āsavā tiṭṭhanti etesūti **āsavaṭṭhānīyā**. Yesu diṭṭhadhammikasamparāyikā dukkhāsavā, kilesāsavā ca parūpavādavipparisāravadhabandhanādayo ceva apāyadukkhavisesabhūtā ca āsavā tiṭṭhantiyeva, yasmā nesaṃ te kāraṇam hontīti attho, te āsavaṭṭhānīyā vitikkamadhammā yāva na saṃghe pātubhavanti, na tāva Satthā sāvakanam sikkhāpadaṃ paññapetīti ayamettha yojanā. Yadi hi paññapeyya, parūpavādā parūpārambhā garahadosā na parimucceyya.

Katham? Paññapentena hi “yo pana bhikkhu methunam dhammam paṭiseveyyā”ti-ādi sabbam paññapetabbam bhaveyya. Adisvāva vitikkamadosaṃ imam paññattim ñatvā pare evam upavādañca upārambhañca garahañca pavatteyyum “kathañhi nāma samaṇo Gotamo ‘bhikkhusaṃgho me anvāyiko vacanakaro’ti ettāvata sikkhāpadehi paliveṭhessati, pārājikaṃ paññapessati, nanu ime kulaputtā mahantaṃ bhogakkhandham, mahantañca ñātiparivaṭṭam, hatthagatāni ca rajjānipi pahāya pabbajitā ghāsacchādanaparamatāya santuṭṭhā sikkhāya

1. Ādaravasena cetam (Ka)

2. Buddhavisayo (Sī, Syā)

tibbagāravā kāye ca jīvite ca nirapekkhā viharanti. Tesu nāma ko lokāmisabhūtaṃ methunaṃ vā paṭisevissati, parabhaṇḍaṃ vā harissati, parassa vā iṭṭhaṃ kantaṃ atimadhuraṃ jīvitaṃ upacchindissati, abhūtaguṇakathāya vā jīvitaṃ kappessati. Nanu pārājike apaññattepi pabbajjāsāṅkhepenevetam pākaṭaṃ katan”ti. Tathāgatassa ca thāmañca balañca sattā na jāneyyūṃ. Paññattampi sikkhāpadaṃ kuppeyya, na yathāṭhāne tiṭṭheyya. Seyyathāpi nāma akusalo vejjo kañci anuppannagaṇḍaṃ purisaṃ pakkosāpetvā “ehi bho purisa imasmiṃ te sarīrappadesa mahāgaṇḍo uppajjitvā anayabyasanaṃ pāpessati, paṭikacceva naṃ tikicchāpehi”ti vatvā “sādhācariya tvaṃyeva naṃ tikicchassū”ti vutto tassa arogaṃ sarīrappadesaṃ phāletvā lohitaṃ nīharitvā ālepanabandhanadhovanādīhi taṃ padesaṃ sañchaviṃ katvā taṃ purisaṃ vadeyya “mahārogo te mayā tikicchito, dehi me deyyadhamman”ti. So taṃ “kimayaṃ bālavejjo vadati, kataro kira me iminā rogo tikicchito, nanu me ayaṃ dukkhañca janeti, lohitaṃkhañca maṃ pāpeti”ti evaṃ upavadeyya ceva upārambheyya ca garaheyya ca, na cassa guṇaṃ jāneyya. Evameva yadi anuppanne vītikkamadosa Satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapeyya, parūpavādādīhi ca na parimucceyya, na cassa thāmaṃ vā balaṃ vā sattā jāneyyūṃ. Paññattampi sikkhāpadaṃ kuppeyya, na yathāṭhāne tiṭṭheyya. Tasmā vuttaṃ **“na tāva Sāriputta Satthā sāvakānaṃ -pa- pātubhavanti”**ti.

Evaṃ akālaṃ dassetvā puna kālaṃ dassetuṃ **“yato ca kho Sāriputtā”**ti-ādimāha. Tattha **yatoti** yadā, yasmiṃ kāleti vuttaṃ hoti. Sesam vuttānusāreneva veditabbaṃ. Ayaṃ vā hettha saṅkhepattho, yasmiṃ samaye “āsavaṭṭhānīyā dhāmmā”ti saṅkhyāṃ gatā vītikkamadosā saṃghe pātubhavanti, tadā Satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapeti uddisati Pātimokkhaṃ. Kasmā? Tesamyeva “āsavaṭṭhānīyā dhammā”ti saṅkhyāṃ gatānaṃ vītikkamadosānaṃ paṭighātāya. Evaṃ paññapento yathā nāma kusalo vejjo uppannaṃ gaṇḍaṃ phālana lepana bandhana dhovanādīhi tikicchanto rogaṃ vūpasametvā sañchaviṃ katvā na tveva upavādādiraho hoti, sake ca ācariyake viditānubhāvo hutvā sakkāraṃ pāpuṇāti. Evaṃ na ca upavādādiraho hoti, sake ca sabbaññuvisaye

viditānubhāvo hutvā sakkāraṃ pāpuṇāti. Tañcassa sikkhāpadaṃ akuppaṃ hoti, yathāṭṭhāne tiṭṭhatīti.

Evam āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ anuppattiṃ sikkhāpadapaññattiya akālaṃ, uppattiṃ kālanti vatvā idāni tesāṃ dhammānaṃ anuppattikālaṃ uppattikālaṃ dassetuṃ “**na tāva Sāriputta idhekacce**”^{ti}-ādimāha. Tattha uttānatthāni padāni Pāḷivaseneva veditabbāni. Ayaṃ pana anuttānapadavaṇṇanā, rattiyo jānantīti **rattaññū**, attano pabbajitadivasato paṭṭhāya bahukā rattiyo jānanti, cirapabbajitāti vuttaṃ hoti. Rattaññūhi mahattaṃ **rattaññumahattaṃ**, cirapabbajitehi mahantabhāvanti attho. Tatra rattaññumahattaṃ patte saṃghe Upasenaṃ Vaṅgantaputtaṃ ārabba sikkhāpadaṃ paññattanti veditabbaṃ. So hāyasmā ūnadasavasse bhikkhū upasampādente disvā ekavasso saddhivihārikaṃ upasampādesi. Atha Bhagavā sikkhāpadaṃ paññāpesi “na bhikkhave ūnadasavassena upasampādetabbo, yo upasampādeyya āpatti dukkaṭassa”^{ti}¹ evaṃ paññatte sikkhāpade puna bhikkhū “dasavassāṃha dasavassāṃhā”^{ti} bālā abyattā upasampādenti. Atha Bhagavā aparaṃpi sikkhāpadaṃ paññāpesi “na bhikkhave bālāna abyattena upasampādetabbo, yo upasampādeyya āpatti dukkaṭassa. Anujānāmi bhikkhave byattena bhikkhunā paṭibālāna dasavassena vā atirekadasavassena vā upasampādetun”^{ti}² rattaññumahattaṃ pattakāle dve sikkhāpadāni paññattāni.

Vepullamahattanti vipulabhāvena mahattaṃ. Saṃgho hi yāva na theranavamajjhimaṃ vasena vepullamahattaṃ patto hoti, tāva senāsanāni pahonti. sāsane ekacce āsavaṭṭhānīyā dhammā na uppajjanti. Vepullamahattaṃ pana patte te uppajjanti. Atha Satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpeti. Tattha vepullamahattaṃ patte saṃghe paññattasikkhāpadāni “yo pana bhikkhu anupasampannaṃ uttari dirattatirattaṃ sahasaṃ kappiyya, pācittiyaṃ”³. “Yā pana bhikkhunī anuvassaṃ vuṭṭhāpeyya, pācittiyaṃ”⁴. “Yā pana bhikkhunī ekaṃ vassaṃ dve vuṭṭhāpeyya, pācittiyaṃ”^{ti}⁵ iminā nayena veditabbāni.

Lābhaggamahattanti lābhassa aggamahattaṃ, yo lābhassa aggo uttamo mahantabhāvo, taṃ patto hotīti attho. Lābhena vā

1-2. Vi 3. 75 piṭṭhe.

3. Vi 2. 27 piṭṭhe.

4-5. Vi 2. 449, 450 piṭṭhesu.

aggamahattampi, lābhena seṭṭhattaṇṇa mahantattaṇṇa pattoti attho. Saṅgho hi yāva na lābhaggamahattaṇṇa patto hoti, tāva na lābhaṇṇa paṭicca āsavaṭṭhānīyā dhammā uppajjanti, patte pana uppajjanti. Atha Satthā sāvakaṇaṇṇa sikkhāpadaṇṇa paññāpeti “yo pana bhikkhu acelakassa vā paribbājakassa vā paribbājikāya vā sahatthā khādanīyaṇṇa vā bhojanīyaṇṇa vā dadeyya, pācittiyaṇṇa”¹. Idaṇhi lābhaggamahattaṇṇa patte saṅghe sikkhāpadaṇṇa paññattaṇṇa.

Bāhusaccamahattanti bāhusaccassa mahantabhāvaṇṇa, saṅgho hi yāva na bāhusaccamahattaṇṇa patto hoti, tāva na āsavaṭṭhānīyā dhammā uppajjanti. Bāhusaccamahattaṇṇa patte pana yasmā ekampi nikāyaṇṇa dvepi -pa- pañcapi nikāye uggahetvā ayoniso ummujjamaṇṇa puggalā rasena rasaṇṇa saṁsanditvā uddhammaṇṇa ubbinayaṇṇa Satthusāsaṇṇa dīpenti. Atha Satthā “yo pana bhikkhu evaṇṇa vadeyya tathāhaṇṇa Bhagavatā dhammaṇṇa desitaṇṇa ājānāmi -pa-. Samaṇuddesopi ce evaṇṇa vadeyyā”²ti-ādinā² nayena sikkhāpadaṇṇa paññāpeti.

Evaṇṇa Bhagavā āsavaṭṭhānīyaṇṇa dhammaṇṇa anuppattikālaṇṇa uppattikālaṇṇa dassetvā tasmaṇṇa samaye sabbasopi tesāṇṇa abhāvaṇṇa dassento “**nirabbudo hi Sāriputtā**”²ti-ādimāha. Tattha **nirabbudoti** abbudavirahito. Abbudā vuccanti corā, niccoroti attho. Corāti ca imasmaṇṇa atthe dussīlāva adhippetā. Te hi assamaṇāva hutvā samaṇapaṭiññatāya paresāṇṇa paccaye corenti. Tasmā nirabbudoti niccoro, niddussīloti vuttaṇṇa hoti. **Nirādīnavoti** nirupaddavo nirupasaggo, dussīlādīnavarahitoyevāti vuttaṇṇa hoti. **Apagatakālakoti** kālakā vuccanti dussīlāyeva. Te hi suvaṇṇavaṇṇāpi samānā kālakadhammayogā kālakātveva veditabbā. Tesāṇṇa abhāvā apagatakālakoti. **Apahatakālakotipi** pāṭho. **Suddhoti** apagatakālakattāyeva suddho pariyodāto pabhassaro. **Sāre patiṭṭhitoti** sāro vuccanti sīlasamādhīpaññāvimuttivimuttiññāpadassanaguṇā, tasmaṇṇa sāre patiṭṭhitattā sāre patiṭṭhito.

Evaṇṇa sāre patiṭṭhitabhāvaṇṇa vatvā puna so cassa sāre patiṭṭhitabhāvo evaṇṇa veditabboti dassento “**imesāṇṇa hi Sāriputtā**”²ti-ādimāha.

1. Vi 2. 123 piṭṭhe.

2. Vi 2. 177, 183 piṭṭhesu.

Tatrāyaṃ saṅkhepavaṇṇanā, yānimāṇi Verañjāyaṃ vassāvāsaṃ upagatāni pañca bhikkhusatāni. Imesaṃ yo guṇavasena pacchimako sabbaparittaguṇo bhikkhu, so sotāpanno. **Sotāpannoti** sotaṃ āpanno, **sototi** ca maggassetam adhivacanam, **sotāpannoti** tena samannāgatassa puggalassa. Yathāha—

“Soto sototi hidaṃ Sāriputta vuccati, katamo nu kho Sāriputta sototi? Ayameva hi bhante ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṃ? Sammādiṭṭhi -pa- sammāsamādhīti. Sotāpanno sotāpannoti hidaṃ Sāriputta vuccati, katamo nu kho Sāriputta sotāpannoti? Yo hi bhante iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena samannāgato. Ayaṃ vuccati sotāpanno. Soyamāyasmā evaṃnāmo evaṃgotto”ti¹. Idha pana maggena phalassa nāmaṃ dinnam, tasmā phalaṭṭho sotāpannoti veditabbo.

Avinipātadhammoti vinipātetīti vinipāto, nāssa vinipāto dhammoti avinipātadhammo, na attānaṃ apāyesu vinipātanasabhāvoti vuttaṃ hoti. Kasmā? Ye dhammā apāyagamanīyā, tesaṃ parikkhayā. Vinipatanaṃ vā vinipāto, nāssa vinipāto dhammoti avinipātadhammo, apāyesu vinipātanasabhāvo assa natthīti vuttaṃ hoti. Sammattaniyāmena maggena niyatattā **niyato**. Sambodhi param ayanam parā gati assāti **sambodhiparāyaṇo**. Upari maggattayaṃ avassaṃ sampāpakoti attho. Kasmā? Paṭiladdhapaṭhamamaggattāti.

Buddhāciṇṇakathā

22. Evaṃ Dhammasenāpatim saññāpetvā Virañjāyaṃ taṃ vassāvāsaṃ vītināmetvā vutthavasso mahāpavāraṇāya pavāretvā **atha kho Bhagavā āyasmantaṃ Ānandaṃ āmantesi**. **Āmantesīti** ālapi abhāsi sambodhesi. Kinti? **Āciṇṇam kho panetanti** evamādi. **Āciṇṇanti** caritaṃ vattaṃ anudhammatā. Taṃ kho panetaṃ āciṇṇam duvidham hoti Buddhāciṇṇam, sāvakaāciṇṇanti. Katamaṃ Buddhāciṇṇam? Idaṃ tāva ekaṃ—yehi nimantitā vassaṃ vasanti, na te anapaloketvā anāpucchitvā janapadacārikaṃ

1. Saṃ 3. 302 piṭṭhe.

pakkamanti. Sāvakā pana apaloketvā vā anapaloketvā vā yathāsukhaṃ pakkamanti.

Aparampi Buddhāciṇṇaṃ—vutthavassā pavāretvā janasaṅgahatthāya janapadacārikaṃ pakkamantiyeva. Janapadacārikaṃ carantā ca mahāmaṇḍalaṃ majjhimamaṇḍalaṃ antimamaṇḍalanti imesaṃ tiṇṇaṃ maṇḍalānaṃ aññatarasmim maṇḍale caranti. Tattha **mahāmaṇḍalaṃ** navayojanasatikaṃ. **Majjhimamaṇḍalaṃ** chayojanasatikaṃ.

Antimamaṇḍalaṃ tiyojanasatikaṃ. Yadā mahāmaṇḍale cārikaṃ caritukāmā honti, tadā mahāpavāraṇāya pavāretvā pāṭipadadivase mahābhikkhusaṅghaparivārā nikkhamitvā gāmanigamādīsu mahājanaṃ āmisapaṭiggahena anuggaṇhantā dhammadānena cassa vivaṭṭupanissitaṃ kusalaṃ vaḍḍhentā navahi māsehi janapadacārikaṃ pariyosāpentī. Sace pana antovasse bhikkhūnaṃ samathavipassanā taruṇā honti, mahāpavāraṇāya appavāretvā pavāraṇāsaṅgahaṃ datvā kattikapuṇṇamāyaṃ pavāretvā māgasirassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṅghaparivārā nikkhamitvā vuttanayeneva majjhimamaṇḍale aṭṭhahi māsehi cārikaṃ pariyosāpentī. Sace pana nesaṃ vutthavassānaṃ aparipākandriyā veneyyasattā honti. Tesāṃ indriyaparipākaṃ āgamenta māgasiramāsampi tattheva vasitvā phussamāsassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṅghaparivārā nikkhamitvā vuttanayeneva antimamaṇḍale sattahi māsehi cārikaṃ pariyosāpentī. Tesu ca maṇḍalesu yattha katthaci vicarantāpi te te satte kilesehi viyojenta sotāpattiphalādīhi payojenta veneyyavaseneva nānāvaṇṇāni pupphāni ocinantā viya caranti.

Aparampi Buddhānaṃ āciṇṇaṃ—devasikaṃ paccūsasamaye santaṃ sukhaṃ nibbānamārammaṇaṃ katvā phalasamāpattisamāpajjanaṃ, phalasamāpattiyā vuṭṭhahitvā devasikaṃ mahākaruṇāsamāpattiyā samāpajjanaṃ, tato vuṭṭhahitvā dasasahassacakkavāle bodhaneyyasattasamavalokanaṃ¹.

Aparampi Buddhānaṃ āciṇṇaṃ—āgantukehi saddhiṃ paṭhamataraṃ paṭisanthārakaraṇaṃ, aṭṭhuppattivasena dhammadesanā, otiṇṇe dose sikkhāpadapaññāpananti idaṃ Buddhāciṇṇaṃ.

1. Samolokanaṃ (Sī, Syā)

Katamaṃ sāvakaṇṇaṃ? Buddhassa Bhagavato kāle dvikkhattuṃ sannipāto pure vassūpanāyikāya ca kammaṭṭhānaggahaṇatthaṃ, vutthavassānaṃca adhigataguṇārocanatthaṃ upari kammaṭṭhānaggahaṇatthaṃca. Idaṃ sāvakaṇṇaṃ. Idha pana Buddhāṇṇaṃ dassento āha “**āciṇṇaṃ kho panetaṃ Ānanda Tathāgatānaṃ**”ti.

Āyāmāti āgaccha yāma. **Apalokessāmāti** cārikaṃ caraṇatthāya āpucchissāma. **Evanti** sampaṭicchanatthe nipāto. **Bhanteti** gāravādhivacanametam. Satthuno paṭivacanadānantipi vaṭṭati. **Bhagavato paccassosīti** Bhagavato vacanaṃ paṭi-assosi, abhimukho hutvā suṇi sampaṭicchi, “evan”ti iminā vacanena paṭiggaheṣīti vuttaṃ hoti.

Atha kho Bhagavā nivāsetvāti idha pubbaṇhasamayanti vā sāyanhasamayanti vā na vuttaṃ. Evaṃ santepi Bhagavā katabhattakicco majjhanhikaṃ vītināmetvā āyasmantaṃ Ānandaṃ pacchāsamaṇaṃ katvā nagaradvārato paṭṭhāya nagaravīthiyo suvaṇṇarasapiṇṇarāhi raṃsīhi samujjotayamāno yena Veraṇjassa brāhmaṇassa nivesanaṃ tenupasaṅkami. Gharadvāre ṭhitamattameva cassa Bhagavantaṃ disvā pariṇāso ārocesi. Brāhmaṇo satim paṭilabhitvā saṃvegajāto sahasā vuṭṭhāya mahārahaṃ āsanaṃ paññāpetvā Bhagavantaṃ paccuggamma “ito Bhagavā upasaṅkamatū”ti āha. Bhagavā upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho Veraṇjo brāhmaṇo Bhagavantaṃ upanisīditukāmo attanā ṭhitapadesato yena Bhagavā tenupasaṅkami. Ito param uttānatthameva.

Yaṃ pana brāhmaṇo āha “**apica yo deyyadhammo, so na dinno**”ti. Tatrāyamadhippāyo—mayā nimantitānaṃ vassānvutthānaṃ tumhākaṃ temāsaṃ divase divase pāto yāgukhajjakaṃ, majjhanhike khādanīyabhojanīyaṃ, sāyanhe anekavidha pānavikati gandhapupphādīhi pūjāsakkāroti evamādiko yo deyyadhammo dātabbo assa, so na dinnoti. **Taṃca kho no asantanti** ettha pana līṅgavipallāso veditabbo. So ca kho deyyadhammo amhākaṃ no asantoti ayaṃ hettha attho. Atha vā yaṃ dānavatthuṃ mayaṃ tumhākaṃ dadeyyāma, taṃca kho no asantanti evamettha attho veditabbo.

Nopi adātukamyatāti adātukāmatāpi no natthi yathā pahūtavittūpakaraṇānaṃ maccharīnaṃ. **Taṃ kutettha labbhā bahukiccā gharāvāsā**ti tatrāyaṃ yojanā—yasmā bahukiccā gharāvāsā, tasmā ettha santepi deyyadhamme dātukamyatāya ca taṃ kuto labbhā kuto taṃ sakkā laddhuṃ, yaṃ mayaṃ tumhākaṃ deyyadhammaṃ dadeyyāmāti gharāvāsaṃ garahanto āha. So kira mārena āvaṭṭitabhāvaṃ na jānāti, “gharāvāsapalibodhena me satisammo jāto”ti maññi, tasmā evamaḥa. Apica **taṃ kutettha labbhā**ti imasmiṃ temāsabbhantare yamaṃ tumhākaṃ dadeyyaṃ, taṃ kuto labbhā, bahukiccā hi gharāvāsāti evamettha yojanā veditabbā.

Atha brāhmaṇo “yannūnāhaṃ yaṃ me tīhi māsehi dātabbaṃ siyā, taṃ sabbaṃ ekadivaseneva dadeyyaṃ”ti cintetvā **“adhivāsetu me bhavaṃ Gotamo”**ti-ādimāha. Tattha **svātanāyā**ti yaṃ me tumhesu sakkāraṃ karoto sve bhavissati puññañceva pītipāmojjaṇca, tadatthāya. Atha Tathāgato “sace ahaṃ nādhivāseyyaṃ, ‘ayaṃ temāsaṃ kiñci aladdhā kupito maññe, tena me yāciyamāno ekabhattampi na paṭiggaṇhāti, natthi imasmiṃ adhivāsanakhanti, asabbaññū ayaṃ”ti evaṃ brāhmaṇo ca Verañjāvāsino ca garahitvā bahuṃ apuññaṃ pasaveyyuṃ, taṃ tesāṃ mā aho”ti tesāṃ anukampāya **adhivāsesi Bhagavā tuṇhībhāvena**.

Adhivāsetvā ca atha kho Bhagavā Verañjaṃ brāhmaṇaṃ “alaṃ gharāvāsapalibodhacintāyā”ti saññāpetvā taṅkhaṇānurūpāya dhammiyā kathāya diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ sandassetvā kusale dhamme samādapetvā gaṇhāpetvā tattha ca naṃ samuttejetvā sa-ussāhaṃ katvā tāya sa-ussāhatāya aññehi ca vijjamānaguṇehi sampahaṃsetvā dhammaratanavassaṃ vassetvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Pakkante ca pana Bhagavati Verañjo brāhmaṇo puttadāraṃ āmantesi “mayaṃ bhaṇe Bhagavantaṃ temāsaṃ nimantetvā ekadivasāṃ ekabhattampi nādamha. Handa dāni tathā dānaṃ paṭiyādettha, yathā temāsikopi deyyadhammo sve ekadivaseneva dātuṃ sakkā hoti”ti. Tato paṇītaṃ dānaṃ paṭiyādāpetvā yaṃ divasaṃ Bhagavā nimantito, tassā rattiyā accayena āsanaṭṭhānaṃ alaṅkārapetvā mahārahāni āsanāni paññāpetvā

gandhadhūmavāsakusumavicitraṃ mahāpūjaṃ sajjetvā Bhagavato kālaṃ ārocāpesi. Tena vuttaṃ “**atha kho Veraṇjo brāhmaṇo tassā rattiyā accayena -pa- niṭṭhitaṃ bhattan**”ti.

23. Bhagavā bhikkhusaṃghaparivuto tattha agamāsi. Tena vuttaṃ “**atha kho Bhagavā -pa- nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṃghenāti. Atha kho Veraṇjo brāhmaṇo Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghan**”ti Buddhappamukhanti Buddhapariṇāyakaṃ, Buddhaṃ saṃghattheraṃ katvā nisinnanti vuttaṃ hoti. **Paṇītenāti** uttamena. **Sahatthāti** sahatthena. **Santappetvāti** suṭṭhu tappetvā paripuṇṇaṃ suhitaṃ yāvadatthaṃ katvā. **Sampavāretvāti** suṭṭhu pavāretvā, “alan”ti hatthasaññāya, mukhasaññāya, vacībhedena ca paṭikkhipāpetvā. **Bhuttāvinti** bhuttavantaṃ. **Onītapattapāṇinti** pattato onītapāniṃ, apanītahatthanti vuttaṃ hoti. **Ticīvarena acchādesīti** ticīvaraṃ Bhagavato adāsi. Idaṃ pana vohāravacanamatthaṃ hoti “ticīvarena acchādesī”ti. Tasmim ca ticīvare ekameko sāṭako sahasaṃ agghati. Iti brāhmaṇo Bhagavato tisahassagghanakaṃ ticīvaramadāsi uttamaṃ kāsikavatthasadisam. **Ekamekaṇca bhikkhuṃ ekamekena dussayugenāti** ekamekena dussayugaḷena. Tatra ekasāṭako pañcasatāni agghati. Evaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pañcasatasahassagghanakāni dussāni adāsi. Brāhmaṇo ettakampi datvā atuṭṭho puna sattatṭhasahassagghanake anekarattakambale ca paṭṭuṇṇapattapaṭe ca phāletvā phāletvā āyoga-amsabaddhaka kāyabandhanaparissāvanādīnaṃ atthāya adāsi. Satapākasahassapākānaṇca bhesajjatelānaṃ tumbāni pūretvā ekamekassa bhikkhuno abbhañjanatthāya sahasagghanakaṃ telamadāsi. Kiṃ bahunā, catūsu paccyesu na koci parikkhāro samaṇaparibhogo adinno nāma ahosi. Pāliyaṃ pana cīvaramattameva vuttaṃ.

Evaṃ mahāyāgaṃ yajitvā saputtadāraṃ vanditvā nisinnaṃ atha kho Bhagavā Veraṇjaṃ brāhmaṇaṃ temāsaṃ mārāvaṭṭanena dhammasavanāmatarasaparibhogaparihīnaṃ ekadivaseneva dhammāmatavassaṃ vassetvā puripuṇṇasaṅkappaṃ kurumāno **dhammiyā kathāya sandassetvā -pa- uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi**. Brāhmaṇopi saputtadāro Bhagavantaṇca bhikkhusaṃghaṇca vanditvā “punapi bhante amhākaṃ anuggahaṃ

kareyyāthā”ti-evamādīni vadanto anubandhitvā assūni pavattayamāno nivatti.

Atha kho Bhagavā Verañjāyaṃ yathābhirantaṃ viharitvāti
yathājñhāsayaṃ yathārucitaṃ vāsaṃ vasitvā Verañjāya nikkhamitvā
mahāmaṇḍale cārikāya caraṇakāle gantabbaṃ Buddhavīthi paḥāya
dubbhikkhadosaṇa kilantaṃ bhikkhusaṃghaṃ ujunāva maggena gahetvā
gantukāmo Soreyyādīni anupagamma payāgapatiṭṭhānaṃ gantvā tattha
Gaṅgaṃ nadiṃ uttaritvā yena Bārāṇasī tadavasari. Tena avasari tadavasari.
Tatrāpi yathājñhāsayaṃ viharitvā Vesālīṃ agamāsi. Tena vuttaṃ
“anupagamma soreyyaṃ -pa- Vesālīyaṃ viharati Mahāvane
Kūṭāgārasālāyaṃ”ti.

Samantapāsādikāya Vinayaṣaṃvaṇṇanāya

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatridaṃ Samantapāsādikāya Samantapāsādikattasmiṃ—

Ācariyaparamparato, nidānavatthupphadadīpanato.

Parasamayavivajjanato, sakasamayavisuddhito ceva.

Byañjanaparisodhanato, padatthato Pāḷiyojanakkamato.

Sikkhāpadanicchayato, vibhaṅganayabhedadassanato.

Sampassataṃ na dissati, kiñci apāsādikaṃ yato ettha.

Viññūnamayaṃ tasmā, samantapāsādikātveva.

Ṣaṃvaṇṇanā pavattā, Vinayassa vineyyadamanakusalena.

Vuttassa Lokanāthena, lokamanukampamānenāti.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika Sudinnabhāṇavāraṇṇanā

24. Ito paraṃ **tena kho pana samayena Vesāliyā avidūreti**-ādi yebhuyyena uttānatthaṃ, tasmā anupadavaṇṇanaṃ pahāya yattha yattha vattabbaṃ atthi, taṃ tadeva vaṇṇayissāma. **Kalandagāmoti** Kalandakā vuccanti kālākā, tesāṃ vasena laddhanāmo gāmo. **Kalandaputtoti** gāmavasena laddhanāmassa rājasammatassa cattālīsakoṭivibhavassa Kalandaseṭṭhino putto. Yasmā pana tasmim̐ gāme aññepi Kalandanāmakaṃ manussā atthi, tasmā “kalandaputto”ti vatvā puna “seṭṭhiputto”ti vuttaṃ. **Sambahulehīti** bahukeyhi. **Sahāyakehīti** sukhadukkhāni saha āyanti upagacchantīti sahāyā, sahāyā eva sahāyakā, tehi sahāyakehi. **Saddhinti** ekato. **Kenacideva karaṇīyenāti** kenacideva bhaṇḍappayojana-uddhārasāraṇādinā kiccena. Kattikanakkhattakīlākiccenātipi vadanti. Bhagavā hi kattikajuṇhapakkhe Vesālim̐ sampāpuṇi, kattikanakkhattakīlā cettha ulāraṃ hoti, tadatthaṃ gatoti vedītabbo.

Addasa khoti kathaṃ addasa? So kira nagarato bhuttaṭpātarāsaṃ suddhuttarāsaṅgaṃ mālāgandhavilepanatthaṃ, Buddhadassanatthaṃ, dhammasavanatthaṃ nikkhamantaṃ mahājanaṃ disvā “kva gacchathā”ti pucchi. Buddhadassanatthaṃ, dhammasavanatthaṃcāti. Tena hi ahampi gacchāmīti gantvā catubbidhāya parisāya parivutaṃ brahmassarena dhammaṃ desentaṃ Bhagavantaṃ addasa. Tena vuttaṃ “**addasa kho -pa-desentan**”ti. **Disvānassāti** disvāna assa. **Etadahosīti** pubbe katapuññatāya codiyamānassa bhābbakulaputtassa etaṃ ahosi. Kim̐ ahosi? “Yaṃnūnāhampi dhammaṃ suṇeyyaṃ”ti. Tattha **yaṃnūnāti** parivittakadassanametam̐. Evaṃ kirassa parivittakko uppanno “yamayaṃ parisā ekaggacittā dhammaṃ suṇāti, aho vatāhampi taṃ suṇeyyaṃ”ti.

Atha kho Sudinno Kalandaputto yena sā parisāti idha kasmā “yena Bhagavā”ti avatvā “yena sā parisā”ti vuttanti ce. Bhagavantaṃ hi

parivāretvā uḷāruḷārajanā mahatī parisā nisinnā, tatra na sakkā iminā pacchā āgatenā Bhagavantam upasaṅkamitvā nisīditum. Parisāya pana ekasmim padese sakkāti so tam parisāmyeva upasaṅkamanto. Tena vuttam “atha kho Sudinno Kalandaputto yena sā parisā”ti. **Ekamantaṃ nisinnassa kho Sudinnassa Kalandaputtassa etadahosī**ti na nisinnamattasseva ahosi, atha kho Bhagavato sikkhattayūpasamhitam thokam dhammakatham sutvā, tam panassa yasmā ekamantaṃ nisinnasseva ahosi. Tena vuttam “ekamantaṃ nisinnassa kho Sudinnassa Kalandaputtassa etadahosī”ti. Kim ahosīti? **Yathā yathā khoti**-ādi.

Tatrāyam saṅkhepakathā—aham kho yena yena ākārena Bhagavatā dhammam desitam ājānāmi, tena tena me upaparikkhato evam hoti “yadetaṃ sikkhattayabrahmacariyam ekampi divasaṃ akhaṇḍam katvā carimakacittam pāpetabbatāya **ekantaparipuṇṇam** caritabbam, ekadivasampi ca kilesamalena amalīnam katvā carimakacittam pāpetabbatāya **ekantaparisuddham, saṅkhalikhitaṃ** likhitasāṅkhasadisam dhotasaṅkhasappaṭibhāgam caritabbam, idam na sukaram agāram ajjāvasatā agāramajjhe vasantena ekantaparipuṇṇam -pa- caritum, yam nūnāham kese ca massuṇca ohāretvā kasāyarasapītāya **kāsāyāni** brahmacariyam carantānam anucchavikāni vatthāni **acchādetvā** paridahitvā agārasmā nikkhamitvā anagāriyam pabbajeyyam”ti. Ettha ca yasmā agārassa hitam kasivāṇijjādikammaṃ **agāriyanti** vuccati, taṇca pabbajjāya natthi, tasmā pabbajjā **“anagāriyā”**ti nātabbā, tam anagāriyam pabbajjam. **Pabbajeyyanti** paribbajeyyam.

25. **Aciravutṭhitāya parisāya yena Bhagavā tenupasaṅkamīti** Sudinno avutṭhitāya parisāya na Bhagavantam pabbajjam yāci. Kasmā? Tatrassa bahū nātisālohitā mittāmaccā santi, te “tvam mātāpitūnam ekaputtako, na labbhā tayā pabbajitum”ti bāhātampi gahetvā ākaḍḍheyyum, tato pabbajjāya antarāyo bhavissatīti saheva parisāya utṭhahitvā thokam gantvā puna kenaci sarīrakiccalesena nivattitvā Bhagavantam upasaṅkamma pabbajjam yāci. Tena vuttam **“atha kho Sudinno Kalandaputto aciravutṭhitāya parisāya -pa-pabbājetu mam Bhagavā”**ti.

Bhagavā pana yasmā Rāhulakumārassa pabbajitato¹ pabhuti mātāpitūhi ananuññātaṃ puttāṃ na pabbājeti. Tasmā naṃ pucchi “**anuññātosī pana tvaṃ Sudinna mātāpitūhi -pa- pabbajjāyā**”ti.

26. Ito param pāṭhānusāreṇeva gantvā **taṃ karaṇīyaṃ tīretvā**ti ettha evamattho veditabbo—dhuranikkhepeṇeva taṃ karaṇīyaṃ niṭṭhāpetvāti. Na hi pabbajjāya tibbacchandassa bhaṇḍappayojana uddhārasāraṇādīsu vā nakkhattakīlāyaṃ vā cittaṃ namati. **Amma tātāti** ettha pana **ammāti** mātaraṃ ālapati. **Tātāti** pitaraṃ. **Tvaṃ khosī**ti tvaṃ kho asi. **Ekaputtakoti** ekova puttako, añño te jeṭṭho vā kaniṭṭho vā natthi. Ettha ca “ekaputto”ti vattabbe anukampāvasena “ekaputtako”ti vuttaṃ. **Piyoti** pītijananako. **Manāpoti** manavaḍḍhanako. **Sukhedhitoti** sukhena edhito, sukhasamvaḍḍhitoti attho. **Sukhaparihatoti** sukhena parihamo, jātakālato pabhuti dhātīhi aṅkato aṅkaṃ haritvā dhāriyamāno assakarathakādīhi bālakīlanakehi kīlamāno sādurasabhojanaṃ bhojijamāno sukhena parihamo.

Na tvaṃ tāta Sudinna kiñci dukkhassa jānāsīti tvaṃ tāta Sudinna kiñci appamattakampi kalabhāgaṃ dukkhassa na jānāsi. Atha vā kiñci dukkhena nānubhosīti attho. Karaṇatthe sāmivacanāṃ, anubhavanatthe ca jānanā. Atha vā kiñci dukkhaṃ nassarasīti attho. Upayogatthe sāmivacanāṃ, saraṇatthe ca jānanā. Vikappadvayepi purimapaḍassa uttarapaḍena samānavibhattilopo daṭṭhabbo. Taṃ sabbaṃ saddasatthānusāreṇa ñātabbaṃ. **Maraṇenapi mayaṃ te akāmakā vinā bhavissāmāti** saccepi tava amhesu jīvamānesu maraṇaṃ bhavyeṃ, tena te maraṇenapi mayaṃ akāmakā anicchakā na attano ruciyā, vinā bhavissāma, tayā viyogaṃ vā pāpuṇissāmāti attho. **Kim pana mayaṃ tanti** evaṃ sante kiṃ pana kiṃ nāma taṃ kāraṇaṃ, yena mayaṃ taṃ jīvantaṃ anujānissāma. Atha vā **kiṃ pana mayaṃ tanti** kena pana kāraṇena mayaṃ taṃ jīvantaṃ anujānissāmāti evamettha attho daṭṭhabbo.

1. Pabbajjato (Sī, Syā)

27. **Tatthevā**ti yattha naṃ ʈhitam mātāpitaro nānujāniṃsu, tattheva ʈhāne. **Anantarahitāyā**ti kenaci attharaṇena anattatāya.

28. **Paricārehī**ti gandhabbanaṭaṇaṭakādīni paccupaṭṭhāpetvā tattha sahāyakehi saddhiṃ yathāsukham indriyāni cārehi sañcārehi, ito cito ca upanehīti vuttam hoti. Atha vā **paricārehī**ti gandhabbanaṭaṇaṭakādīni paccupaṭṭhāpetvā tattha sahāyakehi saddhiṃ laḷa upalaḷa rama, kīlassūtipi vuttam hoti. **Kāme paribhuñjantoti** attano puttadārehi saddhiṃ bhoge bhuñjanto. **Puññāni karontoti** Buddhaṇca dhammaṇca saṃghaṇca ārabba dānappadānādīni sugatimaggasodhakāni kusalakammāni karonto. **Tuṇhī aho**sīti kathānuppabandhavicchedanattam nirālāpasallāpo aho. Athassa mātāpitaro tikkhattum vatvā paṭivacanampi alabhamānā sahāyake pakkosāpetvā “esa vo sahāyako pabbajitukāmo, nivāretha nan”ti āhaṃsu. Tepi tam upasaṅkamitvā tikkhattum avocum. Tesampi tuṇhī aho. Tena vuttam “**atha kho Sudinnassa Kalandaputtassa sahāyakā -pa- tuṇhī aho**sī”ti.

29. Athassa sahāyakānam etadahosi “sace ayaṃ pabbajjam alabhamāno marissati, na koci guṇo bhavissati. Pabbajitam pana naṃ mātāpitaropi kālena kālam passissanti, mayampi passissāma. Pabbajjāpi ca nāmesā bhāriyā, divase divase mattikāpattam gahetvā piṇḍāya caritabbam, ekaseyyam ekabhattam brahmacariyam atidukkaram, ayaṇca sukhumālo nāgarikajātiyo, so tam caritum asakkonto puna idheva āgamissati, handassa mātāpitaro anujānāpessāmā”ti. Te tathā akaṃsu. Mātāpitaropi naṃ anujāniṃsu. Tena vuttam “**atha kho Sudinnassa Kalandaputtassa sahāyakā yena Sudinnassa Kalandaputtassa mātāpitaro -pa- anuññātosī mātāpitūhi agārasmā anagāriyam pabbajjāyā**”ti.

30. **Haṭṭhoti** tuṭṭho. **Udaggoti** pītivasena abbhunnatakāyacitto. **Katipāhanti** katipayāni divasāni. **Balam gāhetvā**ti sappāyabhojanāni bhuñjanto, ucchādananhāpanādīhi ca kāyam pariharanto kāyabalam janetvā mātāpitaro vanditvā assumukham nātiparivaṭṭam pahāya

yena Bhagavā tenupasaṅkami -pa- pabbājetu maṃ bhante Bhagavāti. Bhagavā samīpe ʈhitaṃ aññatarāṃ piṇḍacārikaṃ bhikkhuṃ āmantesi “**tena hi bhikkhu Sudinnaṃ pabbājehi ceva upasampādehi cā**”ti. “Sādhu bhante”ti kho so bhikkhu Bhagavato paṭissuṇitvā Sudinnaṃ Kalandaputtaṃ Jinadattiyaṃ saddhivihārikaṃ laddhā pabbājesi ceva upasampādesi ca. Tena vuttaṃ “**alattha kho Sudinno Kalandaputto Bhagavato santike pabbajjāṃ, alattha upasampadan**”ti.

Ettha pana ʈhatvā sabba-aṭṭhakathāsu pabbajjā ca upasampadā ca kathitā, mayāṃ pana yathāʈhitapāḷivaseneva **Khandhake** kathayissāma. Na kevalañcetāṃ, aññampi yaṃ Khandhake vā Parivāre vā kathetabbāṃ Aṭṭhakathācariyehi **Vibhaṅge** kathitaṃ, taṃ sabbaṃ tattha tattheva kathayissāma, evañhi kathiyamāne Pāḷikkameneva vaṇṇanā katā hoti, tato tena tena vinicchayena atthikānaṃ Pāḷikkameneva imaṃ Vinayasamvaṇṇanaṃ oloketvā so so vinicchayo suviññeyyo bhavissatīti.

Acirūpasampannoti aciraṃ upasampanno hutvā, upasampadato nacirakāleyevāti vuttaṃ hoti. **Evarūpeti** evaṃvidhe evaṃjātike. **Dhutaguṇeti** kilesaniddhunanake guṇe. **Smādāya vattatīti** samādiyitvā gaṇhitvā vattati carati viharati. **Ārañṇiko hotīti** gāmantasenāsaṇaṃ paṭikkhipitvā ārañṇikadhutaṅgavasena araṇṇavāsiko hoti. **Piṇḍapātikoti** atirekalābhapaṭikkhepena cuddasa bhattāni paṭikkhipitvā piṇḍapātikadhutaṅgavasena piṇḍapātiko hoti. **Paṃsukūlikoti** gahapaticīvaraṃ paṭikkhipitvā paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hoti. **Sapadānacārikoti** loluppacāraṃ paṭikkhipitvā sapadānacārikadhutaṅgavasena sapadānacāriko hoti, gharapaṭipāṭiyā bhikkhāya pavisati. **Vajjigāmanti** vajjīnaṃ gāmaṃ, vajjīsu vā gāmaṃ.

Aḍḍhā mahaddhanāti-ādīsu upabhogaparibhogūpakaraṇamahantatāya **aḍḍhā**. Ye hi tesāṃ upabhogā, yāni ca upabhogūpakaraṇāni, tāni mahantāni bahulāni sārakānīti vuttaṃ hoti. Nidhetvā ʈhapitadhamamahantatāya **mahaddhanā**. **Mahābhogāti** divasaparibbayasaṅkhātābhogamahantatāya mahābhogā. Aññehi upabhogehi jātārūparajatasseva pahūtātāya

pahūtajātarūparajatā. Alaṅkārabhūtaṣṣa vittūpakaraṇaṣṣa pītipāmojjakaraṇaṣṣa pahūtatāya **pahūtavittūpakaraṇā.** Vohāraṣena parivattentaṣṣa dhanadhaññaṣṣa pahūtatāya **pahūtadhanadhañña**ti veditabbā.

Senāsanam saṁsāmetvāti senāsanam paṭisāmetvā, yathā na vinassati, tathā nam suṭṭhu thapetvāti attho. **Saṭṭhimatte thālipāketi** gaṇanaparicchedato saṭṭhithālipāke. Ekameko cettha thālipāko dasannam bhikkhūnam bhattam gaṇhāti, tam sabbampi channam bhikkhusatānam bhattam hoti. **Bhattābhīhāram abhiharimsū**ti ettha abhiharīyatīti **abhihāro**, kim abhiharīyati? Bhattam. Bhattameva abhihāro **bhattābhīhāro**, tam bhattābhīhāram. **Abhiharimsū**ti abhimukhā harimsu, tassa santikam gahetvā āgamaṁsūti attho. Etassa kim pamāṇanti? Saṭṭhi thālipākā. Tena vuttam **“saṭṭhimatte thālipāke bhattābhīhāram abhiharimsū”**ti. **Bhikkhūnam vissajjetvā**ti sayam ukkaṭṭhapinḍapātikattā sapadānacāram caritukāmo bhikkhūnam paribhogatthāya pariccajitvā datvā. Ayañhi āyasmā “bhikkhū ca lābham lacchanti, ahañca piṇḍakena na kilamissāmī”ti etadatthameva āgato. Tasmā attano āgamanānurūpaṁ karonto bhikkhūnam vissajjetvā sayam piṇḍāya pāvisi.

31. **Ñātidāsi**ti ñatakānam dāsī. **Ābhidosikanti** pārivāsikam ekarattātikkantaṁ pūtibhūtaṁ. Tatrāyaṁ padattho—pūtibhāvadosena abhibhūtoti abhidoso, abhidosova ābhidosiko, ekarattātikkantaṣṣa vā nāmasaṇṇā esā yadidaṁ ābhidosikoti, tam ābhidosikam. **Kummāsanti** yavakummāsaṁ. **Chaḍḍetukāmā hotī**ti yasmā antamaso dāsakammakarānampi gorūpānampi aparibhogāraho, tasmā tam kacavaram viya bahi chaḍḍetukāmā hoti. **Sacetanti** sace etaṁ. **Bhaginī**ti ariyavohārena ñātidāsim ālapati. **Chaḍḍanīyadhammanti** chaḍḍetabbasabhāvaṁ. Idaṁ vuttam hoti bhagini etaṁ sace bahi chaḍḍanīyadhammaṁ nissaṭṭhapariggahaṁ, tam idha me patte ākirāti.

Kim pana evaṁ vuttum labbhati, viññatti vā payuttavācā vā na hotīti? Na hoti. Kasmā? Nissaṭṭhapariggahattā. Yañhi chaḍḍanīyadhammaṁ nissaṭṭhapariggahaṁ, yattha sāmikā anālayā honti, tam sabbaṁ “detha, āharatha, idha

ākīrathā”ti vattum vaṭṭati. Tathā hi agga-ariyavaṁsiko āyasmā **Raṭṭhapālopi** chaḍḍanīyadhammaṁ kummāsaṁ “idha me patte ākirā”ti¹ avaca. Tasmā yaṁ evarūpaṁ chaḍḍanīyadhammaṁ, aññaṁ vā apariggahitaṁ vanamūlaphalabhesajjādikaṁ, taṁ sabbaṁ yathāsukhaṁ āharāpetvā paribhuñjitabbaṁ, na kukkuccāyitabbaṁ. **Haṭṭhānanti** bhikkhāggahaṇatthaṁ pattaṁ upanāmayato maṇibandhato pabhuti dvinnampi haṭṭhānaṁ.

Pādānanti nivāsanantato paṭṭhāya dvinnampi pādānaṁ. **Sarassāti** “sacetaṁ bhagini”ti vācaṁ nicchārayato sarassa ca. **Nimittaṁ aggahesīti** gihikāle sallakkhitapubbaṁ ākāraṁ aggahesi sañjāni sallakkhesi. Sudinno hi Bhagavato dvādasame vasse pabbajito, vīsatime vasse nātikulaṁ piṇḍāya pavitṭho sayāṁ pabbajjāya aṭṭhavassiko hutvā, tena naṁ sā nātīdāsī disvāva na sañjāni, nimittaṁ pana aggahesīti.

Sudinnassa mātaraṁ etadavocāti atigarunā pabbajjūpagatena sāmiputtana saddhiṁ “tvaṁ nu kho me bhante ayyo Sudinno”ti-ādivacanaṁ vattum avisahantī vegena gharaṁ pavisitvā Sudinnassa mātaraṁ etaṁ avoca. **Yaggheti** ārocanathe nipāto. **Sace je saccanti** ettha **jeti** ālapane nipāto. Evañhi tasmīṁ dese dāsijanaṁ ālapanti, tasmā “tvaṁ bhoti dāsi sace saccaṁ bhaṇasi”ti evamettha attho daṭṭhabbo.

32. **Aññatarāṁ kuṭṭamūlanti**² tasmīṁ kira dese dānapatīnaṁ gharesu sālā honti, āsanāni cettā paññattāni honti, upaṭṭhāpitaṁ udakakañjiyaṁ. Tattha pabbajitā piṇḍāya caritvā nisīditvā bhuñjanti, sace icchanti, dānapatīnampi santakaṁ gaṇhanti, tasmā tampi aññatarassa kulassa īdisāya sālāya aññatarāṁ kuṭṭamūlanti veditabbaṁ. Na hi pabbajitā kapaṇamanussā viya asāruppe ṭhāne nisīditvā bhuñjantīti.

Atthi nāma tātāti ettha **atthīti** vijjamānatthe. **Nāmāti** pucchanatthe maññanatthe ca nipāto. Idañhi vuttaṁ hoti—“atthi nu kho tāta Sudinna ambhākaṁ dhanāṁ, na mayaṁ niddhanāti vattabbā, yesaṁ no tvaṁ īdisa ṭhāne nisīditvā ābhidosikaṁ kummāsaṁ paribhuñjissasi. Tathā atthi nu kho tāta Sudinna ambhākaṁ jīvitaṁ, na mayaṁ matāti vattabbā, yesaṁ no tvaṁ īdisa ṭhāne nisīditvā ābhidosikaṁ kummāsaṁ paribhuñjissasi.

1. Ma 2. 251 piṭṭhe Raṭṭhapālasutte.

2. Kuḍḍamūlanti (Sī, Syā)

Tathā atthi maññe tāta Sudinna tava abbhantare sāsanaṃ nissāya paṭiladdho samaṇaguṇo, yaṃ tvaṃ subhojanarasasaṃvaḍḍhitopi imaṃ jigucchaneyyaṃ ābhidosikaṃ kummāsaṃ amatamiva nibbikāro paribhuñjissasī”ti.

So pana gahapati dukkhābhitunnatāya etamatthaṃ paripuṇṇaṃ katvā vattumasakkonto “atthi nāma tāta Sudinna ābhidosikaṃ kummāsaṃ paribhuñjissasī”ti ettakameva avoca. Akkharacintakā panettha imaṃ lakkhaṇaṃ vadanti, anokappanāmarisanatthavasena¹ etaṃ **atthināmasadde**² upapade “paribhuñjissasī”ti anāgatavacanaṃ kataṃ. Tassāyamattho atthi nāma -pa- paribhuñjissasi, idaṃ paccakkhampi³ ahaṃ na saddahāmi na marisayāmīti⁴. **Tatāyaṃ ābhidosikoti** tato tava gehato ayaṃ ābhidosiko kummāso laddhoti attho, tatoyantipi pāṭho, tadāyantipi paṭhanti, taṃ na sundaraṃ. **Yena sakapitu nivesananti** yena sakassa pitu attano pitu nivesananti attho. Thero pitari pemeneva subbaco hutvā agamāsi. **Adhivāsesī**ti thero ukkaṭṭhapiṇḍapātikopi samāno “sace ekabhattampi na gahessāmi, ativiya nesaṃ domanassaṃ bhavissatī”ti ñātīnaṃ anukampāya adhivāsesi.

33. **Opuñjāpetvāti** upalimpāpetvā. **Ekam hiraññassāti** ettha **hiraññanti** kahāpaṇo veditabbo. **Purisoti** nātidīgho nātirasso majjhimappamāṇo veditabbo. **Tirokaraṇīyanti** karaṇatthe bhummaṃ, sānipākārena parikkhipitvāti attho. Atha vā tiro karonti etenāti tirokaraṇīyaṃ, taṃ parikkhipitvā, samantato katvāti attho. **Tenahī**ti yasmā ajja Sudinno āgamissati, tena kāraṇena. **Hi**-iti padapūraṇamatte nipāto. **Tenāti** ayampi vā uyyojanatthe nipātoyeva.

34. **Pubbaṇhasamayanti** ettha kiñcāpi Pāliyaṃ kālārocanaṃ na vuttaṃ, atha kho ārociteyeva kāle agamāsīti veditabbo. **Idaṃ te tātāti** dve puñje dassento āha. **Mātūti** janettiyā.

1. Anokappanāparisahanatthavasena (Ka)

2. Atthisadde (Syā) Ma-Ṭṭha 3. 216; Am-Ṭṭha 3. 58 piṭṭhesupi passitabbaṃ.

3. Paccakkhamasi (Ka)

4. Parisahāmīti (Ka)

Mattikanti mātito āgataṃ, idaṃ te mātāmahiya mātu imaṃ gehaṃ āgacchantiyā dinnadhananti attho. **Itthikāya itthidhananti** hiḷento āha. **Itthikāya** nāma itthiparibhogānaṃyeva nhānacuṇṇādīnaṃ atthāya laddhaṃ dhanam kittakaṃ bhavye, tassāpi tāva parimāṇaṃ passa. Atha vā idaṃ te tāta Sudinna mātu dhanam, taṅca kho mattikaṃ, na mayā dinnam, tava mātuyeva santakanti vuttaṃ hoti. Taṃ panetaṃ na kasiyā na vaṇijjāya sambhūtaṃ, apica kho itthikāya itthidhanam. Yaṃ itthikāya nātikulato sāmikakulaṃ gacchantiyā laddhabbaṃ nhānacuṇṇādīnaṃ atthāya itthidhanam, taṃ tāva ettakanti evamettha attho daṭṭhabbo.

Aññaṃ pettikaṃ aññaṃ pitāmahanti yaṃ pana te pitu ca pitāmahānaṅca santakaṃ, taṃ aññaṃyeva. Nihitaṅca payuttaṅca ativiya bahu. Ettha ca **pitāmahanti** taddhitalopaṃ katvā veditabbaṃ, petāmahanti vā pāṭho. **Labbhā tāta Sudinna hīnāyāvattitvāti** tāta Sudinna uttamaṃ ariyaddhajaṃ pabbajitaliṅgaṃ pahāya hīnāya gihibhāvāya āvattitvā labbhā bhogaṃ bhuñjituṃ, na alabbhā bhuñjituṃ, na tvaṃ rājabhīto pabbajito, na iṇāyikehi palibuddho hutvāti. **Tāta na ussahāmīti** ettha pana **tātāti** vacanaṃ gehasitapemena āha, na samaṇatejena. **Na ussahāmīti** na sakkomi. **Na visahāmīti** nappahomi na samatthomhi.

“Vadeyyāma kho taṃ gahapatī”ti idaṃ pana vacanaṃ samaṇatejenāha. **Nātikaḍḍheyyāsīti** yaṃ te mayi pemaṃ patiṭṭhitaṃ, taṃ kodhavasena na atikaḍḍheyyāsī, sace na kujjheyyāsīti vuttaṃ hoti. Tato seṭṭhi “putto me saṅgahaṃ maññe kattukāmo”ti udaggacitto āha “vadehi tāta Sudinnā”ti. **Tena hīti** uyyojanatthe vibhattipatirūpako nipāto. **Tatonidānanti** taṃnidānaṃ taṃhetukanti paccattavacanassa **to**-ādeso veditabbo, samāse cassa lopābhāvo. **Bhayaṃ vāti** “kinti me bhoge neva rājāno hareyyun”ti-ādinaṃ nayena vuttaṃ rājādibhayaṃ, cittutrāsoti attho. **Chambhitattanti** rājūhi vā corehi vā “dhanam dehī”ti kammakāraṇaṃ kāriyamānassa kāyīṇjanaṃ kāyakampo hadayamaṃsacalanam. **Lomahaṃsoti** uppanne bhaye lomānaṃ haṃsanaṃ uddhaggabhāvo. **Ārakkhoti** anto ca bahi ca rattiṅca divā ca ārakkhaṇam.

35. **Tena hi vadhūti** seṭṭhi gahapati dhanam dassetvā puttam attanā gihibhāvattthāya palobhetum asakkonto “mātugāmasadisam dāni purisānam bandhanam natthi”ti maññitvā tassa purāṇadutiyikam āmantesi “tena hi vadhū”ti. **Purāṇadutiyikanti** purāṇam dutiyikam pubbe gihikāle dutiyikam, gehasitasukhumabhogasahāyikam bhūtapubbabhariyanti attho. **Tena hīti** yena kāraṇena mātugāmasadisam bandhanam natthi. **Pādesu gahetvāti** pāde gahetvā, upayogatthe bhumavacanam. Pādesu vā tam gahetvā. **Kīdisā nāma tā ayyaputta accharāyoti** kasmā evamāha. Tadā kira sambahule khattiyakumārepi brāhmaṇakumārepi seṭṭhiputtepi mahāsampattiyo pahāya pabbajante disvā pabbajjāguṇam ajānantā katham samuṭṭhāpentī “kasmā ete pabbajanti”ti, athaññe vadanti “devaccharānam devanāṭakānam kāraṇa”ti. Sā kathā vitthārikā ahosi, tam gahetvā ayaṁ evamāhāti. Thero tam paṭikkhipanto “**na kho aham bhaginī**”ti āha. **Samudacaratīti** voharati vadeti. **Tattheva mucchitā papatāti** nam bhaginivādena samudācarantam disvā “anattiko dāni mayā ayaṁ, yo maṁ pajāpatim samānam attanā saddhim ekamātukucchiyā sayitadārikam viya maññati”ti samuppannalavasokā hutvā tasminyeva padese mucchitā papatā, patitāti attho.

Mā no vehetṭhayitthābhi mā amhe dhanam dassetvā, mātugāmañca uyyojetvā vihetṭhayittha, vihesā hesā pabbajitānanti. **Tena hi tāta Sudinna bījakampi dehīti** ettha **tena hīti** abhiratiyaṁ uyyojeti. Sace tvaṁ abhirato brahmacariyaṁ carasi, caritvā ākāse nisīditvā parinibbāyitā hohi, amhākaṁ pana kulavaṁsabījakam ekam puttam dehi. **Mā no aputtakam sāpateyyam Licchavayo atiharāpesunti** mayaṁ hi Licchavīnam gaṇarājūnam rajje vasāma, te te pituno accayena imam sāpateyyam evam mahantaṁ amhākaṁ vibhavaṁ aputtakam kuladhanarakkhakena puttana virahitaṁ attano rājantepuram atiharāpeyyunti tam te mā atiharāpesum, mā atiharāpentūti.

Etam kho me amma sakkā kātunti kasmā evamāha? So kira cintesi “etesam sāpateyyassa ahomeva sāmī, añño natthi. Te maṁ sāpateyyarakkhaṇattthāya niccam anubandhissanti, tenāham na lacchāmi

appossukko samaṇadhammaṃ kātuṃ, puttakaṃ pana labhitvā oramissanti, tato ahaṃ yathāsukhaṃ samaṇadhammaṃ karissāmi”ti imaṃ nayaṃ passanto evamāhāti.

36. **Pupphanti** utukāle uppannalohitassa nāmaṃ. Mātugāmassa hi utukāle gabbhapatiṭṭhānaṭṭhāne lohitavaṇṇā piḷakā saṇṭhahitvā satta divasāni vaḍḍhitvā bhijjanti, tato lohitaṃ paggharati, tassettaṃ nāmaṃ “pupphan”ti. Taṃ pana yāva balavaṃ hoti bahu paggharati, tāva dinnāpi paṭisandhi na tiṭṭhati, doseneva saddhiṃ paggharati. Dose pana paggharite suddhe vatthumhi dinnā paṭisandhi khippaṃ patiṭṭhāti. **Pupphamsā uppajjīti** pupphaṃ assā uppajji, akāralopena sandhi. **Purāṇadutiyaikāya bāhāyaṃ gahetvāti** purāṇadutiyaikāya yā bāhā, tatra naṃ gahetvāti attho.

Apaññatte sikkhāpadeti paṭhamapārājikasikkhāpade aṭṭhapite. Bhagavato kira paṭhamabodhiyaṃ vīṣati vassāni bhikkhū cittaṃ ārādhayaṃsu, na evarūpaṃ ajjhācāramakaṃsu. Taṃ sandhāyeva idaṃ suttamāha “ārādhayaṃsu vata me bhikkhave bhikkhū ekaṃ samayaṃ cittaṃ”ti¹. Atha Bhagavā ajjhācāraṃ apassanto pārājikaṃ vā saṃghādisesaṃ vā na paññapesi. Tasmim̐ tasmim̐ pana vatthusmim̐ avasese pañca khuddakāpattikkhandhe eva paññapesi. Tena vuttaṃ “apaññatte sikkhāpade”ti.

Anādīnavadassoti yaṃ Bhagavā idāni sikkhāpadaṃ paññapento ādīnavaṃ dassessati, taṃ apassanto anavajjasāññi hutvā. Sace hi ayaṃ “idaṃ na karaṇīyanti vā mūlacchejjāya vā saṃvattati”ti jāneyya, saddhāpabbajito kulaputto tatonidānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpuṇantopi na kareyya. Ettha pana ādīnavaṃ apassanto niddosasaññi ahoṣi. Tena vuttaṃ “anādīnavadasso”ti. **Purāṇadutiyaikāyāti** bhumma vacanaṃ. **Abhiviññāpesīti** pavattesi, pavattanāpi hi kāyaviññātticopanato viññāpanāti vuccati. Tikkhattuṃ abhiviññāpanaṃ cesa gabbhasaṇṭhānasanniṭṭhānatthamakāsīti veditabbo.

Sā tena gabbhaṃ gaṇhīti sā ca teneva ajjhācārena gabbhaṃ gaṇhi, na aññathā. Kim̐ pana aññathāpi gabbhaggahaṇaṃ hotīti? Hoti. Kathaṃ?

Kāyasaṃsaggena coḷaggahaṇena asucipānena nābhiparāmasanena rūpadassanena saddena gandhena. Itthiyo hi ekaccā utusamaye chandarāgarattā purisānaṃ hatthaggaḥaveṇiggāha-aṅgapaccaṅgaparāmasanaṃ sādiyantiyopi gabbhaṃ gaṇhanti. Evaṃ kāyasaṃsaggena gabbhaggahaṇaṃ hoti.

Udāyittherassa pana purāṇadutiyikā bhikkhunī taṃ asuciṃ ekadesaṃ mukhena aggahesi, ekadesaṃ coḷakeneva saddhiṃ aṅgajāte pakkhipi, sā tena gabbhaṃ gaṇhi. Evaṃ coḷaggahaṇena gabbhaggahaṇaṃ hoti.

Migasiṅgatāpasassa¹ mātā migī utusamaye tāpasassa passāvaṭṭhānaṃ āgantvā sasambhavaṃ passāvaṃ pivi, sā tena gabbhaṃ gaṇhitvā migasiṅgaṃ² vijāyi. Evaṃ asucipānena gabbhaggahaṇaṃ hoti.

Sāmassa pana bodhisattassa mātāpitūnaṃ cakkhuparihāniṃ ñatvā Sakko puttaṃ dātukāmo Dukūlapaṇḍitaṃ āha “vaṭṭati tumhākaṃ methunadhammo”ti. Anattikā mayaṃ etena isipabbajjaṃ pabbajitāmhāti. Tena hi imissā utusamaye aṅguṭṭhena nābhiṃ parāmaseyyāthāti. So tathā akāsi, sā tena gabbhaṃ gaṇhitvā sāmaṃ tāpasadāraḥkaṃ vijāyi. Evaṃ nābhiparāmasanena gabbhaggahaṇaṃ hoti. Eteneva nayena Maṇḍabyassa ca Caṇḍapajjotassa ca vatthu veditabbaṃ.

Kathaṃ rūpadassanena hoti? Idhekaccā itthi utusamaye purisaṃsaggaṃ alabhamānā chandarāgavasena antogehagatāva purisaṃ upanijjhāyati rājorodhā viya, sā tena gabbhaṃ gaṇhāti. Evaṃ rūpadassenena gabbhaggahaṇaṃ hoti.

Balākāsu pana puriso nāma natthi, tā utusamase meghasaddaṃ sutvā gabbhaṃ gaṇhanti. Kukkuṭiyopi kadāci ekassa kukkuṭassa saddaṃ sutvā bahukāpi gabbhaṃ gaṇhanti. Tathā gāvī usabhassa. Evaṃ saddena gabbhaggahaṇaṃ hoti.

Gāvī eva ca kadāci usabhagandhena gabbhaṃ gaṇhanti. Evaṃ gandhena gabbhaggahaṇaṃ hoti.

1. Isisiṅgatāpasassa (?) Khu 6. 31 Niḷinikājātakam passitabbaṃ.

2. Isisiṅgaṃ (?)

Idha panāyaṃ ajjhācārena gabbhaṃ gaṇhi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ
“mātāpitāro ca sannipatitā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca
paccupaṭṭhito hoti. Evaṃ tiṇṇaṃ sannipātā gabbhassāvakkanti hoti”¹.

Bhumma devā saddamanussāvesunti yasmā natthi loke raho nāma
pāpakammaṃ pakubbato. Sabbapaṭṭhamāṃ hissa taṃ pāpaṃ attanā jānāti,
tato ārakkhadevatā, athaññāpi paracittaviduniyo devatā. Tasmāssa
paracittavidū sakalavanasaṇḍanissitā bhumma devā taṃ ajjhācāraṃ disvā
saddaṃ anussāvesuṃ, yathā aññe pi devā suṇanti, tathā nicchāresuṃ. Kinti?
Nirabbudo vata bho -pa- ādīnavo uppāditoti. Tassattho **Verañjakaṇḍo**
vuttanayeneva veditabbo.

Bhummaṇaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā cātumahārājikāti ettha pana
bhummaṇaṃ devānaṃ saddaṃ ākāsaṭṭhadevatā assosuṃ, ākāsaṭṭhānaṃ
cātumahārājikāti ayamanukkamo veditabbo. **Brahmakāyikā**ti asaññasatte ca
arūpāvacare ca ṭhapetvā sabbepi brahmāno assosuṃ, sutvā ca saddaṃ
anussāvesunti veditabbo. **Iti ha tena khaṇenā**ti evaṃ tena Sudinnassa
ajjhācārakkhaṇa. **Tena muhuttanā**ti ajjhācāramuhutteneva. **Yāva**
brahmalokāti yāva Akaniṭṭhabrahmalokā. **Abbhuggacchī**ti abhi-uggacchi
abbhuṭṭhāsi ekakolāhalamahosīti.

Puttaṃ vijāyīti suvaṇṇabimbasaḍisaṃ pacchimabhavikasattaṃ janesi.
Bījakoti nāmamakaṃsūti na aññaṃ nāmaṃ kātumadaṃsu, “bījakampidehī”²ti
mātāmahiya vutta bhāvaṃ pākaṭattā “Bījako” tvevassa nāmaṃ hotūti
“Bījako”³ti nāmamakaṃsu. Puttassa pana nāmaseneva ca
mātāpitūnampissa nāmamakaṃsu. **Te aparena samayenā**ti bījakañca
bījakamātarañca sandhāya vuttaṃ. Bījakassa kira sattaṭṭhavassakāle tassa
mātā bhikkhūṇi, so ca bhikkhūsu pabbajitvā kalyāṇamitte upanissāya
arahatte paṭiṭṭhaṃsu. Tena vuttaṃ “**ubho agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā**
arahattaṃ sacchākaṃsū”⁴ti.

37. Evaṃ mātāputtānaṃ pabbajjā saphalā ahosi. Pitā pana
vippaṭisārābhībhūto vihāsi. Tena vuttaṃ “**atha kho āyasmato**

1. Ma 1. 332 piṭṭhe.

Sudinnassa ahudeva kukkucan”ti-ādi. Tattha **ahudevā**ti ahu eva, dakāro padasandhikaro, ahosiyevāti attho. **Kukkucanti** ajjhācārahetuko pacchānutāpo, vipphaṇṇasārotipi tasseeva nāmaṃ. So hi viññūhi akattabbatāya kucchitakiriyabhāvato kukkucam, kataṃ ajjhācāraṃ nivattetuṃ asamatthatāya taṃ paṭicca virūpaṃ saraṇabhāvato vipphaṇṇasāroti vuccati. **Alābhā vata meti** mayhaṃ vata alābhā, ye jhānādīnaṃ guṇānaṃ alābhā nāma, te mayhaṃ, na aññassāti adhippāyo. **Na vata me lābhāti** yepi me paṭiladdhā pabbajjasaraṇagamanasikkhāsamādānaguṇā, tepi neva mayhaṃ lābhā ajjhācāramalīnattā. **Dulladdhaṃ vata meti** idaṃ sāsanaṃ laddhampi me dulladdhaṃ. **Na vata me suladdhanti** yathā aññesaṃ kulaputtānaṃ, evaṃ na vata me suladdhaṃ. Kasmā? Yamahaṃ evaṃ svākkhāte dhammavinaye -pa- brahmacariyaṃ caritunti. **Brahmacariyanti** sikkhattayasaṅgahitaṃ maggabrahmacariyaṃ. **Kiso ahosīti** khādituṃ vā bhuñjituṃ vā asakkonto tanuko ahosi appamaṃsalohito. **Uppaṇḍuppaṇḍukajātoti** sañjātuppaṇḍuppaṇḍukabhāvo paṇḍupalāsappaṭibhāgo. **Dhamanisanthatagattoti** pariyādinnamaṃsalohitattā sirājāleneva santharitagatto. **Antomanoti** anusocanavasena abbhantareyeva ṭhitacitto. Hadayavatthuṃ nissāya pavattanavasena pana sabbepi antomanāyeva. **Līnamanoti** uddese, paripucchāya, kammaṭṭhāne, adhisīle, adhicitte, adhipaññāya, vattaṭṭipattipūraṇe ca nikkhattadhuro avipphāriko, aññadatthu kosajjavaseneva līno saṅkucito mano assāti līnamano. **Dukkhīti** cetodukkhena dukkhī. **Dummanoti** dosena duṭṭhamano. Virūpamano vā domanassābhībhūtatāya. **Pajjhāyīti** vipphaṇṇasāravasena vahačchinno viya gadrabho taṃ taṃ cintayi.

38. **Sahāyakā bhikkhūti** taṃ evaṃbhūtaṃ gaṇasaṅgaṇikāpapañcena vītināmentaṃ disvā ya’ssa vissāsikā kathāphāsukā bhikkhū, te naṃ etadavocuṃ. **Piṇḍindriyoti** pasādapatiṭṭhānokāsassa sampuṇṇattā paripuṇṇacakkhu-ādi-indriyo. **So dāni tvanti** ettha **dānīti** nipāto, so pana tvanti vuttaṃ hoti. **Kacci no tvanti** kacci nu tvaṃ. **Anabhiratoti** ukkaṇṭhito, gīhibhāvaṃ patthayamānoti attho. Tasmā tameva anabhiratiṃ paṭikkhipanto āha “na kho ahaṃ āvuso

anabhirato”ti. Adhikusalānaṃ pana dhammānaṃ bhāvanāya abhiraṭova ahanti. **Atthi me pāpakammaṃ katanti** mayā kataṃ ekaṃ pāpakammaṃ atthi upalabbhati saṃvijjati, niccakālaṃ abhimukhaṃ viya me tiṭṭhati. Atha naṃ pakāśento “**purāṇadutiyaikāyā**”ti-ādimāha.

Alaṃ hi te āvuso Sudinna kukkucāyāti āvuso Sudinna tuyhetāṃ pāpakammaṃ alaṃ samatthaṃ kukkucāya, paṭibalaṃ kukkucāṃ uppādetunti vuttaṃ hoti. **Yaṃ tvanti** ādimhi yena pāpena tvaṃ na sakkhissasi brahmacariyaṃ carituṃ, taṃ te pāpaṃ alaṃ kukkucāyāti evaṃ sambandho veditabbo. Atha naṃ anusāsantā “**nanu āvuso Bhagavatā**”ti-ādimāhaṃsu. Tattha **nanūti** anumattiggaṇaṭṭhe nipāto. **Anekapariyāyenāti** anekakāraṇena. **Virāgāyāti** virāgaṭṭhāya. **No sarāgāyāti** no rāgena rajjanaṭṭhāya. Bhagavatā hi “imaṃ me dhammaṃ sutvā sattā sabbabhavabhogesu virajjissanti, no rajjissanti”ti etadattāya dhammo desitoti adhippāyo. Esa nayo sabbapadesu. Idaṃ panettha pariyaṇavacanamatthaṃ. **Visaṃyogāyāti** kilesehi visaṃyujjanaṭṭhāya. **No saṃyogāyāti** na saṃyujjanaṭṭhāya. **Anupādānāyāti** aggahaṇaṭṭhāya. **No sa-upādānāyāti** na saṅghaṇaṭṭhāya.

Tattha nāma tvanti tasmim nāma tvaṃ. **Sarāgāya cetessasīti** saha rāgena vattamānāya methunadhammāya cetessasi kappessasi pakappessasi, etadattāṃ vāyamiṃssasīti attho. Esa nayo sabbattha. Puna rāgavirāgādīni nava padāni nibbattitalokuttaranibbānameva sandhāya vuttāni. Tasmā “rāgavirāgāyā”ti vā “maḍaṇimmaḍaṇāyā”ti vā vuttepi “nibbānaṭṭhāyā”ti evameva attho daṭṭhabbo. Nibbānaṃhi yasmā taṃ āgama ārabha paṭicca rāgo virajjati na hoti, tasmā **rāgavirāgoti** vuccati. Yasmā pana taṃ āgama mānamadapurisamadādayo madā nimmadā amadā honti vinassanti, tasmā **maḍaṇimmaḍaṇanti** vuccati. Yasmā ca taṃ āgama sabbāpi kāmapiṇṇāsā vinayaṃ abbatthaṃ yāti, tasmā **piṇṇāsavinayoti** vuccati. Yasmā pana taṃ āgama pañca kāmagaṇālayā samugghātaṃ gacchanti, tasmā **ālayasamugghātoti** vuccati. Yasmā ca taṃ āgama tebhūmakavattāṃ upacchiṇṇati, tasmā **vattupacchedoti** vuccati. Yasmā pana taṃ āgama sabbaso taṇhā khayaṃ gacchati, virajjati, nirujjhati ca, tasmā **taṇhakkhaya virāgo nirodhoti** vuccati.

yasmā panetaṃ catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, nava ca sattāvāse aparāparabhāvāya vinanato ābandhanato saṃsibbanato vānanti laddhavohārāya taṇhāya nikkhantaṃ nissaṭaṃ visaṃyuttaṃ, tasmā nibbānanti vuccatīti.

Kāmānaṃ pahānaṃ akkhātanti vatthukāmānaṃ, kilesakāmānaṃca pahānaṃ vuttaṃ. **Kāmasaññānaṃ pariññāti** sabbāsampi kāmasaññānaṃ ñātatiṇaṇapahānavasena tividhā pariññā akkhātā. **Kāmapipāsānanti** kāmesu pātabyatānaṃ, kāme vā pātumicchānaṃ. **Kāmavitakkānanti** kāmupasañhitānaṃ vitakkānaṃ. **Kāmapariḷāhānanti** pañcakāmaguṇikarāgavasena uppannapariḷāhānaṃ antodāhānaṃ. Imesu pañcasu ṭhānesu kilesakkhayakaro lokuttaramaggova kathito. Sabbapaṭhamesu pana tīsu ṭhānesu lokiya lokuttaramissako maggo kathitoti veditabbo.

Netarṃ āvusoti na etaṃ āvuso, tava pāpakammaṃ appasannānaṃca pasādāya evarūpānaṃ pasādatthāya na hoti. **Atha khvetanti** atha kho etaṃ, atha kho tantipi pāṭho. **Aññathattāyāti** pasādaññathābhāvāya vipphaṇṇasārāya hoti. Ye maggena anāgatasaddhā, tesāṃ vipphaṇṇasāraṃ karoti “īdisepi nāma dhammavinaye mayaṃ pasannā, yatthevaṃ duppaṭipannā bhikkhū”ti. Ye pana maggenāgatasaddhā, tesāṃ Sineru viya vātehi acalo pasādo īdisēhi vatthūhi ito vā dāruṇatarehi. Tena vuttaṃ “ekaccānaṃ aññathattāyā”ti.

39. **Bhagavato etamatthaṃ ārocesunti** Bhagavato etaṃ atthaṃ ācikkhiṃsu paṭivedayimṃsu. Ārocayamānā ca neva piyakamyatāya, na bhedapurekkhātāya, na tassāyasmato avaṇṇapakāsanatthāya, na kalisāsanāropanatthāya, nāpi “idaṃ sutvā Bhagavā imassa sāsane paṭiṭṭhaṃ na dassati, nikkadḍhāpessati na”ti maññamānā ārocesuṃ. Atha kho “imaṃ sāsane uppannaṃ abbudaṃ ña, tvā Bhagavā sikkhāpadaṃ paññāpessati, velaṃ mariyādaṃ āṇaṃ ṭhapessati”ti ārocesuṃ.

Etasmim nīdāne etasmim pakaraṇeti ettha Sudinnassa ajjhācāravāṭikkamo sikkhāpadapaññattiyā kāraṇattā nīdānañceva pakaraṇaṇcāti vuttoti veditabbo. Kāraṇaṇhi yasmā nideti attano phalaṃ, “gaṇhātha

nan”ti dassentaṃ viya appeti, pakaroti ca naṃ kattuṃ ārabhati, karoti yeva vā, tasmā nidānañceva pakaraṇaṇcāti vuccati. **Vigarahi Buddho Bhagavāti** Buddho Bhagavā vigarahi nindi, yathā taṃ vaṇṇāvaṇṇārahānaṃ vaṇṇaṇca avaṇṇaṇca bhaṇantesu aggapuggalo. Na hi Bhagavato sīlavītikkamakaraṃ puggalaṃ disvā “ayaṃ jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā ganthena vā dhutaṅgena vā ñāto yasassī, īdisaṃ puggalaṃ rakkhituṃ vaṭṭatī”ti cittaṃ uppajjati. Atha kho garahitabbaṃ garahati eva, pasaṃsitabbaṇca pasaṃsati eva, ayaṇca garahitabbo, tasmā taṃ tādilakkhaṇe ʈhito avikampamānena cittaena vigarahi Buddho Bhagavā “ananucchavikaṇ”ti-ādīhi vacanehi.

Tatthāyaṃ atthavaṇṇanā—yadidaṃ tayā moghapurisa tucchamanussa kammaṃ kataṃ, taṃ samaṇakaraṇānaṃ dhammānaṃ, maggaphalanibbānasāsanānaṃ vā **na anucchavikaṃ**, tesaṃ chaviṃ chāyaṃ sundarabhāvaṃ na anveti nānugacchati, atha kho ārakāva tehi dhammehi. Ananucchavikattā eva ca **ananulomikaṃ**, tesaṃ na anulometi, atha kho vilomaṃ paccanīkabhāve ʈhitaṃ. Ananulomikattā eva ca **appatirūpaṃ**, patirūpaṃ sadisaṃ paṭibhāgaṃ na hoti, atha kho asadisāṃ appaṭibhāgameva. Appatirūpattā eva ca **assāmaṇakaṃ**, samaṇānaṃ kammaṃ na hoti. Assāmaṇakattā **akappiyaṃ**. Yaṇhi samaṇakammaṃ na hoti, taṃ tesaṃ na kappati. Akappiyattā **akaraṇīyaṃ**. Na hi samaṇa yaṃ na kappati, taṃ karonti. Tañcetaṃ tayā kataṃ, tasmā ananucchavikaṃ te moghapurisa kataṃ -pa- akaraṇīyanti. **Kathaṃ hi nāmāti** kena nāma kāraṇena, kiṃ nāma kāraṇaṃ passantoti vuttaṃ hoti. Tato kāraṇābhāvaṃ dassento parato “**nanu mayā moghapurisa**”ti-ādimāha. Taṃ sabbaṃ vuttatthameva.

Idāni yasmā yaṃ tena pāpakammaṃ kataṃ, taṃ vipaccamānaṃ ativiya dukkhavipākaṃ hoti, tasmāssa taṃ vipākaṃ dassetuṃ katāparādhaṃ viya puttaṃ anukampakā mātāpitara dayālukena cittaena Sudinnaṃ paribhāsanto “**varaṃ te moghapurisa**”ti-ādimāha. Tattha āsu sīghaṃ etassa visaṃ āgacchatīti āsiviso¹. Ghoraṃ caṇḍamassa visanti ghoraviso, tassa **āsīvisassa ghoravisassa**. “Pakkhittan”ti etassa “varan”ti iminā

1. Āsiviso (Ka)

sambandho. Īdisassa āsivisassa ghoravisassa mukhe aṅgajātaṃ varaṃ pakkhittaṃ, sace pakkhittaṃ bhaveyya, varaṃ siyā, sundaraṃ sādhu suṭṭhu siyāti attho. **Na tvevāti** na tu eva varaṃ, na sundameva na sādhumeva na suṭṭhumeva. Esa nayo sabbattha. **Kaṇhasappassāti** kālasappassa.

Āṅārakāsuyāti āṅārapuṇṇakūpe, āṅārarāmhī vā. **Ādittāyāti** padittāyāti padittāya gahita-aggivaṇṇāya. **Sampajjalitāyāti** samantato pajjalitāya acciyo mucantiyā. **Sajotibhūtāyāti** sappabhāya samantato uṭṭhitāhi jālāhi ekappabhāsamudayabhūtāyāti vuttaṃ hoti.

Taṃ kissa hetūti yaṃ mayā vuttaṃ “varaṃ”ti, taṃ kissa hetu, katarena kāraṇenāti ce. **Maraṇaṃ vā nigaccheyyāti** yo tattha aṅgajātaṃ pakkhipeyya, so maraṇaṃ vā nigaccheyya maraṇamattaṃ vā dukkhaṃ. **Itonidānañca kho -pa- upapajjeyyāti** yaṃ idaṃ mātugāmassa aṅgajāte aṅgajātapakkhipanaṃ, itonidānaṃ tassa kārako puggalo nirayaṃ upapajjeyya, evaṃ kammassa mahāsāvajjataṃ passanto taṃ garahi, na tassa dukkhāgamaṃ icchamāno. **Tattha nāma tvanti** tasmiṃ nāma evarūpe kamme evaṃ mahāsāvajje samānepi tvaṃ. **Yaṃ tvanti** ettha **yanti** hīlanatthe nipāto. **Tvanti** taṃ-saddassa vevacanaṃ. Dvīhi pi yaṃ vā taṃ vā hīlitaṃ avaññātanti vuttaṃ hoti. **Asaddhammanti** asataṃ nīcajanānaṃ dhammaṃ, tehi sevitabbanti attho. **Gāmadhammanti** gāmānaṃ dhammaṃ, gāmaṃvāsikamanussānaṃ dhammanti vuttaṃ hoti. **Vasaladhammanti** pāpadhamme vasanti¹ paggharantīti vasalā, tesaṃ vasalānaṃ hīnapurisānaṃ dhammaṃ. Vasalaṃ vā kilesapaggharaṇakaṃ dhammaṃ. **Duṭṭhullanti** duṭṭhu ca kilesadūsitāṃ, thūlañca asukhumaṃ, anipuṇanti vuttaṃ hoti. **Odakantikanti** udakakiccaṃ antikaṃ avasānaṃ assāti odakantiko, taṃ odakantikaṃ. **Rahassanti** rahobhavaṃ paṭicchanne okāse uppajjanakaṃ. Ayañhi dhammo jigucchaniyattā na sakkā āvi aññesaṃ dassanavisaye kātuṃ, tena vuttaṃ “rahassan”ti. **Dvayaṃdvayasamāpattinti** dvīhi dvīhi samāpajjitabbaṃ. Dvayaṃ dvayaṃ samāpattintipi pāṭho. Dayaṃ dayaṃ samāpattintipi paṭhanti, taṃ na sundaraṃ. **Samāpajjissasīti** etaṃ “tattha nāma tvaṃ”ti ettha vuttanāmasaddena yojetabbaṃ “samāpajjissasi nāmā”ti.

Bahūnaṃ kho -pa- ādikattā pubbaṅgamoti sāsaṇaṃ sandhāya vadati. Imasmiṃ sāsaṇe tvaṃ bahūnaṃ puggalānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ ādikattā

1. Vassanti (Sī, Syā)

sabbapaṭhamam karanato, pubbaṅgamo sabbapaṭhamam etaṃ maggaṃ paṭipannattā, dvāraṃdado¹, upāyadassakoti vuttaṃ hoti. Imañhi lesaṃ laddhā tava anusikkhamānā bahū puggalā nānappakārake makkaṭṭiyā methunapaṭisevanādi ke akusaladhamme karissantīti ayamettha adhippāyo.

“**Anekapariyāyenā**”ti imehi “ananucchavikan”ti-ādinā nayena vutthehi bahūhi kārāṇehi. **Dubbharatāya -pa- kosajjassa avaṇṇam bhāsivāti** dubbharatādinam vatthubhūtaṃ asaṃvarassa avaṇṇam nindam garaham bhāsivāti attho. Yasmā hi asaṃvare ṭhitassa puggalassa attā dubbharatāṇceva dupposatāṇca āpajjati, tasmā asaṃvaro “dubbharatā, dupposatā”ti ca vuccati. Yasmā pana asaṃvare ṭhitassa attā catūsu paccayesu mahicchataṃ, Sineruppaṃāṇepi ca paccaye laddhā asantuṭṭhitam āpajjati, tasmā asaṃvaro “mahicchata, asantuṭṭhitā”ti ca vuccati. Yasmā ca asaṃvare ṭhitassa attā gaṇasaṅgaṇikāya ceva kilesasaṅgaṇikāya ca saṃvattati, kosajjānugato ca hoti aṭṭhakusītavattahupāripūriyā saṃvattati, tasmā asaṃvaro “saṅgaṇikā ceva kosajjāṇcā”ti vuccati.

Subharatāya -pa- vīriyārambhassa vaṇṇam bhāsivāti subharatādinam vatthubhūtaṃ saṃvarassa vaṇṇam bhāsivāti attho. Yasmā hi asaṃvaram pahāya saṃvare ṭhitassa attā subharo hoti suposo, catūsu ca paccayesu appicchataṃ nittañhabhāvaṃ āpajjati, ekamekasmiṇca paccaye yathālābhayathābalayathāsārurupavasena tippabhedāya santuṭṭhiyā saṃvattati, tasmā saṃvaro “subharatā ceva suposatā ca appiccho ca santuṭṭho cā”ti vuccati.

Yasmā pana asaṃvaram pahāya saṃvare ṭhitassa attā kilesasallekhanatāya ceva niddhunanatāya ca saṃvattati, tasmā saṃvaro “sallekho ca dhuto cā”ti vuccati.

Yasmā ca asaṃvaram pahāya saṃvare ṭhitassa attā kāyavācānam appāsādikam appasādanīyam asantaṃ asārurupam kāyavacīduccaritam cittassa appāsādikam appasādanīyam asantaṃ assārurupam akusalavittakkattayaṇca

anupagamma tabbiparītassa kāyavacīsucaritassa ceva kusalavitakkattayassa ca pāsādikassa pasādanīyassa santassa sārūpassa pāripūriyā saṁvatati, tasmā saṁvaro “pāsādiko”ti vuccati.

Yasmā pana asaṁvaram pahāya saṁvare ʘhitassa attā sabbakilesāpacayabhūtāya, vivaʘṭṭāya, aʘṭhavīriyārambhavatthupāripūriyā ca saṁvattati, tasmā saṁvaro “apacayo ceva vīriyārambho cā”ti vuccatīti.

Bhikkhūnaṁ tadanucchavikaṁ tadanulomikanti tattha sannipatitānaṁ bhikkhūnaṁ yaṁ idāni sikkhāpadaṁ paññāpessati, tassa anucchavikañceva anulomikañca. Yo vā yaṁ subharatādīhi saṁvaro vutto, tassa anucchavikañceva anulomikañca saṁvarappahānapaṭisaṁyuttaṁ asuttantavinibaddhaṁ Pāḷivinimuttaṁ okkantikadhammadesanaṁ katvāti attho. Bhagavā kira īdisesu ʘhānesu pañcavaṇṇakusumamālaṁ karonto viya, ratanadāmaṁ sajjento viya ca ye paṭikkhipanādhippāyā asaṁvarābhiraṭā, te samparāyikena vaʘṭṭabhayena tājento anekappakāraṁ ādīnavaṁ dassento, ye sikkhākāmā saṁvare ʘhitā, te appekacce arahatte patiṭṭhapento, appekacce anāgāmi sakadāgāmi sotāpattiphalesu, upanissayavirahitepi saggamagge patiṭṭhapento Dīghanikāyappamāṇampi Majjhimanikāyappamāṇampi dhammadesanaṁ karoti. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ “bhikkhūnaṁ tadanucchavikaṁ tadanulomikaṁ dhammiṁ kathaṁ katvā”ti.

Tena hīti tena Sudinnassa ajjhācārena kāraṇabhūtena. **Sikkhāpadanti** ettha sikkhitabbāti sikkhā, pajjate imināti padaṁ, sikkhāya padaṁ sikkhāpadaṁ, sikkhāya adhigamupāyoti attho. Atha vā mūlaṁ nissayo patiṭṭhāti vuttaṁ hoti. Methunaviratiyā methunasamvarassetam adhivacanaṁ. Methunasamvaro hi tadanñesaṁ sikkhāsaṅkhātānaṁ sīlavipassanājhānamaggadhammānaṁ vuttatthavasena padattā idha sikkhāpadanti adhippeto. Ayañca attho sikkhāpadavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo. Apica tassatthassa dīpakaṁ vacanampi sikkhāpadanti veditabbarṁ. Vuttampi cetam “sikkhāpadanti yo tattha nāmakāyo padakāyo niruttikāyo byañjanakāyo”ti. Atha vā yathā “anabhihjhā dhammapadan”ti vutte anabhihjhā eko dhammakotṭhāsoti attho hoti, **evamidhāpi sikkhāpadanti** sikkhākoṭṭhāso sikkhāya eko padesotipi attho veditabbo.

Dasa atthavase paṭiccāti dasa kāraṇavase sikkhāpadaññattihetu adhigamanīye hitavisesse paṭicca āgama ārabha, dasannaṃ hitavisesānaṃ nipphattiṃ sampassamānoti vuttaṃ hoti. Idāni te dasa atthavase dassento “**saṃghasuṭṭhutaṃ**”ti-ādimāha. Tattha saṃghasuṭṭhutaṃ nāma saṃghassa suṭṭhubhāvo, “suṭṭhu devā”ti āgataṭṭhāne viya “suṭṭhu bhante”ti vacanasamapaṭicchanaabhāvo. Yo ca Tathāgatassa vacanaṃ samapaṭicchati, tassa taṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya hoti, tasmā saṃghassa “suṭṭhu bhante”ti mama vacanasamapaṭicchanaatthaṃ paññapessāmi asamapaṭicchane ādīnavaṃ, samapaṭicchane ca ānisaṃsaṃ dassetvā, na balakkārena abhibhavitvāti etamatthaṃ āvikaronto āha “saṃghasuṭṭhutaṃ”ti. **Samāghaphāsutāyā**ti saṃghassa phāsubhāvāya. Sahaṃvitāya sukhavihāratthāyāti attho.

Dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyāti dummaṅkū nāma dussīlapuggalā, ye maṅkutaṃ āpādiya-amānāpi dukkhena āpajjanti, vītikkamaṃ karontā vā katvā vā na lajjanti, tesaṃ niggahatthāya. Te hi sikkhāpade asati “kiṃ tumhehi diṭṭhaṃ, kiṃ suttaṃ, kiṃ amhehi kattaṃ, katarasmiṃ vatthudsmiṃ katamaṃ āpattiṃ āropetvā amhe niggahatthā”ti saṃghaṃ viheṭhessanti, sikkhāpade pana sati te saṃgho sikkhāpadaṃ dassetvā dinayena Satthusāsanena niggahessati, tena vuttaṃ “dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyā”ti.

Pesalānaṃ bhikkhūnaṃ phāsuvihārāyāti pesalānaṃ piyasīlānaṃ bhikkhūnaṃ phāsuvihārathāya. Piyasīlā hi bhikkhū kattabbākattabbaṃ sāvajjānavajjaṃ velaṃ mariyādaṃ ajānantā sikkhattayapāripūriyā ghaṭamānā kilamanti, sandiṭṭhamānā¹ ubbālhaṃ honti, kattabbākattabbaṃ pana sāvajjānavajjaṃ velaṃ mariyādaṃ ñatvā sikkhattayapāripūriyā ghaṭamānā na kilamanti, sandiṭṭhamānā na ubbālhaṃ honti, tena nesaṃ sikkhāpadapaññāpanā phāsuvihārāya saṃvattati. Yo vā dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggaho, sveva etesaṃ phāsuvihāro. Dussīlapuggale nissāya hi uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṃghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hoti, bhikkhū anekaggā uddesaparipucchakammaṭṭhānādīni anuyuñjitum na sakkonti. Dussīlesu pana niggahitesu sabbopi ayaṃ upaddavo na hoti, tato

1. Sandihamānā (?)

pesalā bhikkhū phāsu viharanti. Evaṃ “pesalānaṃ bhikkhūnaṃ phāsuviḥārāyā”ti ettha dvidhā attho veditabbo.

Diṭṭhadhammikānaṃ āsavānaṃ saṃvarāyāti diṭṭhadhammikā āsavā nāma asaṃvare ṭhitena tasmiññeva attabhāve pattaḃbā pāṇippahāraḃaḃappahāraḃatthaccheda pāḃaccheda akitti ayasa vippaṭisārādayo dukkhavisesā. Iti imesaṃ diṭṭhadhammikānaṃ āsavānaṃ saṃvarāyā pidhānāyā āvamanamaggathakanāyāti attho.

Samparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighātāyāti samparāyikā āsavā nāma asaṃvare ṭhitena katapāpakammamūlakā samparāye narakāḃḃsu pattaḃbā dukkhavisesā, tesāṃ paṭighātattāyā paṭippassambhanattāyā vūpasamatthāyāti vuttaṃ hoti.

Appasannānaṃ pasāḃāyāti sikkhāpadapaññattiyā hi sati sikkhāpadapaññattim ṇatvā vā, yathāpaññattam paṭipajjamāne bhikkhū disvā vā, yepi appasannā paṇḃitamanussā, te “yāni vata loke mahājanassa rajjana dussana muyhanattāhānāni, tehi ime samaṇā Sakyaputtiyā ārakā viratā viharanti, dukkaraṃ vata karonti bhāriyaṃ vata karontī”ti pasāḃam āpajjanti, Vinayapiṭake potthakaṃ disvā micchādiṭṭhikativedī¹ brāhmaṇo viya. Tena buttaṃ “appasannānaṃ pasāḃāyā”ti.

Pasannānaṃ bhiyyobhāvāyāti yepi sāsane pasannā kulaputtā, tepi sikkhāpadapaññattim ṇatvā, yathāpaññattam paṭipajjamāne bhikkhū vā disvā “aho ayyā dukkarakārino, ye yāvajjivaṃ ekabhattam brahmacariyaṃ vinayasaṃvaram anupālentī”ti bhiyyo bhiyyo pasāḃanti. Tena vuttaṃ “pasannānaṃ bhiyyobhāvāyā”ti.

Saddhammaṭṭhitiyāti tividho saddhammo pariyattisaddhammo paṭipattisaddhammo adhigamasaddhammoti. Tattha piṭakattayasaṃgahitaṃ sabbampi Buddhavacanaṃ **pariyattisaddhammo** nāma. Terasa dhutaguṇā, cuddasa khandhakavattāni, dve-asīti mahāvattāni, sīlasamādhivipassanāti ayaṃ **paṭipattisaddhammo** nāma. Cattāro ariyamaggā, cattāri ca sāmāññaphalāni, nibbānaṃcāti ayaṃ **adhigamasaddhammo** nāma. So sabbopi yasmā sikkhāpadapaññattiyā sati bhikkhū sikkhāpadaṃca tassa

1. Micchādiṭṭhiko katavedī (Ka)

vibhaṅgañca tadatthajotanattham aññañca Buddhavacanam pariyāpuṇanti,
yathāpaññattañca paṭipajjamānā paṭipattim pūretvā paṭipattiyā
adhigantabbaṃ lokuttaradhammaṃ adhigacchanti, tasmā
sikkhāpadapaññattiyā ciraṭṭhitiko hoti. Tena vuttam “saddhammaṭṭhitiyā”ti.

Vinayānuggahāyāti sikkhāpadapaññattiyā hi sati saṃvaravinayo ca
pahānavinayo ca samathavinayo ca paññattivinayo cāti catubbidhopi vinayo
anuggahito hoti upatthambhito sūpatthambhito. Tena vuttam
“vinayānuggahāyā”ti.

Sabbāneva cetāni padāni “sikkhāpadaṃ paññapessāmi”ti iminā
vacanena saddhim yojetabbāni. Tatrāyaṃ paṭhamapacchimapadayojanā—
“saṃghasuṭṭhūya sikkhāpadaṃ paññapessāmi, vinayānuggahāya
sikkhāpadaṃ paññapessāmi”ti.

Api cettha yaṃ saṃghasuṭṭhu, taṃ saṃghaphāsu, yaṃ
saṃghaphāsu, taṃ dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyāti evaṃ
saṅkhalikanayaṃ, yaṃ saṃghasuṭṭhu, taṃ saṃghaphāsu, yaṃ saṃghasuṭṭhu,
taṃ dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyāti evaṃ ekekapadamūlikam
dasakkhattuṃ yojanaṃ katvā yaṃ vuttam **Parivāre**¹—

“Atthasataṃ dhammasataṃ, dve ca niruttisatāni.

Cattāri nāṇasatāni, atthavase pakaraṇe”ti.

Taṃ sabbaṃ veditabbaṃ. Taṃ panetaṃ yasmā parivāreyeva āvi
bhavissati, tasmā idha na vaṇṇitanti.

Evaṃ sikkhāpadapaññattiyā ānisaṃsaṃ dassetvā tasmim sikkhāpade
bhikkhūhi kattabbakiccaṃ dīpento “**evaṃca pana bhikkhave imaṃ
sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā**”ti āha. Kim vuttam hoti? Bhikkhave imaṃ pana
mayā iti sandāssitānisaṃsaṃ sikkhāpadaṃ evaṃ Pātimokkhuddese
uddiseyyātha ca pariyāpuṇeyyātha ca dhāreyyātha ca aññesaṃca
vāceyyāthāti. Atirekānayanattho hi ettha **ca**-saddo, tenāyamattho ānīto hotīti.

1. Vi 5. 254 piṭṭhe.

Idāni yaṃ vuttaṃ “imaṃ sikkhāpadan’ti, taṃ dassento **“yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya, pārājiko hoti asaṃvāso”**ti āha. Evaṃ mūlacchejjasena daḷhaṃ katvā paṭhamapārājike paññatte aparaṃpi anupaññattatthāya Makkaṭṭivattu upapādi. Tassuppattidīpanatthametaṃ vuttaṃ **evañcidaṃ Bhagavatā bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ hotīti**. Tassattho—Bhagavatā bhikkhūnaṃ idaṃ sikkhāpadaṃ evaṃ paññattaṃ hoti ca, idaṃca aññaṃ vatthu upapādi.

Paṭhamapaññattikathā niṭṭhitā.

Sudinnabhāṇavāraṃ niṭṭhitaṃ.

Makkaṭṭivattukathā

40. Idāni yaṃ taṃ aññaṃ vatthu uppannaṃ, taṃ dassetuṃ **“tena kho pana samayenā”**ti-ādimāha. Tatrāyaṃ anuttānapadavaṇṇanā. **Makkaṭṭim āmisenā**ti Mahāvane bhikkhūnaṃ khantimettādiguṇānubhāvena nirāsaṅkacittā bahū migamorakukkuṭamakkaṭṭādayo tiracchānā padhānāgāraṭṭhānesu vicaranti, tatra-ekaṃ makkaṭṭim āmisena yāgubhattakhajjakādinā upalāpetvā, saṅgaṇhitvāti vuttaṃ hoti. **Tassāti** bhumavacanaṃ. **Paṭisevatī**ti pacurapaṭisevano hoti. Pacuratthe hi vattamānavacanaṃ. **So bhikkhū**ti so methunadhammapaṭisevanako bhikkhu. **Senāsanacārikaṃ āhiṇḍantā**ti te bhikkhū āgantukā Buddhadassanāya āgatā pātova āgantukabhattāni labhitvā katabhattakiccā “bhikkhūnaṃ nivāsanaṭṭhānāni passissāmā”ti vicariṃsu. Tena vuttaṃ **“senāsanacārikaṃ āhiṇḍantā”**ti. **Yena te bhikkhū tenupasaṅkamī**ti tiracchānagatā nāma ekabhikkhunā saddhiṃ viśāsaṃ katvā aññesupi tādisaññeva cittaṃ uppādentī, tasmā sā makkaṭṭi yena te bhikkhū tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ca attano viśāsikabhikkhusseva tesampi taṃ vikāraṃ dassesi.

Cheppanti naṅguṭṭhaṃ. **Oḍḍī**ti abhimukhaṃ ṭhapesi. **Nimittampi akāsī**ti yena niyāmena yāya kiriyāya methunādhippāyaṃ te jānanti, taṃ akāsīti attho. **So bhikkhū**ti yassayaṃ viharo. **Ekamantaṃ nilīyīṃsū**ti ekasmiṃ okāse paṭicchānnā acchiṃsu.

41. **Saccam āvusoti** sahoḍḍhaggahito¹ coro viya paccakkham disvā coditattā “kim vā mayā katan”ti-ādīni vattum asakkonto “saccam āvuso”ti āha. **Nanu āvuso tatheva tam hoti**ti āvuso yathā manussitthiyā nanu tiracchānagatitthiyāpi tam sikkhāpadam tatheva hoti. Manussitthiyāpi hi dassanampi gahaṇampi āmasanampi phusanampi ghaṭṭanampi duṭṭhullameva, tiracchānagatitthiyāpi tam sabbam duṭṭhullameva, ko ettha viseso, alesatṭhāne tvaṃ lesam oḍḍesīti.

42. **Antamaso tiracchānagatāyapi pārājiko hoti asamvāsoti** tiracchānagatāyapi methunam dhammam paṭisevitvā pārājiko yeva hotiṭi dalhataram sikkhāpadamakāsi. Duvidhañhi sikkhāpadam lokavajjam paṇṇattivajjañca. Tattha yassa sacittakapakkhe cittam akulasameva hoti, tam lokavajjam nāma, sesam paṇṇattivajjam. Tattha lokavajje anupaññatti uppajjamānā rundhantī dvāram pidahantī sotam pacchindamānā gāḷhataram karontī uppajjati. Aññatra adhimānā, aññatra supinantāti ayam pana vītikkamābhāvā, abbohārikattā ca vuttā. Paṇṇattivajje akate vītikkame uppajjamānā sithilam karontī mocentī dvāram dadamānā aparāparampi anāpattim kurumānā uppajjati gaṇabhojanaparamparabhojanādīsu anupaññattiyo viya. **Antamaso taṅkhaṇikāyapīti** evarūpā pana kate vītikkame uppannattā paññattigatikāva hoti. Idam pana paṭhamasikkhāpadam yasmā lokavajjam, na paṇṇattivajjam, tasmā ayam anupaññatti rundhantī dvāram pidahantī sotam pacchindamānā gāḷhataram karontī uppajji.

Evam dvepi vatthūni sampiṇḍetvā mūlacchejjasena dalhataram katvā paṭhamapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya Vajjiputtakavatthu udapādi. Tassuppattidassanattametaṃ vuttam “evañcidam Bhagavatā bhikkhūnam sikkhāpadam paññattam hoti”ti. Tassattho—Bhagavatā bhikkhūnam idam sikkhāpadam evam paññattam hoti ca, idaṅca aññampi vatthu udapādīti.

Makkaṭivattthukathā niṭṭhitā.

1. Sabhaṇḍagahito (Sī), sahoḍhagahito (Syā, Sakkatānulomam), sahoḍḍaggahito (Ka) ā + vaha + ta = oḍḍha, saha + oḍḍha + gahito = sahoḍḍhaggahito—iti padasiddhi.

Santatabhāṇavāra

Vajjiputtakavatthuvaṇṇanā

43. Idāni yaṃ taṃ aññampi vatthu uppannaṃ, taṃ dassetuṃ “**tena kho pana samayenā**”ti-ādimāha. Tatrāpi ayamanuttānapadavaṇṇanā. **Vesālikāti** Vesālivāsino. **Vajjiputtakāti** Vajjiraṭṭhe Vesāliyaṃ kulānaṃ puttā. Sāsane kira yo yo upaddavo ādīnavo abbudamuppajji, sabbaṃ taṃ Vajjiputtake nissāya. Tathā hi Devadattopi Vajjiputtake pakkhe labhitvā saṃghaṃ bhindi, Vajjiputtakā eva ca vassasataparinibbute Bhagavati uddhammaṃ ubbinayaṃ Satthusāsanaṃ dīpesuṃ. Imepi tesaṃ yeva ekacce evaṃ paññattepi sikkhāpade yāvadatthaṃ bhuñjimsu -pa- methunaṃ dhammaṃ paṭiseviṃsūti.

Ñātibyasanenapīti ettha asanaṃ byasanaṃ vikkhepo viddhamsaṃsaṃ vināsoti sabbametaṃ ekatthaṃ. Ñātīnaṃ byasanaṃ **ñātibyasanaṃ**, tena ñātibyasanena, rājadaṇḍabyādhimaraṇavippavāsanimittena ñātivināsenāti attho. Esa nayo dutiyapadepi. Tatiyapade pana ārogyavināśako rogo-eva **rogabyasanaṃ**. So hi ārogyaṃ byasati vikkhipati vināsetīti byasanaṃ. Rogova byasanaṃ rogabyasanaṃ, tena rogabyasanena. **Phuṭṭhāti** adhipannā abhibhūtā, samannāgatāti attho.

Na mayaṃ bhante Ānanda Buddhagarahinoti bhante Ānanda mayaṃ na Buddhaṃ garahāma, na Buddhassa dosaṃ dema, na dhammagarahino, na saṃghagarahino. **Attagarahino mayanti** attānameva mayaṃ garahāma, attano dosaṃ dema. **Alakkhikāti** nissirikā. **Appapuññāti** parittapuññā. **Vipassakā kusalānaṃ dhammānanti** ye aṭṭhatimsārammaṇesu vibhattā kusalā dhammā, tesaṃ vipassakā, tato tato ārammaṇato vuṭṭhāya teva dhamme vipassamānāti attho. **Pubbarattāpararattanti** rattiyaṃ pubbaṃ pubbarattaṃ, rattiyaṃ aparaṃ apararattaṃ, paṭhamayāmañca pacchimayāmañcāti vuttaṃ hoti. **Bodhipakkhikānanti** bodhissa pakkhe bhavānaṃ, arahattamaggañāṇassa upakāraṇānanti attho. **Bhāvanānuyoganti** vaḍḍhanānuyogaṃ. **Anuyuttā vihareyyāmāti** gihipalibodhaṃ, āvāsapalibodhañca pahāya vivittesu senāsanesu yuttapayuttā anaññakiccā vihareyyāma.

Evamāvusoti thero etesaṃ āsayaṃ ajānanto idaṃ nesaṃ mahāgajjitaṃ sutvā “sace ime īdisā bhavissanti, sādhu”ti maññaṃāno “evamāvuso”ti sampāṭicchi. **Aṭṭhānametaṃ anavakāso**ti ubhayampetaṃ kāraṇapaṭikkhepavacanāṃ. Kāraṇaṃhi yasmā tattha tadāyattavuttibhāvena phalaṃ tiṭṭhati. Yasmā cassa taṃ okāso hoti tadāyattavuttibhāvena, tasmā “ṭhānaṃ avakāso cā”ti vuccati, taṃ paṭikkhipanto āha “aṭṭhānametaṃ Ānanda anavakāso”ti. Etaṃ ṭhānaṃ vā okāso vā natthi. Yaṃ **Tathāgatoti** yena Tathāgato vajjinaṃ vā -pa- samūhaneyya, taṃ kāraṇaṃ natthīti attho. Yadi hi Bhagavā etesaṃ “labheyyāma upasampadan”ti yācantānaṃ upasampadaṃ dadeyya, evaṃ sante “pārājiko hoti asaṃvāso”ti paññattaṃ samūhaneyya. Yasmā panetaṃ na samūhanati, tasmā “aṭṭhānametan”ti-ādimāha.

So āgato na upasampādetabboti yadi hi evaṃ āgato upasampadaṃ labheyya, sāsane agāravo bhaveyya. Sāmaṇerabhūmiyaṃ pana ṭhito sagāravo ca bhavissati, attatthaṃ karissatīti nātvā anukampamāno Bhagavā āha “so āgato na upasampādetabbo”ti. **So āgato upasampādetabboti** evaṃ āgato bhikkhubhāve ṭhatvā avipannasīlatāya sāsane sagāravo bhavissati, so sati upanissaye nacirasseva uttamatthaṃ pāpuṇissatīti nātvā upasampādetabboti āha.

44. Evaṃ methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā āgatesu anupasampādetabbaṃ upasampādetabbaṃ dassetvā tīnipi vatthūni samodhānetvā paripuṇṇaṃ katvā sikkhāpadaṃ paññapetukāmo “evaṃ pana bhikkhave imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”ti vatvā “**yo pana bhikkhu -pa- asaṃvāso**”ti paripuṇṇaṃ sikkhāpadaṃ paññapesi.

Catubbidhavinayakathā

45. Idānissa atthaṃ vibhajanto “**yo panāti yo yādiso**”ti-ādimāha. Tasmim̐ pana sikkhāpade ca sikkhāpadavibhaṅge ca sakale ca vinayavinicchaye kosallaṃ patthayantena **catubbidho vinayo** jānitabbo.

Catubbidhaṃ hi vinayaṃ, mahātherā mahiddhikā.

Nīharitvā pakāsesuṃ, dhammasaṅgāhakā purā.

Katamaṃ catubbidhaṃ? Suttaṃ, suttānulomaṃ, ācariyavādaṃ, attanomatinti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “āhaccapadena rasena ācariyavaṃsena adhippāyā”ti¹. Ettha hi **āhaccapadanti** suttaṃ adhippetam, **rasoti** suttānulomaṃ, **ācariyavaṃsoti** ācariyavādo, **adhippāyoti** attanomati.

Tattha **suttaṃ** nāma sakale Vinayapiṭake Pāli.

Suttānulomaṃ nāma cattāro mahāpadesā, ye Bhagavatā evaṃ vuttā “yaṃ bhikkhave mayā ‘idaṃ na kappatī’ti appaṭikkhittaṃ, tañce akappiyaṃ anulometi, kappiyaṃ paṭibāhati, taṃ vo na kappati. Yaṃ bhikkhave mayā ‘idaṃ na kappatī’ti appaṭikkhittaṃ, tañce kappiyaṃ anulometi, akappiyaṃ paṭibāhati, taṃ vo kappati. Yaṃ bhikkhave mayā ‘idaṃ kappatī’ti ananuññātaṃ, tañce akappiyaṃ anulometi, kappiyaṃ paṭibāhati, taṃ vo na kappati. Yaṃ bhikkhave mayā ‘idaṃ kappatī’ti ananuññātaṃ, tañce kappiyaṃ anulometi, akappiyaṃ paṭibāhati, taṃ vo kappatī”ti².

Ācariyavādo nāma dhammasaṅgāhakehi pañcahi arahantasatehi ṭhapitā Pāḷivinimuttā okkantavinicchayappavattā Aṭṭhakathānti.

Attanomati nāma suttasuttānuloma-ācariyavāde muñcitvā anumānena attano anubuddhiyā nayaggāhena upaṭṭhitākāraṇakathanam.

Apica Suttantābhidhammavinayaṭṭhakathāsu āgato sabbopi theravādo attanomati nāma. Taṃ pana attanomatiraṃ gahetvā kathentena na daḷhaggāhaṃ gahetvā voharitaḍḍhaṃ. Kāraṇam sallakkhetvā atthena Pāḷiraṃ, Pāḷiyā ca atthaṃ saṃsanditvā kathetabbaṃ. Attanomati ācariyavāde otāretabbā. Sace tattha otarati ceva sameti ca, gahetabbā. Sace neva otarati na sameti, na gahetabbā. Ayañhi attanomati nāma sabbadubbālā. Attanomatito ācariyavādo balavatāro.

Ācariyavādopi suttānulome otāretabbo. Tattha otaranto samentoyeva gahetabbo, itaro na gahetabbo. Ācariyavādato hi suttānulomaṃ balavataram.

1. Āhaccapadena kho mahārāja rasena ācariyavaṃsatā adhippāyoti (sabbttha)

Khu 11. 150 Milindapañhe pana passitabbaṃ.

2. Vi 3. 349 piṭṭhe.

Suttānulomampi sutte otāretabbaṃ. Tattha otarantaṃ samentameva gahetabbaṃ, itaraṃ na gahetabbaṃ. Suttānulomato hi suttameva balavataraṃ. Suttaṃ hi appaṭivattiyaṃ kārakasaṃghasadisaraṃ, Buddhānaṃ ṭhitakālasadisaraṃ. Tasmā yadā dve bhikkhū sākacchanti, sakavādī suttaṃ gahetvā katheti, paravādī suttānulomaṃ. Tehi aññaṃaññaṃ khepaṃ vā garahaṃ vā akatvā suttānulomaṃ sutte otāretabbaṃ. Sace otarati sameti, gahetabbaṃ. No ce, na gahetabbaṃ. Suttasmiṃyeva ṭhātabbaṃ. Athāyaṃ suttaṃ gahetvā katheti, paro ācariyavādaṃ. Tehipi aññaṃaññaṃ khepaṃ vā garahaṃ vā akatvā ācariyavādo sutte otāretabbo. Sace otarati sameti, gahetabbo. Anotaranto asamento ca gārayhācariyavādo na gahetabbo. Suttasmiṃyeva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ suttaṃ gahetvā katheti, paro attanomaṭṭim. Tehipi aññaṃaññaṃ khepaṃ vā garahaṃ vā akatvā attanomaṭṭi sutte otāretabbā. Sace otarati sameti, gahetabbā. No ce, na gahetabbā. Suttasmiṃ ye va ṭhātabbaṃ.

Atha paṇāyaṃ suttānulomaṃ gahetvā katheti, paro suttaṃ. Suttaṃ suttānulome otāretabbaṃ. Sace otarati sameti, tisso saṅgītiyo ārūḥhaṃ Pāli-āgataṃ paññāyati, gahetabbaṃ. No ce tathā paññāyati na otarati na sameti, bāhirakasuttaṃ vā hoti siloko vā aññaṃ vā gārayhasuttaṃ gūḷhavessantaragūḷhavinayavedallādīnaṃ aññatarato āgataṃ, na gahetabbaṃ. Suttānulomasmīyeva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ suttānulomaṃ gahetvā katheti, paro ācariyavādaṃ. Ācariyavādo suttānulome otāretabbo. Sace otarati sameti, gahetabbo. No ce, na gahetabbo. Suttānulomeyeva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ suttānulomaṃ gahetvā katheti, paro attanomaṭṭim. Attanomaṭṭi suttānulome otāretabbā. Sace otarati sameti, gahetabbā. No ce, na gahetabbā. Suttānulomeyeva ṭhātabbaṃ.

Atha paṇāyaṃ ācariyavādaṃ gahetvā katheti, paro suttaṃ. Suttaṃ ācariyavāde otāretabbaṃ. Sace otarati sameti, gahetabbaṃ. Itaraṃ gārayhasuttaṃ na gahetabbaṃ. Ācariyavādeyeva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ ācariyavādaṃ gahetvā katheti, paro suttānulomaṃ. Suttānulomaṃ ācariyavāde otāretabbaṃ. Otarantaṃ samentameva gahetabbaṃ, itaraṃ na gahetabbaṃ. Ācariyavādeyeva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ ācariyavādaṃ gahetvā katheti, paro attanomaṭiṃ. Attanomaṭi ācariyavāde otāretabbā. Sace otarati sameti, gahetabbā. No ce, na gahetabbā. Ācariyavādeyeva ṭhātabbaṃ.

Atha panāyaṃ attanomaṭiṃ gahetvā katheti, paro suttaṃ. Suttaṃ attanomaṭiyaṃ otāretabbaṃ. Sace otarati sameti, gahetabbaṃ. Itaraṃ gārayhasuttaṃ na gahetabbaṃ. Attanomaṭiyameva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ attanomaṭiṃ gahetvā katheti, paro suttānulomaṃ. Suttānulomaṃ attanomaṭiyaṃ otāretabbaṃ. Otarantaṃ samentameva gahetabbaṃ, itaraṃ na gahetabbaṃ. Attanomaṭiyameva ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ attanomaṭiṃ gahetvā katheti, paro ācariyavādaṃ. Ācariyavādo attanomaṭiyaṃ otāretabbo. Sace otarati sameti, gahetabbo. Itaro gārayhācariyavādo na gahetabbo. Attanomaṭiyameva ṭhātabbaṃ. Attano gahaṇameva baliyaṃ kātabbaṃ. Sabbatṭhānesu ca khepo vā garahā vā na kātabbāti.

Atha panāyaṃ “kappiyaṃ”ti gahetvā katheti, paro “akappiyaṃ”ti. Sutte ca suttānulome ca otāretabbaṃ. Sace kappiyaṃ hoti, kappiye ṭhātabbaṃ. Sace akappiyaṃ, akappiye ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ tassa kappiyabhāvasādhakaṃ suttato bahuṃ kāraṇaṇca vinicchayaṇca dasseti, paro kāraṇaṃ na vindati. Kappiyeva ṭhātabbaṃ. Atha paro tassa akappiyabhāvasādhakaṃ suttato bahuṃ kāraṇaṇca vinicchayaṇca dasseti, anena attano gahaṇanti katvā daḷhaṃ ādāya na ṭhātabbaṃ. “Sādhū”ti sampaṭicchitvā akappiyeva ṭhātabbaṃ. Atha dvinnampi kāraṇacchāyā dissati, paṭikkhittabhāvoyeva sādhu, akappiye ṭhātabbaṃ. Vinayaṇhi patvā kappiyākappiyavicāraṇamāgamaṃ rundhitabbaṃ, gālhaṃ kattabbaṃ, sotam pacchinditabbaṃ, garukabhāveyeva ṭhātabbaṃ.

Atha panāyaṃ “akappiyan”ti gahetvā katheti, paro “kappiyan”ti. Sutte ca suttānulome ca otāretabbaṃ. Sace kappiyaṃ hoti, kappiye ṭhātabbaṃ. Sace akappiyaṃ, akappiye ṭhātabbaṃ.

Athāyaṃ bahūhi suttavinicchayaḥkāraṇehi akappiyabhāvaṃ dasseti, paro kāraṇaṃ na vindati, akappiye ṭhātabbaṃ. Atha paro bahūhi suttavinicchayaḥkāraṇehi kappiyabhāvaṃ dasseti, ayaṃ kāraṇaṃ na vindati, kappiye ṭhātabbaṃ. Atha dvinnampi kāraṇacchāyā dissati, attano gahaṇaṃ na vissajjetabbaṃ. Yathā cāyaṃ kappiyākappiye, akappiyakappiye ca vinicchayo vutto, evaṃ anāpatti-āpattivāde, āpattānāpattivāde ca lahukagarukāpattivāde, garukalahukāpattivāde cāpi vinicchayo veditabbo, nāmamattaṃyeva hi ettha nānaṃ, yojanānaye nānaṃ natthi, tasmā na vitthāritaṃ.

Evaṃ kappiyākappiyādivinicchaye uppanne yo suttasuttānuloma-ācariyavāda-attanomatīsu atirekakāraṇaṃ labhati, tassa vāde ṭhātabbaṃ. Sabbaso pana kāraṇaṃ vinicchayaṃ alabhantena suttaṃ na jahitabbaṃ, suttasmiṃyeva ṭhātabbanti. Evaṃ tasmiṃ sikkhāpade ca sikkhāpadavibhaṅge ca sakale ca vinayavinicchaye kosallaṃ patthayantena ayaṃ catubbidho vinayo jānitaḥbo.

Imaṇca pana catubbidhaṃ vinayaṃ ñatvāpi vinayadharena puggalena tilakkhaṇasamannāgatena bhavitaḥbaṃ. **Tīṇi** hi **vinayadharassa lakkhaṇāni** icchitaḥbāni. Katamāni tīṇi? Suttañcassa svāgataṃ hoti suppavatti suvinicchitaṃ suttato anubyañjanatoti idamekaṃ lakkhaṇaṃ, vinaye kho pana ṭhito hoti asaṃhīroti idaṃ dutiyaṃ, ācariyaparamparā kho panassa suggahitā hoti sumanasikatā sūpadhāritāti idaṃ tatiyaṃ.

Tattha **suttaṃ** nāma sakalaṃ Vinayapiṭakaṃ. Tañcassa **svāgataṃ hotīti** suṭṭhu āgataṃ. **Suppavattīti** suṭṭhu pavattaṃ paṇaṃ vācuggataṃ. **Suvinicchitaṃ suttato anubyañjanatoti** Pālito ca paripucchato ca Aṭṭhakathāto ca suvinicchitaṃ hoti kaṅkhacchedaṃ katvā uggahitaṃ.

Vinaye kho pana ṭhito hotīti vinaye lajjibhāvena patitṭhito hoti. Alajjī hi bahussutopi samāno lābhagarutāya tantim

visaṃvādetvā uddhammaṃ ubbinayaṃ Satthusāsanam dīpetvā sāsane mahantaṃ upaddavaṃ karoti, saṃghabhedampi saṃgharājimpi uppādeti. Lajjī pana kukkuccako sikkhākāmo jīvita hetupi tantim avisaṃvādetvā dhamma eva vinaya eva ca dīpeti, Satthusāsanam garuṃ katvā ṭhāpeti. Tathā hi pubbe mahātherā tikkhattuṃ vācam nicchāresuṃ **“anāgate lajjī rakkhissati, lajjī rakkissati, lajjī rakkhissati”**ti. Evaṃ yo lajjī, so vinayaṃ avijahanto avokkamanto lajjibhāvena vinaye ṭhito hoti suppatiṭṭhito. **Asaṃhīro**ti saṃhīro nāma yo Pāliyaṃ vā Aṭṭhakathāyaṃ vā heṭṭhato vā uparito vā padapaṭipāṭiyā vā pucchiyamāno vitthunati vipphandati santiṭṭhituṃ na sakkoti, yaṃ yaṃ parena vuccati, taṃ taṃ anujānāti, sakavādaṃ chaḍḍetvā paravādaṃ gaṇhāti. Yo pana Pāliyaṃ vā Aṭṭhakathāya vā heṭṭhupariyena vā padapaṭipāṭiyā vā pucchiyamāno na vitthunati na vipphandati, ekekalomaṃ saṇḍāsena gaṇhanto viya “evaṃ mayaṃ vadāma, evaṃ no ācariyā vadanti”ti vissajjeti, yaṃhi Pāli ca Pālivinicchayo ca suvaṇṇabhājane pakkhittasīhavasā viya parikkhayaṃ pariyādānaṃ agacchanto tiṭṭhati. Ayaṃ vuccati “asaṃhīro”ti.

Ācariyaparamparā kho panassa suggahitā hotīti theraparamparā, vaṃsaparamparā cassa suṭṭhu gahitā hoti. **Sumanasikatā**ti suṭṭhumanasikatā, āvajjitamatte ujjalitapadīpo viya hoti. **Sūpadhāritā**ti suṭṭhu upadhāritā pubbāparānusandhito, atthato, kāraṇato ca upadhāritā. Attano matim pahāya ācariyasuddhiyā vattā hoti “mayhaṃ ācariyo asukācariyassa santike uggaṇhi, so asukassā”ti evaṃ sabbaṃ ācariyaparamparaṃ theravādaṅgaṃ¹ āharitvā yāva Upālitthero Sammāsambuddhassa santike uggaṇhīti pāpetvā ṭhāpeti. Tatopi āharitvā Upālitthero Sammāsambuddhassa santike uggaṇhi, Dāsakatthero attano upajjhāyassa Upālittherassa, Soṇakatthero attano upajjhāyassa Dāsakattherassa, Siggavatthero attano upajjhāyassa Soṇakattherassa, Moggaliputtatissatthero attano upajjhāyassa Siggavattherassa, Caṇḍavajjittherassa cāti evaṃ sabbaṃ ācariyaparamparaṃ theravādaṅgaṃ āharitvā attano ācariyaṃ pāpetvā ṭhāpeti.

1. Therataraṅgaṃ (Sī, Syā)

Evam uggaḥitā hi ācariyaparamparā suggaḥitā hoti. Evam asakkontena pana avassam dve tayo parivaṭṭā uggaḥetabbā. Sabbapacchimena hi nayena yathā ācariyo ca ācariyācariyo ca Pāḷiṇca paripucchaṇca vadanti, tathā nātum vaṭṭati.

Imehi ca pana tihi lakkhaṇehi samannāgatena vinayadharena vatthuvinicchayattham sannipatite saṃghe otiṇṇe vatthusmim codakena, cuditakena ca vutte vattabbe sahasā avinicchinitvāva **cha ṭhānāni** oloketabbāni. Katamāni cha? Vatthu oloketabbam, mātikā oloketabbā, padabhājanīyam oloketabbam, tikaparicchedo oloketabbo, antarāpatti oloketabbā, anāpatti oloketabbāti.

Vatthum olokontopi hi “tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabbam, na tveva naggena āgantabbam, yo āgaccheyya, āpatti dukkaṭassā”¹ti evam ekaccam āpattim passati, so tam suttam ānetvā tam adhikaraṇam vūpasamessati.

Mātikam olokontopi “sampajānamusāvāde pācittiyan”²ti-ādinā² nayena pañcannam āpattinam aññataram āpattim passati, so tam suttam ānetvā tam adhikaraṇam vūpasamessati.

Padabhājanīyam olokontopi “akkhayite sarīre methunam dhammam paṭisevati, āpatti pārājikassa. Yebhuyyena khayite sarīre methunam dhammam paṭisevati, āpatti thullaccayassā”³ti-ādinā³ nayena sattannam āpattinam aññataram āpattim passati, so padabhājanīyato suttam ānetvā tam adhikaraṇam vūpasamessati.

Tikaparicchedam olokontopi tikasaṃghādisesam vā tikapācittiyaṃ vā tikadukkaṭam vā aññataram vā āpattim tikaparicchede passati, so tato suttam ānetvā tam adhikaraṇam vūpasamessati.

Antarāpattim olokontopi “paṭilātam ukkhipati, āpatti dukkaṭassā”⁴ti evam yā sikkhāpadantaresu antarāpatti hoti, tam passati, so tam suttam ānetvā tam adhikaraṇam vūpasamessati.

1. Vi 1. 314 piṭṭhe.

3. Vi 1. 36 piṭṭhādisu atthato sameti.

2. Vi 2. 2 piṭṭhe.

4. Vi 2. 154 piṭṭhe.

Anāpattiṃ oloketopi “anāpatti bhikkhu asādiyantassa, atheyyacittassa, namaraṇādhippāyassa, anullapanādhippāyassa, namocanādhippāyassa asaṇṇicca assatiyā ajānantassā”¹ti evaṃ tasmim̐ tasmim̐ sikkhāpade niddiṭṭhaṃ anāpattiṃ passati, so taṃ suttaṃ ānetvā taṃ adhikaraṇaṃ vūpasamessati.

Yo hi bhikkhu catubbidhavinayakovido tilakkhaṇasampanno imāni cha ṭhānāni oloketvā adhikaraṇaṃ vūpasamessati, tassa vinicchayo appaṭivattiyo, Buddhena sayam̐ nisīditvā vinicchitasadiso hoti. Tañcevaṃ vinicchayakusalaṃ bhikkhuṃ koci katasikkhāpadavītikkamo bhikkhu upasaṅkamitvā attano kukkucçaṃ puccheyya. Tena sādhukaṃ sallakkhetvā sace anāpatti hoti, “anāpatti”ti vattabbaṃ. Sace pana āpatti hoti, “āpatti”ti vattabbaṃ. Sā desanāgāminī ce, “desanāgāminī”ti vattabbaṃ. Vuṭṭhānagāminī ce, “vuṭṭhānagāminī”ti vattabbaṃ. Athassa pārājikacchāyā dissati, “pārājikāpatti”ti na tāva vattabbaṃ. Kasmā?

Methunadhammavītikkamo, hi uttarimanussadhammavītikkamo ca oḷāriko. Adinnādānamanussaviggahavītikkamā pana sukhumaṃ cittalahukā. Te sukhumeneva āpajjati, sukhumena rakkhati, tasmā visesena taṃvatthukaṃ kukkucçaṃ pucchiyamāno “āpatti”ti avatvā sacassa ācariyo dharati, tato tena so bhikkhu “amhākaṃ ācariyaṃ pucchā”ti pesetabbo. Sace so puna āgantvā “tumhākaṃ ācariyo suttaṃ nayato oloketvā ‘satekiccho’ti maṃ āhā”ti vadati. Tato anena so “sādhu suṭṭhu yaṃ ācariyo bhaṇati, taṃ karohī”ti vattabbo. Atha panassa ācariyo natthi, saddhiṃ uggahitatthero pana atthi, tassa santikaṃ pesetabbo “amhehi saha uggahitatthero gaṇapāmoḁkho, taṃ gantvā pucchā”ti. Tenāpi “satekiccho”ti vinicchite “sādhu suṭṭhu tasseeva vacanaṃ karohī”ti vattabbo. Atha saddhiṃ uggahitattheropi natthi, antevāsiko paṇḍito atthi, tassa santikaṃ pesetabbo “asukadaharaṃ gantvā pucchā”ti. Tenāpi “satekiccho”ti vinicchite “sādhu suṭṭhu tassa vacanaṃ karohī”ti vattabbo. Atha daharassāpi pārājikacchāyāva upaṭṭhāti, tenāpi “pārājikosī”ti na vattabbo. Dullabho hi Buddhuppādo, tato

1. Vi 1. 45, 72, 101, 141, 166 piṭṭhādisu.

dullabhatarā pabbajjā ca upasampadā ca. Evaṃ pana vattabbo “vivittaṃ okāsaṃ sammajjitvā divāvihāraṃ nisīditvā sīlāni sodhetvā dvattimsākāraṃ tāva manasi karohī”ti. Sace tassa arogaṃ¹ sīlaṃ, kammaṭṭhānaṃ ghaṭayati, saṅkhārā pākaṭā hutvā upaṭṭhahanti, upacārappanāppattaṃ viya cittaṃpi ekaggaṃ hoti, divasaṃ atikkantampi na jānāti. So divasātikkame upaṭṭhānaṃ āgato evaṃ vattabbo “kīdisā te cittaṃpavattī”ti. Ārocitāya cittaṃpavattiyā vattabbo “pabbajjā nāma cittaṃvisuddhatthāya, appamatto samaṇadhammaṃ karohī”ti.

Yassa pana sīlaṃ bhinnaṃ hoti, tassa kammaṭṭhānaṃ na ghaṭayati, patodābhitunnaṃ viya cittaṃ vikampati, vippaṭisāragginā ḍayhati, tattapāsāṇe nisinno viya taṅkhaṇaṇṇeva vuṭṭhāti. So āgato “kā te cittaṃpavattī”ti pucchitabbo. Ārocitāya cittaṃpavattiyā “natthi loke raho nāma pāpakammaṃ pakubbato, sabbapaṭṭhamāṃ hi pāpaṃ karonto attanā jānāti, athassa ārakkhadevatā paracittavidū samaṇabrāhmaṇā aññā ca devatā jānanti, tvaṃyeva dāni tava sotthiṃ pariyesāhi”ti vattabbo.

Niṭṭhitā catubbidhavinayakathā

Vinayadharassa ca lakkhaṇādikathā.

Bhikkhupadabhājanīyavaṇṇanā

Idāni sikkhāpadavibhaṅgassa atthaṃ vaṇṇayissāma. Yaṃ vuttaṃ “**yo panāti yo yādiso**”ti-ādi, ettha **yo panāti** vibhajitabbapadaṃ, “yo yādiso”ti-ādīni tassa vibhajanapadāni. Ettha ca yasmā **panāti** nipātamattaṃ, **yoti** atthapadaṃ, taṅca aniyamena puggalaṃ dīpeti, tasmā tassa atthaṃ dassento aniyamena puggaladīpakaṃ yo-saddameva āha. Tasmā ettha evamattho veditabbo—**yo panāti** yo, yokocīti vuttaṃ hoti. Yasmā pana ²yo yokoci nāma, so² avassaṃ liṅgayuttajātināmagottasīlavihāragocaravayesu ekenākārena paññāyati, tasmā taṃ tathā ñāpetuṃ taṃ pabhedaṃ pakāseto

1. Abhedam (Ka)

2-2. Yo so yokoci nāmeso (Sī, Syā)

“yādiso”ti-ādimāha. Tattha **yādisoti** līṅgavasena yādiso vā tādiso vā hotu, dīgho vā rasso vā kāḷo vā odāto vā maṅguracchavi vā kiso vā thūlo vāti attho. **Yathāyuttoti** yogavasena yena vā tena vā yutto hotu, navakammayutto yogavasena yena vā tena vā yutto hotu, navakammayutto vā uddesayutto vā vāsadhurayutto vāti attho. **Yathājaccoti** jātivasena yaṁjacco vā taṁjacco vā hotu, khattiyo vā brāhmaṇo vā veso vā suddo vāti attho. **Yathānāmoti** nāmavasena yathānāmo vā tathānāmo vā hotu, Buddharakkhito vā Dhammarakkhito vā Saṁgharakkhito vāti attho. **Yathāgottoti** gottavasena yathāgotto vā tathāgotto vā yena vā tena vā gottena hotu, Kaccāyano vā Vāsīṭṭho vā Kosiyo vāti attho. **Yathāsīloti** sīlesu yathāsilo vā tathāsilo vā hotu, navakammasīlo vā uddesasīlo vā vāsadhurasīlo vāti attho. **Yathāvihārīti** vihāresupi yathāvihārī vā tathāvihārī vā hotu, navakammavihārī vā uddesavihārī vā vāsadhuravihārī vāti attho. **Yathāgocaroti** gocaresupi yathāgocaro vā tathāgocaro vā hotu, navakammagocaro vā uddesagocaro vā vāsadhuragocaro vāti attho. **Thero vāti**-ādīsu vayovuḍḍhadīsu yo vā so vā hotu, paripuṇṇadasavassatāya thero vā ūnapaṇcavassatāya navo vā atirekapaṇcavassatāya majjhimo vāti attho. Atha kho sabbova imasmim atthe eso vuccati “yo panā”ti.

Bhikkhuniddese bhikkhatīti **bhikkhako**, labhanto vā alabhanto vā ariyāya yācanāya yācatīti attho. Buddhādīhi ajjhupagataṁ bhikkhācariyaṁ ajjhupagatatā **bhikkhācariyaṁ ajjhupagato** nāma. Yo hi koci appaṁ vā mahantaṁ vā bhogakkhandhaṁ pahāya agārasmā anagāriyaṁ pabbajito. So kasigorakkhādīhi jīvikakappanaṁ¹ hitvā līṅgasampaṭicchaneneva **bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu**. Parapaṭibaddhajīvikattā vā vihāramajjhe kājabhattaṁ bhuñjamānopi **bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu**. Piṇḍiyālopabhojanaṁ nissāya pabbajjāya ussāhajātattā vā **bhikkhācariyaṁ ajjhupagatoti bhikkhu**. Agghaphassavaṇṇabhedena bhinnam paṭam dhāretīti

1. Jīvitakappanaṁ (Ka)

bhinnapaṭadharo. Tattha satthakacchedanena agghabhedo veditabbo, saḥassagghanakopi hi paṭo satthakena khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinno bhinnaggho hoti, purimagghato upaḍḍhampi na agghati. Suttasaṃsibbanena phassabhedo veditabbo, sukhasamphassopi¹ hi paṭo suttehi saṃsibbito bhinnaphasso hoti, kharasamphassataṃ pāpuṇāti. Sūcimalādihi vaṇṇabhedo veditabbo, superisuddhopi hi paṭo sūcikkammato paṭṭhāya sūcimalena, hatthasedamalajallikāhi, avasāne rajanakappakaraṇehi ca bhinnavaṇṇo hoti, pakativāṇṇaṃ vijahati. Evaṃ tihākārehi bhinnapaṭadhāraṇato **bhinnapaṭadharoti bhikkhu.** Gihivatthavisabhāgānaṃ vā kāsāvānaṃ dhāraṇamatteneva **bhinnapaṭadharoti bhikkhu.**

Samaññāyāti paññattiyā, vohārenāti attho. Samaññāya eva hi ekacco “bhikkhū”ti paññāyati, tathā hi nimantanādimhi bhikkhūsu gaṇiyamānesu sāmaṇerepi gahetvā “sataṃ bhikkhū saḥassaṃ bhikkhū”ti vadanti.

Paṭiññāyāti attano paṭijānanena. Paṭiññāyapi hi ekacco “bhikkhū”ti paññāyati. Tassa “ko etthāti, ahaṃ āvuso bhikkhū”ti² evamādīsu sambhavo daṭṭhabbo. Ayaṃ pana Ānandattherena vuttā³ dhammikā paṭiññā. Rattibhāge pana dussilāpi paṭipathaṃ āgacchantā “ko etthā”ti vutte adhammikāya paṭiññāya abhūtāya “mayāṃ bhikkhū”ti vadanti.

Ehi bhikkhūti ehibhikkhu nāma⁴ Bhagavato “ehi bhikkhū”ti vacanamattena bhikkhubhāvaṃ ehibhikkhūpasampadaṃ patto. Bhagavā hi ehibhikkhubhāvāya upaniṣṣayasampannaṃ puṇḍarīkaṃ diṣvā rattapaṃsukūlantarato suvaṇṇavaṇṇaṃ dakkhiṇahatthaṃ nīharitvā brahmaghoṣaṃ nicchārento “ehi bhikkhu, cara brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyāyā”ti vadati. Tassa saheva Bhagavato vacanena gihiliṅgaṃ antaradhāyati, pabbajjā ca upasampadā ca ruhati, bhaṇḍu kāsāyavasano hoti ekaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā ekaṃ aṃse ṭhapetvā vāmaṃsakūṭe āsattanīluppalavaṇṇamattikāpatto.

Ticivaraṇca patto ca, vāsi sūci ca bandhanaṃ.

Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhunoti—

1. Atisukhumasamphassopi (Ka)

3. Vuttattā (Sī, Ka)

2. Aṃ 3. 415 piṭṭhe.

4. Ehibhikkhūti bhikkhu nāma (Sī, Syā)

Evam vuttehi aṭṭhahi parikkhārehi sarīre paṭimukkehiyeva saṭṭhivassikatthero¹ viya iriyāpathasampanno Buddhācariyako Buddhupajjhāyako Sammāsambuddham vandamānoyeva tiṭṭhati. Bhagavā hi paṭhamabodhiyaṃ ekasmiṃ kāle ehibhikkhūpasampadāya eva upasampādeti, evaṃ upasampannāni ca saḥassupari-ekacattālīsuttarāni tīṇi bhikkhusatāni ahesuṃ. Seyyathidaṃ, pañca pañcavaggiyattherā, Yaso kulaputto, tassa parivārā catupaṇṇāsa sahāyakā, tiṃsa Bhaddavaggiyā, saḥsapurāṇajaṭilā, saddhiṃ dvīhi aggasāvakehi aḍḍhateyyasatā paribbājakā, eko Aṅgulimālattheroti. Vuttañhetam **Aṭṭhakathāyaṃ**—

Tīṇi sataṃ saḥassaṇca, cattālīsam punāpare.

Eko ca thero sappañño, sabbe te ehibhikkhukāti.

Na kevalaṇca ete eva, aññepi bahū santi. Seyyathidaṃ, tisataparivāro Selo brāhmaṇo, saḥsaparivāro Mahākappino, dasasahassā Kapilavatthuvāsino kulaputtā, soḷasasahassā Pārāyanikabrāhmaṇātī evamādayo, te pana Vinayapiṭake Pāliyaṃ na niddiṭṭhattā na vuttā, ime tattha niddiṭṭhattā vuttāti.

Sattavīsa saḥassāni, tīṇiyeva satāni ca.

Etepi sabbe saṅkhātā, sabbe te ehibhikkhukāti.

Tīhi saraṇagamanehi upasampannoti “Buddham saraṇam gacchāmī”ti-ādinā nayena tikkhattuṃ vācam bhinditvā vuttehi tīhi saraṇagamanehi upasampanno. Ayañhi upasampadā nāma aṭṭhavidhā ehibhikkhūpasampadā, saraṇagamanūpasampadā, ovādaṭṭiggahaṇūpasampadā, pañhabyākaraṇūpasampadā, garudhammapaṭṭiggahaṇūpasampadā, dūtenūpasampadā, aṭṭhavācikūpasampadā, ñatticatutthakammūpasampadāti. Tattha ehibhikkhūpasampadā saraṇagamanūpasampadā ca vuttā eva.

Ovādaṭṭiggahaṇūpasampadā nāma “tasmātiha te Kassapa evaṃ sikkhitabbaṃ ‘tibbaṃ me hirottappaṃ paccupaṭṭhitam bhavissati thesuvā navesu majjhimesu ca’ti, evaṃ hi te Kassapa sikkhitabbaṃ. Tasmātiha te Kassapa evaṃ sikkhitabbaṃ ‘yaṃ kiñci dhammaṃ sossāmi kusalūpasamhitam, sabbaṃ taṃ aṭṭhimkatvā manasi katvā sabbacetasā samannāharitvā ohitasoto dhammaṃ

1. Vassasatikatthero (Sī, Syā), Vassasaṭṭhikatthero (Ka)

soṣṣāmī'ti, evaṃ hi te Kassapa sikkhitabbaṃ. Tasmātiha te Kassapa evaṃ sikkhitabbaṃ 'sātasahagatā ca me kāyagatāsati na vijahissatī'ti, evaṃ hi te Kassapa sikkhitabban'ti¹ iminā ovādaṭṭiggahaṇena Mahākassapaṭṭherassa anuññāta-upasampadā.

Pañhabyākaraṇūpasampadā nāma Sopākassa anuññāta-upasampadā. Bhagavā kira Pubbārāme anucaṅkamantaṃ Sopākasāmaṇeraṃ "uddhumātakasaññāti vā Sopāka 'Rūpasaññā'ti vā ime dhammā nānatthā nānābyañjanā, udāhu ekatthā byañjanameva nānan'ti dasa asubhanissite pañhe pucchi. So te byākāsi. Bhagavā tassa sādhuḥkāraṃ datvā "kativassosi tvaṃ Sopākā'ti pucchi. Sattavassohaṃ Bhagavāti. Sopāka tvaṃ mama sabbaññutaññāṇena saddhiṃ saṃsanditvā pañhe byākāsīti āraddhacitto upasampadaṃ anujāni. Ayaṃ pañhabyākaraṇūpasampadā.

Garudhammaṭṭiggahaṇūpasampadā nāma Mahāpajāpatiyā aṭṭhagarudhammassa ṭṭiggahaṇena anuññāta-upasampadā.

Dūtenūpasampadā nāma Aḍḍhakāsiyā gaṇikāya anuññāta-upasampadā.

Aṭṭhavācīkūpasampadā nāma bhikkhuniyā bhikkhunisaṃghato ñatticatutthena, bhikkhusaṃghato ñatticatutthenāti imehi dvīhi kammehi upasampadā.

Ñatticatutthakammūpasampadā nāma bhikkhūnaṃ etarahi upasampadā. Imāsu aṭṭhasu upasampadāsu "yā sā bhikkhave mayā tīhi saraṇagamanehi upasampadā anuññātā, taṃ ajjatagge ṭṭikkhipāmi. Anujānāmi bhikkhave ñatticatutthena kammena upasampādetun'ti² evaṃ anuññātāya³ imāya upasampadāya upasampannoti vuttaṃ hoti.

Bhadroti apāpako. Kalyāṇaputhujjanādayo hi yāva arahā, tāva bhadrena sīlena, samādhinā, paññāya, vimuttiyā, vimuttiñāṇadassanena ca samannāgatattā "bhadro bhikkhū'ti saṅkhyāṃ gacchanti. **Sāroti** tehiyeva sīlasārādīhi samannāgatattā nīlasamannāgamena nīlo paṭo viya "sāro bhikkhū'ti veditabbo, vigatakilesapheggubhāvato vā khīṇāsavova "sāro'ti veditabbo. **Sekhoti** puthujjanakalyāṇakena saddhiṃ

1. Saṃ 1. 420 piṭṭhe.

2. Vi 3. 70 piṭṭhe.

3. Anuññātā (sabbattha)

satta ariyā tisso sikkhā sikkhantīti sekhā, tesu yo koci “sekho bhikkhū”ti veditabbo. Na sikkhatīti **asekho**. Sekkhadhamme atikkamma aggaphale ṭhito, tato uttari sikkhitabbābhāvato khīṇāsavo “asekho”ti vuccati.

Samaggena saṃghenāti sabbantimena pariyāyena pañcavaggakaraṇīye kamme yāvatikā bhikkhū kammappattā, tesaṃ āgatattā, chandārahānaṃ chandassa āhaṭattā, sammukhībhūtānaṃ appaṭikkosanato ekasmiṃ kamme samaggabhāvaṃ upagatena. **Ñatticatutthenāti** tihi anussāvanāhi, ekāya ca ñattiyā kātabbena. **Kammenāti** dhammikenā vinayakammena.

Akuppenāti vatthuṇatti-anussāvanasīmāparisasampattisampannattā akopetabbataṃ, appaṭikkositabbataṃ upagatena. **Ṭhānārahenāti** kāraṇārahena Satthusāsanārahena. **Upasampanno** nāma uparibhāvaṃ samāpanno, pattoti attho. Bhikkhubhāvo hi uparibhāvo, tañcesa yathāvuttana kammena samāpannattā “upasampanno”ti vuccati. Ettha ca ñatticatutthakammaṃ ekameva āgataṃ. Imasmiṃ pana ṭhāne ṭhatvā cattāri saṃghakammāni nīharitvā vitthārato kathetabbānīti sabba-aṭṭhakathāsu vuttaṃ, tāni ca “apalokanakammaṃ ñattikammaṃ ñattidutiyakammaṃ ñatticatutthakammaṃ”ti paṭipāṭiyā ṭhapetvā vitthārena Khandhakato Parivārāvasāne kammavibhaṅgato ca Pāliṃ āharitvā kathitāni. Tāni mayaṃ **parivārāvasāne kammavibhaṅge**veva vaṇṇayissāma. Evañhisati paṭhamapārājikavaṇṇanā ca na bhāriyā bhavissati, yathāṭṭhitāya ca Pāliyā vaṇṇanā suviññeyyā bhavissati, tāni ca ṭhānāni asuññāni bhavissantīti, tasmā anupadavaṇṇanameva karoma.

Tatrāti tesu “bhikkhako”ti-ādinā nayena vuttasu bhikkhūsu. Yvāyaṃ bhikkhūti yo ayaṃ bhikkhu. **Samaggena saṃghena -pa- upasampannoti** aṭṭhasu upasampadāsu ñatticatuttheneva kammena upasampanno. **Ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti** ayaṃ imasmiṃ “methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā pārājiko hotī”ti atthe “bhikkhū”ti adhippeto. Itare pana “bhikkhako”ti-ādayo atthuddhāraavasena vuttā. Tesuca “bhikkhako”ti-ādayo niruttivasena vuttā, “samaññāya bhikkhu, paṭiññāya bhikkhū”ti ime dve abhilāpavasena vuttā, “ehi bhikkhū”ti Buddhena upajjhāyena paṭiladdha-upasampadāvasena vutto, saraṇagamanabhikkhu anuppannāya kammavācāya

upasampadāvasena vutto, “bhadro”ti-ādayo guṇavasena vuttāti veditabbā.

Sikkhāsājīvapadabhājanīyavaṇṇanā

Idāni “**bhikkhūnan**”ti idaṃ padaṃ visesatthābhāvato avibhajitvā yaṃ sikkhaṇca sājīvaṇca samāpannattā bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno hoti, taṃ dassento **sikkhā**ti-ādimāha. Tattha sikkhitabbāti **sikkhā**. Tissoṭi gaṇanaparicchedo. **Adhisīlasikkhā**ti adhiḥkaṃ uttamaṃ sīlanti adhisīlaṃ, adhisīlaṇca taṃ sikkhitabbato sikkhā cāti adhisīlasikkhā. Esa nayo adhicitta-adhipaññāsikkhāsu.

Katamaṃ panettha sīlaṃ, katamaṃ adhisīlaṃ, katamaṃ cittaṃ, katamaṃ adhicittaṃ, katamā paññā, katamā adhipaññāti? Vuccate— pañcaṅgadasaṅgasīlaṃ tāva sīlameva. Tañhi Buddhē uppannepi anuppannepi loke pavattati. Uppanne Buddhē tasmiṃ sīle Buddhāpi sāvakāpi mahājanaṃ samādapenti, anuppanne Buddhē Paccekabuddhā ca kammavādino ca dhammikā samaṇabrāhmaṇā cakkavattī ca mahārājāno mahābodhisattā ca samādapenti, sāmampi paṇḍitā samaṇabrahmaṇā samādiyaṃti. Te taṃ kusalaṃ dhammaṃ paripūretvā devesu ca manusseṣu ca sampattiṃ anubhonti. Pātimokkhasaṃvarasīlaṃ pana “adhisīlaṃ”ti vuccati, tañhi sūriyo viya pajjotānaṃ Sineru viya pabbatānaṃ sabbalokiyasīlānaṃ adhikaṇceva uttamaṇca, Buddhuppādeyeva ca pavattati, na vinā Buddhuppādā. Na hi taṃ paññattiṃ uddharitvā añño satto ṭhapetuṃ sakkoti, Buddhāyeva pana sabbaso kāyavacīdvāra-ajjhācārasotaṃ chinditvā tassa tassa vītikkamassa anucchavikaṃ taṃ sīlasaṃvaraṃ paññapenti. Pātimokkhasaṃvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṃ adhisīlaṃ, taṃ pana idha anadhippetam¹. Na hi taṃ samāpanno bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭisevati.

Kāmāvacarāni pana aṭṭha kusalacittāni, lokiya-aṭṭhasamāpatticittāni ca ekajjhaṃ katvā cittamevāti veditabbāni. Buddhuppādānuppadē cassa pavatti, samādapanaṃ, samādānaṇca sīle vuttanayeneva veditabbāni. Vipassanāpādaḥkaṃ aṭṭhasamāpatticittaṃ pana “adhicittaṃ”ti vuccati. Tañhi adhisīlaṃ viya sīlānaṃ sabbalokiyacittānaṃ adhikaṇceva uttamaṇca, Buddhuppādeyeva ca hoti, na

1. Na adhippetam (?)

vinā Buddhuppādā. Tatopi ca maggaphalacittameva adhiccittam, tam pana idha anadhippetam¹. Na hi tam samāpanno bhikkhu methunam dhammam paṭisevati.

“Atthi dinnam, atthi yiṭṭhan”ti² ādinayappavattam pana kammassakataññaṇam paññā, sā hi Buddhē uppannepi anuppannepi loke pavattati. Uppanne Buddhē tassā paññāya Buddhāpi Buddhasāvakaṇi mahājanam samādapenti, anuppanne Buddhē Paccekabuddhā ca kammavādino ca dhammikā samaṇabrāhmaṇā cakkavattī ca mahārajano mahābodhisattā ca samādapenti, sāmampi paṇḍitā sattā samādiyanti. Tathā hi **Aṅkuro** dasavassasahassāni mahādānam adāsi, **Velāmo**, **Vessantaro**, aññe ca bahū paṇḍitamanussā mahādānāni adāmsu. Te tam kusalam dhammam paripūretvā devesu ca manussesu ca sampattim anubhaviṃsu. Tilakkaṇāṅkāraparicchedakam pana vipassanāññaṇam “adhipañña”ti vuccati, sā hi adhisīla-adhittāni viya sīlacittānam sabbalokiyapaññānam adhikā ceva uttamā ca, na ca vinā Buddhuppādā loke pavattati. Tatopi ca maggaphalapaññāva adhipañña, sā pana idha anadhippetā. Na hi tam samāpanno bhikkhu methunam dhammam paṭisevatīti.

Tatrāti tāsu tīsu sikkhāsu. **Yāyam** adhisīlasikkhāti yā ayam Pātimokkhasīlasāṅkhātā adhisīlasikkhā. **Etam sājivam nāmā**ti etam sabbampi Bhagavatā vinaye ṭhapitam sikkhāpadam, yasmā ettha nānādesajātigottādibhedabhinnā bhikkhū saha jīvanti ekajīvikā sabhāgajīvikā sabhāgavuttino honti, tasmā “sājīvan”ti vuccati. **Tasmim sikkhatī**ti tam sikkhāpadam cittassa adhikaraṇam katvā yathāsikkhāpadam nu kho sikkhāmi, na sikkhāmīti cittaṇa olokento sikkhati. Na kevalaṇcāyametasmim sājīvasāṅkhāte sikkhāpadeyeva sikkhati. Na kevalaṇcāyametasmim sājīvasāṅkhāte sikkhāpadeyeva sikkhati, sikkhāyapi sikkhati, “etam sājivam nāmā”ti imassa pana anantarassa padassa vasena “tasmin sikkhatī”ti vuttam. Kiñcāpi tam evam vuttam, atha kho ayamettha attho daṭṭhabbo—tassā ca sikkhāya sikkham paripūrento sikkhati, tasmiṇca sikkhāpade avitikkamanto sikkhatīti. **Tena vuccati sājīvasamāpannoti** idampi anantarassa sājīvapadasseva vasena vuttam. Yasmā pana so sikkhampi samāpanno,

1. Na adhippetam (?)

2. Abhi 1. 263; Abhi 2. 341; Ma 3. 74 piṭṭhādīsu.

tasmā sikkhāsamāpannotipi atthato veditabbo. Evañhi sati
“sikkhāsājīvasamāpanno”ti etassa padassa padabhājanampi paripuṇṇam hoti.

Sikkhāsājīvapadabhājanīyam niṭṭhitam.

Sikkhāpaccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā

Sikkham appaccakkhāya dubbalyam anāvikatvāti sikkhañca
appaṭikkhipitvā, dubbalabhāvañca appakāsetvā. Yasmā ca dubbalye
āvikatepi sikkhā appaccakkhātāva hoti, sikkhāya pana paccakkhātāya
dubbalyam āvikatameva hoti. Tasmā “dubbalyam anāvikatvā”ti iminā
padena na koci visesattho labbhati. Yathā pana “dirattatirattam sahasseyyam
kappeyyā”ti vutte dirattavacanena na koci visesattho labbhati, kevalam
lokavohāravasena byañjanasiliṭṭhatāya mukhārūḷhatāya etaṃ vuttam.
Evamidampi vohāravasena byañjanasiliṭṭhatāya mukhārūḷhatāya vuttanti
veditabham.

Yasmā vā Bhagavā sāttham sabyañjanam dhammam deseti, tasmā
“sikkham appaccakkhāya”ti iminā attham sampādetvā “dubbalyam
anāvikatvā”ti iminā byañjanam sampādeti. Parivārapadavirahitam hi
ekameva atthapadam vuccamānam parivāravirahito rājā viya,
vatthālaṅkāravirahito viya ca puriso na sobhati, parivārakena pana
atthānulomena sahāyapadena saddhim tam sobhatīti.

Yasmā vā sikkhāpaccakkhānassa ekaccaṃ dubbalyāvikammaṃ attho
hoti, tasmā nam sandhāya “sikkham appaccakkhāya”tipadassa attham
vivaranto “dubbalyam anāvikatvā”ti āha.

Tattha siyā—yasmā na sabbam dubbalyāvikammaṃ
sikkhāpaccakkhānam, tasmā “dubbalyamanāvikatvā”ti paṭhamamvatvā
tassa-atthaniyamanattham “sikkham appaccakkhāya”ti vattabbanti. Tañca
na. Kasmā? Atthānukkamābhāvato. “Sikkhāsājīvasamāpanno”ti hi vuttattā
yam sikkham samāpanno, tam appaccakkhāyāti vuccamāno anukkameneva
attho vutto hoti, na aññathā. Tasmā idameva paṭhamam vuttanti.

Apica anupaṭipāṭiyāpi ettha attho veditabbo. Kathaṃ?
Sikkhāsājīvasamāpannoti ettha yaṃ sikkhaṃ samāpanno, taṃ
appaccakkhāya, yañca sājīvaṃ samāpanno, tattha dubbalyaṃ anāvikatvāti.

Idāni sikkhāpaccakkhānadubbalyāvikammānaṃ viśesāviśesaṃ,
sikkhāpaccakkhānalakkhaṇaṃ dassento **“atthi bhikkhave”**ti-ādimāha.
Tattha **atthi bhikkhave**ti-ādīni dve mātikāpadāni, tāni vibhajanto **“kathaṃca
bhikkhave”**ti-ādimāha. Tatrāyaṃ anuttānapadavaṇṇanā—**kathanti** kena
ākārena. **Dubbalyāvikammaṇcāti** dubbalyassa āvikammaṇca. **Idhāti**
imasmiṃ sāsane. **Ukkaṇṭhitoti** anabhiratiyā imasmiṃ sāsane
kicchajīvikappatto. Atha vā ajja yāmi, sve yāmi, ito yāmi, ettha yāmīti
uddhaṃ kaṇṭhaṃ katvā viharamāno, vikkhitto anekaggoti vuttaṃ hoti.
Anabhiratoti sāsane abhirativirahito.

Sāmañña cavitukāmoti samaṇabhāvato apagantukāmo. **Bhikkhubhāvanti**
bhikkhubhāvena, karaṇatthe upayogavacanāṃ. “Kaṇṭhe āsattena
aṭṭiyeyyā”ti-ādīsu¹ pana yathālakkaṇaṃ karaṇavacaneneva vuttaṃ.
Aṭṭiyamānoti aṭṭaṃ pīlitaṃ dukkhiṭaṃviya attānamācaramāno, tena vā
bhikkhubhāvena aṭṭo kariyamāno pīliyamānoti attho. **Harāyamānoti**
lajjamāno. **Jigucchamānoti** asuciṃ viya taṃ jigucchanto. **Gihibhāvaṃ
patthayamānoti**-ādīni uttānatthāniyeva. **Yannūnāhaṃ Buddhaṃ
paccakkheyyanti** ettha **yannūnāti** parivitakkadassane nipāto. Idaṃ vuttaṃ
hoti—sacāhaṃ Buddhaṃ paccakkheyyaṃ, sādhu vata me siyāti. **Vadati
viññāpetīti** imamatthaṃ etehi vā aññehi vā byañjanehi vacībhedaṃ katvā
vadati ceva, yassa ca vadati, taṃ viññāpeti jānāpeti. Evampīti
uparimatthasampiḍḍanatto pikāro. Evampi dubbalyāvikammaṇceva hoti
sikkhā ca appaccakkhātā, aññathāpi.

Idāni taṃ aññathāpi dubbalyāvi-akmmaṃ, sikkhāya ca appaccakkhānaṃ
dassento **“atha vā paṇā”**ti-ādimāha. Taṃ sabbaṃ atthato uttānameva. Padato
panettha ādito paṭṭhāya “Buddhaṃ paccakkheyyaṃ. Dhammaṃ. Saṃghaṃ.
Sikkhaṃ. Vinayaṃ. Pātimokkhaṃ. Uddesaṃ. Upajjhāyaṃ. Ācariyaṃ.
Saddhivihārikaṃ. Antevāsikaṃ.

Samānupajjhāyakam. Samānācariyakam. Sabrahamcārim paccakkheyyan”ti imāni cuddasa padāni paccakkhānākārena vuttāni.

Gihī assanti-ādīni “gihī, upāsako, ārāmiko, sāmaṇero, titthiyo, titthiyasāvako, assamaṇo, asakyaputtiyo assan”ti imāni aṭṭha padāni “assan”ti iminā bhāvavikappākārena vuttāni. Evaṃ “yannūnāhan”ti iminā paṭisaṃyuttāni dvāvīsati padāni.

46. Yathā ca etāni, evaṃ “yadi panāham, apāham, handāham, hoti me”ti imesu ekamekena paṭisaṃyuttāni dvāvīsati sabbāneva sataṅga dasa ca padāni honti.

47. Tato paraṃ saritabbavatthudassananayena pavattāni “mātaram sarāmī”ti-ādīni sattarasa padāni. Tattha **khattanti** sālikhettādim. **Vatthunti** tiṇapaṇṇasākaphalāphalasamuṭṭhānatṭhānam. **Sippanti** kumbhakārapesakārasippādikam.

48. Tato paraṃ sakiñcanasapalibodhabhāvadassanavasena pavattāni “mātā me atthi, sā mayā posetabbā”ti-ādīni nava padāni.

49. Tato paraṃ sanissayasappatiṭṭhabhāvadassanavasena pavattāni “mātā me atthi, sā maṃ posessatī”ti-ādīni soḷasa padāni.

50. Tato paraṃ ekabhatta-ekaseyyabrahamcariyānam dukkarabhāvadassanavasena pavattāni “dukkan”ti-ādīni aṭṭha padāni.

Tattha **dukkaranti** ekabhattādīnam karaṇe dukkarataṃ dasseti. **Na sukaranti** sukarabhāvaṃ paṭikkhipati. Evaṃ **duccaram na sucaranti** ettha. **Na ussahāmīti** tattha ussāhābhāvaṃ asakkuṇeyyataṃ dasseti. **Na visahāmīti** asayhataṃ dasseti. **Na ramāmīti** ratiyā abhāvaṃ dasseti. **Nābhiramāmīti** abhiratiyā abhāvaṃ dasseti. Evaṃ imāni ca paññāsa, purimāni ca dasuttarasatanti saṭṭhisataṃ padāni dubbalyāvikammavāre vuttānīti veditabbāni.

51. Sikkhāpaccakkhānavārepi “kathañca bhikkhave”ti-ādi sabbaṃ atthato uttānameva. Padato panetthāpi “Buddhaṃ paccakkhāmi. Dhammaṃ. Saṃghaṃ. Sikkhaṃ. Vinayaṃ. Pātimokkhaṃ. Uddesaṃ. Upajjhāyaṃ. Ācariyaṃ. Saddhivihārikaṃ. Antevāsikaṃ. Samānupajjhāyakaṃ. Samānācariyakaṃ. Sabrahmacāriṃ paccakkhāmī”ti imāni cuddasa padāni sikkhāpaccakkhānavacanasambandhena pavattāni. Sabbapadesu ca **“vadati viññāpeti”**ti vacanassa ayamattho—vacībhedaṃ katvā vadati, yassa ca vadati taṃ teneva vacībhedena “ayaṃ sāsanaṃ jahitukāmo sāsanaṃ muccitukāmo bhikkhubhāvaṃ cajitukāmo imaṃ vākyabhedaṃ karotī”ti viññāpeti sāveti jānāpeti.

Sace panāyaṃ “Buddhaṃ paccakkhāmī”ti vattukāmo padapaccābhaṭṭhaṃ katvā “paccakkhāmi Buddhan”ti vā vadeyya. Milakkhabhāsāsu vā aññatarabhāsāya tamatthaṃ vadeyya. “Buddhaṃ paccakkhāmī”ti vattukāmo uppaṭipāṭiyā “dhammaṃ paccakkhāmī”ti vā “sabhmacāriṃ paccakkhāmī”ti vā vadeyya, seyyathāpi uttarimanussadhammavibhaṅge “paṭhamaṃ jhānaṃ samāpajjāmī”ti vattukāmo “dutiyaṃ jhānaṃ”ti vadati. Sace yassa vadati, so “ayaṃ bhikkhubhāvaṃ cajitukāmo etamatthaṃ vadati”ti ettakamattampi jānāti, viraddhaṃ nāma natthi, khattameva otiṇṇaṃ. Paccakkhātāva hoti sikkhā. Sakkattā vā brahmattā vā cutasatto viya cutova hoti sāsanaṃ.

Sace pana “Buddhaṃ paccakkhin”ti vā, “Buddhaṃ paccakkhissāmī”ti vā, “Buddhaṃ paccakkheyyan”ti vāti atītānāgataparikkappavacanehi vadati, dūtaṃ vā paṇāpāti, sāsanaṃ vā peseti, akkharaṃ vā chindati, hatthamuddāya vā tamatthaṃ āroceti, appaccakkhātā hoti sikkhā.

Uttarimanussadhammārocanaṃ pana hatthamuddāyapi sīsaṃ eti. Sikkhāpaccakkhānaṃ manussajātikasattassa santike cittasampayuttaṃ vacībhedaṃ karontasseva sīsaṃ eti. Vacībhedaṃ katvā viññāpentopi ca yadi “ayameva jānātū”ti ekaṃ niyamevā āroceti, tañca soyeva jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha so na jānāti, añño samīpe ṭhito jānāti, appaccakkhātā hoti sikkhā. Atha dvinnaṃ ṭhitaṭṭhāne dvinnampi niyamevā “etesaṃ ārocemī”ti vadati, tesu ekasmiṃ jānantepe dvīsu jānantesupi paccakkhātāva hoti sikkhā. Evaṃ sambahulesupiveditabbaṃ.

Sace pana anabhiratiyā pīlito sabhāge bhikkhū parisāṅkamāno “yo koci jānātū”ti uccasaddam karonto “Buddham paccakkhāmī”ti vadati, tañca avidūre ṭhito navakammiko¹ vā añño vā samayaññū puriso sutvā “ukkaṇṭhito ayaṃ samaṇo gihibhāvaṃ pattheti sāsano cuto”ti jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Taṅkhaṇaṇṇeva pana apubbaṃ acarimaṃ dujjānaṃ, sace āvajjanasamaye jānāti, yathā pakatiyā loke manussā vacanaṃ sutvā jānanti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha aparabhāge “kiṃ iminā vuttan”ti kaṅkhanto cirena jānāti, appaccakkhātā hoti sikkhā. Idañhi sikkhāpaccakkhānañca upari Abhūtarocanaduṭṭhullavācā-attakāmaduṭṭhadosaḥhūtarocanaṃsikkhāpadāni ca ekaparicchedāni. Āvajjanasamaye ñāte eva sīsaṃ enti, “kiṃ ayaṃ bhaṇāti”ti kaṅkhatā cirena ñāte sīsaṃ na enti. Yathā cāyaṃ “Buddham paccakkhāmī”ti pade vinicchaye vutto, evaṃ sabbapadesu vedītabbo.

Yasmā ca yadā sikkhā paccakkhātā hoti, tadā “yannūnāhaṃ Buddham paccakkheyyan”ti-ādīni avadatāpi dubbalyaṃ āvikatameva hoti, tasmā sabbesaṃ padānaṃ avasāne vuttaṃ **“evampi bhikkhave dubbalyāvikammañceva hoti sikkhā ca paccakkhātā”**ti.

Tato paraṃ **gihīti maṃ dhārehī**ti ettha sacepi “gihī bhavissāmi”ti vā “gihī homī”ti vā “gihī jātomhī”ti vā “gihimhī”ti vā vadati, appaccakkhātā hoti sikkhā. Sace pana “ajja paṭṭhāya gihīti maṃ dhārehī”ti vā “jānāhī”ti vā “sañjānāhī”ti vā “manasi karohī”ti vā vadati, ariyakena vā vadati milakkhakena vā. Evametasmiṃ atthe vutte yassa vadati, sace so jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Esa nayo sesesupi “upāsako”ti-ādīsu sattasu padesu. Evaṃ imāni ca aṭṭha, purimāni ca cuddasāti dvāvīsati padāni honti.

52. Ito paraṃ purimāneva cuddasa padāni “alaṃ me kiṃ nu me, na mamattho, sumuttāhan”ti imehi catūhi yojetvā vuttāni chappaññāsa honti. Tattha **alanti** hotu, pariyattanti attho. **Kiṃ nu meti** kiṃ mayhaṃ kiccaṃ kiṃ karaṇīyaṃ, kiṃ sādhetabbanti attho. **Na mamattho**ti natthi mama

1. Vanakammiko (Syā)

attho. **Sumuttāhanti** sumutto ahaṃ. Sesemettha vuttanayameva. Evaṃ imāni ca chappaññāsa, purimāni ca dvāvīsati ti aṭṭhasattati padāni sarūpeneva vuttāni.

53. Yasmā pana tesaṃ vevacanehipi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, tasmā **“yāni vā panaññānipī”**ti-ādimāha. Tattha **yāni vā panaññānipī**ti Pāliyaṃ “Buddhaṃ”ti-ādini āgatapadāni ṭhapetvā yāni aññāni atthi. **Buddhavevacanāni vāti** Buddhassa vā pariyāyanāmāni -pa- asakyaputtiyassa vā. Tattha vaṇṇapaṭṭhāne āgataṃ nāmasahassaṃ, upāligāthāsu¹ nāmasataṃ, aññāni ca guṇato labbhamānāni nāmāni “Buddhavevacanāni”ti veditabbāni. Sabbānīpi dhammassa nāmāni “dhammavevacanāni”ti veditabbāni. Esa nayo sabbattha.

Ayaṃ panettha yojanā—**Buddhaṃ paccakkhāmī**ti na vevacanena paccakkhānaṃ, yathārutameva. “Sammāsambuddhaṃ paccakkhāmi. Anantabuddhaṃ. Anomabuddhiṃ. Bodhipaññānaṃ. Dhīraṃ. Vigatamohaṃ. Pabhinnakhīlaṃ. Vijitavijayaṃ paccakkhāmī”ti evamādi buddhavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ.

Dhammaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ, yathārutameva. “Svākkhātaṃ dhammaṃ paccakkhāmi. Sandiṭṭhikaṃ. Akālikaṃ. Ehipassikaṃ. Opaneyyikaṃ. Paccattaṃ veditabbaṃ viññūhi dhammaṃ paccakkhāmi. Asaṅkhataṃ dhammaṃ paccakkhāmi. Virāgaṃ. Nirodhaṃ. Amataṃ dhammaṃ paccakkhāmi. Dīghanikāyaṃ paccakkhāmi. Brahmajālaṃ. Majjhimanikāyaṃ. Mūlapariyāyaṃ. Saṃyuttanikāyaṃ. Oghataraṇaṃ. Aṅguttaranikāyaṃ. Cittapariyādānaṃ. Khuddakanikāyaṃ. Jātakaṃ. Abhidhammaṃ. Kusalaṃ dhammaṃ. Akusalaṃ dhammaṃ. Abyākataṃ dhammaṃ. Satipaṭṭhānaṃ. Sammappadhānaṃ. Iddhipādaṃ. Indriyaṃ. Balaṃ. Bojjhaṅgaṃ. Maggaṃ. Phalaṃ. Nibbānaṃ paccakkhāmī”ti caturāsītīdhammakhandhasahassesu ekadhammakhandhassapi nāmaṃ dhammavevacanameva. Evaṃ dhammavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Saṃghaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Suppaṭipannaṃ saṃghaṃ paccakkhāmi. Ujuppaṭipannaṃ. Ñāyappaṭipannaṃ. Sāmicippaṭipannaṃ saṃghaṃ. Catupurisayugaṃ saṃghaṃ. Aṭṭhapurisapuggalaṃ saṃghaṃ. Āhuneyyaṃ saṃghaṃ. Pāhuneyyaṃ. Dakkhiṇeyyaṃ. Añjalikaraṇīyaṃ. Anuttaraṃ puññakkhettaṃ saṃghaṃ paccakkhāmī”ti evaṃ saṃghavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

1. Ma 2. 48 piṭṭhe Upālisutte.

Sikkhaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ.

“Bhikkhusikkhaṃ paccakkhāmi. Bhikkhunīsikkhaṃ. Adhisīlasikkhaṃ. Adhicittasikkhaṃ. Adhipaññāsikkhaṃ paccakkhāmī”ti evaṃ sikkhāvevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Vinayaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ.

“Bhikkhuvinayaṃ paccakkhāmi. Bhikkhunīvinayaṃ. Paṭhamāṃ pārājikaṃ. Duttiyaṃ. Tatiyaṃ. Catutthaṃ pārājikaṃ. Saṃghādisesaṃ. Thullaccayaṃ. Pācittiyaṃ. Pāṭidesanīyaṃ. Dukkaṭaṃ. Dubbhāsitaṃ paccakkhāmī”ti evamādivinayavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Pātimokkhaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ.

“Bhikkhupātimokkhaṃ. Bhikkhunīpātimokkhaṃ paccakkhāmī”ti evaṃ Pātimokkhavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Uddesaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ.

“Bhikkhupātimokkhuddesaṃ. Bhikkhunīpātimokkhuddesaṃ. Paṭhamāṃ Pātimokkhuddesaṃ. Duttiyaṃ. Tatiyaṃ. Catutthaṃ. Pañcamāṃ Pātimokkhuddesaṃ. Sammāsambuddhuddesaṃ. Anantabuddhi-uddesaṃ. Anomabuddhi-uddesaṃ. Bodhipaññāṇuddesaṃ. Dhīruddesaṃ. Vigatamohuddesaṃ. Pabhinnakhīluddesaṃ. Vijitavijayuddesaṃ paccakkhāmī”ti evamādi-uddesavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Upajjhāyaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Yo maṃ pabbājesi. Yo maṃ upasampādesi. Yassa mūlenāhaṃ pabbajito. Yassa mūlenāhaṃ upasampanno. Yassamūlikā mayhaṃ pabbajjā. Yassamūlikā mayhaṃ upasampadā, tāhaṃ paccakkhāmī”ti evaṃ upajjhāyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Ācariyaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Yo maṃ pabbājesi. Yo maṃ anussāvesi. Yāhaṃ nissāya vasāmi. Yāhaṃ uddisāpemi. Yāhaṃ paripucchāmi. Yo maṃ uddisati. Yo maṃ paripucchāpeti, tāhaṃ paccakkhāmī”ti evaṃ ācariyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Saddhivihārikaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ.

“Yāhaṃ pabbājesiṃ. Yāhaṃ upasampādesiṃ. Mayhaṃ mūlena yo pabbajito. Mayhaṃ mūlena yo upasampanno. Mayhammūlikā yassa pabbajjā. Mayhammūlikā yassa upasampadā, tāhaṃ paccakkhāmī”ti evaṃ saddhivihārikavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Antevāsikaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Yāhaṃ pabbājesiṃ. Yāhaṃ anussāvesiṃ. Yo maṃ nissāya vasati. Yo maṃ uddisāpeti. Yo maṃ paripucchati. Yassāhaṃ uddisāmi. Yāhaṃ paripucchāpemi, taṃ paccakkhāmī”ti evaṃ antevāsikavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Samānupajjhāyakaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Mayhaṃ upajjhāyo yaṃ pabbājesi. Yaṃ upasampādesi. Yo tassa mūlena pabbajito. Yo tassa mūlena upasampanno. Yassa tammūlikā pabbajjā. Yassa tammūlikā upasampadā, taṃ paccakkhāmī”ti evaṃ samānupajjhāyakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Samānācariyakaṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Mayhaṃ ācariyo yaṃ pabbājesi. Yaṃ anussāvesi. Yo taṃ nissāya vasati. Yo taṃ uddisāpeti. Paripucchati. Yassa me ācariyo uddisati. Yaṃ paripucchāpeti, taṃ paccakkhāmī”ti evaṃ samānācariyakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Sabrahmacāriṃ paccakkhāmīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Yenāhaṃ saddhiṃ adhisīlaṃ sikkhāmi. Adhicittaṃ. Adhipaññaṃ sikkhāmi, taṃ paccakkhāmī”ti evaṃ sabrahmacārivevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Gihīti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Āgārikoti maṃ dhārehi. Kassako. Vāṇijo. Gorakkho. Okallako¹. Moḷibaddho. Kamaguṇikoti maṃ dhārehī”ti evaṃ gihivevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Upāsakoti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Dvēvāciko upāsakoti maṃ dhārehi. Tevāciko upāsako. Buddhaṃ saraṇagamaniko. Dhammaṃ. Saṃghaṃ saraṇagamaniko. Pañcasikkhāpadiko. Dasasikkhāpadiko upāsakoti maṃ dhārehī”ti evaṃ upāsakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Ārāmikoti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Kappiyākārakoti maṃ dhārehi. Veyyāvaccakaro. Appaharita-kārako.

1. Otallako (Sī), ogallako (Syā)

Yāgubhājako. Phalabhājako. Khajjakabhājakoti maṃ dhārehī”ti evaṃ āramikavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Sāmaṇeroti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Kumārakoti maṃ dhārehi. Cellako. Ceṭako. Moḷigallo¹. Samaṇuddesoti maṃ dhārehī”ti evaṃ sāmaṇravevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Titthiyoti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Nigaṇṭhoti maṃ dhārehi. Ājīvako. Tāpaso. Paribbājako. Paṇḍaraṅgoti maṃ dhārehī”ti evaṃ titthiyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Titthiyasāvakoti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Nigaṇṭhasāvakoti maṃ dhārehi. Ājīvaka. Tāpasa. Paribbājaka. Paṇḍaraṅgasāvakoti maṃ dhārehī”ti evaṃ titthiyasāvakavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Assamaṇoti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Dussīloti maṃ dhārehi. Pāpadhammo. Asucisaṅkassarasaṃmācāro. Paṭicchannakammanto. Assamaṇo samaṇapaṭiñño. Abrahmacārī brahmacāripaṭiñño. Antopūti. Avassuto. Kasambujāto. Koṇṭhoti² maṃ dhārehī”ti evaṃ assamaṇavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Asakyaputtiyoti maṃ dhārehīti na vevacanena paccakkhānaṃ. “Na Sammāsambuddhaputtoti maṃ dhārehi. Na anantabuddhiputto. Na anomabuddhiputto. Na bodhipaṇṇāputto. Na dhīraputto. Na vigatamohaputto. Na pabhinnakhīlaputto. Na vijitavijayaputtoti maṃ dhārehī”ti evamādi-asakyaputtiyavevacanena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti.

Tehi ākārehi tehi līngehi tehi nimittehīti tehi “Buddhavevacanāni vā”ti-ādinā nayena vuttehi Buddhādīnaṃ vevacanehi. Vevacanāni hi sikkhāpaccakkhānassa kāraṇattā **ākārāni**, Buddhādīnaṃ saṇṭhānadīpanattā, sikkhāpaccakkhānasāṇṭhānattā eva vā **līngāni**, sikkhāpaccakkhānassa saṇṭhānanahetuto manussānaṃ tilakādīni viya **nimittāni**

1. Monigallo (Sī), moṇigallo (Syā), moḷikatto (Ka) Vi 3. 119 piṭṭhe passitabbari.

2. Koṇḍoti (Sī, Syā)

vuccanti. **Evam kho bhikkhaveti** ito param aññassa sikkhāpaccakkhānakāraṇassa abhāvato niyamento āha. Ayaṃ hettha attho, evameva dubbalyāvīkammañceva hoti sikkhāpaccakkhānañca, na ito param kāraṇamatthīti.

54. Evaṃ sikkhāpaccakkhānalakkhaṇaṃ dassetvā appaccakkhāne asammohatthaṃ, tasseva ca sikkhāpaccakkhānalakkhaṇassa puggalādivasena vipattidassanattaṃ **“kathañca bhikkhave appaccakkhātā”**ti-ādimāha. Tattha **yehi ākārehīti**-ādi vuttanayameva. **Ummattakoti** yakkhummattako vā pittummattako vā yo koci viparītasāñño, so sace paccakkhāti, appaccakkhātā hoti sikkhā. **Ummattakassāti** tādissasseva ummattakassa. Tādissassa hi santike sace pakatatto sikkhaṃ paccakkhāti, ummattako na jānāti, appaccakkhātāva hoti sikkhā. **Khittacittoti** yakkhummattako vuccati. Purimapade pana ummattakasāmaññena vuttaṃ **“yakkhummattako vā pittummattako vā”**ti. Ubhinnampi viseso anāpattivāre āvi bhavissati. Evaṃ khittacitto sikkhaṃ paccakkhāti, appaccakkhātāva hoti. Tassa santike paccakkhātāpi tamhi ajānante appaccakkhātāva hoti.

Vedanāṭṭobhi balavatiyā dukkhavedanāya phuṭṭho mucchāpareto, tena vilapantena paccakkhātāpi appaccakkhātāva hoti. Tassa santike paccakkhātāpi tamhi ajānante appaccakkhātā hoti.

Devatāya santiketi bhummadevataṃ ādiṃ katvā yāva akaniṭṭhadevatāya santike paccakkhātāpi appaccakkhātāva hoti. **Tiracchānagatassāti** nāgamāṇavakassa vā supaṇṇamāṇavakassa vā kinnarahatthimakkaṭṭādīnaṃ vā yassa kassaci santike paccakkhātāpi appaccakkhātāva hoti. Tatra ummattakādīnaṃ santike ajānanabhāvena **“appaccakkhātā”**ti āha. Devatāya santike atikhippaṃ jānanabhāvena. Devatā nāma mahāpaññā tihetukapaṭisandhikā atikhippaṃ jānanti, cittañca nāmetaṃ lahuparivattaṃ. Tasmā cittalahukassa puggalassa cittavaseneva mā atikhippaṃ vināso ahoṣīti devatāya santike sikkhāpaccakkhānaṃ paṭikkhipi.

Manussesu pana niyamo natthi. Yassa kassaci sabhāgassa vā visabhāgassa vā gahaṭṭhassa gā pabbajitassa vā viññussa santike paccakkhātā

paccakkhātāva hoti. Sace pana so na jānāti, appaccakkhātāva hotīti etamattham dassento “**ariyakenā**”ti-ādimāha. Tattha **ariyakam** nāma ariyavohāro māgadhabhāsā. **Milakkhakam** nāma yo koci anariyako andhadamiḷādi. **So ca na paṭivijānātī**ti bhāsantare vā anabhiññātāya, Buddhasamaye vā akovidatāya “idaṃ nāma attham esa bhaṇatī”ti nappaṭivijānāti. **Davāyāti** sahasā aññaṃ bhaṇitukāmo sahasā “Buddham paccakkhāmī”ti bhaṇati. **Ravāyāti** ravābhaññaena “aññaṃ bhaṇissāmī”ti aññaṃ bhaṇanto. Purimena ko visesoti ce. Purimaṃ paṇḍitassāpi sahasāvasena aññabhaṇanam. Idaṃ pana mandattā momūhattā apakataññuttā pakkhalantassa “aññaṃ bhaṇissāmī”ti aññabhaṇanam.

Asāvetukāmo sāvetīti imassa sikkhāpadassa Pāḷim vāceti, paripucchati, uggaṇhāti, sajjhāyam karoti, vaṇṇeti, ayaṃ vuccati “asāvetukāmo sāvetī”ti. **Sāvetukāmo na sāvetī**ti dubbalabhāvaṃ āvikatvā sikkham paccakkhanto vacībhedaṃ na karoti, ayaṃ vuccati “sāvetukāmo na sāvetī”ti. **Aviññussa sāvetī**ti mahallakassa vā potthakarūpasadisassa, garumedhassa vā samaye akovidassa, gāmadārakānaṃ vā aviññutaṃ pattānaṃ sāveti. **Viññussa na sāvetī**ti paṇḍitassa ñātum samatthassa na sāveti. **Sabbaso vā panāti** “Buddham paccakkhāmī”ti-ādīsu yena pariyāyena sikkhā paccakkhātā hoti, tato ekampi vacībhedaṃ katvā na sāveti. **Evaṃ khoti** appaccakkhānalakkhaṇaṃ niyameti. Ayaṃ hettha attho—evameva sikkhā appaccakkhātā hoti, na aññaena kāraṇenāti.

Sikkhāpaccakkhānavibhaṅgaṃ niṭṭhitaṃ.

Mūlapaññattivapaṇṇā

55. Idāni “**methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā**”ti-ādīnaṃ atthadassanattham “**methunadhammo nāmā**”ti-ādimāha. Tattha **methunadhammo nāmā**ti idaṃ niddisitabbassa methunadhammassa uddesapadaṃ. **Asaddhammoti** asataṃ nīcajanānaṃ

dhammo. **Gāmadhammoti** gāmavāsīnaṃ sevanadhammo. **Vasaladhammoti** vasalānaṃ dhammo, kilesavassanato vā sayameva vasalo dhammoti vasaladhammo. **Duṭṭhullanti** duṭṭhuñca kilesehi duṭṭhattā, thūlañca anipuṇabhāvatoti duṭṭhullaṃ. Ito paṭṭhāya ca tīsu padesu “yo so”ti idaṃ parivattetvā “yaṃ taṃ”ti katvā yojetabbaṃ “yaṃ taṃ duṭṭhullaṃ, yaṃ taṃ odakantikaṃ, yaṃ taṃ rahassaṃ”ti. Ettha ca yasmā tassa kammaṃ parivārabhūtaṃ dassanampi gahaṇampi āmasanampi phusanampi ghaṭṭanampi duṭṭhullaṃ, tasmāpi taṃ kammaṃ duṭṭhullaṃ. Yaṃ taṃ duṭṭhullaṃ, so methunadhammo. Udaṃ assa ante suddhatthaṃ ādiyatīti udakantaṃ, udakantameva **odakantikaṃ**, yaṃ taṃ odakantikaṃ, so methunadhammo. Raho paṭicchanne okāse kattabbatāya **rahassaṃ**, yaṃ taṃ rahassaṃ, so methunadhammoti evaṃ yojanā veditabbā.

Dvayena dvayena samāpajjitabbato **dvayaṃdvayasamāpatti**. Tattha yojanā “yā sā dvayaṃdvayasamāpatti, so methunadhammo nāmā”ti. Idha pana taṃ sabbaṃ ekajjhaṃ nigamento āha “**eso methunadhammo nāmā**”ti. Kiṃ kāraṇaṃ vuccati methunadhammoti? Ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti taṃkāraṇaṃ vuccati methunadhammoti.

“**Paṭisevati nāmā**”ti idaṃ “paṭiseveyyā”ti ettha yenākārena paṭiseveyyāti vuccati, tassākārassa dassanatthaṃ mātikāpadaṃ. **Yo nittena nimittanti-** ādisu yo bhikkhu itthiyā nimittena attano nimittaṃ itthiyā aṅgajātena attano aṅgajātaṃ sabbantimena pamāṇena ekatilabījāmatampi vātena asamphuṭṭhe allokāse paveseti, eso paṭisevati nāma. Ettakena sīlabhedāṃ pāpuṇāti, pārājiko hoti.

Ettha ca itthinimitte cattāri passāni, vemajjhañcāti pañca ṭhānāni labbhanti. Purisanimitte cattāri passāni, majjhaṃ, upari cāti cha. Tasmā itthinimitte heṭṭhā pavesentopi pārājiko hoti, uparito pavesentopi, ubhohi passehi pavesentopi, cattāri ṭhānāni muñcitvā majjhena pavesentopi pārājiko hoti. Purisanimittaṃ pana heṭṭhābhāgena chupantaṃ pavesentopi pārājiko hoti, uparibhāgena chupantaṃ pavesentopi, ubhohi passehi chupantaṃ pavesentopi, majjheneva chupantaṃ pavesentopi samañchitaṅgulim viya majjhimapabbapiṭṭhiyā saṅkocetvā uparibhāgena chupantaṃ

pavesentopi pārājiko hoti. Tattha tulādaṇḍasadiṣaṃ pavesentassāpi cattāri passāni, majjhañcāti pañca ṭhānāni, saṅkocetvā pavesentassāpi cattāri passāni, uparibhāgamajjhañcāti pañca ṭhānāni, evaṃ sabbānīpi purisanimitte dasa ṭhānāni honti.

Nimutte jātaṃ anaṭṭhakāyappasādaṃ cammakhīlaṃ vā piḷakaṃ¹ vā paveseti, āpatti pārājikassa. Naṭṭhakāyappasādaṃ matacammaṃ vā sukkhapīḷakaṃ vā paveseti, āpatti dukkaṭassa. Methunassādena lomaṃ vā aṅguli-aṅguṭṭhabījādīni vā pavesentassāpi dukkaṭameva. Ayañca methunakathā nāma yasmā duṭṭhullā kathā asabbhikathā, tasmā etaṃ vā aññaṃ vā vinaye īdisaṃ ṭhānaṃ kathentena paṭikkūlamanasikārañca samaṇasaññañca hirottappañca paccupaṭṭhapetvā Sammāsambuddhe gāravaṃ uppādetvā asamakāruṇikassa Lokanāthassa karuṇāguṇaṃ āvajjetvā kathetabbaṃ. So hi nāma Bhagavā sabbaso kāmehi vinivattamānasopi sattānuddayāya lokānukampāya sattesu kārūṇṇataṃ paṭicca sikkhāpadapaññāpanatthāya īdisaṃ kathaṃ kathesi, aho Satthu karuṇāguṇoti evaṃ Lokanāthassa karuṇāguṇaṃ āvajjetvā kathetabbaṃ.

Apica yadi Bhagavā sabbākārena īdisaṃ kathaṃ na katheyya, ko jāneyya “ettakesu ṭhānesu pārājikaṃ, ettakesu thullaccayaṃ, ettakesu dukkaṭaṃ”ti. Tasmā suṇantenapi kathentenapi bījakena mukhaṃ apidhāya dantavidarṇasakaṃ hasamānena na nisīditabbaṃ, Sammāsambuddhenāpi īdisaṃ kathitanti paccavekkhitvā gabbhitena² hirottappasampannena Satthupaṭibhāgena hutvā kathetabbanti.

Mūlapaññattaṃ niṭṭhitaṃ.

Anupaññattivāre **antamasoti** sabbantimena paricchena.

Tiracchānagatāyapīti paṭisandhivasena tiracchānesu gatāyapi. **Pageva manussithiyāti** paṭhamataraṃ manussajātikāya itthiyā. Pārājikavatthubhūta eva cettha tiracchānagatitthī tiracchānagatāti gahetabbā, na sabbā. Tatrāyaṃ paricchedo—

1. Tilakaṃ (Sī)

2. Gabbhitena (Sī), tabbhitena (Syā)

Apadānaṃ ahimacchā, dvīpadānañca kukkuṭī.

Catuppadānaṃ majjārī, vatthu pārājikassimāti.

Tattha ahiggahaṇena sabbāpi ajagaragonasādibhedā dīghajāti saṅgahitā. Tasmā dīghajātīsu yattha tiṇṇaṃ maggānaṃ aññatarasmim sakkā tilaphalamattampi pavesetum, sā pārājikavatthu. Avasesā dukkaṭavattthūti veditabbā. Macchaggahaṇena sabbāpi macchakacchapamaṇḍūkādibhedā odakajāti saṅgahitā. Tatrāpi dīghajātiyaṃ vuttanayeneva pārājikavatthu ca dukkaṭavattthu ca veditabbaṃ. Ayaṃ pana viseso—pataṅgamukhamaṇḍūkā¹ nāma honti, tesāṃ mukhasaṇṭhānaṃ mahantaṃ, chiddaṃ appakaṃ, tattha pavesanaṃ nappahoti, mukhasaṇṭhānaṃ pana vaṇasaṅkhepaṃ gacchati. Tasmā taṃ thullaccayavattthūti veditabbaṃ. Kukkuṭiggahaṇena sabbāpi kākakapotādibhedā pakkhijāti saṅgahitā. Tatrāpi vuttanayeneva pārājikavatthu ca dukkaṭavattthu ca veditabbaṃ. Majjāriggahaṇena sabbāpi rukkhasunakhamaṇḍusagodhādibhedā catuppadaṇḍujāti saṅgahitā. Tatrāpi vuttanayeneva pārājikavatthu ca dukkaṭavattthu ca veditabbaṃ.

Pārājikoti parājito, parājayam āpanno. Ayañhi pārājikasaddo sikkhāpadāpattipuggalesu vattati, tattha “atṭhānametaṃ Ānanda anavakāso yaṃ Tathāgato vajjīnaṃ vā vajjiputtakānaṃ vā kāraṇā sāvakānaṃ pārājikaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ samūhaneyyā”²ti evaṃ sikkhāpade vattamāno veditabbo. “Āpattiṃ tvaṃ bhikkhu āpanno pārājikaṃ”³ti evaṃ āpattiyam. “Na mayaṃ pārājikā, yo avahaṭo, so pārājiko”⁴ti evaṃ puggale vattamāno veditabbo. “Pārājikeṇa dhammena anuddhamseyyā”⁵ti ādīsu⁵ pana dhamme vattatīti vadanti. Yasmā pana tattha dhammoti katthaci āpatti, katthaci sikkhāpadameva adhippetam, tasmā so visuṃ na vattabbo. Tattha sikkhāpadaṃ yo taṃ atikkamati, taṃ parājeti, tasmā pārājikanti vuccati. Āpatti pana yo naṃ ajjhāpajjati, taṃ parājeti, tasmā pārājikāti vuccati. Puggalo yasmā parājito parājayamāpanno, tasmā pārājikoti vuccati. Etameva hi atthaṃ sandhāya **Parivārepi**—

1. Baraṇkamukhamaṇḍūkā (Sī), kharakamukhamaṇḍūkā (Syā)

3. Vi 1. 42 piṭṭhādīsu.

4. Vi 1. 81 piṭṭhe.

2. Vi 1. 27 piṭṭhe.

5. Vi 1. 249 piṭṭhe.

“Pārājikanti yaṃ vuttaṃ, taṃ suṇohi yathātatham.
Cuto paraddho bhaṭṭho ca, saddhammā hi niraṅkato.
Saṃvāsopi tahiṃ natthi, tenetaṃ iti vuccatī”¹ ti vuttaṃ.

Ayaṃ hettha attho—taṃ sikkhāpadaṃ vītikkamanto āpattiṇca āpanno puggalo cuto hotīti sabbaṃ yojetabbaṃ. **Tena vuccatīti** yena kāraṇena assamaṇo hoti asakyaputtiyo paribhaṭṭho chinno parājito sāsanato, tena vuccati, kinti? “Pārājiko hotī”ti.

Saha vasanti etthāti **saṃvāso**, taṃ dassetuṃ “**saṃvāso nāma**”ti vatvā “**ekakamman**”ti-ādimāha. Tatrāyaṃ saddhiṃ yojanāya vaṇṇanā—catubbidhampi saṃghakammaṃ sīmāparicchinnehi pakatattehi bhikkhūhi ekato kattabbattā **ekakammaṃ nāma**. Tathā pañcavidhopi Pātimokkhuddeso ekato uddisittabbattā **ekuddeso nāma**. Paññattaṃ pana sikkhāpadaṃ sabbehipi lajjipuggalehi samaṃ sikkhitabbabhāvato **samasikkhatā nāma**. Ettha yasmā sabbehi lajjino etesu kammādīsu saha vasanti, na ekopi tato bahiddhā sandissati, tasmā tāni sabbānipi gahetvā “**eso saṃvāso nāma**”ti āha. So ca vuttappakāro saṃvāso tena puggalena saddhiṃ natthi, tena kāraṇena so pārājiko puggalo “asaṃvāso”ti vuccatīti.

56. Evaṃ uddiṭṭhasikkhāpadaṃ padānukkamena vibhajitvā idāni yaṃ taṃ “paṭiseveyyā”ti ettha yenākārena paṭiseveyyāti vuccati, tassākārassa dassanattham “paṭisevati nāma”ti idaṃ mātikāpadaṃ ṭhapetvā “nimittena nimittam aṅgajātena aṅgajātan”ti vuttaṃ. Tattha yasmā na kevalaṃ itthiyā eva nimittam pārājikavatthu, na ca manussitthiyā eva, suvaṇṇarajatādimayānaṇca itthīnampi nimittam vatthumeva na hoti, tasmā yaṃ yaṃ vatthu hoti taṃ taṃ dassetuṃ “**tisso itthiyo**”ti-ādinā nayena yesaṃ nimittāni vatthūni honti, te satte vatvā “**manussitthiyā tayo magge**”ti-ādinā nayena tāni vatthūni āha.

Tattha tisso itthiyo, tayo ubhatobyañjanakā, tayo paṇḍakā, tayo purisāti pārājikavatthūnaṃ nimittānaṃ nissaya dvādasa

sattā honti. Tesu itthipurisā pākaṭā eva, paṇḍaka-ubhatobyañjanakabhedo **Pabbajjākhandhakavaṇṇanāyaṃ** pākaṭo bhavissati.

Manussitthiyā tayo magge methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassāti ettha ca manussitthiyā tīsu maggesūti attho veditabbo. Evaṃ sabbattha. Sabbe eva cete manussitthiyā tayo maggā, amanussitthiyā tayo, tiracchānagatitthiyā tayoti nava, manussa-ubhatobyañjanakādīnaṃ nava, manussapaṇḍakādīnaṃ dve dve katvā cha, tathā manussapurisādīnanti samatimsa maggā honti. Etesu nimittasaṅkhātesu yattha katthaci attano aṅgajātaṃ tilaphalamattampi pavesetvā methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto pārājikaṃ āpajjati.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā

57. Āpajjanto pana yasmā sevanacitteneva āpajjati, na vinā tena, tasmā taṃ lakkhaṇaṃ dassento Bhagavā “**bhikkhussa sevanacittaṃ upaṭṭhite**”ti-ādimāha. Tattha **bhikkhassāti** methunasevanakassa bhikkhussa.

Sevanacittaṃ upaṭṭhiteti bhummatthe paccattavacanaṃ, sevanacitte paccupaṭṭhiteti attho. **Vaccamaggaṃ aṅgajātaṃ pavesentassāti** yena maggena vaccaṃ nikkhamati, taṃ maggaṃ attano aṅgajātaṃ purisanimittaṃ tilaphalamattampi pavesentassa. **Āpatti pārājikassāti** āpatti pārājikā assa, hotīti attho. Atha vā **āpattīti** āpajjanaṃ hoti. **Pārājikassāti** pārājikadhammassa. Esa nayo sabbattha.

58. Evaṃ sevanacitteneva pavesentassa āpattiṃ dassetvā idāni yasmā taṃ pavesanaṃ nāma na kevalaṃ attūpakkameneva, parūpakkamenāpi hoti, tatrāpi ca sādiyantasseva āpatti paṭisevanacittasamaṅgissa, na itarassa, tasmā ye saddhāpabbajitā kulaputtā sammāpaṭipannakā parūpakkamena pavesanepe sati na sādiyanti, tesāṃ rakkhaṇatthaṃ “**bhikkhupaccatthikā manussitthin**”ti-ādimāha.

Tattha paṭipakkaṃ atthayanti icchantīti **paccatthikā**, bhikkhū eva paccatthikā **bhikkhupaccatthikā**, visabhāgānaṃ veribhikkhūnametaṃ adhivacanaṃ. **Manussitthin bhikkhussa santike ānetvāti** issāpakatā taṃ bhikkhuṃ nāsetukāmā āmisena vā upalāpetvā mittasanthavavasena vā “idaṃ amhākaṃ

kiccaṃ karohī”ti vatvā kañci manussitthiṃ rattibhāge tassa bhikkhussa vasanokāsaṃ ānetvā. **Vaccamaggena aṅgajātaṃ abhinisīdentī** taṃ bhikkhuṃ hatthapādasīsādīsu suggahitaṃ nipparipphandaṃ gahetvā itthiyā vaccamaggena tassa bhikkhuno aṅgajātaṃ abhinisīdenti, sampayojentīti attho.

So ceti-ādīsu so ce bhikkhu vaccamaggabbhantaraṃ attano aṅgajātassa pavesanaṃ sādīyati adhivāseti, tasmim̐ khaṇe sevanacittaṃ upaṭṭhāpeti. Paviṭṭhaṃ sādīyati adhivāseti, paviṭṭhakāle sevanacittaṃ upaṭṭhāpeti. Thitaṃ sādīyati adhivāseti, thānappattakāle sukkavissaṭṭhisamaye sevanacittaṃ upaṭṭhāpeti. Uddharaṇaṃ sādīyati adhivāseti, nīharaṇakāle paṭisevanacittaṃ upaṭṭhāpeti. Evaṃ catūsu thānesu sādīyanto “mama verisamaṇehi idaṃ katan”ti vattuṃ na labhati, pārājikāpattimeva āpajjati. Yathā ca imāni cattāri sādīyanto āpajjati, evaṃ purimaṃ ekaṃ asādiyitvā tīṇi sādīyantopi, dve asādiyitvā dve sādīyantopi, tīṇi asādiyitvā ekaṃ sādīyantopi āpajjatiyeva. Sabbaso pana asādiyanto āsīvisamukhaṃ viya, aṅgārakāsuṃ viya ca paviṭṭhaṃ aṅgajātaṃ maññaṃ nāpajjati. Tena vuttaṃ **“pavesanaṃ na sādīyati -pa- uddharaṇaṃ na sādīyati, anāpattī”**ti. Imañhi evarūpaṃ āraddhavipassakaṃ kāye ca jīvite ca anapekkhaṃ ekādasahi aggīhi sampajjalitāni ca sabbāyatanāni¹ ukkhittāsike viya ca vadhake pañca kāmaguṇe passantaṃ puggalaṃ rakkhanto Bhagavā paccatthikānañcassa manorathavighātaṃ karonto imaṃ “pavesanaṃ na sādīyati”ti-ādikaṃ catukkaṃ nīharitvā thapesīti.

Paṭhamacatukkakathā niṭṭhitā.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathā

59-60. Evaṃ paṭhamacatukkaṃ dassetvā idāni yasmā bhikkhupaccatthikā itthiṃ ānetvā na kevalaṃ vaccamaggeneva abhinisīdenti, atha kho passāvamaggenapi mukhenapi. Itthiṃ ānetvāpi ca keci jāgarantiṃ ānenti. Keci

1. Sabbāyatanāni upaṭṭhahanta (Sī)

suttaṃ. Keci mattaṃ. Keci ummattaṃ. Keci **pamattaṃ**, aññavihiṭaṃ vikkhittacittanti attho. Keci **mataṃ akkhāyitaṃ**, soṇasiṅgālādīhi akkhāyitanimittanti attho. Keci **mataṃ yebhuyyena akkhāyitaṃ**, yebhuyyena akkhāyitā nāma yassā nimitte vaccamagge, passāvamagge, mukhe vā bahutaro okāso akkhāyito hoti. Keci **mataṃ yebhuyyena khāyitaṃ**, yebhuyyena khāyitā nāma yassā vaccamaggādike nimitte bahuṃ khāyitaṃ hoti appaṃ akkhāyitaṃ. Na kevalaṇca manussitthimeva ānenti, atha kho amanussitthimpi tiracchānagatitthimpi. Na kevalaṇca vuttappakāraṃ itthimeva, ubhatobyañjanakampi paṇḍakampi purisampi ānenti. Tasmā tesam vasena aññānīpi catukkāni dassento “**bhikkhupaccatthikā manussitthim jāgarantin**”ti-ādimāha.

Tattha Pāḷiyā asammohatthaṃ vuttacatukkāni evaṃ saṅkhyāto veditabbāni—manussitthiyā tiṇṇaṃ maggānaṃ vasena tīṇi suddhikacatukkāni, tīṇi jāgarantīcatukkāni, tīṇi vuttacatukkāni, tīṇi mattacatukkāni, tīṇi ummattacatukkāni, tīṇi pamattacatukkāni, tīṇi mata-akkhāyitacatukkāni, tīṇi yebhuyyena akkhāyitacatukkāni, tīṇi yebhuyyena khāyitacatukkānīti sattavīsati catukkāni. Tathā amanussitthiyā. Tathā tiracchānagatitthiyāti itthivāre ekāsīti catukkāni. Yathā ca itthivāre, evaṃ ubhatobyañjanakavāre. Paṇḍakapurisavāresu pana dvinnāṃ maggānaṃ vasena catupaṇṇāsa catupaṇṇāsa honti. Evaṃ sabbānīpi dvesatāni, sattati ca catukkāni honti, tāni uttānathāniyeva.

Sabbavāresu panettha “**mataṃ yebhuyyena akkhāyitaṃ, khāyitaṃ**”ti etasmiṃ ṭhāne ayaṃ vinicchayo—Tambapaṇṇidīpe kira dve vinayadharā samānācariyakā therā ahesuṃ **Upatissatthero** ca, **Phussadevatthero** ca. Te mahābhaye uppanne Vinayapiṭakaṃ pariharantā rakkhimsu. Tesu Upatissatthero byattataro. Tassāpi dve antevāsikā ahesuṃ **Mahāpadumatthero** ca, **Mahāsummatthero**¹ ca. Tesu Mahāsummatthero navakkhattuṃ Vinayapiṭakaṃ assosi, Mahāpadumatthero tena saddhiṃ navakkhattuṃ, visuṇca ekakova navakkhattunti aṭṭhārasakkhattuṃ assosi, ayameva tesu byattataro. Tesu Mahāsummatthero navakkhattuṃ Vinayapiṭakaṃ sutvā ācariyaṃ muñcitvā

1. Mahāsummatthero (Sī)

aparagaṅgaṃ agamāsi. Tato Mahāpadumatthero āha “sūro vata re esa vinayadharo, yo dharamānakaṃyeva ācariyaṃ muñcitvā aññattha vasitabbaṃ maññati, nanu ācariye dharamāne Vinayapiṭakaṃca Aṭṭhakathā ca anekakkhattuṃ gahetvāpi na vissajjetabbaṃ, niccakālaṃ sotabbaṃ, anusaṃvaccharaṃ sajjhāyitabbaṃ”ti.

Evam vinayagarukānaṃ bhikkhūnaṃ kāle ekadivasaṃ Upatissatthero Mahāpadumattherappamukhānaṃ pañcannaṃ antevāsikasatānaṃ paṭhamapārājikasikkhāpade imaṃ padesaṃ vaṇṇento nisinno hoti. Taṃ antevāsikā pucchimsu “bhante yebhuyyena akkhāyite pārājikaṃ, yebhuyyena khāyite thullaccayaṃ, upaḍḍhakkhāyite kena bhavitabbaṃ”ti. Thero āha “āvuso Buddhā nāma pārājikaṃ paññapentā na sāvasesaṃ katvā paññapenti, anavasesaṃyeva katvā sabbaṃ pariyādiyitvā sotaṃ chinditvā pārājikavatthusmiṃ pārājikeva paññapenti, idaṃhi sikkhāpadaṃ lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ. Tasmā yadi upaḍḍhakkhāyite pārājikaṃ bhaveyya, paññapeyya Sammāsambuddho. Pārājikacchāyā panettha na dissati, thullaccayaṃeva dissati”ti.

Apica matasarīre pārājikaṃ paññapento Bhagavā yebhuyyena akkhāyite ṭhapesi “tato paraṃ pārājikaṃ natthi”ti dassetuṃ, thullaccayaṃ paññapento yebhuyyena khāyite ṭhapesi “tato paraṃ thullaccayaṃ natthi”ti dassetuntipi veditabbaṃ. Khāyitākhāyitaṃca nāmetaṃ matasarīrasmiṃyeva veditabbaṃ, na jīvamāne. Jīvamāne hi nakhapiṭṭhippamāṇepi chavimaṃse vā nhārumhi vā sati pārājikeva hoti. Yadi pi nimittaṃ sabbaso khāyitaṃ chavicammaṃ natthi, nimittasaṇṭhānaṃ paññāyati, pavesanaṃ jāyati, pārājikeva. Nimittasaṇṭhānaṃ pana anavasesetvā sabbasmiṃ nimitthe chinditvā samantato tacchetvā uppāṭite vaṇasaṅkhepavasena thullaccayaṃ. Nimittato patitāya maṃsapesiyā upakkamantassa dukkaṭaṃ. Matasarīre pana yadi pi sabbaṃ sarīraṃ khāyitaṃ hoti yadi pi akkhāyitaṃ, tayo pana maggā akkhāyitā, tesu upakkamantassa pārājikaṃ. Yebhuyyena akkhāyite pārājikeva. Upaḍḍhakkhāyite ca yebhuyyena khāyite ca thullaccayaṃ.

Manussānaṃ jīvamānakasarīre akkhināsakaṇṇacchiddavatthikosesu, satthakādīhi katavaṇe vā methunarāgena tilaphalamattampi aṅgajātāṃ

pavesentassa thullaccayameva, avasesasarīre upakacchakādīsu dukkaṭaṃ.
 Mate allasarīre pārājikakkhette pārājikaṃ, thullaccayakkhette thullaccayaṃ,
 dukkaṭakkhette dukkaṭaṃ. Yadā pana sarīraṃ uddhumātaṃ hoti kuthitaṃ
 nīlamakkhikasamākiṇṇaṃ kimikulasamākulaṃ navahi vaṇamukhehi
 paggaḷitapubbakuṇapabhāvena¹ upagantumpi asakkuṇeyyaṃ, tadā
 pārājikavatthuṇca thullaccayavatthuṇca vijahati, tādise sarīre yattha katthaci
 upakkamato dukkaṭameva. Tiracchānagatānaṃ hatthi-assaṇṇagadrabha-
 oṭṭhamahimsādīnaṃ nāsāya thullaccayaṃ, vatthikose thullaccayameva.
 Sabbesampi tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṃ,
 avasesasarīrepi dukkaṭameva. Matānaṃ allasarīre pārājikakkhette pārājikaṃ,
 thullaccayakkhette thullaccayaṃ, dukkaṭakkhette dukkaṭaṃ.

Kuthitakuṇape pana pubbe vuttanayeneva sabbattha dukkaṭaṃ.
 Kāyasaṃsaggarāgena vā methunarāgena vā jīvamānakapurisassa
 vatthikosāṃ appavesento nimittena nimittaṃ chupati, dukkaṭaṃ.
 Methunarāgena itthiyā appavesento nimittena nimittaṃ chupati,
 thullaccayaṃ. Mahā-aṭṭhakathāyaṃ pana “itthinimittaṃ methunarāgena
 mukhena chupati, thullaccayaṃ”ti vuttaṃ. Cammakkhandhake “chabbaggiyā
 bhikkhū Aciravatiyā nadiyā gāvīnaṃ tarantīnaṃ visāṇesupi gaṇhanti,
 kaṇhesupi gaṇhanti, gīvāyapi gaṇhanti, cheppāyapi gaṇhanti, piṭṭhimpī
 abhiruhanti, rattacittāpi aṅgajātaṃ chupantī”ti² imissā aṭṭhuppattiyā
 avisesena vuttaṃ “na ca bhikkhave rattacittena aṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo
 chupeyya āpatti thullaccayassā”ti³. Taṃ sabbampi saṃsanditvā yathā na
 virujjhati, tathā gahetabbaṃ. Kathaṇca na virujjhati? Yaṃ tāva Mahā-
 aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ “methunarāgena mukhena chupati”ti. Tatra kira
 nimittamukhaṃ mukhanti adhippetāṃ. “Methunarāgenā”ti ca vuttattāpi
 ayameva tattha adhippāyoti veditabbo. Na hi itthinimitte pakatimukhena
 methunupakkamo hoti. Khandhakepi ye piṭṭhiṃ abhiruhantā methunarāgena
 aṅgajātena aṅgajātaṃ chupimsu, te sandhāya thullaccayaṃ vuttanti
 veditabbaṃ. Itarathā hi dukkaṭaṃ siyā. Keci panāhu “Khandhakepi
 mukheneva chupanaṃ sandhāya oḷārikattā kammaṣṣa thullaccayaṃ vuttaṃ,
 Aṭṭhakathāyampi taṃ sandhāyabhāsitaṃ gahetvāva

1. Paggharitapubbaṃ kuṇapabhāvena (Sī), gaḷitapubbaṃ kuṇapabhāvena (Ka)

2. Vi 3. 279 piṭṭhe.

3. Vi 3. 280 piṭṭhe.

‘methunarāgena mukhena chupati thullaccayan’ti vuttan’ti. Tasmā suṭṭhu sallakkhetvā ubhosu vinicchayesu yo yuttataro, so gahetabbo. Vinayaññū pana purimaṃ pasamsanti. Kāyasaṃsaggarāgena pana pakatimukhena vā nimittamukhena vā itthinimittam chupantassa saṃghādiseso. Tiracchānagatitthiyā passāvamaggaṃ nimittamukhena chupantassa vuttanayeneva thullaccayaṃ. Kāyasaṃsaggarāgena dukkaṭanti.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathā niṭṭhitā.

Santhatacatukkabhedaṭṭhakathā

61-62. Evaṃ Bhagavā paṭipannakassa bhikkhuno rakkhaṇatthaṃ sattatidvisatacatukkāni nīharitvā idāni “ye anāgate pāpabhikkhū ‘santhataṃ imaṃ na kiñci upādinnaṃ upādinnaṃ phusati, ko ettha doso’ti sañcicca lesaṃ oḍḍessanti, tesāṃ sāsane paṭiṭṭhā eva na bhavissatī”ti disvā tesu sattatidvisatacatukkesu ekamekaṃ catukkaṃ catūhi santhatātibhedehi bhinditvā dassento “**bhikkhupaccatthikā manussitthim bhikkhussa santike ānetvā vaccamaggena passāvamaggena mukhena aṅgaṇātaṃ abhinisīdenti santhatāya asanthatassā**”ti-ādimāha.

Tattha **santhatāya asanthatassā**ti-ādisu santhatāya itthiyāvaccamaggena passāvamaggena mukhena asanthatassa bhikkhussa aṅgaṇātaṃ abhinisīdenti iminā nayena yojanā veditabbā. Tattha **santhatā** nāma yassā tīsu maggesu yo koci maggo paliveṭṭhetvā vā anto vā pavesetvā yena kenaci vatthena vā paṇṇena vā vākapatṭena vā cammena vā tipusīsādīnaṃ paṭṭena vā paṭicchanno. **Santhato** nāma yassa aṅgaṇātaṃ tesāmyeva vatthādīnaṃ yena kenaci paṭicchannaṃ. Tattha upādinnaṃ vā anupādinnaṃ ghaṭṭiyatu, anupādinnaṃ vā upādinnaṃ, anupādinnaṃ vā anupādinnaṃ, upādinnaṃ vā upādinnaṃ, sace yattake pavitṭhe pārājikaṃ hotīti vuttaṃ, tattakaṃ pavisati, sabbattha sādīyantaṃ pārājikkakhethe pārājikaṃ, thullaccayakkhethe thullaccayaṃ, dukkaṭakkhethe dukkaṭameva hoti. Sace itthinimittam khāṇum katvā santhatam, khāṇum ghaṭṭentassa dukkaṭam. Sace purisanimittam khāṇum katvā santhatam, khāṇum

pavesentassa dukkaṭaṃ. Sace ubhayaṃ khāṇuṃ katvā santhataṃ, khāṇunā khāṇuṃ ghaṭṭentassa dukkaṭaṃ. Sace itthinimitte veḷunaḷapabbādīnaṃ kiñci pakkhittaṃ, tassa heṭṭhābhāgaṃ cepi phusanto tilaphalamattaṃ paveseti pārājikaṃ. Uparibhāgaṃ cepi, ubhosu passesu ekapassaṃ cepi phusanto paveseti pārājikaṃ. Cattāripi passaṇi aphasanto pavesetvā tassa talāṃ cepi phusati pārājikaṃ. Yadi pana passesu vā tale vā aphasanto ākāśagatameva katvā pavesetvā nīharati dukkaṭaṃ. Bahiddhā khāṇuke phusati dukkaṭameva. Yathā ca itthinimitte vuttaṃ, evaṃ sabbattha lakkhaṇaṃ veditabbanti.

Santhatacatukkabhedaṭṭakathā niṭṭhitā.

Bhikkhupaccatthikacatukkabhedavaṇṇanā

63-64. Evaṃ santhatacatukkabhedaṃ vatvā idāni yasmā na kevalaṃ manussitthi-ādike bhikkhussa eva santike ānenti, atha kho bhikkhumpi tāsaṃ santike ānenti, tasmā tappabhedaṃ dassento **“bhikkhupaccatthikā bhikkhuṃ manussitthiyā santike”**ti-ādinā nayena sabbāni tāni catukkāni punapi nīharitvā dassesi. Tesu vinicchayo vuttanayeneva veditabboti.

Bhikkhupaccatthikavasena catukkabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Rājapaccatthikādicatukkabhedaṭṭakathā

65. Yasmā pana na bhikkhupaccatthikā eva evaṃ karonti, rājapaccatthikādayopi karonti, tasmā tampi pabhedaṃ dassento **“rājapaccatthikā”**ti-ādimāha. Tattha rājāno eva paccatthikā **rājapaccatthikā**. Te ca sayāṃ ānentāpi aññehi āṇāpentāpi ānentiye vāti veditabbā. Corā eva paccatthikā **corapaccatthikā**. **Dhuttā**ti methunupasaṃhitakhiḍḍāpasutā nāgarikakerāṭiyapurisā, itthidhuttasurādhuttādayo vā. Dhuttā eva paccatthikā **dhuttapaccatthikā**. Gandhanti hadayaṃ vuccati, taṃ uppāṭentīti uppalagandhā, uppalagandhā eva paccatthikā **uppalagandhapaccatthikā**. Etc

kira na kasivaṇijjādīhi jīvanti, panthaghātagāmaghātādīni katvā puttadāraṃ posenti. Te kammāsiddhiṃ patthayamānā devatānaṃ āyācetvā tāsāṃ balikammatthaṃ manussānaṃ hadayaṃ uppāṭenti, sabbakāle ca manussā dullabhā, bhikkhū pana araṇṇe viharantā sulabhā honti, te sīlavantaṃ bhikkhuṃ gahetvā “sīlavato vadho nāma bhāriyo hotī”ti maññamānā tassa sīlavināsanatthaṃ manussitthi-ādi ke vā ānenti, taṃ vā tattha nenti. Ayamettha viseso. Sesāṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Bhikkhupaccatthikavāre vuttanayeneva ca imesu catūsupi vāresu catukkāni veditabbāni. Pāliyaṃ pana saṃkhittena vuttāni.

Sabbākārena catukkabheda-kathā niṭṭhitā.

Āpattānāpattivāraṇṇanā

66. Idāni yaṃ vuttaṃ “manussitthiyā tayo magge methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassā”ti-ādi, ettha asammohatthaṃ “**maggena maggan**”ti-ādimāha. Tattha **maggena magganti** itthiyā tisu maggesu aññatarena maggena attano aṅgajātaṃ paveseti. Atha vā sambhinnesu dvīsu maggesu passāvamaggena vaccamaggaṃ, vaccamaggena vā passāvamaggaṃ paveseti. **Maggena amagganti** passāvādimaggena pavesetvā tassa sāmantaṃ vaṇena nīharati. **Amaggena magganti** maggasāmantaṃ vaṇena pavesetvā maggena nīharati. **Amaggena amagganti** dvīsu sambhinnavānesu ekena vaṇena pavesetvā dutiyena nīharati. Imassa suttassa anulomavasena sabbattha vaṇasaṅkhepe thullaccayaṃ veditabbaṃ.

Idāni yaṃ parato vakkhati “anāpatti ajānantassa asādiyantassā”ti, tattha asammohatthaṃ “**bhikkhu suttabhikkhumhī**”ti-ādimāha. Tatrāyaṃ adhippāyo—yo paṭibuddho sādīyati, so “suttamhi mayi eso vipaṭipajji, nāhaṃ jānāmī”ti na muccati. **Ubho nāsetabbā**ti cettha dvepi līṅganāsanena nāsetabbā. Tatra dūsakassa paṭiññākaraṇaṃ natthi, dūsito pucchitvā paṭiññāya nāsetabbo. Sace na sādīyati na nāsetabbo. Esa nayo sāmaṇeravārepi.

Evam tattha tattha taṃ taṃ āpattiṇca anāpattiṇca dassetvā idāni anāpattimeva dassento “**anāpatti ajānantassā**”ti-ādimāha. Tattha

ajānanto nāma yo mahāniddaṃ okkanto parena kataṃ upakkamampi na jānāti Vesāliyaṃ Mahāvane divāvihāragato bhikkhu viya, evarūpassa anāpatti. Vuttampi cetam “nāhaṃ Bhagavā jānāmīti. Anāpatti bhikkhu ajānantassā”¹. **Asādiyanto** nāma yo jānitvāpi na sādiyati tattheva sahasā vuṭṭhitabhikkhu viya. Vuttampi cetam “nāhaṃ Bhagavā sādiyinti. Anāpatti bhikkhu asādiyantassā”².

Ummattako nāma pittumattako. Duvidhañhi pittaṃ baddhapittañcāti. Tattha abaddhapittaṃ lohitaṃ viya sabbaṅgagataṃ, tamhi kupite sattānaṃ kaṇḍukacchusarīrakampādīni honti, tāni bhesajjakiriyāya vūpasamanti. Baddhapittaṃ pana pittakosake ṭhitaṃ, tamhi kupite sattā ummattakā honti vipallatthasaññā hirottappaṃ chaḍḍetvā asāruppācāraṃ caranti, lahukagarukāni sikkhāpadāni maddantāpi na jānanti, bhesajjakiriyāyapi atekicchā honti, evarūpassa ummattakassa anāpatti.

Khittacitto nāma vissaṭṭhacitto yakkhumattako vuccati. Yakkhā kira bheravāni vā ārammaṇāni dassetvā, mukhena hatthaṃ pavesetvā hadayarūpaṃ vā maddantā satte vikkhittacitte vipallatthasaññe karonti, evarūpassa khittacittassa anāpatti. Tesam pana ubhinnaṃ ayaṃ viseso—pittumattako niccomeva ummattako hoti pakatisaññaṃ na labhati, yakkhumattako antaranarā pakatisaññaṃ paṭilabhatīti. Idha pana pittumattako vā hotu yakkhumattako vā, yo sabbaso muṭṭhassati kiñci na jānāti, aggimpi suvaṇṇampi vuthampi candanampi ekasadisam maddantova vicarati, evarūpassa anāpatti. Antaranarā saññaṃ paṭilabhitvā ñatvā karontassa pana āpattiyeva.

Vedanāṭṭo nāma yo adhimattāya dukkhavedanāya āturo kiñci na jānāti, evarūpassa anāpatti.

Ādikammiko nāma yo tasmiṃ kamme ādibhūto. Idha pana Sudinnatthero ādikammiko, tassa anāpatti. Avasesānaṃ Makkaṭṭisamaṇavajjiputtakādīnaṃ āpattiyevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathā

Imasmim pana sikkhāpade kosallattham idam **pakiṇṇakam** veditabbam—

Samuṭṭhānaṇca kiriyā, atho saññā sacittakam.

Lokavajjaṇca kammaṇca, kusalam vedanāya cāti.

Tattha **samuṭṭhānanti** sabbasaṅgāhakavasena cha sikkhāpadasamuṭṭhānāni, tāni **Parivāre** āvi bhavissanti. Samāsato pana sikkhāpadam nāma atthi chasamuṭṭhānam, atthi catusamuṭṭhānam, atthi tisamuṭṭhānam, atthi kathinasamuṭṭhānam, atthi eḷakalomasamuṭṭhānam, atthi dhuranikkhepādisamuṭṭhānanti.

Tatrāpi kiñci kiriyato samuṭṭhāti, kiñci akiriyato samuṭṭhāti, kiñci kiriyākiriyato samuṭṭhāti, kiñci siyā kiriyato, siyā akiriyato samuṭṭhāti, kiñci siyā kiriyato, siyā kiriyākiriyato samuṭṭhāti.

Tatrāpi atthi saññāvimokkham, atthi nosaññāvimokkham. Tattha yaṁ cittaṅgam labhatiyeva, taṁ saññāvimokkham. Itaram nosaññāvimokkham.

Puna atthi sacittakam, atthi acittakam. Yaṁ saheva cittaṇa āpajjati, taṁ sacittakam. Yaṁ vināpi cittaṇa āpajjati, taṁ acittakam. Taṁ sabbampi lokavajjam paṇṇattivajjanti duvidham, tesam lakkhaṇam vuttameva.

Kammakusalavedanāvasenāpi cettha atthi sikkhāpadam kāyakammaṁ, atthi vacīkammaṁ. Tattha yaṁ kāyadvārikam taṁ kāyakammaṁ, yaṁ vacīdvārikam taṁ vacīkammanti veditabbam. Atthi pana sikkhāpadam kusalam, atthi akusalam, atthi abyākataṁ. Dvittimseva hi āpattisamuṭṭhāpakacittāni—aṭṭha kāmāvacarakusalāni, dvādasa akusalāni, dasa kāmāvacarakiriyacittāni, kusalam ca kiriyato ca dve abhiññācittānīti. Tesu yaṁ kusalacittaṇa āpajjati, taṁ kusalam. Itarehi itaram. Atthi ca sikkhāpadam tivedanam, atthi dvivedanam, atthi ekavedanam. Tattha yaṁ āpajjanto tisu vedanāsu aññataravedanāsamaṅgī hutvā āpajjati, taṁ tivedanam. Yaṁ āpajjanto sukhasamaṅgī vā upekkhāsamaṅgī vā āpajjati, taṁ dvivedanam. Yaṁ āpajjanto dukkhavedanāsamaṅgiyeva āpajjati, taṁ ekavedananti veditabbam. Evaṁ

Samuṭṭhānañca kiriyā, atho saññā sacittakaṃ.

Lokavajjañca kammañca, kusalaṃ vedanāya cāti—

imaṃ pakiṇṇakaṃ viditvā tesu samuṭṭhānādīsu idaṃ sikkhāpadaṃ samuṭṭhānato ekasamuṭṭhānaṃ. Aṅgavasena dukasamuṭṭhānaṃ, kāyacittato samuṭṭhāti. Kiriyaṣamuṭṭhānañca, karontoyeva hi etaṃ āpajjati. Methunapaṭisaṃyuttāya kāmasaññāya abhāvena muccanato saññāvimokkhaṃ, “anāpatti ajānantassa asādiyantassā”ti hi vuttaṃ. Methunacitteneva naṃ āpajjati, na vinā cittenāti sacittakaṃ. Rāgavaseneva āpajjitabbato lokavajjaṃ. Kāyadvāreneva samuṭṭhānato kāyakammaṃ, cittaṃ panettha aṅgamattaṃ hoti, na tassa vasena kammabhāvo labbhati. Lobhacittena āpajjitabbato akusalacittaṃ. Sukhasamaṅgī vā upekkhāsamaṅgī vā taṃ āpajjatīti dvivedananti veditabbaṃ. Sabbañcetaṃ āpattiyaṃ yujjati, sikkhāpadasīsenā pana **sabba-aṭṭhakathāsu** desanā ārūḥhā, tasmā evaṃ vuttaṃ.

Pakiṇṇakakathā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

“**Makkaṭṭi vajjiputtā ca -pa- vuḍḍhapabbajito migo**”ti idaṃ kim? Imā vinītavatthūnaṃ Bhagavatā sayāṃ vinicchitānaṃ tesāṃ tesāṃ vatthūnaṃ uddānagāthā nāma. Tāni vatthūni “sukhaṃ vinayadharā uggaṇhissanti”ti dhammasaṅgāhakatherehi ṭhapitāni, vatthugāthā pana dharmāneyeva Bhagavati Upālitttherena ṭhapitā “iminā lakkhaṇena āyatim vinayadharā vinayaṃ vinicchinissanti”ti. Tasmā ettha vuttalakkaṇaṃ sādhuṇaṃ sallakkhetvā paṭhamasikkhāpadaṃ vinicchinitabbaṃ, dutiyādīnañca vinītavatthūsu vuttalakkaṇaṃ dutiyādīni. Vinītavatthūni hi sippikānaṃ paṭicchannakarūpāni viya vinayadharānaṃ paṭicchannakavatthūni hontīti.

67. Tattha purimāni dve vatthūni anupaññattiyaṃyeva vuttatthāni. Tatiye vatthumhi **gihiliṅgenā**ti gihivesena odātavattho hutvā. Catutthe natthi kiñci vattabbaṃ. Tato paresu sattasu vatthūsu **kusacīranti** kuse ganthetvā katacīraṃ. **Vākacīraṃ** nāma tāpasānaṃ vakkalaṃ. **Phalakacīraṃ** nāma

phalakasaṇṭhānāni phalakāni sibbitvā katacīraṃ. **Kesakambaloti** kesehi tante vāyitvā katakambalo. **Vālakambaloti** camaravālehi¹ vāyitvā katakambalo. **Ulūkapakkhikanti** ulūkasakuṇassa pakkhehi katanivāsanāṃ. **Ajinakkipanti** salomaṃ sakhuraṃ ajinamigacammaṃ. Dvādasame vatthumhi **sārattoti** kāyasaṃsaggarāgena sāratto, taṃ rāgaṃ ñatvā Bhagavā “**āpatti saṃghādisesassā**”ti āha.

68. Terasame vatthumhi **Uppalavaṇṇāti** sā therī Sāvattiyaṃ seṭṭhidhītā sataṣaṇṇakappe abhinīhārasampannā, tassā pakatiyāpi atidassanīyā nīluppalavaṇṇā kāyacchavi, abbhantare pana kilesasantāpassa abhāvena ativiya virocati, sā tāyeva vaṇṇapokkharatāya “Uppalavaṇṇā”ti nāmaṃ labhi. **Paṭibaddhacittoti** gihikālato paṭṭhāya rattacitto, so kira tassā ñātidārako hoti. **Atha khoti** anantaratthe nipāto, mañcake nisinnānantaramevāti vuttaṃ hoti, divā bāhirato āgantvā dvāraṃ pidhāya nisinnānañhi paṭhamāṃ andhakāraṃ² hoti, so yāvassā taṃ andhakāraṃ na nassati, tāvadeva evamakāsīti attho. **Dūsesiti** padhaṃsesi. Therī pana anavajjā attano samaṇasaññaṃ paccupaṭṭhapetvā asādiyaṇṭi nisīdi asaddhammādhippāyena parāmaṭṭhā aggikkhandhasilāthambhakhadirasārakhāṇukā viya. Sopi attano manorathaṃ pūretvā gato, tassā theriyā dassanapathaṃ vijahantasseva ayaṃ mahāpathavī Sinerupabbataṃ dhāretuṃ samatthāpi taṃ pāpapurisam byāmamattakalevaraṃ dhāretuṃ asakkontī viya bhijjitvā vivaramadāsi. So taṅkhaṇaṇṇeva Avicijālānaṃ indhanabhāvaṃ agamāsi. Bhagavā taṃ sutvā “anāpatti bhikkhave asādiyaṇṭiyā”ti vatvā theriṃ sandhāya **Dhammapade** imaṃ gāthaṃ abhāsi—

“Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo.

Yo na limpati kāmesu, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti³.

69. Cuddasame vatthumhi **itthilīṅgaṃ pātubhūtanti** rattibhāge niddaṃ okkantassa purisaṇṭhānaṃ massudāṭṭhikādi sabbāṃ antarahitaṃ, itthisaṇṭhānaṃ uppannaṃ. **Tameva upajjhaṃ tameva upasampadanti** pubbe gahita-upajjhāyameva pubbe

1. Cāmarivālehi (Syā), cāmarivālehi (Ka) 2. Andhakāro (Ka) 3. Khu 1. 71 piṭṭhe.

kata-upasampadameva anujānāmi, puna upajjhā na gahetabbā, upasampadā na kātabbāti attho. **Tāniyeva vassānīti** bhikkhu-upasampadato pabhuti yāva vassagaṇanā, tamyeva vassagaṇanam anujānāmi, na ito paṭṭhāya vassagaṇanā kātabbāti attho. **Bhikkhunīhi saṅgamitunti**¹ bhikkhunīhi saddhim saṅgamitum² saṅgantum samaṅgī bhavitum anujānāmīti attho. Idam vuttam hoti—appatirūpaṃ dānissā bhikkhūnaṃ majjhe vasitum, bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīhi saddhim vasatūti³. **Yā āpattiyo bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi sādharmaṇāti** yā desanāgāminiyo vā vuṭṭhānagāminiyo vā āpattiyo bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi saddhim sādharmaṇā. **Tā āpattiyo bhikkhunīnaṃ santike vuṭṭhātunti** tā sabbāpi bhikkhunīhi kātabbāṃ vinayakammaṃ katvā bhikkhunīnaṃ santike vuṭṭhātum anujānāmīti attho. **Tāhi āpattihi anāpattīti** yā pana bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi asādharmaṇā sukkavissaṭṭhi-ādikā āpattiyo, tāhi anāpatti, līngaparivattanena tā āpattiyo vuṭṭhitāva honti, puna pakatiliṅge uppannepi tāhi āpattihi tassa anāpattiyevāti ayaṃ tāvettha Pāḷiviniṇchayo.

Ayaṃ pana **Pāḷimutto okkantikavinicchayo**—imesu tāva dvīsu līngesu purisaliṅgaṃ uttamaṃ, itthiliṅgaṃ hīnaṃ, tasmā purisaliṅgaṃ balava-akusalena antaradhāyati, itthiliṅgaṃ dubbalakusalena paṭiṭṭhāti. Itthiliṅgaṃ pana antaradhāyantaṃ dubbala-akusalena antaradhāyati, purisaliṅgaṃ balavakusalena paṭiṭṭhāti. Evaṃ ubhayampi akusalena antaradhāyati, kusaleṇa paṭilabbhati.

Tattha sace dvinnam bhikkhūnaṃ ekato sajjhāyaṃ vā dhammasākacchaṃ vā katvā ekāgāre nipajjitvā niddam okkantānaṃ ekassa itthiliṅgaṃ pātubhavati, ubhinnampi sahaseyyāpatti hoti. So ce paṭibujjhivā attano taṃ vippakāraṃ disvā dukkhī dummano rattibhāgeyeva itarassa āroceyya, tena samassāsetabbo “hotu mā cintayittha, vaṭṭasseveso doso. Sammāsambuddhena dvāraṃ dinnam, bhikkhu vā hotu bhikkhunī vā anāvaṇo dhammo avārito saggamaggo”ti. Samassāsetvā ca evaṃ vattabbaṃ “tumhehi bhikkhunupassayaṃ gantum vaṭṭati, atthi vo kāci sandiṭṭhā bhikkhuniyo”ti. Sacassā honti tādisā bhikkhuniyo, atthīti,

1. Saṅkamitunti (Sī, Syā, Ka)

2. Saṅkamibhum (Sī, Syā, Ka)

3. Vasitunti (Ka)

no ce honti, natthīti vatvā so bhikkhu vattabbo “mama saṅgahaṃ karotha, idāni maṃ paṭhamam bhikkhunupassayaṃ nethā”ti. Tena bhikkhunā taṃ gahetvā tassā vā sandiṭṭhānaṃ, attano vā sandiṭṭhānaṃ bhikkhunīnaṃ santikaṃ gantabbaṃ. Gacchantena ca na ekakena gantabbaṃ, catūhi pañcahi bhikkhūhi saddhiṃ jotikañca kattaradaṇḍañca gahetvā saṃvidahanam parimocetvā “mayam asukaṃ nāma ṭhānaṃ gacchāmā”ti gantabbaṃ. Sace bahigāme dūre vihāro hoti, antarāmagge gāmantara nadīpāra rattivippavāsa gaṇa-ohīyanāpattīhi anāpatti. Bhikkhunupassayaṃ gantvā tā bhikkhuniyo vattabbā “asukaṃ nāma bhikkhum jānāthā”ti. Āma ayyāti. Tassa itthilingam pātubhūtaṃ, saṅgahaṃ dānissa karoṭhāti. Tā ce “sādhu ayyā, idāni mayampi sajjhāyissāma, dhammaṃ sossāma, gacchatha tumhe”ti vatvā saṅgahaṃ karonti, ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo. Tā kopetvā aññattha na gantabbaṃ. Gacchati ce, gāmantara nadīpāra rattivippavāsa gaṇa-ohīyanāpattīhi na muccati. Sace pana lajjiniyo honti, na saṅgāhikāyo. Aññattha gantum labbhati. Sacepi alajjiniyo honti, saṅgahaṃ pana karonti. Tāpi pariccajitvā aññattha gantum labbhati. Sace lajjiniyo ca saṅgāhikā ca, nātikā na honti, āsannagāme pana aññā nātikāyo honti paṭijagganikā¹. Tāsampi santikaṃ gantum vaṭṭatīti vadanti. Gantvā sace bhikkhubhāvepi nissayaapaṭipanno, patirūpāya bhikkhuniyā santike nissayo gahetabbo, mātikā vā vinayo vā uggahito suggahito, puna uggaṇhanakāraṇaṃ natthi. Sace bhikkhubhāve parisāvacaro, tassa santikeyeva upasampannā sūpasampannā. Aññassa santike nissayo gahetabbo. Pubbe taṃ nissāya vasantehipi aññassa santike nissayo gahetabbo. Paripuṇṇavassasāmaṇerenāpi aññassa santikeyeva upajjhā gahetabbā.

Yaṃ panassa bhikkhubhāve adhiṭṭhitaṃ ticīvaraṇca patto ca, taṃ adhiṭṭhānaṃ vijahati, puna adhiṭṭhātabbaṃ. Saṅkaccikā ca udakasāṭikā ca gahetabbā. Yaṃ atirekacīvaraṃ vā atirekapatto vā vinayakammaṃ katvā ṭhapito hoti, taṃ sabbampi vinayakammaṃ vijahati, puna kātabbaṃ. Paṭiggahitatela madhuphāṇitādīnipi paṭiggahaṇaṃ vijahanti. Sace paṭiggahaṇato sattame

divase liṅgaṃ parivattati, puna paṭiggahetvā sattāhaṃ vaṭṭati. Yaṃ pana bhikkhukāle aññassa bhikkhuno santakaṃ paṭiggahitaṃ, taṃ paṭiggahaṇaṃ na vijahati. Yaṃ ubhinnaṃ sādharmaṇaṃ avibhajitvā ṭhapitaṃ, taṃ pakatatto rakkhati. Yaṃ pana vibhattaṃ etasseva santakaṃ, taṃ paṭiggahaṇaṃ vijahati. Vuttampi cetāṃ **Parivāre**—

“Telaṃ madhuṃ phāṇitañcāpi sappiṃ,
Sāmaṃ gahetvāna nikkhipeyya.
Avītivatte sattāhe,
Sati paccaye paribhuñjantassa āpatti.
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti¹—

Idaṇhi liṅgaparivattanaṃ sandhāya vuttaṃ. Paṭiggahaṇaṃ nāma liṅgaparivattanena, kālaṃkiriyaṃ, sikkhāpaccakkhānena, hīnāyāvattanena, anupasampannassa dānena, anapekkhaviṣṣajjanena, acchinditvā gahaṇena ca vijahati. Tasmā sacepi harītakakhaṇḍampi paṭiggahetvā ṭhapitamatthi, sabbamassa paṭiggahaṇaṃ vijahati. Bhikkhuvihāre pana yaṃkiñcissā santakaṃ paṭiggahetvā vā appaṭiggahetvā vā ṭhapitaṃ, sabbassa sāva issarā, āharāpetvā gahetabbaṃ. Yaṃ panettha thāvaram tassā santakaṃ senāsaṇaṃ vā uparopakā vā, te yassicchatī tassa dātabbā. Terasasu sammutīsu yā bhikkhukāle laddhā sammuti, sabbā sā paṭippassambhati. Purimikāya senāsaṇaggāho paṭippassambhati. Sace pacchimikāya senāsane gahite liṅgaṃ parivattati, bhikkhunisaṃgho cassā uppannaṃ lābhaṃ dātukāmo hoti, apaloketvā dātabbo. Sace bhikkhunīhi sādharmaṇāya paṭicchannāya āpattiyā parivasantassa liṅgaṃ parivattati, pakkhamānattameva dātabbaṃ. Sace mānattaṃ carantassa parivattati, puna pakkhamānattameva dātabbaṃ. Sace ciṇṇamānattassa parivattati, bhikkhunīhi abbhānakammaṃ kātabbaṃ. Sace akusalavipāke parikkhīṇe pakkhamānattakāle punadeva liṅgaṃ parivattati, chārattaṃ mānattameva dātabbaṃ. Sace ciṇṇe pakkhamānatte parivattati, bhikkhūhi abbhānakammaṃ kātabbanti.

Anantare bhikkhuniyā liṅgaparivattanavattumhi idha vuttanayeneva sabbo vinicchayo veditabbo. Ayaṃ pana viseso—sacepi bhikkhunīkāle

1. Vi 5. 375 piṭṭhe.

āpannā sañcarittāpatti paṭicchannā hoti, parivāsadānaṃ natthi, chārattaṃ mānattameva dātabbaṃ. Sace pakkhamānattaṃ carantiyā liṅgaṃ parivattati, na tenattho, chārattaṃ mānattameva dātabbaṃ. Sace ciṇṇamānattāya parivattati, puna mānattaṃ adatvā bhikkhūhi abbhetaḥ. Atha bhikkhūhi mānatte adinne puna liṅgaṃ parivattati, bhikkhunīhi pakkhamānattameva dātabbaṃ. Atha chārattaṃ mānattaṃ carantassa puna parivattati, pakkhamānattameva dātabbaṃ. Ciṇṇamānattassa pana liṅgaparivatte jāte bhikkhunīhi abbhānakammaṃ kātabbaṃ. Puna parivatte ca liṅge bhikkhunibhāve ṭhitāyapi yā āpattiyo pubbe paṭippassaddhā, tā suppaṭippassaddhā evāti.

70. Ito parāṇi “**mātuyā methunaṃ dhamman**”ti-ādāni cattāri vatthūni uttānatthāniyeva.

71. Mudupiṭṭhikavatthumhi so kira bhikkhu naṭapubbako, tassa sippakosallatthaṃ parikammakatā piṭṭhi mudukā ahosi, tasmā evaṃ kātum asakkhi.

Lambīvatthumhi tassa bhikkhussa aṅgajātaṃ dīghaṃ hoti lambati, tasmā lambīti vutto.

Ito parāṇi dve vaṇavatthūni uttānāneva. Lepacittavatthumhi **lepacittaṃ** nāma cittakammarūpaṃ.

Dārudhīalikavatthumhi **dārudhīalikā** nāma kaṭṭharūpaṃ. Yathā ca imesu dvīsu, evaṃ aññesupi dantarūpapotthakarūpaloharūpādīsu anupādinnakesu itthirūpesu nimitte methunarāgena upakkamantassa asuci muccatu vā mā vā, dukkaṭameva. Kāyasaṃsaggarāgena upakkamantassāpi tatheva dukkaṭaṃ. Mocanarāgena pana upakkamantassa mutte saṃghādiseso, amutte thullaccayanti.

72. Sundaravatthumhi ayaṃ **Sundaro** nāma Rājagahe kuladārako saddhāya pabbajito attabhāvassa abhirūpatāya Sundaroti nāmaṃ labhi. Taṃ rathikāya gacchantaṃ disvā samuppannachandarāgā sā itthī imaṃ vippakāraṃ akāsi. Thero pana Anāgāmī, tasmā so na sādiyi. Aññesaṃ pana avisayo eso.

Ito paresu catūsu vatthūsu te bhikkhū jaḷā dummedhā mātugāmassa vacanaṃ gahetvā tathā katvā pacchā kukkucāyimsu.

73. Akkhāyitādīni tīni vatthūni uttānatthāneva. Dvīsu chinnaśisavatthūsu ayaṃ vinicchayo—vaṭṭakate mukhe vivaṭe aṅgajātaṃ pavesento sace heṭṭhā vā upari vā ubhayapassehi vā chupantaṃ paveseti pārājikaṃ. Catūhipi passehi achupantaṃ pavesetvā abbhantare thālukaṃ chupati pārājikameva. Cattāri passāni tālukaṃca achupanto ākāśagatameva katvā paveseti ca nīharati ca dukkaṭaṃ. Yadi pana dantā suphusitā, antomukhe okāso natthi, dantā ca bahi oṭṭhamānsena paṭicchannā, tattha vātena asamphuṭṭhaṃ allokāsaṃ tilaphalamattampi pavesentassa pārājikameva. Uppāṭite pana oṭṭhamānse dantesuyeva upakkamantassa thullaccayaṃ. Yopi danto bahi nikkhamitvā tiṭṭhati, na sakkā oṭṭhehi pidahituṃ. Tattha upakkamantepi bahi nikkhantajivhāya upakkamantepi thullaccayaṃ. Jīvamānakasarīrepi bahi nikkhantajivhāya thullaccayaṃ. Yadi pana bahijivhāya paliveṭhetvā antomukhaṃ paveseti pārājikameva. Uparigīvāya chinnaśisassapi adhobhāgena aṅgajātaṃ pavesetvā tālukaṃ chupantassa pārājikameva.

Aṭṭhikavatthumhi susānaṃ gacchantassāpi dukkaṭaṃ. Aṭṭhikāni saṅkaḍḍhantassāpi, nimitte methunarāgena upakkamantassāpi, kāyasaṃsaggarāgena upakkamantassāpi, muccatu vā mā vā dukkaṭameva. Mocanarāgena pana upakkamantassa muccante saṃghādiseso, amuccante thullaccayaṃ.

Nāgīvatthumhi nāgamāṇavikā vā hotu kinnarī-ādīnaṃ vā aññatarā, sabbattha pārājikaṃ.

Yakkhīvatthumhi sabbāpi devatā yakkhīyeva.

Petīvatthumhi nijjhāmatanḥhikādipetiyo allīyitumpi na sakkā. Vimānapetiyo pana atthi, yāsaṃ kāḷapakke akusalaṃ vipaccati, juṇhapakke devatā viya sampattiṃ anubhonti. Evarūpāya petiyā vā yakkhiyā vā sace dassanagahaṇa-āmasanaphusanaghaṭṭanāni paññāyanti, pārājikaṃ. Athāpi dassanaṃ natthi, itarāni paññāyanti, pārājikameva.

atha dassanagahaṇāni na paññāyanti, āmasanaphusanaghaṭṭanehi paññāyamānehi taṃ puggalaṃ visaññaṃ katvā attano manorathaṃ pūretvā gacchati, ayaṃ avisayo nāma. Tasmā ettha avisayattā anāpatti. Paṇḍakavatthu pākaṭameva.

Upahatindriyavatthumhi **upahatindriyoti** upahatakāyappasādo khāṇukaṇṭakamiva sukhaṃ vā dukkhaṃ vā na vedayati. Avedayantassāpi sevanacittavasena āpatti.

Chupitamattavatthusmiṃ yo “methunaṃ dhammaṃ paṭisevissāmī”ti mātugāmaṃ gaṇhitvā methune virajjitvā vipaṭisārī hoti, dukkaṭamevassa hoti. Methunadhammassa hi pubbaṇḍayogā hatthaggaḥādayo, yāvasīsaṃ na pāpuṇāti, tāva dukkaṭe tiṭṭhanti. Sīse patte pārājikaṃ hoti. Paṭhamapārājikassa hi dukkaṭameva sāmantaṃ. Itaresaṃ tiṇṇaṃ thullaccayaṃ. Ayaṃ pana bhikkhu methunadhamme virajjitvā kāyasamaggam sādīyīti veditabbo. Tenāha Bhagavā “āpatti samghādisesassā”ti.

74. Bhaddiyavatthusmiṃ **Bhaddiyaṃ** nāma taṃ nagaraṃ. **Jātiyāvanam** nāma jātipupphagumbānaṃ ussannatāya evaṃ laddhanāmaṃ, taṃ tassa nagarassa upacāre vanam hoti. So tattha nipanno tena vātupatthambhena mahāniddam okkami, ekarasaṃ bhavaṅgameva vattati. **Kilinnam** passitvāti asucikiliṭṭhaṃ passitvā.

75. Ito parāni sādīyanapaṭisaṃyuttāni cattāri vatthūni, ajānanavatthu cāti pañca uttānatthāneva.

76. Dvīsu asādīyanavatthūsu **sahasā vuṭṭhāsīti** āsīvisena daṭṭho viya, agginā daḍḍo viya ca turitaṃ vuṭṭhāsī. **Akkamitvā pavattesīti** appamatto bhikkhu āraddhavipassako upaṭṭhitassati khippaṃ vuṭṭhahantova akkamitvā bhūmiyaṃ vaṭṭento parivaṭṭento viheṭhento pātesi. Puthujjanakalyāṇakena hi evarūpesu ṭhānesu cittaṃ rakkhitaḥḥaṃ. Ayañca tesam aññataro saṅgāmasīsayodho bhikkhu.

77. Dvāraṃ vivaritvā nipannavatthumhi **divā paṭisallīyantenāti** divā nipajjantena. **Dvāraṃ samvaritvā paṭisallīyitunti** dvāraṃ pidahitvā nipajjitum.

Ettha ca kiñcāpi Pāḷiyam “ayaṃ nāma āpatti”ti na vuttā. Vivaritvā nipannadosena pana uppanne vatthusmiṃ “anujānāmi bhikkhave divā paṭisalliyantena dvāraṃ saṃvaritvā paṭisalliyitun”ti vuttattā asaṃvaritvā paṭisalliyantassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. Bhagavato hi adhippāyaṃ ñatvā Upālitttherādīhi Aṭṭhakathā ṭhapitā. “Atthāpatti divā āpajjati no rattin”ti¹ imināpi cetam siddham.

Kīdisaṃ pana dvāraṃ saṃvaritabbam, kīdisaṃ na saṃvaritabbam? Rukkhapadaraveḷupadarakilañjapaṇṇādīnaṃ yena kenaci kavāṭaṃ katvā heṭṭhā udukkhale, upari uttarapāsake ca pavesetvā kataṃ parivattakadvārameva saṃvaritabbam. Aññaṃ gorūpānaṃ vajesu viya² rukkhasūcikaṇṭakadvāraṃ, gāmathakanakaṃ cakkalakayuttadvāraṃ, phalakesu vā kiṭṭikāsu vā dve tīṇi cakkalakāni yojetvā kataṃ saṃsaraṇakiṭṭikadvāraṃ, āpaṇesu viya kataṃ ugghāṭanaṭṭikadvāraṃ, dvīsu tīsu ṭhānesu veṇusalākā gopphetvā paṇṇakuṭīsu kataṃ salākahatthakadvāraṃ, dussasāṇidvāranti evarūpaṃ dvāraṃ na saṃvaritabbam. Pattahatthassa kavāṭappaṇāmane pana ekaṃ dussasāṇidvārameva anāpattikaraṃ, avasesāni paṇāmentassa āpatti. Divā paṭisalliyantassa pana parivattakadvārameva āpattikaraṃ, sesāni saṃvaritvā vā asaṃvaritvā vā nipannassa āpatti natthi. Saṃvaritvā pana nipajjitabbam, etaṃ vattaṃ.

Parivattakadvāraṃ pana kittakena saṃvutaṃ hoti? Sūcighaṭṭikādīsu dinnāsu saṃvutameva hoti. Apica kho sūcimattepi dinne vaṭṭati, ghaṭṭikamattepi dinne vaṭṭati, dvārabāhaṃ phusitvā pihitamattepi vaṭṭati, īsakaṃ aphasitepi vaṭṭati, sabbantimena vidhinā yāvata sīsaṃ nappavisati tāvata aphasitepi vaṭṭatīti. Sace bahūnaṃ vaḷaṇṇanaṭṭhānaṃ hoti, bhikkhuṃ vā sāmaṇeraṃ vā “dvāraṃ āvuso jaggāhi”ti vatvāpi nipajjitum vaṭṭati. Atha bhikkhū cīvarakammaṃ vā aññaṃ vā kiñci karontā nisinnā honti “ete dvāraṃ jaggissantī”ti ābhogaṃ katvāpi nipajjitum vaṭṭati.

Kurundaṭṭhakathāyaṃ pana “upāsakampi āpucchitvā vā ‘esa jaggissantī’ti ābhogaṃ katvā vā nipajjitum vaṭṭati, kevalaṃ bhikkhuṃ vā mātugāmaṃ vā āpucchitum na vaṭṭati”ti vuttaṃ. Atha dvārassa udukkhalaṃ vā uttarapāsako vā bhinno vā hoti aṭṭhapito vā, saṃvaritum na sakkoti, navakammatthaṃ vā pana iṭṭhakapuñjo vā mattikādīnaṃ vā rāsi antodvāre kato hoti, aṭṭaṃ vā bandhanti,

1. Vi 5. 217 piṭṭhe.

2. Vajesu (Syā, Ka)

yathā saṁvaritum na sakkoti. Evarūpe antarāye sati asaṁvaritvāpi nipajjitum vaṭṭati. Yadi pana kavāṭaṁ natthi laddhakappameva. Upari sayantena nisseṇim āropetvā nipajjitabbaṁ. Sace nisseṇimatthake thakanakaṁ hoti, thaketvāpi nipajjitabbaṁ. Gabbhe nipajjantena gabbhadvāraṁ vā, pamukhadvāraṁ vā yaṁkiñci saṁvaritvā nipajjitum vaṭṭati. Sace ekakuṭṭake gehe dvīsu passesu dvārāni katvā vaḷaṇjanti, dvepi dvārāni jaggitabbāni.

Tibhūmakepi pāsāde dvāraṁ jaggitabbameva. Sace bhikkhācārā paṭikkamma lohapāsādasadisāṁ pāsādaṁ bahū bhikkhū divāvihāratthaṁ pavisanti. Saṁghattherena dvārapālassa “dvāraṁ jaggāhī”ti vatvā vā “dvārajaggaṇaṁ etassa bhāro”ti ābhogaṁ katvā vā pavisitvā nipajjitabbaṁ. Yāva saṁghanavakena evameva kattabbaṁ. Pure pavisantānaṁ “dvārajaggaṇaṁ nāma pacchimānaṁ bhāro”ti evaṁ ābhogaṁ kātumpi vaṭṭati. Anāpucchā vā ābhogaṁ vā akatvā antogabbhe vā asaṁvutadvāre bahi vā nipajjantānaṁ āpatti. Gabbhe vā bahi vā nipajjanakālepi “dvārajaggaṇaṁ nāma mahādvāre dvārapālassa bhāro”ti ābhogaṁ katvā nipajjitum vaṭṭatiyeva. Lohapāsādādīsu ākāsatale nipajjantenāpi dvāraṁ saṁvaritabbameva.

Ayaṁ hettha saṅkhepo—idaṁ divāpaṭisallīyaṇaṁ yena kenaci parikkhitte sadvārabandhe ṭhāne kathitaṁ, tasmā abbhokāse vā rukkhāmūle vā maṇḍape vā yattha katthaci sadvārabandhe nipajjantena dvāraṁ saṁvaritvāva nipajjitabbaṁ. Sace mahāpariveṇaṁ hoti mahābodhiyaṅgaṇalohapāsādaṅgaṇasadisāṁ bahūnaṁ osaraṇaṭṭhānaṁ, yattha dvāraṁ saṁvutampi saṁvutaṭṭhāne na tiṭṭhati, dvāraṁ alabhantā pākāraṁ āruhitvāpi vicaranti, tattha saṁvaraṇakiccaṁ natthi. Rattiṁ dvāraṁ vivaritvā nipanno aruṇe uggate uṭṭhahati, anāpatti. Sace pabujjhivā puna supati, āpatti. Yo pana “aruṇe uggate vuṭṭahissāmi”ti paricchinditvāva dvāraṁ asaṁvaritvā rattiṁ nipajjati, yathāparicchedameva ca na vuṭṭhāti, tassa āpattiyeva. **Mahāpaccariyaṁ** pana “evaṁ nipajjanto anādariyadukkaṭāpi na muccatī”ti vuttaṁ.

Yo pana bahudeva rattiṁ jaggitvā, addhānaṁ vā gantvā divā kilantarūpo mañce nisinno pāde bhūmito amocetvāva niddāvasena nipajjati, tassa anāpatti. Sace okkantaniḍḍo ajānantopi pāde mañcakaṁ āropeti, āpattiyeva. Nisīditvā apassāya supantassa anāpatti.

Yopi ca “niddaṃ vinodessāmi”ti caṅkamanto pativā sahasāva vuṭṭhāti, tassāpi anāpatti. Yo pana pativā tattheva sayati na vuṭṭhāti, tassa āpatti.

Ko muccati, ko na muccatīti? **Mahāpaccariyaṃ** tāva “ekabhaṅgena nipannakoyeva muccati. Pāde pana bhūmito mocetvā nipanno yakkhagahitakopi visaññibhūtopi na muccati”ti vuttaṃ.

Kurundaṭṭhakathāyaṃ pana “bandhitvā nipajjāpito va muccati”ti vuttaṃ.

Mahā-aṭṭhakathāyaṃ pana “yo caṅkamanto mucchivā patito tattheva supati, tassāpi avisayattā āpatti na dissati. Ācariyā pana evaṃ na kathayanti, tasmā āpattiyevāti **Mahāpadumattherena** vuttaṃ. Dve pana janā āpattito mucchantiyeva yo ca yakkhagahitako, yo ca bandhitvā nipajjāpito”ti.

78. Bhārukacchakavatthumhi **anāpatti supinantenā**ti yasmā supinante avisayattā evaṃ hoti, tasmā Upālithero Bhagavatā avinicchitapubbampi imaṃ vatthum nayaggāhena vinicchini. Bhagavāpi ca sutvā “sukathitaṃ bhikkhave Upālinā, apade padaṃ karonto viya, ākāse padaṃ dassento viya Upāli imaṃ pañhaṃ kathesi”ti vatvā therāṃ etadagge ṭhapesi “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakanāṃ bhikkhūnaṃ vinayadharānaṃ yadidaṃ Upālī”ti¹. Ito parāni Supabbādīni vatthūni uttānatthāneva.

80. Bhikkhunīsampayojanādīsu te Licchavikumārakā khiḍḍāpasutā attano anācārena² evaṃ akāmsu, tato paṭṭhāya ca licchavīnaṃ vināso eva udapādi.

82. Vuḍḍhapabbajitavatthumhi **dassanaṃ agamāsī**ti anukampāya “taṃ dakkhissāmi”ti gehaṃ agamāsi. Athassa sā attano ca dāraṇānaṃ nānappakārehi anāthabhāvaṃ samvaṇṇesi, anapekkhaṇaṃ naṃ ṇatvā kupitā “ehi vibbhamāhī”ti balakkārena aggahesi. So attānaṃ mocetuṃ paṭikkamanto jarādubbalatāya uttāno paripati. Tato sā attano manāṃ akāsi. So pana bhikkhu Anāgāmi samucchinnakāmarāgo, tasmā na sādīyīti.

1. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Anādarena (Ka)

83. Migapotakavatthu uttānatthamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasamvaṇṇanāya

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatridaṃ samantapāsādikāya samantapāsādikattasmiṃ—

Ācariyaparamparato, nidānavatthupphadedadīpanato.

Parasamayavivajjanato, sakasamayavisuddhito ceva.

Byañjanaparisoḍhanato, padatthato Pāḷiyojanakkamato.

Sikkhāpadanicchayato, vibhaṅganayabhedadassanato.

Sampassataṃ na dissati, kiñci apāsādikaṃ yato ettha.

Viññūnamayaṃ tasmā, “**Samantapāsādikā**” tveva.

Samvaṇṇanā pavattā, vinayassa vineyyadamanakusalena.

Vuttassa Lokanāthena, lokamanukampamānenāti.

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapārājika

Dutiyāṃ adutiyena, yaṃ Jinena pakāsitaṃ.

Pārājikaṃ tassa dāni, patto samvaṇṇanākkamo.

Yasmā tasmā suviññeyyaṃ, yaṃ pubbe ca pakāsitaṃ.

Taṃ sabbaṃ vajjayitvāna, hoti samvaṇṇanā ayaṃ.

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Tena samayena **Buddho Bhagavā Rājagahe viharati Gijjhakūṭe** pabbateti tattha **Rājagaheti** evaṃnāmake nagare, tañhi Mandhātumahāgovindādīhi pariggahitattā Rājagahanti vuccati, aññepettha pakāre vaṇṇayanti, kiṃ tehi, nāmametaṃ¹ tassa nagarassa. Taṃ panetaṃ Buddhakāle ca dcakkavattikāle ca nagaraṃ hoti, sesakāle suññaṃ hoti

1. Nāmamattametaṃ (Dī-Tīha 1. 122 piṭṭhe)

yakkhapariggahitaṃ, tesam vasantavanam hutvā tiṭṭhati. Evaṃ gocaragāmaṃ dassetvā nivāsanaṭṭhānamāha **Gijjhakūṭe pabbateti**. So ca gijjhā tassa kūṭesu vasimsu, gijjhasadisāni vā tassa kūṭāni, tasmā **Gijjhakūṭoti** vuccatīti veditabbo.

Sambahulāti vinayapariyāyena tayo janā sambahulāti vuccanti, tato param saṅgho. Suttantapariyāyena tayo tayo eva, tato paṭṭhāya sambahulā. Idha pana te suttantapariyāyena sambahulāti veditabbā. **Sandiṭṭhā**ti nātivissāsikā na daḥhamittā, tattha tattha saṅgama diṭṭhattā hi te sandiṭṭhāti vuccanti. **Sambhattā**ti ativissāsikā daḥhamittā, te hi suṭṭhu bhattā bhajamānā ekasambhogaparibhogāti katvā sambhattāti vuccanti. **Isigilipasseti** Isigili nāma pabbato, tassa passe. Pubbe kira pañcasatamattā Paccekabuddhā Kāsikosalādīsu janapadesu piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ tasmim pabbate sannipatitvā samāpattiya vītināmenti. Manussā te pavisanteva passantī na nikkhamante. Tato āhaṃsu “ayaṃ pabbato ime isayo gilatī”ti. Tadupādāya tassa “isigili” tveva samaññā udapādi, tassa passe pabbatapāde.

Ṭiṇakuṭiyo karitvāti tiṇacchadanā sadvārabandhā kuṭiyo katvā. Vassaṃ upagacchantena, hi nālakapaṭipadaṃ paṭipannenāpi pañcannaṃ chadanānaṃ aññatarena channeyeva sadvārabandhe senāsane upagantabbaṃ. Vuttañhetam “na bhikkhave asenāsānikena vassaṃ upagantabbaṃ, yo upagaccheyya āpatti dukkaṭassā”ti¹. Tasmā vassakāle sace senāsanaṃ labhati, iccetaṃ kusalaṃ. No ce labhati, hatthakammaṃ pariyesitvāpi kātappaṃ. Hatthakammaṃ alabhantena sāmampi kātappaṃ, na tveva asenāsānikena vassaṃ upagantabbaṃ. Ayamanudhammatā. Tasmā te bhikkhū tiṇakuṭiyo karitvā rattitiṭṭhānadivāṭṭhānādīni paricchinditvā katikavattāni ca khandhakavattāni ca adhiṭṭhāya tīsu sikkhāsu sikkhamānā vassaṃ upagacchimsu.

Āyasmāpi Dhaniyoti na kevalaṃ te therāva, imassa sikkhāpadassa ādikammiko āyasmā Dhaniyopi. **Kumbhakāraputtoti** Kumbhakārassa putto. Tassa hi nāmaṃ Dhaniyo, pitā Kumbhakāro. Tena vuttam

1. Vi 3. 212 piṭṭhe.

“Dhaniyo Kumbhakāraputto”ti. **Vassaṃ upagacchī**ti tehi therehi saddhim ekaṭṭhāneyeva tiṇakuṭikaṃ karitvā vassaṃ upagacchi. **Vassaṃvutthā**ti purimikāya upagatā mahāpavāraṇāya pavāritā pāṭipadadivasato paṭṭhāya “vutthavassā”ti vuccanti, evaṃ vassaṃvutthā hutvā.

Tiṇakuṭiyo bhinditvāti na daṇḍamuggarādihi cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā, vattasīsenā pana tiṇaṇca dāruvalli-ādīni ca oropetvāti attho. Yena hi vihārapaccante kuṭi katā hoti, tena sace āvāsikā bhikkhū honti, te āpucchitabbā. “Sace imaṃ kuṭiṃ paṭijaggitvā koci vasitum ussahati, tassa dethā”ti vatvā pakkamitabbāṃ. Yena araṇṇe vā katā hoti, paṭijagganakaṃ vā na labhati, tena “aṇṇesampi paribhogaṃ bhavissatī”ti paṭisāmetvā gantabbāṃ. Te pana bhikkhū araṇṇe kuṭiyo katvā paṭijagganakaṃ alabhantā tiṇaṇca kaṭṭhaṇca paṭisāmetvā, saṅgopetvāti attho. Yathā ca ṭhapitaṃ taṃ upacikāhi na khajjati, anovassakaṇca hoti, tathā ṭhapetvā “idaṃ ṭhānaṃ āgantvā vasitukāmānaṃ sabrahmacārīnaṃ upakārāya bhavissatī”ti gamiyavattaṃ pūretvā.

Janapadacārikaṃ pakkamimsūti attano attano cittānukūlaṃ janapadaṃ agamaṃsu. **Āyasmā pana Dhaniyo kumbhakāraputto tattheva vassaṃ vasīti-**ādi uttānatthameva. **Yāvatatīyakanti** yāvatatīyavāraṃ. **Anavayoti** anu-avayo, sandhivasena ukāralopo, anu anu avayo, yaṃ yaṃ kumbhakārehi kattabbāṃ nāma atthi, sabbattha anūno paripuṇṇasippoti attho. **Saketi** attano santake. **Ācariyaketi** ācariyakamme. **Kumbhakārakammeti** kumbhakārānaṃ kamme, kumbhakārehi kattabbakammeti attho. Etena sakaṃ ācariyakaṃ sarūpato dassitaṃ hoti. **Pariyodātasippoti** parisuddhasippo, anavayattepi sati aṇṇehi asadisasippoti vuttaṃ hoti.

Sabbamattikāmāyanti piṭṭhasaṅghāṭaka kavāṭa sūci ghaṭika vātapānakavāṭamattaṃ ṭhapetvā avasesaṃ bhittichadaniṭṭhakathambhādibhedāṃ sabbaṃ gehasambhāraṃ mattikāmāyameva katvāti attho. **Tiṇaṇca kaṭṭhaṇca gomayaṇca saṅkaḍḍhitvā taṃ kuṭikaṃ pacī**ti taṃ sabbamattikāmāyaṃ katvā pāṇikāya ghaṃsitvā sukkhāpetvā telatambamattikāya parimajjitvā anto ca bahi ca tiṇādīhi pūretvā yathā pakkā supakkā hoti, evaṃ paci. Evaṃ pakkā ca pana sā

ahosi kuṭikā. **Abhirūpā**ti surūpā. **Pāsādikā**ti pasādajanikā. **Lohitikā**ti lohitavaṇṇā. **Kiṅkaṇikasaddoti**¹ kiṅkaṇikajālassa saddo. Yathā kira nānāratanehi katassa kiṅkaṇikajālassa saddo hoti, evaṃ tassā kuṭikāya vātapānantarikādīhi pavīṭṭhena vātena samāhatāya saddo ahosi. Etenassā anto ca bahi ca supakkabhāvo dassito hoti. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana “**kiṅkaṇikā**ti kaṃsabhājanam. Tasmā yathā abhihatassa kaṃsabhājanassa saddo, evamassā vātapahatāya saddo ahosī”ti vuttam.

85. **Kiṃ etam bhikkhave**ti ettha jānantova Bhagavā kathāsamuṭṭhāpanattham pucchi. **Bhagavato etamattham ārocesunti** sabbamattikāmayāya kuṭikāya karaṇabhāvaṃ ādito paṭṭhāya Bhagavato ārocesum. “**Katham hi nāma so bhikkhave -pa- kuṭikam karissatī**”ti idam atītatthe anāgatavacanam, akāsīti vuttam hoti. Tassa lakkhaṇam saddasatthato pariyesitabham. **Na hi nāma bhikkhave tassa moghapurisassa pāṇesu anuddayā anukampā aviheṣā bhavissatī**ti ettha **anuddayā**ti anurakkhaṇā. Etena mettāpubbabhāgam dasseti. **Anukampā**ti paradukkhena cittakampanā. **Aviheṣā**ti avihimsanā. Etehi karuṇāpubbabhāgam dasseti. Idam vuttam hoti—bhikkhave tassa moghapurisassa pathavīkhaṇanacikkhallamaddana-aggidānesu bahū khuddānukhuddake pāṇe byābādhentassa vināsentassa tesu pāṇesu mettākaruṇānam pubbabhāgamattāpi anuddayā anukampā aviheṣā na hi nāma bhavissati, appamattakāpi nāma na bhavissatīti. **Mā pacchimā janatā pāṇesu pātabyatam āpajjī**ti pacchimo janasamuho pāṇesu pātabyabhāvaṃ mā āpajjī. “Buddhakālepi bhikkhūhi evaṃ katam, īdisesu ṭhānesu pāṇātipātam karontānam natthi doso”ti maññitvā imassa diṭṭhānugatiṃ āpajjamānā pacchimā janatā mā pāṇesu pātabye ghaṃsitabbe evaṃ maññīti vuttam hoti.

Evaṃ Dhaniyam garahitvā **na ca bhikkhave sabbamattikāmayā kuṭikā kātābbā**ti āyatim tādīsāya kuṭikāya karaṇam paṭikkhipi. Paṭikkhipitvā ca “yo kareyya āpatti dukkaṭassā”ti sabbamattikāmayakuṭikākaraṇe āpattim ṭhapesi. Tasmā yopi pathavīkhaṇanādīnā pāṇesu pātabyatam

1. Kiṅkaṇikasaddoti (Sī, Syā)

anāpajjanto tādisaṃ kuṭikaṃ karoti, sopi dukkaṭaṃ āpajjati. Pathavīkhaṇanādihi pana pāṇesu pātabyataṃ āpajjanto yaṃ yaṃ vatthum vītikkamati, tattha tattha vuttameva āpattiṃ āpajjati. Dhaniyattherassa ādikammikattā anāpatti. Sesānaṃ sikkhāpadaṃ atikkamitvā karontānampi kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭameva. Dabbasambhāramissakā pana yathā vā tathā vā missā hotu, vaṭṭati. Suddhamattikāmayāva na vaṭṭati. Sāpi iṭṭhakāhi giṇṇakāvasathasaṅkhepena katā vaṭṭati. **Evaṃ bhanteti kho -pa- taṃ kuṭiṃ bhindimsūti** Bhagavato vacanaṃ sampañcchitvā kaṭṭhehi ca pāsāṇehi ca taṃ kuṭikaṃ vikirantā bhindimsu.

Atha kho āyasmā Dhaniyoti—ādimhi ayaṃ saṅkhepattho—Dhaniyo ekapasse divāvihāraṃ nisinno tena saddena āgantvā te bhikkhū “kissa me tumhe āvuso kuṭiṃ bhindathā”ti pucchitvā “Bhagavā bhedāpeti”ti sutvā subbacatāya sampañcchi.

Kasmā pana Bhagavā iminā atimahantena ussāhena attano vasanatthaṃ kataṃ kuṭikaṃ bhedāpesi, nanu etassettha vayakammampi atthīti? Kiñcāpi atthi, atha kho naṃ Bhagavā akappiyāti bhindāpesi, titthiyadhajoti bhindāpesi. Ayamettha vinicchayo. Aṭṭhakathāyaṃ pana aññānapi kāraṇāni vuttāni sattānuddayāya, pattacīvaraguttatthāya, senāsanabāhullapaṭisedhanāyāti-ādīni. Tasmā idānapi yo bhikkhu bahussuto vinayaññū aññaṃ bhikkhuṃ akappiyaṃ parikkhāraṃ gahetvā vicarantaṃ disvā taṃ chindāpeyya vā bhindāpeyya vā, anupavajjo, so neva codetabbo na sāretabbo, na taṃ labbhā vattum “mama parikkhāro tayā nāsito, taṃ me dehī”ti.

Pālimuttakavinicchaya

Tatrāyaṃ Pālimuttako **kappiyākappiyaparikkhāravinicchayo**—keci tālapaṇṇacchattaṃ anto vā bahi vā pañcavaṇṇena suttana sībantaṃ vaṇṇamaṭṭhaṃ karonti, taṃ na vaṭṭati. Ekavaṇṇena pana nīlena vā pītakena vā yena kenaci suttana anto vā bahi vā sibbituṃ chattadaṇḍaggāhakaṃ salākapañjaraṃ vā vinandhituṃ vaṭṭati, tañca kho thirakaraṇatthaṃ, na vaṇṇamaṭṭhatthāya. Chattapaṇṇakesu makaradantakaṃ vā aḍḍhacandakaṃ vā chindituṃ na vaṭṭati. Chattadaṇḍe gehathambhesu viya ghaṭako vā vālarūpakam vā na vaṭṭati. Sacepi sabbattha

āraggena lekhā dinnā hoti, sāpi na vaṭṭati, ghaṭakampi vālarūpampi bhinditvā dhāretabbaṃ. Lekhāpi ghaṃsitvā vā apanetabbā, suttakena vā daṇḍo veṭhetabbo. Daṇḍabunde pana ahicchattakasaṇṭhānaṃ vaṭṭati. Vātappahārena acalanatthaṃ chattamaṇḍalikaṃ rajjukehi gāhetvā daṇḍe bandhanti, tasmim̐ bandhanatṭhāne valayamiva ukkiritvā lekhaṃ ṭhapenti, sā vaṭṭati.

Cīvaramaṇḍanatthāya nānāsuttakehi satapadīsadisam̐ sībantaṃ āgantukapaṭṭam̐ ṭhapenti, aññampi yaṃkiñci sūcikkammavikāraṃ karonti, paṭṭamukhe vā pariyante vā veṇim̐ vā saṅkhalikaṃ vā evamādi sabbaṃ na vaṭṭati. Pakatisūcikkammameva vaṭṭati. Gaṇṭhikapattakañca pāsakapaṭṭaṇca atṭhakoṇampi soḷasakoṇampi karonti, tattha agghiyagayamuggarādīni¹ dassenti, kakkatakkhīni ukkiranti, sabbaṃ na vaṭṭati. Catukoṇameva vaṭṭati. Koṇasuttapiḷakā ca cīvare ratte duviññeyyarūpā vaṭṭanti. Kañjikapiṭṭhakhali-ādīsu cīvaraṃ pakkhipitum̐ na vaṭṭati. Cīvarakammakāle pana hatthamalasūcimalādīnaṃ dhovanatthaṃ, kiliṭṭhakāle ca dhovanatthaṃ vaṭṭati. Gandhaṃ vā lākhaṃ vā telaṃ vā rajane pakkhipitum̐ na vaṭṭati.

Cīvaraṃ rajitvā saṅkhena vā maṇinā vā yena kenaci na ghaṭṭetabbaṃ. Bhūmiyaṃ jāṇukāni nihantvā hatthehi gaḥetvā doṇiyampi na ghaṃsitabbaṃ. Doṇiyaṃ vā phalake vā ṭhapetvā ante gāhāpetvā hatthehi paharitum̐ pana vaṭṭati. Tampi muṭṭhinā na katabbaṃ. Porāṇakattherā pana doṇiyampi na ṭhapesum̐. Eko gaḥetvā tiṭṭhati, aparo hatthe katvā hatthena paharati. Cīvarassa kaṇṇasuttakaṃ na vaṭṭati, rajitakāle chinditabbaṃ. Yaṃ pana “anujānāmi bhikkhave kaṇṇasuttakan”ti² evaṃ anuññātaṃ, taṃ anuvāte pāsakaṃ katvā bandhitabbaṃ rajanakāle lagganatthāya. Gaṇṭhikepi sobhākaraṇatthaṃ lekhā vā piḷakā vā na vaṭṭati, nāsetvā paribhuñjitabbaṃ.

Patte vā thālake vā āraggena lekhaṃ karonti, anto vā bahi vā na vaṭṭati. Pattam̐ bhamam̐ āropetvā majjitvā pacanti “maṇivaṇṇam̐ karissāmā”ti, na vaṭṭati, telavaṇṇo pana vaṭṭati. Pattamaṇḍale bhittikammaṃ na vaṭṭati, makaradantaṃ pana vaṭṭati.

Dhamakaraṇachattakassa upari vā heṭṭhā vā dhamakaraṇakucchiyaṃ vā lekhā na vaṭṭati, chattamukhavaṭṭiyaṃ panassa lekhā vaṭṭati.

1. Agghiyagadāmuggarādīni (Sī)

2. Vi 3. 400 piṭṭhe.

Kāyabandhanassa sobhanattham tahiṃ tahiṃ diguṇam suttaṃ koṭṭenti, kakkāṭacchīni uṭṭhapenti, na vaṭṭati. Ubhosu pana antesu dasāmukhassa thirabhāvāya diguṇam koṭṭetum vaṭṭati. Dasāmukhe pana ghaṭakam vā makaramukham vā deḍḍubhasīsam vā yaṃkiñci vikārarūpaṃ kātum na vaṭṭati. Tattha tattha acchīni dassetvā, mālākammalatākammādīni vā katvā koṭṭitakāyabandhanampi na vaṭṭati, ujukameva pana macchakaṇṭakam vā khajjuripattakam vā maṭṭhapattikam vā katvā koṭṭitum vaṭṭati. Kāyabandhanassa dasā ekā vaṭṭati, dve tīṇi cattāripi vaṭṭanti. Tato param na vaṭṭanti. Rajjukakāyabandhanam ekameva vaṭṭati. Pāmaṅgasaṇṭhānam pana ekampi na vaṭṭati. Dasā pana pāmaṅgasaṇṭhānāpi vaṭṭati. Bahurajjuka ekato katvā ekena nirantaram veṭhetvā kataṃ bahurajjukanti na vattabbaṃ, taṃ vaṭṭati.

Kāyabandhanavidhe aṭṭhamaṅgalādikam yaṃkiñci vikārarūpaṃ na vaṭṭati, paricchedalekhāmattam vaṭṭati. Vidhakassa ubhosu antesu thirakaraṇatthāya ghaṭakam karonti, ayampi vaṭṭati.

Añjaniyam itthipurisacatuppadasakuṇarūpaṃ vā mālākamma latākamma makaradantaka gomuttaka aḍḍhacandakādibhedam vā vikārarūpaṃ na vaṭṭati, ghaṃsitvā vā chinditvā vā yathā vā na paññāyati, tathā suttena veṭhetvā vaḷaṇṇetabbā. Ujukameva pana caturamsā vā aṭṭhamsā vā soḷasamsā vā añjanī vaṭṭati, heṭṭhatopissā dve vā tisso vā vaṭṭalekhāyo vaṭṭanti, gīvāyampissā pidhānakabandhanattham ekā vaṭṭalekhā vaṭṭati.

Añjanisalākāyapi vaṇṇamaṭṭhakammaṃ na vaṭṭati. Añjanitthavikāyampi yaṃkiñci nānāvaṇṇena suttena vaṇṇamaṭṭhakammaṃ na vaṭṭati. Eseva nayo kuṇḍikākosakepi. Kuṇḍikāya vaṇṇamaṭṭhakammaṃ na vaṭṭati. Tathā sipāṭikāyam. Ekavaṇṇasuttana panettha yena kenaci sibbitum¹ vaṭṭati.

Āraṇṭakepi vaṭṭamaṇikam vā aññaṃ vā vaṇṇamaṭṭham na vaṭṭati, gīvāyam pana paricchedalekhā vaṭṭati. Pippalikepi maṇikam vā pilakam vā yaṃkiñci uṭṭhapetum na vaṭṭati, daṇḍake pana paricchedalekhā vaṭṭati. Nakhacchedanam valitakanyeva karonti, tasmā taṃ vaṭṭati. Uttarāraṇiyam vā adharāraṇiyam vā araṇidhanuke vā uparipellanaḍḍake vā mālākammādikam yaṃkiñci vaṇṇamaṭṭham na

1. Yaṃkiñci sibbitum (Syā, Ka)

vaṭṭati, pellanadaṇḍakassa pana vemajjhe maṇḍalam hoti, tattha paricchedalekhāmattam vaṭṭati. Sūcisaṇḍāsam karonti, yena sūcim ḍaṁsāpetvā ghaṁsanti, tattha makaramukhādikaṁ yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭham na vaṭṭati. Sūciḍaṁsanattham pana mukhamattam hoti, tam vaṭṭati.

Dantakaṭṭhacchedanavāsiyampi yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭham na vaṭṭati, ujukameva kappiyalohena ubhosu vā passesu caturāṁsam vā aṭṭhāṁsam vā bandhitum vaṭṭati. Kattaraḍḍepi yaṁkiñci vaṇṇamaṭṭham na vaṭṭati, heṭṭhā ekā vā dve vā vaṭṭalekhā upari ahicchattakamakulaṁmattañca vaṭṭati.

Telabhājanesu visāṇe vā nāḷiyam vā alābuke vā āmaṇḍasārake vā ṭhapetvā itthirūpaṁ, purisarūpañca avasesam sabbampi vaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭati.

Mañcapīṭhe bhisibimbohane bhūmattharaṇe pādapuñchane caṅkamanabhisiyā sammunṇaniyam kacavarachaddanake rajanadoṇikāya pānīya-uḷunke pānīyaghaṭe pādakathalikāya phalakapīṭhake valayādhārake daṇḍādhārake pattapidhāne tālavaṇṭe bījaneti etesu sabbam mālākammādivaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭati. Senāsane pana dvārakavāṭavāṭapānakavāṭādīsu sabbaratanamayampi vaṇṇamaṭṭhakammaṁ vaṭṭati.

Senāsane kiñci paṭisedhetabbaṁ natthi aññatra viruddhasenāsanā, viruddhasenāsanam nāma aññesam sīmāya rājavallabhehi katasenāsanam vuccati. Tasmā ye tādisam senāsanam karonti, te vattabbā “mā amhākaṁ sīmāya senāsanam karoṭhā”ti. Anādiyitvā karontiyeva, punapi vattabbā “mā evaṁ akattha, mā amhākaṁ uposathapavāraṇānaṁ antarāyamakattha, mā sāmaggim bhindittha, tumhākaṁ senāsanam katampi kataṭṭhāne na ṭhassatī”ti. Sace balakkārena karontiyeva, yadā tesam lajjiparisā ussannā hoti, sakkā ca hoti laddhum dhammiko vinicchayo, tadā tesam pesetabbaṁ “tumhākaṁ āvāsam harathā”ti. Sace yāva tatiyaṁ pesite haranti, sādhu. No ce haranti, ṭhapetvā bodhiñca cetiyañca avasesasenāsanāni bhinditabbāni, no ca kho aparibhogam karontehi, paṭipāṭiyā pana chadanagopānasī-iṭṭhakādīni apantvā tesam pesetabbaṁ “tumhākaṁ dabbasambhāre harathā”ti. Sace haranti,

sādhu. No ce haranti, atha tesu dabbasambhāresu himavassavātātapādīhi pūtibhūtesu vā corehi vā haṭesu agginā vā daḍḍhesu sīmasāmikā bhikkhū anupavajjā, na labbhā codetuṃ “tumhehi amhākaṃ dabbasambhārā nāsitā”ti vā “tumhākaṃ gīvā”ti vā. Yaṃ pana sīmasāmikehi bhikkhūhi kataṃ, taṃ sukatameva hotīti.

Pālimuttakavinicchayo niṭṭhito.

86. Evaṃ bhinnāya pana kuṭikāya Dhaniyassa parivittakkañca puna kuṭikaraṇatthāya ussāhañca dassetuṃ “**atha kho āyasmato**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **dāruḡahe gaṇakoti** rañño dārubhaṇḍāgāre dārugopako. **Devagahadārūnī**ti devena gahitadārūni, rājapaṭiggahitabhūtāni¹ dārūnīti attho. **Nagarapaṭisaṅkhārīkānī**ti nagarassa paṭisaṅkhārūpakaraṇāni. **Āpadatthāya nikkhattānī**ti aggidāhena vā purāṇabhāvena vā paṭirājūparundhanādinā vā gopuraṭṭālaka rājantepura hatthisālādīnaṃ vipatti āpadāti vuccati, tadatthaṃ nikkhattānīti vuttaṃ hoti. **Khaṇḍākhaṇḍikaṃ chedāpetvā**ti attano kuṭiyā pamāṇaṃ sallakkhetvā kiñci agge, kiñci majjhe, kiñci mūle khaṇḍākhaṇḍaṃ karonto chedāpesi.

87. **Vassakāro**ti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ. **Magadhamahāmattoti** Magadharaṭṭhe mahāmatto, mahatīyā issariyamattāya samannāgato. Magadharañño vā mahāmatto, mahā-amaccoti vuttaṃ hoti. **Anusaññāyamānoti** tattha tattha gantvā paccavekkhamāno. **Bhaṇeti** issarānaṃ nīcaṭṭhānikapurisālapanāṃ. **Bandhaṃ āṇāpesīti** brāhmaṇo pakatīyāpi tasmiṃ issāpakatova, so rañño “āṇāpehī”ti vacanaṃ sutvā yasmā “pakkosāpehī”ti rañña na vuttaṃ, tasmā “naṃ hatthesu ca pādesu ca bandhaṃ katvā āṇāpessāmi”ti bandhaṃ² āṇāpesi. **Addasa kho āyasmā Dhaniyoti** kathaṃ addasa? So kira attanā lesena dārūnaṃ haṭabhāvaṃ ñatvā “nissamsayaṃ esa dārūnaṃ kāraṇā rājakulato vadhaṃ vā bandhaṃ vā pāpuṇissati, tadā naṃ ahameva mocessāmi”ti niccakālaṃ tassa pavattim suṇantoyeva vicarati, tasmā taṅkhaṇaṇṇeva gantvā addasa. Tena vuttaṃ “addasa kho āyasmā Dhaniyo”ti. **Dārūnaṃ kiccāti** dārūnaṃ

1. Rājapariggahabhūtāni (Sī, Syā)

2. Baddhaṃ (Sī)

kāraṇā. **Purāhaṃ haññāmi**ti ahaṃ purā haññāmi, yāva ahaṃ na haññāmi, tāva tvaṃ eyyāsīti attho.

88. **Ingha bhante sarāpehīti** ettha **inghā**ti codanatthe nipāto.

Paṭhamābhisittoti abhisitto hutvā paṭhamam. **Evarūpiṃ vācam bhāsītāti** “dinnaññeva samaṇabrāhmaṇānaṃ tiṇakaṭṭhodakaṃ paribhuñjantū”ti imam evarūpiṃ vācam abhisitto hutvā paṭhamameva yaṃ tvaṃ abhāsi, taṃ sayameva bhāsivā idāni sarasi, na sarasīti vuttaṃ hoti¹. Rājāno kira abhisittamattāyeva dhammabheriṃ carāpentī “dinnaññeva samaṇabrāhmaṇānaṃ tiṇakaṭṭhodakaṃ paribhuñjantū”ti, taṃ sandhāya esa vadati. **Tesaṃ mayā sandhāya bhāsītanti** tesaṃ appamattakepi kukkucāyantānaṃ samitabāhitapāpānaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ tiṇakaṭṭhodakaharaṇaṃ sandhāya mayā etaṃ bhāsitaṃ, na tumhādisānanti adhippāyo. **Taṅca kho araṇṇe apariggahitanti** taṅca tiṇakaṭṭhodakaṃ yaṃ araṇṇe apariggahitaṃ hoti, etaṃ sandhāya mayā bhāsītanti dīpeti.

Lomena tvaṃ muttosīti ettha lomamiva lomaṃ, kiṃ pana taṃ, pabbajjālīṅgaṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā nāma dhuttā “maṃsaṃ khādissāmā”ti mahagghalomaṃ eḷakaṃ gaṇheyyuṃ, tamenam añño viññupuriso disvā “imassa eḷakassa maṃsaṃ kahāpaṇamattaṃ agghati, lomāni pana lomavāre lomavāre aneke kahāpaṇe agghantī”ti dve alomake eḷake datvā gaṇheyya, evaṃ so eḷako viññupurisaṃmāgama lomena mucceyya. Evameva tvaṃ imassa kammaṃ katattā vadhābandhanāraho, yasmā pana arahaddhajo sabbhi avajjharūpo, tvaṅca sāsane pabbajitattā yaṃ pabbajjālīṅgabhūtaṃ arahaddhajaṃ dhāresi, tasmā tvaṃ iminā pabbajjālīṅgalomena eḷako viya viññupurisaṃmāgama muttosīti.

Manussā ujjhāyantīti raṇṇo parisatī² bhāsamānassa sammukhā ca parammukhā ca sutvā tattha tattha manussā ujjhāyanti avajjhāyanti, avajānantā taṃ jhāyanti olokenti, lāmakato vā cintenti attho. **Khiyyantīti** tassa avaṇṇaṃ kathenti pakāsentī. **Vipācentīti** vitthārikaṃ karonti, sabbattha pattharanti, ayaṅca attho saddasatthānusārena veditabbo.

1. Idāni sarasīti vuttaṃ hoti (Ka)

2. Parisatīṃ (Sī)

Ayaṃ panettha yojanā—“alajjino ime samaṇā Sakyaputtiyā”ti-ādīni cintentā ujjhāyanti, “natthi imesaṃ sāmāññaṃ”ti-ādīni bhaṇantā khiyyanti, “apagatā ime sāmāññaṃ”ti-ādīni tattha tattha vitthārentā vipācentīti. Etena nayena imesaṃ padānaṃ ito parampi tattha tattha āgatapadānurūpena yojanā veditabbā. Tattha **brahmacārinoti** seṭṭhacārino. **Sāmāññanti** samaṇabhāvo. **Brahmaññanti** seṭṭhabhāvo. Sesaṃ uttānatthameva.

Raṇṇo dārūnīti ādimhi “adinnaṃ ādiyissatī”ti ayaṃ ujjhāyanattho. Yaṃ panetaṃ adinnaṃ ādiyi, taṃ dassetuṃ “raṇṇo dārūnī”ti vuttaṃ. Iti vacanabhede asammuyhantehi attho veditabbo. **Purāṇavohāriko mahāmattoti** bhikkhubhāvato purāṇe gihikāle vinicchayavohāre niyuttattā “vohāriko”ti saṅkhaṃ gato mahā-amacco.

Atha kho Bhagavā taṃ bhikkhuṃ etadavocāti Bhagavā sāmānyeva lokavohārampi jānāti, atītabuddhānaṃ paññattimpi jānāti “pubbepi Buddhā ettakena pārājikaṃ paññapenti, ettakena thullaccayaṃ, ettakena dukkaṭaṃ”ti, evaṃ santepi sace aññehi lokavohāraviññūhi saddhiṃ saṃsanditvā pādamattena pārājikaṃ paññapeyya, tenassa siyūṃ vattāro “sīlasaṃvaro nāma ekabhikkhussapi appameyyo asaṅkhyeyyo mahāpathavīsamudda-ākāsāni viya ativitthiṇṇo, kathaṃhi nāma Bhagavā pādamattakena nāsesī”ti. Tato Tathāgatassa ñāṇabalaṃ ajānantā sikkhāpadaṃ kopeyyuṃ, paññattampi sikkhāpadaṃ yathāṭhāne na tiṭṭheyya, lokavohāraviññūhi pana saddhiṃ saṃsanditvā paññatte so upavādo na hoti, aññadatthu evaṃ vattāro honti “imehi nāma agārikāpi pādamattena coraṃ hanantipi bandhantipi pabbājentipi, kasmā Bhagavā pabbajitaṃ na nāsessati, yena parasantakaṃ tiṇasalākamattampi na gahetabban”ti. Tathāgatassa ca ñāṇabalaṃ jānissanti, paññattampi ca sikkhāpadaṃ akuppaṃ bhavissati, yathāṭhāne ṭhassati, tasmā lokavohāraviññūhi saddhiṃ saṃsanditvā paññāpetukāmo sabbāvantāṃ parisāṃ anuvilokento **atha kho Bhagavā avidūre nisinnaṃ disvā taṃ bhikkhuṃ etadavoca** “kittakena kho bhikkhu rājā Māgadho Seniyo Bimbisāro coraṃ gahetvā hanati vā bandhati vā pabbajeti vā”ti.

Tattha **Māgadhoti** Magadhānaṃ issaro. **Seniyoti** senāya sampanno. **Bimbisāro**ti tassa nāmaṃ. **Pabbājeti vā**ti raṭṭhato nikkhāmeti. Sesamettha uttānatthameva. **Pañcamāsako pādoti** tadā Rājagahe vīsati māsa ko kahāpaṇo hoti, tasmā pañcamāsako pādo. Etena lakkhaṇena sabbajanapadesu kahāpaṇassa catuttho bhāgo “pādo”ti veditabbo. So ca kho porāṇassa nīlakahāpaṇassa vasena, na itaresaṃ rudradāmakādīnaṃ¹. Tena hi pādena atītabuddhāpi pārājikaṃ paññapesuṃ, anāgatāpi paññapessanti. Sabbabuddhānañhi pārājikavattumhi vā pārājike vā nāmattaṃ natthi, imāneva cattāri pārājikavattūni, imāneva cattāri pārājikāni, ito ūnaṃ vā atirekaṃ vā natthi. Tasmā Bhagavāpi Dhaniyaṃ vigarahitvā pādeneva dutiyapārājikaṃ paññapento “**yo pana bhikkhu adinnaṃ theyyasaṅkhātān**”ti-ādimāha.

Evam mūlacchejjasena dāḥaṃ katvā dutiyapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya Rajakabhaṇḍikavattu udapādi, tassupattidīpanatthametam vuttaṃ “**evañcidam Bhagavatā bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ hoti**”ti. Tassattho ca anupaññattisambandho ca **paṭhamapārājikavaṇṇanāyaṃ** vuttanayeneva veditabbo. Yathā ca idha, evam ito paresu sabbasikkhāpadesu. Yaṃ yaṃ pubbe vuttaṃ, taṃ taṃ sabbaṃ vajjetvā uparūpari apubbameva vaṇṇayissāma. Yadi hi yaṃ yaṃ vuttanayaṃ, taṃ taṃ punapi vaṇṇayissāma, kadā vaṇṇanāya antaṃ gamissāma. Tasmā yaṃ yaṃ pubbe vuttaṃ, taṃ taṃ sabbaṃ sādhu kaṃ upasallakkhetvā tattha tattha attho ca yojanā ca veditabbā. Apubbaṃ pana yaṃkiñci anuttānattham, taṃ sabbaṃ mayameva vaṇṇayissāma.

Dhaniyavattu vaṇṇanā niṭṭhitā.

90. **Rajakattharaṇaṃ gantvā**ti rajakatitthaṃ gantvā. Tañhi yasmā tattha rajakā vatthāni attharanti, tasmā rajakattharaṇanti vuccati.

Rajakabhaṇḍikanti rajakānaṃ bhaṇḍikaṃ. Rajakā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisaṇtā bahūni vatthāni ekekaṃ bhaṇḍikaṃ bandhanti, tato ekaṃ bhaṇḍikaṃ tesam pamādena apassantānaṃ avaharitvā thenetvāti attho.

1. Dudradāmakādīnaṃ (Ka)

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. **Gāmo nāmāti** evamādi “gāmā vā araṇṇā vā”ti ettha vuttassa gāmassa ca araṇṇassa ca pabhedadassanattamaṃ vuttaṃ. Tattha yasmiṃ gāme ekā eva kuṭi, ekaṃ gehaṃ seyyathāpi Malayajanapade. Ayaṃ ekakuṭiko gāmo nāma. Etena nayena aparepi veditabbā. **Amanusso** nāma yo sabbaso vā manussānaṃ abhāvena yakkhapariggahabhūto, yato vā manussā kenaci kāraṇena punapi āgantukāmā eva apakkantā. **Parikkhitto** nāma iṭṭhakapākāraṃ ādiṃ katvā antamaso kaṇṭakasākhāhipi parikkhitto. **Gonisādiniviṭṭho** nāma vīthisannivesādivasena anivisitvā yathā gāvo tattha tattha dve tayo nisīdanti, evaṃ tattha tattha dve tīṇi gharāni katvā nivīṭṭho. **Satthoti** jaṅghasatthasakaṭasatthādīsu yo koci. Imasmiṃca sikkhāpade nigamopi nagarampi gāmaggaṇeṇeva gahitanti veditabbāṃ.

Gāmūpacāroti-ādi araṇṇaparicchedadassanattamaṃ vuttaṃ. **Indakhīle** **ṭhitassāti** yassa gāmassa Anurādhapurasseva dve indakhīlā, tassa abbhantarime indakhīle ṭhitassa. Tassa hi bāhiro indakhīlo ābhidhammikanayena araṇṇasaṅkhepaṃ gacchati. Yassa pana eko, tassa gāmadvārabāhānaṃ vemajjhe ṭhitassa. Yatrāpi hi indakhīlo natthi, tatra gāmadvārabāhānaṃ vemajjhameva “indakhīlo”ti vuccati. Tena vuttaṃ “gāmadvārabāhānaṃ vemajjhe ṭhitassā”ti. **Majjhimassāti** thāmamajjhimassa, no pamāṇamajjhimassa, neva appathāmassa, na mahāthāmassa, majjhimathāmassāti vuttaṃ hoti. **Leḍḍupātoti** yathā mātugāmo kāke uḍḍāpento¹ ujukameva hatthaṃ ukkhipitvā leḍḍuṃ khipati, yathā ca udakukkhepe udakaṃ khipanti, evaṃ akhipitvā yathā taruṇamanussā attano balaṃ dassentā bāhaṃ pasāretvā leḍḍuṃ khipanti, evaṃ khittassa leḍḍussa patanaṭṭhānaṃ. Patito pana luṭṭhitvā yattha gacchati, taṃ na gahetabbāṃ.

Aparikkhittassa gāmassa **gharūpacāre** ṭhitassa **majjhimassa** **purisassa** **leḍḍupātoti** ettha pana nibbakosassa² udakapātāṭṭhāne ṭhitassa majjhimassa purisassa suppapāto vā musalapāto vā **gharūpacāro**

1. Uṭṭhāpento (Sī, Syā, Ka)

2. Nimbakosassa (Sī, Syā)

nāma. Tasmim̐ gharūpacāre ʔhitassa leḍḍupāto **gāmūpacāro**ti
Kurundaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. **Mahāpaccariyaṃpi** tādisameva. **Mahā-
 aṭṭhakathāyaṃ** pana “gharaṃ nāma gharūpacāro nāma gāmo nāma
 gāmūpacāro nāmā”ti mātikaṃ ʔhapetvā nibbakosassa
 udakapātaṭṭhānabbhantaram̐ **gharam̐** nāma. Yaṃ pana dvāre ʔhito mātugāmo
 bhājanadhovana-udakaṃ chaḍḍeti, tassa patanaṭṭhānaṃca mātugāmeneva
 antogehe ʔhitena pakatiyā bahi khittassa suppassa vā sammuṇṇaniyā vā
 patanaṭṭhānaṃca gharassa purato dvīsu koṇesu sambandhitvā majjhe
 rukkkhasūcidvāraṃ ʔhapetvā gorūpānaṃ pavesananivāraṇatthaṃ
 kataparikkhepo ca ayaṃ sabbopi **gharūpacāro** nāma. Tasmim̐ gharūpacāre
 ʔhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupātabbhantaram̐ **gāmo** nāma. Tato
 aññaṃ leḍḍupātassa abbhantaram̐ **gāmūpacāro** nāmāti vuttaṃ. Idamettha
 pamāṇaṃ. Yathā cettha, evaṃ sabbattha yo yo Aṭṭhakathāvādo vā theravādo
 vā pacchā vuccati, so pamāṇato daṭṭhabbo.

Yañcetaṃ **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ, taṃ Pāḷiyā viruddhamiva
 dissati. Pāḷiyaṃ hi “gharūpacāre ʔhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto”ti
 ettakameva vuttaṃ. Aṭṭhakathāyaṃ pana taṃ leḍḍupātaṃ gāmasaṅkhepaṃ
 katvā tato paraṃ gāmūpacāro vuttoti? Vuccate, saccameva¹ Pāḷiyaṃ vuttaṃ,
 adhippāyo panettha veditabbo. So ca Aṭṭhakathācariyānameva vidito. Tasmā
 yathā “gharūpacāre ʔhitassā”ti ettha gharūpacāralakkhaṇaṃ Pāḷiyaṃ
 avuttampi Aṭṭhakathāyaṃ vuttavasena gahitaṃ. Evaṃ sesampi gahetabbaṃ.

Tatrāyaṃ nayo—idha gāmo nāma duvidho hoti parikkhitto ca
 aparikkhitto ca. Tatra parikkhittassa parikkhepoyeva paricchedo, tasmā
 tassa visuṃ paricchedaṃ avatvā “gāmūpacāro nāma parikkhittassa gāmassa
 indakhīle ʔhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto”ti Pāḷiyaṃ vuttaṃ.
 Aparikkhittassa pana gāmassa gāmaparicchedo vattabbo. Tasmā tassa
 gāmaparicchedadassanatthaṃ “aparikkhittassa gāmassa gharūpacāre ʔhitassa
 majjhimassa purisassa leḍḍupāto”ti vuttaṃ. Gāmaparicchede ca dassite
 gāmūpacāralakkhaṇaṃ pubbe vuttanayeneva sakkā ñātunti puna “tattha
 ʔhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupāto”ti na vuttaṃ. Yo pana gharūpacāre

1. Sabbametaṃ (Sī), sabbameva (Syā)

ṭhitassa leḍḍupātāmyeva “gāmūpacāro”ti vadati, tassa gharūpacāro gāmoti āpajjati. Tato gharaṃ, gharūpacāro, gāmo, gāmūpacāroti esa vibhāgo saṅkarīyati¹, asaṅkarato cettha vinicchayo veditabbo vikāle gāmappavesanādīsu. Tasmā Pālīṇca Aṭṭhakathaṇca saṃsanditvā vuttanayenevettha gāmo ca gāmūpacāro ca veditabbo. Yopi ca gāmo pubbe mahā hutvā pacchā kulesu naṭṭhesu appako hoti, so gharūpacārato leḍḍupāteneva paricchinditabbo. Purimaparicchedo panassa parikkhittassāpi aparikkhittassāpi appamāṇamevāti.

Araññaṃ nāma ṭhapetvā gāmaṇca gāmūpacāraṇcāti imaṃ yathāvuttalakkhaṇaṃ gāmaṇca gāmūpacāraṇca ṭhapetvā imasmiṃ adinnādānasikkhāpade avasesaṃ araṇñaṃ nāmāti veditabbaṃ. Abhidhamme pana “araṇñaṇti nikkhamitvā bahi indakhilā sabbametaṃ araṇñaṇ”ti² vuttaṃ. Āraṇṇakasikkhāpade “āraṇṇakaṃ nāma senāsanaṃ pañcadhanusatikaṃ pacchimaṇ”ti³ vuttaṃ, taṃ indakhilato paṭṭhāya āropitena ācariyadhanunā pañcadhanusatappamāṇanti veditabbaṃ. Evaṃ Bhagavatā “gāmaṃ vā araṇṇā vā”ti etassa atthaṃ vibhajantena gharaṃ, gharūpacāro, gāmo, gāmūpacāro, araṇñaṇti pāpabhikkhūnaṃ lesokāsanisedhanatthaṃ pañca koṭṭhāsā dassitā, tasmā ghare vā gharūpacāre vā gāme vā gāmūpacāre vā araṇṇe vā pādagghanakato paṭṭhāya sassāmikaṃ bhaṇḍaṃ avaharantassa pārājikamevāti veditabbaṃ.

Idāni “adinnaṃ theyyasāṅkhātāṃ ādiyeyyā”ti-ādīnaṃ atthadassanatthaṃ **“adinnaṃ nāmā”**ti-ādīmāha. Tattha **adinnanti** Dantaponasikkhāpade attano santakampi appaṭiggahitaṃ kappiyaṃ ajjhoharaṇīyaṃ vuccati. Idha pana yaṃkiñci parapariggahitaṃ sassāmikaṃ bhaṇḍaṃ, tadetaṃ tehi sāmikehi kāyena vā vācāya vā na dinnanti adinnaṃ. Attano hatthato vā yathāṭhitaṭṭhānato vā na nissaṭṭhanti **anissaṭṭhaṃ**. Yathāṭṭhāne ṭhitampi anapekkhatāya na pariccattanti **apariccattaṃ**. Ārakkhasaṃvidhānena rakkhittatā **rakkhitaṃ**. Mañjūsādīsu pakkhipitvā gopitattā **gopitaṃ**. “Mama idan”ti taṇhāmamattena mamāyitattā **mamāyitaṃ**. Tāhi apariccāgarakkhaṇagopanāhi tehi bhaṇḍasāmikehi parehi pariggahitanti **parapariggahitaṃ**. Etaṃ adinnaṃ nāma.

1. Saṅkiyati (Ka)

2. Abhi 2. 260 piṭṭhe.

3. Vi 1. 377 piṭṭhe.

Theyyasaṅkhātanti ettha **thenoti** coro. Thenassa bhāvo **theyyam**, avaharaṇacittassetam adhivacanam. Saṅkhā saṅkhātanti atthato ekaṃ, koṭṭhāsassetam adhivacanam “saññānidānā hi papañcasāṅkhā”¹ti-ādīsu¹ viya. Theyyañca tam saṅkhātāncāti **theyyasaṅkhātām**, theyyacittasaṅkhāto eko cittakoṭṭhāsoti attho. Karaṇatthe cetam paccattavacanam, tasmā theyyasaṅkhātenāti atthato daṭṭhabbam. Yo ca theyyasaṅkhātena ādiyati, so yasmā theyyacitto hoti, tasmā byañjanam anādiyitvā atthameva dassetum “**theyyacitto avaharaṇacitto**”¹ti evamassa padabhājanam vuttanti veditabbam.

Ādiyeyya, hareyya, avahareyya, iriyāpatham vikopeyya, ṭhānā cāveyya, saṅketam vītināmeyyāti ettha pana paṭhamapadam abhiyogavasena vuttam, dutiyapadam aññesam bhaṇḍam harantassa gacchato vasena, tatiyapadam upanikkhittabhaṇḍavasena, catuttham saviññāṇakavasena, pañcamam thale nikkhattādivasena, chaṭṭham parikappavasena vā suṅkaghātavasena vā vuttanti veditabbam. Yojanā panettha ekabhaṇḍavasenapi nānābhaṇḍavasenapi hoti. Ekabhaṇḍavasena ca saviññāṇakeneva labbhati, nānābhaṇḍavasena saviññāṇakāviññāṇakamissakena.

Tattha nānābhaṇḍavasena tāva evaṃ veditabbam—**ādiyeyyāti** ārāmaṃ abhiyuñjati, āpatti dukkaṭassa. Sāmikassa vimatiṃ uppādeti, āpatti thullaccayassa. Sāmiko “na mayham bhavissatī”¹ti dhuraṃ nikkhipati, āpatti pārājikassa.

Hareyyāti aññassa bhaṇḍam haranto sīse bhāram theyyacitto āmasati, āpatti dukkaṭassa. Phandāpeti, āpatti thullaccayassa. Khandham oropeti, āpatti pārājikassa.

Avahareyyāti upanikkhittam bhaṇḍam “dehi me bhaṇḍan”¹ti vuccamāno “nāham gaṇhāmī”¹ti bhaṇati, āpatti dukkaṭassa. Sāmikassa vimatiṃ uppādeti, āpatti thullaccayassa. Sāmiko “na mayham dassatī”¹ti dhuraṃ nikkhipati, āpatti pārājikassa.

1. Khu 1. 414 piṭṭhe Suttanipāte.

Iriyāpatham vikoṭṭhāyāti “sahabhaṇḍahārakam nassāmī”ti paṭhamam pādam saṅkāmeti, āpatti thullaccayassa. Dutiyam pādam saṅkāmeti, āpatti pārājikassa.

Ṭhānā cāveyyāti thalaṭṭham bhaṇḍam theyyacitto āmasati, āpatti dukkaṭassa. Phandāpeti, āpatti thullaccayassa. Ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassa.

Saṅketam vītināmeyyāti parikkappaṭṭhānam paṭhamam pādam atikkāmeti, āpatti thullaccayassa. Dutiyam pādam atikkāmeti, āpatti pārājikassa. Atha vā paṭhamam pādam suṅkaghātam atikkāmeti, āpatti thullaccayassa. Dutiyam pādam atikkāmeti, āpatti pārājikassāti ayamettha nānābhaṇḍavasena yojanā.

Ekabhaṇḍavasena pana sassāmikam dāsam vā tiracchānam vā yathāvuttana abhiyogādinā nayena ādiyati vā harati vā avaharati vā iriyāpatham vā vikoṭṭhāyati, ṭhānā vā cāveti, paricchedam vā atikkāmeti. Ayamettha ekabhaṇḍavasena yojanā.

Pañcavīsati-avahārakathā

Apica imāni cha padāni vaṇṇentena pañca pañcake samodhānetvā pañcavīsati avahārā dassetabbā. Evaṃ vaṇṇayatā hi idaṃ adinnādānapārājikam suvaṇṇitam hoti. Imasmim ca ṭhāne sabba-aṭṭhakathā ākulā luḷitā duviññeyyavinicchayā. Tathā hi sabba-aṭṭhakathāsu yāni tāni Pāḷiyam “pañcahākārehi adinnam ādiyantassa āpatti pārājikassa, parapariggahitañca hoti”ti-ādinā nayena avahāraṅgāni vuttāni, tānipi gahetvā katthaci ekaṃ pañcakam dassitam, katthaci “chahākārehi”ti āgatehi saddhim dve pañcakāni dassitāni. Etāni ca pañcakāni na honti. Yattha hi ekekena padena avahāro sijjhati, taṃ pañcakam nāma vuccati. Ettha pana sabbehipi padehi ekoyeva avahāro. Yāni ca tattha labbhamānāniyeva pañcakāni dassitāni, tesampi na sabbesam attho pakāsito. Evamimasmim ṭhāne sabba-aṭṭhakathā ākulā luḷitā duviññeyyavinicchayā, tasmā **pañca pañcake** samodhānetvā dassiyamānā ime **pañcavīsati avahārā** sādhuṃ sallakkhetabbā.

Pañca pañcakāni nāma nānābhaṇḍapañcakam, ekabhaṇḍapañcakam, sāhatthikapañcakam, pubbapayogapañcakam, theyyāvahārapañcakanti. Tattha nānābhaṇḍapañcakañca ekabhaṇḍapañcakañca “ādiyeyya hareyya avahareyya iriyāpatham vikopeyya ṭhānā cāveyyā”ti imesaṃ padānam vasena labbhanti, tāni pubbe yojetvā dassitanayeneva veditabbāni. Yaṃ panetaṃ “saṅketam vītināmeyyā”ti chaṭṭham padaṃ, taṃ parikappāvahārassa ca nissaggiyāvahārassa ca sādharmaṇaṃ. Tasmā taṃ tatiyapañcamesu pañcakesu labbhamānapadavasena yojetabbaṃ. Vuttam nānābhaṇḍapañcakañca ekabhaṇḍapañcakañca.

Katamaṃ sāhatthikapañcakam? Pañca avahārā sāhatthiko āṇattiko nissaggiyo atthasādhako dhuranikkhepoti. Tattha **sāhatthiko** nāma parassa bhaṇḍam sahatthā avaharati. **Āṇattiko** nāma “asukassa bhaṇḍam avahārā”ti aññaṃ āṇāpeti. **Nissaggiyo** nāma antosunīkaghāte ṭhito bahisunīkaghātam pāṭeti, āpatti pārājikassāti iminā ca saddhim “saṅketam vītināmeyyā”ti idaṃ padayojanaṃ labhati. **Atthasādhako** nāma “asukam nāma bhaṇḍam yadā sakkosi, tadā avahārā”ti āṇāpeti. Tattha sace paro anantarāyiko hutvā taṃ avaharati, āṇāpako āṇattikkhaṇeveya pārājiko hoti, avahārako pana avahaṭakāle. Ayaṃ atthasādhako. **Dhuranikkhepo** pana upanikkhittabhaṇḍavasena veditabbo. Idaṃ sāhatthikapañcakam.

Katamaṃ pubbapayogapañcakam? Aparepi pañca avahārā pubbapayogo sahapayogo saṃvidāvahāro saṅketakammaṃ nimittakammanti. Tattha āṇattivasena **pubbapayogo** veditabbo, ṭhānā cāvanavasena **sahapayogo**, itare pana tayo Pāḷiyam¹ āgatanayeneva veditabbāti. Idaṃ pubbapayogapañcakam.

Katamaṃ theyyāvahārapañcakam? Aparepi pañca avahārā theyyāvahāro pasayhāvahāro parikappāvahāro paṭicchannāvahāro kusāvahāroti. Te pañcapi “aññataro bhikkhusaṃghassa cīvare bhāḍiyamāne theyyacitto kusaṃ saṅkāmetvā cīvaraṃ aggahesī”ti² etasmiṃ

1. Vi 1. 65 piṭṭhe.

2. Vi 1. 73 piṭṭhe; Upari 330 piṭṭhe.

kusasaṅkāmanavatthusmiṃ vaṇṇayissāma. Idaṃ theyyāvahārapañcakam. Evamimāni pañca pañcakāni samodhānetvā ime pañcavīsati avahārā veditabbā.

Imesu ca pana pañcasu pañcakesu kusalena vinayadharena otiṇṇaṃ vatthum sahasā avinicchinitvāva **pañca ṭhānāni** oloketabbāni. Yāni sandhāya porāṇā āhu—

“Vatthum kālaṇca desaṇca, agghaṃ paribhogapañcamam.
Tulayitvā pañca ṭhānāni, dhāreyyatthaṃ vicakkhaṇo”ti.

Tattha **vatthunt**i bhaṇḍam. Avahārakena hi “mayā idaṃ nāma avahaṭan”ti vuttepi āpattiṃ anāropetvāva taṃ bhaṇḍam sassāmikaṃ vā assāmikaṃ vāti upaparikkhitabbaṃ. Sassāmikepi sāmikānaṃ sālayabhāvo vā nirālayabhāvo vā upaparikkhitabbo. Sace tesaṃ sālayakāle avahaṭaṃ, bhaṇḍam agghāpetvā āpatti katabbā. Sace nirālayakāle, na pārājikena kāretabbo. Bhaṇḍasāmikesu pana bhaṇḍam āharāpentesu bhaṇḍam dātabbaṃ. Ayamettha sāmīci.

Imassa panatthassa dīpanatthamidaṃ vatthu—**Bhātiyarāj**akāle kira mahācetiyaṇapūjāya dakkhiṇadisato eko bhikkhu sattahatthaṃ paṇḍukāsāvaṃ amse karitvā cetiyaṅgaṇaṃ pāvisi, taṅkhaṇameva ca rājāpi cetiyavandanatthaṃ āgato. Tattha ussāraṇāya vattamānāya mahājanasammaddo ahoṣi. Atha so bhikkhu janasammaddapīlito amṣato patantaṃ kāsāvaṃ adisvāva nikkhanto, nikkhamitvā ca kāsāvaṃ apassanto “ko īdise janasammadde kāsāvaṃ lacchatī, na dāni taṃ mayhan”ti dhuranikkhepaṃ katvā gato. Athañño bhikkhu pacchā āgacchanto taṃ kāsāvaṃ disvā theyyacittena gahetvā puna vippaṭṭisārī hutvā “assamaṇo dānimhi, vibbhamissāmī”ti citte uppannepi “vinayadhare pucchitvā ñassāmī”ti cintesi.

Tena ca samayena **Cūlasumanatthero** nāma sabbapariyattidharo vinayācariyapāmoḁkho Mahāvihāre paṭivasati. So bhikkhu theram upasaṅkamitvā vanditvā okāsaṃ kāretvā attano kukkucam pucchi, thero tena bhaṭṭhe janakāye pacchā āgantvā gahitabhāvaṃ ñatvā “atthi dāni ettha okāso”ti cintetvā āha “sace kāsāvasāmikaṃ

bhikkhum āneyyāsi, sakkā bhaveyya tava paṭiṭṭhā kātun”ti. Kathāhaṃ bhante taṃ dakkhissāmīti. Tahiṃ tahiṃ gantvā olokehīti. So pañcapi Mahāvihāre oloketvā neva addakkhi. Tato naṃ thero pucchi “katarāya disāya bahū bhikkhū āgacchantī”ti. Dakkhiṇadisāya bhanteti. Tena hi kāsāvaṃ dīghato ca tiriyañca minitvā ṭhapehi, ṭhapetvā dakkhiṇadisāya vihārapaṭipāṭiyā vicinitvā taṃ bhikkhum ānehīti. So tathā katvā taṃ bhikkhum disvā therassa santikaṃ ānesi. Thero pucchi “tavedaṃ kāsāvaṃ”ti. Āma bhanteti. Kuhiṃ te pātitaṃ. So sabbaṃ ācikkhi. Thero pana tena kataṃ dhuranikkhepaṃ sutvā itaraṃ pucchi “tayā idaṃ kuhiṃ disvā gahitaṃ”ti. Sopi sabbaṃ ārocesi. Tato naṃ thero āha “sace te suddhacittena gahitaṃ abhavissa, anāpattiyeva te assa, theyyacittena pana gahitattā dukkaṭaṃ āpannosi, taṃ desetvā anāpattiko hohi, idaṃ kāsāvaṃ attano santakaṃ katvā etasseva bhikkhuno dehi”ti. So bhikkhu amateneva abhisitto paramassāsappatto ahoṣīti. Evaṃ vatthu oloketabbaṃ.

Kāloti avahārakālo. Tadeva hi bhaṇḍaṃ kadāci samagghaṃ hoti, kadāci mahagghaṃ. Tasmā taṃ bhaṇḍaṃ yasmiṃ kāle avahaṭaṃ, tasmimyeva kāle yo tassa aggho hoti, tena agghena āpatti kāretabbā. Evaṃ kālo oloketabbo.

Desoti avahāradeso. Tañhi bhaṇḍaṃ yasmiṃ dese avahaṭaṃ, tasmimyeva dese yo tassa aggho hoti, tena agghena āpatti kāretabbā. Bhaṇḍuṭṭhānadese hi bhaṇḍaṃ samagghaṃ hoti, aññattha mahagghaṃ.

Imassāpi ca atthassa dīpanatthamidaṃ vatthu—antarasamudde kira eko bhikkhu susaṇṭhānaṃ nāḷikeraṃ labhitvā bhamāṃ āropetvā saṅkhathālakasadisāṃ manoramaṃ pānīyathālakaṃ katvā tattheva ṭhapetvā cetiyagiriṃ agamāsi. Athañño bhikkhu antarasamuddaṃ gantvā tasmim vihāre paṭivasanto taṃ thālakaṃ disvā theyyacittena gahetvā cetiyagirimeva āgato. Tassa tattha yāguṃ pivantassa taṃ thālakaṃ disvā thālakasāmiko bhikkhu āha “kuto te idaṃ laddhaṃ”ti. Antarasamuddato me ānītaṃ. So taṃ “netāṃ tava santakaṃ, theyyāya te gahitaṃ”ti

saṃghamajjhaṃ ākaḍḍhi. Tattha ca vinicchayaṃ alabhitvā Mahāvihāraṃ agamiṃsu. Tattha bheriṃ paharāpetvā mahācetiyaśamīpe sannipātaṃ katvā vinicchayaṃ ārabhiṃsu. vinayadharattherā avahāraṃ saññāpesuṃ.

Tasmim ca sannipāte **Ābhidhammikagodattatthero** nāma vinayakusalo hoti, so evamāha “iminā idaṃ thālakaṃ kuhiṃ avahaṭaṇ”ti. Antarasamudde avahaṭanti. Tatridaṃ kiṃ agghatīti. Na kiñci agghati, tatra hi nālīkeraṃ bhinditvā miñjaṃ khāditvā kapālaṃ chaḍḍenti, dāru-atthaṃ pana pharatīti. Imassa bhikkhuno ettha hatthakammaṃ kiṃ agghatīti. Māsakaṃ vā ūnamāsakaṃ vāti. Atthi pana katthaci Sammāsambuddena māsakena vā ūnamāsakena vā pārājikaṃ paññattanti. Evaṃ vutte “sādhū sādhu sukathitaṃ suvinicchitaṃ”ti ekasādhukāro ahosi. Tena ca samayena **Bhātiyarājāpi** cetiyavandanatthaṃ nagarato nikkhamanto taṃ saddaṃ sutvā “kiṃ idan”ti pucchitvā sabbaṃ paṭipāṭiyā sutvā nagare bheriṃ carāpesi “mayi sante bhikkhūnampi bhikkhunīnampi gihīnampi adhikaraṇaṃ Ābhidhammikagodattattherena vinicchitaṃ suvinicchitaṃ, tassa vinicchaye atīṭṭhamānaṃ rājāṇāya ṭhapemī”ti. Evaṃ deso oloketabbo.

Agghoti bhaṇḍaggho. Navabhaṇḍassa hi yo aggho hoti, so pacchā parihāyati. Yathā navadhoto patto aṭṭha vā dasa vā agghati, so pacchā bhinno vā chiddo vā āṇigaṇṭhikāhato vā appaggho hoti, tasmā na sabbadā bhaṇḍaṃ pakati-aggheneva kātabbanti. Evaṃ aggho oloketabbo.

Paribhogoti bhaṇḍaparibhogo. Paribhogenāpi hi vāsi-ādibhaṇḍassa aggho parihāyati. Tasmā evaṃ upaparikkhitabbaṃ, sace koci kassaci pādagghanakaṃ vāsiṃ harati, tatra vāsisāmiko pucchitabbo “tayā ayaṃ vāsi kittakena kītā”ti. Pādena bhanteti. Kiṃ pana te kiṇitvāva ṭhapitā, udāhu taṃ vaḷañjesīti. Sace vadati “ekadivasaṃ me dantakaṭṭhaṃ vā rajanachallīṃ vā pattapacanakadāruṃ vā chinnaṃ, ghaṃsitvā vā nisitā”ti. Athassā porāṇo aggho bhaṭṭhoti veditabbo. Yathā ca vāsiyā evaṃ añjaniyā vā añjanisalakāya vā kuñcikāya vā palālana vā thusehi vā iṭṭhakacuṇṇena vā ekavāraṃ ghaṃsitvā dhovanamattenāpi aggho bhassati. Tipumaṇḍalassa makaradantacchedanenāpi

parimajjitamattenāpi, udakasāṭikāya sakim nivāsanapārūpanenāpi paribhogasīsenā amse vā sīse vā ṭhapanamattenāpi, taṇḍulādīnaṃ papphoṭanēnāpi tato ekaṃ vā dve vā apanayanenāpi, antamaso ekaṃ pāsāṇasakkharaṃ uddharitvā chaḍḍitamattenāpi, sappitelādīnaṃ bhājanantaraparivattanēnāpi, antamaso tato makkhikaṃ vā kipillikaṃ vā uddharitvā chaḍḍitamattenāpi, guḷapiṇḍakassa madhurabhāvajānanatthaṃ nakhena vijjhivā aṇumattaṃ gahitamattenāpi aggho bhassati. Tasmā yaṃkiñci pādagghanakaṃ vuttanayeneva sāmikehi paribhogena ūnaṃ kataṃ hoti, na taṃ avahaṭo bhikkhu pārājikena kātabbo. Evaṃ paribhogo oloketabbo. Evaṃ imāni tulayitvā pañca ṭhānāni dhāreyyatthaṃ vicakkhaṇo, āpattiṃ vā anāpattiṃ vā garukaṃ vā lahukaṃ vā āpattiṃ yathāṭhāne ṭhapeyyāti.

Niṭṭhito “ādiyeyya -pa- saṅketam vītināmeyyā”ti

Imesaṃ padānaṃ vinicchayo.

Idāni yadidaṃ “yathārūpe adinnādāne”ti-ādīni vibhajantena “yathārūpaṃ nāmā”ti-ādī vuttaṃ. Tattha yathārūpanti yathājātikaṃ. Taṃ pana yasmā pādato paṭṭhāya hoti, tasmā “**pādaṃ vā pādārahaṃ vā atirekapādaṃ vā**”ti āha. Tattha pādēna kahāpaṇassa catutthabhāgaṃ akappiyabhaṇḍameva dasseti, pādārahena pādagghanakaṃ kappiyabhaṇḍaṃ, atirekapādēna ubhayampi. Ettāvatā sabbākāreṇa dutiyapārājikappahonakavatthu dassitaṃ hoti.

Pathabyā rājāti sakalapathaviyā rājā dīpacakkavattī Asokasadiso, yo vā panaññopi ekadīpe rājā Sīhaḷarājasadiso. **Padesarājāti** ekadīpassa padesissaro Bimbisārapasenadi-ādayo viya. **Maṇḍalikā** nāma ye dīpapadesepi ekamekaṃ maṇḍalaṃ bhuñjanti. **Antarabhogikā** nāma dvinnāṃ rūjūnaṃ antarā katipayagāmasāmikā. **Akkhadassāti** dhammavinicchanaṃ, te dhammasabhāyaṃ nisīditvā aparādhānurūpaṃ corānaṃ hatthapādacchejjādiṃ anusāsanti. Ye pana ṭhānantarappattā amaccā vā rājakumārā vā katāparādhā honti, te rañño āroceti, garukaṃ ṭhānaṃ sayam na vinicchinti. **Mahāmattāti** ṭhānantarappattā mahā-amaccā,

tepi tattha tattha gāme vā nigame vā nisīditvā rājakiccaṃ karonti. **Ye vā panāti** aññepi ye rājakulanissitā vā sakissariyanissitā¹ vā hutvā chejjabhejjaṃ anusāsanti, sabbepi te imasmim atthe “rājāno”ti dasseti.

Haneyyunti potheyyuñceva chindeyyuñca. **Pabbājeyyunti** nīhareyyuṃ. **Corosīti** evamādīni ca vatvā paribhāseyyuṃ. Tenevāha “paribhāso eso”ti. **Purimaṃ upādāyāti** methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā pārājikaṃ āpattiṃ āpannaṃ puggalaṃ upādāya. Sesam pubbe vuttanayattā, uttānapadatthattā ca pākaṭamevāti.

93. Evaṃ uddiṭṭhasikkhāpadaṃ padānukkamena vibhajitvā idāni yaṃ taṃ “ādiyeyyā”ti-ādīhi chahi paḍeḥi saṅkhepato ādānaṃ dassetvā saṅkhepato eva “pādaṃ vā pādārahaṃ vā atirekapādaṃ vā”ti ādātabbabaṇḍaṃ dassitaṃ, taṃ yattha yattha ṭhitaṃ yathā yathā ādānaṃ gacchati, anāgate pāpabhikkhūnaṃ lesokāsanirundhanatthaṃ tathā tathā vitthārato dassetuṃ “**bhūmaṭṭhaṃ thalaṭṭhaṃ**”ti-ādinā nayena mātikaṃ ṭhapetvā “**bhūmaṭṭhaṃ nāma baṇḍaṃ bhūmiyaṃ nikkhittaṃ hoti**”ti-ādinā nayena tassa vibhaṇḍaṃ āha.

Bhūmaṭṭhakathā

94. Tatrāyaṃ anuttānapadavaṇṇanāya saddhiṃ vinicchayakathā. **Nikhātanti** bhūmiyaṃ khaṇitvā ṭhapitaṃ. **Paṭicchannanti** paṃsu-itṭhakādīhi paṭicchannaṃ. **Bhūmaṭṭhaṃ baṇḍaṃ -pa- gacchati vā, āpatti dukkaṭassāti** taṃ evaṃ nikhaṇitvā vā paṭicchādetvā vā ṭhapitattā bhūmiyaṃ ṭhitaṃ baṇḍaṃ yo bhikkhu kenacideva upāyena ñatvā “āharissāmi”ti theyyacitto hutvā rattibhāge uṭṭhāya gacchati, so baṇḍaṭṭhānaṃ appatvāpi sabbakāyavacīvikāresu dukkaṭaṃ āpajjati. Kathaṃ? So hi tassa āharaṇatthāya uṭṭhahanto yaṃ yaṃ aṅgapaccaṅgaṃ phandāpeti, sabbattha dukkaṭameva. Nivāsanapārūpanaṃ saṇṭhapeti, hatthavāre hatthavāre dukkaṭaṃ. “Mahantaṃ nidhānaṃ na sakkā ekena āharituṃ, dutiyaṃ pariyessissāmi”ti kassaci sahāyassa santikaṃ gantukāmo dvāraṃ

vivarati, padavāre ca hatthavāre ca dukkaṭaṃ. Dvārapidahane pana aññasmim vā gamanassa anupakāre anāpatti. Tassa nipannokāsaṃ gantvā “itthannāmā”ti pakkosati, tamatthaṃ ārocetvā “ehi gacchāmā”ti vadati, vācāya vācāya dukkaṭaṃ. So tassa vacanena utṭhahati, tassāpi dukkaṭaṃ. Utṭhahitvā tassa santikaṃ gantukāmo nivāsanapārūpanaṃ saṇṭhapeti, dvāraṃ vivaritvā tassa samīpaṃ gacchati, hatthavārapadavāresu sabbattha dukkaṭaṃ. So taṃ pucchati “asuko ca asuko ca kuhiṃ, asukañca asukañca pakkosāhi”ti, vācāya vācāya dukkaṭaṃ. Sabbe samāgate disvā “mayā asukasmim nāma ṭhāne evarūpo nidhi upaladdho, gacchāma taṃ gahetvā puññāni ca karissāma, sukhañca jīvissāmā”ti vadati, vācāya vācāya dukkaṭameva.

Evam laddhasahāyo kudālaṃ¹ pariyesati. Sace panassa attano kudālo atthi, “taṃ āharissāmī”ti gacchanto ca gaṇhanto ca āharanto ca sabbattha hatthavārapadavāresu dukkaṭaṃ āpajjati. Sace natthi, aññaṃ bhikkhuṃ vā gahaṭṭhaṃ vā gantvā yācati, yācanto ca sace “kudālaṃ me dehi, kudālena me attho, kiñci kātabbaṃ atthi, taṃ katvā paccāharissāmī”ti musā abhaṇanto yācati, vācāya dukkaṭaṃ. Sace “mātikā sodhetabbā atthi, vihāre bhūmikammaṃ kātabbaṃ atthi”ti musāpi bhaṇati, yaṃ yaṃ vacanaṃ musā, tattha tattha pācittiyaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṃ, taṃ pamādalikhanti veditabbaṃ. Na hi adinnādānassa pubbapayoge pācittiyaṭṭhāne dukkaṭaṃ nāma atthi. Sace pana kudālassa daṇḍo natthi, “daṇḍaṃ karissāmī”ti vāsim vā pharasaṃ vā niseti, tadatthāya gacchati, gantvā sukkhakaṭṭhaṃ chindati tacchati ākoṭeti, sabbattha hatthavārapadavāresu dukkaṭaṃ. Allarukkaṃ chindati, pācittiyaṃ. Tato paraṃ sabbapayogesū dukkaṭaṃ. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ** pana **Mahāpaccariya**ñca tattha jātakakaṭṭhalatāchedanatthaṃ vāsipharaṣaṃ pariyesantānampi dukkaṭaṃ vuttaṃ. Sace pana tesāṃ evaṃ hoti “vāsipharasukudāle yācantā āsaṅkitā bhavissāma, lohaṃ samuṭṭhāpetvā karomā”ti tato araṇṇaṃ gantvā lohābījattaṃ pathaviṃ khaṇanti, akappiyapathaviṃ khaṇantānaṃ dukkaṭeḥi saddhiṃ pācittiyānīti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ. Yathā ca idha, evaṃ sabbattha pācittiyaṭṭhāne

1. Kuddālaṃ (Sī)

dukkaṭā na muccati. Kappiyapathaviṃ khaṇantānaṃ dukkaṭāṇīyeva. Bijaṃ pana gahetvā tato paraṃ sabbakiriyāsu payoge payoge dukkaṭaṃ.

Piṭakapariyesanepi hatthavārapadavāresu vuttanayeneva dukkaṭaṃ, musāvāde pācittiyaṃ. Piṭakaṃ kātukāmatāya vallicchedane pācittiyanti sabbaṃ purimanayeneva veditabbaṃ. **Gacchati vā, āpatti kukkaṭassā**ti evaṃ pariyiṭṭhasahāyakudālapiṭako nidhiṭṭhānaṃ gacchati, padavāre padavāre dukkaṭaṃ. Sace pana gacchanto “imaṃ nidhiṃ laddhā Buddhapūjaṃ vā dhammapūjaṃ vā saṃghabhattaṃ vā karissāmi”ti kusalaṃ uppādeti, kusalacittena gamane anāpatti. Kasmā? “Theyyacitto dutiyaṃ vā -pa-gacchati vā, āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā. Yathā ca idha, evaṃ sabbattha attheyyacittassa anāpatti. Maggato okkamma nidhānaṭṭhānaṃ gamanattāya maggaṃ karonto bhūtagāmaṃ chindati, pācittiyaṃ. Sukkhakaṭṭhaṃ chindati, dukkaṭaṃ.

Tatthajātakanti ciranihitāya kumbhiyā upari jātakam. **Kaṭṭham vā lataṃ vā**ti na kevalaṃ kaṭṭhalatameva, yaṃkiñci allam vā sukkaṃ vā tiṇarukkhalatādiṃ chindantassa sahapayogattā dukkaṭameva hoti.

Aṭṭhavidham hetam **dukkaṭam** nāma imasmiṃ ṭhāne samodhānetvā therehi dassitaṃ pubbapayogadukkaṭam, sahapayogadukkaṭam, anāmāsadukkaṭam durupaciṇṇadukkaṭam, vinayadukkaṭam, ñātadukkaṭam, ñattidukkaṭam, paṭissavadukkaṭanti. Tattha “theyyacitto dutiyaṃ vā kudālam vā piṭakaṃ vā pariyesati gacchati vā, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ **pubbapayogadukkaṭam** nāma. Ettha hi dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭam, pācittiyaṭṭhāne pācittiyameva hoti. “Tatthajātakam kaṭṭham vā lataṃ vā chindati, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ **sahapayogadukkaṭam** nāma. Ettha pana pācittiyavatthu ca dukkaṭavatthu ca dukkaṭaṭṭhāneyeva tiṭṭhati. Kasmā? Avahārassa sahapayogattāti. Yaṃ pana dasavidham ratanaṃ, sattavidham dhaññaṃ, sabbañca āvudhabhaṇḍādiṃ āmasantassa dukkaṭam vuttaṃ, idaṃ **anāmāsadukkaṭam** nāma. Yaṃ kadalinaḷikerādīnaṃ tatthajātakaphalāni āmasantassa dukkaṭam vuttaṃ, idaṃ **durupaciṇṇadukkaṭam** nāma. Yaṃ pana piṇḍāya carantassa patte raje patite pattam appaṭiggahetvā adhovitvā vā tattha bhikkham gaṇhantassa dukkaṭam vuttaṃ,

idaṃ **vinayadukkaṭaṃ** nāma. “Sutvā na vadanti, āpatti dukkaṭassā”¹ idaṃ **ñātadukkaṭaṃ** nāma. Yaṃ ekādasasu samanubhāsanāsu “ñattiyā dukkaṭaṃ”² vuttaṃ, idaṃ **ñattidukkaṭaṃ** nāma. “Tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassā”³ idaṃ **paṭissavadukkaṭaṃ** nāma. Idaṃ pana sahapayogadukkaṭaṃ, tena vuttaṃ “yaṃkiñci allāṃ vā sukkhaṃ vā tiṇarukkhalatādiṃ chindantassa sahapayogattā dukkaṭameva hoti”⁴ti.

Sace panassa tatthajātake tiṇarukkhalatādimhi chinnepi lajjidhammo okkamati, saṃvaro uppajjati, chedanapaccayā dukkaṭaṃ desetvā muccati. Atha dhuranikkhepaṃ akatvā sa-ussāhova paṃsum khaṇati, chedanadukkaṭaṃ paṭippassambhati, khaṇanadukkaṭe patiṭṭhāti. Akappiyapatheviṃ khaṇantopi hi idha sahapayogattā dukkaṭameva āpajjati. Sace panassa sabbadisāsu khaṇitvā kumbhimūlaṃ pattassāpi lijjidhammo okkamati, khaṇanapaccayā dukkaṭaṃ desetvā muccati.

Byūhati vāti atha pana sa-ussāhova paṃsum viyūhati, ekapasse rāsīṃkaroti, khaṇanadukkaṭaṃ paṭippassambhati, viyūhanadukkaṭe patiṭṭhāti. Tañca paṃsum tattha tattha puñjaṃ karonto payoge payoge dukkaṭaṃ āpajjati. Sace pana rāsīṃkatvāpi dhuranikkhepaṃ karoti, lajjidhammaṃ āpajjati, viyūhanadukkaṭaṃ desetvā muccati. **Uddharati vāti** atha pana sa-ussāhova paṃsum uddharitvā bahi pāpeti, viyūhanadukkaṭaṃ paṭippassambhati, uddharanadukkaṭe patiṭṭhāti. Paṃsum pana kudālena vā hatthehi vā pacchiyā vā tahiṃ tahiṃ pātentto payoge payoge dukkaṭaṃ āpajjati. Sace pana sabbaṃ paṃsum nīharitvā kumbhiṃ thalaṭṭhaṃ katvāpi lajjidhammaṃ āpajjati, uddharanadukkaṭaṃ desetvā muccati. Atha pana sa-ussāhova kumbhiṃ āmasati, uddharanadukkaṭaṃ paṭippassambhati, āmasanadukkaṭe patiṭṭhāti. Āmasitvāpi ca lajjidhammaṃ āpajjanto āmasanadukkaṭaṃ desetvā muccati. Atha sa-ussāhova kumbhiṃ phandāpeti, āmasanadukkaṭaṃ paṭippassambhati, “phandāpeti, āpatti thullaccayassā”⁵ti vuttathullaccaye patiṭṭhāti.

Tatrāyaṃ dukkaṭathullaccayānaṃ dvinnampi vacanatto—paṭhamāṃ tāvettha duṭṭhu kataṃ Satthārā vuttakiccaṃ virādhettvā katanti **dukkhaṭaṃ**, atha vā duṭṭhaṃ⁴ kataṃ,

1. Vi 1. 269 piṭṭhe. 2. Vi 1. 267 piṭṭhādīsu. 3. Vi 3. 214 piṭṭhe. 4. Duṭṭhu (Ka)

virūpā sā kiriya bhikkhukiriyānaṃ majjhe na sobhatīti evampi **dukkaṭaṃ**.
Vuttañcetam—

“Dukkaṭaṃ iti yaṃ vuttaṃ, taṃ suṇohi yathātatham.
Aparaddham viraddhañca, khalitaṃ yañca dukkaṭaṃ.
Yaṃ manusso kare pāpaṃ, āvi vā yadi vā raho.
Dukkaṭanti pavedenti, tenetaṃ iti vuccatī”¹.

Itaraṃ pana thūlattā, accayattā ca **thullaccayaṃ**. “Samparāye ca duggati², yaṃ hoti kaṭukapphalan”³ti-ādīsu³ viya cettha saṃyogabhāvo veditabbo. Ekassa santike desetabbesu hi accayesu tena samo thūlo accayo natthi, tasmā vuttaṃ “thūlattā, accayattā ca thullaccayan”³ti. Vuttañcetam—

“Thullaccayanti yaṃ vuttaṃ, taṃ suṇohi yathātatham.
Ekassa mūle yo deseti, yo ca taṃ paṭiggaṇhati.
Accayo tena samo natthi, tenetaṃ iti vuccatī”⁴.

Phandāpentassa ca payoge payoge thullaccayaṃ. Phandāpetvāpi ca lajjidhammaṃ okkanto thullaccayaṃ desetvā muccati. Sahapayogato paṭṭhāyeva cettha purimā purimā āpatti paṭippassambhati. Sahapayogaṃ pana akatvā lajjidhammaṃ okkantena yā pubbapayoge dukkaṭapācittiyā āpannā, sabbā tā desetabbā. Sahapayoge ca tathajātakacchedane bahukānipi dukkaṭāni paṃsukhaṇaṇaṃ patvā paṭippassambhanti, ekaṃ khaṇanadukkaṭameva hoti. Khaṇane bahukānipi viyūhanaṃ, viyūhane bahukānipi uddharaṇaṃ, uddharaṇe bahukānipi āmasanaṃ, āmasane bahukānipi phandāpanaṃ patvā paṭippassambhanti. Paṃsukhaṇanādīsu ca lajjidhamme uppanne bahukāpi āpattiyo hontu, ekameva desetvā muccatīti **Kurundaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Purimāpattipaṭippassaddhi ca nāmesā “ñattiyā dukkaṭaṃ, dvīhi kammavācāhi thullaccayā paṭippassambhanti”⁵ evaṃ anusāvanāsuttasuyeva āgatā. Idha pana dutiyapārājike Aṭṭhakathācariyappamāṇena gahetabbāti.

1. Vi 5. 262 piṭṭhe.

2. Saṃ 1. 31 piṭṭhe.

3. Khu 1. 22; Khu 10. 110 piṭṭhesu.

4. Vi 5. 261 piṭṭhe.

5. Vi 1. 267 piṭṭhādīsu.

Ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassāti yo pana phandāpetvāpi lajjidhammaṃ anokkamitvāva taṃ kumbhiṃ ṭhānato antamaso kesaggamattampi cāveti, pārājikameva āpajjatīti attho. Ṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabbaṃ. Kathaṃ? Kumbhiṃ mukhavaṭṭiyaṃ gahetvā attano abhimukhaṃ ākaḍḍhanto iminā antenna phuṭṭhokāsaṃ kesaggamattampi pārīmantena atikkāmeti, pārājikaṃ. Tatheva gahetvā parato pellento pārīmantena phuṭṭhokāsaṃ kesaggamattampi iminā antenna atikkāmeti, pārājikaṃ. Vāmato vā dakkhiṇato vā apanāmento vāmāntena phuṭṭhokāsaṃ kesaggamattampi dakkhiṇāntena atikkāmeti, pārājikaṃ. Dakkhiṇāntena vā phuṭṭhokāsaṃ kesaggamattampi vāmāntena atikkāmeti, pārājikaṃ. Uddhaṃ ukkhipanto kesaggamattampi bhūmito moceti, pārājikaṃ. Khaṇitvā heṭṭhato osīdento bundena phuṭṭhokāsaṃ kesaggamattampi mukhavaṭṭiyā atikkāmeti, pārājikanti evaṃ ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā. Yadi pana kumbhimukhavaṭṭiyā pāsaṃ katvā lohakhāṇuṃ vā khadirasārādikhāṇuṃ vā pathaviyaṃ ākoṭetvā tattha saṅkhalikāya bandhitvā ṭhapenti, ekissā disāya ekāya saṅkhalikāya baddhāya dve ṭhānāni labbhanti, dvīsu. Tīsu. Catūsu disāsu catūhi saṅkhalikāhi baddhāya pañca ṭhānāni labbhanti.

Tattha ekakhāṇuke baddhakumbhiyā paṭhamam khāṇukaṃ vā uddharati, saṅkhalikaṃ vā chindati, thullaccayaṃ. Tato kumbhiṃ yathāvuttanayena kesaggamattampi ṭhānā cāveti, pārājikaṃ. Atha paṭhamam kumbhiṃ uddharati, thullaccayaṃ. Tato khāṇukaṃ kesaggamattampi ṭhānā cāveti, saṅkhalikaṃ vā chindati, pārājikaṃ. Etenupāyena dvīsu tīsu catūsu khāṇukesu baddhakumbhiyāpi pacchime ṭhānācāvane pārājikaṃ, sesesu thullaccayaṃ veditabbaṃ.

Sace khāṇu natthi, saṅkhalikāya agge valayaṃ katvā tatthajātake mūle pavesitaṃ hoti, paṭhamam kumbhiṃ uddharitvā pacchā mūlaṃ chetvā valayaṃ nīharati, pārājikaṃ. Atha mūlaṃ acchetvā valayaṃ ito cito ca sāreti, rakkhati. Sace pana mūlato anīharitvāpi hatthena gahetvā ākāsatam karoti, pārājikaṃ. Ayamettha viseso. Sesaṃ vuttanayameva.

Keci pana nimittatthāya kumbhimatthake nigrodharukkhādīni ropenti, mūlāni kumbhimvinandhitvā ṭhitāni honti, “mūlāni chinditvā kumbhim gahessāmī”ti chindantassa payoge payoge dukkaṭaṃ. Chinditvā okāsaṃ katvā kumbhim kesaggamattampi ṭhānā cāveti, pārājikaṃ. Mūlāni chindatova luṭhitvā kumbhī ninnaṭṭhānaṃ gatā, rakkhati tāva. Gataṭṭhānato uddharati, pārājikaṃ. Sace chinnesu mūlesu ekamūlamattena kumbhī tiṭṭhati, so ca taṃ “imasmiṃ mūle chinne patissati”ti chindati, chinnamatte pārājikaṃ. Sace pana ekamūleneva pāse baddhasūkaro viya ṭhitā hoti, aññaṃ kiñci lagganaṃ natthi, tasmimpi mūle chinnamatte pārājikaṃ. Sace kumbhimatthake mahāpāsāṇo ṭhapito hoti, taṃ daṇḍena ukkhipitvā aparetukāmo kumbhimatthake jātaṃ rukkhaṃ chindati, dukkaṭaṃ. Tassā samīpe jātaṃ chetvā āharati, atatthajātakattā taṃ chindato pācittiyaṃ.

Attano bhājananti sace pana kumbhim uddharituṃ asakkonto kumbhigatabhaṇḍaggahaṇatthaṃ attano bhājanaṃ pavesetvā antokumbhiyaṃ pañcamāsakaṃ vā atirekapañcamāsakaṃ vā agghanaṃ theyyacitto āmasati, āpatti dukkaṭassa. Paricchedo cettha pārājikaniyamanatthaṃ vutto. Theyyacittena pana ūnapañcamāsakampi āmasanto dukkaṭaṃ āpajjatiyeva.

Phandāpetīti ettha yāva ekābaddhaṃ katvā attano bhājanaṃ paveseti, tāva phandāpetīti vuccati. Apica ito cito ca apabyūhantopi phandāpetiyeva, so thullaccayaṃ āpajjati. Yadā pana ekābaddhabhāvo chinno, kumbhigataṃ kumbhiyameva, bhājanagatampi bhājaneyeva hoti, tadā attano bhājanagataṃ nāma hoti. Evaṃ katvā kumbhito anīhatepi ca bhājane pārājikaṃ āpajjati.

Muṭṭhiṃ vā chindatīti ettha yathā aṅgulantarehi nikkhantakahāpaṇā kumbhigate kahāpaṇe na samphusanti, evaṃ muṭṭhiṃ karonto muṭṭhiṃ chindati nāma, sopi pārājikaṃ āpajjati.

Suttārūḷhanti sutte ārūḷhaṃ, suttana āvutassāpi suttamayassāpi etaṃ adhivacanaṃ. Pāmaṅgādīni hi sovaṇṇamayānīpi honti rūpiyamayānīpi suttamayānīpi, muttāvali-ādayopi ettheva saṅgahaṃ gatā. **Veṭhananti**

sīsaveṭhanapaṭo vuccati. Etesu yaṃkiñci theyyacitto āmasati, dukkaṭaṃ. Phandāpeti, thullaccayaṃ. Pāmaṅgādīni koṭiyaṃ gahetvā ākāsaṭṭhaṃ akaronto uccāreti, thullaccayaṃ.

Ghaṃsanto nīharatīti ettha pana paripuṇṇāya kumbhiyā upari samatittikaṃ kumbhiṃ katvā ṭhapitaṃ vā ekaṃ koṭiṃ bunde ekaṃ koṭiṃ mukhavaṭṭiyaṃ katvā ṭhapitaṃ vā ghaṃsantassa nīharato thullaccayaṃ, kumbhimukhā mocentassa pārājikaṃ. Yaṃ pana upaḍḍhakumbhiyaṃ vā rittakumbhiyaṃ vā ṭhapitaṃ, tassa attano phuṭṭhokāsova ṭhānaṃ, na sakalā kumbhī. Tasmā taṃ ghaṃsantassāpi nīharato patiṭṭhitokāsato kesaggamatte mutte pārājikameva. Kumbhiyā pana paripuṇṇāya vā ūnāya vā ujukameva uddharantassa heṭṭhimakoṭiyā patiṭṭhitokāsā muttamatteva pārājikaṃ. Antokumbhiyaṃ ṭhapitaṃ yaṃkiñci pārājikappahonakaṃ bhaṇḍaṃ sakalakumbhiyaṃ cārentassa, pāmaṅgādīṇca ghaṃsitvā nīharantassa yāva mukhavaṭṭiṃ nātikkamati, tāva thullaccayameva. Tassa hi sabbāpi kumbhīṭhānanti **San̄khepamahāpaccariyā**dīsu vuttaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana “ṭhapitaṭṭhānameva ṭhānaṃ, na sakalā kumbhī. Tasmā yathāṭṭhitaṭṭhānato kesaggamattampi mocentassa pārājikamevā”ti vuttaṃ, taṃ pamāṇaṃ. Itaraṃ pana ākāsaḡataṃ akarontassa cīvaravaṃse ṭhapitaṭṭhānāyena vuttaṃ, taṃ na gahetabbaṃ.

Vinayavinicchaye hi āgate garuke ṭhātabbaṃ, esā vinayadhammatā. Apica “attano bhājanagataṃ vā karoti, muṭṭhiṃ vā chindatī”ti vacanatopetaṃ veditabbaṃ, yathā antokumbhiyaṃ ṭhitassa na sabbā kumbhī ṭhānanti.

Sappi-ādīsu yaṃkiñci pivato ekapayogena pītamatte pārājikanti **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Mahāpaccariyā**dīsu pana ayaṃ vibhāgo dassito— “mukhaṃ anapanetvā ākaḍḍhantassa pivato sace paragalagataṃ pādaṃ na agghati, mukhagatena saddhiṃ agghati, rakkhati tāva. Kaṇṭhena pana paricchinnakāleyeva pārājikaṃ hoti. Sacepi oṭṭhehi paricchindanto oṭṭhe pidahati, pārājikameva. Uppaladaṇḍaveḷunāḷinaḷanāḷi-ādīhi pivantassapi sace paragalagatameva pādaṃ agghati, pārājikaṃ. Sace saha mukhagatena agghati, na tāva pārājikaṃ hoti. Uppaladaṇḍādigatena saddhiṃ ekābaddhabhāvaṃ kopetvā oṭṭhehi paricchinnamatte pārājikaṃ. Sace uppaladaṇḍādigatena saddhiṃ agghati, uppaladaṇḍādīnaṃ bunde aṅguliyaṃ

pihitamatte pārājikaṃ. Pādagghanake paragalaṃ appaviṭṭhe uppalaḍḍādīsu ca mukhe ca atirekapādārahampi ekābaddhaṃ hutvā tiṭṭhati, rakkhatiyevā”ti. Taṃ sabbampi yasmā “attano bhājanagataṃ vā karoti, muṭṭhiṃ vā chindatī”ti imaṃ nayaṃ bhajati, tasmā sudassitameva. Esa tāva ekābaddhe nayo.

Sace pana hatthena vā pattena vā thālakādīnā vā kenaci bhājanena gahetvā pivati, yamhi payoge pādagghanakaṃ pūreti, tamhi gate pārājikaṃ. Atha mahagghaṃ¹ hoti, sippikāyapi¹ ekapayogeneva pādagghanakaṃ gahetuṃ sakkā hoti, ekuddhāreyeva pārājikaṃ. Bhājanaṃ pana nimujjāpetvā gaṇhantassa yāva ekābaddhaṃ hoti, tāva rakkhati. Mukhavaṭṭiparicchedena vā uddhārena vā pārājikaṃ. Yadā pana sappiṃ vā telaṃ vā acchaṃ telasadisameva madhuphāṇitaṃ vā kumbhiṃ āviñchetvā² attano bhājane paveseti, tadā tesāṃ acchatāya ekābaddhattā natthīti pādagghanake mukhavaṭṭito galitamatte pārājikaṃ.

Pacitvā ṭhapitaṃ pana madhuphāṇitaṃ silesa viya cikkanam ākaḍḍhanavikaḍḍhanayoggaṃ hoti, uppanne kukkucce ekābaddhameva hutvā paṭinīharituṃ sakkoti. Etaṃ mukhavaṭṭiyā nikkhamitvā bhājane pavaiṭṭhampi bāhirena saddhiṃ ekābaddhattā rakkhati, mukhavaṭṭito chinnamatte pana pārājikaṃ. Yopi theyyacittena parassa kumbhiyā pādagghanakaṃ sappiṃ vā telaṃ vā avassaṃ pivanakaṃ yaṃkiñci dukūlasāṭakaṃ vā cammakhaṇḍādīnaṃ vā aññataraṃ pakkhipati, hatthato muttamatte pārājikaṃ.

Rittakumbhiyā “idāni telaṃ ākirissantī”ti ṇatvā yaṃkiñci bhaṇḍaṃ theyyacitto pakkhipati, tañce tattha tele ākiṇṇe pañcamāsaka-agghanakaṃ pivati, pītamatte pārājikanti **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Taṃ pana tattheva sukkhataḷāke sukkhamātikāya ujukaraṇavinicchayena virujjhati, avahāralakkhaṇāncettha na paññāyati, tasmā na gahetabbaṃ. **Mahāpaccariyā**dīsu pana tassa uddhāre pārājikaṃ vuttaṃ, taṃ yuttaṃ.

Parassa rittakumbhiyā saṅgopanatthāya bhaṇḍaṃ ṭhapetvā tattha tele ākiṇṇe “sace ayaṃ jānissati, maṃ palibujjhissatī”ti bhīto pādagghanakatelaṃ pītaṃ bhaṇḍaṃ theyyacittena uddharati, pārājikaṃ. **Suddhacittena**

1-1. Hoti sappi-ādi, yamhi (Ka)

2. Āvaṭṭetvā (Sī, Syā) Āviñjetvā (Ka)

uddharati, pare āharāpente bhaṇḍadeyyaṃ. **Bhaṇḍadeyyaṃ** nāma yaṃ parassa naṭṭhaṃ, tassa mūlaṃ vā tadeva vā bhaṇḍaṃ dātabbanti attho. No ce deti, sāmikassa dhuranikkhepe pārājikaṃ. Sace parassa kumbhiyā añño sappiṃ vā telaṃ vā ākirati, tatra cāyaṃ theyyacittena telapivanakaṃ bhaṇḍaṃ pakkhipati, vuttanayeneva pārājikaṃ. Attano rittakumbhiyā parassa sappiṃ vā telaṃ vā ākiranabhāvaṃ ñatvā theyyacittena bhaṇḍaṃ nikkhipati, pubbe vuttanayeneva uddhāre pārājikaṃ. Suddhacitto nikkhipitvā pacchā theyyacittena uddharati, pārājikameva. Suddhacittova uddharati, neva avahāro, na gīvā, **Mahāpaccariyaṃ** pana anāpattimattameva vuttaṃ. “Kissa mama kumbhiyaṃ telaṃ ākirasī”ti kupito attano bhaṇḍaṃ uddharitvā chaḍḍeti, no bhaṇḍadeyyanti **Kurundiyaṃ** vuttaṃ. Theyyacittena mukhavaṭṭiyaṃ gahetvā kumbhiṃ āviñchati telaṃ gaḷetukāmo, pādagghanake gaḷite pārājikaṃ. Theyyacitteneva jajjaraṃ karoti “savitvā gamissatī”ti, pādagghanake savitvā gate pārājikaṃ. Theyyacitteneva chiddaṃ karoti omaṭṭhaṃ vā ummaṭṭhaṃ vā vemaṭṭhaṃ vā, idaṃ pana sammohaṭṭhānaṃ, tasmā suṭṭhu sallakkhetabbaṃ. Ayaṃ hettha vinicchayo—**omaṭṭhaṃ**nāma adhomukhachiddaṃ. **Ummaṭṭhaṃ** nāma uddhaṃmukhachiddaṃ. **Vemaṭṭhaṃ** nāma uḷuṅkasseva ujugatachiddaṃ. Tatra omaṭṭhassa bahi paṭṭhāya katassa abbhantarantato pādagghanake tele gaḷite bahi anikkhantepi pārājikaṃ. Kasmā? Yasmā tato gaḷitamattameva bahigataṃ nāma hoti, na kumbhigatasāṅkhiyaṃ labhati. Anto paṭṭhāya katassa bāhiraṇṭato pādagghanake gaḷite pārājikaṃ. Ummaṭṭhassa yathā tathā vā katassa bāhiraṇṭato pādagghanake gaḷite pārājikaṃ. Tañhi yāva bāhiraṇṭato na gaḷati, tāva kumbhigatameva hoti. Vemaṭṭhassa ca kapālamajjhato gaḷitavasena kāretabboti Aṭṭhakathāsu vuttaṃ. Taṃ pana anto ca bahi ca paṭṭhāya majjhe ṭhapetvā katachidde taḷākassa ca mariyādashedena sameti. Anto paṭṭhāya kate pana bāhiraṇṭena, bahi paṭṭhāya kate abbhantarantena kāretabboti idamettha yuttaṃ. Yo pana “vaṭṭitvā gacchissatī”ti theyyacittena kumbhiyā ādhāraṃ vā upatthambhanaledḍuke vā apaneti, vaṭṭitvā gatāya pārājikaṃ. Telākiranabhāvaṃ pana ñatvā rittakumbhiyā jajjarabhāve vā chiddesu vā katesu pacchā nikkhantatelappamaṇena bhaṇḍadeyyaṃ hoti. **Aṭṭhakathāsu** pana katthaci pārājikantipi likhitaṃ, taṃ pamādalikhitaṃ.

Paripuṇṇāya kumbhiyā upari kathalaṃ vā pāsāṇaṃ vā “patitvā bhindissati, tato telaṃ paggharissatī”ti theyyacittena dubbandhaṃ vā karoti, duṭṭhapitaṃ vā ṭhapeti, avassaṃ patanakaṃ tathā karontassa katamatte pārājikaṃ. Rittakumbhiyā upari karoti, taṃ pacchā puṇṇakāle patitvā bhindati, bhaṇḍadeyyaṃ. Īdisesu hi ṭhānesu bhaṇḍassa natthikāle katapayogattā āditova pārājikaṃ na hoti. Bhaṇḍavināsadvārassa pana katattā bhaṇḍadeyyaṃ hoti, āharāpentesu adadato sāmikānaṃ dhuranikkhepena pārājikaṃ.

Theyyacittena mātikaṃ ujukaṃ karoti “vaṭṭitvā vā gamissati, velaṃ vā uttarāpessatī”ti, vaṭṭitvā vā gacchatu, velaṃ vā uttaratu, ujukaraṇakāle pārājikaṃ. Īdisā hi payogā pubbapayogāvahāre saṅghaṃ gacchanti. Sukkhamātikāya ujukatāya pacchā uduke āgate vaṭṭitvā vā gacchatu, velaṃ vā uttaratu, bhaṇḍadeyyaṃ. Kasmā? Ṭhānācāvanapayogassa abhāvā. Tassa lakkhaṇaṃ nāvaṭṭhe āvi bhavissati.

Tattheva bhindati vāti-ādīsu Aṭṭhakathāyaṃ¹ tāva vuttaṃ—“bhindati vāti muggarena pothetvā bhindati. Chaḍḍeti vāti udakaṃ vā vālikaṃ vā ākiritvā uttarāpeti. Jhāpeti vāti dārūni āharitvā jhāpeti. Aparibhogaṃ vā karotīti akhāditaḥḥaṃ vā apātaḥḥaṃ vā karoti, uccāraṃ vā passāvaṃ vā visaṃ vā ucchiṭṭhaṃ vā kuṇapaṃ vā pātetī. Āpatti dukkaṭassatī ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭaṃ, Buddhavisayo nāmeso. Kiñcāpi dukkaṭaṃ, āharāpente pana bhaṇḍadeyyaṃ”ti. Tattha purimadvayaṃ na sameti. Tañhi kumbhijajjarakaraṇena ca mātikā-ujukaraṇena ca saddhiṃ ekalakkhaṇaṃ. Pacchimaṃ pana dvayaṃ ṭhānā acāventenāpi sakkā kātum, tasmā ettha evaṃ vinicchayaṃ vadanti—“Aṭṭhakathāyaṃ kira ‘ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭaṃ’ti idaṃ pacchimadvayaṃ sandhāya vuttaṃ. Ṭhānācāvanaṃ akarontoyeva hi theyyacittena vā vināsetukāmatāya vā jhāpeyyapi, aparibhogampi kareyya. Purimadvaye pana vuttanayena bhindantassa vā chaḍḍentassa vā ṭhānācāvanaṃ atthi, tasmā tathā karontassa vināsetukamatāya bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikaṃ”ti. Pāḷiyaṃ “dukkhaṇ”ti vuttattā

1. Mahā-aṭṭhakathāyaṃ (Ka)

ayuttanti ce. Na, aññathā gahetabbatthato. Pāliyaṃ hi theyyacittapakkhe **bhindati vā**ti udakena sambhindati, **chaḍḍati vā**ti tattha vamaṭi vā passāvaṃ vā¹ chaḍḍetīti evameke vadanti.

Ayaṃ panettha sāro, vinītavatthumhi tiṇajjhāpako viya ṭhānā acāvetukāmoṃ kevalaṃ bhindati, bhinnattā pana telādīni nikkhamanti, yaṃ vā panettha patthinnaṃ, taṃ ekābaddhameva tiṭṭhati. Achaḍḍetukāmoṃyeva ca kevalaṃ tattha udakavālikādīni ākirati, ākiṇṇattā pana telāṃ chaḍḍiyati. Tasmā vohāravaseṇa **“bhindati vā chaḍḍeti vā”**ti vuccatīti evametesāṃ padānaṃ attho gahetabbo. Nāsetukāmatāpakkhe pana itarathāpi yujjati. Evañhi kathiyamāne Pāli ca Aṭṭhakathā ca pubbāpareṇa saṃsanditvā kathitā honti. Ettāvataṃ ca santosaṃ akatvā ācariye payirupāsivā vinicchayo veditabboti.

Bhūmaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Thalaṭṭhakathā

95. Thalaṭṭhe **thale nikkhittanti** bhūmitale vā pāsāṇatala²pabbatatalādīsū vā yattha katthaci paṭicchanne vā appaṭicchanne vā ṭhapitaṃ “thalaṭṭhan”ti veditabbaṃ. Taṃ sace rāsikataṃ hoti, antokumbhiyaṃ bhājanagatakaraṇamuṭṭhicchedanavinicchayena vinicchinitabbaṃ. Sace ekābaddhaṃ silesaniyyāsādi, pakkamadhuphāṇitavinicchayena vinicchinitabbaṃ. Sace garukaṃ hoti bhārabaddhaṃ lohapiṇḍi gulapiṇḍi telamadhughaṭṭādi³ vā, kumbhiyaṃ ṭhānācāvanavinicchayena vinicchinitabbaṃ, saṅkhalikabaddhassa ca ṭhānabhedo sallakkhetabbo. Pattharivā ṭhapitaṃ pana pāvārattharaṇasātakādīṃ ujukaṃ gahetvā ākaḍḍhati, pārimante orimantena phutṭhokāsaṃ atikkante pārājikaṃ. Evaṃ sabbadisāsu sallakkhetabbaṃ. Veṭhetvā uddharati, kesaggamattaṃ ākāśagataṃ karontassa pārājikaṃ. Sesāṃ vuttanayamevāti.

Thalaṭṭhakathā niṭṭhitā.

1. Vaccaṃ vā passāvaṃ vā (Sī), vamaṇaṃ vā uccāraṃ vā passāvaṃ vā (Syā)

2. Pāsādatala (Sī, Syā)

3. Lohapiṇḍagulaṇḍatelaṇḍamadhughaṭṭādi (Sī)

Ākāsaṭṭhakathā

96. Ākāsaṭṭhe morassa chahākārehi ṭhānaparicchedo veditabbo—purato mukhatuṇḍakena, pacchato kalāpaggena, ubhayapassesu pakkhapariyantehi, adho pādanakhāya, uddham sikhaggenāti. Bhikkhu “sassāmikam ākāsaṭṭham moram gahessāmi”ti purato vā tiṭṭhati, hattham vā pasāreti, moro ākāseyeva pakkhe cāreti, vātam gāhāpetvā gamanam upacchinditvā tiṭṭhati, tassa bhikkhuno dukkaṭam. Tam aphaṇḍento hatthena āmasati, dukkaṭameva. Ṭhānā acāvento phandāpeti, thullaccayam. Hatthena pana gahetvā vā aggahetvā vā mukhatuṇḍakena phuṭṭhokāsam kalāpaggam, kalāpaggena vā phuṭṭhokāsam mukhatuṇḍakam atikkāmeti, pārājikam. Tathā vāmapakkhapariyantena phuṭṭhokāsam dakkhiṇapakkhapariyantam, dakkhiṇapakkhapariyantena vā phuṭṭhokāsam vāmapakkhapariyantam atikkāmeti, pārājikam. Tathā pādanakhasikhāya phuṭṭhokāsam sikhaggaṃ, sikhaggena vā phuṭṭhokāsam pādanakhasikhāṃ atikkāmeti, pārājikam.

Ākāseṇa gacchanto moro sīsādīsu yasmiṃ aṅge nilīyati, tam tassa ṭhānam. Tasmā tam hatthe nilīnam ito cito ca karontopi phandāpetiyeva. Yadi pana itarena hatthena gahetvā ṭhānā cāveti, pārājikam. Itaram hattham upaneti, moro sayameva udḍetvā tattha nilīyati, anāpatti. Aṅge nilīnabhāvaṃ ñatvā theyyacittena ekaṃ padavāraṃ gacchati, thullaccayam. Dutīye, pārājikam.

Bhūmiyam ṭhitamoro dvinnam vā pādānam, kalāpassa ca vasena tīṇi ṭhānāni labhati, tam ukkhipantassa yāva ekampi ṭhānam pathaviṃ phusati, tāva thullaccayam, kesaggamattampi pathaviyā mocitamatte pārājikam. Pañjare ṭhitam saha pañjarena uddharati, pārājikam. Yadi pana pādānaṃ na agghati, sabbattha agghavasena kātabbam. Antovatthumhi carantam moram theyyacittena padasā bahivatthum nīharanto dvāraparicchedam atikkāmeti, pārājikam. Vaje ṭhitabalībaddassa hi vajo viya antovatthu tassa ṭhānam. Hatthena pana gahetvā antovatthusmimpi ākāśagataṃ karontassa pārājikameva. Antogāme carantampi gāmaparikkhepaṃ atikkāmentassa pārājikam. Sayameva nikkhamitvā gāmūpacāre vā vatthūpacāre vā carantam pana theyyacitto kaṭṭhena vā kathaḷāya vā utrāsetvā aṭavimukhaṃ karoti, moro udḍetvā antogāme vā

antovatthumhi vā chadanapiṭṭhe vā niliyati, rakkhati. Sace pana aṭavimukhe uḍḍeti vā gacchati vā, “aṭaviṃ pavesetvā gahessāmi”ti parikappe asati pathavito kesaggamattampi uḍḍitamatte vā dutiyapadavāre vā pārājikaṃ. Kasmā? Yasmā gāmato nikkhantassa ṭhitatṭhānameva ṭhānaṃ hoti.

Kapiṇḍjarādīsupi ayameva vinicchayo.

Sāṭakaṃ vāti vātavegukkhattaṃ pathavitale pattharivā ṭhapitamiva ākāseṇa gacchantāṃ khalibaddhaṃ¹ sāṭakaṃ abhimukhāgataṃ hatthena ekasmiṃ ante gaṇhāti, ito cito ca ṭhānaṃ avikopentoyeva gamanupacchede dukkaṭaṃ. Ṭhānācāvanaṃ akaronto cāleti, phandāpane thullaccayaṃ. Ṭhānā cāveti, pārājikaṃ. Ṭhānaparicchedo cassa morasseva chahākārehi veditabbo.

Abaddhasāṭako pana ekasmiṃ ante gahitamatteva dutiyenantena pativā bhūmiyaṃ patiṭṭhāti. Tassa dve ṭhānāni honti hattho ceva bhūmi ca. Taṃ yathāgahitameva paṭhamāṃ gahitokāsappadesato cāleti, thullaccayaṃ. Pacchā bhūmito dutiyahatthena vā pādena vā ukkhipati, pārājikaṃ. Paṭhamāṃ vā bhūmito uddharati, thullaccayaṃ. Pacchā gahitokāsappadesato cāveti, pārājikaṃ. Gahaṇaṃ vā amuñcanto ujukameva hatthaṃ onāmetvā bhūmigataṃ katvā teneva hatthena ukkhipati, pārājikaṃ. Veṭhanepi ayameva vinicchayo.

Hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā chijjamānanti manussānaṃ alaṅkarontānaṃ gīveyyakādipiḷandhanaṃ vā suvaṇṇasalākaṃ chindantānaṃ suvaṇṇakārānaṃ suvaṇṇakhaṇḍaṃ vā chijjamānaṃ patati, tañce bhikkhu ākāseṇa āgacchantāṃ theyyacitto hatthena gaṇhāti, gahaṇameva ṭhānaṃ. Gahitappadesato hatthaṃ apaneti, pārājikaṃ. Cīvare patitaṃ hatthena ukkhipati, pārājikaṃ. Anuddharitvā yāti, dutiye padavāre pārājikaṃ. Patte patitepi eseva nayo. Sīse vā mukhe vā pāde vā patiṭṭhitaṃ hatthena gaṇhāti, pārājikaṃ. Aggahetvā yāti, dutiye padavāre pārājikaṃ. Yattha katthaci patati, tassa patitokāsova ṭhānaṃ, na sabbaṃ aṅgapaccaṅgaṃ pattacīvaraṃ vāti.

Ākāsaṭṭhakathā niṭṭhitā.

1. Khalitthaddhaṃ (Syā)

Vehāsaṭṭhakathā

97. Vehāsaṭṭhe mañcapīṭhādīsu ṭhapitaṃ bhaṇḍaṃ āmāsaṃ vā hotu anāmāsaṃ vā, theyyacittena āmasantassa dukkaṭaṃ. Mañcapīṭhesu ṭhapitabhaṇḍesu panettha thalaṭṭhe vuttanayena vinicchayo veditabbo. Ayaṃ pana viseso, sace khaliyā baddhasāṭako mañce vā pīṭhe vā patthaṭo majjhena mañcatalaṃ na phusati, mañcapādeva phusati, tesaṃ vasena ṭhānaṃ veditabbaṃ. Pādānaṃ upari phuṭṭhokāsameva hi atikkamitamattena tattha pārājikaṃ hoti. Saha mañcapīṭhehi harantassa pana mañcapīṭhapādānaṃ patiṭṭhitokāsavasena ṭhānaṃ veditabbaṃ.

Cīvaravaṃse vāti cīvaraṭhapanatthāya bandhitvā ṭhapite vaṃse vā kaṭṭhadaṇḍake vā. Tattha saṃharitvā pārato antaṃ, orato bhogaṃ katvā ṭhapitacīvarassa patiṭṭhitokāseṇa phuṭṭhokāsova ṭhānaṃ, na sabbo cīvaravaṃso. Tasmā theyyacittena taṃ bhoge gahetvā ākaḍḍhantassa pārato vaṃse patiṭṭhitokāsaṃ orato cīvarena vaṃsassa phuṭṭhappadesaṃ atikkāmentassa ekadvaṅgulamattākaḍḍhaneneva pārājikaṃ. Ante gahetvā ākaḍḍhantassāpi eseṇa nayo. Tattheva pana cīvaravaṃse vāmato vā dakkhiṇato vā sārentassa¹ vāmanteṇa dakkhiṇantaṭṭhānaṃ, dakkhiṇanteṇa vā vāmantaṭṭhānaṃ atikkantamatte dasadvādaṅgulamattasāraṇeneva² pārājikaṃ. Uddhaṃ ukkhipantassa kesaggamattukkipanena pārājikaṃ. Cīvaravaṃsaṃ phusantaṃ vā aphasantaṃ vā rajjukena bandhitvā ṭhapitacīvaraṃ mocentassa thullaccayaṃ, mutte pārājikaṃ. Muttamattameva hi taṃ “ṭhānā cutan”ti saṅkhyāṃ gacchati. Vaṃse veṭhetvā ṭhapitaṃ nibbeṭhantassa thullaccayaṃ, nibbeṭhitamatte pārājikaṃ. Valayaṃ katvā ṭhapite valayaṃ chindati vā moceti vā ekaṃ vā vaṃsakoṭṭiṃ mocetvā nīharati, thullaccayaṃ, chinnamatte, muttamatte, nīhaṭamatte ca pārājikaṃ. Tathā akatvāva cīvaravaṃse ito cito ca sāreti, rakkhati tāva. Valayassa hi sabbopi cīvaravaṃso ṭhānaṃ. Kasmā? Tattha saṃsaraṇadhammatāya. Yadā pana naṃ hatthena gahetvā ākāsaḡataṃ karoti, pārājikaṃ. Pasāretvā ṭhapitassa patiṭṭhitokāseṇa phuṭṭhokāsova ṭhānaṃ, tattha saṃharitvā ṭhapite vuttanayena vinicchayo veditabbo. Yaṃ pana ekenanteṇa bhūmiṃ phusitvā ṭhitaṃ hoti, tassa

1. Osārentassa (Syā), harantassa (Ka)

2. Haraṇeneva (Ka)

cīvaravaṃse ca bhūmiyañca paṭiṭṭhitokāsavasena dve ṭhānāni. Tattha bhūmiyaṃ ekenantena paṭiṭṭhite abaddhasāṭake vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Cīvararajjuyāpi ayameva vinicchayo.

Aṅkusake laggetvā ṭhapitabhaṇḍaṃ pana bhesajjaghaṭo vā bhesajjatthavikā vā sace bhittiṃ vā bhūmiṃ vā aphasitvā ṭhapitaṃ, lagganakaṃ ghaṃsantassa nīharato aṅkusakoṭito nikkhantamatte pārājikaṃ. Lagganakaṃ baddhaṃ hoti, bundena ukkhipitvā ākāśagataṃ karontassa aṅkusakoṭito anikkhantepi pārājikaṃ. Bhittinissitaṃ hoti, paṭhamāṃ aṅkusakoṭito nīharati, thullaccayaṃ. Pacchā bhittiṃ moceti, pārājikaṃ. Paṭhamāṃ bhittiṃ mocetvā pacchā aṅkusato nīharantassāpi eseva nayo. Sace pana bhāriyaṃ bhaṇḍaṃ nīharituṃ asakkonto sayāṃ bhittinissitaṃ katvā aṅkusato nīharati, puna bhittiṃ amocetvāpi aṅkusato nīhaṃamatteyeva pārājikaṃ. Attanā kataṭṭhānaṃ hi ṭhānaṃ na hoti, bhūmiṃ phusitvā ṭhitassa pana dve eva ṭhānāni. Tattha vuttoyeva vinicchayo. Yaṃ pana sikkāya pakkhipitvā laggitaṃ hoti, taṃ sikkāto nīharantassāpi saha sikkāya aṅkusato nīharantassāpi pārājikaṃ. Bhittibhūmisannissitavasena cettha ṭhānabhedopi veditabbo.

Bhittikhīloti ujukaṃ katvā bhittiyaṃ ākoṭito vā tatthajātako eva vā, nāgadanto pana vaṅko ākoṭito eva. Tesu laggetvā ṭhapitaṃ aṅkusake vuttanayeneva vinicchinitabbaṃ. Dvīsu tīsu pana paṭipāṭiyā ṭhitesu āropetvā ṭhapitaṃ kuntaṃ vā bhindivālaṃ¹ vā agge vā bunde vā gahetvā ākaḍḍhati, ekamekassa phuṭṭhokāsamatte atikkante pārājikaṃ. Phuṭṭhokāsamattameva hi tesāṃ ṭhānaṃ hoti, na sabbe khīlā vā nāgadantā vā. Bhitti-abhimukho ṭhatvā majjhe gahetvā ākaḍḍhati, orimantena phuṭṭhokāsaṃ pārimantena atikkantamatte pārājikaṃ. Parato pellentassāpi eseva nayo. Hatthena gahetvā ujukaṃ ukkhipanto kesaggamattampi ākāśagataṃ karoti, pārājikaṃ. Bhittiṃ nissāya ṭhapitaṃ bhittiṃ ghaṃsanto ākaḍḍhati, aggena phuṭṭhokāsaṃ bundaṃ, bundena vā phuṭṭhokāsaṃ aggaṃ atikkāmentassa pārājikaṃ. Bhitti-abhimukho

1. Bhiṇḍivālaṃ (Sī), bhiṇḍiṃ vā vālaṃ vā (Syā)

ṭhatvā ākaḍḍhanto ekenantena phuṭṭhokāsaṃ aparantaṃ atikkāmeti,
pārājikaṃ. Ujukaṃ ukkhipanto kesaggamattaṃ ākāśagataṃ karoti,
pārājikaṃ.

Rukkhe vā laggitanti tālarukkhādīsu āropetvā laggite añkusakādīsu
vuttanayena vinicchayo veditabbo. Tatthajātaṃ pana tālapiṇḍim
cālentassa thullaccayaṃ. Yasmiṃ phale pārājikavatthu pūراتي, tasmiṃ
bandhanā muttamatte pārājikaṃ. Piṇḍim chindati, pārājikaṃ. Aggena
paṇṇantaraṃ āropetvā ṭhapitā dve ṭhānāni labhati ṭhapitaṭṭhānaṃ
vaṇṭaṭṭhānaṃ, tattha vuttanayena vinicchayo veditabbo. Yo pana
“chinnamattā patamānā saddaṃ kareyyā”ti bhayena sayāṃ aggena
paṇṇantaraṃ āropetvā chindati, chinnamatte pārājikaṃ. Attanā kataṭṭhānaṃ
hi ṭhānaṃ na hoti. Etena upāyena sabbarukkhānaṃ pupphaphalesu
vinicchayo veditabbo.

Pattādhārakepīti ettha rukkhādhārako vā hotu valayādhārako vā
daṇḍādhārako vā yaṃkiñci pattaṭṭhapanakaṃ pacchikāpi hotu
pattādhārakotveva saṅkhyāṃ gacchati. Tattha ṭhapitappattassa pattena
phuṭṭhokāso eva ṭhānaṃ. Tattha rukkhādhārake pañcahākārehi
ṭhānaparicchedo hoti, tattha ṭhitaṃ pattaṃ mukhavaṭṭiyaṃ gahetvā catūsu
disāsu yato kutoci kaḍḍhanto ekenantena phuṭṭhokāsaṃ aparantaṃ
atikkāmeti, pārājikaṃ. Uddhaṃ kesaggamattaṃ ukkhipato pārājikaṃ.
Sahādhārakena harantassāpi eseva nayoti.

Vehāsaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Udakaṭṭhakathā

98. Udakaṭṭhe **udake nikkhittaṃ hotīti** rājabhayādibhītehi udakena
avinassanadhammesu tambalohabhājanādīsu suppaṭicchannaṃ katvā
pokkharāṇī-ādīsu asandanake udake nikkhittaṃ. Tassa patiṭṭhitokāsoyeva
ṭhānaṃ, na sabbaṃ udakaṃ. **Gacchati vā, āpatti dukkaṭassāti** agambhīre
udake padasā gacchantassa padavāre padavāre dukkaṭaṃ. Gambhīre

hatthehi vā pādehi vā payogaṃ karontassa¹ hatthavārehi vā padavārehi vā¹ payoge payoge dukkaṭaṃ. Eseva nayo kumbhigahaṇatthaṃ nimujjanummujjanesu. Sace pana antarā kiñci udakasappaṃ vā vālamacchaṃ vā disvā bhīto palāyati, anāpatti. Āmasanādīsu bhūmigatāya kumbhiyā vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Ayaṃ pana viseso—tattha bhūmiṃ khaṇitvā kaḍḍhati, idha kaddame osāreti. Evaṃ chahākārehi ṭhānaparicchedo hoti.

Uppalādīsu yasmiṃ pupphe vatthuṃ pūreti, tasmiṃ chinnamatte pārājikaṃ. Uppalajātikānañcetta yāva ekasmimpi passe vāko na chijjati, tāva rakkhati. Padumajātikānaṃ pana daṇḍe chinne abbhantare suttam acchinnampi na rakkhati. Sāmihehi chinditvā ṭhapitāni uppalādīni honti, yaṃ vatthuṃ pūreti, tasmiṃ uddhaṭe pārājikaṃ. Hatthakabaddhāni honti, yasmiṃ hatthake vatthu pūreti, tasmiṃ uddhaṭe pārājikaṃ. Bhārabaddhāni honti, taṃ bhāraṃ channaṃ ākāraṇaṃ yena kenaci ākārena ṭhānā cāventassa bhūmatṭhakumbhiyaṃ vuttanayena pārājikaṃ. Dīghanālāni uppalādīni honti, pupphesu vā nālesu vā veṇiṃ katvā udakapiṭṭhe rajjukesu tiṇāni santharitvā ṭhapenti vā bandhanti vā, tesaṃ dīghato pupphaggena ca nālantena ca tiriyaṃ pariyanthehi heṭṭhā patiṭṭhitokāseṇa uddhaṃ upariṭṭhitassa piṭṭhiyāti chahākārehi ṭhānācāvanaparicchedo veditabbo.

Yopi udakapiṭṭhiyaṃ ṭhapitapupphakalāpaṃ udakaṃ cāletvā vīciṃ utṭhāpetvā kesaggamattampi yathāṭṭhitatṭhānato cāveti, pārājikaṃ. Atha pana parikappeti “ettha gataṃ gahessāmi”ti, rakkhati tāva, gataṭṭhāne pana uddharato pārājikaṃ. Udakato accuggatassa pupphassa sakalamudakaṃ ṭhānaṃ, taṃ uppāṭetvā ujukaṃ uddharantassa nālante kesaggamattaṃ udakato atikkante pārājikaṃ. Pupphe gahetvā apanāmetvā ākaḍḍhanto uppāṭeti, na udakaṃ ṭhānaṃ, uppāṭitamatte pārājikaṃ. Kalāpabaddhāni pupphāni udakaṭṭhāne vā² rukkhe vā gacche vā bandhitvā ṭhapenti, bandhanaṃ amocetvā ito cito ca karontassa thullaccayaṃ. Bandhane muttamatte pārājikaṃ. Paṭhamaṃ bandhanaṃ mocetvā pacchā harati, ettha chahākārehi ṭhānaparicchedoti idaṃ ubhayaṃ **Mahāpaccariyā**dīsu vuttaṃ. Paduminiyaṃ pupphāni saha

1-1. Hatthapādehi vā (Sī, Syā)

2. Udakaṭṭhāne (?)

paduminiyā gaṇhitukāmassa pupphanālehi ca pattanālehi ca phuṭṭha-udakavasena uddhañceva tiriyañca ṭhānaparicchedo veditabbo. Taṃ panassa paduminiṃ anuppāṭetvā pupphāni vā pattāni vā attano abhimukhaṃ ākaḍḍhantassa thullaccayaṃ. Uppāṭitamatte pārājikaṃ.

Pupphapattanāle ṭhānato acāvetvāpi paṭhamam paduminiṃ uppāṭentassa thullaccayaṃ. Pacchā pupphapattanālesu ṭhānā cāvitesu pārājikaṃ. Uppāṭitāya paduminiyā pupphaṃ gaṇhanto pana bhaṇḍaṃ agghāpetvā kāretabbo. Bahi ṭhapite rāsikata kalāpabaddhabhārabaddhapupphepi eseva nayo. Bhisam vā muḷālam vā yena vatthu pūراتi, taṃ uppāṭentassa pārājikaṃ. Kaddame phuṭṭhokāsavasena cettha ṭhānam paricchinditabbaṃ. Tāni uppāṭentassa sukhumampi mūlam acchinnaṃ hoti, rakkhati tāva. Bhisapabbe jātam pattam vā pupphaṃ vā hoti, tampi rakkhatīti **Mahā-aṭṭhakathāyameva** vuttam. Bhisagaṇṭhimhi pana kaṇṭako hoti yobbanappattānam mukhapīḷakā viya, ayaṃ adīghattā na rakkhati. Sesam uppalādīsu vuttanayameva.

Macchakacchapānam sassāmikānam vāpi-ādīsu sakalamudakam ṭhānam. Tasmā yo paṭijagganaṭṭhāne sassāmikaṃ macchaṃ baḷisena vā jālena vā kumīnena¹ vā hatthena vā gaṇhāti, tassa yena macchena vatthu pūراتi, tasmim kesaggamattampi udakato uddhaṭamatte pārājikaṃ. Koci maccho gayhamāno ito cito ca dhāvati, ākāsam vā uppatati, tīre vā patati, ākāse vā ṭhitam, tīre vā patitam gaṇhatopi pārājikameva. Kacchapampi bahi gocaratthaṃ gataṃ gaṇhato eseva nayo. Udakaṭṭhaṃ pana udakā mocayato pārājikaṃ.

Tesu tesu pana janapadesu sabbasādhāraṇassa mahātaḷākassa niddhamanatumbariṃ nissāya sabbasādhāraṇameva kunnadīsadiṣam udakavāhakaṃ khaṇanti, tato khuddakamātikāyo nīharitvā mātikākoṭiyam attano attano vaḷaṇṇjanatthāya āvaṭe khaṇanti. Tesam pana yadā udakena attho hoti, tadā āvaṭe khuddakamātikāyo udakavāhakaṃ sodhetvā niddhamanatumbariṃ ugghāṇenti, tato udakena saddhim macchā nikkhamitvā anupubbena āvaṭe patvā vasanti. Tattha taḷāke ca udakavāhakesu ca macche gaṇhante na vārenti. Khuddakāsu pana attano attano

1. Kuminena (Sī), kumminena (Syā)

mātikāsu udaka-āvāṇesu ca paviṭṭhamacche gaṇhitum na denti, vārenti. Tattha yo taḷāke vā niddhamanatumbe vā udakavāhake vā macche gaṇhāti, avahārena so na karetabbo. Khuddamātikāsu pana āvāṇesu vā paviṭṭham gaṇhanto gahitassa agghavasena kāretabbo. Sace tato gayhamāno maccho ākāse vā uppatati, tīre vā patati, tam ākāsaṭṭham vā tīraṭṭham vā udakavinimuttam gaṇhato avahāro natthi. Kasmā? Yasmā attano pariggahaṭṭhāne ṭhitasseva te sāmikā. Evarūpā hi tattha katikā. Kacchapepi eseva nayo.

Sace pana maccho gayhamāno āvāṇato khuddakamātikam āruhati, tattha nam gaṇhatopi avahāroyeva. Khuddakamātikāto pana udakavāhakam, tato ca taḷākam ārūḷham gaṇhato avahāro natthi. Yo āvāṇato bhattasitthehi palobhetvā mātikam āropetvā gaṇhāti, avahārova. Tato pana palobhetvā udakavāhakam āropetvā gaṇhantassa avahāro natthi. Keci pana kutocideva sabbasādhāraṇaṭṭhānato macche ānetvā pacchimavatthubhāge udaka-āvāṇe khipitvā posetvā divase divase dve tīṇi uttaribhaṇṇatthāya mārenti, evarūpam maccham udae vā ākāse vā tīre vā yattha katthaci ṭhitam gaṇhato avahāro eva. Kacchapepi eseva nayo.

Nidāghakāle pana nadiyā sote pacchinne katthaci ninnaṭṭhāne udakam tiṭṭhati, tattha manussā macchānam vināsāya madanaphalavasādīni pakkhipitvā gacchanti, macchā tāni khādantā maritvā uttānā udae plavantā¹ tiṭṭhanti. Yo tattha gantvā “yāva sāmikā nāgacchanti, tāvime macche gaṇhissāmī”ti gaṇhāti, agghavasena kāretabbo. Paṇsukūlasaṇṇāya gaṇhato avahāro natthi, āharāpente pana bhaṇḍadeyyam. Macchavisam pakkhipitvā gatamanussā bhājanāni āharitvā pūretvā gacchanti, yāva “punapi āgacchissāmā”ti sālayā honti, tāva te sassāmikamacchāva. Yādā pana te “alam amhākan”ti nirālayā pakkamanti, tato paṭṭhāya theyyacittena gaṇhantassa dukkaṭam, paṇsukūlasaṇṇissa anāpatti. Yathā ca macchakacchapesu, evam sabbāyapi odakajātiyā vinicchayo veditabboti.

Udakaṭṭhakathā niṭṭhitā.

1. Pilavantā (Sī)

Nāvaṭṭhakathā

99. Nāvaṭṭhe paṭhamam tāva nāvam dassento “**nāvā nāma yāya taratī**”ti āha. Tasmā idha antamaso rajanadoṇikāpi veṇukalāpakopi “nāvā”tveva veditabbo. Sīmāsammanane pana dhuvanāvā anto khaṇitvā vā phalakehi bandhitvā vā katā sabbantimena paricchedena tiṇṇam vāhanikā eva vaṭṭati. Idha pana ekassapi vāhanikā “nāvā”tveva vuccati. **Nāvāya nikkhittanti** yaṁkiñci indriyabaddham vā anindriyabaddham vā, tassa avahāralakkhaṇam thalaṭṭhe vuttanayeneva veditabban. **Nāvam avaharissāmīti** ādimhi ca dutiyapariyesanagamana-āmasanaphandāpanāni vuttanayāneva. **Bandhanam mocetīti** ettha pana yā bandhane muttamatte ṭhānā na cavati, tassā bandhanam yāva na muttam hoti, tāva dukkaṭam. Mutte pana thullaccayampi pārājikampi hoti. Tam parato āvi bhavissati. Sesam vuttanayameva. Ayam tāva Pāḷivaṇṇanā.

Ayam panettha **Pāḷimuttakavinicchayo**—caṇḍasote bandhitvā ṭhapitanāvāya ekaṁ ṭhānam bandhanameva. Tasmim muttamatte pārājikaṁ. Tattha yutti pubbe vuttā eva. Vippanaṭṭhā nāvā¹ pana yaṁ yaṁ udakappadesam pharitvā ṭhitā hoti, svāssā ṭhānam. Tasmā tam uddham vā uccārentassa, adho vā opilāpentassa, catūsu vā disāsu phuṭṭhokāsam atikkāmentassa atikkantamatte pārājikaṁ. Niccale uduke abandhanam attano dhammatāya ṭhitanāvam purato vā pacchato vā vāmadakkhiṇapassato vā kaḍḍhantassa ekenantena phuṭṭhokāsam aparena uduke patitṭhitantena atikkantamatte pārājikaṁ. Uddham kesaggamattam udakato mocite adho nāvātalena phuṭṭhokāsam mukhavaṭṭim atikkantamatte pārājikaṁ. Tīre bandhitvā niccale uduke ṭhapitanāvāya bandhanañca ṭhitokāso cāti dve ṭhānāni. Tam paṭhamam bandhanā moceti, thullaccayam. Pacchā channam ākāraṇam aññatarena ṭhānā cāveti, pārājikaṁ. Paṭhamam ṭhānā cāvetvā pacchā bandhanamocanepi eseva nayo. Thale ussādetvā ukkujjitvā ṭhapitanāvāya phuṭṭhokāsova ṭhānam. Tassā pañcahākārehi ṭhānaparicchedo veditabbo.

Nikkujjitvā ṭhapitanāvāya pana mukhavaṭṭiyā phuṭṭhokāsova ṭhānam. Tassāpi pañcahākārehi ṭhānaparicchedam ñatvā yato kutoci

1. Vippanaṭṭhanavā (Sī, Ka), vipannaṭṭhanavā (Ka)

phuṭṭhokāsaṃ, uddhañca kesaggamattaṃ atikkantamatte pārājikaṃ
veditabbaṃ. Thale pana ussādetvā dvinnāṃ dārughaṭṭikānaṃ upari
ṭhapitanāvāya dārughaṭṭikānaṃ phuṭṭhokāsoyeva ṭhānaṃ. Tasmā tattha
mañcapādamatthakesuyeveva patthaṭabaddhasāṭake¹, nāgadantesu
ṭhapitabhindivāle ca vuttanayena vinicchayo veditabbo.

Yottabaddhāya pana nāvāya saṭṭhisattatibyaṃappamāṇaṃ yottaṃ
amocetvāva ākaḍḍhitvā pathavilaggāṃ katvā saha yottena thale ṭhapitāya
nāvāya na phuṭṭhokāsamattameva ṭhānaṃ, atha kho yottakoṭito paṭṭhāya
yāva nāvāya pathaviyaṃ patiṭṭhitokāsaṃ pacchimanto tāva dīghato, tiriyaṃ
pana nāvāya ca yottassa ca pathaviyaṃ patiṭṭhitapariyantappamāṇaṃ
ṭhānanti veditabbaṃ. Taṃ dīghato vā tiriyaṃ vā kaḍḍhantassa ekenantena
phuṭṭhokāsaṃ aparena pathaviyaṃ patiṭṭhitantena atikkantamatte, uddhaṃ
kesaggamattaṃ saha yottena pathavito mocite pārājikaṃ. Yo pana titthe
ṭhitanāvaṃ āruhitvā theyyacitto arittena vā phiyena vā pājeti, pārājikaṃ.
Sace pana chattaṃ vā paṇāmetvā cīvaraṃ vā pādehi akkamitvā hatthehi
ukkhipitvā laṅkārasadisāṃ² katvā vātaṃ gaṇhāpeti, balavā ca vāto āgamma
nāvaṃ harati, vāteneva sā haṭṭa hoti, puggalassa natthi avahāro. Payogo
atthi, so pana ṭhānācāvanapayogo na hoti. Yadi pana taṃ nāvaṃ evaṃ
gacchantiṃ pakatigamaṇaṃ upacchinditvā aññaṃ disābhāgaṃ neti,
pārājikaṃ. Sayameva yaṃkiñci gāmatitthaṃ sampattaṃ ṭhānā acāventova
vikkiṇitvā gacchati, nevatti avahāro. Bhaṇḍadeyyaṃ pana hotīti.

Nāvaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Yānaṭṭhakathā

100. Yānaṭṭhe yānaṃ tāva dassento “**yānaṃ nāma vayhan**”ti-ādimāha.
Tattha upari maṇḍapasadisāṃ padaracchannaṃ, sabbapaliḡuṇṭhimaṃ vā³

1. Patiṭṭhitatthaddhasāṭake (Syā), patiṭṭhitabaddhasāṭake (Ka)

2. Lakārasadisāṃ (Sī)

3. Sabbaparigūṇṭhimaṃ vā (Syā)

chādetvā kataṃ **vayhaṃ**. Ubhosu passesu suvaṇṇarajatādimayā gopānasiyo datvā garuḷapakkhakanayena¹ katā **sandamānikā**. **Ratho ca sakaṭaṇṇica** pākaṭameva. Tesu yattha katthaci saviññāṇakam vā aviññāṇakam vā rāsi-ādivasena ṭhapitaṃ bhaṇḍaṃ theyyacittena ṭhānā cāventassa nāvaṭṭhe ca thalaṭṭhe ca vuttanayeneva pārājikaṃ veditabbaṃ.

Ayaṃ pana viseso—yānaṭṭhaṃ taṇḍulādibhaṇḍaṃ piṭakena gaṇhato piṭake anukkhittepi piṭakaṃ apaharivā taṇḍulādīnaṃ ekābaddhabhāve vikopite pārājikaṃ. Thalaṭṭhādīsupi ayaṃ nayo labbhati. **Yānaṃ avaharissāmīti**-ādimhi dutiyapariyesanādīni vuttanayāneva. **Ṭhānā cāvetīti** ettha pana dukayuttassa yānassa dvinnam goṇānaṃ aṭṭha pādā, dve ca cakkānīti dasa ṭhānāni, taṃ theyyacittassa dhure nisīditvā pājayato goṇānaṃ pāduddhāre thullaccayaṃ. Cakkānaṃ pana pathaviyaṃ paṭiṭṭhitappadesato kesaggamatte atikkante pārājikaṃ. Sace pana goṇā “nāyaṃ amhākaṃ sāmiko”ti ñatvā dhuraṃ chaḍḍetvā ākaḍḍhantā tiṭṭhanti vā phandanti vā, rakkhati tāva. Goṇe puna ujukaṃ paṭipādetvā dhuraṃ āropetvā dalhaṃ yojetvā pācanena² vijjhivā pājentassa vuttanayeneva tesam pāduddhāre thullaccayaṃ. Cakkātikame pārājikaṃ.

Sacepi sakaddame magge ekaṃ cakkam kaddame laggaṃ hoti, dutiyaṃ cakkam goṇā parivattentā pavattenti, ekassa ṭhitattā na tāva avahāro hoti. Goṇe pana puna ujukaṃ paṭipādetvā pājentassa ṭhitacakke kesaggamattaṃ phuṭṭhokāsaṃ atikkante pārājikaṃ. Catuyuttakassa pana aṭṭhārassa ṭhānāni, aṭṭhayuttakassa catuttimsāti etenupāyena yuttayānassa ṭhānabhedo veditabbo.

Yaṃ pana ayuttakaṃ dhure ekāya pacchato ca dvīhi upatthambhinihi upatthambhetvā ṭhapitaṃ, tassa tiṇṇaṃ upatthambhinīnaṃ, cakkānaṇca vasena pañca ṭhānāni. Sace dhure upatthambhinī heṭṭhābhāge kappakatā hoti, cha ṭhānāni. Pacchato pana anupatthambhetvā dhure upatthambhitasseva upatthambhinīvasena tīṇi vā cattāri vā ṭhānāni, dhurena phalakassa vā dārukassa vā upari ṭhapitassa tīṇi ṭhānāni, tathā pathaviyaṃ ṭhapitassa. Taṃ dhuraṃ³ kaḍḍhitvā vā

1. Garuḷapakkhanayena (Syā)

2. Pājanena (Tha)

3. Taṃ (Sī, Syā)

ukkhīpitvā vā purato ca pacchato ca ṭhānā cāventassa thullaccayaṃ. Cakkānaṃ paṭiṭṭhitaṭṭhāne kesaggamattaṃ atikkante pārājikaṃ. Cakkāni apānetvā dvīhi akkhasīsehi dārūnaṃ upari ṭhapitassa dve ṭhānāni, taṃ kaḍḍhanto vā ukkhīpanto vā phutṭhokāsaṃ atikkāmeti, pārājikaṃ. Bhūmiyaṃ ṭhapitassa dhurena ca catūhi ca akkhuddhīhi paṭiṭṭhitavasena pañca ṭhānāni. Taṃ dhure gahetvā kaḍḍhato uddhīnaṃ pacchimantehi purimante atikkante pārājikaṃ. Uddhīsu gahetvā kaḍḍhato uddhīnaṃ purimantehi pacchimante atikkante pārājikaṃ. Passe gahetvā kaḍḍhato uddhīnaṃyeva tiriyaṃ paṭiṭṭhitaṭṭhānassa atikkamena pārājikaṃ. Mjje gahetvā ukkhīpato kesaggamattaṃ pathavito mutte pārājikaṃ. Atha uddhikhāṇukā na honti, samameva bāhaṃ katvā majje vijjhitvā akkhasīsāni pavesitāni honti. Taṃ heṭṭhimatalassa samantā sabbaṃ pathaviṃ phusitvā tiṭṭhati. Tattha catūsu disāsu uddhañca phutṭhaṭṭhānātikkamavasena pārājikaṃ veditabbaṃ. Bhūmiyaṃ nābhiyā ṭhapitacakkassa ekameva ṭhānaṃ, tassa pañcahākārehi paricchedo. Nemipassena ca nābhiyā ca phusitvā ṭhitassa dve ṭhānāni. Nemiyā utṭhitabhāgaṃ pādena akkamitvā bhūmiyaṃ phusāpetvā aresu vā nemiyā vā gahetvā ukkhīpantassa attanā kataṭṭhānaṃ ṭhānaṃ na hoti, tasmā tasmim ṭhitepi avasesaṭṭhāne atikkantamatte pārājikaṃ.

Bhittim nissāya ṭhapitacakkassāpi dve ṭhānāni. Tattha paṭhamam bhittito mocentassa thullaccayaṃ. Pacchā pathavito kesaggamattuddhāre pārājikaṃ. Paṭhamam bhūmito mocentassa pana sace bhittiyaṃ paṭiṭṭhitaṭṭhānaṃ na kuppati, eseva nayo. Atha aresu gahetvā heṭṭhā kaḍḍhantassa bhittim phusitvā ṭhitokāsassa uparimo anto heṭṭhimaṃ atikkamati, pārājikaṃ. Maggappaṭipanne yāne yānasāmiko kenacideva karaṇīyena orohitvā maggā okkanto hoti, athaṇṇo bhikkhu paṭipathaṃ āgacchanto ārakkhasuññaṃ passitvā “yānaṃ avaharissāmī”ti ārohati, tassa payogaṃ vināyeva goṇā gahetvā pakkantā, avahāro natthi. Sesaṃ nāvāyaṃ vuttasadisanti.

Yānaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Bhāraṭṭhakathā

101. Ito param bhāroyeva **bhāraṭṭham**, so sīsabhārādivasena catudhā dassito. Tattha sīsabhārādīsu asammohattham sīsādīnam paricchedo veditabbo. Tattha sīsassa tāva purimagale galavāṭako piṭṭhigale kesañci kesante āvaṭṭo hoti, galasseva ubhosu passesu kesañci kesā oruyha jāyanti, ye kaṇṇacūlikāti vuccanti, tesam adhobhāgo cāti ayam heṭṭhimaparinchedo, tato upari sīsam. Etthantare ṭhitabhāro **sīsabhāro** nāma.

Ubhosu passesu kaṇṇacūlikāhi paṭṭhāya heṭṭhā, kapparehi paṭṭhāya upari, piṭṭhigalāvattato ca galavāṭakato ca paṭṭhāya heṭṭhā, piṭṭhivemajjhāvattato ca uraparinchedamajjhe hadaya-āvāṭato ca paṭṭhāya upari khandho. Etthantare ṭhitabhāro **khandhabhāro** nāma.

Piṭṭhivemajjhāvattato pana hadaya-āvāṭato ca paṭṭhāya heṭṭhā yāva pādanakhasikhā, ayam kaṭiparinchedo. Etthantare samantato sarīre ṭhitabhāro **kaṭibhāro** nāma.

Kapparato paṭṭhāya pana heṭṭhā yāva hatthanakhasikhā, ayam olambakaparinchedo. Etthantare ṭhitabhāro **olambako** nāma.

Idāni **sīse bhāranti**-ādīsu ayam apubbavinicchayo¹—yo bhikkhu “idaṃ gahetvā ettha yāhi”ti sāmikehi anāṇatto sayameva “mayham idaṃ nāma detha, aham vo bhaṇḍam vahāmī”ti tesam bhaṇḍam sīsena ādāya gacchanto theyyacittena taṃ bhaṇḍam āmasati, dukkaṭam. Yathāvuttasīsaparinchedam anatikkāmentova ito cito ca ghaṃsanto sāreṭipi paccāsāreṭipi, thullaccayam. Khandham oropitamatte kiñcāpi sāmikānam “vahatū”ti cittam atthi, tehi pana anāṇattattā pārājikam. Khandham pana anoropetvāpi sīsato kesaggamattam mocentassa pārājikam. Yamakabhārassa pana eko bhāro sīse paṭiṭṭhāti, eko piṭṭhiyam, tattha dvinnam ṭhānānam vasena vinicchayo veditabbo. Ayam pana suddhasīsabhārādīnamyeva vasena desanā āraddhā. Yo cāyam sīsabhāre vutto, khandhabhārādīsipi ayameva vinicchayo.

1. Anupubbavinicchayo (Syā, Ka)

Hatthe bhāraṇti ettha pana hatthena gahitattā olambhako “hatthe bhāro”ti vutto. So paṭhamamyeva bhūmito vā gahito hotu suddhacittena sīsādīhi vā, “hatthe bhāro” tveva saṅkhyam gacchati. Tam theyyacittena tādisaṃ gahanaṭṭhānam disvā bhūmiam vā gacchādīsu vā nikkhipantassa hatthato muttamatte pārājikam. **Bhūmito gaṇhātī**ti ettha pana tesam bhāraṇam yaṃkiñci pātarāsādikāraṇā suddhacittena bhūmiam nikkhipitvā puna theyyacittena kesaggamattam uddharantassa pārājikanti.

Bhāraṭṭhakathā niṭṭhitā.

Ārāmaṭṭhakathā

102. Ārāmaṭṭhepi āramam tāva dassento “**ārāmo nāma pupphārāmo phalārāmo**”ti āha. Tesu vassikādīnam pupphanako **pupphārāmo**. Ambaphalādīnam phalanako **phalārāmo**. Ārame catūhi ṭhānchi nikkhattassa vinicchayo bhūmaṭṭhādīsu vuttanayo eva.

Tatthajātake pana **mūlanti** usīrahiriverādikam yaṃkiñci mūlam, tam uppāṭetvā vā uppāṭitam vā gaṇhantassa yena mūlena vatthu pūراتi, tasmim gahite pārājikam. Kandopi mūleneva saṅgahito. Uppāṭentassa cettha appamattakepi acchinne thullaccayameva. Tattha vinicchayo bhise vuttanayeneva veditabbo. **Tacanti** bhesajjathāya vā rajanathāya vā upayogagamanūpagaṃ¹ yaṃkiñci rukkhattacam, tam uppāṭetvā vā uppāṭitam vā gaṇhantassa mūle vuttanayena pārājikam. **Phupphanti** vassikamallikādikam yaṃkiñci pupham, tam ocinitvā vā ocinitam vā gaṇhantassa uppalapadumesu vuttanayena pārājikam. Pupphānampi hi vaṇṭam vā bandhanam vā acchinnaṃ rakkhati. Vaṇṭabbhantare pana kesañci sūcikaṃ hoti, sā na rakkhati. **Phalanti** ambaphalatālaphalādikam yaṃkiñci, tam rukkhato gaṇhantassa vinicchayo rukkhe laggitakathāyam vutto, apantvā ṭhapitam bhūmaṭṭhādīsaṅgahitameva.

Āramam abhiyuñjatiti parasantakam “mama santako ayan”ti musā bhaṇitvā abhiyuñjati, adinnādānassa payogattā dukkaṭam. **Sāmikassa**

1. Upayogagamanakam (Syā)

vimatiṃ uppādetiti vinicchayakusalatāya, balavanissitādibhāvena vā ārāmasāmikassa saṃsayam janeti. Kathaṃ? Tañhi tathā vinicchayappasutam disvā sāmiko cinteti “sakkhissāmi nu kho aham imam ārāmaṃ attano kātum, na sakkhissāmi nu kho”ti. Evaṃ tassa vimati uppajjamānā tena uppādita hoti, tasmā thullaccayam āpajjati.

Dhuram nikkhipatiti yadā pana sāmiko “ayam thaddho kakkhaḷo jīvitabrahmacariyantarāyampi me kareyya, alam dāni mayham iminā ārāmena”ti dhuram nikkhipati, abhiyuñjako pārājikam āpajjati, sace sayampi katadhuranikkhepo hoti. Atha ca pana sāmikena dhure nikkhittepi abhiyuñjako dhuram anikkhipitvāva “imam suṭṭhu piḷetvā mama āṇāpavattiṃ dassetvā kiṃkārapaṭissāvibhāve nam ṭhapetvā dassāmī”ti dātabbabhāve sa-ussāho hoti, rakkhati tāva. Athāpi abhiyuñjako “acchinditvā na dāni nam imassa dassāmī”ti dhuram nikkhipati, sāmiko pana na dhuram nikkhipati, pakkham pariyesati, kalam āgameti, “lajjiparisam tāva labhāmi¹, pacchā jānissāmī”ti puna gahaṇeyeva sa-ussāho hoti, rakkhatiyeva. Yādā pana sopi “na dassāmī”ti, sāmikopi “na lacchāmī”ti evam ubhopi dhuram nikkhipanti, tadā abhiyuñjakassa pārājikam, atha pana abhiyuñjitvā vinicchayam kurumāno aniṭṭhite vinicchaye sāmikenapi dhuranikkhepe akate attano assāmikabhāvam jānantoyeva tato kiñci puppham vā phalam vā gaṇhāti, bhaṇḍagghena kāretabbo.

Dhammam carantoti bhikkhusaṃghe vā rājakule vā vinicchayam karonto. **Sāmikam parājetī**ti vinicchayikānam ukkocam² datvā kūṭasakkhim otāretvā ārāmasāmikam jinātīti attho. **Āpatti pārājikassāti** na kevalam tasseva, sañcicca tassa atthasādhane pavattānam kūṭavinicchayikānampi kūṭasakkhīnampi sabbesam pārājikam. Ettha ca sāmikassa dhuranikkhepavaseneva parājayo veditabbo, anikkhittadhuro hi aparājitova hoti. **Dhammam caranto parajjatī**ti sacepi dhammena vinayena Satthusāsanena vinicchayassa pavattattā sayam parājayam pāpuṇāti, evampi musāvādena sāmikānam pīḷakaraṇapaccayā thullaccayam āpajjati.

Ārāmaṭṭhakathā niṭṭhitā.

1. Alasāmi (Ka)

2. Ukkotam (Ka)

Vihāraṭṭhakathā

103. Vihāraṭṭhepi catūhi ṭhānehi nikkhittam vuttanayameva. Abhiyogepi cettha cātuddisam saṅgham uddissa bhikkhūnam dinnam vihāram vā pariveṇam vā āvāsam vā mahantampi khuddakampi abhiyuñjato abhiyogo na ruhati, acchinditvā gaṇhitumpi na sakkoti. Kasmā? Sabbesaṃ dhuranikkhepābhāvato. Na hettha sabbe cātuddisā bhikkhū dhuranikkhepaṃ karontīti. Dīghabhāṇakādibhedassa pana gaṇassa, ekapuggalassa vā santakaṃ abhiyuñjitvā gaṇhanto sakkoti te dhuraṃ nikkhipāpetum. Tasmā tattha ārāme vuttanayena vinicchayo veditabboti.

Vihāraṭṭhakathā niṭṭhitā.

Khettaṭṭhakathā

104. Khettaṭṭhepi khettaṃ tāva dassento “**khettaṃ nāma yattha pubbaṇṇam vā aparāṇṇam vā jāyati**”ti āha. Tattha **pubbaṇṇanti** sāli-ādāni satta dhañṇāni. **Aparāṇṇanti** muggamāsādāni. Ucchukhetṭādikampi ettheva saṅgahitaṃ. Idhāpi catūhi ṭhānehi nikkhittam vuttanayameva. Tatthajātake pana sālisāsādāni nirumbhitvā¹ vā ekamekaṃ hattheneva chinditvā vā asitena lāyitvā vā bahūni ekato uppāṭetvā vā gaṇhantassa yasmim bīje vā sīse vā muṭṭhiyaṃ vā muggamāsādiphale vā vatthu pūрати, tasmim bandhanaṃ mocitamatte pārājikaṃ. Acchijjamāno pana daṇḍako vā vāko vā taco vā appamattakopi rakkhati.

Vihinālaṃ dīghampi hoti, yāva antonāḷato vīhisīsadaṇḍako na nikkhamati, tāva rakkhati. Kesaggamattampi nāḷato daṇḍakassa heṭṭhimatale nikkhante bhaṇḍagghena kāretabbo. Asitena lāyitvā gaṇhato pana muṭṭhigatesu heṭṭhā chinnesupi sace sīsāni jaṭitāni, rakkhanti² tāva. Vijaṭetvā pana kesaggamattampi ukkipato sace vatthu pūрати, pārājikaṃ. Sāmihehi pana lāyitvā ṭhapitaṃ sabhusaṃ vā abhusaṃ vā katvā gaṇhato yena vatthu pūрати, tasmim gahite pārājikaṃ. Sace parikappeti

1. Nirappitvā (Syā), nirambitvā (Ka), nidampitvā (Saddanīti)

2. Rakkhati (Sī)

“Idaṃ madditvā papphoṭetvā sārāmeva gaṇhissāmī”ti, rakkhati tāva. Maddanapapphoṭanesu ṭhānā cāventassāpi pārājikaṃ natthi, pacchā bhājanagate katamatte pārājikaṃ. Abhiyogo panettha vuttanayo eva.

Khīlasaṅkamanādisu pathavī nāma anagghā, tasmā sace ekeneva khīlena ito kesaggamattampi pathavippadesaṃ sāmikānaṃ passantānaṃ vā apassantānaṃ vā attano santakaṃ karoti, tasmim khīle nāmaṃ chinditvā vā acchinditvā vā saṅkāmitamatte tassa ca, ye cassa ekacchandā, sabbesaṃ pārājikaṃ. Sace pana dvīhi khīlehi gahetabbaṃ hoti, paṭhame khīle thullaccayaṃ, dutiye pārājikaṃ. Sace tīhi gahetabbaṃ hoti, paṭhame dukkaṭaṃ, dutiye thullaccayaṃ, tatiye pārājikaṃ. Evaṃ bahukesupi avasāne dve ṭhapetvā purimehi dukkaṭaṃ, avasāne dvinnāṃ ekena thullaccayaṃ, itarena pārājikaṃ veditabbaṃ. Tañca kho sāmikānaṃ dhuranikkhepena. Evaṃ sabbattha.

Rajjūṃ vāti “mama santakaṃ idan”ti ñāpetukamo rajjūṃ vā pasāreti, yaṭṭhiṃ vā pāteti, dukkaṭaṃ. “Idāni dvīhi payogehi attano santakaṃ karissāmī”ti tesāṃ paṭhame thullaccayaṃ, dutiye pārājikaṃ.

Vatim vāti parassa khettaṃ parikkhepavasena attano kātukāmo dārūni nikhaṇati, payoge payoge dukkaṭaṃ. Ekasmim anāgate thullaccayaṃ, tasmim āgate pārājikaṃ. Sace tattakena asakkonto sākāparivāreneva attano kātum sakkoti, sākāpātānēpi eseṇa nayo. Evaṃ yena yena parikkhipitvā attano kātum sakkoti, tattha tattha paṭhamapayogehi dukkaṭaṃ, avasāne dvinnāṃ ekena thullaccayaṃ, itarena pārājikaṃ veditabbaṃ.

Mariyādaṃ vāti parassa khettaṃ “mama idan”ti ñāpetukāmo attano khettaṃ mariyādaṃ kedārapāliṃ yathā parassa khettaṃ atikkamati, evaṃ saṅkāmeti, paṃsumattikādīhi vā vaḍḍhetvā vitthataṃ karoti, akataṃ vā pana patiṭṭhabeti, purimāpayogehi dukkaṭaṃ, dvinnāṃ pacchimānaṃ ekena thullaccayaṃ, itarena pārājikanti.

Khettaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Vatthuṭṭhakathā

105. Vatthuṭṭhepi vatthum tāva dassento “**vatthu nāma āramavatthu vihāravatthū**”ti āha. Tattha bījaṃ vā uparopake vā aropetvāva kevalaṃ bhūmiṃ sodhetvā tiṇṇaṃ pākārānaṃ yena kenaci parikkhipitvā vā aparikkhipitvā vā pupphārāmādīnaṃ atthāya ṭhapito bhūmibhāgo āramavatthu nāma. Eteneva nayena ekavihārapariveṇa-āvāsānaṃ atthāya ṭhapito bhūmibhāgo vihāravatthu nāma. Yopi pubbe āramo ca vihāro ca hutvā pacchā vinassitvā bhūmimatto¹ ṭhito āramavihārakiccaṃ na karoti, sopi āramavihāravatthusaṅgaheneva saṅgahito. Vinicchayo panettha khettaṭṭhe vuttasadisoyevāti.

Vatthuṭṭhakathā niṭṭhitā.

106. Gāmaṭṭhe yaṃ vattabbaṃ, taṃ vuttameva.

Araññaṭṭhakathā

107. Araññaṭṭhe araññaṃ tāva dassento “**araññaṃ nāma yaṃ manussānaṃ pariggahitaṃ hoti, taṃ araññaṃ**”ti āha. Tattha yasmā **araññaṃ** nāma manussānaṃ pariggahitampi atthi apariggahitampi, idha pana yaṃ pariggahitaṃ sārakkhaṃ, yato na vinā mūlena kaṭṭhalatādīni gahetuṃ labbhanti, taṃ adhippetam. Tasmā “yaṃ manussānaṃ pariggahitaṃ hoti”ti vatvā puna “araññaṃ”ti vuttaṃ. Tena imamatthaṃ dasseti “na pariggahitabhāvo araññaṃ lakkhaṇaṃ. Yaṃ pana attano araññalakkhaṇena araññaṃ, manussānaṃ pariggahitaṃ, taṃ imasmim atthe araññaṃ”ti. Tattha vinicchayo āramaṭṭhādīsu vuttasadisō.

Tatthajātaṃ panettha ekasmimpi mahaggharukkhe chinnamatte pārājikaṃ. **Latam vāti** ettha ca vettopi latāpi latā eva. Tattha yo vetto vā latā vā dīghā hoti. Mahārukkhe ca gacche ca vinivijjhivā vā veṭhetvā vā gatā, sā mūle chinnāpi avahāraṃ na janeti agge chinnāpi, yadā pana aggepi mūlepi chinnā hoti, tadā avahāraṃ janeti. Sace pana veṭhetvā ṭhitā hoti, veṭhetvā ṭhitā pana rukkhato mocitamattā avahāraṃ janeti.

1. Bhūmibhāgamatto (Syā), bhūmimatte (Ka)

Ṭiṇaṃ vāti ettha ṭiṇaṃ vā hotu paṇṇaṃ vā, sabbaṃ ṭiṇaggaṇeṇeva gahitaṃ, taṃ gehacchadanādīnamatthāya parehi chinnaṃ vā attanā chinditvā vā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Na kevalaṇca ṭiṇapaṇṇameva, aññaṃpi yaṃkiñci vākachalli-ādi, yattha sāmikā sālayā, taṃ gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Tacchettvā ṭhapito addhagatopi rukkho na gahetabbo. Yo pana agge ca mūle ca chinno hoti, sākhāpissa pūtikā jātā, challyopi gaḷitā, ayaṃ sāmikehi chaḍḍitoti gahetuṃ vaṭṭati. Lakkhaṇacchinnassāpi yadā lakkhaṇaṃ challyā pariyonaddhaṃ hoti, tadā gahetuṃ vaṭṭati. Gehādīnaṃ atthāya rukkhe chinditvā yadā tāni katāni ajjhāvutthāni ca honti, dārūnīpi araṇṇe vassena ca ātapena ca vinassanti, īdisānīpi disvā “chaḍḍitāni”ti gahetuṃ vaṭṭati. Kasmā? Yasmā araṇṇasāmikā etesaṃ anissarā. Yehi araṇṇasāmikānaṃ deyyadhammaṃ datvā chinnāni, te eva issārā, tehi ca tāni chaḍḍitāni, nirālayā tattha jātāti.

Yopi bhikkhu paṭhamāṇyeva araṇṇapālānaṃ deyyadhammaṃ datvā araṇṇaṃ pavisitvā yathārucite rukkhe gāhāpeti, tassa tesāṃ ārakkhattānaṃ agantvāpi yathārucitena maggena gantuṃ vaṭṭati. Athāpi pavisanto adatvā “nikkhamanto dassāmi”ti rukkhe gāhāpetvā nikkhamanto tesāṃ dātabbaṃ datvā gacchati, vaṭṭati eva. Athāpi ābhogaṃ katvā gacchati “dehīti vutte dassāmi”ti, “dehī”ti vutte dātabbameva. Sace koci attano dhaṇaṃ datvā “bhikkhussa gantuṃ dethā”ti vadati, laddhakappameva, gantuṃ vaṭṭati. Sace pana koci issarajātiko dhaṇaṃ adatvāva “bhikkhūnaṃ bhāgaṃ mā gaṇhathā”ti vāreti, araṇṇapālā ca “mayāṃ bhikkhūnaṃ, tāpasānaṇca bhāgaṃ agaṇhantā kuto lacchāma, detha bhante”ti vadanti, dātabbameva.

Yo pana araṇṇapālesu niddāyantesu vā kīlāpasutesu vā katthaci pakkantesu vā āgantvā “kuhiṃ araṇṇapālā”ti pakkositvāpi adisvā gacchati, bhaṇḍadeyyaṃ. Yopi ārakkhattānaṃ patvā kammaṭṭhānādīni manasi karonto vā aññavihito vā assatiyā atikkamati, bhaṇḍadeyyameva. Yassāpi taṃ ṭhānaṃ pattassa coro vā hatthī vā vāḷamigo vā mahāmegho vā vuṭṭhahati, so ca tamhā upaddavā muccitukamyatāya

sahasā taṃ ṭhānaṃ atikkamati, rakkhati tāva, bhaṇḍadeyyaṃ pana hoti. Idaṃ pana araṇṇe ārakkhaṭṭhānaṃ nāma suṅkaghātatopi garukataraṃ. Suṅkaghātassa hi paricchedaṃ anokkamitvā dūratova pariharanto dukkaṭamevāpajjati. Idaṃ pana theyyacittena pariharantassa ākāseṇa gacchatopi pārājikameva. Tasmā ettha appamattena bhavitabbanti.

Araṇṇaṭṭhakathā niṭṭhitā.

Udakakathā

108. Udake pana **bhājanagatanti** udakadullabhakāle udakamaṇikādīsu bhājanesu saṅgopetvā ṭhapitaṃ. Taṃ yasmim bhājane ṭhapitaṃ hoti, taṃ bhājanaṃ āviñchitvā vā chiddaṃ katvā vā tattha, pokkharaṇītaḷākesu ca attano bhājanaṃ pavesetvā vā gaṇhantassa sappitelesu vuttanayena vinicchayo veditabbo.

Mariyādacchedane pana tatthajātakabhūtagāmena saddhimpi mariyādaṃ chindantassa adinnādānapayogattā dukkaṭaṃ. Tañca pana pahāre pahāre hoti. Anto ṭhatvā bahimukho chindanto bahi-antena kāretabbo. Bahi ṭhatvā antomukho chindanto anto-antena kāretabbo. Anto ca bahi ca chinditvā majjhe ṭhapetvā taṃ chindanto majjhena kāretabbo. Mariyādaṃ dubbalaṃ katvā gāvo pakkosati, gāmadārakehi vā pakkosāpeti, tā āgantvā khurehi mariyādaṃ chindanti, teneva chinnā hoti. Mariyādaṃ dubbalaṃ katvā gāvo udake paveseti, gāmadārakehi vā pavesāpeti, tāhi uṭṭhāpitavīciyo mariyādaṃ bhinditvā gacchanti. Gāmadārake vā “udake kīḷathā”ti vadati, kīḷante vā utrāseti, tehi uṭṭhāpitavīciyopi mariyādaṃ bhinditvā gacchanti. Anto-udake jātārakkhaṃ chindati, aññena vā chindāpeti, tenapi patantena uṭṭhāpitavīciyo mariyādaṃ chinditvā gacchanti. Teneva chinnā hoti. Mariyādaṃ dubbalaṃ katvā taḷākarakkhaṇatthāya taḷākato nibbahana-udakaṃ vā niddhamanatumbari vā pidahati, aññato gacchantam vā udakaṃ yathā ettha pavisati, evaṃ pālīṃ vā bandhati, mātikaṃ vā ujukaṃ karoti, tassa uparibhāge

ṭhitaṃ attano taḷākāṃ vā bhindati, ussannaṃ udakaṃ mariyādaṃ gahetvā gacchati. Teneva chinnā hoti. Sabbattha nikkhanta-udakagghānurūpena avahārena kāretabbo.

Niddhamanapanāḷiṃ ugghāṭetvā nīharantassāpi eseva nayo. Sace pana tena mariyādāya dubbalāya katāya attano dhammatāya āgantvā vā anāṇattehi gāmadārakehi āropitā vā gāviyo khurehi mariyādaṃ bhindanti, attanoyeva dhammatāya, anāṇattehi vā gāmadārakehi uduke pavesitā vīciyo uṭṭhāpenti, gāmadārakā vā sayameva pavisitvā kīlantā uṭṭhāpenti, anto-udake vā rukkho aññaena chijjamāno patitvā uṭṭhāpeti, uṭṭhāpitā vīciyo mariyādaṃ chindanti. Sacepi mariyādaṃ dubbalaṃ katvā sukkhataḷākassa udakanibbhanaṭṭhānaṃ vā udakaniddhamanatumbaṃ vā pidahati, aññato gamanamagge vā pāḷiṃ bandhati, sukkhamātikaṃ vā ujukaṃ karoti, pacchā deve vuṭṭhe udakaṃ āgantvā mariyādaṃ bhindati. Sabbattha bhaṇḍadeyyaṃ.

Yo pana nidāghe sukkhavāpiyā mariyādaṃ yāva talaṃ pāpetvā chindati, pacchā deve vuṭṭhe āgatāgataṃ udakaṃ palāyati, bhaṇḍadeyyaṃ. Yattakaṃ tappaccayā sassaṃ uppajjati, tato pādamaṭṭagghanakampi adento sāmikānaṃ dhuraṇikkhepena assamaṇo hoti.

Yaṃ pana sabbasādhāraṇaṃ taḷākāṃ hoti, taḷāke udakassa sabbepi manussā issarā. Heṭṭhato panassa sassāni karonti, sassapālanatthaṃ taḷākato mahāmātikā nikkhamitvā khattamajjhena yāti, sāpi sadā¹ sandanakāle sabbasādhāraṇā. Tato pana khuddakamātikā nīharitvā attano attano kedāresu udakaṃ pavesenti, taṃ aññesaṃ gahetuṃ na denti. Nidāghasamayeva uduke mandībhūte vārena udakaṃ denti, yo udakavāre sampatte na labhati, tassa sassāni milāyanti, tasmā aññesaṃ vāre añño gahetuṃ na labhati. Tattha yo bhikkhu paresaṃ khuddakamātikāto vā kedārato vā udakaṃ theyyacittena attano vā parassa vā mātikaṃ vā kedāraṃ vā pavesebhi, aṭavimukhaṃ vā vāheti, avahārovassa hoti.

Yopi “cirena me udakavāro bhavissati, idañca sassam milāyatī”ti paresam kedāre pavisantassa udakassa pavisanamaggaṃ pidahitvā attano kedāram paveseti, avahāro eva. Sace pana taḷākato aniggate paresam mātikāmukhaṃ asampatteva udae sukkhamātikaṃyeva yathā āgacchantam udakaṃ aññesaṃ kedāre appavisitvā attanoyeva kedāram pavisati, evaṃ tattha tattha bandhati. Anikkhante baddhā subaddhā, nikkhante baddhā bhaṇḍadeyyaṃ. Taḷākaṃ gantvā sayameva niddhamanapanāḷim ugghāṭetvā attano kedāram pavesentassāpi natthi avahāro. Kasmā? Taḷākaṃ nissāya khettassa katattā. **Kurundiyā**disu pana “avahāro”ti vuttaṃ, taṃ “vatthum kālañca desañcā”ti iminā lakkhaṇena na sameti. Tasmā **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttameva yuttanti.

Udakakathā niṭṭhitā.

Dantaponakathā

109. Dantaponam āramatṭhakavinicchayena vinicchinitabbaṃ. Ayaṃ pana viseso—yo saṃghassa vetanabhato hutvā devasikaṃ vā pakkhamāsavārena vā dantakaṭṭhaṃ āharati, so taṃ āharitvā chinditvāpi yāva bhikkhusaṃghaṃ na sampatiṇṇhāpeti, tāva tasseeva hoti. Tasmā taṃ theyyacittena gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Tatthajātaṃ pana garubhaṇḍaṃ, tampi bhikkhusaṃghena rakkhitaḥḍopitaṃ gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Eseeva nayo gaṇapuggalagihimanussasantakepi chinnake, acchinnake ca. Tesam āramuyyānabhūmīsū jātaṃ sāmaṇera vārena bhikkhusaṃghassa dantakaṭṭhaṃ āharantā ācariyupajjhāyānampi āharanti, taṃ yāva chinditvā saṃghaṃ na paṭiṇṇhāpenti, tāva sabbaṃ tesameva hoti. Tasmā tampi theyyacittena gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Yadā pana te chinditvā saṃghassa paṭiṇṇhāpetvā dantakaṭṭhamāḷake nikkhipanti “yathāsukhaṃ bhikkhusaṃgho paribhuñjatū”ti, tato paṭṭhāya avahāro natthi, vattaṃ pana jānitabbaṃ. Yo hi devasikaṃ saṃghamajjhe osarati, tena divase divase ekameva dantakaṭṭhaṃ gahetabbaṃ. Yo pana devasikaṃ na osarati, padhānaghare vasitvā dhammasavane vā uposathagge vā dissati,

tena pamāṇaṃ sallakkhetvā cattāri pañca dantakaṭṭhāni attano vasanaṭṭhāne ṭhapetvā khāditabbāni. Tesu khīṇesu sace punapi dantakaṭṭhamālake bahūni hontiyeva, punapi āharitvā khāditabbāni. Yadi pana pamāṇaṃ asallakkhetvā āharati, tesu akkhīṇesuyeva mālake khīyanti, tato keci therā “yehi gahitāni, te paṭi-āharantū”ti vadeyyum, keci “khādantu, puna sāmaṇerā āharissantī”ti, tasmā vivādapariharaṇatthaṃ pamāṇaṃ sallakkhetabbari. Gahaṇe pana doso natthi. Maggaṃ gacchantenāpi ekaṃ vā dve vā thavikāya pakkhipitvā gantabbanti.

Dantaponakathā niṭṭhitā.

Vanappatikathā

110. Vanassa patīti **vanappati**, vanajeṭṭhakarukkhassetam adhivacanam. Idha pana sabbopi manussehi pariggahitarukkho adhippeto ambalabujapanasādiko, yattha vā pana maricavalli-ādīni āropenti. So chijjamāno sace ekāyapi challyā vā vākena vā sakalikāya vā pheggunā vā sambaddhova hutvā bhūmiyaṃ patati, rakkhati tāva.

Yo pana chinnopi vallīhi vā sāmantarukkkhasākhāhi vā sambaddho sandhāritattā ujukameva tiṭṭhati, patanto vā bhūmiṃ na pāpuṇāti, natthi tattha parihāro, avahāro eva hoti. Yopi kakacena chinno acchinno viya hutvā tatheva tiṭṭhati, tasmimpi ese va nayo.

Yo pana rukkhaṃ dubbalaṃ katvā pacchā cāletvā pātetī, aññena vā cālāpetī, aññaṃ vāssa santike rukkhaṃ chinditvā ajjhottharati, parena vā ajjhottharāpetī, makkaṭe vā paripātetvā tattha āropeti, aññena vā āropāpetī, vagguliyo vā tattha āropeti, parena vā āropāpetī, tā taṃ rukkhaṃ pāteṇti. Tasseva avahāro.

Sace pana tena rukkhe dubbale kate añño anāṇatto eva taṃ cāletvā pātetī, rukkhena vā ajjhottharati, attano dhammatāya makkaṭā vā vagguliyo vā ārohani, paro vā anāṇatto āropeti, sayam vā esa vātamukhaṃ sodheti, balavavāto

āgantvā rukkhaṃ pāṭeti. Sabbattha bhaṇḍadeyyaṃ. Vātamukhasodhanaṃ panettha asampatte vāte sukkhamātikāya ujukaraṇādīhi sameti, no aññathā. Rukkhaṃ āvijjhitvā¹ satthena vā ākoṭeti, aggim vā deti, maṇḍukakaṇṭakam vā visam vā ākoṭeti, yena so marati. Sabbattha bhaṇḍadeyyamevāti.

Vanappatikathā niṭṭhitā.

Haraṇakakathā

111. Haraṇake aññassa haraṇakam bhaṇḍam theyyacitto āmasatīti param sīsabhārādīhi bhaṇḍam ādāya gacchantam disvā “etaṃ harissāmī”ti vegena gantvā āmasati, ettāvata assa dukkaṭam. **Phandāpetīti** ākaḍḍhanavikaḍḍhanaṃ karoti, sāmiko na muñcati, tenassa thullaccayaṃ. **Ṭhānā cāvetīti** ākaḍḍhitvā sāmikassa hatthato moceti, tenassa pārājikam. Sace pana taṃ bhaṇḍasāmiko uṭṭhahitvā pothetvā puna taṃ bhaṇḍam mocāpetvā gaṇheyya, bhikkhu paṭhamaggahaṇeneva pārājiko. Sīsato vā kaṇṇato vā gīvato vā hatthato vā alaṅkāraṃ chinditvā vā mocetvā vā gaṇhantassa sīsādīhi mocitamatte pārājikam. Hatthe pana valayaṃ vā kaṭakam vā anīharitvā aggabāhaṃ ghaṃsantova aparāparam vā sāreti, ākāśagataṃ vā karoti, rakkhati tāva. Rukkhamūlacīvaravaṃsesu valayamiva na pārājikam janeti. Kasmā? Saviññāṇakattā. Saviññāṇakakoṭṭhāsagatañhi yāva tato na nīhaṭam, tāva tattheva hoti. Eseva nayo aṅgulimuddika pādakaṭaka kaṭupagapiḷandhanesu.

Yo pana parassa nivatthasāṭakam acchindati, paro ca salajjitāya sahasā na muñcati. Ekenantena coro kaḍḍhati, ekenantena paro, rakkhati tāva. Parassa hatthato muttamatte pārājikam. Athāpi taṃ kaḍḍhantassa chijjitvā ekadeso hatthagato hoti, so ca pādaṃ agghati, pārājikameva. **Sahabhaṇḍahārakanti** “sabhaṇḍahārakam bhaṇḍam nessāmī”ti cintetvā “īto yāhī”ti bhaṇḍahārakam tajjeti, so

1. Āviñjitvā (Sī)

bhīto corena adhippetadisābhimukho hutvā ekaṃ pādaṃ saṅkāmeti, corassa thullaccayaṃ, dutiye pārājikaṃ. **Pātāpeti**ti athāpi coro bhaṇḍahāraḥassa hatthe āvudhaṃ disvā sāsaṅko hutvā pātāpetvā gahetukāmo ekamantaṃ paṭikkamma santajjtvā pātāpeti, parassa hatthato muttamatte pārājikaṃ.

Pātāpeti āpatti dukkaṭassāti-ādi pana parikappavasena vuttaṃ. Yo hi bhaṇḍaṃ pātāpetvā “yaṃ mama ruccati, taṃ gahessāmī”ti parikappetvā pātāpeti, tassa pātāpane ca āmasane ca dukkaṭaṃ, phandāpane thullaccayaṃ, pādagghanakassa ṭhānācāvane pārājikaṃ. Taṃ pacchā paṭipāṭiyamānassa muñcatopi natthiyeva samaṇabhāvo. Yopi bhaṇḍahāraḥsaṃ atikkamantaṃ disvā anubandhanto “tiṭṭha tiṭṭha, bhaṇḍaṃ pātehi”ti vatvā pātāpeti, tassāpi tena hatthato muttamatte pārājikaṃ.

Yo pana “tiṭṭha tiṭṭhā”ti vadati, “pātehi”ti na vadati, itaro ca taṃ oloketvā “sace esa maṃ pāpuṇeyya, ghāteyyāpi maṃ”ti sālayova hutvā taṃ bhaṇḍaṃ gahanaṭṭhāne pakkhipitvā “puna nivattitvā gahessāmī”ti pakkamati, pātanapaccayā pārājikaṃ natthi. Āgantvā pana theyyacittena gaṇhato uddhāre pārājikaṃ. Atha panassa evaṃ hoti “mayā pātāpenteneva idaṃ mama santakaṃ katan”ti, tato naṃ sakasaññāya gaṇhāti, gahaṇe rakkhati, bhaṇḍadeyyaṃ pana hoti. “Dehi”ti vutte adentassa sāmikānaṃ dhuranikkhepe pārājikaṃ. “So imaṃ chaḍḍetvā gato, anajjhāvutthakaṃ dāni idan”ti paṃsukūlasaññāya gaṇhatopi eseṃ nayo. Atha pana sāmiko “tiṭṭha tiṭṭhā”ti vuttamatteneva olovento taṃ disvā “na idāni idaṃ mayhan”ti dhuranikkhepaṃ katvā nirālayo chaḍḍetvā palāyati, taṃ theyyacittena gaṇhato uddhāre dukkaṭaṃ, āharāpente dātabbaṃ, adentassa pārājikaṃ. Kasmā? Tassa payogena chaḍḍitattāti **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Aññesu pana vicāraṇā eva natthi. Purimanayeneva sakasaññāya vā paṃsukūlasaññāya vā gaṇhantepi ayameva vinicchayoti.

Haraṇakakathā niṭṭhitā.

Upanidhikathā

112. Upanimimhi **nāhaṃ gaṇhāmī**ti sampajānamusāvādepi adinnādānassa payogattā dukkaṭaṃ. “Kiṃ tumhe bhaṇatha, nevidaṃ mayhaṃ anurūpaṃ, na tumhākaṃ”ti-ādīni vadantassāpi dukkaṭameva. “Raho mayā etassa hatthe ṭhapitaṃ, na añño koci jānāti, dassati nu kho me, no”ti sāmiko vimaṭṭhaṃ uppādeti, bhikkhussa thullaccayaṃ. Tassa pharusādibhāvaṃ disvā sāmiko “na mayhaṃ dassatī”ti dhuraṃ nikkhipati, tatra sacāyaṃ bhikkhu “kilametvā naṃ dassāmī”ti dāne sa-ussāho, rakkhati tāva. Sacepi so dāne nirussāho, bhaṇḍassāmiko pana gahaṇe sa-ussāho, rakkhateva. Yadi pana so dāne nirussāho¹, bhaṇḍassāmikopi² “na mayhaṃ dassatī”ti dhuraṃ nikkhipati, evaṃ ubhinnāṃ dhuranikkhepena bhikkhuno pārājikaṃ. Yadi pi mukhena “dassāmī”ti vadati, cittaṇa pana adātukāmo, evampi sāmikassa dhuranikkhepe pārājikaṃ. Taṃ pana upanidhi nāma saṅgopanatthāya attano hatthe parehi ṭhapitabhaṇḍaṃ, aguttadesato ṭhānā cāvetvā guttaṭṭhāne ṭhapanatthāya harato anāpatti, theyyacittena pi ṭhānā cāventassa avahāro natthi. Kasmā? Attano hatthe nikkhattatā, bhaṇḍadeyyaṃ pana hoti. Theyyacittena paribhuñjatopi eseva nayo. Tāvakālikaggahaṇepi tattheva. **Dhammaṃ carantoti**-ādi vuttanayameva. Ayaṃ tāva **Pāḷivaṇṇanā**.

Pāḷimuttakavinicchayo panettha pattacatukkādivasena evaṃ vutto. Eko kira bhikkhu parassa mahagghe patte lobhaṃ uppādetvā taṃ haritukāmo ṭhapitaṭṭhānamassa suṭṭhu sallakkhetvā attanopi pattaṃ tasseva santike ṭhapesi. So paccūsasamaye āgantvā dhammaṃ vācāpetvā niddāyamānaṃ mahātheramāha “vandāmi bhante”ti. Ko esoti, ahaṃ bhante āgantukabhikkhu, kālassevamhi gantukāmo, asukasmiṃca me ṭhāne īdisena nāma aṃsavadbhakkena³ īdisāya pattatthavikāya patto ṭhapito, sādhaṃ bhante taṃ labheyyanti. Thero pavasitvā taṃ gaṇhi, uddhāreyeva corassa pārājikaṃ. Sace āgantvā “kosi tvaṃ avelāya āgato”ti vutto bhīto palāyati, pārājikaṃ

1. Tasmiṃ dāne nirussāhe (Sī), tasmiṃ dāne nirussāho (Syā)

2. Bhaṇḍassāmiko (Sī, Syā)

3. Aṃsavaddhakena (Sī, Syā)

patvāva palāyati. Therassa pana suddhacittattā anāpatti. Thero “taṃ gaṇhissāmī”ti aññaṃ gaṇhi, eseva nayo. Ayaṃ pana aññaṃ tādisameva gaṇhante yujjati manussaviggahe āpattasadisavatthusmiṃ viya. **Kurundiyaṃ** pana “padavārena kāretabbo”ti vuttaṃ, taṃ atādisameva gaṇhante yujjati.

Taṃ maññaṃāno attano pattam gaṇhitvā adāsi, corassa sāmikena dinnattā pārājikaṃ natthi, asuddhacittena pana gahitattā dukkaṭam. Taṃ maññaṃāno corasseva pattam gaṇhitvā adāsi, idhāpi corassa attano santakattā pārājikaṃ natthi, asuddhacittena pana gahitattā dukkaṭameva. Sabbattha therassa anāpatti.

Aparo “pattam coressāmī”ti tatheva niddāyamānaṃ theram vandi. “Ko ayan”ti ca vutte “aham bhante gilānabhikkhu, ekaṃ tāva me pattam detha, gāmadvāram gantvā bhesajjam āharissāmī”ti. Thero “idha gilāno natthi, coro ayaṃ bhavissatī”ti sallakkhetvā “imaṃ haratū”ti attano veribhikkhussa pattam nīharitvā adāsi, dvinnampi uddhāreyeva pārājikaṃ. “Veribhikkhussa patto”ti saññāya aññaṃ pattam uddharantepi eseva nayo. Sace pana “verissāyan”ti saññāya corasseva pattam uddharitvā deti, vuttanayeneva therassa pārājikaṃ, corassa dukkaṭam. Atha “verissāyan”ti maññaṃāno attano pattam deti, vuttanayeneva ubhinnampi dukkaṭam.

Eko mahāthero upaṭṭhākaṃ daharabhikkhum “pattacīvaram gaṇha, asukaṃ nāma gāmaṃ gantvā piṇḍāya carissāmā”ti āha. Daharo gahetvā therassa pacchato pacchato gacchanto theyyacittam uppādetvā sace sīse bhāram khandhe karoti, pārājikaṃ natthi. Kasmā? Āṇattiyā gahitattā. Sace pana maggato okkamma aṭaviṃ pavisati, padavārena kāretabbo. Atha nivattitvā viharābhimukho palāyitvā viharāṃ pavisitvā gacchati, upacārātikame pārājikaṃ. Athāpi mahātherassa nivāsanaparivattanaṭṭhānato gāmābhimukho palāyati, gāmupacārātikame pārājikaṃ. Yadi pana ubhopi piṇḍāya caritvā bhuñjitvā vā gahetvā vā nikkhamanti, thero ca punapi taṃ vadati “pattacīvaram gaṇha, viharāṃ gamissāmā”ti. Tatra ce so purimanayeneva theyyacittena sīse bhāram khandhe karoti, rakkhati tāva. Aṭaviṃ pavisati, padavārena kāretabbo.

nivattitvā gāmābhimukho eva palāyati, gāmūpacārātikkekame pārājikaṃ. Purato viharābhimukho palāyitvā vihare aṭṭhatvā anisīditvā avūpasanteneva theyyacittena gacchati, upacārātikkekame pārājikaṃ. Yo pana anāṇatto gaṇhāti, tassa sīse bhāraṃ khandhe karaṇādīsipi pārājikaṃ. Sesam purimasadisameva.

Yo pana “asukam nāma viharāṃ gantvā cīvaraṃ dhovitvā rajitvā vā ehī”ti vutto “sādhū”ti gahetvā gacchati. Tassapi antarāmagge theyyacittam uppādetvā sīse bhāraṃ khandhe karaṇādīsipi pārājikaṃ natthi. Maggā okkamane padavārena kāretabbo. Tam viharāṃ gantvā tattheva vasanto theyyacittena paribhuñjanto jīrāpeti, corā vā tassa tam haranti, avahāro natthi, bhaṇḍadeyyam pana hoti. Tato nikkhamitvā āgacchatopi eseva nayo.

Yo pana anāṇatto therena nimitte vā kate sayameva vā kilīṭṭham sallakkhetvā “detha bhante cīvaraṃ, asukam nāma gāmaṃ gantvā rajitvā āharissāmī”ti gahetvā gacchati, tassa antarāmagge theyyacittam uppādetvā sīse bhāraṃ khandhe karaṇādīsipi pārājikaṃ. Kasmā? Anāṇattiyā gahitattā. Maggā okkamato pi paṇivattitvā tameva viharāṃ āgantvā viharasīmaṃ atikkamatopi vuttanayeneva pārājikaṃ. Tattha gantvā rajitvā pacchāgacchatopi theyyacitte uppanne eseva nayo. Sace pana yattha gato, tattha vā antarāmagge vihare vā tameva viharāṃ paccāgantvā tassa ekapasse vā upacārasīmaṃ atikkamitvā vasanto theyyacittena paribhuñjanto jīrāpeti, corā vā tassa tam haranti, yathā vā tathā vā nassati, bhaṇḍadeyyam. Upacārasīmaṃ atikkamato pana pārājikaṃ.

Yo pana therena nimitte kayiramāne “detha bhante, aham rajitvā āharissāmī”ti vatvā “kattha gantvā bhante rajāmī”ti pucchati. Thero ca nam “yattha icchasi, tattha gantvā rajāhī”ti vadati. Ayam vissatṭhadūto nāma. Theyyacittena palāyantopi na avahārena kāretabbo. Theyyacittena pana palāyatopi paribhogena vā aññathā vā nāsayatopi bhaṇḍadeyyameva hoti. Bhikkhu bhikkhussa hatthe kiñci parikkhāraṃ paṇṇati “asukavihare asukabhikkhussa dehi”ti, tassa theyyacitte

uppanne sabbaṭṭhānesu “asukam nāma vihāram gantvā cīvaram dhovitvā rajitvā vā ehi”ti ettha vuttasadiso vinicchayo.

Aparo bhikkhum paṇṇitukāmo nimittam karoti “ko nu kho gahetvā gamissatī”ti, tatra ce eko “detha bhante, aham gahetvā gamissāmī”ti gahetvā gacchati. Tassa theyyacitte uppanne sabbaṭṭhānesu “detha bhante cīvaram, asukam nāma gāmaṃ gantvā rajitvā āharissāmī”ti ettha vuttasadiso vinicchayo. Therena cīvaratthāya vattham labhitvā upaṭṭhākakule ṭhapitam hoti. Athassa antevāsiko vattham haritukāmo tatra gantvā “tam kiravattham dethā”ti therena pesito viya vadati, tassa vacanam saddahitvā upāsakena ṭhapitam upāsikā vā, upāsikāya ṭhapitam upāsako vā añño vā koci niharitvā deti, uddhāreyevassa pārājikam. Sace pana therassa upaṭṭhākehi “imam therassa dassāmā”ti attano vattham ṭhapitam hoti. Athassa antevāsiko tam haritukāmo tattha gantvā “therassa kira vattham dātukāmattha, tam dethā”ti vadati. Te cassa saddahitvā “mayam bhante bhojetvā dassāmāti ṭhapayimha, handa gaṇhāhi”ti denti. Sāmikeyhi dinnattā pārājikam natthi, asuddhacittena pana gahitattā dukkaṭam, bhaṇḍadeyyaṇca hoti.

Bhikkhu bhikkhussa vatvā gāmaṃ gacchati “itthannāmo mama vassāvāsikam dassati, tam gahetvā ṭhapeyyāsī”ti. “Sādhū”ti so bhikkhu tena dinnam mahaggasāṭakam attanā laddhena appagghasāṭakena saddhim ṭhapetvā tena āgatenā attano mahagghasāṭakassa laddhabhāvaṃ ñatvā vā añnatvā vā “dehi me vassāvāsikan”ti vutto “tava thūlasāṭako laddho, mayham pana sāṭako mahaggho, dvepe asukasmin nāma okāse ṭhapitā, pavisitvā gaṇhāhi”ti vadati. Tena pavisitvā thūlasāṭake gahite itarassa itaram gaṇhato uddhāre pārājikam. Athāpi tassa sāṭake attano nāmam, attano ca sāṭake tassa nāmam likhitvā “gaccha nāmam vācetvā gaṇhāhi”ti vadati, tatrāpi eseva nayo. Yo pana attanā ca tena ca laddhasāṭake ekato ṭhapetvā tam evam vadati “tayā ca mayā ca laddhasāṭakā dvepe antogabbhe ṭhapitā, gaccha yam icchasi, tam vicinitvā gaṇhāhi”ti. So ca lajjāya āvasikena laddham thūlasāṭakameva gaṇheyya. Tatrāvāsikassa vicinitvā gahitāvasesam itaram

gaṇhato anāpatti. Āgantuko bhikkhu āvāsikānaṃ cīvarakammaṃ karontānaṃ samīpe pattacīvaraṃ ṭhapetvā “ete saṅgopessanti”ti maññamāno nhāyitum vā aññatra vā gacchati. Sace naṃ āvāsikā saṅgopenti, iccetam kusalam. No ce, naṭṭhe gīvā na hoti. Sacepi so “idaṃ bhante ṭhapethā”ti vatvā gacchati, itare ca sakiccappasutattā na jānanti, eseva nayo. Athāpi te “idaṃ bhante ṭhapethā”ti vuttā “mayam byāvaṭā”ti paṭikkhipanti. Itaro ca “avassam ṭhapessanti”ti anādiyitvā gacchati. Eseva nayo. Sace pana tena yācitā vā ayācitā vā “mayam ṭhapessāma, tvaṃ gacchā”ti vadanti, tam saṅgopitabbaṃ. No ce saṅgopenti, naṭṭhe gīvā. Kasmā? Sampaṭicchitattā.

Yo bhikkhu bhaṇḍāgāriko hutvā paccūsasamaye eva bhikkhūnaṃ pattacīvarāni heṭṭhāpāsādaṃ oropetvā dvāraṃ apidahitvā tesampi anārocetvāva dūre bhikkhācāraṃ gacchati. Tāni ce corā haranti, tasseva gīvā. Yo pana bhikkhūhi “oropetha bhante pattacīvarāni, kālo salākaggahaṇassā”ti vutto “samāgatattā”ti pucchitvā “āma samāgatamhā”ti vutte pattacīvarāni nīharitvā nikkhipitvā bhaṇḍāgāradvāraṃ bandhitvā “tumhe pattacīvarāni gahetvā heṭṭhāpāsādadvāraṃ paṭijaggitvā gaccheyyāthā”ti vatvā gacchati. Tatra ceko alasajātiko bhikkhu bhikkhūsu gatesu pacchā akkhīni puñchanto utṭhahitvā udakaṭṭhānaṃ mukhadhovanatthaṃ gacchati, tam khaṇaṃ disvā corā tassa pattacīparaṃ haranti, suhaṭaṃ. Bhaṇḍāgārikassa gīvā na hoti.

Sacepi koci bhaṇḍāgārikassa anārocetvāva bhaṇḍāgāre attano parikkhāraṃ ṭhabeti, tasmimpi naṭṭhe bhaṇḍāgārikassa gīvā na hoti. Sace pana bhaṇḍāgāriko tam disvā “aṭṭhāne ṭhapitaṃ”ti gahetvā ṭhabeti, naṭṭhe tassa gīvā. Sacepi ṭhapitabhikkhunā “mayā bhante īdiso nāma parikkhāro ṭhapito, upadhāreyyāthā”ti vutto “sādhū”ti sampaṭicchati, dunnikkhittaṃ vā maññamāno aññasmim ṭhāne ṭhabeti, tasseva gīvā. “Nāhaṃ jānāmī”ti paṭikkhipantassa pana natthi gīvā. Yopi tassa passantasseva ṭhabeti, bhaṇḍāgārikaṇca na sampaṭicchāpeti, naṭṭhaṃ sunaṭṭhameva. Sace tam bhaṇḍāgāriko aññatra ṭhabeti, naṭṭhe gīvā. Sace bhaṇḍāgāraṃ suguttaṃ, sabbo saṃghassa ca cetiyassa ca parikkhāro tattheva ṭhapiyati,

bhaṇḍāgāriko ca bālo abyatto dvāraṃ vivaritvā dhammakathaṃ vā sotuṃ, aññaṃ vā kiñci kātuṃ katthaci gacchati, taṃ khaṇaṃ disvā yattakaṃ corā haranti, sabbaṃ tassa gīvā. Bhaṇḍāgārato nikkhamitvā bahi caṅkamantassa vā dvāraṃ vivaritvā sarīraṃ utuṃ gāhāpentassa vā tattheva samaṇadhammānuyogena nisinnassa vā tattheva nisīditvā kenaci kammaṇa byāvaṭṭassa vā uccārapassāvapīlitassāpi tato tattheva upacāre vijjamāne bahi gacchato vā aññaṇa vā kenaci ākārena pamattassa sato dvāraṃ vivaritvā vā vivaṭṭameva pavisitvā vā sandhiṃ chinditvā vā yattakaṃ tassa pamādapaccayā corā haranti, sabbaṃ tasseva gīvā. Uṇhasamaye pana vātapānaṃ vivaritvā nipajjitum vaṭṭatīti vadanti. Uccārapīlitassa pana tasmīṃ upacāre asati aññaṭtha gacchantassa gīlānapakkhe ṭhitattā avisayo, tasmā gīvā na hoti.

Yo pana anto uṇhapīlito dvāraṃ suguttaṃ katvā bahi nikkhamati, corā ca naṃ gahetvā “dvāraṃ vivarā”ti vadanti, yāvatatiyaṃ na vivaritabbaṃ. Yadi pana te corā “sace na vivarasi, tañca māressāma, dvārañca bhinditvā parikkhāraṃ harissāmā”ti pharasu-ādīni ukkhipanti. “Mayi ca mate, saṃghassa ca senāsane vinaṭṭhe guṇo natthi”ti vivaritum vaṭṭati. Idhāpi avisayattā gīvā natthīti vadanti. Sace koci āgantuko kuñcikaṃ vā deti, dvāraṃ vā vivarati. Yattakaṃ corā haranti, sabbaṃ tassa gīvā. Saṃghena bhaṇḍāgāraguttatthāya sūciyantakañca kuñcikaṃ muddikā ca yojetvā dinnā hoti, bhaṇḍāgāriko ghaṭikamattaṃ datvā nipajjati, corā vivaritvā parikkhāraṃ haranti, tasseva gīvā. Sūciyantakañca kuñcikaṃ muddikañca yojetvā nipannaṃ panetaṃ sace corā āgantvā “vivarā”ti vadanti, tattha purimanayeneva paṭipajjitabbaṃ. Evaṃ guttaṃ katvā nipanne pana sace bhittiṃ vā chadanaṃ vā bhinditvā umaṅgena¹ vā pavisitvā haranti, na tassa gīvā. Sace bhaṇḍāgāre aññepi therā vasanti, vivaṭṭe dvāre attano attano parikkhāraṃ gahetvā gacchanti, bhaṇḍāgāriko tesu gatesu dvāraṃ na jaggati. Sace tattha kiñci avaharīyati, bhaṇḍāgārikassa issaratāya bhaṇḍāgārikasseva gīvā. Therehi pana sahāyehi bhavitabbaṃ. Ayaṃ tattha sāmīci.

1. Ummaggena (Sī), ummaṅgena (Syā)

Yadi bhaṇḍāgāriko “tumhe bahi ṭhatvāva tumhākaṃ parikkhāraṃ gaṇhatha, mā pavisitthā”ti vadati, tesaṃca eko lolamahāthero sāmaṇerehi ceva upaṭṭhākehi ca saddhiṃ bhaṇḍāgāraṃ pavisitvā nisīdati ceva nipajjati ca, yattakaṃ bhaṇḍaṃ nassati, sabbaṃ tassa gīvā. Bhaṇḍāgārikena pana avasesattherehi ca sahāyehi bhavitabbaṃ. Atha bhaṇḍāgārikova lolasāmaṇere ca upaṭṭhāke ca gahetvā bhaṇḍāgāre nisīdati ceva nipajjati ca, yaṃ tattha nassati, sabbaṃ tasseva gīvā. Tasmā bhaṇḍāgārikeneva tattha vasitabbaṃ. Avasesehi appeva rukkhamūle¹ vasitabbaṃ, na ca bhaṇḍāgāreti.

Ye pana attano attano sabhāgabhiikkhūnaṃ vasanagabbhesu parikkhāraṃ ṭhapenti. Parikkhāre naṭṭhe yehi ṭhapito tesāmyeva gīvā. Itarehi pana sahāyehi bhavitabbaṃ. Yadi pana saṃgho bhaṇḍāgārikassa vihareyeva yāgubhattaṃ dāpeti, so ca bhikkhācārattāya gāmaṃ gacchati, naṭṭhaṃ tasseva gīvā. Bhikkhācāraṃ pavisantehi atirekacīvararakkhaṇattāya ṭhapitavihāravārikassāpi yāgubhattaṃ vā nivāpaṃ vā labhamānasseva bhikkhācāraṃ gacchato yaṃ tattha nassati, sabbaṃ gīvā. Na kevalaṃca ettakameva, bhaṇḍāgārikassa viya yaṃ tassa pamādapaccayā nassati, sabbaṃ gīvā.

Sace vihāro mahā hoti, aññaṃ padesaṃ rakkhituṃ gacchantassa aññasmiṃ padese nikkhattaṃ haranti, avisayattā gīvā na hoti. Īdise pana vihare vemajjhe sabbesaṃ osaraṇattāne parikkhāre ṭhapetvā nisīditabbaṃ, vihāravārikā vā dve tayo ṭhapetabbā. Sace tesāṃ appamattānaṃ ito cito ca rakkhataṃyeva kiñci nassati, gīvā na hoti. Vihāravārike bandhitvā haritabhaṇḍampi corānaṃ paṭipathaṃ gatesu aññena maggena haritabhaṇḍampi na tesāṃ gīvā. Sace vihāravārikānaṃ vihare dātabbaṃ yāgubhattaṃ vā nivāpo vā na hoti, tehi pattabbalābhato atirekā dve tisso yāgusalākā, tesāṃ pahonakabhattasalākā ca ṭhapetuṃ vaṭṭati. Nibaddhaṃ katvā pana na ṭhapetabbā, manussā hi vippaṭisārino honti “vihāravārikāyeva amhākaṃ bhattaṃ bhuñjanti”ti. Tasmā parivattetvā ṭhapetabbā. Sace tesāṃ

1. Maṇḍape ca rukkhamūle ca (Syā)

sabhāgā salākabhaddhāni āharitvā denti, iccetaṃ kusalaṃ. No ce denti, vāraṃ gāhāpetvā nīharāpetabbāni. Sace viharavāriko dve tisso yāgusalākā, cattāri pañca salākabhaddhāni ca labhamānova bhikkhācāraṃ gacchati, bhaṇḍāgārikassa viya sabbaṃ natṭhaṃ gīvā hoti. Sace saṃghassa viharapālānaṃ dātabbaṃ bhaddhaṃ vā nivāpo vā natthi, bhikkhū viharavāraṃ gahetvā attano attano nissitake jaggenti, sampattavāraṃ aggahetuṃ na labhanti, yathā aññe bhikkhū karonti, tatheva kātabbaṃ. Bhikkhūhi pana asahāyakassa vā attadutiyaṃ vā yassa sabhāgo bhikkhu bhaddhaṃ ānetvā dātā natthi, evarūpassa vāro na pāpetabbo.

Yampi pākavattatthāya¹ vihare ṭhapenti, taṃ gahetvā upajīvantaṃ ṭhātabbaṃ. Yo taṃ na upajīvati, so vāraṃ na gāhāpetabbo. Phalāphalattatthāyapi vihare bhikkhuṃ ṭhapenti, jaggitvā gopetvā phalavārena bhājetvā khādanti. Yo tāni khādanti, tena ṭhātabbaṃ. Anupajīvanto na gāhāpetabbo. Senāsanaṃ capīṭhapaccattharaṇarakkha ṇatthāyapi ṭhapenti, āvāse vasantaṃ ṭhātabbaṃ. Abbhokāsiko pana rukkhamūliko vā na gāhāpetabbo.

Eko navako hoti, bahussuto pana bahūnaṃ dhammaṃ vāceti, paripucchāṃ deti, Pāḷiṃ vaṇṇeti, dhammakathaṃ katheti, saṃghassa bhāraṃ nittharati, ayaṃ lābhaṃ paribhuñjantopi āvāse vasantopi vāraṃ na gāhetabbo, “**purisaviseso nāma ñātabbo**”ti vadanti.

Uposathāgārapaṭimāgharajaggakassa pana diguṇaṃ yāgubhattaṃ, devasikaṃ taṇḍulanāḷi, saṃvacchare ticīvaraṃ, dasavīsagghanakaṃ kappiyabhaṇḍaṇca dātabbaṃ. Sace pana tassa taṃ labhamānasseva pamādena tattha kiñci nassati, sabbaṃ gīvā. Bandhitvā balakkārena acchinnaṃ pana na gīvā. Tattha cetiyassa vā saṃghassa vā santakena cetiyassa santakaṃ rakkhāpetuṃ vaṭṭati, cetiyassa santakena saṃghassa santakaṃ rakkhāpetuṃ na vaṭṭati. Yaṃ pana cetiyassa santakena saddhiṃ saṃghassa santakaṃ ṭhapitaṃ hoti, taṃ cetiyasantaṃ

1. Pākavattatthāya (Sī, Syā)

rakkhāpīte rakkhitameva hotīti evaṃ vaṭṭati. Pakkhavārena uposathāgārādīni rakkhatopi pamādavaseṇa naṭṭhaṃ gīvāyevāti.

Upanidhikathā niṭṭhitā.

Suṅkaghātakathā

113. Suṅkaṃ tato hanantīti **suṅkaghātaṃ**, suṅkaṭṭhānassetam adhivacanam. Tañhi yasmā tato suṅkārahaṃ bhaṇḍam suṅkaṃ adatvā nīharantā rañño suṅkaṃ hananti vināsenti, tasmā suṅkaghātanti vuttam. **Tatra pavisitvā** tatra pabbatakhaṇḍādīsu raññā paricchedam katvā ṭhapite suṅkaṭṭhāne pavisitvā. **Rājaggaṃ bhaṇḍanti** rājārahaṃ bhaṇḍam. Yato rañño pañcamāsakaṃ vā atirekapañcamāsakaṃ vā agghanakaṃ suṅkaṃ dātabbam hoti, tam bhaṇḍanti attho. Rājakantipi pāṭho, ayamevattho. **Theyyacittoti** “īto rañño suṅkaṃ na dassāmī”ti theyyacittam uppādetvā tam bhaṇḍam āmasati, dukkaṭam. Ṭhapitaṭṭhānato gahetvā thavikāya vā pakkhipati, paṭicchannaṭṭhāne vā ūrunā saddhim bandhati, thullaccayaṃ. Suṅkaṭṭhānena paricchinnattā ṭhānācāvanam na hoti. Suṅkaṭṭhānaparicchedam dutiyam pādam atikkāmeti, pārājikaṃ.

Bahisuṅkaghātaṃ pātetīti rājapurisānam aññavihitabhāvaṃ passitvā anto ṭhitova bahi patanattāya khipati. Tañce avassam patanakam, hatthato muttamatte pārājikaṃ. Tañce rukkhe vā khāṇumhi vā paṭihatam balavavātavegukkhitam vā hutvā puna antoyeva patati, rakkhati. Puna gaṇhitvā khipati, pubbe vuttanayeneva pārājikaṃ. Bhūmiyam patitvā paṭṭantam puna anto pavisati, pārājikameva. **Kurundīsankhepaṭṭhakathāsu** pana “sace bahi patitam ṭhatvā vaṭṭantam pavisati pārājikaṃ. Sace atitṭhamānamyeva vaṭṭitvā pavisati rakkhati”ti vuttam.

Anto ṭhatvā hatthena vā pādena vā yaṭṭhiyā vā vaṭṭeti, aññena vā vaṭṭāpeti, sace aṭṭhatvā vaṭṭamānam gataṃ, pārājikaṃ. Anto ṭhatvā bahi gacchantam rakkhati, “vaṭṭitvā gamissatī”ti vā “añño nam vaṭṭessatī”ti vā anto ṭhapitam pacchā sayam vā vaṭṭamānam aññena vā vaṭṭitam bahi gacchati, rakkhatiyeva. Suddhacittena ṭhapite pana tathā gacchante vattabbameva natthi.

dve puṭake ekābaddhe katvā suṅkaṭṭhānasīmantare ṭhapeti, kiñcāpi bahipuṭake suṅkaṁ pādaṁ agghati, tena saddhiṁ ekābaddhatāya pana anto puṭako rakkhati. Sace pana parivattetvā abbhantarimaṁ bahi ṭhapeti, pārājikaṁ. Kājepi ekabaddhaṁ katvā ṭhapite eseva nayo. Sace pana abandhitvā kājakoṭiyaṁ ṭhapitamattameva hoti, pārājikaṁ.

Gacchante yāne vā assapiṭṭhi-ādīsu vā ṭhapeti “bahi nīharissatī”ti, nīhaṭepi avahāro natthi, bhaṇḍadeyyampi na hoti. Kasmā? “Atra pavitṭhassa suṅkaṁ gaṇhantū”ti vuttattā idaṁca suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitaṁ, na ca tena nītaṁ, tasmā neva bhaṇḍadeyyaṁ na pārājikaṁ.

Ṭhitayānādīsu ṭhapite vinā tassa payogaṁ gatesu theyyacittepi sati nevatthi avahāro. Yadi pana ṭhapetvā yānādīni pājento atikkāmeti, hatthisuttādīsu vā kataparicayattā purato ṭhatvā “ehi re”ti pakkosati, sīmātikkame pārājikaṁ. Eḷakalomasikkhāpade imasmiṁ ṭhāne aññaṁ harāpeti, anāpatti, idha pārājikaṁ. Tatra aññassa yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa pakkhipitvā tiyojanaṁ atikkāmeti, nissaggiyāni hontīti pācittiyaṁ, idha anāpatti.

Suṅkaṭṭhāne suṅkaṁ datvāva gantum vaṭṭati. Eko ābhogaṁ katvā gacchati “sace ‘suṅkaṁ dehī’ti vakkhanti, dassāmi, no ce vakkhanti, gamissāmi”ti. Taṁ disvā eko suṅkiko “eso bhikkhu gacchati, gaṇhatha naṁ suṅkaṁ”ti vadati, aparo “kuto pabbajitassa suṅkaṁ, gacchatū”ti vadati, laddhakappaṁ hoti, gantabbaṁ. “Bhikkhūnaṁ suṅkaṁ adatvā gantum na vaṭṭati, gaṇha upāsakā”ti vutte pana “bhikkhussa suṅkaṁ gaṇhantehi pattacīvaraṁ gahetabbaṁ bhavissati, kiṁ tena, gacchatū”ti vuttepi laddhakappameva. Sacepi suṅkikā niddāyanti vā, jūtaṁ vā kīḷanti, yattha katthaci vā gatā, ayaṁca “kuhiṁ suṅkikā”ti pakkositvāpi na passati, laddhakappameva. Sacepi suṅkaṭṭhānaṁ patvā aññavihito, kiñci cinto vā sajjhāyanto vā manasikāraṁ anuyuñjanto vā corahatthisīhabyagghādihi sahasā vuṭṭhāya samanubaddho¹ vā mahāmeghaṁ utṭhitaṁ disvā purato sālaṁ pavisitukāmo vā hutvā taṁ ṭhānaṁ atikkamati, laddhakappameva.

1. Samanubandho (Ka)

Suñkaṃ pariharatīti ettha upacāraṃ okkamitvā kiñcāpi pariharati, avahāroyevāti **Kurundaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana “pariharantaṃ rājapurisā viheṭṭhenti kevalaṃ ādīnavaṃ dassetvā upacāraṃ okkamitvā pariharato dukkaṭaṃ. Anokkamitvā pariharato anāpatti”ti vuttaṃ. Idaṃ Pāliya sameti. Ettha dvīhi leḍḍupātehi upacāro paricchinditabboti.

Suñkaghātakathā niṭṭhitā.

Pāṇakathā

114. Ito parasmim ekaṃsena avahārappahonakapāṇaṃ dassento “**manussapāṇo**”ti āha. Tampi bhujissaṃ harantassa avahāro natthi. Yopi bhujisso mātara vā pitarā vā āṭhapito hoti, attanā vā attano upari katvā paññāsaṃ vā saṭṭhiṃ vā aggahesi, tampi harantassa avahāro natthi, dhanam pana gataṭṭhāne vaḍḍhati. Antojātakadhanakkītakaramarānītappabhedam pana dāsaṃyeva harantassa avahāro hoti. Tameva hi sandhāya idaṃ vuttaṃ “pāṇo nāma manussapāṇo vuccati”ti. Ettha ca gehadāsiyā kucchimhi dāsassa jāto **antojātako**. Dhanena kīto **dhanakkīto**. Paradesato paharitvā¹ ānetvā dāsabyaṃ upagamito **karamarānīto**ti veditabbo. Evarūpaṃ pāṇaṃ “harissāmi”ti āmasati, dukkaṭaṃ. Hatthe vā pāde vā gahetvā ukkhipanto phandāpeti, thullaccayaṃ. Ukkhipitvā palāyitukāmo kesaggamattampi ṭhitaṭṭhānato atikkāmeti, pārājikaṃ. Kesesu vā hatthesu vā gahetvā kaḍḍhati, padavārena kāretabbo.

Padasā nessāmīti tajjento vā paharanto vā “ito gacchāhi”ti vadati, tena vuttadisābhāgaṃ gacchantassa dutiyapadavārena pārājikaṃ. Yepi tena saddhiṃ ekacchandā honti, sabbesaṃ ekakkhaṇe pārājikaṃ. Bhikkhu dāsaṃ disvā sukhadukkhaṃ pucchitvā vā apucchitvā vā “gaccha, palāyitvā sukhaṃ jīvā”ti vadati, so ce palāyati, dutiyapadavāre pārājikaṃ. Tam attano

1. Āharitvā (Syā), haritvā (Ka)

samīpaṃ āgataṃ añño “palāyā”ti vadati, sace bhikkhusataṃ paṭipāṭiyā attano attano samīpamāgataṃ vadati, sabbesaṃ pārājikaṃ. Yo pana vegasā palāyantameva “palāya, yāva taṃ sāmikā na gaṇhantī”ti bhaṇati, anāpatti pārājikassa. Sace pana saṇikaṃ gacchantam bhaṇati, so ca tassa vacanena sīghaṃ gacchati, pārājikaṃ. Palāyitvā aññaṃ gāmaṃ vā desaṃ vā gataṃ disvā tatopi palāpentassa pārājikameva.

Adinnādānaṃ nāma pariyāyena muccati. Yo hi evaṃ vadati “tvaṃ idha kiṃ karosi, ‘kiṃ te palāyituṃ na vaṭṭatī’ti vā ‘kiṃ katthaci gantvā sukhaṃ jīvituṃ na vaṭṭatī’ti vā ‘dāsadāsiyo palāyitvā amukaṃ nāma padesaṃ gantvā sukhaṃ jīvanti’”ti vā, so ca tassa vacanaṃ sutvā palāyati, avahāro natthi. Yopi “mayaṃ amukaṃ nāma padesaṃ gacchāma, tatrāgatā sukhaṃ jīvanti, amhehi ca saddhiṃ gacchantānaṃ antarāmaggepi pātheyyādīhi kilamatho natthī”ti vatvā sukhaṃ attanā saddhiṃ āgacchantam gahetvā gacchati maggagamanavasena, na theyyacittena, nevatthi avahāro. Antarāmagge ca coresu uṭṭhitesu “are corā uṭṭhitā, vegena palāya ehi yāhi”ti vadantassāpi corantarāya mocanattāya vuttattā avahāraṃ na vadantīti.

Pāṇakathā niṭṭhitā.

Apadakathā

Apadesu **ahi** nāma sassāmiko ahituṇḍikādīhi¹ gahitasappo, yaṃ kīḷāpentā aḍḍhampi pādampi kahāpaṇampi labhanti, muñcantāpi hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā gahetvāva muñcanti. Te kassaci bhikkhuno nisinnokāsaṃ gantvā sappakaraṇḍaṃ ṭhapetvā niddāyanti vā, katthaci vā gacchanti. Tatra ce so bhikkhu theyyacittena taṃ karaṇḍaṃ āmasati, dukkaṭaṃ. Phandāpeti, thullaccayaṃ. Ṭhānā cāveti, pārājikaṃ. Sace pana karaṇḍakaṃ ugghāṭetvā sappam gīvāya gaṇhāti, dukkaṭaṃ. Uddharati, thullaccayaṃ. Ujukaṃ katvā uddharantassa karaṇḍatalato sappassa naṅguṭṭhe kesaggamatte mutte pārājikaṃ. Ghaṃsitvā kaḍḍhantassa

1. Ahiguṇṭhikādīhi (Sī)

naṅguṭṭhe mukhavaṭṭito muttamatte pārājikaṃ. Karaṇḍamukhaṃ īsakaṃ vivaritvā pahāraṃ vā datvā “ehi re”ti nāmena pakkosivā nikkhāmeti, pārājikaṃ. Tatheva vivaritvā maṇḍukasaddaṃ vā mūsikasaddaṃ vā lājāvikiraṇaṃ vā katvā nāmena pakkosati, accharaṃ vā paharati, evaṃ nikkhantepi pārājikaṃ. Mukhaṃ avivaritvāpi evaṃ kate chāto sappo sīsena karaṇḍapuṭaṃ āhacca okāsaṃ katvā palāyati, pārājikameva. Sace pana mukhe vivarite sayameva sappo nikkhamitvā palāyati, bhaṇḍadeyyaṃ. Athāpi mukhaṃ vivaritvā vā avivaritvā vā kevalaṃ maṇḍukamūsikasaddaṃ, lājāvikiraṇameva ca karoti, na nāmaṃ gahetvā pakkosati, na accharaṃ vā paharati, sappo ca chātattā “maṇḍūkādīni khādissāmī”ti nikkhamitvā palāyati, bhaṇḍadeyyameva. Maccho kevalaṃ idha apadaggahaṇena āgato. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ udakaṭṭhe vuttamevāti.

Apadakathā niṭṭhitā.

Dvipadakathā

115. Dvipadesu ye avaharituṃ sakkā, te dassento “**manussā pakkhajātā**”ti āha. Devatā pana avaharituṃ na sakkā. Pakkhā jātā etesanti **pakkhajātā**. Te lomapakkhā cammapakkhā aṭṭhipakkhāti tividhā. Tattha morakukkuṭādayo lomapakkhā, vagguli-ādayo cammapakkhā, bhamarādayo aṭṭhipakkhāti veditabbā. Te sabbepi manussā ca pakkhajātā ca kevalaṃ idha dvipadaggahaṇena āgatā. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ ākāsaṭṭhe ca pāṇe ca vuttanayamevāti.

Dvipadakathā niṭṭhitā.

Catuppadakathā

116. Catuppadesu **pasukāti** Pāliyaṃ āgatāvasesā sabbā catuppada-jātīti veditabbā. Hatthi-ādayo pākaṭāyeva. Tattha theyyacittena hatthim āmasantassa dukkaṭaṃ, phandāpentassa thullaccayaṃ. Yo pana

mahābalo balamadena taruṇaṃ bhiṅkacchāpaṃ nābhimūle sīsena uccāretvā gaṇhanto cattāro pāde, soṇḍaṇca bhūmito kesaggamattampi moceti, pārājikaṃ. Hatthī pana koci hatthisālāyaṃ bandhitvā ṭhapito hoti, koci abaddhova tiṭṭhati, koci antovatthumhi tiṭṭhati, koci rājaṅgaṇe tiṭṭhati. Tattha hatthisālāyaṃ gīvāya bandhitvā ṭhapitassa gīvābandhanaṇca cattāro ca pādāti pañca ṭhānāni honti. Gīvāya ca ekasmiṇca pāde ayasaṅkhalikāya baddhassa cha ṭhānāni. Gīvāya ca dvīsu ca pādesu baddhassa satta ṭhānāni. Tesāṃ vasena phandāpanaṭhānācāvanāni veditabbāni. Abaddhassa sakalā hatthisālā ṭhānaṃ. Tato atikkamane pārājikaṃ. Antovatthumhi ṭhitassa sakalaṃ antovatthumeva ṭhānaṃ. Tassa vatthudvārātikkamane pārājikaṃ. Rājaṅgaṇe ṭhitassa sakalanagaraṃ ṭhānaṃ. Tassa nagaradvārātikkamane pārājikaṃ. Bahinagare ṭhitassa ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ. Taṃ haranto padavārena kāretabbo. Nipannassa ekameva ṭhānaṃ, taṃ theyyacittena uṭṭhāpentassa uṭṭhitamatte pārājikaṃ. Assepi ayameva vinicchayo. Sace pana so catūsu pādesu baddho hoti, aṭṭha ṭhānāni veditabbāni. Esa nayo oṭṭhepi.

Goṇopi koci gehe bandhitvā ṭhapito hoti, koci abaddhova tiṭṭhati, koci pana vaje bandhitvā ṭhapito hoti, koci abaddhova tiṭṭhati. Tattha gehe bandhitvā ṭhapitassa cattāro pādā, bandhanaṇcāti pañca ṭhānāni. Abaddhassa sakalaṃ gehaṃ. Vajepi baddhassa pañca ṭhānāni, abaddhassa sakalo vajo. Taṃ vajadvāraṃ atikkāmeti, pārājikaṃ. Vajaṃ bhinditvā haranto khaṇḍadvāraṃ atikkāmeti, pārājikaṃ. Dvāraṃ vā vivaritvā, vajaṃ vā bhinditvā bahi ṭhito nāmena pakkosivā nikkhāmeti, pārājikaṃ. Sākhābhaṅgaṃ dassetvā pakkosantassāpi eseva nayo. Dvāraṃ avivaritvā vajaṃ abhinditvā sākhābhaṅgaṃ cāletvā pakkosati, goṇo chātātāya vajaṃ laṅghetvā nikkhamati, pārājikameva. Sace pana dvāre vivarite, vaje vā bhinne sayameva nikkhamati, bhaṇḍadeyyaṃ. Dvāraṃ vivaritvā vā avivaritvā vā vajampi bhinditvā vā abhinditvā vā kevalaṃ sākhābhaṅgaṃ cāleti na pakkosati, goṇo chātātāya padasā vā laṅghetvā vā nikkhamati, bhaṇḍadeyyameva. Eko majjhegāme baddho ṭhito, eko nipanno. Ṭhitagoṇassa pañca ṭhānāni honti, nipannassa dve ṭhānāni. Tesāṃ vasena phandāpanaṭhānācāvanāni veditabbāni.

Yo pana nipannaṃ anuṭṭhāpetvā tattheva ghātetī, bhaṇḍadeyyaṃ.
 Suparikkhitte pana dvārayutte gāme ṭhitagoṇassa sakalagāmo ṭhānaṃ.
 Aparikkhitte ṭhitassa vā carantassa vā pādehi akkantaṭṭhānameva ṭhānaṃ.
 Gadrabhapasukāsūpi ayameva vinicchayoti.

Catuppadakathā niṭṭhitā.

Bahuppadakathā

117. Bahuppadesu sace ekāya satapadiyā vatthu pūрати. Taṃ padasā
 nentassa navanavuti thullaccayāni, ekaṃ pārājikaṃ. Sesam vuttanayamevāti.

Bahuppadakathā niṭṭhitā.

Ocarakakathā

118. Ocaratīti **ocarako**, tattha tattha anto anupavisatīti vuttaṃ hoti.
Ocaritvāti sallakkhetvā, upadhāretvāti attho. **Ācikkhatīti** parakulesu vā
 vihārādīsu vā duṭṭhapitaṃ asaṃvihitārakkhaṃ bhaṇḍaṃ aññassa
 corakammaṃ kātuṃ paṭibalassa ārociti. **Āpatti ubhinnaṃ pārājikassāti**
 avassaṃ hāriye bhaṇḍe ocarakassa āṇattikkhaṇe, itarassa ṭhānācāvaneti
 evaṃ āpatti ubhinnaṃ pārājikassa. Yo pana “puriso gehe natthi, bhaṇḍaṃ
 asukasmim nāma padese ṭhapitaṃ asaṃvihitārakkhaṃ, dvāraṃ asaṃvutaṃ,
 gatamatteneva sakkā harituṃ, natthi nāma koci purisakārūpajīvī, yo taṃ
 gantvā hareyyā”ti-ādinaṃ nayena pariyāyakathaṃ karoti, tañca sutvā añño
 “ahaṃ dāni harissāmi”ti gantvā harati. Tassa ṭhānācāvane pārājikaṃ,
 itarassa pana anāpatti. Pariyāyena hi adinnādānato muccatīti.

Ocarakakathā niṭṭhitā.

Oṇirakkhakathā

Oṇim rakkhatīti **oṇirakkho**, yo parena attano vasaṇaṭṭhāne ābhataṃ bhaṇḍaṃ “idaṃ tāva bhante muhuttaṃ oloketha, yāvāhaṃ idaṃ nāma kiccaṃ katvā āgacchāmi”ti vutto rakkhati, tassetāṃ adhivacanaṃ. Tenevāha “**oṇirakkho nāma āhaṭaṃ bhaṇḍaṃ gopento**”ti. Tattha oṇirakkho yebhuyyena bandhitvā laggetvā¹ ṭhapitabhaṇḍaṃ amocetvāva heṭṭhā pasibbakaṃ vā puṭakaṃ vā chinditvā kiñcimattaṃ gahetvā sibbanādiṃ puna pākātikaṃ karoti, “evaṃ gaṇhissāmi”ti āmasanādīni karontassa anurupā āpattiyo veditabbāti.

Oṇirakkhakathā niṭṭhitā.

Samvidāvahārakathā

Samvidhāya avahāro **samvidāvahāro**, aññamaññaññattiyaṃ katāvahāroti vuttaṃ hoti. **Samvidahitvā**ti ekacchandatāya ekajjhāsayaṭāya sammantayitvāti attho. Tatrāyaṃ vinicchayo—sambahulā bhikkhū “asukāṃ nāma gehaṃ gantvā chadanaṃ vā bhinditvā, sandhiṃ vā chinditvā bhaṇḍaṃ harissāmā”ti samvidahitvā gacchanti. Tesu eko bhaṇḍaṃ avaharati, tassuddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ. **Parivārepi** cetāṃ vuttaṃ—

“Caturo janā samvidhāya, garubhaṇḍaṃ avāharuṃ.

Tayo pārājikā, eko na pārājiko.

Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti².

Tassāyaṃ attho—cattāro janā ācariyantevāsikā chamāsakaṃ garubhaṇḍaṃ āharitukāmā jātā. Tattha ācariyo “tvaṃ ekaṃ māsakaṃ hara, tvaṃ ekaṃ, tvaṃ ekaṃ, ahaṃ tayo harissāmī”ti āha. Antevāsikesu pana paṭhamo “tumhe bhante tayo haratha, tvaṃ ekaṃ hara, tvaṃ ekaṃ, ahaṃ ekaṃ harissāmī”ti āha. Itarepi dve evameva āhaṃsu. Tattha antevāsikesu ekamekassa ekeko māsako sāhatthiko

1. Lañcetvā (Syā), lañjetvā (Ka)

2. Vi 5. 374 piṭṭhe.

hoti, tena nesaṃ dukkaṭāpattiyo, pañca āṇattikā, tehi tiṇṇampi pārājikaṃ. Ācariyassa pana tayo sāhatthikā, tehissa thullaccayaṃ. Tayo āṇattikā, tehipi thullaccayameva. Imasmiñhi adinnādānasikkhāpade sāhatthikaṃ vā āṇattikassa, āṇattikaṃ vā sāhatthikassa aṅgaṃ na hoti. Sāhatthikaṃ pana sāhatthikeneva kāretabbaṃ, āṇattikaṃ āṇattikeneva. Tena vuttaṃ “caturo janā saṃvidhāya -pa- pañhā mesā kusalehi cintitā”ti.

Apica saṃvidāvahāre asammohatthaṃ ekabhaṇḍaṃ ekaṭṭhānaṃ, ekabhaṇḍaṃ nānāṭhānaṃ, nānābhaṇḍaṃ ekaṭṭhānaṃ, nānābhaṇḍaṃ nānāṭhānanti idampi catukkaṃ atthato sallakkhetabbaṃ. Tattha **ekabhaṇḍaṃ ekaṭṭhānanti** ekakulassa āpaṇaphalake pañcamāsakaṃ bhaṇḍaṃ duṭṭhapitaṃ disvā sambahulā bhikkhū ekaṃ āṇāpentī “gacchetaṃ āharā”ti, tassuddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ. **Ekabhaṇḍaṃ nānāṭhānanti** ekakulassa pañcasu āpaṇaphalakesu ekekaṃ māsaṃ duṭṭhapitaṃ disvā sambahulā ekaṃ āṇāpentī “gacchete āharā”ti, pañcamassa māsaṃ uddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ. **Nānābhaṇḍaṃ ekaṭṭhānanti** bahūnaṃ santakaṃ pañcamāsakaṃ vā atirekapañcamāsakaṃ vā agghanakaṃ bhaṇḍaṃ ekasmiṃ ṭhāne duṭṭhapitaṃ disvā sambahulā ekaṃ āṇāpentī “gacchetaṃ āharā”ti, tassuddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ. **Nānābhaṇḍaṃ nānāṭhānanti** pañcannaṃ kulānaṃ pañcasu āpaṇaphalakesu ekekaṃ māsaṃ duṭṭhapitaṃ disvā sambahulā ekaṃ āṇāpentī “gacchete āharā”ti, pañcamassa māsaṃ uddhāre sabbesaṃ pārājikanti.

Saṃvidāvahāraṃ kathā nīṭṭhitā.

Saṅketakammakathā

119. **Saṅketakammanti** sañjānanakammaṃ, kālaparicchedavasena saññāṇakaraṇanti attho. Ettha ca “purebhattaṃ avaharā”ti vutte ajja vā purebhattaṃ avaharatu, sve vā, anāgate vā saṃvacchare, natthi visaṅketo, ubhinnampi ocarake vuttanayeneva pārājikaṃ. Sace pana “ajja purebhattaṃ avaharā”ti vutte sve purebhattaṃ avaharati, “ajjā”ti niyāmitaṃ taṃ

saṅketam atikkamma pacchā avahaṭam hoti. Sace “sve purebhattam avaharā”ti vutte ajja purebhattam avaharati, “sve”ti niyāmitam tam saṅketam appatvā pure avahaṭam hoti, evam avaharantassa avahāra-kasseva pārājikam, mūlaṭṭhassa anāpatti. “Sve purebhattan”ti vutte tadaheva vā sve pacchābhattam vā harantopi tam saṅketam pure ca pacchā ca haratīti veditabbo. Esa nayo pacchābhattarattindivesupi. Purimayāma majjhimayāmapacchimayāma kāḷajunha māsa utu saṁvaccharādivasenāpi cettha saṅketavisaṅketatā veditabbā. “Purebhattam harā”ti vutte “purebhattameva harissāmī”ti vāyamantassa pacchābhattam hoti, ettha kathanti. **Mahāsumatthero** tāva āha “purebhattapayogova eso, tasmā mūlaṭṭho na muccatī”ti. **Mahāpadumatthero** panāha “kālaparicchedam atikkantattā visaṅketam, tasmā mūlaṭṭho muccatī”ti.

Saṅketakammakathā niṭṭhitā.

Nimittakammakathā

120. **Nimittakammanti** saññuppadanattam kassaci nimittassa karaṇam, tam “**akkhim vā nikhaṇissāmī**”ti-ādinā nayena tidhā vuttam. Aññampi panettha hatthalaṅghana paṇippahāra aṅguliphoṭana gīvunnāmana ukkāsanādi-anekappakāram saṅghetabham. Sesamettha saṅketakamme vuttanayamevāti.

Nimittakammakathā niṭṭhitā.

Āṇittikathā

121. Idāni etesveva saṅketakammanimittakammesu asammohattham “**bhikkhu bhikkhum āṇāpetī**”ti-ādimāha. Tattha **so tam maññamāno tanti** so avahārako yaṁ āṇāpakena nimittasaññam katvā vuttam, tam etanti maññamāno tameva avaharati, ubhinnaṁ pārājikam. **So tam maññamāno aññanti** yaṁ avaharāti vuttam, tam etanti maññamāno aññam tasmimyeva ṭhāne ṭhapitam avaharati, mūlaṭṭhassa anāpatti. **Aññam maññamāno tanti** āṇāpakena nimittasaññam katvā vuttabhaṇḍam appaggham, idam

aññaṃ tasseva samīpe ṭhapitaṃ sārabaṇḍanti evaṃ aññaṃ maññaṃaṇo tameva avaharati, ubhinnampi pārājikaṃ. **Aññaṃ maññaṃaṇo aññaṇti** purimanayeneva idaṃ aññaṃ tasseva samīpe ṭhapitaṃ sārabaṇḍanti maññaṇti, tañce aññaṃeṃa hoti, tasseva pārājikaṃ.

Itthannāmassa pāvadaṇti-ādīsu eko ācariyo tayo Buddharakkhita Dhammarakkhita Saṃgharakkhitānāmakā antevāsikā daṭṭhabbā. Tattha **bhikkhu bhikkhuṃ āṇāpetīti** ācariyo kiñci bhaṇḍaṃ katthaci sallakkhetvā tassa haraṇatthāya Buddharakkhitaṃ āṇāpeti. **Itthannāmassa pāvadaṇti** gaccha tvaṃ Buddharakkhita etamatthaṃ Dhammarakkhitassa pāvada. **Itthannāmo itthannāmassa pāvadaṇti** Dhammarakkhitopi Saṃgharakkhitassa pāvadaṇti. **Itthannāmo itthannāmaṃ bhaṇḍaṃ avaharatīti** evaṃ tayā āṇatṭena Dhammarakkhitena āṇatto Saṃgharakkhitō itthannāmaṃ bhaṇḍaṃ avaharatu, so hi amhesu vīrajātiko paṭibalo imasmiṃ kammeti. **Āpatti dukkaṭassāti** evaṃ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭaṃ. Sace pana sā āṇatti yathādhippāyaṃ gacchati, yaṃ parato thullaccayaṃ vuttaṃ, āṇattikkhaṇe tadeva hoti. Atha taṃ bhaṇḍaṃ avassaṃ hāriyaṃ hoti, yaṃ parato “sabbesaṃ āpatti pārājikassā”ti vuttaṃ, tato imassa taṃkhaṇeyeva pārājikaṃ hotīti ayaṃ yutti sabbattha veditabbā.

So itarassa ārocetīti Buddharakkhito Dhammarakkhitassa, Dhammarakkhito ca Saṃgharakkhitassa “amhākaṃ ācariyo evaṃ vadati ‘itthannāmaṃ kira bhaṇḍaṃ avahara, tvaṃ kira amhesu ca vīrapuriso’ti” āroceti, evaṃ tesampi dukkaṭaṃ. **Avahārako paṭiggaṇhātīti** “sādhu harissāmi”ti Saṃgharakkhitō sampaṭicchati. **Mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassāti** Saṃgharakkhitena paṭiggahitamatte ācariyassa thullaccayaṃ, mahājano hi tena pāpe niyojitoti. **So taṃ bhaṇḍanti** so ce Saṃgharakkhitō taṃ bhaṇḍaṃ avaharati, sabbesaṃ catunnampi janānaṃ pārājikaṃ. Na kevalaṇca catunnaṃ, etena upāyena visaṅketaṃ akatvā paramparāya āṇāpentaṃ samaṇasataṃ, samaṇasahassaṃ vā hotu, sabbesaṃ pārājikameva.

Dutiyavāre **so aññaṃ āṇāpetīti** so ācariyena āṇatto Buddharakkhito Dhammarakkhitaṃ adisvā vā avattukāmo vā hutvā Saṃgharakkhitameva upasaṅkamitvā amhākaṃ ācariyo evamāha

‘itthannāmaṃ kira bhaṇḍaṃ avaharā’ti” āṇāpeti. **Āpatti dukkaṭassāti** āṇattiyā tāva Buddharakkhitassa dukkaṭaṃ. **Paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti** Saṃgharakkhitena sampaṭicchite mulaṭṭhasseva dukkaṭanti veditabbaṃ. Sace pana so taṃ bhaṇḍaṃ avaharati, āṇāpakassa ca Buddharakkhitassa, avahārakassa ca Saṃgharakkhitassāti ubhinnaṃpi pārājikaṃ, mulaṭṭhassa pana ācariyassa visaṅketattā pārājikena anāpatti. Dhammarakkhitassa ajānanatāya sabbena sabbaṃ anāpatti. Buddharakkhito pana dvinnāṃ sotthibhāvaṃ katvā attanā naṭṭho.

Ito paresu catūsu āṇattivāresu paṭhame tāva **so gantvā puna paccāgacchatīti** bhaṇḍaṭṭhānaṃ gantvā anto ca bahi ca ārakkhaṃ disvā avaharituṃ asakkonto āgacchati. **Yadā sakkosi, tadāti** kaṃ ajjeva avahaṭaṃ hoti, gaccha yadā sakkosi, tadā naṃ avaharāti. **Āpatti dukkaṭassāti** evaṃ puna āṇattiyāpi dukkaṭameva hoti. Sace pana taṃ bhaṇḍaṃ avassaṃ hāriyaṃ hoti, atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā, tasmā ayaṃ āṇattikkhaṇeṇeva pārājiko. Sacepi avahārako saṭṭhivassātikkaṃena taṃ bhaṇḍaṃ avaharati, āṇāpako ca antarāyeṇeva kālāṃ vā karoti, hīnāya vā āvattati, assamaṇova hutvā kālāṃ vā karissati, hīnāya vā āvattissati, avahārakassa pana avahārakkhaṇeṇeva pārājikaṃ.

Dutiyavāre yasmā taṃ saṇikaṃ vā bhaṇanto, tassa vā badhiraṭāya “mā avaharī”ti etaṃ vacanaṃ **na sāveti**, tasmā mulaṭṭho na mutto. Tatiyavāre pana sāvitattā mutto. Catutthavāre tena ca sāvitattā, itarena ca “sādhū”ti sampaṭicchitvā oratattā ubhopi muttāti.

Āṇattikathā niṭṭhitā.

Āpattibheda

122. Idāni tattha tattha ṭhānācāvanavasena vuttassa adinnādānassa aṅgaṃ, vatthubhedena ca āpattibhedāṃ dassento “**pañcahi ākārehi**”ti-ādimāha. Tattha **pañcahi ākārehi**ti pañcahi kāraṇehi, pañcahi

aṅgehīti vuttaṃ hoti. Tatrāyaṃ saṅkhepattho, adinnaṃ ādiyantassa **“parapariggahitaṇca hoti”**ti-ādinā nayena vuttehi pañcahākārehi pārājikaṃ hoti, na tato ūnehīti. Tatime pañca ākāra parapariggahitaṃ, parapariggahitasāññitā, parikkhārassa garukabhāvo, theyyacittaṃ, ṭhānācāvananti. Ito parehi pana dvīti vārehi lahuke parikkhāre vatthubhedena thullaccayaṇca dukkaṭaṇca dassitaṃ.

125. **“Chahākārehi”**ti-ādinā nayena vuttavārattaye pana na sakasaññitā na vissāsaggāhitā na tāvakālikatā parikkhārassa garukabhāvo theyyacittaṃ ṭhānācāvananti evaṃ cha ākāra veditabbā. Vatthubhedena panetthāpi paṭhamavāre pārājikaṃ. Dutiyatatiyesu thullaccayaḍukkaṭāni vuttāni. Tato paresu pana tīsu vāresu vijjāmānepi vatthubhede vatthussa parehi apariggahitattā dukkaṭameva vuttaṃ. Tatra yadetarṃ **“na ca parapariggahitaṇ”**ti vuttaṃ, taṃ anajjhāvutthakaṃ vā hotu chaḍḍitaṃ chinnamūlakaṃ assāmikavatthu, attano santakaṃ vā, ubhayampi **“na ca parapariggahitaṇ”**tveva saṅkhyāṃ gacchati. Yasmā panettha parapariggahitasāññā ca atthi, theyyacittena ca gahitaṃ, tasmā anāpatti na vuttāti.

Anāpattibheda

131. Evaṃ vatthuvaseṇa ca cittavaseṇa ca āpattibhedarṃ dassetvā idāni anāpattibhedarṃ dassento **“anāpattisasaññissā”**ti-ādimāha. Tattha **sasaññissāti** sakasaññissa, “mayhaṃ santakaṃ idaṃ bhaṇḍaṇ”ti evaṃ sasaññissa parabhaṇḍampi gaṇhato gahaṇe anāpatti, gahitaṃ pana puna dātabbaṃ. Sace sāmikehi **“dehī”**ti vutto na deti, tesarṃ dhuranikkhepe pārājikaṃ.

Vissāsaggāheti vissāsaggahaṇepi anāpatti. Vissāsaggāhalakkhaṇaṃ pana iminā suttana jānitabbaṃ—“anujānāmi bhikkhave pañcahaṅgehi samannāgatassa vissāsaṃ gahetuṃ, sandiṭṭho ca hoti, sambhatto ca, ālapito ca, jīvati ca, gahite ca attamano”ti¹. Tattha **sandiṭṭhoti** diṭṭhamattakamitto. **Sambhattoti** daḷhamitto. **Ālapitoti**

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

“mama santakaṃ yaṃ icchasi, taṃ gaṇheyyāsi, āpucchitvā gahaṇe kāraṇaṃ natthi”ti vutto. **Jīvatī**ti anuṭṭhānaseyyāya sayitopi yāva jīvitindriyupacchedaṃ na pāpuṇāti. **Gahite ca attamanoti** gahite tuṭṭhacitto hoti, evarūpassa santakaṃ “gahite me attamano bhavissatī”ti jānantena gahetuṃ vaṭṭati. Anavasesapariyādānavasena cetāni pañcaṅgāni vuttāni. Vissāsaggāho pana tīhaṅgehi ruhati—sandiṭṭho, jīvati, gahite attamano, sambhatto, jīvati, gahite attamano, ālapito, jīvati, gahite attamanoti.

Yo pana na jīvati, na ca gahite attamano hoti, tassa santakaṃ vissāsaggāhena gahitampi puna dātabbaṃ. Dadamānena ca matakadhaṇaṃ tāva ye tassa dhane issarā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā, tesāṃ dātabbaṃ. Anattamanassa santakaṃ tasveva dātabbaṃ. Yo pana paṭhamāmyeva “suṭṭhu kataṃ tayā mama santakaṃ gaṇhantena”ti vacībhedena vā cittuppādamattena vā anumoditvā pacchā kenaci kāraṇena kupito, paccāharāpetuṃ¹ na labhati. Yopi adātukāmo cittaṇa pana adhivāseti, na kiñci vadati, sopi puna paccāharāpetuṃ na labhati. Yo pana “mayā tumhākaṃ santakaṃ gahitaṃ vā paribhuttaṃ vā”ti vutte “gahitaṃ vā hotu paribhuttaṃ vā, mayā pana taṃ kenacideva karaṇīyena ṭhapitaṃ, pākatikaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vadati, ayaṃ paccāharāpetuṃ labhati.

Tāvakāliketi “paṭidassāmi paṭikarissāmi”ti evaṃ gaṇhantassa tāvakālikepi gahaṇe anāpatti. Gahitaṃ pana sace bhaṇḍasāmiko puggalo vā gaṇo vā “tuyhevetāṃ hotū”ti anujānāti, iccetaṃ kusalaṃ. No ce anujānāti, āharāpente dātabbaṃ. Saṃghasantakaṃ pana paṭidātumeva vaṭṭati.

Petapariggaheti ettha pana pettivisaye upapannāpi kālaṃ katvā tasmīmyeva attabhāve nibbattāpi Cātumahārājikādayo devāpi sabbe “petā”tveva saṅkhyāṃ gatā, tesāṃ pariggahe anāpatti. Sacepi hi Sakko devarājā āpaṇaṃ pasāretvā nisinno hoti, dibbacakkhuko ca bhikkhu taṃ ñatvā attano cīvaratthāya satasahassagghanakampi sātakaṃ

1. So paccāharāpetuṃ (?)

tassa “mā gaṇha mā gaṇhā”ti vadantassāpi gahetvā gacchati, vaṭṭati. Devatā pana uddissa balikammaṃ karontehi rukkhādīsu laggitasāṭake vattabbameva natthi.

Tiracchānagatapariggaheti tiracchānagatānampi pariggahe anāpatti. Sacepi hi nāgarājā vā supaṇṇamāṇavako vā manussarūpena āpaṇaṃ pasāreti, tato cassa santakaṃ koci bhikkhu purimanayeneva gahetvā gacchati, vaṭṭati. Siho vā byaggho vā migamahimsādayo vadhivā khādanto jighacchāpīlito āditova na vāretabbo, anattampi hi kareyya. Yadi pana thoke khāyite vāretum sakkoti, vāretvā gahetum vaṭṭati. Senādayopi āmisam gahetvā gacchante pātāpetvā gaṇhitum vaṭṭati.

Paṃsukūlasaṇṇissāti assāmikaṃ “idaṃ paṃsukūlan”ti evaṃsaṇṇissāpi gahaṇe anāpatti. Sace pana taṃ sassāmikaṃ hoti, āharāpente dātabbam. **Ummattakassāti** pubbe vuttappakārassa ummattakassāpi anāpatti. **Ādikammikassāti** idha Dhaniyo ādikammiko, tassa anāpatti. Avasesānaṃ pana rajakabhaṇḍikādicorānaṃ chabbaggiyādīnaṃ āpattiyevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathā

Samuṭṭhānaṃ kiriyā, atho saṇṇā sacittakaṃ.

Lokavajjaṇa kammaṇa, kusalaṃ vedanāya cāti—

Imasmim pana pakiṇṇake idaṃ sikkhāpadaṃ tisamuṭṭhānaṃ—
sāhatthikaṃ kāyato ca cittato ca samuṭṭhāti, āṇattikaṃ vācato ca cittato ca samuṭṭhāti, sāhatthikāṇattikaṃ kāyato ca vācato ca cittato ca samuṭṭhāti, kiriyāsamuṭṭhānaṃ, karontoyeva hi etaṃ āpajjati, na akaronto, “adinnaṃ ādiyāmī”ti saṇṇāya abhāvena muccanato saṇṇāvimokkhaṃ, sacittakaṃ, lokavajjaṇaṃ, kāyakammaṃ vacīkammaṃ akusalacittaṃ, tuṭṭho vā bhīto vā majjhatto vā taṃ āpajjatīti tivedananti sabbaṃ paṭhamasikkhāpade vuttanayeneva veditabbam.

Vinītavatthuvaṇṇanā

132. Vinītavatthukathāsu Chabbaggiyavatthu anupaññattiyam vuttameva.

Dutiyavatthumhi cittaṃ nāma puthujjanānaṃ rāgādivasena pakatiṃ vijahitvā dhāvati sandhāvati vidhāvati. Sace Bhagavā kāyavacīdvārabhedam vināpi cittuppādamattena āpattiṃ paññapeyya, ko sakkuṇeyya anāpattikam attānaṃ kātuṃ. Tenāha “**anāpatti bhikkhu cittuppāde**”ti. Cittavasikena pana na bhavitabbaṃ, paṭisaṅkhānabalena cittaṃ nivāretabbamevāti.

133-4. Āmasanaphandāpanaṭhānācāvanavatthūni uttānatthāneva. Tato parāni ca **theyyacitto bhūmito aggahesīti** vatthupariyosānāni.

135. Niruttipathavatthusmiṃ **ādiyīti** gaṇhi, “corosi tvaṇ”ti parāmasi. Itaro pana “kena avahaṭan”ti vutte “mayā avahaṭan”ti pucchāsabhāgena paṭiññam adāsi. Yadi hi itarena “kena gahitaṃ, kena apanītaṃ, kena ṭhapitaṃ”ti vuttaṃ abhavissa, atha¹ ayampi “mayā gahitaṃ, apanītaṃ, ṭhapitaṃ”ti vā vadeyya. Mukhaṃ nāma bhuñjanatthāya ca kathanatthāya ca kataṃ, theyyacittaṃ pana vinā avahāro natthi. Tenāha Bhagavā “**anāpatti bhikkhu niruttipathe**”ti, vohāravacanamatte anāpattīti attho. Tato param Veṭhanavatthupariyosānaṃ sabbaṃ uttānatthameva.

137. Abhinnaśarīravatthusmiṃ **adhivatthoti** sāṭakataṇhāya tasmimyeva sarīre nibbatto. **Anādiyantoti** tassa vacanaṃ agaṇhanto, ādaraṃ vā akaronto. **Taṃ sarīraṃ utṭhahitvāti** peto attano ānubhāvena taṃ sarīraṃ utṭhāpesi. Tena vuttaṃ “taṃ sarīraṃ utṭhahitvā”ti. **Dvāraṃ thakesīti** bhikkhussa susānasamīpeyeva vihāro, tasmā bhīrukajātiko bhikkhu khippameva tattha pavisitvā dvāraṃ thakesi. **Tattheva paripatīti** dvāre thakite peto sāṭake nirālayo hutvā taṃ sarīraṃ pahāya yathākammaṃ gato, tasmā taṃ sarīraṃ tattheva paripati, patitanti vuttaṃ hoti.

Abhinne sarīreti abbhunṇhe allasarīre paṃsukūlaṃ na gahetabbaṃ, gaṇhantassa evarūpā upaddavā honti, dukkaṭaṇca āpajjati. Bhinne pana

gahetum vaṭṭati. Kittāvatā pana bhinnam hoti? Kāka kulala soṇasiṅgālādīhi mukhatuṇḍakena vā dāṭhāya vā īsakam phālitaṃmattenāpi. Yassa pana patato ghaṃsanena chavimattam chinnam hoti, cammam acchinnam, etam abhinnameva, camme pana chinne bhinnam. Yassāpi sajjivakāleyeva pabhinnā gaṇḍakuṭṭhapiṭakā vā vaṇo vā hoti, idampi bhinnam. Tatiyadivasato pabhuti uddhumātakādibhāvena kuṇapabhāvam upagatampi bhinnameva. Sabbena sabbam pana abhinnepi susānagopakehi vā aññehi vā manussehi gāhāpetum vaṭṭati. No ce aññam labhati, satthakena vā kenaci vā vaṇam katvā gahetabbam. Visabhāgasarīre pana satim upaṭṭhapetvā samaṇasaññaṃ uppādetvā sīse vā hatthapādapiṭṭhiyam vā vaṇam katvā gahetum vaṭṭati.

Kusasaṅkāmanavattthukathā

138. Tadanantare vatthusmim **kusam saṅkāmatvā cīvaram aggahe**sīti pubbe “ādiyeyyā”ti imassa padassa atthavaṇṇanāyam nāmamattena dassitesu theyyāvahāra pasayhāvahāra parikappāvahāra paṭicchannāvahāra kusāvahāresu kusāvahārena avaharīti attho.

Imesam pana avahārānam evam nānattam veditabbam—yo hi koci sassāmikam bhaṇḍam rattibhāge vā divasabhāge vā sandhicchedādīni katvā adissamāno avaharati, kūṭamāna kūṭakahāpaṇādīhi vā vañcetvā gaṇhāti, tassevam gaṇhato avahāro “**theyyāvahāro**”ti veditabbo.

Yo pana pare pasayha balasā abhibhuyya, atha vā pana santajjetvā bhayam dassetvā tesam santakam gaṇhāti, panthaghātagāmaghātādīni karontā dāmarikacorā viya kodhavasena paragaravilopam karontā attano pattabalito ca adhikam balakkārena gaṇhantā rājarājamahāmattādayo viya. Tassevam gaṇhato avahāro “**pasayhāvahāro**”ti veditabbo.

Parikappetvā gaṇhato pana avahāro “**parikappāvahāro**”ti vuccati, so bhaṇḍaparikappa-okāsaparikappavasena duvidho. Tatrāyam **bhaṇḍaparikappo**—idhekacco sāṭakatthiko antogabbham pavisitvā “sace sāṭako bhavissati, gaṇhissāmi, sace suttaṃ, na gaṇhissāmi”ti

parikappetvā andhakāre pasibbakaṃ gaṇhāti, sāṭako ce tatra hoti, uddhāreyeva pārājikaṃ. Suttaṃ ce hoti, rakkhati. Bahi nīharitvā muñcitvā “suttan”ti ñatvā puna āharitvā yathāṭhāne ṭhapeti, rakkhatiyeva. “Suttan”ti ñatvāpi “yaṃ laddhaṃ, taṃ gahetabban”ti gacchati, padavārena kāretabbo. Bhūmiyaṃ ṭhapetvā gaṇhāti, uddhāre pārājikaṃ. “Coro coro”ti sāmikehi pariyuṭṭhito chaḍḍetvā palāyati, rakkhati. Sāmikā taṃ disvā gaṇhanti, iccetaṃ kusalaṃ. Añño ce koci gaṇhāti, bhaṇḍadeyyaṃ. Atha nivattesu sāmikesu sayameva taṃ disvā “pagevetam mayā nīhaṭam, mama dāni santakan”ti gaṇhāti, rakkhati, bhaṇḍadeyyaṃ pana hoti. “Sace suttaṃ bhavissati, gaṇhissāmi, sace sāṭako, na gaṇhissāmi. Sace sappi bhavissati, gaṇhissāmi, sace telaṃ, na gaṇhissāmi”ti-ādinā nayena parikappetvā gaṇhantassāpi eseva nayo.

Mahāpaccariyādisu pana “sāṭakatthikopi sāṭakapasibbakameva gahetvā nikkhanto bahi ṭhatvā muñcitvā ‘sāṭako ayan’ti disvā gacchanto paduddhāreneva kāretabbo”ti vuttaṃ. Ettha pana “sace sāṭako bhavissati, gaṇhissāmi”ti parikappitattā parikappo dissati, disvā haṭattā parikappāvahāro na dissati. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana yaṃ parikappitaṃ, taṃ adiṭṭhaṃ parikappitabhāve ṭhitaṃyeva uddharantassa avahāro vutto, tasmā tattha parikappāvahāro dissati, “taṃ maññamāno taṃ avaharī”ti Pāḷiyā ca sametūti. Tattha yvāyaṃ “sace sāṭako bhavissati, gaṇhissāmi”ti-ādinā nayena pavatto parikappo, ayaṃ bhaṇḍaparikappo nāma.

Okāsaparikappo pana evaṃ veditabbo—idhekacco lolabhikkhu parapariveṇaṃ vā kulagharaṃ vā araṇṇe kammantasālaṃ vā pavisitvā tattha kathāsallāpena nisinno kiñci lobhaneyyaṃ parikkhāraṃ oloketi, olokeno ca pana disvā dvārapamukha heṭṭhāpāsāda pariveṇadvāraakoṭṭhakarukkhāmūlādivasena paricchedaṃ katvā “sace maṃ etthantare passissanti, daṭṭhukāmatāya gahetvā vicaranto viya etesaṃyeva dassāmi, no ce passissanti, harissāmi”ti parikappeti. Tassa taṃ ādāya parikappitaparicchedaṃ atikkantamatte pārājikaṃ. Sace upacārasīmaṃ parikappeti, tadabhimukhova gacchanto kammaṭṭhānāḍiṇi manasi karonto vā

aññavihito vā asatiyā upacārasīmaṃ atikkamati, bhaṇḍadeyyaṃ. Athāpissa taṃ ṭhānaṃ pattassa coro vā hatthī vā vāḷamigo vā mahāmegho vā vuṭṭhahati, so ca tamhā upaddavā muccitukamyatāya sahasā taṃ ṭhānaṃ atikkamati, bhaṇḍadeyyameva. Keci panettha “yasmā mūleva theyyacittena gahitaṃ, tasmā na rakkhati, avahāroyevā”ti vadanti. Ayaṃ tāva **Mahā-aṭṭhakathānayo. Mahāpaccariyaṃ** pana “sacepi so antoparicchede hatthiṃ vā assaṃ vā abhiruhitvā taṃ neva pājeti na pājāpeti, paricchede atikkantepe pārajikaṃ natthi, bhaṇḍadeyyamevā”ti vuttaṃ. Tatra yvāyaṃ “sace maṃ etthantare passissanti, daṭṭhukāmatāya gahetvā vicaranto viya etesaṃyeva dassāmi”ti pavatto parikappo, ayaṃ okāsaparikappo nāma.

Evamimesaṃ dvinnampi parikappānaṃ vasena parikappetvā gaṇhato avahāro “parikappāvahāro”ti veditabbo.

Paṭicchādetvā pana avaharaṇaṃ **paṭicchannāvahāro**. So evaṃ veditabbo—yo bhikkhu manussānaṃ uyyānādīsu kīḷantānaṃvā pavisantānaṃ vā omuñcitvā ṭhapitaṃ alaṅkārabhaṇḍaṃ disvā “sace onamitvā gahessāmi, kiṃ samaṇo gaṇhātīti maṃ jānitvā viheṭheyūn”ti paṃsunā vā paṇṇena vā paṭicchādeti “pacchā gaṇhissāmi”ti, tassa ettāvatā uddhāro natthīti na tāva avahāro hoti. Yadā pana te manussā antogāmaṃ pavisitukāmā taṃ bhaṇḍakaṃ vicinantāpi apassitvā “idāni andhakāro, sve jānissāmā”ti sālāyā eva gatā honti, athassa taṃ uddharato uddhāre pārajikaṃ. “Paṭicchannakāleyeva taṃ mama santakan”ti sakasaññāya vā “gatā dāni te, chadditabhaṇḍaṃ idan”ti paṃsukūlasaññāya vā gaṇhantassa pana bhaṇḍadeyyaṃ. Tesu dutiyadivase āgantvā vicinitvā adisvā dhuranikkhepaṃ katvā gatesupi gahitaṃ bhaṇḍadeyyameva. Kasmā? Yasmā tassa payogena tehi na diṭṭhaṃ. Yo pana tathārūpaṃ bhaṇḍaṃ disvā yathāṭhāne ṭhitaṃyeva appaṭicchādetvā theyyacitto pādena akkamitvā kaddame vā vālikāya vā paveseti, tassa pavesitamatteyeva pārajikaṃ.

Kusaṃ saṅkāmetvā pana avaharaṇaṃ **“kusāvahāro”**ti vuccati. Sopi evaṃ veditabbo—yo bhikkhu kusaṃ pātetvā cīvare bhājiyamāne

attano koṭṭhāsassa samīpe ṭhitaṃ¹ appagghataraṃ vā² mahagghataraṃ vā samasamaṃ vā agghena parassa koṭṭhāsaṃ¹ haritukāmo attano koṭṭhāse patitaṃ kusadaṇḍakaṃ parassa koṭṭhāse pātetukāmo uddharati, rakkhati tāva. Parassa koṭṭhāse pātetī, rakkhateva. Yadā pana tasmim patite parassa koṭṭhāsato parassa kusadaṇḍakaṃ uddharati, uddhaṭamatte pārājiko hoti. Sace paṭhamataraṃ parakoṭṭhāsato kusadaṇḍakaṃ uddharati, attano koṭṭhāse pātetukāmatāya uddhāre rakkhati, pātane rakkhati, attano koṭṭhāsato pana attano kusadaṇḍakaṃ uddharati, uddhāreyeva rakkhati. Taṃ uddharitvā parakoṭṭhāse pātentassa hatthato muttamatte pārājikaṃ.

Sace pana dvīsupi koṭṭhāsesu patitadaṇḍake adassanaṃ gameti, tato avasesabhikkhūsu gatesu itaro “mayhaṃ bhante daṇḍako na paññāyatī”ti, mayhampi āvuso na paññāyatīti. Katamo pana bhante mayhaṃ bhāgoti. “Ayaṃ tuyhaṃ bhāgo”ti attano bhāgaṃ dasseti. Tasmim vivaditvā vā avivaditvā vā taṃ gaṇhitvā gate itaro tassa bhāgaṃ uddharati, uddhāre pārājikaṃ. Sacepi tena “ahaṃ mama bhāgaṃ tuyhaṃ na demi, tvaṃ pana attano bhāgaṃ ṇatvā gaṇhā”ti vutte “nāyaṃ mama”ti jānantopi tasseeva bhāgaṃ gaṇhāti, uddhāre pārājikaṃ. Sace pana itaro “ayaṃ tuyhaṃ bhāgo, ayaṃ mayhaṃ bhāgoti kim iminā vivādenā”ti cintetvā “mayhaṃ vā patto hotu, tumhākaṃ vā, yo varabhāgo, taṃ tumhe gaṇhathā”ti vadati, dinnakaṃ nāma gahitaṃ hoti, natthetthāvahāro. Sacepi so vivādabhīruko bhikkhu “yaṃ tuyhaṃ ruccati, taṃ gaṇhā”ti vutto attano pattaṃ varabhāgaṃ ṭhapetvā lāmakamyeva gahetvā gacchati, tato itarassa vicinitāvasesaṃ³ gaṇhantassāpi avahāro natthevāti.

Aṭṭhakathāsu pana vuttaṃ “imasmim ṭhāne kusasaṅkāmanavasena cīvarabhājanīyameva ekaṃ āgataṃ, catunnampi pana paccayānaṃ uppattiṇca bhājanīyaṇca nīharitvā dassetabban”ti evaṇca vatvā **Cīvarakkhandhake** “aṭṭiggaṇhātu me bhante Bhagavā siveyyakaṃ dussayugaṃ, bhikkhusaṃghassa ca gahapaticīvaraṃ anujānātū”ti⁴ idaṃ Jīvaka vatthum ādim katvā **uppannacīvarakathā**,

1-1. Mahagghataraṃ parassa koṭṭhāsaṃ (Syā)

2. Samagghataraṃ vā (Sārattha)

3. Vicitāvasesaṃ (Sī, Syā)

4. Vi 3. 392 piṭṭhe.

Senāsanakkhandhake “tena kho pana samayena Rājagaham dubbhikkham hoti, manussā na sakkonti saṃghabhaddam kātum, icchanti uddesabhaddam nimantanam salākabhaddam pakkhikam uposathikam pāṭipadikam kātum”¹ idam sutamādimkatvā **piṇḍapātakathā**, Senāsanakkhandhakeyeva “tena kho pana samayena sattarasavaggiyā bhikkhū aññataram paccantimam Mahāvihāram paṭisaṅkharonti ‘idha mayam vassam vasissamā’²ti. Addasamsu kho chabbaggiyā bhikkhū sattarasavaggiye bhikkhū vihāram paṭisaṅkharonti”² idam chabbaggiyavatthum ādimkatvā **āgatasenāsanakathā**, tadavasāne³ ca **sappi-ādibhesajjakathā** vitthārena kathitā. Mayam pana tam sabbam āgatāgataṭṭhāneyeva kathayissāma, evam kathane kāraṇam pubbe vuttameva.

Kusasaṅkāmanavatthukathā niṭṭhitā.

139. Ito param Jantāgharavatthu uttānatthameva.

140. Pañcasu Vighāsavatthūsu te bhikkhū anupasampanna kappiyam kārapetvā paribhuñjimsu. Vighāsam pana gaṇhantena khādītāvasesam chaḍḍitam gaṇhetabbam. Yadi sakkoti khādante chaḍḍāpetvā gaṇhitum, etampi vaṭṭati. Attaguttatthāya, pana parānuddayatāya ca na gaṇhetabbam.

141. Odana khādanīya pūva ucchu timbarūsaka bhājanīyavatthūsu **aparassa bhāgam dehīti** asantam puggalam āha. ()⁴ **Amūlakam aggahasīti** sāmikesu dentesu evam aggahesi. **Anāpatti bhikkhu pārājikassāti** sāmikehi dinnam aggahesi, tenassa anāpatti vuttā. **Āpatti sampajānamusāvāde pācittiyassāti** yo panānena sampajānamusāvādo vutto, tasmim pācittiyam āha parato tekaṭulayāguvatthumhi viya. Gahaṇe pana ayaṃ vinicchayo—saṅghassa santakam sammatena vā āṇattehi vā ārāmikādīhi diyyamānam, gihīnāṇa santakam sāmikena vā āṇattena vā diyyamānam “aparassa bhāgam dehī”²ti vatvā gaṇhato bhaṇḍadeyyam. Aññena diyyamānam gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Asammattena vā anāṇattena vā diyyamāne “aparampi bhāgam dehī”²ti

1. Vi 4. 329 piṭṭhe.

2. Vi 4. 316 piṭṭhe.

3. Tadavasesā (Sī, Syā)

4. () Imasmim abbhantare bahu saṃvaṇṇanāvācanakkamo dissati Syāma-potthake.

vatvā vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhanto pattacatukke viya tassuddhāreyeva bhaṇḍagghena kāretabbo. Itarehi diyyamānaṃ evaṃ gaṇhato bhaṇḍadeyyaṃ. Sāmikena pana “imassa dehi”ti dāpitaṃ vā sayam dinnam vā sudinnanti ayamettha **sabba-aṭṭhakathā**vinicchayato sāro.

142-3. Odaniyagharādivatthūsu **odaniyagharam** nāma vikkāyikabhattapacanagharam. **Sūnagharam**¹ nāma vikkāyikamaṃsapacanagharam. **Pūvagharam** nāma vikkāyikakhajjakapacanagharam. Sesamettha, parikkhāravatthūsu ca pākaṭameva.

144. Piṭhavatthusmim so bhikkhu parikappetvā “etaṃ ṭhānaṃ sampattaṃ gaṇhissāmi”ti saṅkāmesi, tenassa saṅkāmane avahāro natthi. Saṅkāmetvā pana parikappitokāsato gahaṇe pārājikaṃ vuttaṃ. Evaṃ haranto ca yadi piṭhake theyyacittaṃ natthi, thavikaṃ agghāpetvā kāretabbo. Atha piṭhakepi atthi, ubho agghāpetvā kāretabboti. Bhisī-ādīni tīṇi vatthūni pākaṭāneva.

146. Vissāsaggāhādīsu tīsu vatthūsu gahaṇe anāpatti, āharāpentesu bhaṇḍadeyyaṃ. Piṇḍāya pavitṭhassa paṭiviso² anto upacārasīmāyaṃ ṭhitasseva gahetuṃ vaṭṭati. Yadi pana dāyakā “bahi-upacāraṭṭhānampi bhante bhāgaṃ gaṇhatha, āgantvā paribhuñjissanti”ti vadanti, evaṃ antogāmaṭṭhānampi gahetuṃ vaṭṭati. Sesamettha uttānatthameva.

148-9. Sattasu ambacorakādivatthūsu paṃsukūlasaññāya gahaṇe anāpatti, āharāpentesu bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena paribhoge pārājikaṃ. Tatrāyaṃ vinicchayo—sāmikāpi sālayā, corāpi sālayā, paṃsukūlasaññāya khādantassa bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena gaṇhato uddhāreyeva avahāro, bhaṇḍam agghāpetvā kāretabbo. Sāmikā sālayā, corā nirālayā, eseva nayo. Sāmikā nirālayā, corā sālayā, “puna gaṇhissāmā”ti kismiñcideva ghanatṭhāne khipitvā gatā, eseva nayo. Ubhopi nirālayā, paṃsukūlasaññāya khādato anāpatti, theyyacittena dukkaṭam.

1. Sūnāgharam (Sī, Syā)

2. Paṭivimso (Sī) Paṭi + vi + aṃso = Paṭivimso.

Samghassa ambādīsu pana samghārāme jātaṃ vā hotu, ānetvā dinnam vā, pañcamāsakam vā atirekapañcamāsakam vā agghanakam avaharantassa pārājikam. Paccante corupaddavena gāmesu vuṭṭhahantesu bhikkhūpi vihāre chaḍḍetvā “puna āvasante janapade āgamiṣṣāma”ti sa-ussāhāva gacchanti. Bhikkhū tādisam vihāram patvā ambapakkādīni “chaḍḍitakānī”ti paṃsukūlasaṇṇāya paribhuñjanti, anāpatti, theyyacittena paribhuñjato avahāro hoti, bhaṇḍam agghāpetvā kāretabbo.

Mahāpaccariyam, pana **San̄khepaṭṭhakathāyañca** avisesena vuttaṃ “chaḍḍitavihāre pana phalāphalam theyyacittena paribhuñjato pārājikam. Kasmā? Āgatānāgatānam santakattā”ti. Gaṇasantake, pana puggalike ca sa-ussāhamattameva pamāṇam. Sace pana tato ambapakkādīm kulasaṅgahaṇatthāya deti, kuladūsakadukkaṭam. Theyyacittena dento agghena kāretabbo. Samghikepi eseva nayo. Senāsanatthāya niyamitaṃ kulasaṅgahaṇatthāya dadato dukkaṭam, issaravatāya thullaccayam, theyyacittena pārājikam, no ce vatthu pahoti, agghena kāretabbo. Bahi upacārasīmāya nisīditvā issaravatāya paribhuñjato gīvā. Ghaṇṭim¹ paharitvā kālam ghosetvā “mayham pāpuṇātī”ti khāditaṃ sukhāditaṃ. Ghaṇṭim apaharitvā kālameva ghosetvā, ghaṇṭimeva paharitvā kālam aghosetvā, ghaṇṭimpi apaharitvā kālampi aghosetvā aññesaṃ natthibhāvaṃ ñatvā “mayham pāpuṇātī”ti khāditaṃ sukhāditaṃ. Pupphārāmaṇḍavattudvayam pākaṭameva.

150. Vuttavādakavattuttaye **vutto vajjemī**ti tayā vutto hutvā tava vacanena vadāmīti attho. **Anāpatti bhikkhu pārājikassā**ti sāmikehi dinnattā anāpatti. **Na ca bhikkhave “vutto vajjemī”ti vattabboti** aham tayā vutto hutvā tava vacanena vadāmīti evam añño bhikkhu aññena bhikkhunā na vattabboti attho. Paricchedam pana katvā “itthannāmaṃ tava vacanena gaṇhissāmi”ti vattum vaṭṭati. **Vutto vajjehī**ti mayā vutto hutvā mama vacanena vadehīti attho. Sesam vuttanayameva. Imesupi ca dvīsu vattūsu paricchedam katvā vattum vaṭṭati. Ettāvatā hi upārambhā mutto hotīti.

1. Gaṇḍim (Sī, Syā), Ghaṇḍim (Ka)

151-2. Maṇivatthuttayassa majjhime vatthusmiṃ **nāhaṃ akallakoti** nāhaṃ gilānoti attho. Sesam pākaṭameva.

153. Sūkaravatthudvaye kiñcāpi paṭhamassa bhikkhuno chātajjhattam disvā kāruṇṇena mocitattā anāpatti, sāmikesu pana asampaṭicchantesu bhaṇḍadeyyam, tāva mahanto vā matasūkaro āharitvā dātabbo, tadagghanakam vā bhaṇḍam. Sace pāsasāmike kuhiñcīpi na passati, pāsasāmantā tadagghanakam sātakam vā kāsāvam vā thālakam vā yathā te āgatā passanti, īdise thāne thapetvāva gantabbam, theyyacittena pana mocentassa pārājikameva. Ettha ca koci sūkaro pāsam pādena kaḍḍhitvā chinnamatte pāse thānācāvanadhammena thānena thito hoti caṇḍasote baddhanāvā viya, koci attano dhammatāya thito, koci nipanno, koci kūṭapāsena baddho hoti, **kūṭapāso** nāma yassa ante dhanukam vā añkusako vā añño vā koci daṇḍako baddho hoti, yo tattha tattha rukkhādīsu laggitvā sūkarassa gamanam nivāreti. Tatra pāsam kaḍḍhitvā thitassa ekameva thānam pāsabandhanam, so hi pāse muttamatte vā chinnamatte vā palāyati. Attano dhammatāya thitassa bandhanañca cattāro ca pādāti pañca thānāni. Nipannassa bandhanañca sayanañcāti dve thānāni. Kūṭapāsabaddhassa yattha yattha gacchati, tam tadeva thānam. Tasmā tam tato tato mocentā dasapi vīsati pi satampi bhikkhū pārājikam āpajjanti, tattha tattha āgataṃ disvā ekameva dāsam palāpentā viya.

Purimānam pana tiṇṇam catuppadakathāyam vuttanayena phandāpanaṭhānācāvanāni veditabbāni. Sunakhadaṭṭham sūkaram vissajjāpentassāpi kāruṇṇādhīppāyena bhaṇḍadeyyam, theyyacittena pārājikam. Pāsattṭhānam pana sunakhasamīpaṃ vā asampattam paṭipatham gantvā paṭhamameva palāpentassa avahāro natthi. Yopi baddhasūkarassa ghāsañca pānīyañca datvā balaṃ gāhāpetvā ukkuṭṭhim karoti “utrasto palāyissatī”ti. So ce palāyati, pārājikam. Pāsam dubbalaṃ katvā ukkuṭṭhisaddena palāpentassāpi ese va nayo.

Yo pana ghāsañca pānīyañca datvā gacchati “balaṃ gahetvā palāyissatī”ti. So ce palāyati, bhaṇḍadeyyam. Pāsam dubbalaṃ katvā gacchantassāpi ese va nayo. Pāsasantike sattham vā aggim vā thapeti

“chinne vā daḍḍhe vā palāyissatī”ti. Sūkaro pāsāṃ cālento chinne vā daḍḍhe vā palāyati, bhaṇḍadeyyameva. Pāsāṃ yaṭṭhiyā saha pāteti, pacchā sūkaro taṃ maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyaṃ. Sūkaro adūhalapāsāṇehi¹ akkanto hoti, taṃ palāpetukāmassa adūhalaṃ kāruṇṇena ukkhipato bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikaṃ. Sace ukkhittamatte agantvā pacchā gacchati, bhaṇḍadeyyameva. Ukkhipitvā ṭhapitaṃ adūhalaṃ pāteti, pacchā sūkaro taṃ maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyaṃ. Opāte patitasūkarampi kāruṇṇena uddharato bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikaṃ. Opātaṃ pūretvā nāseti, pacchā sūkaro taṃ maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyaṃ. Sūle viddhaṃ kāruṇṇena uddharati, bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikaṃ. Sūlaṃ uddharitvā chaḍḍeti, bhaṇḍadeyyaṃ.

Vihārabhūmiyaṃ pana pāse vā adūhalaṃ vā oḍḍentā vāretabbā “migarūpānaṃ paṭisaraṇaṭṭhānametaṃ, mā idha evaṃ karoṭhā”ti. Sace “harāpetha bhante”ti vadanti, harāpetuṃ vaṭṭati. Atha sayāṃ haranti, sundarameva. Atha neva haranti na harituṃ denti, rakkhaṃ yācitvā harāpetuṃ vaṭṭati. Manussā sassarakkhaṇakāle khettesu pāse ca adūhalapāsāṇādīni² ca karonti “maṃsaṃ khādantā sassāni rakkhissāmā”ti. Vīṭivatte sassakāle tesu anālayesu pakkantesu tattha baddhaṃ vā patitaṃ vā mocetuṃ vaṭṭatīti.

Migavattthudvayepi sūkaravatthūsu vuttasadisoyeva vinicchayo.

Macchavattthudvayepi eseva nayo. Ayaṃ pana viseso, kumīnamukhaṃ vivaritvā vā pacchāpuṭakaṃ muñcitvā vā passena chiddaṃ katvā vā kumīnato macche pothetvā palāpentassa pārājikaṃ. Bhattasitthāni dassetvā evaṃ palāpentassāpi pārājikaṃ. Saha kumīnena uddharatopi pārājikaṃ. Kevalaṃ kumīnamukhaṃ vivarati, pacchāpuṭakaṃ muñcati, chiddaṃ vā karoti, macchā pana attano dhammatāya palāyanti, bhaṇḍadeyyaṃ. Evaṃ katvā bhattasitthāni dasseti, macchā gocarathāya nikkhamitvā palāyanti, bhaṇḍadeyyameva. Mukhaṃ avivaritvā pacchāpuṭakaṃ amuñcitvā passena chiddaṃ akatvā kevalaṃ

1. Addūhalapāsāṇehi (Syā), adūhalapāsāṇehi (Ka)

2. Adūhalapāsāṇāni (Sī), addūhalādīni (Syā)

bhattasitthāni dasseti, macchā pana chātajjhattā sīsena paharitvā okāsaṃ katvā gocarattthāya nikkhamitvā palāyanti, bhaṇḍadeyyameva. Tucchakumīnassa mukhaṃ vā vivarati, pacchāpuṭakaṃ vā muñcati, chiddaṃ vā karoti, āgatāgatā macchā dvārappattā puṭakachiddehi palāyanti, bhaṇḍadeyyameva. Tucchakumīnaṃ gahetvā gumbe khipati, bhaṇḍadeyyamevāti. Yāne bhaṇḍaṃ pīṭhe thavikāya sadisaṃ.

Maṃsapesivatthumhi sace ākāse gaṇhāti, gahitaṭṭhānameva ṭhānaṃ. Taṃ chahākārehi paricchinditvā ṭhānācāvanaṃ veditabbaṃ. Sesamettha dārugopālaka rajaka sāṭakavatthūsu ca ambacorakādivatthūsu vuttanayena vinicchinitabbaṃ.

155. **Kumbhivatthusmiṃ** yo sappitelādīni apādagghanakāni gahetvā “na puna evaṃ karissāmī”ti saṃvare ṭhatvā dutiyadivasādisupi puna citte uppanne evameva dhuranikkhepaṃ katvā paribhuñjanto sabbampi taṃ paribhuñjati, nevatti pārājikaṃ. Dukkaṭaṃ vā thullaccayaṃ vā āpajjati, bhaṇḍadeyyaṃ pana hoti. Ayampi bhikkhu evamevamaḥāsi. Tena vuttaṃ “anāpatti bhikkhu pārājikassā”ti. Dhuranikkhepaṃ pana akatvā “divase divase paribhuñjissāmī”ti thokaṃ thokampi paribhuñjato yasmiṃ divase pādagghanakaṃ pūراتi, tasmīṃ pārājikaṃ.

Samvidāvahāravatthūni samvidāvahāre, muṭṭhivatthūni odaniyagharādivatthūsu, dve vighāsavatthūni ambacorakādivatthūsu vuttavinicchayanayena veditabbāni. Dve tiṇavatthūni uttānatthāneva.

156. **Ambabhājāpanādivatthūsu** te bhikkhū ekaṃ gāmakāvāsaṃ paricchinnabhikkhukaṃ agamaṃsu, tattha bhikkhū phalāphalaṃ paribhuñjamānāpi tesu āgatesu “therānaṃ phalāni dethā”ti kappiyakārake na avocaṃ, atha te bhikkhū “kiṃ saṃghikaṃ amhākaṃ na pāpuṇāti”ti ghaṇṭim paharitvā bhājāpetvā tesampi vassaggena bhāgaṃ datvā attanāpi paribhuñjimsu. Tena nesaṃ Bhagavā “**anāpatti bhikkhave paribhogatthāyā**”ti āha. Tasmā idānapi yattha āvāsikā āgantukānaṃ na denti, phalavāre ca

sampatte aññesaṃ atthibhāvaṃ¹ disvā corikāya attanāva khādanti, tattha āgantukehi ghaṇṭim paharitvā bhājetvā paribhuñjitum vaṭṭati.

Yattha panāvāsikā rukkhe rakkhitvā phalavāre sampatte bhājetvā khādanti, catūsu paccayesu sammā upanenti, anissarā tattha āgantukā. Yepi rukkha cīvaratthāya niyametvā dinnā, tesupi āgantukā anissarā. Eseva nayo sesapaccayatthāya niyametvā dinnesupi.

Ye pana tathā aniyamitā, āvāsikā ca te rakkhitvā gopetvā corikāya paribhuñjanti, na tesu āvāsikānaṃ katikāya ṭhātabbaṃ. Ye phalaparibhogatthāya dinnā, āvāsikāpi ne rakkhitvā gopetvā sammā upanenti, tesueva tesāṃ katikāya ṭhātabbaṃ. **Mahāpaccariyaṃ** pana vuttaṃ “catunnaṃ paccayānaṃ niyametvā dinnāṃ theyyacittena paribhuñjanto bhaṇḍaṃ agghāpetvā kāretabbo. Paribhogavaseneva taṃ bhājetvā paribhuñjantassa bhaṇḍadeyyaṃ. Yaṃ panettha senāsanatthāya niyamitaṃ, taṃ paribhogavaseneva bhājetvā paribhuñjantassa thullaccayaṇca bhaṇḍadeyyaṇcā”ti.

Odissa cīvaratthāya dinnāṃ cīvarayeve upanetabbaṃ. Sace dubbhikkhaṃ hoti, bhikkhū piṇḍapātena kilamanti, cīvaraṃ pana sulabhaṃ. Saṃghasuṭṭhūyā apalokanakammaṃ katvā piṇḍapātepi upanetum vaṭṭati. Senāsanena, gilānapaccayena vā kilamantesu saṃghasuṭṭhūyā apalokanakammaṃ katvā tadatthāyapi upanetum vaṭṭati. Odissa piṇḍapātatthāya, gilānapaccayatthāya ca dinnepi eseve nayo. Odissa senāsanatthāya dinnāṃ pana garubhaṇḍaṃ hoti, taṃ rakkhitvā gopetvā tadatthameva upanetabbaṃ. Sace pana dubbhikkhaṃ hoti, bhikkhū piṇḍapātena na yāpenti, ettha rājarogacorabhayādīhi aññattha gacchantānaṃ viharā palujjanti, tālanāḷikerādike vināsenti, senāsanapaccayaṃ pana nissāya yāpetum sakkā hoti. Evarūpe kāle senāsaṇaṃ vissajjetvāpi senāsanajagganatthāya paribhogo Bhagavatā anuññāto, tasmā ekaṃ vā dve vā varasenāsanāni ṭhapetvā itarāni lāmakakoṭiyā piṇḍapātatthāya vissajjetum vaṭṭati. Mūlavatthucchedaṃ pana katvā na upanetabbaṃ.

1. Abhāvaṃ (Sī, Syā)

Yo pana ārāmo catuppaccatthāya niyametvā dinno, tattha apalokanakammaṃ na kātabbāṃ. Yena pana paccayena ūnaṃ, tadattham upanetuṃ vaṭṭati. Ārāmo jaggitabbo, vetanaṃ datvāpi jaggāpetuṃ vaṭṭati. Ye pana vetanaṃ labhitvā ārāmeyeva gehaṃ katvā vasantā rakkhanti, te ce āgatānaṃ bhikkhūnaṃ nāḷikeraṃ vā tālapakkaṃ vā denti, yaṃ tesāṃ saṃghena anuññātāṃ hoti “divase divase ettakaṃ nāma khādathā”ti tadeva te dātuṃ labhanti, tato uttari tesāṃ dadantānampi gahetuṃ na vaṭṭati.

Yo pana ārāmaṃ keṇiyā gahetvā saṃghassa catuppaccayatthāya kappiyabhaṇḍameva deti, ayaṃ bahukampi dātuṃ labhati. Cetiassa padīpatthāya vā khaṇḍaphullapaṭisaṅkharaṇatthāya vā dinno ārāmopi paṭijaggitabbo, vetanaṃ datvāpi jaggāpetabbo. Vetanañca panettha cetiyasantakampi saṃghasantakampi dātuṃ vaṭṭati. Etampi ārāmaṃ vetanena tattheva vasitvā rakkhantānañca keṇiyā gahetvā kappiyabhaṇḍadāyakaṇaṃca tatthajātakaphaladānaṃ vuttanayeneva veditabbanti.

Ambapālakādivatthūsu **anāpatti bhikkhave gopakassa dāneti** ettha katarāṃ pana gopakadānaṃ vaṭṭati, katarāṃ na vaṭṭatīti? **Mahāsumatthero** tāva āha “yaṃ gopakassa paricchinditvā dinnam hoti ‘ettakaṃ divase divase gaṇhā’ti, tadeva vaṭṭati, tato uttari na vaṭṭatī”ti. **Mahāpadumatthero** panāha “kiṃ gopakānaṃ paṇṇaṃ āropetvā nimittasaññaṃ vā katvā dinnam atthi, etesaṃ hatthe vissatṭhakassa ete issarā, tasmā yaṃ te denti, taṃ bahukampi vaṭṭatī”ti. **Kurundaṭṭhakathāyaṃ** pana vuttam “manussānaṃ ārāmaṃ vā aññaṃ vā phalāphalaṃ dārakā rakkhanti, tehi dinnam vaṭṭati, āharāpetvā pana na gahetabbāṃ. Saṃghike, pana cetiyasantake ca keṇiyā gahetvā rakkhantasseva dānaṃ vaṭṭati, vetanena rakkhantassa attano bhāgamattaṃ vaṭṭatī”ti. **Mahāpaccariyaṃ** pana “yaṃ gihīnaṃ ārāmarakkhakā bhikkhūnaṃ denti, etaṃ vaṭṭati. Bhikkhusaṃghassa pana ārāmagopakā yaṃ attano bhatiyā khaṇḍetvā denti, etaṃ vaṭṭati. Yopi upaḍḍhārāmaṃ vā kecideva rukkhe vā bhatim labhitvā rakkhati, tassāpi attano pattarukkhatoyeva dātuṃ vaṭṭati. Keṇiyā gahetvā

rakkhantassa pana sabbampi vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Etaṃ pana sabbam byañjanato nānaṃ, atthato ekameva, tasmā adhippāyaṃ ñatvā gahetabbaṃ.

Dāruvatthumhi **tāvakāliko ahaṃ Bhagavāti** tāvakālikacitto ahaṃ Bhagavāti vattukāmena vuttaṃ, **tāvakālikacittoti** “puna āharitvā dassāmi”ti evaṃcitto ahanti vuttaṃ hoti. Bhagavā “**tāvakālike anāpatti**”ti āha.

Ayaṃ panettha **Pālimuttakavinicchayo**—sace saṃgho saṃghikaṃ kammaṃ kāreti uposathāgāraṃ vā bhojanasālaṃ vā, tato āpucchitvā tāvakālikaṃ haritabbaṃ. Yo pana saṃghiko dabbasambhāro agutto deve vassante temeti, ātapena sukkhati, taṃ sabbampi āharitvā attano āvāse kātuṃ vaṭṭati. Saṃgho āharāpento aññaṃ vā dabbasambhārena, mūlena vā saññāpetabbo. Na sakkā ce hoti saññāpetuṃ, “saṃghikena bhante kataṃ saṃghikaparibhogena vaḷañjathā”ti vattabbaṃ. Senāsanassa pana ayameva bhikkhu issaro. Sace pāsāṇatthambho vā rukkhathambho vā kavāṭaṃ vā vāṭapānaṃ vā nappahoti, saṃghikaṃ tāvakālikaṃ āharitvā pākatiṃ kātuṃ vaṭṭati. Esa nayo aññesupi dabbasambhāresūti.

Udakavatthusmiṃ yadā udakaṃ dullabhaṃ hoti, yojanatopi adḍhayaoyanatopi āharīyati, evarūpe pariggahita-udake avahāro. Yatopi āharimato vā pokkharāṇī-ādīsu ṭhitato vā kevalaṃ yāgubhattaṃ sampādentī, pāṇīyaparibhogaṇa karonti, na aññaṃ mahāparibhogaṃ, tampi theyyacittena gaṇhato avahāro. Yato pana ekaṃ vā dve vā ghaṭe gahetvā āsanaṃ dhovituṃ, Bodhirukkhe siñcituṃ, udakapūjaṃ kātuṃ, rajanaṃ pacituṃ labbhati, tattha saṃghassa katikavaseneva paṭipajjitabbaṃ, atirekaṃ gaṇhanto, mattikādīni vā theyyacittena pakkhipanto bhaṇḍaṃ agghāpetvā kāretabbo.

Sace āvāsikā katikavattaṃ daḷhaṃ karonti, aññesaṃ bhaṇḍakaṃ dhovituṃ vā rajituṃ vā na denti, attanā pana aññesaṃ apassantānaṃ gahetvā sabbaṃ karonti, tesam katikāya na ṭhātabbaṃ, yattakaṃ te dhovanti, tattakaṃ dhovitaṃ. Sace saṃghassa dve tisso pokkharāṇīyo

vā udakasoṇḍiyo vā honti, katikā ca katā “ettha nhāyitabbaṃ, ito pāṇīyaṃ gahetabbaṃ, idha sabbaparibhogo kātabbo”ti. Katikavatteneva sabbam kātabbaṃ. Yattha katikā natthi, tattha sabbaparibhogo vaṭṭatīti.

Mattikāvattthusmim yattha mattikā dullabhā hoti, nānappakārā vā vaṇṇamattikā āharitvā ṭhapitā, tattha thokāpi pañcamāsakaṃ agghati, tasmā pārājikaṃ. Saṃghike pana kamme, cetiyakamme ca niṭṭhite saṃghaṃ āpucchitvā vā tāvakālikaṃ vā gahetuṃ vaṭṭati. Sudhāyapi cittakammavaṇṇesupi eseva nayo.

Tiṇavatthūsu jhāpitaṇe ṭhānācāvanassa abhāvā dukkaṭaṃ, bhaṇḍadeyyaṃ pana hoti. Saṃgho tiṇavatthum jaggitvā saṃghikaṃ āvāsaṃ chādeti, puna kadāci jaggituṃ na sakkoti, athañño eko bhikkhu vattasīsena jaggati, saṃghassevetam. No ce jaggati, saṃgheneko bhikkhu vattabbo “jaggitvā dehi”ti. So ce bhāgaṃ icchatī, bhāgaṃ datvāpi jaggāpetabbaṃ. Sace bhāgaṃ vaḍḍheti, dātabbameva. Vaḍḍhetiyeva, “gaccha jaggitvā sabbam gahetvā attano santakaṃ senāsanaṃ chādehi”ti vattabbo. Kasmā? Natthe attho natthi. Dadantehi pana savatthukaṃ na dātabbaṃ, garubhaṇḍaṃ hoti, tiṇamattaṃ pana dātabbaṃ, tasmim ce jaggitvā attano senāsanaṃ chādente puna saṃgho jaggituṃ pahoti, “tvaṃ mā jaggi, saṃgho jaggissatī”ti vattabboti.

Mañcādīni satta vatthūni pakaṭāneva. Pāḷiyaṃ pana anāgatampi pāsāṇatthambhaṃ vā rukkhathambhaṃ vā aññaṃ vā kiñci pādagghanakaṃ harantassa pārājikameva. Padhānagharādīsu chaḍḍitapatitānaṃ pariveṇāḍīnaṃ kuṭṭampi pākāraṃpi bhinditvā iṭṭhakādīni avaharantassāpi eseva nayo. Kasmā? Saṃghikaṃ nāma kadāci ajjhāvasanti, kadāci na ajjhāvasanti. Paccante corabhayena janapade vuṭṭahante chaḍḍitavihārādīsu kiñci parikkhāraṃ harantassāpi eseva nayo. Ye pana tato tāvakālikaṃ haranti, puna āvasitesu ca vihāresu bhikkhū āharāpentī, dātabbaṃ. Sacepi tato āharitvā senāsanaṃ kataṃ hoti, taṃ vā tadagghanakaṃ vā dātabbameva. “Puna

āvasissāmā”¹ti ālayam acchinditvā vuṭṭhitesu janapadesu gaṇasantakam vā puggalikam vā gahitam hoti, te ce anujānanti, paṭikammena kiccam natthi. Saṃghikam pana garubhaṇḍam, tasmā paṭikammam kattabbameva.

157. Vihāraparibhogavatthu uttānatthameva.

Anujānāmi bhikkhave tāvakālikam haritunti ettha yo bhikkhu saṃghikam mañcam vā pīṭham vā tāvakālikam haritvā attano phāsukaṭṭhāne ekampi dvepi māse saṃghikaparibhogena paribhuñjati, āgatāgatānam vuḍḍhatarānam deti nappaṭibāhati, tassa tasmim natṭhepi jinṇepi corāvahaṭepi² gīvā na hoti. Vasitvā pana gacchantena yathāṭhāne ṭhapetabbam. Yo pana puggalikaparibhogena paribhuñjati, āgatāgatānam vuḍḍhatarānam na deti, tasmim natṭhe tassa gīvā hoti. Aññam pana āvāsam haritvā paribhuñjantena sace tattha vuḍḍhataro āgantvā vuṭṭhāpeti, “mayā idam asukāvāsato nāma āhaṭam, gacchāmi, nam pākatikam karomī”³ti vattabbam. Sace so bhikkhu “aham pākatikam karissāmi”⁴ti vadati, tassa bhāram katvāpi gantum vaṭṭatīti **Saṅkhepaṭṭhakathāyam** vuttam.

Campāvatthumhi **tekaṭulayāgūti** tilataṇḍulamuggehi vā tilataṇḍulamāsehi vā tilataṇḍulakulatthehi vā tilataṇḍulehi saddhim yaṃkiñci ekam aparaṇṇam pakkhipitvā tīhi katā, etaṃ kira imehi tīhi catubhāga-udakasambhinne khīre sappimadhusakkarādīhi yojetvā karonti.

Rājagahavatthumhi **madhugolakoti** atirasakapūvo vuccati, madhusīsakantipi vadanti. Sesamettha vatthudvayepi odanabhājanīyavatthusmim vuttanayeneva veditabbam.

158. Ajjukavatthusmim **etadavocāti** gilāno hutvā avoca. **Āyasmā Upālī āyasmato Ajjukassa pakkhoti** na agatigamanavasena pakkho, apica kho anāpattisaññitāya lajjī-anuggahena, vinayānuggahena ca thero pakkhoti veditabbo. Sesamettha uttānameva.

1. Āgamissāmāti (Ka)

2. Theyyāvahaṭepi (Sī, Syā)

159. Bārāṇasīvatthusmiṃ **corehi upaddutanti** corehi viluttaṃ. **Iddhiyā ānetvā pāsāde ṭhapesīti** thero kira taṃ kulaṃ sokasallasamappitaṃ āvaṭṭantaṃ vivaṭṭantaṃ disvā tassa kulassa anukampāya pasādānurakkhaṇatthāya dhammānuggahena attano iddhiyā “tesaṃyeva pāsādaṃ dārakānaṃ samīpe hotū”ti adhiṭṭhāsi. Dārakā “amhākaṃ pāsādo”ti sañjānitvā abhiruhimsu. Tato thero iddhiṃ paṭisaṃhari, pāsādopi sakaṭṭhāneyeva aṭṭhāsi. Vohāravasena pana vuttaṃ **“te dārake iddhiyā ānetvā pāsāde ṭhapesī”ti**. **Iddhivisayeti** īdisāya adhiṭṭhānidhiyā anāpatti. Vikubbaniddhi pana na vaṭṭati.

160-1. Avasāne vatthudvayaṃ uttānatthamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṃvaṇṇanāya

Dutiyapājjikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatrāyaṃ anusāsani—

Dutiyaṃ adutiyena, yaṃ Jinena pakāsitaṃ.
 Parājitakilesena, pārājikamidaṃ idha.
 Sikkhāpadaṃ samaṃ tena, aññaṃ kiñci na vijjati.
 Anekanayavokiṇṇaṃ, gambhīratthavinicchayaṃ.
 Tasmā vatthumhi otiṇṇe, bhikkhunā vinayaññunā.
 Vinayānuggahenettha, karontena vinicchayaṃ.
 Pāliṃ Aṭṭhakathañceva, sādhippāyamasesato.
 Ogayha appamattena, karaṇīyo vinicchayo.
 Āpattidassanussāho, na kattaḃbo kudācanaṃ.
 Passissāmi anāpatti-miti kayirātha mānasam.
 Passitvāpi ca āpattiṃ, avatvāva punappunam.
 Vīmaṃsitvātha viññūhi, saṃsanditvā ca taṃ vade.
 Kappiyepi ca vatthusmiṃ, cittassa lahuvattino.
 Vasena sāmāññaḡa, cavantīdha puthujjanā.
 Tasmā paraparikkhāraṃ, āsīvisamivoragaṃ.
 Aggiriṃ viya ca sampassaṃ, nā'maseyya vicakkhaṇoti.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamo bhāgo niṭṭhito.

Pārājīkakaṇḍa-atṭhakathāya paṭhamabhāge

Saṃvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akappiyaṃ	185	Atiharāpesuṃ	178
Akaraṇīyaṃ	185	Atthaṅgamā	123
Akāmakā	171	Atthavase	189
Akiriyaṇḍo	105	Atthasādhako	264
Akilāsuno	156	Atthasaṇḥitaṃ	148
Akuppeṇa	208	Atthi nāma	175
Akusalehi	113	Atthi me	183
Akkhadassā	268	Atha khvetam	184
Agāraṃ	170	Adinnaṃ	261
Aggho	267	Adukkhamasukhaṃ	124
Aṅgārakāsuyā	186	Addhagate	102
Aciravuṭṭhitāya	170	Addhaniyaṃ	159
Acirūpasampanno	173	Adhivattho	329
Acchādetvā	170	Adhivāsetu	142
Acchādesi	167	Adhivāsesi	142
Ajinakkhipaṃ	237	Adhisayitāni	108
Ajjatagge	142	Adhisīlasikkhā	209
Ajjhattaṃ	117	Anagāriyaṃ	170
Ajjhāvasatā	169	Anaṅgaṇe	127
Aññathattāya	183	Ananulomikaṃ	185
Aññassa haraṇakaṃ	304	Anantarahitāya	172
Atṭiyaṃāno	212	Anabhāvaṃkatā	104
Atṭhānametaṃ	195	Anabhirato	182, 212
Aḍḍhā	173	Anavakāso	195
Aṇḍabhūtāya	109	Anavayo	249
Atikkantaṃānusakaṃ	133	Anādiyanto	329

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anādīnavadasso	179	Aparaṇṇaṃ	296
Anāpatti	334, 336, 339, 341	Aparassa bhāgaṃ dehi	334
Anāvikatvā	211	Apariccattaṃ	261
Anissatṭhaṃ	261	Aparibhogaṃ vā karoti	279
Anīlakaṃ	150	Apalokessāma	165
Anukampā	250	Apāyaṃ	135
Anucchavikaṃ	185	Aputtakam	178
Anujānāmi	344	Appaccakkhāya	211
Anuttaram	109	Appatirūpaṃ	185
Anuttaro	92	Appapuññā	194
Anuddayā	250	Appamattassa	131
Anupādāya	156	Abbhuggacchi	181
Anupādānāya	183	Abhikkantaṃ	139
Anuppādadhammā	104	Abhiññā	98
Anuyuttā	194	Abhinisīdenti	227
Anusaññāyamāno	255	Abhininnāmesim	128, 132, 136
Anussarāmi	128	Abhinne	329
Anekapariyāyena	183	Abhirūpā	250
Anekavihitaṃ	128	Abhivādeti	102
Anejamasokaṃ	141	Abhiviññāpesi	179
Antamaso	193, 223	Abhisambuddho	110
Antaradhānena	155	Abhiharimsu	174
Antaradhāpesuṃ	156	Amanusso	259
Antarabhogikā	268	Amutrāsīm	129
Antomano	182	Amma	171
Andhakāre	140	Araññaṃ	298
Apagatakāḷako	162	Arasarūpo	103
Apagabbho	107	Araham	84-87
Apacayo	188	Ariyakena	221
Apaññatte	179	Ariyā	122

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Ariyānaṃ	134	Ācikkheyya	140
Alaṃ	151, 183, 215	Āciṇṇaṃ	163
Alakkhikā	194	Āṇattiko	264
Allako	337	Ātāpino	131
Avanṇaṃ	187	Ādikammikassa	328
Avicāraṃ	118	Ādikammiko	234
Avijjaṇḍakosaṃ	109	Ādittāya	186
Avijjā	109, 136, 138	Ādiyi	329
Aviññussa	221	Ādiyeyya	262
Avitakkaṃ	118	Āneñjappatte	127
Avinipātadhammo	163	Āpatti pārājikassa	226
Avihesā	250	Āpatti dukkaṭassa	324
Avoca	101	Āpadatthāya	255
Asaṅgahitattā	156	Ābhidosikaṃ	174
Asaddhammaṃ	186	Āmantesi	163
Asaddhammo	221	Āyatim	104
Asammuṭṭhā	111	Āyasmā	150
Asallīnaṃ	111	Āyasmā -pa- pakkho	344
Asāraddho	112	Āyāma	165
Asekho	208	Ārakkho	177
Assāmaṇakaṃ	185	Āraddhaṃ kho pana	111
Assosi	83, 148	Ārammaṇūpanijjhānaṃ	116
Ahi	317	Ārāmaṇavatthu	298
Ahudeva	182	Ārocesuṃ	184
[Ā]		Ālapito	326
Ākārehi	148, 325	Ālayasamugghāto	183
Āgamehi	159	Āloko	131
Ācariyake	249	Āsavaṭṭhānīyā	159
Ācikkhati	320	Āsavānaṃ	190
Ācikkhanti	122	Āsīvisassa	185

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā-I]		[U]	
Āhaṭaṃ	321	Upapajjamāne	133
Āharitvā	146	Upapannā	136
Īṅha	256	Upalāpetvā	192
Iti	130	Upavādakā	134
Itthattāya	137	Upasaṅkami	100
Itthannāmassa pāvada	324	Upasaṅkamitvā	100
Itthannāmo	324	Upasampajja	117, 156
Itthikāya	177	Upasampanno	208
Itthiliṅgaṃ	237	Upahatindriyo	243
Idaṃ	156	Upekkhako	120
Iddhiyā -pa- ṭhapesi	345	Upekkhāsatipārisuddhiṃ	125
Iddhivisaye	345	Uppaṇḍuppaṇḍukajāto	182
Idha	212	Uppalagandhapaccatthikā	232
Idhūpapanno	130	Uppalavaṇṇā	237
Indakhīle	259	Uppādeti	295
Isigilipasse	248	Ummaṭṭhaṃ	278
[U]		Ummattakassa	328
Ukkaṇṭhito	212	Ummattako	234
Ukkujjeyya	139	Ulūkapakkhikaṃ	237
Ucchinnamūlā	104	Ussahāmi	177, 213
Ucchedavādo	105	[E]	
Ujjhāyanti	256	Ekakammaṃ	225
Uñchena	144	Ekakova	109
Uttarāpathakā	144	Ekaggaṃ	112
Udaggo	172	Ekantaparipuṇṇaṃ	170
Udukkhalasaddaṃ	148	Ekantapārisuddhaṃ	170
Uddiseyyātha	191	Ekaputtako	171
Uddharati	272	Ekabhaṇḍaṃ ekaṭṭhānaṃ	321
Upaṭṭhitā	111	Ekamantaṃ	101, 170, 192
Upaddutaṃ	345	Ekuddeso	225

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[Ka]	
Ekodi	118	Kaṭṭhaṃ vā lataṃ vā	271
Ekodibhāvaṃ	118	Kaṇhasappaṣa	186
Etadavoca	150, 344	Kataṃ	137
Evaṃ	126, 165	Katipāhaṃ	172
Evaṃgotto	129, 130	Kathaṃ	212
Evaṃnāmo	129	Kathaṃ hi nāma	185
Evaṃvaṇṇo	129	Kathaṃ hi nāma -pa- karissati	250
Evaṃsukhadukkhappaṭi-		Kammaniye	126
saṃvedī	129	Karaṇīyaṃ	137
Evaṃāyupariyanto	129	Karaṇīyena	169
Evaṃāhāro	129	Kalyāṇo	84
Evameva kho	156	Kāmapariḷāhānaṃ	184
Evaṃupim vācaṃ bhāsita	256	Kāmapipāsānaṃ	184
Evaṃupe	173	Kāmānaṃ	184
Esāhaṃ	140	Kāmāsavā	136
[O]		Kāme	172
Okāsaparikappo	331	Kāyaduccaritaṃ	105, 134
Ocarako	320	Kāyaduccaritena	106, 134
Ocaritvā	320	Kāyassa bheda	135
Oḍḍi	192	Kāyo	111
Oṇirakkho	321	Kālo	266
Odakantikaṃ	186, 222	Kāsāyāni	170
Odaniyagharaṃ	335	Kim	171, 215
Onītapattapāṇim	167	Kiṃkaṇikasaddo	250
Opuṇḍjāpetvā	176	Kiccā	255
Omaṭṭhaṃ	278	Kiñci	170
Olambako	293	Kittisaddo	84
[Ka]		Kilāsuno	153
Kacci no	182		
Kaṭibhāro	293		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ga]	
Kilinnam	243	Gabbhaseyyā	107
Kiso	182	Gahite ca attamano	327
Kukkuccam	182	Gāmadhammam	186
Kukkuṭacchāpakānam	109	Gāmadhammo	222
Kukkuṭiyā	108	Gāmūpacāro	259
Kutettha	166	Gāmo	259
Kumbhakāraputto	249	Gāhetvā	172
Kummāsam	174	Gijjhakūṭe	247-8
Kusam saṅkāmetvā	330	Gihiliṅgena	236
Kusacīram	236	Gotamo	84
Kusāvahāro	332	Gonisādiniviṭṭho	259
Kūṭapāso	337	Gopakassa	341
Kevalaparipuṇṇam	99	Gopitam	261
Kesakambalo	237		
Ko	153	[Gha]	
[Kha]		Gharam	260
Khaṇena	181	Gharūpacāro	259
Khaṇḍākhaṇḍikam	255	Ghāto	148
Khandhabhāro	293	Ghoravisassa	185
Khayañāṇāya	136	[Ca]	
Khalu	84	Ca	191
Khittacitto	234	Cakkhu	132
Khiyyanti	256	Catuttham	125
Khuddamadhurim	150	Caraṇam	88
Khetam	213	Cavamāne	133
Kho	83	Cavitukāmo	212
[Ga]		Cittam	131, 136
Gacchāmi	141	Ciraṭṭhitikam	152
Gaṇako	255	Cīvaravaṁse vā	283

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Cutūpapātañāṇāya 132

Cetessati 183

[Cha]

Chaḍḍaniyadhammaṃ 174

Chaḍḍeti vā 279

Chambhitattaṃ 177

Cheppaṃ 192

[Ja]

Janatā 250

Janapadacārikaṃ 249

Jātiṃ 128

Jātiyāvanaṃ 243

Jānato 137

Jigucchamāno 212

Jiṇṇe 101-2

Jīvati 327

Je 175

Jegucchī 106

Jeṭṭho 111

Jeṭṭhotissa 109

[Jha-Ñā-Ṭha]

Jhānaṃ 116, 119, 122, 125,

Ñānaṃ 128, 137

Ñātibyaśānenapi 194

Ṭhānā cāveti 274, 314

Ṭhānārahena 208

Ṭhite 127

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta]

Taṃ 122, 131

Taṃ kissa hetu 186

Taṃ kho pana 84

Tvaṃ 186

Tacaṃ 294

Taṇca kho no asantaṃ 165

Tatāyaṃ 176

Tatiyaṃ 122

Tato 130

Tatonidānaṃ 177

Tattha 159

Tatthajātaṃ 271

Tatra 157, 314

Tatrāpāsinaṃ 130

Tathārūpānaṃ Arahaṭaṃ 100

Tadanucchavikaṃ 188

Tadavasari 168

Tapassī 106

Tamo 131

Tassa 192

Tāta 171

Tānassu 108

Tālāvatthukatā 104

Tāvakaḷike 327, 342

Tāvakaḷiko 342

Tiṇaṃ vā 299

Tiṇakuṭiyo karitvā 248

Tiṇakuṭiyo bhinditvā 248

Tiracchānagatapariggahe 328

Tirokaraṇiyaṃ 176

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta]

Tuṇhī	172
Tuṇhībhāvena	142
Te	155
Tekaṭulayāgu	344
Tena	76, 176
Tena hi	176, 177-8

[Tha]

Thale nikkhattaṃ	279
Theyyacitto	314
Theyyasaṅkhātāṃ	262
Theyyāvahāro	330

[Da]

Dakāro	101
Davāya	221
Dassanaṃ hoti	100
Dāni	182
Dāruḡahe	255
Dārudhītalikā	241
Dibbaṃ	132
Dukkaraṃ	213
Dukkassa ca	122
Dukkhī	182
Duggati	135
Duggate	133
Duṭṭhullaṃ	186, 222
Dutiyaṃ	119
Dubbaṇṇe	133
Dubbalyaṃ	211

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dabbalyāvīkammaṇca	212
Dubbharatā	187
Dubbhikkhā	143
Dummaṅkūnaṃ	189
Dummano	182
Dussayugena	167
Dūsesi	237
Devagahadārūni	255
Devamanussānaṃ	94
Deseti	98
Desessāma	148
Deso	266
Dvayaṃdvayasamāpattiṃ	186
Dvayaṃdvayasamāpatti	222
Dvīhitikā	143

[Dha]

Dhammaṃ	148
Dhammaṃ caranto parajjati	295
Dhamanisanthataḡatto	182
Dhammaṇca	141
Dhammamasaṅkhataṃ	141
Dhutagaṇṇe	173
Dhuto	187

[Na]

Nagarapaṭisaṅkhārīkāni	255
Nanu	183
Naḡeru	81
Nātikaḡḡheyyāsi	177
Nānākulā	155

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nānāgottā	155	Paccayo	153
Nānājaccā	155	Paccassosi	165
Nānānāmā	155	Paccāgacchati	325
Nānābhaṇḍaṃ ekaṭṭhānaṃ	322	Pajā	97
Nāparaṃ	137	Pajāya	109
Nāma	175	Pajjhāyi	182
Nāvā	289	Pañcamattehi	83
Nāhaṃ gaṇhāmi	306	Pañcamāsako	258
Nāhaṃ taṃ	102	Paññattaṃ	146
Nikkujjitaṃ	140	Paññapessāma	148
Nikhātaṃ	269	Paṭiggaṇhāti	325
Nidāne	184	Paṭighātāya	190
Nimittaṃ	175	Paṭicca	189
Nimittakammaṃ	323	Paṭicchannaṃ	140, 269
Niyato	163	Paṭicchannāvahāro	332
Nirabbudo	162	Paṭiññāya	205
Nirayo	135	Paṭibaddhacitto	237
Nirādīnavo	162	Paṭilabheyyuṃ	151
Niruttipathe	329	Paṭisallīnassa	152
Nilīyimsu	192	Paṭisallīyanta	243
Nivāsetvā	146	Paṭisallīyitaṃ	243
Nisīdi	101	Paṭisāmetvā	249
Nissaggiyo	264	Paṭisevati	192
No	182	Paṭhamāṃ	116
[Pa]		Paṭhamābhisitto	256
Paṃsukūlasaṇṇissa	328	Paṇīte	133
Pakāseti	99	Paṇītena	167
Pakkamimsu	249	Pattacīvaramādāya	146
Pakkhajātā	318	Pattādhārakepi	285
Pageva	223	Patthapattapulakaṃ	145

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pathabyā rājā	268	Pariseditāni	108
Padasā nessāmi	316	Pavattesi	243
Padāletvā	109	Pavedeti	98
Padesarājā	268	Pasayhāvahāro	330
Pana	203	Pasukā	318
Papatā	178	Passato	137
Pabbajeyyaṃ	170	Passaddho	111
Pabbājeti vā	258	Passāmi	132
Pabbājeyyūṃ	269	Pahitattassa	131
Pamattaṃ	228	Pahīnā	104
Paraṃ maraṇā	135	Pahūtajātarūparajatā	174
Parapariggahitaṃ	261	Pahūtadhanadhaññā	174
Parapariggahitaṇca	326	Pahūtavittūpakaraṇā	174
Parājeti	295	Pāṇupetaṃ	142
Parikappāvahāro	330	Pātabyataṃ	250
Parikkhitto	259	Pātāpeti	305
Paricārehi	172	Pātimokkhaṃ	154
Paricca	156	Pādaṃ vā pādārahaṃ vā	
Pariññā	184	atirekapādaṃ vā	268
Paripati	329	Pādesu	178
Paribhāvitāni	108	Pādo	258
Paribhuñjanto	172	Pārājikassa	226
Paribhogo	267	Pārājiko	224
Pariyāyo	103	Pāsādikā	250
Pariyodātasippo	249	Pāsādiko	188
Pariyodāte	127	Pi	108, 212
Pariyonaddhāya	109	Pitāmahaṃ	177
Parivatteyyuṃ	151	Pipāsavinayo	183
Parisuddhaṃ	99	Piyo	171
Parisuddhe	127	Pīṇindriyo	182

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ba]	
Pītisukhaṃ	115	Bandhaṃ	255
Pucimando	81	Balaṃ	172
Puññāni	172	Bahisuṅkaghātaṃ pāṭeti	314
Punabbhavābhiniḍḍatti	107	Bāhusaccamahattaṃ	162
Pupphaṃ	179, 294	Buddhappamukhaṃ	167
Pupphārāmo	294	Buddhavevacanāni	216
Pubbaṅgamo	186	Buddhānubuddhānaṃ	155
Pubbaṇṇaṃ	296	Buddho	94
Pubbaṇhasamayaṃ	146	Bodhipakkhikānaṃ	194
Pubbapayogaḍḍakataṃ	271	Byūhati vā	271
Pubbapayogo	264	Brahmacariyaṃ	99, 137, 182
Pubbarattāpararattaṃ	194	Brahmacārino	257
Pubbenivāsaṃ	128	Brahmaññaṃ	257
Pubbenivāsānussati	128	Brāhmaṇo	83, 101
Pubbenivāso	128	[Bha]	
Purāṇadutiyaikāya	179	Bhagavā	49
Purāṇavohāriko	257	Bhaṇḍadeyyaṃ	278
Purāhaṃ haññāmi	256	Bhaṇḍaparikkappa	330
Purisadammasārathi	93	Bhattābhīhāraṃ	174
Pūvaghaṃ	335	Bhadro	207
Petapariggahe	327	Bhante	165
Pettikaṃ	177	Bhavissāma	171
Pesalānaṃ	189	Bhājanagataṃ	300
[Pha]		Bhāraṭṭhaṃ	293
Phandāpeti	275, 304	Bhāvanānuyogaṃ	194
Phalaṃ	294	Bhimsanakatasmiṃ	157
Phalakacīraṃ	236	Bhimsanake	156
Phalārāmo	294	Bhikkhako	204
Phuṭṭhā	194	Bhikkhu	204

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Bha]

Bhikkhupaccatthikā	226
Bhikkhubhāvaṃ	212
Bhikkhu bhikkhum	323-4
Bhikkhusaṃghaṇca	141
Bhikkhusaṃghena	83
Bhikkhusatehi	83
Bhittikhīlo	284
Bhindati vā	279
Bhinnapaṭadharo	205
Bhiyyobhāvāya	190
Bhuttāviṃ	167
Bho	84

[Ma]

Magadhamahāmatto	255
Majjhimassa	259
Maṇḍalikā	268
Mattikaṃ	177
Madanimmadanaṃ	183
Madhugoḷako	344
Manasā kattha	156
Manāpo	171
Manoduccaritaṃ	105
Mamāyitaṃ	261
Mariyādaṃ vā	297
Mahatā	83
Mahaddhanā	173
Mahallake	102
Mahābhogā	173
Mahāmattā	268

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahāmoggallāno	150
Mahicchatā	187
Māgadho	258
Mātu	176
Micchādiṭṭhikammasamādānā	135
Micchādiṭṭhikā	135
Milakkhakaṃ	221
Mudubhūte	127
Mūlaṃ	81, 294
Mūlaṭṭhassa	324
Mūlḥassa	140
Me	111, 131, 137, 142, 182

[Ya]

Yaṃ	122, 186, 195
Yannūna	169, 212
Yagghe	175
Yato	160
Yathā	131
Yathākammūpage	133
Yathājacco	204
Yathābhirantaṃ	168
Yathāyutto	204
Yathārūpaṃ	268
Yadā sakkosi, tadā	325
Yānaṃ nāma vayhaṃ	290
Yāvatatīyakaṃ	249
Yena	100
Yo	203

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[Va]	
Rakkhitaṁ	261	Vajjemi	336
Rajakattharaṇaṁ	258	Vaṭṭupacchedo	183
Rajakabhaṇḍikaṁ	258	Vatiṁ vā	297
Rattaññumahattaṁ	161	Vattati	173
Ravāya	221	Vatthu nāma	298
Rahassaṁ	186, 222	Vatthum	213, 264
Rahogatassa	152	Vanappati	303
Rāgavirāgo	141, 183	Vayo-anuppatte	102
Rājaggaṁ	314	Vasaladhammaṁ	186
Rājagahe	247	Vasaladhammo	222
Rājapaccatthikā	232	Vassaṁvutthā	249
Rukkhe vā laggitaṁ	285	Vākacīraṁ	236
Rogabyasanena	194	Vālakambalo	237
[La]		Vikirati	156
Lakkhaṇūpanijjhānaṁ	116	Vigatūpakkilese	127
Lataṁ vā	298	Vigarahi	185
Lābhaggaṁmahattaṁ	161	Vijāyi	181
Līnamano	182	Vijjā	88, 131, 136-8
Leḍḍupāto	259	Viññussa	221
Lokavidū	89	Vitakkavicārānaṁ	117
Loke	109	Vitakketha	156
Loko	136	Viddhamseti	156
Lomahaṁso	177	Vidhamati	156
Lomena	256	Vinayānuggahāya	191
Lohitikā	250	Vinā	171
[Va]		Vinipāto	135
Vacaniyo	109	Vipallāsampi	151
Vacīduccaritaṁ	105	Vipācenti	256
Vajjigāmaṁ	173	Vimatiṁ	295
		Vimuccittha	137

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Virāgāya	183	Samvarāya	190
Virāgo	120	Samvaritvā	243
Vivareyya	140	Samvāso	225
Vivicca	113	Samvidahitvā	321
Vivicca	112	Samvidāvahāro	321
Vivekajam	115	Samsāmetvā	174
Visaṃyogāya	183	Sa-uddesaṃ	130
Visahāmi	177	Sa-upādānāya	183
Vissajjetvā	174	Sake	249
Vissāsaggāhe	326	Sakyaputto	84
Viharati	81	Saggo	136
Viharitvā	168	Sanḥaḍḍhitvā	249
Vihāravatthu	298	Sanḥetakkammaṃ	322
Vihāsim	117	Sanḥhalikhitaṃ	170
Vītisāretvā	101	Sanḥaṇikā	187
Vīriyaṃ	111	Sanḥgamitum	238
Vīriyārambho	188	Sacchikatvā	98
Vuḍḍhe	102	Sajotibhūtāya	186
Vusitaṃ	137	Sato	121
Vūpasamā	117	Satthā	93
Veṭṭhanam	275	Sattho	259
Venayiko	106	Sadevakam	97
Vepullamahattam	161	Sadevamanussam	97
Vemaṭṭham	278	Saddhim	83, 169
Verañjā	81	Santappetvā	167
Verañjo	83	Santhatāya	231
Vesālikā	194	Sandamānikā	291
[Sa]		Sandassetvā	166
Samghaphāsutāya	189	Sandiṭṭhā	248
Samvaṭṭakappe	128	Sandiṭṭho	326

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sapadānacāriko	173	Sammāsambodhiṁ	109
Sabbamattikāmayam	249	Sammodanīyam	100
Sabyañjanam	99	Sayam	98
Sabrahmakam	97	Saraṇam	140
Samaññā	212	Sarāgāya	183
Samaññāya	205	Salākāvuttā	144
Samaṇo	83	Sallekho	187
Samannāgatā	134	Savicāram	114
Samayena	79	Savitakkam	114
Samasikkhatā	225	Sasaññissa	326
Samādapetvā	166	Sassamaṇabrāhmaṇim	97
Samādāya	173	Sahatthā	167
Samārakam	97-8	Sahapayogo	264
Samāhitam	112	Sahabhaṇḍahārakam	304
Samāhite	126	Sahasā	243
Samuttejetvā	166	Sahāyakehi	169
Samudācarati	178	Sākāram	130
Sampajāno	121	Sājīvam	210
Sampajjalitāya	186	Sāttham	99
Sampannam	150	Sādhāham	151
Sampavāretvā	167	Sādhu kho pana	100
Sampasādanam	118	Sāmaññaṁ	257
Sampahamsetvā	166	Sāmikam	295
Sambahulā	248	Sāmikassa	294
Sambahulehi	169	Sāraṇīyam	100
Sambodhiparāyaṇo	163	Sāre	162
Sambhattā	248	Sāveti	221
Sambhatto	326	Sāhatthiko	264
Sammā	108	Sikkhā	209
Sammāsambuddho	87		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sikkhāpadam	154, 188
Sippam	213
Sisabhāro	293
Su	157
Sukaram	213
Sukhaparihato	171
Sukhassa ca	122
Sukhedhito	171
Sugati	136
Sugate	133
Sugato	88-9
Suṅkam pariharati	316
Suṅkaghātam	314
Sutam metam	101
Suttārūlam	275
Sudam	157
Suddho	162
Subharatāya	187
Suvaṇṇe	133
Sūnagharam	335
Sekho	207
Seṭṭho	111
Setattikā	144
Setattikā	143
Setu	148
Seniyo	258
Seyyathā	108
Seyyathāpi	156

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Seyyathidam	128
Sevanacittam	226
So	126, 128, 130, 132
So aññam	324
So itarassa	324
So imam lokam	97
So tam bhaṇḍam	324
So tam maññamāno aññam	323
So tam maññamāno tam	323
Sotāpanno	163
So dhammam deseti	98
Somanassadomanassānam	123
Svassa	109
Svātanāya	166
Svāham	111
[Ha]	
Haṁsanti	157
Haṭṭho	172
Hatthe bhāram	294
Haneyyum	269
Harāyamāno	212
Hareyya	262
Hiraññam	176
Hiraññam vā suvaṇṇam vā	282
Hīnāyāvattitvā	177
Hīne	133
Heṭṭhimatalam	150
Hetu	153

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Āṅgavasena navavidhaṃ	22
Āṅguttaranikāyo	22
Acalo pasādo	184
Aṭṭha taruṇabodhirukkhā, tesāṃ ropanaṭṭhānaṃ	74
Aṇḍānaṃ apūtibhāvo viya ñāṇassa aparihāni	110
Atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā	325
Attho	18
Adinnādānaṃ nāma pariyāyena muccati	317
Adhiṭṭhānāni pañca	68
Anāgate pacchimā janatā sālīmaṃsodanaṃ atimaññissati	149
Anuḷā devī	67
Antarāyo kātum	147
Abbhutadhammaṃ	22
Abhidhammapiṭakaṃ	15
Ambaṇḍaṇaṭṭhānaṃ	75
Araññe ārakkhaṭṭhānaṃ nāma suṅkaghātatopi garukataṃ -pa- tasmā ettha appamattena bhavitabbaṃ	300
Ariyaddhaṃ pabbajitaliṅgaṃ	177

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Ariyupavāde atibhāriyaṃ kammaṃ, tassa ca vatthu	134
Alagaddūpamā	19
Avahārānaṃ evaṃ nānattaṃ veditabbaṃ	330
Avahārā pañcavīsati	263

[Ā]

Ācariyaparamparā	46
Āciṇṇaṃ duvidhaṃ	163
Āṇādesanā	17
Ārāmaṇavattuvihāravatthūnaṃ vinicchayo	298

[I-U-E-O]

Itivuttakaṃ	22
Upasampadā nāma aṭṭhavidhā	206
Upāsakavidhikosallatthaṃ	141
Ehibhikkhugaṇanaparicchedo	206
Ovādapātimokkhaḡāthāyo tissova	154

[Ka]

Kathā tividhā	18
Kantāra	93
Kappā cattāro, tesāṃ sīmā	128-9
Kalyāṇā tayo	98

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka-Kha]

Kālena nāma nāgaraññā
nimmitaṃ Buddharūpaṃ 33
Khuddakanikāyo 22

[Ga-Ca]

Gabbhaggahaṇakāraṇaṃ 179
Gambhīrabhāvo catubbidho 18
Garahitabbaṃ garahati 185
Gāmo nāma duvidho 260
Catunnaṃ jhānānaṃ kiccāni 126
Caturāṅgatamo 140
Caraṇadhammā pannaṛasa 88
Cārikaṃ caranti Buddhā 164

Cittavasikena pana na
bhavitabbaṃ,
paṭisaṅkhānabalena cittaṃ
nivāretabbaṃ 329

[Ja-Jha]

Jaṅgappamāṇaṃ thūpaṃ kāresi 65
Jhānaṃ duvidhaṃ 116

[Ta-Tha-Da]

Tatiyaśaṅgīti navahi
māsehi niṭṭhitā 46
Tambapaṇṇidīpaṃ tikkhattuṃ
agamāsi Bhagavā 66
Titthiyāpi pubbenivāsaṃ
saranti 130
Tīsu saraṇagamanesu
kosallatthaṃ 141
Tīhi saṃvaccharehi
vihāraṇaṃ niṭṭhāpesi 37
Thūpārāmo vihārāsisaḍḍiso 65
Dakkhiṇakkhakadhātu
Tambapaṇṇidīpe 66

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dakkhiṇadāṭhā devaloke 63
Dakkhiṇasākhā 70
Dasabalassa dhātu yamaka-
pāṭihāriyadassanaṃ 66
Diṭṭhivinivēṭhanakathā 18
Dīghanikāyo 21
Dukkaṭaṃ aṭṭhavidhaṃ 271
Dutiyaśaṅgīti aṭṭhahi
māsehi niṭṭhitā 27
Desanā tividdhā 17

[Dha]

Dhammavinayavasena
duvidhaṃ 13
Dhammo 13, 18
Dhātuyo doṇamattā 69
Dhātuharaṇatthāya pesesi
Sumanasāmaṇeraṃ 62

[Na]

Natthi loke raho nāma 181
Navasu raṭṭhesu sāsanaṃ
patiṭṭhāpesuṃ 48
Nikāyavasena pañcavidhaṃ 21
Nigrodhasāmaṇeravatthu 34
Nigrodhasamāpattiṭṭhānaṃ 66
Nisajjadosā cha 101
Nissaraṇatthā 20

[Pa]

Pakkhā tividdhā 318
Paccantepi Sammāsambuddhassa
dhātu patiṭṭhahissati 63

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pacchimabuddhavacanāṃ	14
Pañcaṅgadasaṅgasīlāṃ Buddhē	
uppannepi anuppannepi loke	
pavattati	209
Pañca nikāyā	13
Pañca mahā-adhiṭṭhānāni	68
Paṭivedho	18
Paṭhamabodhiyaṃ	
nibaddhupaṭṭhāko	
nāma natthi	146
Paṭhamamajjhimapacchima-	
vasena tividhaṃ	14
Pathavī nāma anagghā	297
Paramatthadesanā	17
Parikappo duvidho	330
Parikkhārā aṭṭha	205
Pariyattibhedo tividho	19
Pahānāni tīṇi	18
Pāṭihāriyadassanaṃ	44
Piṭakavasena tividhaṃ	14
Pittaṃ duvidhaṃ	234

[Ba]

Buddhakhettaṃ nāma	
tividhaṃ	128
Buddhānaṃ jīvitassa na sakkā	
kenaci antarāyo kātuṃ	147
Buddhā pana samakeneva	
ussāhena dhammaṃ desenti	153

[Bha]

Bhaṇḍāgārikapariyatti	20
-----------------------	----

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Majjhimanikāyo	21
Maṇḍalāni tīṇi	164
Maṇḍūkadevaputtavatthu	94
Mahācetiyaṭṭhānaṃ	75
Mātugāmassa pupphaṃ nāma	179
Micchādiṭṭhito mahāsāvajja-	
taraṃ nāma aññaṃ natthi	135
Mukhaṃ nāma bhuñjanatthāya ca	
kathanatthāya ca kataṃ	329
Muttā aṭṭha	56

[Ya]

Yathādhammasāsaṇaṃ	17
Yathānulomasāsaṇaṃ	17
Yo yo Aṭṭhakathāvādo	
vā theravādo vā pacchā	
vuccati	260

[Ra-La]

Rasavasena ekavidhaṃ	13
Rājakakudhabhaṇḍāni pañca	56
Rājiddhiyo evaṃ veditabbā	
Asokassa	32
Liṅgaviseso	238
Lokā tayo	90
Lohapāsādaṭṭhānaṃ	74

[Va]

Vinayadharassa lakkaṇāni tīṇi	199
Vinayadharena pañca ṭhānāni	
oloketabbāni	265

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Vinayapariyattiyā ānisaṃso	77
Vinayapiṭakaṃ	14
Vinayavinicchaye hi āgate garuke tṭhātabbaṃ, esā vinayadhammatā	275
Vinayo catubbidho	191, 195
Vipparisāro	182
Vedisaṇaḡaraṃ nāma Mahindaṭṭherassa mātu nivesanaṭṭhānaṃ	53
Vedallaṃ	22
Veyyākaraṇaṃ	22
Veḷuyaṭṭhiyo tisso	55
Vohāradesanā	17
[Sa]	
Saṃyuttanikāyo	21
Saṃvarāsaṃvarakathā	18
Saddhammo tividho	190

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sabbagaṇasampattiṃ deti Buddhānaṃ pana arahattamaggo	110
Salākāya jīvikaṃ pavattenti	144
Sāsaṇaṃ tividhaṃ	17
Sāsaṇassa mūlāni otiṇṇāni nāma	75
Sikkhāpadaṃ duvidhaṃ	193
Suttantaṭṭhakaṃ	15
Sudinnassa putto ca bhariyā ca arahatte paṭiṭṭhahimsu	181
Sudinno pana Bhagavato dvādasame vasse pabbajito	175
Sumanasāmaṇerassa dhammasavanatṭhāya ghosanakālo	58
Sūro vata re esa vinayadharo	229

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Aggibrahmā (kumāra)	38, 42	Amaravatī (rājadhānī)	37
Aggisikha (nāgarājā)	93	Ambaṅgaṇaṭṭhāna	75
Aṅkura	210	Ambaṭṭha (māṇavaka)	93
Aṅgulimālatthera	206	Ambatthala	55
Aṅguliveṭṭhakamuttā	56	Ambalaṭṭhika (uyyāna)	13
Aciravatī (nadī)	230	Aravāḷa (daha)	48
Ajātasattu (rājā)	9, 13, 54, 75	Aravāḷa (nāgarājā)	48
Ajjukatthera	344	Ariṭṭha (amacca)	61, 72, 74
Aṭṭhakathāsu	278, 333	Ariṭṭha (kumāra)	67
Aḍḍhakāsi	206	Ariṭṭhatthera	47
Anurādha (pura)	53, 59, 73, 256	Avīci (mahāniraya)	92, 136
Anuruddha	54, 132	Asandhimittā (aggamaheṣī)	32
Anuruddhatthera	7, 8, 27	Asurabhavana	92
Anuḷā (devī)	59, 67-8, 74	Asoka (kumāra)	32
Anotatta (daha)	32	Asoka (rājā)	33, 35, 39, 52, 54, 57, 62, 63 ādipiṭṭhesu
Antarasamudda	266	Asokārāma (vihāra)	36, 37, 40, 41, 45, 52
Aparagoyāna (dīpa)	92	Assakaṇṇa (pabbata)	91
Aparantaka	48, 50	Aḷakadevatthera	51
Apalāḷa (nāgarājā)	93	[Ā]	
Abhaya (rājā)	54	Ānanda	148
Abhayatthera	47	Ānandatthera	5, 13, 22, 27, 146, 163, 165 ādipiṭṭhesu
Abhaya (pura)	64		
Abhaya (rājā)	64		
Abhaya (rājakumāra)	66		
Abhayavāpī	65		

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ā]

Ābhassarā	129
Ābhidhammikagodattatthera	267
Āmalakamuttā	56
Āyupālitttherī	39
Āḷavaka (yakkha)	93

[I-Ī]

Īṭṭiyatthera	46, 48, 52, 54
Indaguttatthera	37
Isigili (pabbata)	248
Issaranimmāna (vihāra)	74
Īsadhara (pabbata)	91

[U]

Ujjenī (raṭṭha)	34, 52
Uttarakuru	92, 147, 151
Uttaratthera	48, 51, 52
Uttarāpathakā	144
Uttiyatthera	46, 48, 53
Udayabhadda (kumāra)	54
Udāyitthera	180
Udumbara (Bodhirukkha)	33
Upatissatthera	47, 228
Upavāṇatthera	146
Upasena (Vaṅgantaputta)	161
Upālittthera	4, 11, 14, 24, 25, 46, 47, 82, 152, 200 ādipiṭṭhesu
Uppalavaṇṇā	237

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[O]

Ojadīpa	64
---------	----

[Ka]

Kakudhaphalamuttā	56
Kakusandha (Buddha)	64, 73, 158
Kaṇḍamba (rukkha)	66
Karavīka (pabbata)	91
Kalanda (gāma)	169
Kalyāṇiyacetiyatṭhāna	66
Kasmīragandhāra (raṭṭha)	48, 50
Kassapa	206
Kassapagottatthera	51
Kassapa (Buddha)	64, 65, 73, 158
Kājaragāma (Kācaragāma)	74
Kāsi (raṭṭha)	248
Kāḷa (nāgarājā)	33
Kāḷasumanatthera	47, 77
Kāḷāsoka (rājā)	26, 54
Kurundaṭṭhakathā	260, 273, 316, 341
Kurundī	2, 278, 302, 307
Kurundīsāṅkhepaṭṭhakathā	314
Kusināra (nagara)	4, 5
Kūṭadanta (brāhmaṇa)	93
Koṇāgamana (Buddha)	64, 73, 158
Kontaputtatissatthera	39
Kosala (raṭṭha)	248
Kosala (rājā)	87

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Kha]

Kharaloma (yakkha)	93
Khujjasobhita	27
Khematthera	47
Khemamigadāya (uyyāna)	154

[Ga]

Gaṅgā (nadī)	168
Gajamuttā	56
Gotama (Buddha)	8, 84, 101, 102, 105, 106, 109, 130, 139, 140 ādipiṭṭhesu
Godattatthera	267

[Ca-Cha]

Caṇḍapajjota (rājā)	180
Caṇḍavajjitthera	28, 31, 200
Caṇḍagutta (rājā)	54
Candana (gāma)	74
Campā (nagara)	147
Cūḷadevatthera	47
Cūḷanāgatthera	47
Cūḷābhayatthera	47
Cūḷasumanatthera	265
Cūḷodara (nāgarājā)	93
Cetakatthera	8
Cetaratṭha (gāma)	66
Cetiyaḡiri	61, 63, 266
Cetiya (pabbata)	53, 64, 74
Chattamāṇavaka (vimāna)	141
Chaddanta (daha)	33

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Cha]

Chabbaggī (bhikkhū)	230, 334
Chāta (pabbata)	55, 56

[Ja]

Jambukola (paṭṭana)	67, 72, 74
Jambudīpa	24, 25, 37, 46, 54, 57, 62, 87, 92 ādipiṭṭhesu
Jayanta (rājā)	64
Jātiyāvana	243
Jīvakambavana	13
Jīvakavatthu	333
Jetavana (vihāra)	8
Jotipāla	129
Jotivana	61

[Ta]

Tambapaṇṇi (dīpa)	46, 48, 52, 56, 59, 62, 63, 66, 68 ādipiṭṭhesu
Tavakka (brāhmaṇa)	74
Tāmalitti	72
Tāvatimsabhavana	92
Tidasapura	147
Tissa	130
Tissa (kumāra)	32, 38, 39, 41
Tissatthera	41, 42, 47
Tissadattatthera	47, 77
Tissa (mahābrahmā)	27, 29
Tissa (rājā)	55

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta-Tha-Da]

Tissa (sāmaṇera)	31, 32
Tusitabhavana	130
Thūpārāma	64-66, 68, 74, 76
Dakkhiṇāgiri (janapada)	52
Dakkhiṇāpathamanussa	145
Datta	130
Damiḷa	221
Dāsakatthera	24, 46, 200
Dīghatthera	47
Dīghavāpicetiyaṭṭhāna	66
Dīghasumanatthera	47, 77
Dukūla (paṇḍita)	180
Duṭṭhagāmaṇī	75
Dundubhissaratthera	51
Devakūṭa (pabbata)	64
Devatthera	47
Devadatta	194
Devānāmpiyatissa (rājā)	52, 55,
	62, 67, 72, 75
Dvāramaṇḍala (gāmaka)	66

[Dha]

Dhammapālitatthera	47
Dhammapālittherī	39
Dhammasenāpati	95, 163
Dhammāsoka (rājā)	27
Dhūmasikha (nāgarājā)	93
Dhanapāla (hatthi)	93
Dhaniya (kumbhakāraputta)	79,
	248, 249, 250, 251, 255, 258

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nandanavana (uyyāna)	60, 61, 133
Nava nandā	54
Naḷerupucimanda	152
Naḷeru (yakkha)	81
Nāgatthera	47
Nāgadāsaka (rājā)	54
Nāgasamālatthera	146
Nāgitatthera	146
Nāḷanda (nagara)	13
Nigrodha (kumāra)	34, 35
Nigrodhatthera	36, 39
Nigrodha (Bodhirukkha)	34, 73
Nigrodha (sāmaṇera)	34, 35
Nimba (rukkha)	81
Nemindhara (pabbata)	91

[Pa]

Pakuṇḍakābhaya (dāmarika)	54
Pañcavaggiyattherā (bhikkhū)	206
Paṭiyārāma	64
Paṭhamaka (cetī)	59
Paṭhamacetiyaṭṭhāna	74
Paṇḍuvāsudeva (kumāra)	54
Payāga (patiṭṭhāna)	168
Pākatikamuttā	56
Pāṭaliputta (nagara)	27, 39, 43,
	48, 62, 67, 69, 71
Pārāyanika (brāhmaṇa)	206
Pāvā (nagara)	5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pucimanda (rukkha)	81
Pupphatthera	47
Pupphayaṭṭhi	55, 56
Pubbavideha	92
Pubbārāma	155, 207
Pokkharasāti (brāhmaṇa)	93

[Pha-Ba]

Phārusakavana (uyyāna)	133
Phussadevatthera	47, 228
Bandhumatī (nagara)	154
Bārāṇasī (nagara)	168
Bindusāra (rājā)	32, 34, 54
Bimbisāra (rājā)	87, 257, 268
Bijaka (kumāra)	181
Bijakamātā	181
Buddharakkhitatthera	47
Buddhasiritthera	2
Buddhasirī	2
Bodhimaṇḍa	129
Bodhirukkha	65, 126
Bodhirukkhaṭṭhāna	65
Brahmadatta (māṇavaka)	13

[Bha]

Bhaṇḍuka (upāsaka)	52
Bhaṇḍukatthera	53
Bhaddanāmatthera	46
Bhaddavaggī (kumārā)	206
Bhaddasālatthera	48, 53

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Bha-Ma]

Bhaddāli	80
Bhaddiya (nagara)	243
Bhātiya (rājā)	265, 267
Majjhantikatthera	39, 48
Majjhimaṭṭhakathā	142
Majjhimatthera	48, 51
Maṇḍadīpa	64, 65
Maṇḍabya (kumāra)	180
Maṇḍūkadevaputta	94
Mattābhayatthera	76
Malaya (janapada)	259
Malla (rājā)	4
Mallikārāma	80
Mahā-aṭṭhakathā	2, 250, 251, 260, 270, 276
Mahā-aritṭhatthera	76, 77
Mahā-aritṭha (bhikkhu)	75
Mahākappina	206
Mahākassapatthera	4, 8, 11, 23, 27, 46
Mahācetiyaṭṭhāna	66, 75
Mahācetiya	267
Mahāṭṭhakathā	270, 277
Mahādevatthera	39, 48, 50, 51, 64
Mahādhammarakkhita	50
Mahādhammarakkhitatthera	48
Mahānāgatthera	47
Mahānāgavana (uyyāna)	62, 63
Mahānāmatthera	88

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāpaccari-aṭṭhakathā	2, 270, 275, 277, 286, 331
Mahāpaccariyaṃ	2, 260, 270, 336, 340-1
Mahāpaccariyādi	276, 277, 286, 331
Mahāpajāpati	207
Mahāpadumatthera	152, 228, 246, 323, 341
Mahābodhiyaṅgaṇa	245
Mahābodhi (rukkha)	68, 69, 71, 73
Mahāmāyā (devī)	95, 130
Mahāmeghavana (uyyāna)	73
Mahāmoggallānatthera	150, 151
Mahārakkhitatthera	48, 51
Mahāraṭṭha	48, 50
Mahāvana	192
Mahāvaruṇatthera	34
Mahāvihāra	8, 61, 265, 267
Mahāsirīsa (Bodhirukkha)	73
Mahāsivatthera	47
Mahāsumatthera	228, 323, 341
Mahāsumanatthera	64
Mahimsakamaṇḍala	48, 50
Mahinda (kumāra)	38, 52
Mahindatthera	53, 55, 58, 59, 62, 64
Mahiyaṅgaṇacetiyatṭhāna	66
Mahejavatthu	64
Mahodara (nāgarājā)	93

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Māra (devaputta)	37, 38, 147, 166
Migasiṅga (tāpasa)	180
Migāramātupāsāda	155
Missaka (pabbata)	53, 55, 60
Missakavana (uyyāna)	133
Muṭasiva (rājā)	52-54
Muṇḍo	54
Mutiyaṅgaṇacetiyatṭhāna	66
Meghavaṇṇābhaya (amacca)	
Meghavana (uyyāna)	60
Meghiyatthera	146
Moggallāna	155
Moggaliputtatissatthera	24, 25, 32, 38, 39, 40, 42, 46, 48
Moggalibrāhmaṇa	28, 29
[Ya]	
Yasa (kulaputta)	206
Yasatthera	26, 27, 46
Yugandhara (pabbata)	91
Yonakamahādhammarakkhita	
tthera	41, 42, 48, 50
Yonaka (raṭṭha)	51
Yonakaloka	48
[Ra]	
Rakkhitatthera	48, 50
Raṭṭhapāla	175
Rathamuttā	56

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Rājagaha (nagara)	7, 8, 13, 52, 79, 147, 334
Rāhula (kumāra)	171
Rudradāmaka	258
Revatatthera	26, 27
Rohaṇa (raṭṭha)	47, 74

[La]

Laṅkāḍīpa	53, 59, 68, 70
Latāyaṭṭhi	55, 56
Licchavi (kumāra)	246
Licchavi (rājā)	178
Lohapāsādaṅgaṇa	245
Lohapāsādaṭṭhāna	74, 247

[Va]

Vajjiputtaka	224
Vajji (gāma)	172
Vajji (raṭṭha)	26, 194
Vaḍḍhamāna (nagara)	64
Vanavāsi	48, 50
Varadīpa	64
Valayamuttā	56
Vassakāra (brāhmaṇa)	255
Vālikārāma (vihāra)	27
Vāsabhagāmitthera	27
Vijayakumāra	54
Viñjhāṭavī	72
Vinataka (pabbata)	91
Vipassī (Buddha)	153, 154, 157

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Visāla (nagara)	64
Vedisaka (pabbata)	53
Vedisagiri (pabbata)	54
Vedisagiri (mahāvihāra)	53
Vedisa (nagara)	52, 53
Vebhāra (pabbata)	9
Verañjā (nagara)	4, 24, 25, 81, 82, 142, 144, 147
Verañja (brāhmaṇa)	83, 100, 101, 138, 143, 147, 165, 167
Velāma	210
Vesālī (nagara)	11, 26, 27, 168, 194
Vessantara (rājā)	129, 210
Vessabhū (Buddha)	158
Vehapphalā	129

[Sa]

Samghamittattherī	67, 72, 74
Samghamittā (rājadhītā)	38, 39, 42
Sakuṇayaṭṭhi	55, 56
Sakka (devarājā)	62, 63
San̄khepaṭṭhakathā	270, 336, 344
San̄khepamahāpaccariṭṭhakathā	276
Saccaka (Nigaṇṭhaputta)	93
Sattapaṇṇi (guhā)	9
Sattarasavaggi (bhikkhū)	334
Sabbakāmitthera	26, 28
Sabbanandatthera	65

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sameṇḍī (rājā)	64
Sambalatthera	46, 48, 53
Sahampati (brahmā)	87
Sāgatatthera	146
Sāṇasambhūtatthera	27
Sāma (tāpasa)	180
Sāriputtatthera	79, 83, 135, 152, 156, 163
Sālavana	4
Sāvatti (nagara)	7, 8, 66, 147
Sāḷhatthera	27
Sikhī (Buddha)	158
Siggavatthera	24, 25, 28, 29, 31, 46, 200
Sineru (pabbata)	91, 237
Sivatthera	47
Sīhakumāra	54
Sīhaḷadīpa	2
Sīhaḷa (rājā)	268
Sudassana (pabbata)	91
Sudinna (Kalandaputta)	11, 79, 170, 176, 177, 182, 188
Sudinnatthera	234
Suddhodana (mahārājā)	95
Sunakkhattatthera	146
Sundara (kuladāraka)	241
Suppiya (paribbājaka)	13
Subhakiṇhā	129

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Subhakūṭa (pabbata)	64
Subhadda (paribbājaka)	4
Subha (māṇavaka)	8
Sumanatthera	27, 47
Sumana (rājakumāra)	34
Sumana (sāmaṇera)	52, 53, 58, 62, 63, 68, 71, 73
Sumanā (devī)	34
Suvaṇṇakūṭa (pabbata)	64
Suvaṇṇabhūmi	48
Suvaṇṇabhūmi (nagara)	51
Susunāga (rājā)	54
Sūciloma (yakkha)	93
Setaketu (devaputta)	130
Sela (brāhmaṇa)	206
Soṇakatthera	24, 25, 46, 200
Soṇatthera	48, 51, 52
Soṇadaṇḍa (brāhmaṇa)	93
Sopāka (sāmaṇera)	207
Soreyya (nagara)	168
[Ha]	
Hayamuttā	56
Himavanta	51
Himavantadesabhāga	48
Himavanta (pabbata)	92
Himavanta (vana)	32, 48

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ,
Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = kesuci
Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu
dissamānapāṭho, Tṭha = Aṭṭhakathā.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Aṃsabaddhakena = Aṃsavaddhakena (Sī, Syā)	306
Agghiyagayamuggarādīni = Agghiyagadāmuggarādīni (Sī)	252
Añño apadesāraho hoti = Añño apadesāraho na hoti (Sī, Syā)	
Nāñño apadesāraho hoti (Ka)	116
Aṭṭhakathāyaṃ = Mahā-aṭṭhakathāyaṃ (Ka)	279
Atināmeti = Vītināmeti (Syā)	146
Atisamagghepi = Anatimahagghepi (Ka-Sī)	143
Atha = Addhā (Syā)	329
Atthināmasadde = Atthisadde (Syā)	176
Atthibhāvaṃ = Abhāvaṃ (Sī, Syā)	340
Adūhalapāsāṇādīni = Adūhalapāsāṇāni (Sī) Addūhalādīni (Syā)	338
Adūhalapāsāṇehi = Addūhalapāsāṇehi (Syā) Aduhalapāsāṇehi (Ka)	338
Andhakāraṃ = Andhakāro (Ka)	237
Anacchariyaṃ vā = Anacchariyaṃ ca (Sī)	102
Anadhippetāṃ = Na adhippetāṃ (?)	209

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Ananuññātukāmopi = Ananujānātukāmopi (Ka)	151
Anācārena = Anādarena (Ka)	246
Anuññātāya = Anuññātā (sabbattha)	207
Anupubbikathā = Ānupubbikathā (Sī)	34
Anokappanāmarisanatthavasena = Anokappanāparisahanattha- vasena (Ka)	176
Apatamāne = Apatamāne katvā (Sī)	141
Appagghataram vā = Samagghataram vā (Sārattha)	333
Appagghataram vā -pa- koṭṭhāsam = Mahagghataram parassa koṭṭhāsam (Syā)	333
Apubbavinicchayo = Anupubbavinicchayo (Syā, Ka)	293
Abhinibbattakkhandhaggahaṇe = Abhinibbattakkhandhaggahaṇā (Syā)	135
Aravālo = Āravālo (Syā, Yojanā)	48
Arogaṃ = Abhedam (Ka)	203
Ahituṇḍikādīhi = Ahiguṇṭhikādīhi (Sī)	317
Aḷakadevattherena = Aḷakarevattherena (Ka)	51

[Ā]

Āṇaṇyaṃ = Āṇanyaṃ (Sī) Āṇaṇyaṃ (Syā)	5
Āvasissāmā”ti = Āgamissāmāti (Ka)	344
Āvijji = Āvijjhi (Sī, Syā)	66
Āviñchetvā = Āvaṭṭetvā (Sī, Syā) Āviñjetvā (Ka)	277
Āvijjhitvā = Āviñjitvā (Sī)	304
Āsīviso = Āsiviso (Ka)	185

[U]

Ukkocaṃ = Ukkoṭaṃ (Ka)	295
Uccanīca-uḷāruḷāra = Uḷārānuḷāra (Syā)	155
Uccinī”ti = Taṃ na uccini (Sī, Syā)	7
Uddāpento = Uṭṭhāpento (Sī, Syā, Ka)	259
Udakaṭṭhāne vā = Udakaṭṭhāne (?)	286

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U]

Upayogagamanūpagarṇ = Upayogagamanakarṇ (Syā)	294
Upādinnaṇaphassādīsu = Upādinnaṇaphassādīsu (Dī-Ṭṭha 1. 22 piṭṭhe.)	20
Uppilarṇ = Ubbillāvitārṇ (Sī), Ubbillarṇ (Syā), Uppilavarṇ (Ka)	132
Upekkhekaggatameva = Upekkhāvedanameva (sabbattha)	125
Umaṅgena = Ummaggena (Sī) Ummaṅgena (Syā)	311

[E]

Ehibhikkhu nāma = Ehibhikkhūti bhikkhu nāma (Sī, Syā)	205
---	-----

[O]

Okallako = Otallako (Sī) Ogallako (Syā)	218
---	-----

[Ka]

Kaññaṇ = Kājaṇ (Syā, Ka, Dīpavaṁsa)	56
Kājaragāme = Gocaragāme (Ka)	74
Kālusiyassa = Kālussiyassa (Ka)	119
Kiṇkaṇikasaddoti = Kiṇkiṇikasaddoti (Sī, Syā)	250
Kiṇca bhiyyo = Kiṇci bhiyyo (Syā)	121
Kiṇci = Kaṇci (Sī)	3
Kuṭṭamūlanti = Kuḍḍamūlanti (Sī, Syā)	175
Kudālarṇ = Kuddālarṇ (Sī)	270
Kumīnena = Kuminena (Sī) Kumminena (Syā)	287
Koṇṭhāti = Koṇḍoti (Sī, Syā)	219
Konta = Kunta (Sī)	39

[Kha]

Khalibaddhaṇ = Khalitthaddhaṇ (Syā)	282
-------------------------------------	-----

[Ga]

Gaṇanānupubbato = Gaṇanānupubbatā (Ka)	116
Gabbhitena = Gabbhitena (Sī) Tabbhitena (Syā)	223
Garūḷapakkhakanayena = Garūḷapakkhanayena (Syā)	291

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Gha]

Ghaṇṭim̐ = Gaṇḍim̐ (Sī, Syā) Ghaṇḍim̐ (Ka) 336

[Ca]

Camaravālehi = Cāmarivālehi (Syā) Cāmarivālehi (Ka) 237

Corāvahaṭepi = Theyyāyavahaṭepi (Sī, Syā) 344

[Cha]

Chabbaṇṇaraṁsiyo ca = Himañca raṁsiyo ca (Sī, Syā) 71

[Ja]

Jaṅghappamāṇaṁ = Gajappamāṇaṁ (?) 65

Jambudīpā te = Jambudīpāto (Sī, Syā, Dīpavaṁsa) 54

Jīvikaṁ = Jīvitaṁ (Ka) 144

Jīvikakappaṇaṁ = Jīvitakappaṇaṁ (Ka) 204

[Ña]

Ñatvā ca = Ñatvāva (Sī, Ka) 17

[Ta]

Tathā = Tathāyaṁ (Sī) 107

Tadavasāne = Tadavasesā (Sī, Syā) 334

Tassa = Tassa me (Sī, Syā) 5

Tātā = Hatā (Ka) 140

Tepi = Yepi (Ka) 28

Taṁ dhuraṁ = Taṁ (Sī, Syā) 291

[Da]

Dippati = Dibbati (Ka) 6

Duṭṭhaṁ = Duṭṭhuṁ (Ka) 134

Dundubhissarattherena = Dundabhiyattherena (Ka) 51

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da-Na]

Dvāraṁdado = Dvāradado (Syā)	187
Dvāsīti = Dvāsītiṁ (Sī)	23
Namassaneyyaṁ = Namassanīyaṁ (Sī)	1
Navakammiko = Vanakammiko (Syā)	215
Na sarasīti vuttaṁ hoti = Idāni sarasīti vuttaṁ hoti (Ka)	256
Nānāratana-cittitā = Nānāratana-vicittā (Ka)	91
Nibbikosassa = Nimbakosassa (Sī, Syā)	259
Nibbāyimsu = Parinibbimsu (Sī, Syā)	76
Nirumbhitvā = Nirappitvā (Syā) Nirambitvā (Ka)	
Nidampitvā (Saddanīti)	296
Nūnimassa = Nūnamassa (Sī) Nanvimassa (Ka)	112

[Pa]

Pakkāmi = Pakkami (Ka)	7
Pakkhantā = Pakkhandā (Ka)	72
Paggaḷita-pubbakuṇapabhāvena = Paggharita-pubbaṁ kuṇapabhāvena (Sī)	
Galita-pubbaṁ kuṇapabhāvena (Ka)	230
Paccakkhampi = Paccakkhamasi (Ka)	176
Paccāharāpetuṁ = So paccāharāpetuṁ (?)	327
Pajjotaṁ dhārentena = Pajjotadhāraṇena (Ka)	140
Paṭibāhiyyati = Paṭibāhīyati (Sī, Syā)	6
Paṭiviso = Paṭivimso (Sī)	335
Pataṅgamukhamaṇḍūkā = Baraṅkamukhamaṇḍūkā (Sī)	
Kharakamukhamaṇḍūkā (Syā)	224
Patthaṭabaddhasāṭake = Patiṭṭhitatthaddasāṭake (Syā)	
Patiṭṭhitabaddhasāṭake (Ka)	290
Patthapatthapulakaṁ = Patthapatthamūlakaṁ (Ka)	145
Patthapatthapulakanti = Patthapatthamūlakanti (Ka)	145
Pabbajjato = Pabbajjato (Sī, Syā)	171
Parikkhakajanappasādakanti = Sarikkhakajanappasādakanti (Ka)	99
Pariyattibbhājanatthato = Pariyattibhājanatthato (Sī, Syā)	16

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Parisati = Parisatiṃ (Sī)	256
Pavutta = Pamutta (Sī) Pamuttaṃ (Syā)	103
Plavantā = Pilavantā (Sī)	288
Paharivā = Āharivā (Syā) Harivā (Ka)	316
Pākavattatthāya = Pākavaṭṭatthāya (Sī, Syā)	313
Pācanena = Pājanena (Ka)	291
Pāsāṇatala = Pāsādatala (Sī, Syā)	280
Piḷakaṃ = Tilakaṃ (Sī)	223
Pulakaṃ = Mūlakaṃ (Ka)	145
Pupphuḷakā = Bubbulakā (Sī) Pubbuḷakā (Syā)	70

[Ba]

Bandhaṃ = Baddhaṃ (Sī)	255
Bījanaṃ = Vījanaṃ (Sī, Syā)	11
Buddhavisayova = Buddhavisayo (Sī, Syā)	159
Bodhimaṇḍo = Bodhimaṇḍā (sabbattha)	89
Brahmajālamadesisunti = Brahmajālaṃ adesayunti (Sī)	52

[Bha]

Bhāgyavā = Bhagyavā (Ka)	95
Bhāgyamassa = Bhagyamassa (Ka)	95
Bhaṇḍassāmikopi = Bhaṇḍassāmiko (Sī, Syā)	306
Bhāsitamattaṃ = Bhāsitamattamaṃ (Sī, Syā, Ka)	105
Bhiṅgāraṃ = Bhiṅkāraṃ (Sī)	56
Bhindivālaṃ = Bhiṇḍivālaṃ (Sī) Bhiṇḍim vā vālaṃ vā (Syā)	284
Bhūmimatto = Bhūmibhāgamatto (Syā) Bhūmimatte (Ka)	298

[Ma]

Manussamaṃsacakkhunā = Manusso maṃsacakkhunā (Sī, Syā)	
Manussā maṃsacakkhunā (?)	133
Marisayāmīti = Parisahāmīti (Ka)	176

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mahākathī = Mahākavi (Sī, Syā)	47
Mahādevattherena = Mahārevattherena (Ka) Sahassadevattherena (Syā)	51
Mahādevattheraṃ = Mahārevattheraṃ (Ka)	48
Mahābodhi-āsanaṭṭhāne = Mahābodhi-āsanaṭṭhāne (Sī, Ka)	
Mahā-āsanaṭṭhāne (Ṭīkā)	74
Mahāmoggallāno = Mahāmoggalāno (Ka)	150
Mahāmoggallānoti = Mahāmoggalānoti (Ka)	150
Mahāsummatthero = Mahāsummatthero (Sī)	228
Māgasiramāsassa = Migasirassa (Syā)	72
Migasiṅgatāpasassa = Isisiṅgatāpasassa (?) Khu 6. 31 Niṇinikājātakam passitabbam.	180
Migasiṅgaṃ = Isisiṅgaṃ (?)	180
Micchādiṭṭhika-tivedī = Micchādiṭṭhiko katavedī (Ka)	190
Moggallāno = Moggalāno (Ka)	150
Moḷigallo = Monigallo (Sī) Moṇigallo (Syā) Moḷikatto (Ka)	219

[Ya]

Yāvade = Yāvadeva (Sī, Syā, Saṃ 1. 412 piṭṭhe)	5
Yena kenaci sibbitum = Yamkiñci sibbitum (Syā, Ka)	253
Yo yokoci nāma, so = Yo so yokoci nāmeso (Sī, Syā)	203

[Ra]

Rakkhanti = Rakkhati (Sī)	296
Rājakakudhabhaṇḍāni = Rājakakudabhaṇḍāni (Ka)	56
Rājapaṭṭiggaḥitabhūtāni = Rājapariggahabhūtāni (Sī, Syā)	255
Rukkhamūle = Maṇḍape ca rukkhamūle ca (Syā)	312
Rudradāmakādīnaṃ = Dudradāmakādīnaṃ (Ka)	258

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[La]

Laṅkārasadisam = Lakārasadisam (Sī)	290
Lakkhaṇīyattā = Sallakkhaṇīyattā (Sī, Syā)	16
Lakkhaṇe = Salakkhaṇe (sabbattha)	16
Laggetvā = Lañcetvā (Syā) Lañjetvā (Ka)	321
Labhāmi = Alabhāmi (Ka)	295
Lohapiṇḍiguḷapiṇḍitelamadhughaṭṭhādi = Lohapiṇḍaguḷapiṇḍa- telamadhughaṭṭhādi (Sī)	280

[Va]

Vajesu viya = Vajesu (Syā, Ka)	244
Vamati vā passāvaṃ vā = Vaccam vā passāvaṃ vā (Sī) Vamanam vā uccāram vā passāvaṃ vā (Syā)	280
Vavatthapetabbo = Vavatthapetabbo ko so vinayoti (Syā)	4
Vasanti = Vassanti (Sī, Syā)	186
Vasatūti = Vositunti (Ka)	238
Vase = Vasīvasena (Ka)	127
Vālikārāme = Vālukārāme (Sī)	27
Vāsam = Vassāvāsam (Sī, Syā)	142
Vicinitāvasesam = Vicitāvasesam (Sī, Syā)	333
Vinicchinitum = Vinicchitum (Ka)	152
Vippanaṭṭhā nāvā = Vipannaṭṭhanāvā (Ka) Vippanaṭṭhanavā (Sī, Ka)	289
Vissatthā = Visatṭhā (Ka)	9
Vissakammunā = Visukammunā (Ka)	9
Visākhapuṇṇamadvase = Visākhapuṇṇamādivase (Syā)	4
Vedisanagaram = Veṭisanagaram (Ka) Veditanagaram (Ka-Sī)	52
Vuḍḍhilakkhaṇa = Vuḍḍhisalakkhaṇa (sabbattha)	16
Vuttā = Vuttattā (Sī, Ka)	205

[Sa]

Saṅkarīyati = Saṅkiyati (Ka)	261
Sakissariyanissitā = Sakavīriyanissitā (Ka)	269

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saṅkhatattā = Saṅkhaṭattā (Sī)	2
Saṅkhātasāṅghātena = Saṅghātasāṅkhātena (Dī-Ṭṭha 1. 36 piṭṭhe)	83
Saṅgamitum = Saṅkamitum (Sī, Syā, Ka)	238
Saṅgamitunti = Saṅkamitunti (Sī, Syā, Ka)	238
Saccameva = Sabbametaṃ (Sī) Sabbameva (Syā)	260
Saṭṭhivassikatthero = Vassasatikatthero (Sī, Syā)	
Vassasaṭṭhikatthero (Ka)	206
Sattatisahassādhikassa = Sattatimsasahassādhikassa (Sī, Syā)	51
Sattapaṇṇi = Sattapaṇṇa (Syā)	9
Sadā = Yadā (Sī)	301
Sandiṭṭhamānā = Sandihamānā (?)	189
Sabahumāno = Sambahumāno (Syā, Ka)	35
Sabbapaliguṇṭhimam vā = Sabbapariguṇṭhimam vā (Syā)	290
Sabbāyatanāni = Sabbāyatanāni upaṭṭhahantaṃ (Sī)	227
Samanubaddho = Samanubandho (Ka)	315
Samavalokanaṃ = Samolokanaṃ (Sī, Syā)	164
Samudāyo = Samūho (Sī) Samudayo (Syā)	25
Sammutidevehi = Sammatidevehi (Syā)	97
Sahoḍḍhaggahito = Sabhaṇḍagahito (Sī) Sahoḍḍhaggahito	
(Syā, Sakkatānulomaṃ) Sahoḍḍagahito (Ka)	193
Sāraṇeneva = Haraṇeneva (Ka)	283
Sārathi = Sārathī (Ka)	59
Sārentassa = Osārentassa (Syā) Harantassa (Ka)	283
Sīlakūṭamhi = Silakūṭamhi (Sī) Pīlakūṭamhi (Syā)	54
Sukhasamphassopi = Atisukhumasamphassopi (Ka)	205
Suttanti = Suttaṃ suttanti (Sī, Syā)	15
Suvakāhaṭaṃ = Sukamāhaṭaṃ (Dīpavaṃse)	56
Sūdati cetaṃ = Sūdati ca (Syā)	15
Sūnagharaṃ = Sūnāgharaṃ (Sī, Syā)	335

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

So dāne nirussāho = Tasmim dāne nirussāhe (Sī)

Tasmim dāne nirussāho (Syā)

306

So vatāyaṃ = Suvaco vatāyaṃ (Syā)

32

[Ha]

Hatthavārehi vā padavārehi vā = Hatthapādehi vā (Sī, Syā)

286

Hanatha = Bandhatha (Sī)

49

Hoti, sippikāyapi = Hoti sappi-ādi, yamhi (Ka)

277

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A]

Aṭṭhasaṭṭhi mahātherā	76
Atthasataṃ dhammasataṃ	190
Atthānaṃ sūcanato	15
Anupavādo anupaghāto	155
Anekajāṭisaṃsāraṃ	14
Anotattādaḥkaṃ kaṇṇhaṃ	56
Apadānaṃ ahimacchā	224
Aparantaṃ vigāhitvāna	50
Abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ	87
Asambudhaṃ Buddhanisevitaṃ	
yaṃ	1
Ahaṃ Buddhaṅca dhammaṅca	
(Dīpavaṃsa)	56

[Ā]

Ācariyaparamparato	168, 247
Āpattidassanussāho	346
Ārakattā hatattā ca	87
Ālokaṃ dassayitvāna	76
Āvudhaṃ nikkhipitvāna	57

[I]

Iccevamaccantanamassaneyyaṃ	1
Imesu tīsu vatthūsu (Dīpavaṃsa)	57

[U]

Upayogena bhummena	81
Upāli dāsako ceva	24, 46

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Ete nāgā mahāpaṇṇā	46, 47
Ete satta mahāselā	91
Evaṃ acintiyā Buddhā	66
Evaṃ aniccaṃ jammaṃ	29
Evaṃ anupabbajito	42

[Ka]

Katā bhikkhusahassena	46
Kappiyepi ca vatthusmiṃ	345
Kāmaṅca pubbācariyāsabhehi	2
Ko me vandati pādāni	94, 139

[Kha-Ga]

Khantī paramaṃ tapo titikkhā	154
Khīṇāsavā jutīmanto	26
Khīṇāsavā vasippattā	29, 76
Gantvā Kasmīragandhāraṃ	50
Gantvāna Majjhimatthero	51
Gantvāna Rakkhitatthero	50
Gantvāna raṭṭhaṃ Mahimsaṃ	50
Gamanena na pattabbo	90
Gahakāraka diṭṭhosi	14
Guṇehi yo sīlasamādhipaṇṇā	1

[Ca]

Catuttimseva suttantā	21
Catubbidhaṃ hi vinayaṃ	195

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Caturāsīti saḥassāni	91
Caturāsītisaḥassehi	92
Caturo janā saṁvidhāya	321
Cattāri sataḥassāni	91
Cūḷadevo ca medhāvī	47
Cūḷābhayo ca medhāvī	47

[Cha-Ñā-Ṭha]

Chātabbatapādamhi	
(Dīpavaṁsa)	56
Ñātako no nisinnoti	45
Ṭhapetvā caturopete	22

[Ta]

Taṁ me nisāmentu	3
Tato upaḍḍhupaḍḍhena	91
Tato ca bhāsantarameva	3
Tato Mahindo Itṭiyo	46
Tasmā imaṁ Pāḷinayānurūpaṁ	2
Tasmā paraparikkhāraṁ	345
Tasmā vatthumhi otiṇṇe	345
Tasmā have lokavidū	90
Tasmā hi yaṁ Aṭṭhakathāsu	3
Tassa sisso mahāpañño	47
Ticīvaraṅca patto ca	205
Tipaṅcayojanakkhandha	92
Tīṇi sataṁ saḥassaṅca	206
Tenāti-ādiṭṭhassa	4, 79
Telaṁ madhuṁ phāṇitaṅcāpi	240
Tevijjā iddhipattā ca	57

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Tha-Da-Dha]

Thullaccayanti yaṁ vuttaṁ	273
Diṭṭhe dhamme ca yo attho	80
Diyaḍḍhasatasuttantā	21
Dīpe tārakarājāva	47
Dukkaṭaṁ iti yaṁ vuttaṁ	273
Dutiyaṁ adutiyaṇa	247, 345
Dutiyaṁ saṅgahaṁ katvā	28
Dutiyo pana saṅgīto	27
Duve sataḥassāni	91
Desanāsāsanakathā	17
Dvāsīti Buddhato gaṇhiṁ	23
Dve asīti saḥassāni	92
Dhammapālitanāmo ca	47

[Na]

Na paṭicca kammaṁ phusati	45
Navasatasahassāni	91
Nava suttasahassāni	22
Nikāye pañca vācesuṁ	47
Nīlādi yādisaṁ pupphaṁ	56
Neva me sakkuṇeyyāsi	49

[Pa]

Paññāsa yojanakkhandha	92
Paramparāya vinayaṁ	24, 26
Pariyattibhedam	
sampattiṁ	17, 19, 21
Passitvāpi ca āpattiṁ	345
Paḷinā Jambudīpā te	54
Pārājikanti yaṁ vuttaṁ	225
Pāḷim aṭṭhakathānceva	345
Piṭakaṁ piṭakatthavidū	16

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Puṇṇamāyaṃ mahāvīro	63
Punadeva Abhayo medhāvī	47
Punadeva Upāli medhāvī	47
Punadeva Kālasumano	47
Punadeva Sumano medhāvī	47
Pubbe vasannivāsena	35
Purato puraseṭṭhassa	54

[Ba-Bha]

Buddhena dhammo vinayo	3
Byañjanaparisodhanato	168, 247
Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ	95
Bhagī bhajī bhāgī vibhattavā	95
Bhaggarāgo bhaggadoso	96
Bhaye kodhe pasamsāyaṃ	139
Bhāgyavā Bhaggavā yutto	95
Bhovādī nāma so hoti	84

[Ma-Ya]

Maṇḍūkohaṃ pure āsim	94
Mahāraṭṭhaṃ isi gantvā	50
Mahindo nāma nāmena	53
Mā dāni kodhaṃ janayittha	49
Yaṃ ettha vuḍḍhimanto	16
Yaṃ manusso kare pāpaṃ	273
Yattha ca	
dinnamahapphalamāhu	141
Yaso ca Sāṇasambhūto	27
Yasmā tasmā suviññeyyaṃ	247
Yasmiṃ ṭhite sāsanaṃ aṭṭhitassa	2
Yāvatā candimasūriyā	90

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya-Ra]

Yugandharo Īsadharo	91
Yehi therehi saṅgītā	27
Yo kappakoṭṭhihi	1
Yojanānaṃ satānucco	92
Yonaraṭṭhaṃ tadā gantvā	51
Rāgavirāgamanejamasokaṃ	141

[Va]

Vatthuṃ kālaṅca desaṅca	265
Vāri pokkharapatteva	237
Vālabījanimuṇḥisaṃ	56
Vinicchayo Aṭṭhakathāsu vutto	2
Vividhavisesanayattā	15
Visārado Kālasumano	47
Vuttaṃ yena yadā yasmā	4, 78
Vedisagirimhi Rājagahe	54

[Sa]

Samvaṇṇanaṃ taṅca	
samārabhanto	2
Samvaṇṇanā pavattā	168, 247
Samvaṇṇanā Sīhaḷadīpakena	2
Saṅgāyitvāna saddhammaṃ	25
Sacepi tvaṃ mahiṃ sabbaṃ	49
Satayojanavitthiṇṇā	92
Satehi pañcahi katā	23
Satehi sattahi katā	27
Sattavīsa saḥassāni	206
Satta suttasaḥassāni	21
Sadevakopi ce loko	49
Sabbaṃ sataḥassāni	91
Sabbakāṃmippabhutayo	28

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sabbapāpassa akaraṇaṃ	154
Samaṇā mayaṃ mahārāja	55
Samavāye khaṇe kāle	79
Samuṭṭhānaṃ kiraṇā	235, 328
Sampassataṃ na dissati	168, 247
Sallekhiye nosulabhūpamehi	2
Sāmaṇero ca Sumano	53

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sikkhāpadaṃ samaṃ tena	345
Sivikaṃ saṅkhaṃ vaṭaṃsaṇca	56
Suttantikānaṃ vacanānamatthaṃ	3
Sumano Vāsabhagāmī ca	27
Suvaṇṇabhūmiṃ gantvāna	52

[Ha]

Harītakaṃ āmalakaṃ	56
--------------------	----